

સચિત્ર માસિક

શ્રીભક્ત.

પુસ્તક ૯. જી માધ પૂર્ણિમા, સંવત ૧૮૬૯. ક અંક ૮ મો.

આ પુસ્તક વાંચ્યા સિવાય તમને ચાલે એમ નથી, આજે વાંચ્યા કે કાલે વાંચ્યા
પણ તમે વાંચ્યા વગર રહેવાનાજ નથી.

ભદ્રબાલા.

પ્રથમ ભાગ.

રચનાર:—જ. લ. પંડિત. મુંબઈ.

‘પ્રત્યેક પ્રકરણ જીજ્ઞાસાના તંતુને અર્ધિંકું અધિક લગાવી ભવિષ્યની અપૂર્વ ઉન્નતિના
પ્રદેશમાં દોરી જાય છે અને મન તથા આત્માને આનંદમાં તટલીન કરે છે.’

આ પ્રકરણો જરૂર
વાંચ્યા.

- ૧ સુલોચના અદૃશ્ય.
- ૨ મહાત્માનો આદેશ.
- ૪ સંકેત મુદ્રા.
- ૫ મહામંડલ.
- ૬ હનીમૂલ માટે પ્રયાણ.
- ૧૦ સુધારાનું સ્વાતંત્ર્ય.
- ૧૮ માદીકરીની કપાટપી.
- ૧૯ નૃત્ય શિખતી છોકરીઓ.
- ૨૧ સ્પર્ધાકરતી કુમારિકાઓ.
- ૨૨ સનવિલા અને અતિથીઓ.
- ૨૩ દીક્ષા અને આંતર સૃષ્ટિઓ.
- ૨૪ દિવ્ય સંગીત.
- ૨૫ કામનાથ મહાદેવ.

“મારી મનકામના અવશ્ય સિદ્ધ થશે.”

(ભદ્રબાલા પૃષ્ઠ ૨૧૨.)

સોનેરી અક્ષર વાળા પાકા બાઈડિંગના પુસ્તકનું મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦ ચેકીંગ પોસ્ટેજ જુદું.
મેસર્સ જે. પંડિત અને કંપની । શ્રીભક્ત ઑફિસ, મુંબઈ નં. ૬.

શ્રી ભક્ત.

(સચિત્ર માસિક)

વિષયાનુક્રમ.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
પદ્ય.		મણિચંદ્ર જટાચંદ્ર કાશીજી.	૩૫૦
પ્રભુજીને પદ્યો.		મ. કૃષ્ણમોહન જોષી.	૩૬૩
શ્રીકૃષ્ણ સંઘ સુખમદ છે.	૩૫૩	અચરસાદાર.	
પ્રભાત.	૩૬૦	સત્યવર્ધ પ્રભાત.	૩૪૨
માનવીપ્રતિ માનવીન પતિના પ્રભાત.	૩૬૩	પ્રકીર્ણ.	
ધર્મ.		શ્રીકૃષ્ણ મહારાજ.	૩૪૩
સુવસંહિતા.	૩૨૬	તાતાર અને લામા.	૩૪૫
સાહિત્ય.		પત્ર પેટી.	૩૬૧
નૃસિંહદાસ.	૩૫૪	સમાજ સેવિકા.	૩૬૧
જીવન.		સમવાતુસાર આર્ષ બહેનને બેચામ.	૩૬૫
સદગત ધી દેવ. ગંગેરીલાલભાઈ.	૩૩૪		

નવા વર્ષ માટે મેટ

એવી તો

- સુંદર અને ઉપયોગી થશે કે નેત્રી તમે
હીજ જાણે નથી.

શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી

મહાપ્રભુજીનું

સચિત્ર લીલામૃત

દરેક માદકને મેટ આપવામાં આવશે.

મેટનો સદગતજ્ઞાન આપવા માટે શ્રીગૌરાંગ

મહાપ્રભુ વાળી મેટ જોવા કૃપા કરવી.

અધિપતિ.

નવાં ગ્રાંથકોને વધામણી.

અમારા લુનાં માદકોને.

શ્રીગૌરાંગ મદા પ્રભુજીના ચરિતા-
ચત્રની મેટ આપવામાં આવી છે.

આ પુસ્તક નવા માદકો ખરીદ કરવા
માટે છે, પણ મહેતી આરતિ બલાસ
વચાથી આપવાને અશક્ત છીએ. થોડા
સમયમાં તેની બીજી આરતિ જવાર પાઠ-
વામાં આવશે અને તે અર્થા કિંમતે નવાં
માદકોને આપવામાં આવશે. જે શ્રી ભક્તના
માદક નદિ દરો તેમને પુરેપુરી કિંમત
રૂપીયા ત્રણ પાંચ.

અધિપતિ.

આ માસિક માસિકવિનય પ્રિન્સિપ પ્રેસમાંથી સાંકડચંદ્ર વરિલાલે દીપ્તિ નામયતરામ લક્ષ્મીરામ
પરિત અધિપતિ અને પ્રાસાદને માટે દરિદ્ર કર્યું છે. કે. પાંચકુવા નવા દરજાન-અમહાવાદ.

ધી બામ્બે ટાઇલ કંપની.

મારેબલ તથા જમીનમાં બેસાડવાની ફેનસી
લાંદીઓ આયના મોઝેક તથા સીમેન્ટ સપ્લાયર્સ,
મર્ચેન્ટ અને કંન્ટ્રાક્ટર.

૧૬૭ ડનકન રોડ.

મુંબઈ નં. ૬૬૮

કમતાકાદ અને બીમાર બિમારોની શક્તિ અને
તનુદુરસ્તી લાળવવા માટે
ડૉ. ગોંબલેનું પ્રખ્યાત ધ્યેયુ

બાલામૃત-સરવેથી

પહેલી-જુની-ઉત્તમ-અને

ધરધતુ દવા છે.

જે બાસ શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બને છે.

આથિ બાલામૃત બીજે જાણવેલા દરદે. બિપર ચમત્કારીક બસર કરે છે.

બિપર-કરમ-દમ-આંધી-મોટું પેટ-અપચો-બિલડી-પીળાસ-જામનું વાસ માંસ-
પાંચડી-બસ-ધાવણથી યથેચ્છી નજાણ કરે.

બિમારોને સાધારણ રીતે રોજ આપવાથી લોહીને સુધારે અને શરીરમાં માંસ અને
શક્તિનો વધારો કરી શરીરને બાધા મળજીત બનાવશે.

કોમત બાટલી ૧ ના બાના ૧૨; ટપાલ ખરેખ ૪ આના.

લખો:- ધી હિન્દુ ફેમીલી મેડીકલ હોલ. માધવભાઈ ગીરગોમ-મુંબઈ.

રૂપીઆ ૧૦૦૦૦૦૦.

બાયોકેમીકલ મેડીસીન બોક્સ

આ પેટી દરેક મહુબ વાપરી શકે છે અને સર્વે આધિ-સારા કરી શકે છે. તેને સખ-
એસીસ્ટન્ટ સરજન, વેડ અને સર્વે સફરદરથ વાપરી સતોષ પામેલા છે. આ બોક્સ વાપ-
રવાને બારોબતી કુચીનું પુસ્તક પેટી સાથે આપવામાં આવશે.

વાવર ૩ X અથવા ૬ X ૧૨ X ની જાર બોક્સની ૧ બોક્સની પેટી પુસ્તક સાથે
૩. ૬-૦-૦ અને ફે બોક્સની, કિંમત રૂ. ૫-૧૨-૦. આ બોક્સ બિમારીકન શુદ્ધ આપવામાં
આવશે. પુસ્તક દરેક બોક્સના ૦-૬-૦ અને ફે બોક્સના ૩. ૬-૫-૦.

સી. ઇ. ગાંધી.

મોડીની પોળમાં મતરાડ પોળ-અમદાવાદ.

સૂત સંહિતા.

(ગતાંશ્ચી ચાલુ.)

અધ્યાય ૫ મો.

શ્રી શક્તિ પૂજા વિધિ. *

સૂતપુરાણી અને શ્રોતાજનો.

* આર્ય ધર્મોપનિષદની વેદોક્ત કથાઓના કલ્પનાર પ્રત્યેક દિવસના ધરમા પંચાયતન દેવની એવા પૂજા રાખવામાં આવે છે. આપ આજમાં શ્રી રાજાની કથાઓના અધિક રૂપરૂપ દોવાથી આ અધ્યાય અધિક ઉપયોગી થવા વચ્ચે રહેશે નહિ.

(અધિપતિ)

શંકર ભોજ તથા અપવર્ગરૂપે જીને જોતાની શક્તિ, વડેજ આપી શકે છે. આમ-
 રીતે આપી શકતા નથી માટે તેજ જીની પ્રાપ્તિને અર્થે શક્તિની પૂજા આવશ્યક છે.
 મુનિઓ પૂછે છે કે હમને સામાન્ય રીતે ખખર છે કે એક ક્ષેત્રી પરાશક્તિ છે
 કે જેના પૂજનથી, શિવની પૂજા દ્વારા આપનારી યજ્ઞ શકે છે. પણ તે શક્તિનું સ્વરૂપ તેના
 વિભાજન અને તેમની પૂજાના વિધિ એ રીતનું વિશેષ જ્ઞાન હમને નથી. દાહ, પાક, પ્રકાશ
 વગેરે શક્તિઓ અગ્નિમાં પણ છે પણ આ જગતને નિર્માણ કરવાની શક્તિ જે
 શિવની છે તેથી તે વિશેષ હોવાથી પરાશક્તિ છે. શિવપૂજનું જ્ઞાન યજ્ઞ, માટે આ શક્તિ-
 પૂજા પ્રાસંગિકી તેના અંગતી છે એમ મહુતાનું નથી, પણ શિવપૂજનું ફક્ત શક્તિ-
 પૂજાને આધીન છે, તેથી માત્ર ખાલી હોવાથી નહીં. પણ અત્યંત અદ્યથી શક્તિનું પૂજન
 સમજીને કરવાનું છે. દંડ ચક્ર આદિને આપણે એક તો દંડ ચક્ર આદિ પાતપાતાના સ્વરૂપે
 જાળખીએ છીએ અને વળી ઘટ આદિ કાર્યની અપેક્ષાથી, તે તે કાર્યના પ્રતિયોગિ એટલે
 કારણરૂપે જાળખીએ છીએ; તેથી જ રીતે પરચિયને તેમના નિષ્કલ સ્વરૂપે જાળ-
 ખીએ છીએ, છતાં પણ તેમને ૧ દ્રષ્ટિ, ૨ રિધતિ, ૩ સંહા, ૪ તિરોબાવ, અને ૫
 અનુમહકરણ, એ કુલ પંચક રૂપી રાક્ષસદારા તેજ સદાશિવનું નિરૂપણ કરતાં
 તેમનેજ પરાશક્તિ કહીને તે સ્વરૂપ આપણે જાળખવાનો છે. જેમ અગ્નિની ઉષ્ણતા, સર્વ
 નો તડકો, ચંદની ચાંદની છે, તેથી જ રીતે આ પરમશિવની પરાશક્તિ છે. વારતવે
 તેમનાથી અભિજ્ઞ સ્વરૂપવાળી છે. અધિકારના બેદની અપેક્ષાથી તેમની પૂજા બાજુ અને
 આંતર એમ બે પ્રકારની છે. મૂળ એટલે વેદ તથા સ્મૃતિ તથા પુરાણ આદિને આધારે
 થતી તે વૈદિકી પૂજા છે. તેને જે સ્વયંભૂદિર્ભા કહેલા સરકારે પામેલા છે તેમણે કરવાની
 છે. વેદની અપેક્ષા જેમાં નથી રાખી તેજ શિવ કાર્યકારદિ આગમોમાં કહેલી પૂજાને
 તાત્રિકી કહે છે. જેમને જો તત્ત્વોમાં કહેલા કુંડ, મંડપ, આદિ પુરાસર દીક્ષાના સરકારે
 પ્રાપ્ત હોય તેમણે તે તાત્રિકી પૂજા કરવાની છે. વળી શિવ-વિષ્ણુ વિનાયક આદિ સર્વ
 દેવોની પૂજાના અધિકારીના બેદને અનુસરીને વૈદિકી તથા તાત્રિકી એવા બે બેદ પાડવા
 છે. જે વગર સમજથી પોતાના દેવતાને છેડે છે તે પોતાના દેવતાથી પતિત થાય છે અને
 અન્ય દેવતા તેને પ્રાપ્ત થતા નથી તેથી માત્ર તે પાપીજન બની રહે છે બાજુ પૂજર્માં પ્રાપ્ત
 બહારની સામગ્રીની અપેક્ષા રહે છે. આ શક્તિની પૂજા માતૃકા મંત્રના ઉચ્ચારણ પૂર્વક
 કરવી. તેમાં આસન-આવાહન-અર્ધ-પાદ, આચમન, સ્નાન-વસ્ત્ર-ઉપવસ્ત્ર બૂધ-
 મંથ-પુષ્પ-ધૂપ-દીપ-અભરૂડે તર્પણ-ભાગ્ય-અનુલેપન-નમસ્કાર અને વિસર્જન
 એટલું કરવું. સર્વ મંત્રો માતૃકામંત્રમાંથી નીકળેલા છે. માતૃકામાં ન સમાવેલો
 હોય તેવો એક પણ અક્ષર નથી, અને અક્ષર વિના શીશું કાંઈ પણ જેમાં હોય તેવો
 કોઈ મંત્ર નથી. માટે માતૃકાવડે કરેલા પૂજનથી સર્વ મંત્રોવડે થયેલાં પૂજન વળે
 છે. અધિકારના બેદથી માતૃકા વધુ પ્રકારની છે પ્રથમનો એટલે આરંભક અધિકારી સૂક્ષ્મ
 માતૃકાથી, મધ્યમ અધિકારી સૂક્ષ્મ માતૃકાથી અને ઉત્તમ અધિકારી સૂક્ષ્મતર માતૃકાથી એ
 પૂજા કરે છે. પ્રાણીયોનાં કર્મ નિયમિત થાયે પાકે છે, પાકેલાં કર્મોનાં ફલનો ઉપભોગ યજ્ઞ રહેતાં
 તે કર્મો ક્ષયને પામે છે. બાકીનાં કર્મો પાકેલાં નથી હોતાં તેથી તેમનાં ફલના ઉપભોગનો
 અભાવ છે. તેમને ભોજવવા અર્થે આ સહિનો ઉપયોગ નથી રહેતો તેથી પ્રકૃત સહિનો
 તેવે સમયે પ્રલય થાય છે. તે વખતે તે સમસ્ત પ્રપંચ આવામાં અસ્ત થામી નય છે અને
 તેમાં રહેલાં બાકીનાં કર્મ પરિપક્વ થતા સુધી તે માથા પોતે સ્વ પ્રતિષ્ઠિત નિષ્કલ પરચિ-
 વમાં લીન થઈને પડી રહે છે. આ ચર તથા અચર સર્વ જગતના પ્રલય સમયે આવામાં ગ્રસ્ત
 રહેલું હોય છે. જગતની આધારમૂર્તિ શિવ જગમાં, જગ—તેજમાં તેજ, વાયુમાં વાયુ, આ-
 કાશમાં, આકાશ અવ્યક્તમાં ને અવ્યક્ત પુરુષમાં એમ ઉત્તરોત્તર લીન થઈ રહે છે. મુક્તિની
 દશામાં માથાનો જેવો સંપૂર્ણ નાશ થાય છે તેવો નાશ આ પ્રલય સમયે નથી થતો. એ નાશ

તો અત્યંતિ છે; પણ આનો માત્ર નિહાની માફકજ માણની પ્રવાસમાં થતી પ્રતિબિંબિત
અભાવ થાય છે. માણની પ્રવાસમાં એ રીતની અત્યંત નિરંકરતા તે સમયે દોષથી સ્વ
પ્રતિબિંબ પરમાત્માના પ્રભાવને બાધવાળી તે માણ છતાં જાણે જાણવાના અભાવવાળી
દોષ તેથી નથી રહે છે. છતાં તેના જાણના કેવળજ અભાવ પણ નથી; કારણ
કે મિત્રના વસ્તુનું સ્વરૂપ એકસે પ્રતિભાસ માત્ર જ છે તે પ્રતિભાસ દેખાતો નષ થતાં
તેના આધારમૂળ જે સ્વસ્વરૂપનો જાણ તે સ્વરૂપને તે મિત્રના વસ્તુ થઈ રહે છે. અ-
ભાવ કે ગુણ સ્વરૂપ બાજુ નથી કરતી. જો માણ તથા તેનાં કારણ પ્રપચ અભાવ-
રૂપ થતાં દોષ તો બાવિ સહિતે પ્રપચ દોષ નહીં, માટે પ્રતિબિંબના પાત્રના માટે જાણી
રહેલાં કમોં તે માણમાં વિભાજન રહેલાં દોષ છે ને તે કમ પ્રમાણે પાત્ર છે, ત્યારે તેમનાં શ્વ
આપના માટે સહિતી જરૂર પડે છે. તે સમયે સહિતે સ્વચાની કમજા રૂપે તે માણની
અવરથા થાય છે. તે અવરથાને ધણજી કામ-તપ-ચિત્તિહીનતા આદિ કમજોરો વેરે વર્ણ
વેલી છે. પાત્રનાં કમોંથી બેરહાસને પાત્રના વિભાજન થતીમારને પાત્રનું તથા તેમ થવા
માટે થતો જે આધાર તેને ચિત્તિહીનતા કહે છે. પાત્રના કમોંમાર પરિણામને પાત્રિકો તે માણના
ઉપાધિની અપેક્ષાથી પરમેશ્વર કશિજીવતાં રહેવાય છે. પાત્રના કમોંમારને પાત્રના રૂપ પરિણામ
ને પાત્રિકો, માણનાનું તે ધણજી તેને નિંદુ કહે છે. એ નિંદુ જ્યારે આવી રીતે વિભાજન
ને પાત્રિકું નથી દોષતું ત્યારે અત્યંત રહેવાય છે. કહ્યું છે કે તેમાંથી ત્રિજીવનમક અત્યંત
ઉત્તમ થયું એટલે અગત્યની ઉત્પત્તિ છે ને તે અનાદિથી એમ કહેવું છે. અત્યંત એટલે
આપણા ધરીમાં આધાર આદિ મોમાં જન્મના અંતર સ્વરૂપ તે અત્યંત
અભિવ્યક્ત થાય છે ત્યારે તેને કુર્મલની આદિ સંપ્રદાયી આગળથી હાથે. કમિ
વિષ જન્મના આધારમાં ઉત્તમ કરી રહેલી છે ને મુગ્ધાની અંદરજ પ્રવેશી રહે
છે. કામ કમથી તે વિવિધ નિંદુનો અધિક અંશ બીજાંરૂપે રૂપ થાય છે. મિત્ર અધિક
અંશ મિત્ર દોષને નાદ રૂપે સુક્ષ્મ થાય છે, ને તેજ પુરૂષ રૂપ જે મિત્ર અંશ તે પર્વતિંદુ એ-
ટલે ધમર થાય છે. એ રીતે તે નિંદુના વિભાજન થાય છે. તે વિભાજન થવાના સમયે
જન્મ જન્મ એવા અપર નામ વાગા સ્વની ઉત્પત્તિ કરી છે અને સ્વનું સ્વરૂપનાજ છે ને તેજ
જન્મનું ઉપાધાન છે એ સ્વની નિંદુ સાથેની એકતા છે માટે તે સ્વ સ્વરૂપ છે; છતાં તે
સ્વ પ્રોત્તિપોના પ્રમાણાર પ્રદેશમાં અનુસૂત દેહને ત્યાં અભિવ્યક્ત થાય છે. ત્યાં પ્રમાણાર
ઉત્તમ થતા પવનથી તે અભિવ્યક્તિને પામે છે. જાણેલા અપરને રહેવાની પુરાતી કમજા થતાં
પ્રવલ ઉત્તમ થાય છે. તે વડે પ્રમાણારમાં રહેલા પવનને સંસ્કાર મળે છે અને તેવા પવન
વડે સર્વત્ર આપેલા જન્મ જન્મ તે પ્રમાણારમાં અભિવ્યક્ત થાય છે. તેવા જન્મ જન્મને કારણ
નિંદુ કહે છે. સ્વ પ્રતિબિંબ દોષથી તે નિરંકર છે. તેનેજ પરાવાળી કહે છે. તે વાતુનામિ
સુધી જતાં તે જન્મ જન્મને મન કાળે જોડે છે. ત્યારે તે મન રૂપે અભિવ્યક્ત થાય છે.
તેથી ચિયનિને પામેલા તે જન્મ જન્મ સામાન્ય સ્વરૂપ પ્રાપ્ત રૂપ કાળે નિંદુ તત્વ અધિક દેવ
ધમર જેના છે તે સ્વરૂપે થાય છે. તેને પરાતી વાળી કહે છે. એ જન્મ જન્મ તેજ વાતુ વડે
નરૂપ પર્વત પદોચનાં ત્યાં અભિવ્યક્ત થાય છે ત્યારે ત્યાં નિમજ્જન જુદી સાથે જોડાય છે.
વિશેષ સ્વરૂપ નાદ નિંદુ અધિક દેવા દિવ્યવર્મ જેના છે તે રૂપ અને છે તેને પ્રપચ
વાળી કહે છે. એ જન્મ જન્મને તેજ વાતુ મુખ સુધી જાતીને કારણે સ્થાનમાં
અભિવ્યક્ત કહે છે. ત્યારે તે " અ " થી " સ " સુધીની વર્ણમળા રૂપ-અવના મિત્ર
મદ્યુ કરી યો તેજ બીજાંરૂપ જેના અધિકેવ વિદ્યાર છે તે રૂપ અને છે. તેને વેખરી
વાળી કહે છે. વેખરી રૂપ મરૂપ છે, મૌખિકા મુદ્ધ મરૂપ છે, કારણ અને કાળ રૂપ જે
પરા તથા પરાતી તે મુદ્ધમર મરૂપ છે, એજ રીતે સર્વ મુદ્ધ પજુ રૂપે રૂપે તથા સ-
કમર દોષ છે. આ વિષમાં રહેવાનું તે જરૂર જાણી છે, પણ માલના વિષને સમયે કહ્યું

श्री सूत्र संहिता.

ઉપરોક્ત પુરતું જ પ્રશ્ન કરીને કહ્યું છે. ઉપદેશ વિના શાસ્ત્રો સમગ્રતાં એ કહિયુ કામ છે. ઉપદેશ મેળવીએ ત્યારેજ અતિથય રૂળ મળે છે. માટે શુરુમુખ્યી ઉપદેશ વરેજ આ વિષય સમજવાનો છે. કહેલો શાસ્ત્રો વડે પણ શરૂના ઉપદેશ વિના આ વિષય સમજાય તેવો નથી એ રીતે ત્યારે પૂજના સ્વરૂપનું જ્ઞાન થાય છે અને ચિત્ત એકાગ્ર થાય છે, ત્યારે ખાલ્ય પૂજને છોડીને આનંદપૂર્વક પૂજનો અધિકાર મળે છે. તેમાં મન વડે કલ્પેલી મૂર્તિના આધાર રૂપે સત્ત્વિદ્ આનંદ એક રસ ચિત્તનું આવાહન આદિ કરાય છે તેને સાધારા પૂજા કહે છે. જ્યારે તેવી રીતે મૂર્તિના આધાર રૂપે કલ્પના પણ નથી થતી પણ સાક્ષાત્ પરમ સિવ તત્ત્વનું અનુસંધાન થાય છે ત્યારે તેને નિરાધાર પૂજા કહે છે. તે પૂજા સર્વમાં ઉત્કૃષ્ટ છે.

મુળાધારથી આરંભીને નીકળેલા કમલના તંત્રની માફક સર્વ ચક્રોમાં વિસ્તારને પામેલી હીપિ સમહરૂપે મુખ્ય કર ચરણ આદિવાળી હાથમાં જ્યેષ્ઠા મુદ્રા, રંગાક્ષની માળા, અમૃતનો કળશ તથા પુસ્તકને ધારણ કરેલા છે. તેવી મૂર્તિને કલ્પવી અને મનમાં કલ્પેલી તે મૂર્તિનું સંવિદ્ સ્વરૂપે આવાહનારવિડે ધીરુર અગ્ત્યને બિપ્રેક્ષેલી રીતે પૂજન કરવું. તે સાધારા પૂજા છે. તે સંવિદ્માંજ મનનો સ્થાવરો તેજ નિરાધાર પૂજા છે. સંવિદ્ તેજ પરાશકિત છે. કાંઈ અન્ય વસ્તુ નથી, પુણ્ય અને તેનો આધાર એ રીતે જે બિપ્રેક્ષાથી અપેક્ષાથી ભેદ વ્યવહાર થાય છે તે બનેનો સંવિદ્ સ્વરૂપમાં આત્મિક ભેદ યદ્ય રહે છે, માટે નિત્ય સંવિદ્ પૂજન કરવું. સાધારા પૂજામાં પુણ્ય પૂજનધાન-પૂજક પૂજ્યો આદિપ્રત્યક્ષ સંસાર વિદ્યમાન હોય છે. માટે તે સંસાર એકલે સંવિદ્માં અન્યરૂપે બાસનાર જે સમગ્રજ તેની નિરતિ થવાના હેતુથી અમરસ્વરૂપ સાક્ષી અને પ્રપંચરૂપ બિપ્રેક્ષાથી રહિત જે સંવિદ્ માત્ર પરાશકિત છે તેની પૂજા કરવાની છે. સાદ્યરૂપ જે સાક્ષીના વિષય જેનાથી રહિત છતાં તેને સાક્ષી કહી છે, કારણ કે તેનું સ્વરૂપ અપરોક્ષરૂપ છે ને તેમાં પ્રપંચનો અભાવ છે, છતાં પ્રપંચને પ્રકાશમાં લાવનારી તે છે તેથી લક્ષણથીજ તેને સાક્ષી કહી છે જેમાં સમસ્ત બિપ્રેક્ષાથી રૂપી મુખેલી છે. એવા નિર્વિકલ્પ સંવિદ્માં આ રીતે ચિત્તનું અનુસંધાન કરવાનું છે તે. ગ-હ-મૂ-ખિંદુ, નાદ, શકિત અને શાંત એ પ્રણવના અંશો, વડે કમે, જામત સ્વન, સુગંધિ, દ્રવીયા, દ્રવીયાતીત, શકિત તથા શાંત સ્વરૂપે સંવિદ્ પોતે પ્રતિત થાય છે. એવું પ્રણવ પોતાના વાયક અર્થવડે પ્રતિપાદન કરે છે તે નિપ્રપંચ સંવિદ્માં શમી જાય છે. હોને હરિબામત્ર કહે છે તેનાં પણ સાતઅંગો હ-ર-ક-મ-ખિંદુ, નાદ, શકિત તથા શાંત એ રીતનાં છે. તેપણ સંવિદ્નું એ રીતેજ પ્રતિપાદન કરે છે. તેથી હમન્યા હોં એ મત્રો સંવિદ્ વાયક છે. પ્રથમ આરંભક અવસ્થામાં વિષયો વિસ્તૃપ કરી મૂકે છે તે સમયે આ પ્રમાણે અનુસંધાન કરવાથી ચિત્તમાંથી તે વિષયોથી થતા વિસ્તૃપ દૂર થાય છે ને તેમ થાય છે ત્યારેજ નિર્વિકલ્પ સંવિદ્માં ચિત્ત ઉતરે છે, માટે પ્રથમ આકળાયા વિના આદ્ય પૂર્વક મહાશુદ્ધિવાન અધિકારીએ તે મનેવડે પરાશકિતને પૂજવી. પોતેની તેમકરીને પછી આજંબન માત્રનો ત્યાગ કરવો. જામત આદિ સાત પ્રકારનો ઉપર કહેલો કમ પણ છોડી દેવો અને એકલી પરમાવાનીજ પ્રતીતિ સંવિદ્માં કરતાં રિયર થઈ રહેવું. એ રીતે સ્વપૂર્ણ સંવિદ્નું અનુસંધાન થતાં સંવિદ્ને સાક્ષાત્કાર થાય છે. અને તે સમયે પોતે જાતેજ સંવિદ્ સ્વરૂપે પોતાનો આત્મા જાને છે અને તેમ યજામાં આતાપ્યેય અને ધ્યાન એવા વિભાગવાળું અનુસંધાન છુટી જાય છે. બીજી કક્ષામાં સંવિદ્ સાથે પ્રતીતિયોનું પણ અનુસંધાન થાય છે. ત્રીજી કક્ષામાં તે પ્રતીતિયો સ્વરૂપે હોય છે છતાં તેમનું અનુસંધાન નથી થતું પણ એકલી ખોલ રૂપ સંવિદ્નું સંધાન રહે છે એ રીતે પ્રતીતિયોનો પણ અવભાસ બંધ થતાં પર આનંદ એકરસ સ્વપ્રકાશ સંવિદ્ રૂપે પોતે પોતાને પ્રવક્ષ બાસતો નિરાંતે રિયર રહે છે. સંવિદ્ શકિતની પરા પૂજા એ છે. તેથી સકલ સંસારના કારણરૂપ અનિવા દૂર થાય છે. પ્રત્યક્ષ કર્મના સંરક્ષો ભોગવતાસુધી જીવનમુક્તિ અને તે નિરત થતાં પર કેવલ્ય એવા પુરુષાર્થો પ્રાપ્ત થાય છે, વેદોમાં આ પૂજાવિધિને મુખ્ય કહી છે માટે તમે પણ તે પ્રમાણે કરતો એ રીતે શકિત પૂજાવિધિ એ નામનો અભાવ થ, સંપૂર્ણ થયો.

સદ્ગત ધી. ઑ. જીવેરીલાલ ડમયાશંકર યાજ્ઞિકનું સંક્ષિપ્ત જીવનવૃત્તાંત.

સ્વાયો યસ્ય પરાયં એવ સ પુમાનેકઃ સત્તામગ્નિઃ

“અન્ય સર્વનું કલ્યા-
કરવું એમજી જેના
નાર્થે સમાવડો છે તેવો
ફક્ત માત્ર સંજ્ઞાનો-
અપ્રજ્ઞાન ગણાય છે.”

“ નડીયાદી નામનો એ
નાયક મોખા રત્નોને દેશની
સેવામાં અર્પણ કર્યો છે.
માનવચરત્વ તે-રેવેનુ
ખાતામાં તથા બીજી
અનેક રીતે ધણી લોક-
સેવા કરનાર લોકપ્રિય
જીવેરીલાલ; વેલ-તના
પુરા અભ્યાસી રાજની-
તિમાં બાહ્યેસ અને સં-
સ્કૃતમયી ગુજરાતીના
પિતા મનઃસુખરામ;

ગુજરાતીયોને જાણત કરી
એમના હૃદયને વધારે વિચારવાળું અને વધારે
ઉત્તર કરનાર ‘ સાક્ષર શિરોમણિ’ ગોવર્ધનરા-
મ; નવલકથા નાટક તથા કાવ્ય એ ત્રણે સાહિત્યનાં
અંગોમાં કુશળતા મેળવનાર અને વ્યાવહારિક
અર્થશાસ્ત્ર તથા રાજનીતિનું ‘કુ’ રાજ ધરાવ-
નાર દોલતરામ તથા ‘ અદિતીય બાણાન્તરકાર’
છમનલાલ ” (શ્રીયુતગોવર્ધનરામ એમના છ
વનની કુંડી કથા અને તુલના.)

ઉપર જણાવેલાં પાંચ
રત્નોમાં પ્રથમ રત્ન જીવે-
રીલાલે કેવા પ્રકારની
લોકસેવા કરી લોકપ્રિ-
યતા પ્રાપ્ત કરી એ જણા-
વવાનો આ લેખને
મુખ્ય હેતુ છે.

સદ્ગત જીવેરીલાલ-
નો જન્મ સંવત્ ૧૮૬૨
ના ચૈત્ર વદી ૧૨ ને
દીવસે અમદાવાદમાં
તેમના માતામક સ-
મસ્તુખરામ સદાશંકરને
ઘેર થયેો હતો. તેમના
પિતા ઉમયાશંકર નડી-
યાદના રહિશ હોઈને
રેવેનુ ખાતામાં નોકર
હતા. એમના માતા-

મક અમદાવાદમાં જન્મ સાહેબની કારટમાં વધી-
લાત કરતા હતા. જીવેરીલાલનાં માતૃશ્રી લાલકુંવર
મદાણુ અને સરળ પ્રકૃતિનાં હતાં. સંતસાધુપર
તેમને આરથા હતી અને હૃદય ભક્તિમાં તેમના
સમયને સદુપયોગ બહુ અંશે થતો. આ સરકાર
તેમના પુત્રમાં કૃપાંતરે જોવામાં આવતા.

જીવેરીલાલે નાનપણમાં જ અભ્યાસ કર્યો,
તે પોતાના માતામકને ઘેર અમદાવાદમાં રહીને

કયો હતો તે વખતે ગુજરાતીમાં અશ્વિન દસવાદિ બાંચતોમાં દાસના કરનાં વિશેષ જ્ઞાન અપાતું હતું. ને ઇંગ્લેન્ડનો અભ્યાસ ત્યાર પછી શરૂ થયો હતો. ઝવેરીલાલે તે પ્રભાવે ગુજરાતી અભ્યાસ પૂર્ણ કરી ઇંગ્લેન્ડ અભ્યાસ રા. ભેંડીલાલભાઈ પ્રાણવલ્લભદાસના હાથ નીચે સરકારી સ્કુલમાં શરૂ કર્યો. અને તેમાં પેટેલા વર્ગ સુધી અધ્યાપના અને ઈંગ્લેન્ડ નજરે પરિક્ષામાં પાસ થવાથી તેમને વિશેષ અભ્યાસ કરવાને મુંગઈ જવાસાર સરકાર તરફથી ઉદાર આજ્ઞા (ખેડા ટ્રીબ્યુનીમાંથી) મળેલો બજુતામાં છે.

મુંગઈ ગયા તે વખતે ઝવેરીલાલની ઉંમર ૧૭ થીની હતી. મુંગઈ જવાતું તે વખતમાં વિષ્ટ હતું. ઠંઠસરત સુધી પગરસે જવાતું ને ત્યાંથી આગમિટમાં બેસી મુંગઈ ઉતરતા.

તે વખતે યુનીવર્સિટી સ્થપાઈ નહોતી. મુંગઈમાં સરકાર તરફથી Elphinstone Institution નામે સરથા હતી. તેમાં જ વિજ્ઞાન હતા. એકમાં મેટ્રીક્યુલેશન સુધી અભ્યાસ કરાવતા ને બીજા એટલે ઉપલા ભાગમાં જે દાઢ કોલેજમાં વિષયો ધીખવાય છે તે ધીખવાના. એ સરથાઉપર સરકારે નીમણી બોર્ડ ઓફ એલ્યુમેન્ટને અધિકાર રહેતો. એક્ષીન્ટ-ન ઇન્સ્ટીટ્યુશનમાં ઝવેરીલાલ દાખલ થયા તે વખતે Dr. Harkness L. L. D. કરીને વિજ્ઞાન પ્રદેશ પ્રીન્સીપાલની જગ્યાએ હતા. સારા વિજ્ઞાન દોષને તેમના હાથ નીચે બહુતાર વિદ્યાર્થી વર્ગ ઉપર બહુ મમતા રાખતા. ઝવેરીલાલને તેમના શરૂ ૨૬ 'ભેંડીલાલ-ભાઈએ ડૉ. હાર્કનેસ ઉપર ચીઠ્ઠી આપી હતી. તે ધીવાય બીજી સાધન તેમની પીઝન દરવાતે નહોતું. તથાપિ ૨૬ ભેંડીલાલભાઈ તેઓ સાહેબના આજ્ઞા સિધ્ધ દેવા તેમની ચીઠ્ઠીને લીધે ઝવેરીલાલને બહુ રનેદભારથી મળ્યા. તમે ક્યાંથી આવો છો, રહેવા વિગેરેનો શો બદાખલ કયો છે, તમારા સગા રનેદી કાઈ આદી છે કે નહીં વિગેરે રનેદ પૂર્વક પૂછા કરી અને કરેલા અભ્યાસ ઉપર નજર રાખી નીચલા વિભાગના પેટેલા વર્ગમાં દાખલ કર્યા.

તે વખતે (એટલે સન ૧૮૫૪ના મુમારમાં) એજ વર્ગમાં તેમના સદાધ્યાયીયોમાં રા. રામકૃષ્ણ ગોપાલ ભાંડારકર, રા. રા. બાપા મંગેશ વાધવે, ચ. રોમનારાયણ નરનારાયણ વિગેરે હતા.

કોલેજ ડીપાર્ટમેન્ટમાં ઝવેરીલાલને અભ્યાસ સારો ચાલ્યો. મોટે ભાગે તેમને રફોલરથીયે મળ્યાં કરતી. કોલેજમાં સુમારે નજીવી શરૂ વર્ષ અભ્યાસ કરેલા-પડ્યો. અને ઉંચા વર્ષમાં નાર્મલ-રફોલરથીયે વિદ્યાર્થીઓને મમતી. ઝવેરીલાલે નાર્મલ રફોલર થયા પછી કોલેજ ઉડી. અભ્યાસનું ધોરણ દાસના બી. એ જલકે એમ. એનાં ધોરણથી કાઈ રીતે ઉતરતું નહોતું. Logic, Physics, Mental and moral philosophy; English literature, Political Economy, A fixed period of European History વિગેરે વિષયો બહુતારમાં આવતા અને બહુતાર રેદવાએક જારે નામાંકિત વિજ્ઞાન હતા. ઇંગ્લેન્ડ સાહિત્ય ધીખવાતું Prof. Hughling ને માથે હતું. Physics and Chemistryમાં Prof. Gerrard Ph D. હતા. ઇન્ડિયામાં Prof. Sydney Owen હતા. Dr. Harkness પોતે Mental and moral Philosophy. ધીખવતા અને

અણિતમાં Prof. Dadabhai Nawroji સિંધુજી આપતા. ઝવેરીલાલભાઈ કૉલેજ વિભાગમાં અભ્યાસ કરતા હતા તે સુમારમાં એકસદસેમાં હોય પ્રકારની વિદ્યાને લીધે ખ્યાતિ પામેલા યુવાન ઈંગ્લેન્ડ ખાસ. હાવર્ડ સાહેબ વિલાયતથી મુંબઈ ખાસીગટર થઈ આવ્યા. તેમને સરકારે Elphinstone Institutionમાં પરિક્ષક નીમ્યા. એમણે પરિક્ષા લઈ એકંદરે દેશી વિદ્યાર્થીઓને કેલવણી આપવા બાબત એવો સબજ રીપોર્ટ કર્યો કે સરકારે તેમને ડીરેક્ટર ઓફ પબ્લીક ઇન્સ્ટ્રક્શનની જગ્યા કાઢી નીમ્યા ને Elphinstone Institution તેમના હસ્તકમાં સોંપ્યું. તેમનીજ બક્ષામણથી કૉલેજ વિભાગમાં બે દક્ષિણા ફેલોશીપો કાઢવામાં આવી. તેમાં એક રા. રામકૃષ્ણ ગોપાલ કોંડારકર (સરકારે જેમની પીઞાન કરી હાલ Knighthoodનો કીતાબ એનામત કર્યો છે.) એમને આપી ને બીજી ઝવેરીલાલને આપી.

ત્યારપછી યુનીવર્સિટી રચાવત થતાં ને મેટ્રીક્યુલેશનની પરિક્ષા ઉઘડતાં ઝવેરીલાલે તે પરિક્ષા આપી. એ પરિક્ષામાં એમની જોડે મરહુમ નાનાભાઈ દરિદાસ તથા મરહુમ રા. બા. વાસુદેવ જમનાય કીર્તિંકર પણ હતા. એક. એ. ની પરિક્ષા નીકળતાં તેમાં પણ ઝવેરીલાલ ગયા, પણ એકાદ વિષયમાં તેઓ તાપાસ થયા અને ત્યારથી વ્યવહાર તરફ તેમનો ઇત્ત દોરાયો.

વ્યવહારમાં તેમને શરૂવાતમાં સારો લાભ મળ્યો. કાપડનો ધંધો કર્યો તેમાં બે પૈસા મળ્યા ને ત્યારપછી રૂના ધંધામાં પડ્યા. તેમાં બહુ નાણું મળ્યું. સન ૧૮૬૪ના સુમારમાં અમેરીકાની લડાઈને લીધે રૂના ભાવ મળને ચડી ગયા ને મુંબાઈમાં રૂના બજારમાં નાણાંની રેલછેલ થઈ રહી; પણ આ નાણું જેમને મળ્યું તેમને લાલ્લુ પોદોમ્બુ નહીં. અલગજ નાણું કેપ્તી બજારમાં લોક દર્ષ થેલા થઈ ગયા નવી નવી બેંકો ઉપરાજાપરી ઉભી થવા લાગી. તેમાં “ બેંકો ” નો ખાડો પુરવાની યોજના કરી એક કંપની ઉભી થઈ. સરહુ બેંકો સદાખોર લોભાના હાથમાં હોઈ પાણીના પરપોટા પેઠે થોડીજ મુદતમાં સમી ગઈ. તેમાં અને “ બેંક બેના ખાડામાં લોકતું નાણું એકંદમ અલોપ થઈ ગયું.” ઝવેરીલાલને પણ મોટો મોઝો લાગ્યો. અને મેળવેલી સમૃદ્ધિ તેમના હાથમાંથી સમુજળી જતી રહી.

આવે સંકટને સમયે એક ઉદાર દિલના ઈંગ્લેન્ડ અધિકારીએ (બહુ કરીને એ. ડી. સીપ. હોપ સાહેબ) ઝવેરીલાલભાઈને Deputy Collector ની જગ્યા મેળવી આપવા કહ્યું એમ સંભળવામાં છે, પણ તેમણે સ્વતંત્ર ધંધો રાજગાર પસંદ કરી ઉપકાર સાથે નોકરીમાં દાખલ થવા ના પાડી.

આ સંકટના પ્રસંગથી તેમની મનોરજિત લોકોપયોગિ કાર્યમાં પરોવાવા લાગી, તેમ વિદ્યાનો અભ્યાસ પણ પાછો ચરૂ થયો.

કૉલેજમાંથી નીકળતાજ ઈંગ્લેન્ડ યુજરાતી ડીકશનરી (કાપ) તેમણે બે મિત્રની સહાયતાથી તૈયાર કરી; ને તેને એ. હાવર્ડ સાહેબે ઉદાર આશ્રય આપ્યો. યુજરાતી ભાષામાં ઈંગ્લેન્ડ રાજ્ય મેળવવા અનેક કાપ ત્યાર પછી રચ્યા છે. પણ હજી પણ જુના વખતના માણસો છે.

પલા કેપ માટે ખદુ સારો અભિપ્રાય આપે છે. ઉપર પ્રમાણે ધન સંકેતને સમય આળે છે પણ-ખીજા વિભાગ સાથે તેમણે કવિશી કાલિદાસનું શાકુંતલ ગુજરાતીમાં ઉતારી પ્રકટ કર્યું. એ ભાષાન્તર તૈયાર થતું હતું તેવરસામાં એમના એક મિત્ર મરહુમ દત્તપતરામભાઈ ખખરે ઉપલા નાટકનું ભાષાન્તર બાહાર પાડ્યું. તથાપિ લોકમાં ૨૮ જાવેરીલાલના ભાષાન્તર સંબંધે અદાપી એકંદર હિચો મત છે.

શાકુંતલ નાટક સન ૧૮૬૭ માં પ્રસિદ્ધ થયું પછી એ ત્રણ વર્ષની અંદર ઝવેરીલાલ ભાઈએ મનુસ્મૃતિનું ભાષાન્તર કર્યું. આ ગ્રંથની ખીજી આવૃત્તિ એમના જીવતાં જપાઈ હતી. એ ગ્રંથનું નવું ભાષાન્તર ગુજરાતી પ્રેક્ષકોમાંથી જપાઈ છે. ૨૮ જાવેરીલાલના ગ્રંથના સંબંધમાં એટલું જ કહેવું બસ છે કે એ ગ્રંથ પર લોકની આદના સારીકતી અને તે સારી ઇજારત તથા શુદ્ધ સરળ ગુજરાતી ભાષાનો ખદુસારો નમુનો ગણાતો.

તેમણે વિદ્યા બાસંજ ચાલુ રાખી થયાકલિત વ્યાપાર કરતાં છતાં પણ પોતાના વખતનો સારો ભાગ લોકહિત કાર્યમાં ગાળવા માંડ્યો. ૧૮૬૫ નો પેટ્રોલો સરવે આકટ મુંબઈ સરકારની કોન્સીલમાં પસાર થતાં દરેક જિલ્લામાં જમીનની સરવે ને દર નક્કી કરવાનું કામ ચાલ્યું. તેમાં મે. Prescott સાહેબે ખેડાજિલ્લાનો સેટલમેન્ટ રીપોર્ટ તૈયાર કર્યો. એ રીપોર્ટ બહાર પડતાં જાવેરીલાલે તે સંબંધમાં ટાઇમ્સ ઓફ ઈન્ડિયામાં સરકારની મેહેસુલના કેટલાક નિયમો ઉપર જાહેર ચર્ચો ચલાવી. એમના લેખ ઉપલા વર્તમાનપત્રમાં એડિટોરીઅલમાં આવતા. ઈંગ્લેન્ડ કસમ એવી સાબુત હતી કે ઉપલા ન્યુસપેપરમાં તેમના લેખને 'લીડર' તરીકે પ્રુટીયી સ્વીકારવામાં આવતા. આ લેખોની અસર સરકારી અધિકારી વર્ગ ઉપર સારી થઈ ને તેમના લખાણોના હેતુ (મુખ્યત્વે કરીને જુના કુવા ઉપર લેવાતા દરને સંબંધે) થોડે ઘણે અંશે પાર પડ્યો. આ સંબંધમાં એમ જણાવ્યામાં છે કે તે વખતના ગવર્નર મા. સર બાર્ટોલ ક્રીવેરે (ત્યારે તેમને પુસ્તકના આકારમાં ઉપલા લેખની એક નકલ જાવેરીલાલ ભાઈએ એનાયત કરી ત્યારે) એની ઉપસોગિતા સ્વીકારી વિવેક ભર્યો ઉતર લખ્યો હતો. એ ચોપાન્યું Notes on Kaira - A district in Fertile Gujarat એ નામ આપી જપાન્યું હતું. મેહેસુલની ખાતતપર આમ વખતો વખત તેઓ લખાણ કરતા. સન ૧૮૮૪-૮૫ માં Taxation on subsoil water નો પ્રશ્ન મેહેસુલ ખાતાના કામ કરવાની રીતને લીધે ઉભો થયો. આ વખતે પણ પોતાથી બનતો ગ્રમ કરીને એ બાતતસાં સરવે ખાતાવાળા જે ઘરણે કામ કરતા તે ખરેખર છે એમ બતાવવા મુંબઈ ગેજટ નામના પેપરમાં વખતો વખત લખાણ કર્યાં હતાં. અને લોકની બાલુ સામવા પ્રપ્ત કર્યો હતો.

આમ ન્યુસપેપરમાં લખાણ કરતા એટલું જ નહીં પણ મુંબઈમાં East India Association ની ટાપ્પા હતી તેના સેક્રેટરીનું કામ પણ કેટલાક વર્ષ પોતે કર્યું ને એક વખત એ સભા આગળ Indian Bureaucracy or secrecy of officialism in India એ નામનો લેખ વાંચ્યો. તે society ના જર્નલમાં અલપિ મોજુદ છે. એ સીવાય લોકહિતના અનેક પત્રો વખતે society તરફથી પોતે સ્થળે અરજીઓ કરવી પડતી તેમાં પણ તેઓ ભાગ લેતા. એટલું જ નહીં પણ કાંઈ કારણને અંગે મુંબઈમાં ૧૮૮૪ના સુમા.

રામાં Presidency Association સ્થપાઈ ત્યારથી તે મંડળીના આગેવાન મેંબર તરીકે પોતે કામ કામ કરતા,

૨૧. જવેરીલાલ આમ લોકહિતની ખાજી જોતા તે સાથે વિદ્વાન મંડળનો સંબંધ તેમનો ચાલુ હતો. સન. ૧૮૭૦થી ૧૮૭૭ સુધીમાં તેમણે જે નિબંધ Bombay Branch of the Royal Asiatic society આગળ વાંચ્યા તેમાંના એક Hot Springs of Lasundra હતો.

સન ૧૮૭૭-૭૮ પછી એમની લોકહિત કાર્યમાં પ્રવૃત્તિ વિશેષ દેખાવા લાગી. મુંબઈમાં મ્યુનીસીપાલિટીમાં મેંબર થયા અને યોગ્ય વખતમાં તેમાં સ્વતંત્ર ને લોકહિત જાળવનાર વ્યક્તિ રૂપે તેણે જાહેરમાં આગ્યા. એમની મ્યુનીસીપાલિટીના સંબંધમાં ઉપયોગિતા સર્વશિ મેંબરોમાં સ્વીકારાતાં સ. ૧૮૮૯માં તેમને એક મતે મુંબઈ મ્યુનીસીપાલિટીના પ્રેસીડેન્ટ નીમવામાં આગ્યા.

૨૨. જવેરીલાલની કામ કરવાની રીત એવી હતી કે પ્રજાના હિતને અંગે કલમ કસતાં સરકારની ખાજીપર કોઈરીતે ખોલે આશિષ મુકવાથી અગ્રમ રહેતા. જ્યારે આ દેશલોકવાયુ કરનાર મહાન વાઘસરાય લાઈરીયન સાહેબે Local self Government નો લાભ લેઈને વિશેષ આપવા ઇચ્છા કરી. તે વખતે મુંબઈમાં યુજરાતી યુદ્ધધો તરફથી એક કમીટી સ્થપાઈ, ને આ ખાખતમાં સરકારને ઉપયોગિ થઈ શકે એમ કહેઈથી મી જવેરીલાલને president નીમા એક લેખ તેમને હાથે લખાવરાખ્યો. તે લેખ Notes on Local self Government એ નામથી પ્રસિદ્ધ થયો. એ લેખની કદર તે વખતનાં દોનક અંગ્રેજો ને યુજરાતી વર્તમાન પત્રો એ બહુ ઉચી કરી. મુંબઈ સમાચારપત્રે તેા તેનુ સન્દર્શઃ વાખાનતર પોતાના પેપરમાં છાપી. પછી એકંદર ચોપાનીવા રૂપે એને પ્રસિદ્ધ કર્યું એમ જાણવામાં છે-લેખ વિસ્તૃત ધુબલ માહિતીથી ભરપુર છે.

આ સમયમાં પૂના સાર્વજનિકસભાના જર્નલમાં પણ વખતો વખત, પોતે લેખ લખતા. એ જર્નલમાં ઉલટને લેખ મુંબઈમહાકામાં "યુજરાતી મીસોના પ્રતિહાસ રૂપ હતો." દેશી રાજ્યમાં તેમનો સંબંધ હોવાથી અશીલુની ખાખત, તેમજ ઇતર જાનન સરકારની દેશી રાજ્ય પ્રત્યની નીતિના સંબંધમાં પણ લેખો તેમનીજ કલમથી ધણ કરીને લખાવયા છે.

૧૮૮૫ પછી મુંબઈમાં લોક પ્રિય ગવર્નર લાઈ રેનો અમલ શીર થયો લાઈ રે બહુ વિદ્વાન દોર્ષ દ્રષ્ટિવાળા અને આપણા ઉચી કેવણી પામેલ દેશીઓ પ્રયે બહુ ઉચી લાગણી ધરાવનાર હાકેમ હતા. મુંબઈમાં ત્રણ ચાર વર્ષના અનુભવ પછી જવેરીલાલભાઈ વિશે એમને સદ્ભાવ વૃત્તિ થઈ. તેને પરિણામે જ્યારે મુંબઈનો વિસ્તાર કેમ વધારવો એ ખાખતની સન ૧૮૮૮ માં એક કમીટી નીમી ત્યારે તેમાં રા. જવેરીલાલની પોતે નીમણુક કરી. એટલુંજ નહીં પણ સન ૧૮૮૯ માં તેમની લાઈરે સાહેબે મુંબઈના શેરીફ લખત પસંદગી કરી તેમની લોકહિતાઈ કાર્યપ્રવૃત્તિની કદર કરી. ઉલ્ટે મુંબઈથી વિદાય થતા અવસ તે શુદ્ધ ખવાસના હાકેમે રા. જવેરીલાલને સરકાર તરફથી ધારાસભાના મેંબર નીમ્યા.

ધારાસભામાં (લિજિસલેટીવ કોન્સીલમાં) પણ લોકહિત આદનાર મેંબરને ઉપયોગી ઇ પણવાના અનેક પ્રસંગ આવે છે. જવેરીલાલભાઈ કાઉન્સીલમાં હતા તે વખતે Bombay

Police Act, Bombay Vaccination Act, Bombay Municipal Servants, Act, નિર્ધેર કાયદાની ખીણો આવેલાં. તે વખતે લેખો હર દુર્ગેષ પોતાનો અધિકાર સ્વતંત્રપણે જાહેર કરતા. એટલુંજ નહીં પણ બ્યારે ફાન્સીમાં financial Statement ધરાવતું રજુ થતું ત્યારે તે ઉપર પોતાની માહિતી અને અનુભવને અંગે અનેક ઉપયુક્ત સૂચના કરતા સહાસદ તરફે એમના ફાન્સીલાના કાર્યથી જન સમાજને સારો સંતોષ થયો હતો. સન ૧૮૯૨ પછી ધારાસભાના બંધારણમાં સરકારે ફેરફાર કર્યો ને સુટણીના હક રેખતને આપ્યો ત્યારે મુંબઈની બુનીવસિંદી તરફથી શ. ઝવેરીલાલની એકમતથી સુટણી એમના જ્વતા સુધી થઈ હતી.

૨૧. ઝવેરીલાલના ઉદ્યોગનો ખાસ આપવો જગના સંક્રાંતને લીધે મુશ્કેલ છે, તથાપિ એટલું તો ખરું કે એમનું અવધાન સન ૧૮૯૭ માં થયું, તે પેહેલાંના તેમના જ્વનનાં સુમારે વીસ વર્ષ બહુ પ્રવૃત્તિવાળાં ગતાં. આ સમયમાં તેમણે મુંબઈના મ્યુનીસીપાલિટીના કાર્યભારમાં ઉચ્ચ હોયે હાથ લીધા. અને મુંબઈના નિવાસીઓની સેવા કરી અને તેને અંગે એક આગેવાન સહાસદ દાખલ તેમની ગણના થઈ. આજ સમયમાં subsoil water taxation ની બાબતમાં બાંડોરાણી જાહેર વર્તમાન પત્રમાં થયો ચત્રાચી—“ યુનિ-તના ફેડ ” એવી ખ્યાતિ મેળવી—આજ સમયમાં લોકલ સેફ ગર્મિન્ટ ઉપર પોતાનો લોકપ્રસિદ્ધ લેખ તેમણે છપાવ્યો. આજ સમયમાં વખતોવખત પુના સાર્વજનિક સભાના જર્નલમાં પોતે અનેક લેખ લખ્યા. આજ સમયમાં રાજ્ય ઐતિહાસિક સોસાયટીની મુંબઈની શાખા આગળ એક Mount Aboo and the Jain temples of Del-wara નામનો રસિક નિબંધ સન ૧૮૯૦ માં વાંચ્યો, તેમ ખીળે Pandit Bhagwa-nal Indrajī's memoire કરાવે લેખ બહુ વિદ્વાત ઝવેરીલાલ સન ૧૮૯૨-૯૩ ના સુમારમાં વાંચ્યો. આજ સમયમાં પોતાની સાતિના વાતનગરના વિખ્યાત દિવાન ગૌરીશંકર ઉદયશંકર સી. એસ. આઈ. એમનું ઉત્તેજમાં જ્વનચરિત્ર ઉત્તમ ઇતિહાસથી સન ૧૮૮૯ માં લખ્યું, અને આજ સમયમાં પોતાની સાતિની ખીળ નામકિત પુરુષ સરતના શ્રીકૃષ્ણ અણુનજ નાયજી-પ્રસદ છીડીયા કંપનીના પ્રથમ સરકારે હવા એ વાત દાખલા દલીલથી એક ઉત્તમ લેખ-દારા સાબીત કરી આપી. (આ લેખ મી. ડબ્લ્યુ. ફ્રેન્કલિન “જુલે આઈ બાબે ” નામના પ્રસિદ્ધ ગ્રંથમાં ગ્રંથકરે દાખલ કર્યો છે.) અને આ સર્વે કાર્યે પોતાના આજીવનમાં ઉદ્યોગ તરફ યોગ્ય લક્ષ્ય આપવા ઉપરાંત અને એક આગેવાન નાગરિક દાખલ લોકહિતના અનેક પ્રસંગે મનમાનવી મદદ કરવા ઉપરાંત વખત કાઢીને ઝવેરીલાલશાહ કરતા દાખલા તરિકે મુંબઈમાં અનેક જાહેર સભાઓ વખતોવખત થતી તેમાં શ. ઝવેરીલાલની હાજરી આવરણ ગણાતી. પ્રેસીડેન્સીએસોસીયેશનમાં તેમની સલાહ તથા મદદની અપેક્ષા રહેતી. રાજ્ય ઐતિહાસિક સો-સાયટીના ઑનરરી સેક્રેટરી દાખલ તેમની યોજના જ્વનપર્વત કાયમ હતી. જોઈન્ટ રજીસ્ટ્રાર કમીટીના મેમ્બર દાખલ ફેટલુક કામ જખવણ પડતું. આ શિવાય વખતોવખત એવા પ્રસંગે આવતા કે તેમાં એમના જેવા પાસે લોક મદદની આજ્ઞા રાખતા. દાખલા તરિકે ક્રાફ્ટ કમી-શનના રીપોર્ટ પરથી ફેટલાક મામલનદારો ઉપર દાખલા ઉલ્લેખ કામ એવા પ્રસંગ આવી પડ્યો. તેમને સર્વેને નોકરીમાંથી દુર કરવાનો ફેટલાક આમદ કર્યો ને તેમના ઉપર લાગ્યું.

આપવાનું કલુષ ક્યો બદલ ફોજદારી પગલાં લેવાનો કોષ્ટકે આગ્રહ કર્યો. આ બાબતમાં ઝવેરીલાલભાઈએ સારી મદદ કરી. મુંબાઈમાં લખાણ કરતાં તેનું વચન આપું પડે ને ઉપરે નીકળે ના. વાઈસરોય સાહેબની કૉન્સીલમાં ચર્ચા ત્યાં થયારિયત હકકિત બજાવામાં આવે તે બુદ્ધિથી ફેટલાકે મહિના સુધી ઝવેરીલાલભાઈએ કલકત્તાના હીંદુ પેટ્રીયટ નામના આગેવાન પત્રમાં સુભારે પંદરેક “લીડર્સો” લખ્યા ને તે પત્રવાળાએ ઉત્સાહ પૂર્વક સ્વીકાર્યો. એટલુંજ નહીં પણ મી. ડીગમ્બી મારફત વિલાયતમાં ઠેકણે ઠેકણે મીટીંગો કરી ને આ બાબતમાં વિવેક બુદ્ધિ વાપરવા મુંબઈ સરકારને મદદ થાય તેવા મારણ્થી કામ ચલાવ્યું. આને પરિણામે ફેટલાકને માત્ર બોલેલો હક મેળવવા પૈસા આપવા ફરજ પડેલી. એવા ફસાઈ ગયેલા માણસોને નોકરીમાં રહેવા વારો આવ્યો ને ફેટલાકને પેન્શન મળ્યું; ને સર્વેને ફોજદારી કામદાના બયમ્નીયો સરકારે કાપડો પસાર કરી મુક્ત કર્યો. રા. ઝવેરીલાલનું આ પ્રમાણેનું છવિત સૌ કોઈને તેમને માટે માન બુદ્ધિ ઉત્પન્ન કરવા બસ હતું. જ્યારે ૧૮૯૬ ની શરૂઆતમાં એલ. સરશીરોજશાહ મહેતાની વૉસરાયની કાઉન્સીલમાં બીજવારની સુટખીથી ઘણેલી તે નીમણુંક પુરી થઈ ત્યારે તે નામાંકિત ગૃહસ્થે પોતેજ રા. ઝવેરીલાલને મુંબઈની કૉન્સીલના પ્રતિનિધિ દાખલ કલકત્તે જવા વાન કરી, પરંતુ રા. ઝવેરીલાલની પ્રતિ નરમ હોવાથી તેમણે ના પાડી ને તેથી તેમના મિત્ર મી. મી. સયાબીને પસંદ કરવામાં આવ્યા. રા. ઝવેરીલાલે ઉપર પ્રમાણે ના પાડવાથી ફેટલાક તેમના કૉન્સીલમાંના સાથીઓ નીરાશ થયા હતા. તે એટલાજ કારણથી કે લાયકને લાયક માન તેમને હાથે મળે એવી તેમની તીવ્ર ઇચ્છા હતી.

આ રીતે આ નામાંકિત દેશસેવકે પોતાને પ્રજાએ આપેલી મન શક્તિનો લાભ ઉભરે પોહોઆ પછી છવિત પર્વત પોતાનાં દેશપ્રિયોના હિતને અર્થે પ્રેમથી આપ્યો હતો. અને જે નગરીમાં પોતાની પ્રતિષ્ઠા બંધાઈ તેજ નગરીમાં સ. ૧૮૯૭ ના મે માસની ૮ મી તારીખે તેમનો અમર આત્મા પોતાના હૃદયના શાન્તિ સ્થાન પ્રતિ ગયો હતો.

જેમણે આ ગૃહસ્થને જોવા હશે અથવા ચોંટા પછે સમાગમ થયો હશે તેઓને એમની ગંઢેર હિંમત સાથે સરજતા, વિવેક બુદ્ધિ, ને પ્રેમાગ્ર સ્વભાવ બહુ કાળ સુધી યાદ રહેશે, તેમ જેમને એમનો વિરોધ સમાગમ થયો હશે તેઓને એમની ખાનગી વર્તણૂંક સંબંધે આદરભાવ થયાવિના રજોજ નહીં હોય. ઉચ્છેદ વિદ્યા ઉપર પૂર્ણ પ્રીતિ છતાં નીતિ ને ધર્મ વિષયમાં આપણે પાશ્ચાત્ય પ્રજાએ પાસેથી બહુ શીખવા જેવું નથી, એમ એમની સમજણ હતી. પોતે બ્રાહ્મણ હોઈને નેષ્ટિક હતા. અને હિંદુ ધર્મનું તેમને અભિમાન હતું. યુવાવસ્થામાં ઉચ્છેદ વિદ્યાના તેજોબલથી અંબાજ બવાનું થયું હતું પણ પાછળથી ધર્મ પુરતકના સંસ્કારને લઈને હિંદુ ધર્મ પર આરથા હદ થઈ હતી. આપણી રીતમાતમાં શસ્ત્રનું યાન નબળા વખતેને લઈને તથા ધર્મ પ્રસંગેને લઈને ક્યો થઈ જવાથી રૂઢીને નામે ફેટલાકે દોષો દાખલ થઈ ગયા એમ તેઓ કલુષ કરતા, અને તે દૂર થાય તેવા પ્રયાસ કરવા તત્પર રહેતા. પોતાના ધર્મ દીકરીઓ કે દીકરા દીકરીની દીકરીઓનું લગ્ન કોઈ સાર ૧૨ વર્ષ અંદર પોતે ક્યું નહોતું. અને Age of consent Bill જ્યારે Penal code ની કલમ ફેરવવા વૉસરાયની કૉન્સીલમાં દાખલ થયું ત્યારે ઉન્ની પક્ષના બ્રાહ્મણ દાખલ શાખના

દાખલા દલીલ સાથે પોતાનો અભિપ્રાય જાહેર રીતે તે કમળના લાભમાં પોતે આપ્યો હતો. તથાપિ પોતાના ધર્મ પર તેમની પૂર્ણ અદા હતી. થોડુક ઇંગ્રેજ લાજી વિલાપત જન આવી કિં'સ અધી' જ રહીને પોતાના ધર્મનું ભાન જુલો જનાર પર તેમને કાવ નહોતો. રા. અવેરીલાસની રહેણી કરણી પણ બહુ સરળ હતી. તેમણે કામચાર પોતાનો દેશી પેહેરવેશ દેરખો નહોતો. તેમ ખાંધા પિંધાની આખતમાં યાત્રિ નિયમ બહુ યુક્ત રહે પાળતા, તેમ છતાં ખુશીની વાત એ હતી કે રા. અવેરીલાસને મરહુમ ન્યાય મુર્તિ રાનાડે સાથે સગા ભાઈ જેવો નિકટ સંબંધ હતો.

ઇંગ્રેજ રાજ્યના સંબંધે સ્વ. અવેરીલાસની બહુ સારી સમજણ હતી. કામચણ મનુષ્ય-સંસ્થા ખાખી વિનાની હોતી નથી તેમ આ રાજ્યના વહિવટમાં આ દેશના લોકને કેટલીક ખામીઓ દર્શાવે વાજખી રીતે આવે તે સ્વાભાવિક છે, પરંતુ આ રાજ્યની એકંદર નીતિ પણી ઇન્દ્રી પ્રતિની છે એમ તેમનું માનવું હતું. ઇંગ્રેજ પ્રમુખો ઇતિહાસ જેવાં આપણે યોજ્યતા મેળવીને કામદેસર માગણી કરીએ તો તે માર્ગ એકંદર ઇંગ્રેજ પ્રમુખને ગેરવાજખી નહીં લાગે એવો તેમનો અભિપ્રાય રહેતો. તેથી લેજિસ્લેટીવ કોન્સીલમાં કે ઇતર રથાને ન્યારે પોતાને કંઈ જાહેર વિષય પર ચર્ચા કરવા પ્રસંગ આવતો ત્યારે નીખામસ દિશે તે પોતાનો અભિપ્રાય જાહેર કરતા ને તે કામ વખત રચીકર પડતો કે કવચિત નહોતો પણ પડતો. તેઓ સભ્યતાના નિયમો જાળવીને કામ કરતા તેથી તેમને ઇંગ્રેજ અધિકારી જેડે અજુગવાવનો પ્રસંગ કવચિતજ આવતો અને કેટલીક વખત એમના અભિપ્રાયનું સારું વજન પડતું. આનું મુખ્ય કારણ એ હતું કે તે કામ આખત પર ભખતા કીંધા બોલતા તે પેહેલાં તે વિષય સંબંધમાં પૂર્ણ માહીતી મેળવીને બોલતા કે ભખાણ કરતા. પણ કામ કામ પ્રસંગો બાદ કરતાં રાજ્ય તરફ તેમની રાજ્યભક્તિ ધણી સારી હતી.

જે બલવાન રાજ્યમાં લોકની પ્રીતિ મેળવવાની યુદ્ધિ રાજ્યાધિકારીયા સદા રાખે છે, જે રાજ્યમાં વાઘને બકરી એક સરખો ન્યાયમંદિરમાં ન્યાય મેળવી શકે છે. જે રાજ્યમાં ઉઘોગો મનુષ્યને તેના ઉઘોગનું ફળ સોગવવા સદા છુટ રહી છે. જે રાજ્યમાં રાયતમાં કેળવણીનો પ્રચાર કરી મનુષ્ય જીવનની ઉચ્ચતાનું યથાર્થ ભાન થવા પ્રયત્ન જારી છે, એવા રાજ્યનો કંદર આપણે દિલમાં કરવી ઘટે છે.

એમની આવી સમજણને લીધે મતમેદના અનેક પ્રસંગો આવતા છતાં એમના સંબંધમાં ઇંગ્રેજ અધિકારી વર્ગમાં તેમજ ઇતર વર્ગમાં તેમના પ્રયે સારો ભાવના છેવટ સુધી રહી હતી.

સ્વ. અવેરીલાસ ૬૧ વર્ષની વયે સુજરી ગયા. ઉત્તરવરથામાં તેમને મધુપ્રમેહ લાગ્યો થયો હતો. પણ એમનો ઉઘોગી રચનાજ છેવટ સુધી કામ્ય હતો. ઉત્સાહી, નિશ્ચયિચારી, ને કલમગાજ આ ગુજરાતના નાગર બ્રાહ્મણ નાગરિકે લોકસેવામાં જીવિત માગી પોતાનું ઔદિક કર્તવ્ય રહી રીતે છેવટ સુધી જાળવ્યું હતું.

સત્ય ધર્મ પ્રકાશ.

(કર્તા, મૂળચંદ્રકર ભાણેશ્વર યાત્રિક બી. એ.

એન્ટ, ધી. ઇન્ડિઅન સ્પીરિ યેન્ક, વડોદરા.)

સત્ય ધર્મ પ્રકાશ નામક સદ્ગ્રન્થનો સ્વીકાર કરતાં અમને રવાનાત્વિક આનંદ થાય છે. આ પ્રવૃત્તિના યુગમાં શાસ્ત્રના મહાસાગરનું મન્યન કરી પોતાના નીચ-નીમિત્તીક ધર્મ ક્રિયા-આનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની જેમ ઉમરે આવેલા સજ્જનોને પુરસ્કૃત નથી, તેમ શાળાઓ તથા પાઠશાળાઓમાં શીખતા વિદ્યાર્થીઓને તે જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવા શાસ્ત્રનું અવધીકન કરવાનો અવકાશ નથી.

વસ્તુ રિયતિ આવી હોવા છતાં ગયા દાયકા કરતાં હાલમાં ધર્મ જગતિ વિશેષ હોષ ગુર્જર પ્રજા પોતાના ધર્મશાસ્ત્રોમાં શું છે એ જાણવાની અધિક છતાંસા વાળી થાય તે આ સદ્ગ્રન્થ તેને ઉપયોગી ધાત્યા વગર રહેશે નહિ.

શ્રીકૃષ્ણ મૂળચંદ્રકરજીએ આ ગ્રન્થ પ્રવૃત્તિના આ યુગમાં સદૃજ શ્રમ, લાભ-લોભ કલાકનો અવકાશ મેળવીને પણ એવામાં આવે તે ખત્રી થયા વગર રહેશે નહિ કે બ્વધાર તથા પરમાર્થનાં કાર્યોમાં આપણા ધર્મશાસ્ત્રનું જ્ઞાન અને તેનું પાલન ધૃત્યુજ આત્મચક્ર છે. ભાષા સરળ છતાં સરકારી છે અને ગ્રન્થનો પ્રત્યેક કુટુંબમાં સાકાર થાય તે જીમ સંસ્કારની અવરુધ અભિવૃદ્ધિ યથે જેમ અમારું માનવું છે.

સુંદર કોનેરી અક્ષરથી સુશોભિત પાકા પુઠાવાળો-અમદાવાદના જાણીતા સત્ય વિજય પ્રિન્ટીંગ પ્રેસમાં કિમતિ એકલક દળદાર કાગળ પર છાપેલો આ ઉપયોગી ગ્રન્થ જોતાંજ તેના પ્રતિ વૃત્તિ એવાય છે. સર્વને સુખની હજી છે અને સુખ પ્રમાણરણ વગર કદીજ પ્રાપ્ત થાય એમ નથી. ન્તા સુધી સત્ય ધર્મનું જ્ઞાન હોય નહિ ત્યાં સુધી સત્ય ધર્મચરણ થઈ રહેજ નહિ; જેથી આ સત્ય ધર્મ પ્રકાશ નામક ગ્રન્થ-સુંબનો હેતુ હોવાથી સર્વે આદર આપવા યોગ્ય છે.

કૃતિ અપચા વેદ અને રમ્ભિ અથવા ધર્મશાસ્ત્રમાં શુંશું આવેલું છે અને શાસ્ત્રોક્ત ધર્મ કેને કહેવો તેની કુકામાં પણ મૂળ મ્ત્રાક અને ટીકા સાથે અચ્છી સમગ્રજ આખી ગ્રંથને આરોજ કર્યો છે. ગ્રંથના સાત રશ્મિઓમાં વિભાગ પાડવામાં આવ્યા છે અને પ્રત્યેક રશ્મિમાં વળી પ્રકરણો રાખેલાં છે. પ્રથમ રશ્મિમાં ત્રણ, દ્વિતીયમાં બે, ત્રીતીયમાં છ, ચતુર્થમાં ત્રણ, પચ્ચમમાં બે, ષષ્ઠ માં ત્રણ અને સપ્તમમાં ત્રણ એમ બારીસ પ્રકરણોમાં વર્ણાશ્રમ ધર્મને પ્રતિ-પાદન કરનાર બારિસ વિષયોનો સમાવેશ કરેલો છે.

અંચ કર્તા મૂળચંદ્રકરજી આપણા જાણીતા મહંમ ધી. આનંદ ઝવેરીલાલભાઈના કુટુંબના હોષ આપણી સુનિવર્સિટીના એક્ઝુચેટ છે અને સદગત રા. ઝવેરીલાલભાઈની પેઠજ બાપારી લાઇનમાં હોવા છતાં વિદ્યાના વ્યસનવાળા છે. રા. ઝવેરીલાલભાઈની મદુરમ્ભિ જેમ આપણા ગુર્જર પ્રાન્તમાં સન્માન પાળી છે તેમ રા. મૂળચંદ્રકરજીની આ કૃતિ પણ સન્માન પામશે એવી આપણે આશા રાખીશું.

મૂલ્ય રૂ ૧-૪-૦ છે અને તે પુસ્તકના કદના તથા કામના પ્રમાણમાં જરા પણ વધારે નથી, અને તે સુખાઈના જાણીતા મેજાઈ. એન. એમ. ત્રિપાઠી શુક્લેપર્સ અને પબ્લીશર્સ અથવા જાણીતા પુસ્તક વેચનારને ત્યાંથી મળી શકશે.

દક્ષિણમાં આવેલા બોર સંસ્થાનમાં
મસિદ્દ થઈ ગયલા મહાન સાધુ,

શ્રી દત્ત મહારાજ.

ક્રાંતિક સુદી ૧ શકે ૧૮૭૪ ના શનિવારની રાત્રે સુમારે ત્રણ વાગે. શ્રી દત્ત મહારાજ નામના સત્યપુરુષ બોર શહેરમાં સમાધિરથ ચલા. આ સત્યપુરુષ ખીલકુલ આત્મી ન હતા અને પોતે સમાધિરથ ચલા ત્યાંસુધી પાસેનાં માણસો સાથે હિતમ રીતે વાર્તાલાપ

કરતા હતા. સમાધિનો સમય પાસે આવતાં તેમના મુખનો વર્ણ બદલાઈ શક્ય થયો અને તેમાં પ્રકાશ જણાતો હતો-તેમની પાસે દોહતમાં પહેરવાનું 'ચૂકપચીપુ' અને એક ચોટવાનું વસ્ત્ર એટલું જ વાળાં હતાં. અને આ બે વસ્ત્રની પછુ તે મહાત્માને પર્વા ન હતી. બોર પ્રાન્તમાં આ મહાત્મા ધણીજ લોકપ્રિય હતા. સમાધિ લીધાના સમાચાર જાહેર ફેલાતાં હજારો માણસોનાં યોગે તેમના રથાનની આસપાસ એકઠાં થઈ ગયાં અને મોટા ઠાઠથી આ મહાત્માને સમાધિ મંદિર તરફ લઈ જવામાં આવ્યા અને અવસાન સરકાર પછી ફોજી કરવામાં આવતાં ત્યાંજ સોડા ત્રણ હજાર એકઠા થઈ ગયા. તેમના સમાધિ રથાન પર મંદિર બાંધવા માટેના ફંડમાં હજારો રૂપિયા બંધાવવાનો સંજવ છે.

પ્રભુજીને પગલે.

૧

હે ! પ્રભુને પગલે પગલે—
હાસીજી અગલે ડગલે !

૨

જે અદસ્ય રહી સંબાળે:
હાસી તેને પગલે પગલે !

૩

જે અણાલ રહીને સેવે:
હાસી તેને પગલે પગલે !

૪

જે ગુપ્ત સદાવત દે છે:
હાસી તેને પગલે પગલે !

૫

જે પાળે અદ્વિત પ્રભુતા:
હાસી તેને પગલે પગલે !

૨-૧-૧૩

વડોદરાને વડલે.

}

ભક્તાગુરુકા લલિત.

તાતાર અને લામા.

(હિન્દી પરથી ઉત્સુક.)

દેશની પ્રાકૃતિક સ્થિતિ.

તાતાર દેશની જમીન બહુ ઊંચી છે. તેના અધિકાંશ મરુથળ છે, અર્થાત્ નિર્જલ પ્રદેશ છે. ત્યાં આગાદી બહુ ઓછી છે. ઉત્તરમાં ધણી જંગલો તથા ઊંચા ઊંચા પહાડો આવેલા છે. સિંહો, પહાડી બકરા, ઘોડા, ઈંટ, ચિત્તા, વાઘ ઇત્યાદિ જાનવરો તેમાં બહુ વસે છે. તે દેશમાં પહાડોમાંથી નીકળનારી અનેક નદીઓ છે. શુષ્ક પ્રદેશમાં મીઠું પાકે છે. તેવા પ્રદેશમાં કુવાઓ લગભગ ૨૦૦ ફીટ ઊંચા ઓછાંયે તેા પાણી નીકળી શકે.

તાતાર દેશમાં પ્રકૃત બે ઋતુઓ જ મુખ્ય છે:— ઠંડી અને ગરમી. ઠંડી ઋતુ ત્યાં નવ મહિના સુધી રહે છે અને ગરમી માત્ર ૩ મહિના જ રહે છે. ઠંડી ઋતુમાં એવી ઠંડ પડે છે કે નદીઓનાં પાણી પણ જામી જાય છે અને રસ્તાઓ ખરક જેવા ઠંડા બની જાય છે. એ વખતે તાતાર લોકો પોતાનાં પશુઓને બહુધા પહાડોની ગ્રામીણમાં રાખે છે. ન્યારે ઉત્તરથી પૂર્વની દ્રવા આવવા લાગે છે ત્યારે ખરક પીગળવા લાગે છે અને રસ્તો સાફ થતો જાય છે. ગરમીના દિવસોમાં જો કે કોઈ કોઈવાર સખ્ત તાપ પડે છે, તોપણ પાછલી રાત્રે શુભાગ્રી ઠંડી પડે છે.

તાતારોનાં ઘર.

તાતાર લોકો બહુધા ઝુંપડીઓમાં રહે છે. તેમની ઝુંપડીઓ બહુ સાધારણ હોય છે. સુખડતાનો બહુધા અભાવ જ હોય છે. તેઓની ઝુંપડીઓમાં એવી દુર્ગંધ હોય છે કે બીજા દેશના લોકોને ત્યાં વધુ વખત રહેવું બહુ કઠીન લાગે છે. ધણી તાતાર લોકો તેા ઝુંપડીઓ પણ બનાવતા નથી. તેઓ આખું વર્ષ અહીં તહીં ભટક્યા કરે છે.

આકૃતિ અને સ્વભાવ.

તાતાર લોકોનાં મોં અપર્યા, ગાંઠો પુલેલા, માથાની પાછળનો ભાગ ઢળતો, આંખો પીળી, વજન ઘણા અને મોટા, દાદી નાની, રંગ ઘણો અને ધઈલો તથા કદ નાનું હોય છે. તેઓ લાંબા નેડા અને ચામડાનાં વસ્ત્રો પહેરે છે. તાતારોની સ્ત્રીઓને પહેરવેશ પણ બહુધા પુરુષોના જેવા જ હોય છે. તેઓ ઝીક લાંબું લીંબું કે કાળું વસ્ત્ર પહેરે છે અને તેના ઉપર, કમરે એક કપડું લપેટી લે છે. તે વસ્ત્રની નીચે કચ્છડી અને અંગરણું પણ પહેરે છે. તાતાર લોકોના સ્વભાવ સરળ અને શાન્ત હોય છે. તેઓ બહુધા ડરકણ હોય છે; પરંતુ ન્યારે તેઓ કોઈનું વૈર વાળતાનું નહીં કરે છે ત્યારે અત્યંત પ્રવળ અને સાહસિક બની જાય છે. તેઓ આશ્ચર્ય જનક કિસ્સા કહાણીઓના બહુ પ્રેમી હોય છે. ગુરમ-કિત એ લોકોમાં બહુ હોય છે. લામાઓને તેઓ પૂજ્ય દ્રષ્ટિથી જુએ છે અને તેમનાં દર્શનથી તેઓ પોતાનું કલ્યાણ થયું સમજે છે.

કેળવણી.

તાતાર લોકો બહુધા અજાણ હોય છે. જે લોકો માથું મુંડાવે છે તેઓ મઠમાં જઈને સખર્તા વાચતાં રાખે છે. જેઓ મઠમાં જતા નથી તેઓને ધનુષ્ય બાણ અને બહુક વાપરવાની કેળવણી આપવામાં આવે છે. ઘોડાપર ચડવાનો અભ્યાસ તેમને બહુ નાની ઉંમરે

રથી કરાવવામાં આવે છે. પહેલાં તેઓને બીજા સવારની પાછળ બેસાડવામાં આવે છે અને કેટલાક દિવસ પછી તેઓ એકલાં બેસતાં થીએ છે. અખીર ઉમરાવ સોફા પોતાનાં છોકરાઓને મઠમાં નહિ મોકલતાં તેઓને પોતાને ઘેર જ બેસાવે છે. તે સોફા બૂગોળનું કાન બહુજ આછું કરાવે છે. ઘણું સોફા તેાં તિબેટ અને તેની આસપાસના દેશો સુધીજ પૃથ્વીની પશ્ચિમ દિશા તરફની સીમા માની રહ્યા છે.

તાતાર સોફા કપડાં, ટોપીઓ, બેડા વગેરે બહારી ચીજો હાથે બનાવવાનું બજે છે. તેમની બનાવેલી ચીજો સુંદર તો બનતી નથી, પરંતુ તે બહુજ મજબૂત અને છે. તેઓ પણ ચિકિત્સામાં અતિ નિપુણ હોય છે. બહુધા સપળા તાતાર સોફા પશુઓનાં હાડકાંનાં નામ, રચાન, સંખ્યા વગેરે સમજતા હોય છે. તેમની ચિકિત્સા કરવાની રીતિ કાંઈક વિચક્ષણ હોય છે, તેઓ પશુઓને જડીભુટી પશુ ખવરાવે છે; પરંતુ બહુધા પશુઓનાં જૂઠાં જૂઠાં અંગોમાં છેદ કે ધા કરીનેજ તેઓ તેમને આરામ કરે છે.

ધર્મ અને અતિથિ સત્કાર.

તાતાર સોફા બૌદ્ધ ધર્મ પાળે છે. તેઓ છુદ્ધ દેરને નિરાકાર ઇશ્વર માને છે. તેઓ કહે છે કે એ નિરાકાર ઇશ્વરને હારતવર્ષમાં છુદ્ધ, તિબેટમાં સામયીમિસ (સર્વ ક્રિતિ-માન), ચીનમાં ફે અને તાતારમાં બોદરન કહે છે. તેને એક દલાઇલામા સિવાય બીજું કાંઈ દેખી શકતું નથી.

અતિથિ સત્કાર કરવાને તાતાર સોફા પોતાનો પરમ ધર્મ સમજે છે. જો કોઈ અતિથિ તેમને બારણે આવી જાય તો તેઓ આદરપૂર્વક તેને પોતાની ઝુપડીમાં લેઈ જાય છે. ત્યાં પોતાની જમણી તરફ તેને આસનપર બેસાડીને પછી તેને તંબાકુ પાવે છે, અને કુશળ વર્તમાન પૂછે છે. તેમના કુશળ પ્રસ બહુધા આવી જતના હોય છે:—કેમ, આપનું ચોરસ સારીપેઈ ભરાયું છે ને ? આપનાં પશુઓ સુરક્ષિત છે ને ? આપની બેસી બચ્ચાં આપે છે ને ? કંતાદિ. આ સપળાં વાક્યો બહુ અંગીરતા-સાથે બોલવામાં આવે છે. પછી સ્ત્રી લાકડાના વાકડામાં દૂધ અને ચાહ લાવીને અતિથિની પાસે મૂકે છે. અખીર ઉમરાવને ત્યાં માંખણ, જવની રોટલી અને મલાઈ ઇત્યાદિથી અતિથિને સત્કાર કરવામાં આવે છે. વિશેષ સત્કાર કરવો હોય તો કોઈ કોઈ મંગિલ નામનો દારૂ પણ અતિથિની સામે મૂકે છે. એ દારૂ દૂધમાંથી બને છે અને માટીનાં વાસણોમાં રખાય છે.

સોજન અને આજીવિકા.

તાતારોનું મુખ્ય બોજન મકર્ધ અને દૂધ છે. તેઓ દૂધ અને ચાહ સાથે પીએ છે. જવની રોટલી પણ તેઓ ખાય છે, પરંતુ તે બહુજ થોડી માત્રાથી ખાવાની પણ તેલોદા-ને ટેવ હોય છે. માત્રાથી પકડવાને તેઓ કોઈ કોઈવાર આખો રાત મહેનત કરે છે.

તેઓની આજીવિકાનું મુખ્ય સાધન પશુ પાલન છે. તેઓ બેસ, બકરાં, ગાય, ઘોડા વગેરે જનવરોને વધારે પાળે છે. તેઓ ખેતી પણ કરે છે અને શિકાર પણ ખેલે છે. જંગલી ઘોડાઓને પકડવામાં તેઓ બહુ નિપુણ-હોય છે અને મોટી બહાદુરીથી તેઓને પકડે છે. તેઓ એક લાંબા વાંસડાના ઉપરના ભાગમાં એક મજબૂત દોરી બાંધે છે અને દોરીને એક છેડે સરકી ગાંઠ વાળે છે. પછી તે વાંસને હાથમાં લેઈને પોતાના ઘોડા પર સવાર થઈ તેઓ જંગલમાં જાય છે, જંગલી ઘોડાના મળામાં તે વાંસવાળી દોરી નાખી દે છે અને

પછી તેને ઘર ધસડી લાવે છે. એ વખતે તેઓ પોતાના ઘોડાની લગામને દત્તિ પકડે છે અને પછી બંને હથિ વાંસને ખેંચે છે. કોઇ કોઇ વાર દોરી અથવા વાંસ તૂટી જવાથી શિકાર ભાગી જાય છે, પરંતુ કોઇ વાર એવું તો નથીજ બનતું કે સવાર પોતાના ઘોડા પરથી પડી જાય અથવાતો જંગલી ઘોડા તેને ધસડીને લેઇ જાય.

લગ્ન.

તાતારોનાં છોકરા-છોકરીઓના વિવાહ તેમનાં માતા પિતાની મજા પરજ આધાર રાખે છે. વિવાહ વખતે છોકરી વાળાને કાંઇ આપવું પડતું નથી. ઉલટું વરની તરફથી તેને વૈવાહિક દાન મળે છે. ખરી રીતે તેઓ સ્ત્રીને વચાલીજ લે છે. લોકો મોટા ગર્વ સાથે એવું કહે છે કે મેં મારી છોકરીને અમુક ધરાણાને બદલે લેવી છે, વૈવાહિક દાનમાં બહુ-ધા ઘોડા, બળદ, બેંસ, માખણ, કપડાં વગેરે આપવામાં આવે છે. લેણુ દેણુની વાત પૂરી થઇ ગયા પછી લગ્નના પ્રકાર યાવ છે; પછી કન્યા વરપક્ષની બની જાય છે એટલે તે તેને ત્યાં ચાલી જાય છે.

ઠાનુન, ધર્મ અને દેશની પૃથાને અનુસરીને એક કરતાં વધારે લગ્ન કરવાથી તે દેશમાં નિંદા યતી નથી; પરંતુ પહેલી સ્ત્રીનુંજ વધારે સન્માન થાય છે અને ધરની સ્વામિની પણ તેજ કહેવાય છે.

તાતારોમાં ધૂડા છેડા પણ બહુ થયાં કરે છે. તેને માટે સ્ત્રીના કાંઇ વાંકે દર્શાવવાની જરૂર પડતી નથી. પુરૂષ જ્ઞે ચાહે તો પોતાની સ્ત્રીને તેના પિતાને ત્યાં મૂકી આવી શકે છે. કોઇ કોઇ વાર છોકરીનાં માતા પિતા તેને કોઇ બીજાને પણ વેચી દે છે.

ગૃહ પ્રજનન.

તાતાર દેશમાં પડાનેા રીવાજ નથી. ત્યાંની સ્ત્રીઓ સ્વતન્ત્રતા પૂર્વકે ત્યાં ચાહે ત્યાં જઇ શકે છે. તેઓ સ્ત્રીન દેશની સ્ત્રીઓના સરખા સુકુમાર અને નિર્ભય હોતી નથી, પરંતુ બહુ મજબૂત, પરિશ્રમી અને સાહસી હોય છે. પશુઓને બાંધવાં, દૂધ દોહવું, બોજન બનાવવું, બહુ દૂરથી પાણી ભરી આવવું, બેંસનાં ચામડાંનાં કપડાં બનાવવાં કત્યાદિ ધરનાં આવશ્યક કામો સ્ત્રીઓજ કરે છે. તેમને તે કામોમાં પુરૂષો તરફથી કાંઈજ સહાયતા મળતી નથી, માત્ર નાનાં નાનાં બાળકોજ તેમને યથાશક્તિ સહાયતા આપે છે.

પુરૂષો પશુઓને ચારવા લેઇ જાય છે, ખેતીનું કામ કરે છે અને ઘોડા પર સવાર થઈને મેદાનમાં ચરાર લગાવે છે. ઘોડાની સવારીના તેઓને એટલો શોખ હોય છે કે તેઓ જનવરોને ચરાવવાનું કામ પણ ઘોડાપર બેસાં બેસાં કરે છે. ખેતાઓનાં પશુઓની પાછળ ખરાબમાં ખરાબ પહાડી રસ્તાઓમાં પણ તેઓ ઘોડાને દોડાવેજ જાય છે. પરંતુ ધરમાં તો તેઓ સુખચાપ બાળસુ બેસી રહીને ચાદજ પીધાં કરે છે.

ચિકિત્સા અને છુત-ત્રેતની બાધા.

તાતાર દેશમાં લામા લોકો ધર્મચાર્યનું પણ કામ કરે છે, ચિકિત્સા પણ કરે છે અને ઔષધો પણ વેચે છે. કોઇ રોગથી પીડિત થતા તાતાર લોકો તેમને જ ચરણે જાય છે. તેમની દવાઓ બહુધા વનસ્પતિઓમાંથી બને છે, પરંતુ જ્ઞે કોઇ વખતે કંઈ દવા તૈયાર ન હોય, તો એ લોકો દવાઓનાં નામ કાચળ પર લખી આપે છે. તે કાચળ રોગી-ઓને ખવરાવી દેવામાં આવે છે. એ લોકો માને છે કે તેથી બહુ લાભ થાય છે.

તાતાર લોકો કહે છે કે ખીમારીમાં મુટગોખર નામનું પ્રેત માણસને સતાવે છે. જ્યાં સુધી એ પ્રેતનું નિવારણ કરવામાં આવે નહિ, ત્યાં સુધી રોગ જતો નથી. પ્રેત નિવારણ પણુ લામાજ કરે છે. રોગીની આર્થિક અવસ્થાને અનુસરીને પ્રેત નિવારણની દક્ષિણા આપવી પડે છે. સુંદર વસ્ત્રો, સારા જોડા, આલાક ઘોડા વગેરે દક્ષિણામાં આપાય છે. પ્રેત નિવારણ અરંધી રાત્રે કરવામાં આવે છે. સૂઈ જડી. છુટીચોની એક પ્રેત મૂર્તિ બનાવવામાં આવે છે. રોગીને તેની સામે બેસાડવામાં આવે છે. રોગીની સન્મુખ એક તાંબાના પાત્રમાં બાજરાની બનાવેલી મૂર્તિઓ રાખવામાં આવે છે ત્યાર પછી વાળ વગાડીને પ્રેત સમક્ષી ગાયન ગાવામાં આવે છે. પછી લામા મૂઠ ચોટનો આરંભ કરે છે અને ચારે તરફ ફરતો રહીને અનેક પ્રકારની લીલાઓ, લટકા, ચટકા, કરે છે. એ સમયે યજ્ઞ રહ્યા પછી પ્રેતની મૂર્તિમાં આગ લગાડવામાં આવે છે. પછી તેને મકાનથી બહુ દૂર ફેંકી દેવામાં આવે છે. ત્યાર બાદ રોગીને પડોશના બીજા કોઈ કુલિયામાં સેષ જવામાં આવે છે. ત્યાં તે એક મઢીના સુધી રહે છે અને પછી પોતાને ઘેર જાય છે.

મૃતક સંસ્કાર.

તે લોકોમાં મૃતક સંસ્કારની પૃથા પણ વિવિધ છે, તેઓ સમજે છે કે પંચદુર્ગ નામની મુલ્ય ભૂમિમાં મૃતકના હાડકાં ઘાટી દેવાથી તે ઉત્તમ જન્મ પામે છે. આ કારણને વચ રહીને તાતાર લોકો બહુ કષ્ટ સહન કરે છે અને બહુ ખર્ચ ખર્ચે છે. પંચદુર્ગ નામક સ્થાન યાનસીપ્રદેશમાં છે. ત્યાં જવાને માટે તાતારોને દૂર સુધી શુષ્ક પ્રદેશ ઝાળવું જવું પડે છે. તે સ્થળે પહોંચ્યા પછી અને જમીન ચેચાલી લીધા પછી તેઓ પોતાના સગાઓનાં હાડકાં ત્યાં સમાધિરચ કરે છે.

સંધ્યાસુ લોકોનાં મુઠાં બાળવાને માટે ત્યાં કંઈ વિશેષ નિયમ નથી. કોઈ પહાડના શિખર પર અથવા કોઈ ઘાટમાં તેઓ મુઠાંને બાળી દે છે. પરંતુ ધનવાન લોકોતો મુઠાં બાળતી વખતે બારે આડંજર કરે છે. એક શુંડાકર લઢીમાં મુઠાંને રાખવામાં આવે છે, તે લઢીની ઉપર ધુમાડો તીકળવાને માટે એક બાકું રાખવામાં આવ્યું હોય છે. નીચે એક નાકું ખારણું રાખવામાં આવ્યું હોય છે. જ્યાં સુધી મુઠાં બળતું હોય છે ત્યાં સુધી લામા તેની ચારે તરફ ફરતા ફરતા પ્રાર્થના કર્યાં કરે છે. પછી લઢીને તોડી નાંખવામાં આવે છે અને તેમાંથી હાડકાં એકઠાં કરવામાં આવે છે, પછી મુખ્ય લામા એ હાડકાંને બારીક લોટ કરી નાંખીને તેની અંદર ઘઉંનો આટો મેળવી જૂડી જૂડી જાતની ટીકડીઓ બનાવે છે, અને તેને એક ઉંચી જગ્યાએ રાખવામાં આવે છે. એ ટીકડીઓ રાખવા માટે ત્યાં પહેલેથીજ એક કુર્ચ તૈયાર રાખવામાં આવ્યો હોય છે.

રાજ્યોનાં મુઠાંને બાળવામાં આવતાં નથી, પરંતુ તેમને ઇંટેના બનાવેલા એકમકાનમાં રાખવામાં આવે છે. તે મકાનમાં પાંચરનાં બનાવેલાં મનુષ્યો, સિંહ અને હાથીની મૂર્તિઓ સ્થાપિત કરવામાં આવે છે. ઘરની વચમાં એક મોટી ગુફા બનાવીને તેમાં લાશને રાખવામાં આવે છે. સોનું, ચાંદી, મૂલ્યવાન પદાર્થો, સુંદર વસ્ત્રો કપડાં એ સમાધિઓમાં લાશની સાથેજ રાખવામાં આવે છે. તે ઉપરાંત કંઈ સુંદર ઊંઝરા-ઊંઝરીઓને પણ ત્યાં રાખવામાં આવે છે. તેમને જળરસ્તીથી પાંચે અવગણવામાં આવે છે. જેથી શ્વાસપ્રેરણ થવાને લીધે તેમના પ્રાણ નીકળી જાય છે. એમ કહેવામાં આવે છે કે એ રીતે મરણ ઊંઝરા ઊંઝરીઓની લાથો ખરાબ થઈ

જતી નથી. તેઓને દાસ દાસીઓની પેઠે પોતાની સ્વામીની ચારે તરફ બેસાડવામાં આવે છે. તેમના હાથમાં પંખા, વાંસળી વગેરે ચીજો રાખવામાં આવે છે. ધનની રક્ષાને માટે ત્યાં ધનુષ્ય રાખવામાં આવે છે. તેની પર ઝેરીલાં બાણો એવી કુક્ષિતથી મઢાવમાં આવ્યાં હોય છે કે ગુરુતુ' દ્વાર ઉદ્ધાત્તજન ધડાધડ બાણ છુટતા લાગી જાય છે.

સંગીત પ્રેમ.

તાતાર લોકો સંગીતના પ્રેમી હોય છે. તેઓ ઘંટ, રાંખ, મૃદંગ, સારંગી, વાંસળી ઇત્યાદિ બજાવીને ગાય છે. ગાવાનો ત્યાં એક ધર્મિજન બની રહેો છે. ગાયક જનતાના લોકો ગીત ગાના ગાતા સઘળી જગ્યાએ ફર્યા કરે છે. ક્યાંય ક્યાંય તો તેઓ બહુ દિવસો સુધી રોકાય છે. વિદાય તરીકે તેમને દારૂ, મધાર્થ વગેરે આપવામાં આવે છે.

લામાઓનો જાતિ વિભાગ.

આગળ કહેવાઈ ગયું છે કે લામા સૌક તાતારોના ધર્મ ગુરૂ પુરોહિત અને વૈદ્ય-તુ' કામ કરે છે. તે ઉપરાંત તેઓ મૂર્તિઓ અને ચિત્રો બનાવવાનો ધર્મી પણ કરે છે. સાધારણ રીતે તેઓની ત્રણ શ્રેણીઓ હોય છે: મુખ્ય લામા, પરિવાજક લામા, અને મૃદ-સ્થલામા. મુખ્ય લામા એ કહેવાય છે કે જે મોટાં મોટાં ઘરોમાં રહે છે. તેઓનું કામ ધર્મ સંબંધી પુસ્તકોનો અભ્યાસ કરવો અને બીજાઓને અભ્યાસ કરાવવો એ પ્રમાણે હોય છે. તેઓના હજારો શિષ્યો હોય છે. પરિવાજક લામાઓ એ કહેવાય છે કે જેઓ ઘરમાં પણ રહેતા નથી અને મઠમાં પણ રહેતા નથી. તેઓ ચારે દિશાએ ફરતાજ રહે છે; ક્યાંય પણ રિધર રહેતા નથી. તેઓ ચીન, મંચૂરિયા, દક્ષિણ મોંગોલિયા, નિબેટ, ભારતવર્ષ, તુર્ક સ્તાન વગેરે દેશોમાં જમણું ક્યાં કરે છે. મૃદસ્થ લામાઓનો નિવાસ બહુધા મોટા મોટા મઠોની પાસે હોય છે. તેઓ ગાય, ઘોડા, બેંસ, વગેરે પશુઓનું પાલન કરે છે. તેઓ વૈદ્ય અને ન્યોતિધીનું કામ પણ કરે છે. તેઓને યોગ્યતાનુસાર રાત્રીઓ તરફથી પણ સહાયતા મળે છે.

ઘર અને મંદિર.

લામાઓનાં મકાનો બહુધા પથ્થરનાં અને સાધારણ તરેહનાં સાદાં હોય છે. ગરીબ લોકો માટીનાં મકાનો બનાવે છે, પરન્તુ તે પણ ચૂનાથી ઘોળેલાં અને સાદાં હોય છે.

મંદિર બનાવવાની જરૂર ઊભી થતાં લામા સૌક દ્વય એકઠું કરવાને હેતુવાક લોકોને મોકલે છે. તેઓ ગામે ગામે ફરીને મહારાજ છુદના નામથી સહાયતા માને છે. એવા કામ-માં સહાયતા દેવાનું પ્રત્યેક તાતાર પોતાનું કર્તવ્ય સમજે છે. અમીર લોકો સોનું, રૂપું વગેરે આપે છે, ત્યારે ગરીબ લોકો બળદ, ઘોડા, ઉંટ વગેરે આપે છે. જેઓ બહુજ ગરીબ હોય છે તેઓ માંખણ, ચામડું અથવા ઘોડા કે ઉંટના વાગનાં દોરડાં આપીને પણ પોતાનું કર્તવ્ય જાળવે છે. પરન્તુ એવા કામમાં સહાયતા ન દે એવો ઠાઠ પણ માણસ હોતો નથી. એ રીતે બહુજ સહેલાઈથી મોટાં મોટાં મંદિરો બને છે. એ મંદિરોમાં પથ્થર અથવા લાકડાના તખ્તપર પદ્માસન રિધત છુદની મૂર્તિઓ પધરાવવામાં આવે છે, તેની સામે મુખ્ય-લામાને બેસવાની વેદી રાખવામાં આવે છે. તેની જમણી તથા ડાબી બાજુએ લોકોને બેસવાનું સ્થાન બનાવવામાં આવે છે. વચમાં આવતા જવાનો રસ્તો રાખવામાં આવ્યો હોય છે. મંદિરની આંદર બૌદ્ધ ધર્મ સંબંધી ચિત્રો પણ લગાડવામાં આવે છે.

પૂજન અને અદ્ભુત ક્રિયા.

પૂજનનો સમય થયા પહેલાં થોડી વારે મુખ્ય લામા પોતાના આસનપર આંત્રિ બેસે છે. ત્યાર પછી બીજા લામાઓ પણ પોત પોતાના સ્થાને બેસી જાય છે. પછી દ્વારપાલ લામા ખૂબ જોરથી શબ્દ જાગવે છે. તેનો અવાજ સાંભળીને સઘળા લોકો એકા થઈ જાય છે, પછી મુખ્ય લામા ઘંટડી જાગવીને કાંઈક પ્રાર્થના કરે છે. બેવાર ઘંટડી વાગી ચૂક્યા પછી લામ્બની સાથે સ્તોત્ર ગાવાનો આરંભ કરવામાં આવે છે. એ સ્તોત્ર હંદોળદ હોય છે અને બહુ મધુર સ્વરથી ગાવામાં આવે છે. પ્રાર્થનાને સમયે મંદિરમાં સંગઠિત ધૂપ કરવામાં આવે છે.

તાત્કાલિક દેશમાં રાષ્ટ્રગૃહિન નામે એક સ્થાન છે. ત્યાંના મઠમાં લામા લોકો એક બહુ જ બલાનક ધાર્મિક ક્રિયા કરે છે, એક લામા પોતાનું પેટ ફાડીને માંદિથી આંતરડાં બહાર કાઢી નાંખે છે; પછી થોડીજ વારમાં તેને જેમનાં તેમ પાછાં પેટમાં મૂકી દે છે. આ ક્રિયા કરવાની શક્તિ કોઈ વીરલા લામાઓમાંજ હોય છે. આ ક્રિયા કરવાને બપોરે સમય થાય છે, ત્યારે ચાત્રાણુ લોકો મઠમાં એકઠા થાય છે. પછી મુખ્ય લામા એક ઉંચી વેડી ઉપર આવીને બેસે છે, બીજા લામાઓ તેની ચારે તરફ બેસે છે. પછી પ્રાર્થનાનો આરંભ થાય છે અને ક્રિયા કરનારો લામા પોતાનાં અંગોને દલાવવા લાગી જાય છે. જેમ જેમ તે સરીર દલાવે છે, તેમ તેમ લામાઓ જોરથી પ્રાર્થના કરે છે. છેવટે મુખ્ય લામા પોતાનું પેટ ફાડી આંતરડાં બહાર કાઢી નાંખે છે. એમ કરતાંની સાથેજ સઘળા લોકો તેને પ્રભુભાવે છે અને પોતપોતાના ભવિષ્યના સંબંધમાં તેને અનેક પ્રશ્નો પૂછે છે. એ સમયની એની વાણીને દેવ વાણી સમજવામાં આવે છે. પ્રશ્નોના ઉત્તર અપાય પછી ફરી પ્રાર્થના કરવામાં આવે છે અને મુખ્યલામા આંતરડાંને પાછાં પેટમાં ભરી દે છે અને પેટપર હાથ ફેરવે છે. એમ કરવાથી તેનું પેટ પાછું ફરું તેવું જ બની જાય છે, પરંતુ તેમાં સિયલતા બહુ આવી જાય છે. ત્યાર પછી સઘળા લોકો ચાલ્યા જાય છે. માત્ર ફેટલાક લોકો વેડીની પૂજા કરવાને માટે રહે છે. પેટ ફાડ્યા ઉપરાંત બીજાં પણ ફેટલાક સાહસનાં કામો કરવામાં આવે છે. લોકોના ટુકડા આગમાં તપાવવામાં આવે છે. બપોરે તે લાલ્લ બની જાય છે ત્યારે કોઈ લામા તેને હાથથી ઉઠાવી લે છે અને કોઈ તેને પોતાના શરીરને લગાડીને ડામ દે છે. એમ કરવાથી શરીરપર ધા પડે છે, પરંતુ એક જ મિનિટમાં તે ધા ફોડી જાય છે ક્યાંક અદશ થઈ જાય છે !

સાક્ષર સુધારક.

મણિશંકર જટાશંકર કીકાળી.

લેખક.

(જયસમ્રાજ્ય વિ. યુરોપીયન જોશીપુરા એમ. એ.)

જે સમયમાં અખિલ ગુજરાત દેશમાં અનિશ્ચિતાર્થ શબ્દ સુધારાના નામના કામમાં પ્રતિષ્ઠા પડતા હતા; જે સમયમાં ગુજરાત પ્રજાનો વિચાર વડોળિયા પૂરેપૂરો એડેલા હતો અને પાશ્ચાત્ય વિદ્યા સંસ્કાર પામેલા વા પાશ્ચાત્ય રીતિરિવાજ અનુકરણ કરવામાં પ્રેરાયલા યુવકોના મસ્તકાકાશરું વાતાવરણ કેવલ નહીં અને સ્થિત્યંતર કરાવનારી બાવનાઓથી ગાળી ઉઠ્યું હતું; જે સમયમાં સુધારાવીર કેવિ નર્મદાશંકર પોતાની “ નર્મદાશંકરી ” રીતિ

પ્રમાણે જૂના વિચારોની ઝાટકણી ઝાટકવામાં અને પોતાનો સુધારા પથ દેવી રીતે વિનય પાત્રી પોતાનો જયધોલ પુકરાવે તેના વિચારમાં પ્રવૃત્ત થઈ ગયા હતા; અર્થાત્, જે સમયમાં સમસ્ત ગુર્જર દેશની ધાર્મિક, સાંસારિક, રાજકીય, આર્થિક ક્ષત્રિય પ્રત્યેક જીવન લક્ષરી પાશ્વર્ય વિદ્યા પામેલા યુવકોના વિચાર વાયુથી ભુભિત થઈ ખરેખરી રીતે ચક્રોળે ચડેલી હતી અને “ જૂના વિચારના તથા નવા વિચારના ” છુદિયાળી પુરૂષો, સાધારણ ભાષામાં કહેતાં જે પરસ્પર વિરૂદ્ધ મત ધરાવનારી શાળાઓમાં વહેંચાઈ જઈ પોતપોતાનાં શિક્ષણોત્તુ યથાશક્તિ પોષણ કરી અને તેટલી દૃઢતાથી પાલન કરવા માટે સતત શ્રમ અને અડગ શ્રદ્ધાથી એક બીજાના પ્રતિસ્પર્ધી થઈને લોકચિત્તને આમ તેમ ઉછળાવતા ગડગડાવતા હતા અને જ્યાં ત્યાં સમાજો અને તેવીજ વિદ્યોત્તેજક સંસ્થાઓ સ્થાપવાના સ્વલ્પ પ્રયત્ન કરવામાં મથકતા થઈ ગયા હતા; તેવા ભારીક સમયમાં કોઈ એક પુરૂષને મધ્યમ પક્ષી થઈ પોતાનું મતનાવ ઉક્ત પ્રકારના નવીન અને તેમનાથી વિરૂદ્ધ “ પ્રરક્ષક ” પક્ષના વિચારથી ભયંકર ખડેખાની વચ્ચેથી સુગમતાથી હંકારી જતું એ અતિ દુર્લભ કામ છે એવું જાહેરે આ પક્ષના જાણવામાં આવે છે ત્યારે આપણને “ કાઠિયાવાડના સર્વોપરી વિદ્વાન ” પ્રાનિ આદરભાવ યથા વિના રહેશેજ નહિ. કેવલ મધ્યપક્ષો સંરક્ષક હુદિથી અધિગામીત પક્ષ ન થયલા, તેમ ઉચ્છેદક હુદિથી આકળા ઉતાવળા નહિ થઈ જતા-એવા વિચારશીલ ધૈર્ય વૃત્તિવાળા સત્યશોધક પુરૂષો આવા સંક્રાંતિના સમયમાં, બહુભાગે કોઈપણ પક્ષ તરફથી માન ન પામતાં ઉદગ્રા તે ઉભય એક બીજાની સ્પર્ધો કરનારાં કુળોના કટાક્ષના વિષય ભૂત થઈ પડે છે એ વાત સુધારાના પ્રતિદાસનો પાક સારી રીતે સમજી શકે છે. તથાપિ ત્યારે આપણને માલૂમ પડે છે કે, તેવી મધ્યમ વિચાર ધરાવનારી શાળાઓ કોઈ અનુયાયી “ યા હોમ કરીને પડો ” અને “ જે છે તે સારું છે ” એવી જે વિરૂદ્ધ પક્ષી શાળાઓથી સ્પર્ધા પામે તો પક્ષી તેવા મહાત્માની મર્પદાશીલ વિવેક હુદિ અને સત્યતા અને કાર્ય દક્ષતાને માટે પ્રતિદાસ પ્રેમી મનુષ્યને સાનન્દાશ્ચર્ય સાથે સતોષની લાગણી થયા વિના રહેવાનીજ નહિ. આપણી આ જીવન કથાના નાવક રા. રા. મણિચંદર જટારાંકર મજમુદાર ન હતા કેવલ “ ઉચ્છેદક સુધારક ”, ન હતા શુદ્ધ “ પ્રરક્ષક સુધારક.” વાસ્તવિક રીતે તેઓ વિરોધ સમન કરાવનાર રૂપે ઉક્ત ઉભય શાળાઓના પ્રમુખ સમાન હતા. તેઓ પોતાનો અંગેક દૃઢ મત ઉભય શાળાઓનાં સૂત્રો ઉપર મુકનાર હતા. અર્થાત્ તેઓ છેલ્લે પક્ષ હતા તેમ રક્ષક પક્ષ હતા. આ વિચારને પુષ્ટિ આપવામાં કવિવર દલપતરામભાઈએ આપણા કથાનીરને ઉદ્દેશીને કરેલા એક શ્લોક પૂરતો થઈ પડ્યો. આ કવિ રા. રા. મણિચંદરભાઈની શક્તિને વંદન કરતાં વડે છે કે:-

“ વેદતણા જહુ બેદ વિચક્ષણ, લક્ષણ શુદ્ધ ચિત્તે ચતુરાઈ,
સંઘપ ટાળી કરે ગતસંઘપ, હંસ જથા જલદૂષ લુદાઈ,
સાતમક જ્ઞાન તથા પરમાત્મક, તે ત્રિગુણાત્મકના શુભ ગાઈ,
ભાગી શકે ભમભાવ ભયંકર, શંકર કે મણિરાંકર ભાઈ.”

આ શ્લોકમાં જે કે કવિએ મણિચંદરભાઈને શંકરાચાર્ય ઉપમા આપી અતિશયોક્તિ મુક્ત વર્ણન તેમની જ્ઞાન કુશળતાને માટે કરેલું છે. તથાપિ તે શ્લોક સામાન્ય રીતે આપણને મણિચંદરભાઈના મસરવી અને કાર્યપ્રેમી જીવનનું વાસ્તવિક અને આત્મેકજ

ચિત્ર આપવાને માટે બસ ગણી શકાય તેવો છે. મહિશાસુરભાષનું 'કર્મ હોત એટલું' બધું વિચાળ અને તેમાં કરેલી તેમની કૃષિ એટલી બધી તો વિવિધ પ્રકારની છે, કે તે કૃષિકારને સાહિત્યના પ્રદેશમાં અમુક સ્થાન આપવાનો પ્રયત્ન માત્ર હારપ્રદ તથા અસંભવિત નીવડ્યા વિના રહેવાનો નહિ. તેમના જીવનનો અભ્યારી સહજ ગુચવણમાં આવી પડશે કે મહિશાસુરભાષને તે શું કાંઈ કહેવા કે બાધાશાકી કહેવા, ઇતિહાસકાર લેખવા કે પ્રાચીન વિદ્યાદિના સંશોધક લેખવા; વૈદ્યરાજ ગણવા કે જ્યોતિર્વિદ્ દેવતા ગણવા; સુધારાના આત્મિક સમજના કે સનાતન ધર્મના પાલક, પ્રરક્ષક સમજવા । આવી રીતિ હોઇને આ જીવનના પ્રત્યેક અભ્યાસીને નિઃસંશય કહેવુંજ પડશે કે, આ "નાગરમણિ" ની લીધેલું દિવ્ય ? નવજીવનના પ્રત્યેક પ્રદેશમાં પોતાનો પ્રભાવ અચ્છરીતે દર્શાવ્યો છેજ; પરદેશીય હુમલા, દેશદ્રોહ, કુટુંબ-કલહ ઇત્યાદિ અનેક કારણોથી આવેલી જડતાને-આપણી નિષ્પ્રાપ્તિ આત્મશક્તિને, ના, આપણી સ્થાનજાત નિષ્ક્રિયતાને પુનઃ મુશ્કેલીમાં મૂકી-સાજવન કરી, દેશકલને રચિકર થઈ પડે તેવાં ફલોનો મોડોવડેલો તેમાં ફાલ લાવવાની જે શુકિત ગુર્જરદેશના વીરપુત્રોએ સ્વી છે, તે વીરપુત્રોમાંના એક આપણા આ "ગદ્યા નિવસી પણ છે. વાંચક, હવે તારી દષ્ટિ તેમના જીવનનું સંગીર્ષાન ચિત્ર જોઇને આનન્દ સાથે તૃપ્તિ પામશે એવું ધારી, આટલા ઉપોદ્ધાતથી અટકી, લેખિની લીલાની મદદ વડે હું 'તાર' મન લીધું કરવા મથીશ, કદાપિ તું નિરાશ થાપ તો સત્વર લાભા કરજે.

કુદરતના આ બળીયામાં મનુષ્ય તરફો ઉમે છે, શ્રદ્ધિ પામે છે અને અનંત સર્વભક્ષી ધમરાજને હાથ પડે છે. બીજામાં ગૂઢરૂપ રહેલા ગુણો જેમ તરફમાં પછી વૃક્ષમાં અને તે પછી જી ને વૃક્ષની ક્ષમ અન્ય જાતિના વૃક્ષની શાખાની સાથે એકમેક કરી વાવવામાં આવે તો પછી તેમાંથી થતા જૂદા વૃક્ષમાં ઉત્તરોત્તર આવે છે, તેથી રીતે મનુષ્યમાત્રના ઇતિહાસમાં તેના પૂર્વજોના ઇતિહાસ તેવાને તેવા પોતાનો વેશ લાજવે છે. જે કુળમાં અનેક વચ્ચરી પુ-રુષો થઈ ગયા હોય તે કુળમાં જે મનુષ્યો જન્મ થાય તે પણ એક અહોભાગ્ય સમજવું. કારણ કે પેઢી ઉતાર ચાલતું આદેહું માનસજાત-જે પુરપતું પુરપાઈ માત્ર છે તે કાલજળે એકઠું થતું-શ્રદ્ધિ પામતું-અધિક વિકાસ પામતું જે તે કુળમાં જન્મ લેનારમાં આવે છે અને તેના પરિણામમાં તે પણ તેના પૂર્વજોના કરતાં અધિક પરાક્રમી નીવડે છે. આ નિયમ સામાન્યતઃ સિદ્ધજ છે; પરંતુ એટલું પણ નિઃસંદેહ કે, પિતૃપક્ષ અને માતૃપક્ષ એ ઉભય પક્ષની પરસ્પર અસર થવાવિના રહેતી નથી. પિતાનું માનસજાત એક હશે અને માતાનું તેલું નહિ હોય તો તેના ફલમાં બાલકનું માનસજાત એક થશેજ એવું અમે કહેવા ધારતા ગયા. પરંતુ અમે તો એટલુંજ સિદ્ધ કરવા ચાહીએ છીએ કે, અન્ય કોઈ ઉપાધિને અ-ભાવે કુળવાન કુટુંબમાં કુળવાન બાલકોજ જન્મે છે. રા. રા. મહિશાસુરના પૂર્વજોની પ્રતિ આપણે આપણી દષ્ટિ ફેરવીશું તો આપણને સહજ સમજાઈ આવશે કે, તેમના પૂર્વજોમાંના ધણીએક અતિપ્રતાપી તથા સાહસરત્તિયાળા થયા છે. મહિશાસુરભાષના પિતામહના પિતામહ કૃપાઈકરના નવેશ કાકા જાઈશાંકરજીએ પોતાના સંપ્રામત્રેમી સ્વભાવથી અનેક રાજ્યોને મદદ આપી હતી અને તેના બલમાં તેમણે પોતાનું નામ નીચેના દાવ્યમાં અ-મર કરાવ્યું છે:—

(અપૂર્વ.)

શ્રી ઇષ્ટ સકલ સુખ પ્રદ છે.

૫૬.

(મેમાન ચર્ચા તમે મારા સ્વીકારશે મેમાની, એ રામ)

પાપ કર્મથી દોષુ હિતારે, એક ઇષ્ટ અંતર્ધામી,
મને સુખ સકલ દે આપે, એક ઇષ્ટ અંતર્ધામી.

ભવસમુદ્ર ભરીયો ભારી,
મોહી કામ ક્રોધ રૂપવારી,
નહિં તરવાની કંઈ બારી,
દોષુ હિતારે પાર સામી.—

એક ઇષ્ટ ૧

જે રમરમુ કરશે હરિનું,
તેને નાવજ મળશે પ્રભુનું,
તે તરસે વારી ભવનું,
નહિં તો રહેશે બહુ ખાલી—

એક ઇષ્ટ ૨

જે ધ્યાન પ્રભુનું ધરશે,
પરવા કાઈની નવ કરશે,
તેને મૈત્રુ' માગ્યું મળશે,
તે રહેશે પ્રભુને પાતી.—

એક ઇષ્ટ ૩

જે દોષ પોતાના સુધારી,
રહેતો સદ્ગુણ વધારી,
તે તરશે આ ભવ વારી,
સાક્ષ થાયે ગરુડ ગામી.—

એક ઇષ્ટ ૪

જે ધ્યાન પ્રભુનું ધરે છે,
તેનામાં પ્રભુ નિત્ય રહે છે,
તે આખર પ્રભુ બને છે,
યદ્ય રહે છે અંતર્ધામી.—

એક ઇષ્ટ ૫

આ માસિક સંબંધમાં અર્વ પ્રકારનો પત્ર વ્યવહાર નીચેને સરનામે કરવા
વિજ્ઞાપિત કરવામાં આવે છે. મનીઓફરેસ પણ તેજ સરનામે મોકલવાં.

જમિયતરામ લક્ષ્મીરામ પંડિત.

શ્રી ભક્ત માસિકના અધિપતિ અને પ્રકાશક.

અમદાવાદ.

નૂરજહાન.

(નસિનકાન્ત બોળાનાથ દીવટિયા.)

ગર્તાકથી ચાલુ.

અકરણુ ૯ મું.

સલીમને જાહેરે તે પત્ર મળ્યો ત્યારે તેણે તે જો તથાવાર ફરી ફરીને વાંચ્યો. મનો-
વિકારનો ઊંડો આવવાથી તે ખાલી જગ્યાઓમાં જોવા ઘાળ્યો અને ભવિષ્યના વિચાર કરતો
હોય હેવું જણાયું. તેની આંખોમાંથી બોરે બોર જેવડાં અશ્રુનાં બિન્દુ પડ્યાં, ને તેના
ગાલ ઉપર ટપકવા માંડ્યાં. તેની બધી આશાઓ વ્યર્થ ગઈ. તેના ભવિષ્યના સુખના વિચારો
રદ થયા ને કાળજી બગવા માંડ્યું. તે સમગ્રી ગયો કે તેના બાપે તેને વચમાં ન આવવા
દેવા માટે આ રસ્તો કાઢ્યો છે પણ તેનો હુકમ ઉલ્લંઘી સકાય તેવો નહોતો. તે માનવો જ
જોઈએ, શક્તિ હોવા છતાં તે પાંજરામાં ષડાપમા સિંહ જોડેવો હતો. ધડીકમાં તે નિરાશ
થતો ને ધડીકમાં આશાવંત થતો, તેણે કશું જો મિદાર-ઉત્ત-નિસા મળે નહોતી જ હશે
તો તેને જેદારો બીજા સાથે પરણી સકશે જ નહિ. જારે જતા જેહાં ગમે તેરીયે તેને
મળવું જોઈએ. હું મહારી છાંછી તેના હાથમાં અર્પણ કરીશ, ને જો તે નહારી હશે તો
મળે દુઃખ દેશે તો પછી હું આ છાંછીને અંત આણીશ, ને જો ને સારી ને વચન
પાળનારી હશે ને મળે નહોતું વચન આપશે તોપણ પૃથ્વિને આકાશ મળી જશે તો પણ
હમે છુટા નહિ પડીએ.

હારા હારા વિચારો સલીમ કરતો હતો. તેને વળી હોવા વિચાર આવ્યો કે જો હું
હાજરમાં ફત્તેહમંદ થઈશ તો વખતે મહારા પિતા પોતાના વિચાર બદલે ને ગયાસખેમને
નિવાહ તોડી નાંખવાનું કહે.

પાછળથી કોઈક સીના અગર પૂછ્યું દીકરા ! તને થું દુઃખ છે કે તું રહે છે !
તહારી મા આગળ તું તહારી બધી વાત કહીને તહારે મન ખાલી કર્યું, તે તને સુખી કરવાને
આકાશમાંના તારા પણ સુટી ફૂડાયો.

સલીમ—દાર્ઘ, જહાંની ધરડી દાર્ઘ, તેં જ મળે નહાનપણમાં બોળામાં દાર્ઘ ને રમાડ્યો છે
ને હાજરમાં ગાયો છે તો તહારા સિવાય બીજું કશું મહારે કહેવું જાતું રાખી સકશે ને
મળે મદદ કરી સકશે !

તે ધરડીદાર્ઘ—“તું મહારી આંખોની કાઢી છે. તહારે શી પીડા છે ! તે મળે કહે
કરણુ તને હારી રિયતિમાં જોઈને મળે દુઃખ ચાલે છે, હું મહારા દીકરાની (તહારી) કચી
પણ વાત ઉઘાડી નહિ પાડું. હે વચન જોઈતું હોય તો. હવે મળે કહે કે તહારા ખુશમિજબ
સ્વશાપને દિલગીર કરનારી શો વચણે ? હું તહારી આશાઓ પાર પાડીશ.”

સલીમ—“કચી મહેરબાની, મિદાર-ઉત્ત-નિસાએ મળે મોહાન્ધ કયોં છે, ને તેના
નિવાહ ખીજે ધપેલો છે. મહારી જોરદારીમાં તેવું લગ્ન મર્ધ લગ્ય હોવા વિચાર્યા મહારા

પિતાએ મ્હને કામસર ગામ જવાનું લખ્યું છે. પણ મ્હારે જતા પહેલાં ત્હેને એકવાર જોવી છે ને વાતો કરવી છે કે મ્હારું નસીબ ત્હેના મ્હોથી જ સાંભળું.

તે દાર્દએ પૂછ્યું, તે શી રીતે ગાય ? મ્હને પૂછેથી જ કહ્યું હોત તો સારું થાત હું ત્હેનો વિવાહ થતો અટકાવત. તે ત્હમને મ્હાય છે ? ત્હમારે ત્હેની સાથે વાતચિત્ત થઈ છે? જો એમ હોય તો હું ગોઠવણ કરી ચકું.”

સલીમ—મ્હે ત્હેને જોઈ, ત્હેની સાથે વાતચિત્ત કરી છે, ને ત્હેને પોતાને મ્હોએ સાંભળ્યું છે કે તે પણ મ્હને મ્હાય છે. મ્હારે ફક્ત ત્હમારું એટલું જ કામ છે કે હું ચીટ્ટી આપું તે લઈ જવી અને ત્હેનો જવાબ લાવવો.

દાર્દ—“ જાહો ! તેનો રહેલાઈથી થઈ સકશે. લાવો ચીટ્ટી ને ત્હેનો જવાબ હું આપ્યતા ના પલકારામાં લઈ આપું.”

સલીમ—તું ધણી માયાળુ છે. પછી ત્હેણે નીચે પ્રમાણે ચિટ્ટી લખી.

“ મ્હારી પ્રિયા, મ્હારી દુઃખેશની પ્રિયા; સુખ કરતાં દુઃખમાં વધારે સંભરતી, પ્રાણ-પ્રિયે-મ્હારા બાપે મ્હને હિંદુપુર જવાનું કહ્યું છે ને પેલી ખામતમાં કાંઈ પણ કરવાને ના ફરે છે. મ્હારે ત્હેમનો હુકમ પાળવો જોઈએ. જો હું ફરેહ પામીને પાટો આવીશ તો હું ત્હેમનું વસણ બદલાવવાની આશા રાખું છું પણ મ્હારી ગેરહાજરી દરમ્યાન ત્હારું લખ્મ થઈ ગયું તો ત્હારા ઉપરના મ્હારા પ્રેમના અને આપણે પેલ પેલાં મળ્યાં તે દિવસની યાદગિરીમાં હું શાશ્વત્ત આઈને કહું છું કે મ્હારા પિતાના રાજ્યનું હું એવાન મેવાન કરી નાંખીશ. ને જ્યાં મૂળથી ત્હેની ગાદીનો નાશ કરીશ. હવે મ્હારે ફરેવાનું છે કે હું જઈ તે પેલાં તું મ્હને એક વાર મળ્ય, કે મ્હારાથી મ્હારે પોતાને મ્હોએ ત્હેને ઉલ્લી સલામ ફરેવાય. મ્હને મળવાની મોહેરખાની થઈ, ને મ્હારીવાત સાંભળ્ય કે હું આશા ભર્યો ને વિશ્વાસ રાખીને જઈ. તું ત્હેને મ્હાનાર તરફ દલાળુ નહિં થાય ? કારણ જો કે તે નીચામાં નીચા કુળનો હોય તો પણ ત્હેના હૃદયમાં ત્હારા જેવા ગુલામની સુગંધ ફેલાઈ રહી છે ને ત્હેને પરિત્ર કહ્યું છે, આશા હિતપત્ત કરી છે. મ્હારું હૃદય ત્હારા ઉપરના વદાવને લીધે ઢિછળે છે ને જો આ બધું લખું છું તે ત્હેનું પરિણામ છે. હું જવામની વાટપ જોઈ છું, ને જો પળે ત્હેને મળીશ તે પળને હું ધન્ય પણ ગણીશ. હવે ઉલ્લી સલામ ! આ કાગળ ત્હારા હાથને અડકશે, અક્ષરો ત્હારી દૃષ્ટિએ પડશે—તો ત્હેના લખનાર કરતાં તે વધારે લાગ્યશાળી ગણાશે ! ફરીથી એકવાર ઉલ્લી સલામ !

શાહજહાંએ તે એક સુગંધીવાર પરગીડીવામાં બીડીને તે દાર્દને આપીને કહ્યું કે જેમ જાને તેમ જતી મિહાર-ઉત્ર-નિઝાને હાથોહાથ આપી આવ્ય, તે દાર્દએ ઝટ પાછાં આવવાનું વચન આપ્યું ને પાદખી તૈવાર કરતી મિરઝા ગયાસબેગને ત્યાં જવા બિપડી, દસ પંદર મિનિટમાં તે ગયાસબેગના જવાનખાનામાં બેગમ અને ત્હેની છોકરી મિહાર-ઉત્ર-નિઝા જોડે વાનો કરતી બેઠી.

તે દાર્દ—વાહ ને ! ત્હમે મિહાર-ઉત્ર-નિઝાને અગ્રીકૃત્રિય સાથે પરણાવવાનું નહો કહ્યું છે ને મ્હને તો એક શબ્દ પણ કહ્યો નહિં.

બેગમ ગયાસ—પણ મ્હે નથી નહી કહ્યું. પણ મ્હારા પતિએ નહી કહ્યું છે, ને ત્હેમણે મ્હને પણ ફેટલે દહાડે કહ્યું. તેથી હું કષ્ટાને પાત્ર નથી. કૃતિ ત્હમારી સલાહ જરૂર લેત.

દાર્ઘ—હાસ્તેઃ કારણ પુરેના કીચોના વિચાર વગેરે ચી રીતે જાણી સકે !

બેગમ ગયાસ—મરી વાત, પણ ધરમેધરે જ આપણને લેમના હાથ નીચે મૂક્યાં છે, પછી સારું કે નહારું આપણે લેમની ચરણ પ્રમાણે ચાલવાનું.

દાર્ઘ—પણ તે માટે આપણે કંઈ આપણી સત્તા યોગી ! ખરેખર મ્હારી પ્રિયબહેન, તું બહુ નરમ સ્વભાવની અને દયાગરી છે. વિવાહ કરવો. તે કંઈ તારા પતિનું કામ હતું ! એવો આપણું કામ છે ને તેમાં પણ તેને ત્હારી સત્તા યોગ્ય છે.

બેગમ—મ્હેં યોગ્ય છે, પણ હુતો ધારતી હતી કે આપણું ઊંઘારના સારા માટે જ આ કંઈ હતું.

તે દાર્ઘ એ કટાક્ષથી પૂછ્યું, “ત્હારે ત્હારો પતિ આ ઊંઘારીને તણ દેવાનો હતો તે પણ તેના સારને માટે જ કરો ખરું કે ? જો ત્હને ત્હને માટે વ્હાલ ન હોત તો તે વિચારી ત્હને ત્હાં જ મરી જાત ! પુરોષોના હૃદયમાં દરેક કામમાં સ્વાર્થ હોય છે ને તે જ્ઞાતના સારા અર્થ બતાવી દીધે. હજી તું કંઈ દુનિયાદારીની રીતે જાણતી નથી.”

બેગમ ગયાસ—મા, ત્હમે મળ્યાં કાઢ્યાં છે મ્હારી ઊંઘારીનું સારું થવા માટે શું કરવું તે મ્હને કહેશો !

દાર્ઘ—ત્હમે મ્હને પૂછ્યું તે સારું કંઈ ચોક્કસ વખત સુધી થોભો અને અલીકુલીએ ત્હમ્હારી પુત્રીને લાયક છે કે નહિ તે જુવો ને પછી નક્કી કરો.

બેગમ ગયાસ—ત્હમ્હારી ધણી મહેરજાની ત્હમે આવ્યાં તે સારું થયું. હું ત્હને જોઈશ ને પછી નક્કી વિચાર કરીશ.

દાર્ઘ—મ્હારો ઉપકાર માનવાની કાંઈ જરૂર નથી. પછી મિહાર-ઉન્-નિસા તરફ ફરીને કહ્યું, “દીકરા, તેને મ્હને ત્હારું નવું કારત કામ, ત્હારા કૂલ વગેરે નથી બતાવ્યું, તું એમ ધારે છે કે દેવી વસ્તુઓ એવા જોટલી હું જીવાન નથી !”

મિહાર-ઉન્-નિસા—ના, મા, હું જાણું ને મ્હારી વસ્તુઓ સર્થ આવું છું.

દાર્ઘ—ના દીકરા, હું ત્હારી જોડે આવીશ અને ત્હારા નાણુક હાથથી ચણવારેવી એમડી જોઈશ.

મિહાર-ઉન્-નિસા—ચાલો, મા ત્હમને જતાવવાથી હું ધણી ખુશી થઈશ.

તે ધરડી દાર્ઘ ઊઠી. બેગમ ગયાસે પણ જોડે જવાની મુજબ બતાવી પણ તે દાર્ઘ એ આનામની કરી ને ત્હમને ત્હાં જ રાખ્યાં. ને મિહાર-ઉન્-નિસાએ ચણવારેવી મુન્નર દેખાતી જોરડીમાં દાખલ થઈ, ત્હને વખાણી અને ધીમે રહીને સલીમની પત્રિકા મિહાર-ઉન્-નિસાના હાથમાં સરકાવી દીધી.

તે કન્નકાએ ચમકીને પૂછ્યું “આ શું ? હાથે શો અર્થ ?”

દાર્ઘ—ચુપ, ચુપ, દીકરા તે વાંચ, ને પછી મ્હેં ફેરવીને ખાસખામના રેકબી કારત કામના પડદા વખાણવા માંડી ગઈ.

મિહાર—ઉન્-નિસા કાળજી વાંચીને શીઠી પડી, ને પછી રાતી રાતી થઈ ગઈ અને અખમ્મમાંથી આંસુ પડવા માંડ્યાં. ત્હેણે તે પત્રિકાને ચુમ્મન કર્યું ને ત્હેને જાતી સરસી આંખોને પછી નીચે પ્રમાણે લખ્યું—

“પ્રાણપ્રિય, મ્હને સહિ બગિચામાં આવીને મળજો. હું સપોસ્ત પછી ત્હાં હોઈશ. ત્હાં સંધી ઉઠેલી સલામ.”

પછી ત્હેણે તે ખીડીને દાર્ઘને આપી, દાર્ઘ એ પૂછ્યું, “ત્હમારે ખીજું કંઈ કહેવાનું છે ?” મિહાર-ઉન્-નિસાએ કહ્યું, “ના બહાલી મા, ના.”

તે ધરડી દાર્ઘ બોલી " આ કાગળ લઈ જનારને તે ઉપકાર માનશે. "

આથી મિહાર-ઉન્ન-નિસા ચરમાઈ ગઈ ને કાંઈ જવાબ દીધો નહિં.

દાર્ઘ—અંહ ! એટલે ત્હમે હેને મળવાનું રાખ્યું છે. સારું કયું. ને પછી ચોડીની બહાર આવી જ્યાં શબ્દસ બેગમ હતો ત્યાં બેઠી. ને પેટાંતી પેટ વાતો કરી. ચોડીવાર પછી આતુરતાથી રાહ જોતા સહીમની આંખડીમાં બહારોબહાર આવી પ્હેલી.

સહીમ—" જાણી મા, હું ત્હારો છી રીતો ઉપકાર માનું ? "

દાર્ઘ—ત્હમને ખુશી ઉત્પન્ન થઈ છે તેથી ત્હારો ઉપકાર મનાઈ જ ગયો છે.

મોહ પામેલા શાહજહાંએ તે દાર્ઘને વારંવાર તે ચોડી મુલતની મુલાકાતમાં થયેલી વાતોના દરેક ચપ્પો બોલાવ્યા ને પોતાની પ્રિયાને મહેરો કેવો હતો તે ધડીએ ધડીએ મહે-
વડાવ્યું ને ત્હેના ઉપર થી અસર થઈ હતી તે બોલાવ્યાવ્યું. એ પ્રમાણે કલાકો વધી ગયા ને જ્યારે સહીમના મિત્રો આવ્યા ત્યારે ત્હેણે દાર્ઘને જવા દીધી. આવ્યા દહાડો પોતાના ખં-
ડમાં રહ્યો હતો ત્હેને માટે ત્હેના મિત્રોએ ત્હેનેકપોટો દીધો ને ગાયન સાંજળવાને અને મવપાન કરવાને બહાર આવવાનું કહ્યું પણ ત્હેણે ના કહી અને કહ્યું, " જનાનખાનામાં મ્હારે કાંઈ કામ છે " તે ચોડીવાર સુતો ને પછી ઊડીને, મહેરો ડગલો પેટેરીને ત્હેની પ્રિયાના ધર તરફ આવ્યો. તે બગિચાની દિવાલ આગળ આવી પ્હેગ્યો. ત્યારે સૂર્યાસ્ત થયો હતો, ત્હેને અઢ-
ચણ નડી તે ભોંલ દરોઢ શીટ ઢીંચી હતી. બાળને એક બારણું હતું ત્હેને અંદરથી તાળું હતું તે આસપાસ ફર્યો ને જ્યારે ત્હેણે એક વડના ઝાઝાં મૂયો પગથીયાની પેટ રહેલાં જોઈ ત્યારે તે બહુ ખુશી થયો તે તે રસ્તે ચાલે ચડ્યો ને બગિચામાં ઊતરી પડ્યો.

તે ધરડી દાર્ઘના ગયા પછી મિહાર-ઉન્ન-નિસા વિચારસાગરમાં પડી ત્હેણે પોતાના પેલાકની માહિયા તે પત્રિકા કઢાડી, ત્હેની દરેક લીંટીને સુગમન કર્યાં, પણ પોતાના વિવાદ થયેલો સાંભરી આવતાં તે કમઝી. જેમ જેમ રુદ્ધ અસ્ત થવા માંડ્યો તેમ તેમ ત્હેણું અસ્વસ્થ પણ વધતું ગયું. ત્હેને એમ થયું કે પાછળ બારણું ઉઘાડી બગિચામાં સટકી જવું, પણ ત્હેને બંધીક લાગતી હતી. સહીમની વિધીને જવાબ લખીને ત્હેને જોખમમાં નાંખ્યો હતો. તેથી તે દિલગીર ચર્ચ. ત્હેના અંતઃકરણે કહ્યું ' જા' તે ઊડી, બારણું ઉઘાડ્યું ને એકવાર પાછળ નજર નાંખીને તે બગિચામાં આવી. હજી ચન્દ્રનો પ્રકાશ પૂરો પૂરો પ્રસ-
ર્યો ન્હેતો, પણ તે સહીમ જ્યાં સંતાઈ રહ્યો હતો ત્યાં આવી પ્હેલી. ને પછી તે સહી-
મના હાથમાં હતી અને મનોનિકાર બેગમાઈ આવવાથી તે કાંઈ બોલી સકી નહિં; તથા ત્હેની જાતી ધડકતી હતી, પણ સહીમના બોલવાથી તે બંધી બંધીક વીસરી ગઈ.

સહીમ—અહિં આવી ત્હેં કેટલી બધી મહેરગાની કરી ? મ્હને નવી હરકતો ને નવાબખ સામે થવા જતા પેટાં ત્હને મ્હારી જાતી સરસી રાખવાનું કેવું સુખ મળ્યું છે. મિહાર-
ઉન્ન-નિસાએ કાંઈ જવાબ દીધો નહિં તે જન્નેજન્ન પાછાં ચોડીવાર સંધી બોલી સક્યાં નહિં. આખરે પોતાને ધીરે રહીને ઊડીને પોતાના પાસ તરફ જોઈ મિહાર-ઉન્ન-નિસાએ કહ્યું,
" અરે મ્હારા જાણા સહીમ, મ્હારા હુખનના હાથમાં મૂકીને ત્હમે આ માટે જાઓ છો. ? " ત્હેણે ઉપર જોઈ ને કહ્યું, " અરે આકાશ દેવતા, મ્હારા નયગા હૃદય ઉપર દયા કરો ! પાછું ત્હેણે સહીમને કહ્યું, " ત્હમે શેહેનશાહને મ્હારી બાળત લખવાનું વચન આપ્યું હતું પણ મ્હને લાગે છે કે ત્હમે બુદ્ધી ગયા હશે. મ્હને આમ આ માટે પીડા છે ! "

સહીમ—મહારી બહારી મિહાર-ઉન્ન-નિસા! મહેં તહારો વિવાહ તોડવા બાગત મહારા પિતાને લખ્યું હતું ને હવેનું પરિણામ એ થયું કે મહેને શેહેર છોડવાની આજ્ઞા થઈ છે. મહારી ભેડે આલ્ય, અને આપણે એકાદ શારી જગ્યાએ જઈને રહીશું ને ત્યાં પ્રેમથી અને સુખથી જીવિશું.

મિહાર-ઉન્ન-નિસા—“ શાહનશાહ, તહમે મહારં અપમાન ન કરવાનું વચ્ચવ આપ્યું છે. ”

સહીમ—તહારં અપમાન ! ત્હોના કરતાં હું મરવું જોહેતર ધારું છું. હું ત્હને મહાઉં છું ને તહારાથી જ હું દોરાઈશ. શેહેનશાહ કહે છે કે ન્યાયી રીતે તે વિવાહ તોડવાની ન સકે. તહારા પિતા આપણા પ્રેમની વિરુદ્ધ ને હવે શું કરવું તે સંજવું નથી.

મિહાર-ઉન્ન-નિસા—માય ! જે કૃમ શેહેનશાહને આપી લાગે છે તે વખતે અન્યાય પણ હોય. આ વિષયમાં જે જણાં છે જે એક બીજાને ખરા અતઝરણથી મહાય છે ને પરમેશ્વરે પણ હેવું જ નિર્માણ કર્યું છે તો ત્હેમની આરાજી ભંગ કરી ત્હેમને દુઃખી કરવાં ત્હેને શેહેનશાહ ન્યાય કહે છે ? અરવું. મહેને બીજાન્યાય જેવું નિરંકુશ હૃદય અને સ્વતંત્રપણું હૃદય આપ્યું છે તો પછી મહેને કયામાં ન ગણવાનો કોનો હક છે ?

સહીમ—“ ખરી વાત પણ આપણી દેશી રહિ દેશી છે કે અગ્નિવું કાંઈ આલ્યું જ નથી ને ત્હેમનામાં કાંઈ ન્યાય કરવાની શક્તિ નથી એમ પુરમે ધારે છે. તે ભોંઠા તો કહે છે કે તહમે ફક્ત તરંગથી જ દોરાઈયા છો. ”

મિહાર-ઉન્ન-નિસાએ હાથને કહ્યું, તરંગ ! તરંગ કરતાં હૃદય ત્હેમને દેરે છે. ને એકલી આજ્ઞા કરતાં હૃદય અને આજ્ઞાથી દોરાયેલા માણસ હું વધારે પતંગ કરું છું. શેહેનશાહને હું કહી સકું તો કેવું સારું. ”

સહીમ—હા, હું પણ હેવું જ ધારું છું ને તહારા મધુર હોઠમાંથી નીકળેલી માગણી કાણ કશું ન રાખે ! પણ હું જઈશ તહારે તું એકલો. માટે મહારે જવાની ના કહેવી.

મિહાર-ઉન્ન-નિસા—ના, હેવું ના કરીશ. તહારી વિરુદ્ધ હાજર જણ શેહેનશાહને મદદગારો ને એકું સમજાવશે ને ત્હે તહમે ફતેહ સહિત પાછા ફરીશો તો વખતેતે આપણને પરજાવે.

સહીમ—હા, તું કહે છે તે ખરું છે. ને મહેને ખાતો છે કે તહારી મરજી વિરુદ્ધ મહારી ગેરદાખરીમાં પરજાવી નહિં સકે. ને ત્હે તેમ કરે તો કહેવું કે હાંતું જહુ સખત રીતે વેર વાળશે.

મિહાર-ઉન્ન-નિસા—હું મહારં જાનવું કરીશ. મહેને લાગે છે કે હવે મહારે જવું જોઈએ. વખત છે કાંઈ મહેને જીવે.

સહીમ—તું મહેને છોડવાને એટલી જાણી આપણે ? તું જઈશ પછી મહેને ચન્દ્ર અસ્ત પામ્યા જેવું લાગશે. ફરીથી મહારી સાથે બેઠા. તું મહેને જૂલી તો નહિં જાવને ?

મિહાર-ઉન્ન-નિસા—ત્હેમને જૂલી જઈશ ! મહેં ત્હેમને હાજરો વખતે મહારા પ્રેમ બાગત નથી કહ્યું ! પણ મહારા બહાણ, તે પ્રેમની ત્હેમે હવે પરીક્ષા કરી સકશે.

શાહનશાહ—“ ખરી વાત છે, ને તે છતાં આ બધું મહેને માયા જેવું લાગે છે. આ પૃથિવિ ઉપર જનવા જોડેલા જનાન નથી લાગતો આતો સ્વર્ગીય ખનાવ જેવો લાગે છે.

મિહાર-ઉન્ન-નિસા, તું મહેને જૂલી જઈશ !

મિહાર—ઉત્ત-નિસા—હમે આમ કેમ બોલો છો ? મહારા હૃદયમાં જે સ્વર્ગીય પ્રેમનું કિરણ પેહું છે તે આ હૃદય બંધારે ધડકતું બધ યશે ત્હારે જ નાશ પામશે.

સલીમ—હાવી મજબુત રીતે જોડાયલાં હૃદયને કાણ છૂટાં પાડી સકશે ? અશુભ કૃત્યની આપણું કરવાની વિદ્યા પણ દ્વારા પ્રેમને અસત્ય પ્રેમ નહિં કહી સંકે.

મિહાર—ઉત્ત-નિસા—અસત્ય પ્રેમ ? ના ઉલટું આ જે હૃદય જે છૂટાં પાડશે તે જીવમી કહેવાશે. મા આપને હોમનાં ઓકરનાં કલ્યાણાર્થ પોતાની મરજી પ્રમાણે કરવા દેવું એ વાત ખરી છે, પણ બંધારે મનુષ્યની જીંદગીના નાશ દાવી રીતે કરે ત્હારે તે વાજમી ના ગણાય ને ત્હારે તો કાપદાને પણ પડતો મૂકવો જોઈએ ને રાત્રે જોવું જોઈએ કે ન્યાય થાય છે કે અન્યાય.

સલીમ—તું ધારા શાઓ તરીકે હુશિયાર ગણાઈ સકે ખરી, અને અશુભકૃત્યને પણ કારે બેસાડી સકે ખરી, કાણ જાણે આ કારણથી અશુભકૃત્યની મહારી તરફ અરવિ છે. તે મીઠા બોલો રાજપુરુષ, મહારા પિતાનો મળીતો ઘર્ષ મથો છે. ને બહુ મગર ઘર્ષ મથો છે. મહારે કાંઈક દહાડો હેની : મગરની કહાડી નાંખવી પડશે.

મિહાર—ઉત્ત-નિસા—અશુભકૃત્ય સારાને વિદાન છે તહેજે આ રાખના બંધારણમાં અને તે મોટું કરવામાં જેટલી મદદ કરી છે તેટલી કાઈએ નથી કરી અને હેની ઝીણી ઝીણી ભૂલો માટે તો આંખ આડા કાન કરવા જોઈએ. તે પવિત્ર માણસ છે ને તેથી હમારો તરંગી સ્વભાવ હેને ગમતો નહિં હોય.

સલીમ—પણ હું તને મળ્યો ત્હારથી મેં મહારા તરંગી વેડા આજ નથી કપાં ? શું હું સુધરવાનો પ્રયત્ન નથી કરતો ? અલખત હું મોલવીની પેઠે હજી બોલી સકતો નથી.

મિહાર—ઉત્ત-નિસા—હમે અશુભકૃત્યની વિરુદ્ધ હેવું કારણ મને જડતું નથી.

સલીમ—તે બહુ ખુશ્કા દિલનો છે. તે પોતે શેહેનશાહના માળીતો છે તેથી જીમ તામે નથી રાખતો.

મિહાર—ઉત્ત-નિસા—મને લાગે છે કે હવે આપણે છૂટાં પડીએ. હમારો જમવાનો વખત થવા આવ્યો છે તેથી તે સોડા મને સોંપશે. એમ કહી તે હેને બેટવા અને સુમ્મના કરવા લાગી.

સલીમ—અન્ન તો હમણાં જ બીગે છે ને હમે મને અડધા કલાક જ મળ્યાં.

મિહાર—ઉત્ત-નિસા—અડધા જ કલાક ? મેં મહારી આખી જીંદગી હમને આપી છે.

સલીમ નિશ્વાસ સહિત—“ જ ત્હારે, મહારી પ્રાણપ્રિયે, આપણે ફરીથી કંધારે મળીશું તે તો પરમેશ્વર જાણે. ”

મિહાર—ઉત્ત-નિસા—જલદી અને હમચેને માટે મળીશું ને કહીએ છૂટાં નહિં પડીએ.

સલીમ—તથાસ્તુ આપણે ફરી મળીશું ત્હારે આમ છૂપી રીતે નહિં ; પણ પત્તિ અને પત્ન તરીકે મળીશું, અથવા તો ત્હારા બચાવને માટે લાકડની સરદારી ઉપર મને આવતો જોઈએ. ફરીથી એકવાર સુમ્મન કરવા દે ને પછી છેલ્લી સલામ.

પછી મિહાર—ઉત્ત-નિસા પોતાના ધર્મમાં ઘર્ષ અને સલીમ પોતે જે રસ્તે આવ્યો હતો તે રસ્તે પાડો મથો.

પ્રભાત.

કાપજો કાપજો દુર્મતિ કાપજો,
 હે પ્રભુ ! આજ આખા દિવસમાં;
 આપજો આપજો સુખતિ આપજો,
 નેપી હું માણું આ જીવન સુખમાં.
 કાપજો કાપજો દુર્ચરિત કાપજો,
 રાખજો મારું આ શરીર સુખમાં;
 આપજો આપજો સદ્ગુણો આપજો,
 નેપી હું પડું નહિં અન્ય દુઃખમાં.
 કાપજો કાપજો દુર્ચુદ્ધિ કાપજો,
 આપજો નીતિ તણો મારું શરીર;
 આપજો આપજો શાન્તમન આપજો,
 જેથી મને નહિં મારું ખરે.
 રાખજો રાખજો સપ જલ રાખજો,
 હે પ્રભુ ! મુજ આખા જીવનમાં;
 કાપજો કાપજો કુસંપને કાપજો,
 નેપી થાય નહિં કસેય મુજમાં.
 આપજો આપજો આદર્શ આપજો,
 કરમી મારું જલુ શુભ વિચારો;
 રાખજો રાખજો તિલ આનંદમાં,
 હે પ્રભુ ! જાણજો હૃદય મારો.

જેમને અમારા સવ એજન્ટ તરીકે

શ્રી ભક્ત સચિત્ર માસિકનાં

ગ્રાહકો મેલવવાનું કામ કરવા મરજી હોય તેમણે નીચેને
સરનામે પત્ર વ્યવહાર કરવો.

પોતાના વ્યવહાર માટે પૈસા કમાવા ઉપરાંત સા-
હિત્યની સેવાનું મહદ્ પૂણ્ય પળ તેઓ મેલવે છે. વહી
પ્રજામાં ધર્મ-જ્ઞાન-યોગ-ભક્તિ અને વ્યવહારનું ઉચ્ચ
પ્રકારનું જ્ઞાન ફેલાવે છે.

સારું કર્મીશન આપવામાં આવે છે. લલો:—

સી. પદ્મ ત્રિવેદી.

શ્રી ભક્ત સચિત્ર માસિકના સોલ્ડ એજન્ટ.

ચાંદણ સ્ટ્રીટ, અમદાવાદ.

દાખલો.

અરજદાર હીરજી પ્રભાશંકરની તા. ૨૬-૪-૧૧ ની અરજી નીચે હ. પ. આ. નં. ૪૪૨૦ તા. ૩-૭-૧૧ ની નકલ આપવા હ. પ. આ. નં. ૧૧૮૮ તા. ૨૬-૧૧-૧૧ થી દુકમ થતાં તે દુકમની નકલ હ. પ. આ. નં. ૪૪૨૦

હુકમ.

અરજદારની માગણી મુજબ સદરજી જેમીન દરખાસ્તી મંદિર લોકેશ્વર સાથે બેળવવાની સરતે ગાયત્રી દેવીનું મંદિર બાંધવા માટે. ધર્મોદ્ધાર ઉપયોગ અર્થે. ધર્મોદ્ધાર તરીકે રાવણા દરજી આપવાનું મંજૂર કરવામાં આવે છે. તે ઉપર આ ધર્મોદ્ધાર કાર્ય ચીવાપ બીજા જેમીનો દરજી રહેશે નહીં તેમ તેનો બીજા કોઈ પણ રીતે બીજા કોઈ ઉપયોગ કરી શકશે નહીં. અરજદાર તે જગ્યાનો કમ્પાઉન્ડ રોડ તરફથી બાંધવા આપવા માગણી કરે છે તે પ્રમાણે થઈ શકે નહીં તે કામ પણ તેણે કરવું જોઈએ તા. ૩ જુલાઈ ૧૯૧૧ સંવત ૧૯૬૭ ના અરસા સુધી.

Sd: Vajraparvati

એડમીનીસ્ટ્રેટર સે. પોરબંદર.

નકલ કરી તા. ૨૮-૧૧-૧૧

અરી નકલ

સહી
સરવેશ્વર

સહી
હરેર. મામલતદાર.

દાખલો આપવામાં આવે છે કે પોરબંદરના રહીસ જોડી હીરજી પ્રભાશંકર. અને મી ગાયત્રી દેવીનું દેવળ બાંધવા વાસ્તે રાજો કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. આજ સુધી રાજોનાં બેળી ચએલીXXXX૨૬૫ તેમણે રોડ ત્રીજેરીમાં અનામત જમા કરાવેલી છે. અને હવે પછી જે જે ઉપરાત બેળી બાંધા તે ઉપર મુજબ રોડ ત્રીજેરીમાં રાજો આકર પુરા થતા સુધી તેઓ અનામત રાખવા પારે છે. તા. ૧૩-૧૧-૧૧ Sd. Vajraparvati.

સિનીઅર એડમીનીસ્ટ્રેટર. સ. પોરબંદર.

ધર્મોદ્ધાર માંગોને વિજાપ્તિ.

શ્રી. પોરબંદરમાં શ્રી ગાયત્રી મંદિર બાંધવા માટેના કુડમાં જે સદગૃહસ્થને, નાણાં લરવાનાં હોય તેમણે નીચેને સ્થળે હાથ ધીથી, મનીઓડરથી અથવા પોતાને સગવડ હોય તે રીતે મોકલેલી આપવા કૃપા કરવી. નાણા વસૂલ કરવાને જોડી હીરજી પ્રભાશંકરને અમારા તરફથી સત્તા આપવામાં આવી છે; માટે બીજા કોઈને પણ એ નિમિત્તે આપવું નહિ.

શ્રી. ગેવિંદજીભાઈ ડાહ્યાભાઈ લાખાણી.

મુખ્ય ખાતે:—

વકીલ. પોરબંદર.

ધિરજલાલ વૃન્દાવનદાસ,

મગનલાલ દલપતરામ ખજખર,

ટીકાણ:—રાવસાહેબ ખજખર બિંદિંગસ. પોરંટ ગિરગામ—મુખ્ય.

બીજાઓ કરતા

ગોદરેજની તીનેરીઓ

સસ્તી હોવાનાં કારણ

થોડા વખત ઉપર મુંબઈની મરચટ બેંક માટે ગોદરેજે ત્રણ હજાર રૂપયાની બે તીનેરીઓ ખનાવી હતી, સરદાર જહાદુર શીવલાલ મોતીલાલ માટે રૂ. ૨૧૦૦ ની એક ખનાવી હતી; શેઠ ગોરખનદાસ ભગત સોનાવાળા માટે રૂ. ૨૦૦૦ ની એક ખનાવી હતી. આ ત્રણે વખત મુંબઈના બીજા તીનેરી વાળાઓનો લાવ કાઢવામાં આવ્યો હતો અને ગોદરેજથી અતી વધુ હતો.

તીનેરીની ખનાવટ એવી હોય છે કે જે કામ સાંચાથી એક કલાકમાં થાય તે હાથે કરતાં બે-ત્રણ ગણ વધુ થાય નહીં.

ગોદરેજે રૂ. ૮૦,૦૦૦ નાં સંપૂર્ણ સાંચાકામની મદદથી તીનેરીઓ ખનાવે છે.

વળી હાથે કામ કરનારની તીનેરી મજબુત પણ હોય શકે નહીં, કારણ બહુ પ્લેટ સાંચા વીના વાળી શકાય નહીં અને તેથી હાથે કામ કરનાર પાતળી પ્લેટ વાપરે. તીનેરી જોડાઈ રહેલા પછી એક કારીગર પોતે પણ કઠી શકે નહીં કે બનાવટ હલકી છે એ જાણી.

ગોદરેજે તીનેરીઓ ખનાવવા માંડી તે પહેલાં.

ચાર ચાર પતરાંના ટુકડા બેઝીને બનાવવામાં આવતી હતી અને પીક રહુથી વળગાડવામાં આવતી હતી એટલે ફક્ત એક ક્રીસપીસથી જ તીનેરી ફાટી શકાય.

ફાયરબુક કરવા માટે તીનેરીઓમાં અબરક બરવામાં આવતો હતો જોકે અબરકથી તીનેરીની અંદરની ચીજે અરધા કલાકની આગમાં પણ બળી જાય.

કળો ચાખની વાપરવામાં આવતી હતી. જોકે ચીજ પોતા પોતાની ચોપડીમાં લાગે છે કે અમે તીનેરીની કળ વેચતા નથી, પણ લોકડાંનાં ખાંતોને લગાડવાની નાની નાબુક કળો વેચીએ છીએ અને એ કળો તીનેરી માટે લાયક નથી.

ગોદરેજે કામ શરૂ થયું ત્યાર પછીનાં પ્રદરશનોમાં બીજાઓની તીનેરીઓને ઉતરતી લેખવામાં આવવાનું કારણ ઉપલું છે.

ગોદરેજે અગીઆર પ્રદરશનોમાં પોતાની તીનેરીઓ બતાવી છે અને દરેક વેળા પહેલાં ઇનામ મેળવ્યાં છે.

ગોદરેજની તીનેરીઓ સાંચાથી બને છે એટલે મજબુત તેમજ બીજાઓથી સસ્તી હોવાના સબબથી જ્યારે

ગોદરેજને ત્યાં ૪૫૦ માણસ બહુક કામ કરે છે

ત્યારે બીજાં કારખાનાઓમાં ૬૦ થી વધુ હોતાં નથી.

—કારખાનું—

ગેસ કંપની પાસે, પરેલ મુંબઈ.

ફકાન—શ્રી મેમન સીટ, મુજબ જેઠા કાપડ બજારની સામે, મુંબઈ.

પત્ર પેટી.

શ્રી ભક્તના અધિપતી.—અમદાવાદ.

સાહેબ.

સમાજને પાછળ દઢાવવામાં જુના વિચારના અને અદાન શ્રી પુરુષોએ બહુ મોટો ભાગ ભજવ્યો છે અને તેટલા માટે એ લોકોની અદાનતા દૂર માથે, એ લોકોના જેમ ના- શ પામે, તથા એ લોકોના હોંગ હિવાડ પડે એ સમાજ સુધારવા માટે જરૂર ગણાય. જુના વિચારના લોકોના હોંગ રહામે તો હડત ચાલુ છે અને ચાલુ રહેવી જોઈએ, પણ તે સાથે સુધારાના ટોળામાં ભળી સુધારાને વગેવગના સુધારાદોંગીઓ પણ હિવાડ પડવા જો- ઈએ અને તે લોકો રહામે પણ એટલીજ મજબૂત હડત ચાલુ કરવી જોઈએ.

હાલ જેમ કેળવણી માટે બે મત નથી તેમ સુધારા માટે પણ નથી; પણ જેમ પંદરી કેળવણી માટે લોકોમાં મત ફેર છે તેમ ખરા અને લાભકારક સુધારા માટે પણ મત ફેર છે. માટે જ સુધારાને નામે ટંકાઈ ગયલા હોંગને પણ હિવાડ પાડવાનું લાભકારક ગણાય અને એ ઉદ્દેશથી લેવાયું સુધારક, માત્ર ઉપર ટપકેલું કેળવણીનું ધારનીશ લગાવી ભણેલાંમાં ખપનાર, બે ત્રણ મોટો મોટો કરી ધર્મ પર બાળવું કરવા ઉતરી પડનાર, બે ત્રણ પુરિષ્ટ ગુજરાતી પ્રસતકો હિયલાવી શ્રી કેળવણી પર બાલવાનો અધિકાર મેળવનાર છાલકો મનના, સ્વાર્થી સુધારા દોંગી, સમાજ સેવા કેવી રીતે કરે છે તેના રહેજ ખ્યાલ આપવા મારા મિત્રનો પત્ર આપને મોકલું છું.

શ્રી.

અવલોકનાર.

સમાજ સેવિકા.

સમાજ રહમજવા અને સુધારવા માટે સમાજમાં આગળ પડતો ભાગ લેના- રાઓના તથા સમાજમાં ફરતા શ્રી પુરુષોના વિચાર તથા વર્તણૂકનો અભ્યાસ થયો અ- મતનો છે એમ તમાર કહેવું છે માટે મારા એક સમાજસેવિકાનો અનુભવ લખી મોકલું છું.

મારા એક મિત્ર જુનાગઢ રહે છે. મિત્ર જુના વિચારના અને સરળ હૃદયના છે. રહે- લાઈથી છેતરાય એવા છે. સમાજમાં જેમ અવિચિત્તા અને વિચીત્ર રીતે વિચીત્ર લોકોનાં અસપરસ ઝાળખાણ થાય છે તેવીજ રીતે મારા મિત્ર અને એક સમાજસેવિકાનું ઝા- ળખાણ થયું. સેવિકા થોડું ધણું સંસ્કૃત વાંચી બાળતાં હતી, થોડા ધણા ભક્તિ અને ભક્ત- ના ભજનો ગાઈ ચકતાં હતી, બે ચાર પ્રસતકો સાથે રાખી તેમાંથી ડાહવાંર કાઢે. કાંઈ રહમજવતાં હતી. આધુનિક સમય અને સમાજ એ એમના-સાનીતા વિષયો વીરકે ગણાવ- તાં તથા તેના પર ગમે તેમ બાલતાં મારા મિત્રના સરળ હૃદય પર સારી અ- સર કરવાનેઆટલા 'હથિયારો' જોઈએ તેના કરતાં વધારે હતા. સેવિકા યાત્રા માટે નારીક જ- નાર છે એમ સાંભળી અને મને એ સેવિકાના મેળાપથી લાભ માથે એ ઉદ્દેશથી મારા મિત્રે એક લલામણ પત્રિકા સેવિકાને નીચી આપી અને મારા પર પણ એ બાબત

એક પત્ર લખી મોકલ્યો. એમની ટેવ પ્રમાણે પત્રમાં એ સ્ત્રીનાં પુષ્કળ વખાણ હતું.

ચોડા દીવસ પછી મહારા પર સેવિકાને પત્ર આવ્યો. પત્ર બહુ સંભાળથી લખાયો હોય એમ લાગતું હતું. સંસ્કૃત શબ્દો અને મ્હોટાછના વિશેષણો ઉપરાંત એ પત્રમાં એમ પણ જણાવ્યું હતું. કે “આપ સદગુણી હો...વિગેરે...હમે આપના મિત્ર...તરફથી સંબોધ્ય છે મહારે વિશે આપને જીતાગઢથી પત્ર મળ્યોજ હશે. હું પવિત્ર નારીકની યાત્રા માટે અને અપવિત્ર શરીર ધોઈ પવિત્ર કરવા માટે તથા મલીન વિચારો નિર્મળ કરવા માટે કાલે ઉપડી જવાની છું” આપની ગાડી મળે સેવા રોજનપર મોકલાવશે અથવા આપ મળે મળી જશે તો આપને મહારા દર્શનનો લાભ મળશે—વિગેરે ” આ પત્રનો પહેલાં તો હું અર્થ જ બહુ મુશ્કેલીથી સ્વમંજી સ્વીકારી. પંડીતાબાના ડાળ દરેક શબ્દમાં દેખાઈ આવતો હતો. પવિત્ર નારીક અપવિત્ર શરીર અને મલીન વિચારો કરતાં ગાડીને વધારે માન મળ્યું હોય એમ મળે લાગ્યું. મહારા મિત્રનો શરમાળ સ્વભાવ હું જાણતી હતી અને તેથી જ એમના તથા આ સેવિકાના પત્રને કેટલું વાંચન આપવું એ હું સ્વમંજી. સેવિકાના પત્રથી એ બાઈના “દર્શન” કે જોગબાણ કરવાની મહારી ઉત્કંઠા ઓછી થઈ. મહારે શરીરે સારું ન હોવાથી એમના “દર્શન” નો લાભ હું નહિ લઈ શકું માટે હું દલગીર છું એ જવાબ મેં લખી મોકલ્યો. એમના તરફથી પણ ખબર ન મળવાથી એઓ નારીક ઉપડી ગયાં હશે એમ મેં ધાર્યું.

એક દિવસ જ્યોરના હમે સર્વ વાત કરતાં એમાં હતી એટલામાં હમારા દીવાનખાનાનું ખાસતું ઠાંકણ ઠોક્યું. “ઠાણ” મેં અંદરથી પુછ્યું “એ તો હું પંડીતાબાઈ” જવાબ મળ્યો. એ જવાબથી નેટલી હું અગમણ યદ્ય એટલી અગમણ હું ધરતું. ઝાપડે એ કમ્પેક ઉડી ગયું હોત તો કદાચ નહિ યાત. જેને હું નારીક ધારતી હતી તે તો અદિજ ઉતરી પડ્યાં. એમને અંદર બોલાવ્યાં, બેસાડ્યાં, વાતપરથી મહારું અનુમાન સાચું હતું. સમાજ સુધારણાના એમના વિચારમાં મને કાંઈ નવું લાગ્યું નહિ. છુટથી વપરાતા સંસ્કૃત શબ્દો અને ભાગવત, રામાયણ અને મહાભારતપરની એમની વાતી શીલસૂરીથી મળે કંટાળો આવ્યો. ન્યુસપેપરો ચોખાન્યા વિગેરેમાં હજારો વાર અપાઈ ગયેલા વિચારો મહારે ફરીથી સંબોધવા પડ્યા. જીતા વિચારની સ્ત્રીઓના જંગલી રીવાજોની જીતા હજારોવાર વપરાયેલી ધસા-એલી ટીપ ફરી એકવાર મહારી આગળ રજું થઈ. આખરે સ્ત્રી ડેજવણીના દિમાકતીએ “કહે નેપોલીયન દેહને” એ ગંભીર સ્વરે આઈ પોતાનું મનોરંજક બાપણ પુરું કર્યું. (હું પુછવાનું જીતી ગઈ કે એમનો પોતાનો અભ્યાસ કઈ ટોચે પહોંચ્યો હતો.) એમને ચાહ્યા આપવામાં આવી, પાન સોષારી આપ્યાં, પણ એ ચેતરણીની અસર નહીં જેવી થઈ. રમ્મ સેવાની એ બાઈને સ્વેજ પણ ઉતારણ હોય એમ લાગતું નહોતું. “મહારે પાસેના એક મિત્રને ત્યાં જવું છે માટે મહારે નોકર આપને જગરે જવું હોય ત્યારે મૂંઝી આવશે.” મેં જણાવ્યું પણ હાલ કામ ન હોવાથી અને “પવિત્ર નારીક” જવાનો વિચાર હાથ પડતો મુશ્કેલી પંડીતાબાઈએ હું પાછી આવું ત્યાં સુધી રોકાવવાનું મળે વચન આપ્યું.

હું ખૂબ જોડાઈ કલાક પાછી ફરું ત્યાં લગી માનશે? એ માનવતા મહેમાન મહારે આપું થર ફરી વલ્યા અને હું આવી એટલે મહારા ધરનાં, જોરડાનાં, ફરનીયરનાં બાગનાં અને અનેક વસ્તુનાં વખાણથી મળે વધારી લીધી. એકાદ જોરડો પોતે લોડે રાખવા મળે વિનંતી કરી. એમની સંમતથી મળે યનારા લાગતું એક આકર્ષક ચિત્ર દોર્યું. હું કેટલી ગુણીલ છું, કેટલી વીદાન છું, એ મેં એમનીજ પાસે પહેલીજવાર સંબોધ્યું. મહારા સર્વ

કટાક્ષા અને દંડાક્ષા યુક્તે એમની સંજનથી પ્રભાવમાં તેમ આવરો તેની નમ્ર મુચના મળી અને એ રીતે એરી એરી વાતમાં રાત્રી થવા આવી. જન્મકાળે વખત થયો, પણ પોતાની સંજનના મદને લાભ આપનાર સમાજ સુધારવા મથન કરનાર બદાર પડેલાં સમાજ સેવિકાની ઉંઘ ઉડી નહિ. દમારી સાથે અશ્વજન જોગળ લેવાયું અને જોગળની અસર એમની આંખમાં થઈ પણ ખરી પણ આખરે હીલે મ્હોડે ખીન્ન છલે દમારેથી આ સમાજ સેવિકા ધોળી રાત્રે છુટા પડ્યાં. એમના પ્રકરને વિગ્રથી નીવડવા નહિ. બે ત્રણ દિવસ પછી વારંવાર એમના માયાણુ પડ્યો આવતા દવા, પણ એમની વિદતા તથા એમના આતુરને દમે પુરાં પડીજા એમ હતું નહીં એટલે જન્મજ લખવાની તરફ લોંબી નહિ.

હી
સરસા.

માનની પ્રતિ માનહીન પતિના પ્રલાપ.

ફરે ના ચિત આ ચોખું, જઈ ના ક્યાં બીજે રાધું,
કાસે ના દો તને પરવા, દર તેની જરા કરવા;
દીપિયું હીસ આ તુજને, 'આકરવા દહ ના મુજને,
પરંતુ કુર આ તારા, હરખી છૂટી સમ ધારા,
બનાવા છુટી હું ધારું, માનીતું માન ઉતારું,
ચહીને જે ચહાની ના, સહી અપમાન અતુ. હા !
સમયના વેળાની અતે, મરં ને પ્રેમમાં ખતે,
તણ તારું ધરો બીરા, રેશે ના સાંતિ મમ બીરા;
નવનથી સારજે આંસું, પરંતુ હું નહિ છુસું;
પ્રેમીને જો દર ના તો, દર ધારો સમય જનાં,
ચહાની તું દહ કે ના, નહી તેની મને પરવા;
જર ફરદાદ આ જનાં, યાખીરા રીરીન તું ચહાતાં.

—કૃષ્ણ

ડૉક્ટર કૃષ્ણમોહન વાનરજી.

પંડિત તથા ખીલી ઉપરેલક રૂપે કૃષ્ણમોહન વાનરજી જન્મકાળમાં પ્રખ્યાત થયા છે. ઇ.સ. ૧૮૧૩માં તે જન્મ્યા દના. તે ઇ. સ. ૧૮૨૪માં ૧૧ વર્ષની વયે દિંદુ દોલેજમાં પ્રવેશ્યા. પ્રોફેસર દીરાજાના સંબંધમાં આવવાથી, તેમના વિચારોની અસર થતાં તેમણે દિંદુ જુના વિચારોને ત્યાગ કર્યો : દાસામાં ખંત તથા ઉન્નતથી તે અભ્યાસ કરતા. તે યા.શામાં ઉચ્ચાધાને ઉઠીએ થવા પડી તેમ યાજ્ઞમાં કિશકપે રિયન થવા ચાહાના વિચારો.

૧ બોલવવા, પાણું આજુવા.

આને તે ખ્રિસ્તી સિદ્ધાન્તો ઉપદેશતા. આથી તે વિદ્યાર્થીઓના ઇચ્છા મિત્રોએ તથા માતા પિતાએ તે શાલાના વ્યવસ્થાપકોને વિનંતી કરી અને તેમને શિક્ષકપદને ત્યાગ કરાવ્યો. તે શાલાને ત્યાગ કરી પ્રખ્યાત ખ્રિસ્તી ઉપદેશક રેવરંડ ડૉક્ટર ડર્રની સાથે જોડાયા. તેમણે તે પંથ સ્વિકાર્યો. ૧૮૫૨ સુધી તેમણે તે ધર્મને ઉપદેશ કર્યો. કેમકે અંતઃકરણના બાલકોના હૃદય પર સંગ તથા શિક્ષણથી સારી કે માધી અસર કેવી સોફ્ટલાઇથી થાય છે તેનું આ પુરેપુરું જ્ઞાન હતું છે. બાલ્યારંભમાં વિચારશક્તિ, ઘુસનાશક્તિ, તર્કશક્તિ તથા માનસિક વિકાસ પરિપક્વ હોતો નથી. તે સમયમાં જેવા વિચારનો પ્રવેશ થાય તે દૃઢ થઈ જાય છે. તે વિચારો નિર્મૂલ્ય થઈ શક્યા અતિશય દુષ્કર થઈ પડે છે. પાશ્ચાત્ય તત્ત્વવિચારક શોપનહેર આજ કારણથી ખ્રિસ્તી શાલા પ્રયોજકોની શાલામાં તેમનું બાઈબલ હોંદુ બાલકોને શીખવવાની પદ્ધતિને ધિક્કારે છે. તે જણાવે છે કે જેને કંઈ પણ સ્વતંત્ર વિચાર કરવાની શક્તિ નથી એવા બાલકને ગમે તેવા વિચારના સંસ્કાર પાડી દેવા તે અન્યાય તથા ખલ્લાકાર વિના અન્ય કંઈ ઉજ નહિ. બાલકોપર સંગતની પણ આવીજ અસર થાય છે. જેના સંબંધમાં તે આપે છે તેનું તે સદૃશ અનુકરણ કરવા લાગે છે. જેમને પુત્ર પુત્રીરૂપ પ્રભાના શિક્ષણ રૂપ ભાર તથા જવાબદારી છે તેમણે તેમને સંગ તથા શિક્ષણ આપવામાં અવસ્થા બાળ આપણું જરૂરનું છે.

ડૉક્ટર ફ્રેન્ચમેહન બાન્દરણ પડિતરૂપે ઉત્તમ પ્રખ્યાતી પામ્યા છે. તેમને અંગીઆર બાપાનું ઉત્તમ જ્ઞાન હતું. સંસ્કૃત બાષ્પના ધણી થઈ. તેમણે પ્રથમથી પ્રકાશિત કર્યા છે. જ્ઞાતિ નામક (*Intelligence*) તેમના પત્રમાં તથા કલકત્તા રીબુ (કલકત્તા સમાજીયક) માં પ્રકાશ પામતા તેમના લેખો તથા, નિમંત્રણ શક્તિ તથા વિષયની ઉત્તમતા માટે તે વખતના હતા. ઇ. સ. ૧૮૫૨થી ૧૮૬૮ સુધી બીરાસંકલેજમાં તેમણે મહોપાધ્યાયનું કાર્ય કર્યું. કલકત્તાના ખ્રિસ્તી ધર્મશુદ્ધિ તે પુરોહિત હતા.

બાપા ઉપરાંત તત્ત્વવિચારના જ્ઞાનથી તે પ્રસિદ્ધીને પામ્યા. ૧૮૬૧ માં હિન્દુ તત્ત્વવિચારનો દર્શન નામક ગ્રંથ તેમણે પ્રકાશિત કર્યો. આ ગ્રંથ યુરોપીય તત્ત્વ વિચારોએ પણ પ્રશંસાને પાત્ર ગણ્યો. ઇ. સ. ૧૮૬૫માં આર્થન વિટનેસ (આર્થ સાદ્ગી) નામક ગ્રંથ તેમણે પ્રકાશિત કર્યો.

તે બ્રીટીશ ઇન્ડિયન એસોસિએશન, કલકત્તા રોડેર મુદારક મંડળ તથા અંગીય એસિઆટીક મંડળના સભાસદ હતા. ઇ. સ. ૧૮૭૬માં કલકત્તા નિધિવિદ્યાલયે તેમને ધર્માચાર્યની પદવી આપી. ભારત સામ્રાજ્ય સાનુચર (*Companion of the Indian Empire*) ની પદવી તેમને પ્રાપ્ત થઈ. તે વિવેકથી ખર્ચ કરતા તેથી તેમણે દ્રવ્ય સારી રીતે સંપાદન કર્યું હતું. તેપણ તે લીબી કે કંલુસ ન હતા. નિર્ધન, નિરાધાર, કે અભ્યાસ ગતને આશ્રય આપવામાં તે દ્રવ્યનો સદ્બળ કરતા. તેમનું આરોગ્ય સરલ તથા સદાયરુણી હતું. જે ધર્મના તેમણે રચકાર કર્યો તેના સંસ્થાપકના સિદ્ધાન્તાનુસાર વર્તન કરી તે આદર્શરૂપ થવા હતા. તે ઇ. સ. ૧૮૮૫માં સદગતિ પામ્યા.

તેમનામાં નિર્ભયતા, દૃઢતા, પદોપકાર શુદ્ધિ, ભક્તિ, કાર્યકારણ શક્તિ આદી ગુણો આનિર્ભાવને પામ્યા હતા. તે ઉત્તમ વિવેચક, ઉપદેશક તથા વક્તા હતા. સ્વાર્થ તેમનામાં ધણેજ ઓછો હતો. તે સ્પષ્ટ વક્તા હતા. સર્વોત્તમ ઉપદેશકપદે રિયત થવામાં તે યોગ્ય હતા.

સમાચારોના આર્થ વહેનોને બે બોલ.

(ચોથા ગવરી રહેતા. પાલણીપુર.)

કુદરતનો નિયમ છે કે તે આ જગતની દરેક વસ્તુને આગળ વધારવા સારું ગતિમાન કરે છે. નદીમાં પૂર આવે છે ત્યારે દરેક વસ્તુ પ્રવાહના વેગમાં આગળ વધી સમુદ્ર તરફ વેગથી વહે છે. અપવાદ તરીકે આસપાસના વાલોમાં ફેટલીક વસ્તુઓ ખાડામાં બરાબ રહેવા પાણીમાં અમુક કાળ રિપરતાને પામી વમળમાં આમતેમ ફાટ્યા કરે છે, પરંતુ પાણીનો બીજો ખળકો આવે છે કે તુરત તે વસડાછતે બાહાર આવી બેઠેશુંમાં પડે છે. આવી રીતે જમાનાની રેલમાં આપણે પણ ગોચાં ખાઈએ છીએ. કુદરત દરેક વસ્તુને ઉચ્ચ ગતિમાં લાવવા પ્રયત્ન કરે છે પણ જે આગ્રહથી આડાં આવ્યાં ફાંફાં મારી એક જ જગ્યાએ સ્થિર રહેવા પ્રયત્ન કરે છે, તેને રેલનો ખળકો મન ઊપરાંત આમળ વધારે છે. આપણું જીવન આ રમૂજ જીવન નથી પણ અમુક અનિર્વચનીય પદાર્થના પ્રકાશનો ભાગ છે. આ પ્રકાશની રમૂજતા તેજ રમૂજ દેહ છે. આ સૂર્યનો પ્રકાશ જેમ ઊત્તમ તેમ નીચ વસ્તુ ઊપર સમાન ભાવથી પ્રકાશી દરેક વસ્તુની ઊત્તમતા પ્રકાશ કરે છે. તેમ જે પ્રકાશથી આપણું જીવન રચાયેલું છે તે પ્રકાશ પણ આપણામાં ઊત્તમતા લાવવા પ્રયત્ન કરે છે પણ અડાનતું આવરણુ તેમાં રોકાવટ કરે છે તે ફક્ત દૂર કરવાનું છે.

થોડા વરસ ઉપર એટલે સને ૧૪૬૨ માં કોલોમ્બસે અમેરિકા શોધી કાઢ્યો, ત્યારે બ્રિટિશ જંગલ તથા જંગલી લોકોથી વસેલો તે પ્રદેશ હતો. પણ હાલમાં જગતમાં સર્વમાન્ય ઉત્કૃષ્ટ શક્તિ ધરાવતો અને લક્ષ્મીની રેલછેલમાં રમતો તે દેશ ગણાય છે. પ્રથમ બેપીયાથી એક બીજાને સંદેશ પહોંચાડવામાં આવતા હતા. હાલમાં તાર, ટેલિફોન, મોર્સની સીસ્ટમ ને ટેલી-પ્રીયોથી સંદેશ ચાલે છે. કુદરતને સાંત સરખી રીતે બેસી રહેવું ગમતું નથી. હમેશાં નવીન વેગથી નવું જગત કુદરત બનાવતું રહે છે. હાલમાં દરેક દિશામાં જે આપણે નજર ફેરવોયું તો દરેક દેશ તથા દરેક મનુષ્ય પોતાની જુની ધંડ એટલે ચીલામાંથી પોતાનું શાલુ નવી ધરડમાં નાખી ગતિના વેગમાં પૂર જોરથી કુદરતને અતુલ્ય ચાલ દોડે છે. માટે દરેક બહેનો-યે તથા લાઇયોયે પોતાની જાંઘીનું એક હાથના જમાના પ્રમાણે પોતાનામાં સતોચ ન માનતાં જમાનાને અતુલ્ય કુદરતી વેગમાં વહન કરવું જરૂરું છે. આપણે દેહ સાત્તિકી રતીવાળો છે, તે વાત સાચી છે; પરંતુ ત્યારે સુંદર લલિત બાળમાં કોમળ ફલ ફૂલના ક્યારાનું જંગલી જાનવર વાઢ વગરના બાળમાં બેલાણુ કરે ત્યારે શું તે બાળને વાઢ ન કરવી ? દરેક સમજી માણસ આ બાળમાં એકમત યો.

દરેક વ્યક્તિ જક અને ચૈતન્યથી બનેલી છે. દરેકમાં ધંધર જગહળી રહેલો છે. એક આમતેમ જીવ જીવ આવરણથી અવરચાતર પામી જિવ જિવન પદાર્થમાં વિવસી રહેલું છે. આ સર્વ શક્તિમાન શક્તિનો બેદર અવરણથી ઢંકાયેલા ઢંકણું દૂર કરવા જરૂર છે. આ પ્રકાશને ખીલવવા માટે મુખ્ય નિયમ પોતે પોતાને આગળથી પોતાનામાં શદા રાખવાનું શીખવાનું છે. પ્રથમ કાંઈ પણ કામ કરતાં પોતાનામાં વિશ્વાસ હોય તો દરેક બાજુથી મદદ મળી શકે છે. જેમ જેમ આપણામાં વિશ્વાસ દબીજીત થતો જાય છે તેમ તેમ કામ કરવાની શક્તિ ઉત્તેજીત થતી જાય છે ને હીમત વધતી જાય છે. આત્મબળમાં મહાન શક્તિ રહે.

હી છે. જેમ જેમ આપણે સ્વામ્યથી યતા નહીં છીએ તેમ તેમ આપણામાં બળ આવતું જાય છે. આપણા નેત્ર તેજસ્વી થતાં જાય છે, ને તેના પ્રકાશ એવા જ્ઞેયથી દશ દિશામાં પ્રકાશે છે કે તેની પ્રભા જેના ઉપર નજર નાખે તેના પર પડે છે, ને તેની હાથમાં શાંત યજ્ઞ જાય છે, તેથી આવી પ્રતિભા વાળી વ્યક્તિ દરેક જગત્ સૈતન્ય વસ્તુમાંથી ઉત્તમતાનું આકર્ષણ કરી પોતે વધારે ઉત્તમ બની એક કેન્દ્ર સમાન દરેકને બહેવારમાં ઉત્તમ બહેવાર કરે છે. ને પોતાના તન, મન ને આત્માનો વિકાસ કરવા તરફ ધ્યાન આપી આગળ વધવા પ્રયત્ન કરે છે. હમેશાં દરેક જગત્ને ઉન્નતિ તરફ પ્રયાણ કરવાની જરૂર છે. આવી રીતે આગળ વધવા સાર પ્રથમ વિશ્વાસ બળ ઉત્પન્ન કરી ઉત્સાહથી શ્રદ્ધાને પરીપૂર્ણ કરી ગતિમાં મૂકવાની દરેક મનુષ્યની ફરજ છે. ઉત્સાહ એ ઉત્તેજક પ્રેરણાશક્તિ છે. તે શુભ રહેલી પ્રેરણાશક્તિને આધાર લાવનાર બળવાન આકર્ષણ શક્તિ છે. ગમે તેવું અધર્મ કામ પણ સરળ યજ્ઞ જાય છે.

દુનિયાનાં દરેક કામ જ્યારે ઉત્સાહ અને વેગ વધે છે ત્યારે જ યાય છે. ઉત્સાહથી મનુષ્યને આગળ પ્રયાણ કરવા પાંચ આવે છે, તે આગળ વધવા શક્તિ સ્પુરતે છે, ને કામ કરવા સાર કોશિષ્ય આવે છે. અસહ્ય તથા નહિ કેળવાયેલા મનુષ્યોએ ઉત્સાહથી કેટલીક વખતે હેરાત ભરેલાં કામ કરેલાં છે. તેનાં દ્રષ્ટાંતો આજ જોવા જઈએ તો હજારો છે. ઉત્સાહથી જો પ્રતિભા શક્તિ ખીસવીએ તો ગમે તેવું કામ કરી સફળીએ છીએ. દરેક હુન્નર, વિવા, વિદ્યાન તથા ધર્મ ઉત્સાહી પુરુષોથી સ્થાપિત થયેલાં છે, ને તેવા ઉત્સાહી પુરુષોનાં નામ તારાની માફક તેજથી જ્વળતી રહેલાં છે. ને તેઓ આવા લક્ષણવાળા હોવાથી અગ્રેસર શ્રેષ્ઠ પદેસ કરનાર તરીકે ઓળખાયા છે. તેઓએ રસ્તો ઓળી કાઢેલો છે, અગર નવા રસ્તા કરેલા છે. તેઓ ધોર અને ધામ બીહામણા જંગલમાં રસ્તો પાડી આગળ ધસ્યા છે ને જ્ઞાન, મોક્ષ, સુદરતા ને સુખની સગલક તેમણે આવતા તથા ચાલતા જગાના માટે કરેલી છે. ઉત્સાહનો શુભ મનમાં સ્પુરતો બેસી રહેવાનું નથી, પણ તેને આચારમાં મૂકવાની જરૂર છે. શહેરોમાં વસતિ કેટલીક બહેનો તથા લાઠીના જ્યારે કોઈ ચારા વડતાનું લાપજ સાંભળે છે ત્યારે અગર એવો અવનવો કાંઈ બનાવ જુએ છે ત્યારે ખીન્ન થાય છે. હૃદય દમામય કરે છે, ને કેટલીક વખતે ચરીરનાં રૂંવાં બિઝાં થતાં સુધી અનુકંપા કરે છે પણ ઘર આગળ જતાં આવે પણ શી વિશાતમાં છીએ, આપણે શું કરી સફળીએ, ગિરે ભાવનામાં સતોષ માની બેસી રહે છે, પણ જુના તેમ ચાલતા જમાનાના ફાળલાનું અવલોકન કરીએ તો આવ! ઉત્સાહી પુરુષ તથા સ્ત્રીઓ રાખમાં ભારેલા દેવતાની પેઠે દિન પર દિન શાન્ત થતાં નથી પણ એક ન્હાનો તજુગો રૂઝાં અચર કાલમાં જોય પ્રકાશમાન થાય છે તેવી રીતે ઉત્સાહ રહી તજુખાને પોતાના વિશ્વાસ બળે પૂર જોશમાં લાવી અદ્ભૂત કામ કરે છે. દરેક સ્ત્રી તથા પુરુષ એક ક્લિષ્ઠ જ્ઞાન શક્તિનો તજુખો છે. તે જો પોતાના તજુખાને કુદરતી નિયમથી પાંચ તત્વમાંથી પૂરતાં તત્વ આકર્ષવા ઉત્સાહ ધારણ કરે તો વિશ્વાસ બળે લાગેલો બધકે અસંખ્ય તેવા તજુખા એકત્ર કરી એક બળવાન વ્યક્તિ યાય, સરદહુ બળતમાં નીચેના પેરમાશ્ર મારા વાચકોમાં આવેલો હોવાથી આ બાળત વધારે નિવેચન કરવા જરૂર નહિ રહે તેમ ધારી હું નીચે ટાંકુ છું તો તે પર ધ્યાન દરેક બહેન તથા લાઠી આપશે તેવી આશા છે.

પ્રભ એક માત્ર વિરાટ પુરુષ રૂપ છે, અને તેના જીવનના આત્મા તરીકે ઓળખાય છે. તેનું જીવન અસંખ્ય જીવોના ઓળખથી રચાયેલું છે, તેનું સ્વરૂપ અસંખ્ય સ્વરૂપોના સંયોગથી બનેલું છે; ધણા જીવોથી એનો આત્મા બનેલો છે, અને તેમના લાગેના સમૂહોથી એના

લાભોન્નધાયા છે; તો પણ, પ્રગતિ એક બધારજીવનનું મુક્તચિહ્ન છે. સ્વદેશ તેનું ગૃહ છે. આપણા અને શરીર જેવાજ પ્રાણ અને દેશ વચ્ચે સંબંધ છે; તેને મોઢા પ્રેમથી સ્વાતંત્ર્ય, સંભાળવો અને સંચાળવો, એ પ્રત્યેક દેશ ભક્તાનું કર્તવ્ય છે. કેટકેટલી જીવન શક્તિઓ, કેટકેટલાંક સાધનો, કેટકેટલી પ્રગતિમાન સુધારણાઓ, કેટકેટલી સંપત્તિઓ, કેટકેટલાં યોગ્યો કેટકેટલી ખર્ચ અને કેટકેટલા દૃષ્ટિ બૂન એકમથી પ્રાપ્ત થઈ જાય છે ! એ એકમ એટલું બહુ તો સ્પષ્ટ, વિશાલ, જીવનમય અને ધારણીમય હોય છે કે આપણને તેમાં એક વ્યક્તિ કરતાં વધારે ઉચ્ચ ચેતન શક્તિઓનું દર્શન થવા વિના રહેતું નથી. અખિલ સૃષ્ટિના કર્તાનું એ એકમ છે કે જેનાથી પ્રાણના નામથી યોગ્યતાનો વિશાળ સમૂહ રચવાને આટલા બધા અંગોમાં સંધાય છે. સ્વદેશભિમાનનું જો સત્ત્વ સ્વરૂપ સમગ્ર તો તે ધર્મ પ્રતિભા પ્રેમ છે. એજ પ્રેમનું પોતાની પ્રાણમાં દર્શન થાય છે, તેજ પ્રમાણે કવિત્વ શક્તિ એટલે પ્રકૃતિમાં ધર્મ પ્રતિભા પ્રેમ છે. સ્વદેશભિમાન એ એક અવર્ણનીય આંતર પ્રેરણા છે, તો પણ તે ધાર્મિક લાગણી, ગૃહ પ્રેમ અને જાત પ્રેમની માફક કદી નહિ છુટાય તેવી છે. જે પ્રમાણમાં માણસની પ્રાણ સ્વર્ગીય હોય છે, તેજ પ્રમાણમાં તે સ્પષ્ટ રીતે બાહ્ય ખાલી નીકળે છે. તમારા સ્વદેશ પ્રતિભા ધર્મ ધર્મ પ્રતિભા ધર્મના જેટલાજ પવિત્ર છે, કેમકે ધર્મજન તમને તમારું શરીર, તમારું ગૃહ, તમારી જૂની અને તમારી પ્રાણ આપ્યા છે, તેટલાજ માટે સ્વદેશ ભક્ત પોતાના દેશની સેવા દૃઢ ભક્તિથી કરે છે, અને તે સેવામાં પોતાનું જીવન પરમાર્થ દૃષ્ટિ સમર્પણ કરે છે.

પ્રાણના અંગજીવોની લાગણીઓ બિન્ન બિન્ન હોય છે. તે લાગણીઓ પ્રાણીય જીવનમાં એક લાગણી રૂપ થઈ જાય છે અને તે એકમ આપણાથી સ્પષ્ટપણે સમજી શકાય નહિ તેવા માર્ગે બધાય છે. જેની રીતે અસંખ્ય જીવોના સમૂહથી એક અસંખ્ય, અસંખ્ય શિખરોની હારોથી કિમ્ભાવ, ઘણા અંગજીવોની કુટુંબ અને અસંખ્ય સમર્થ ઉપાધ્યોયોથી એક જ્ઞાન સંપ્રદાયનો મંડળ બને છે, તેવીજ રીતે અસંખ્ય જીવોના સમૂહથી એક પ્રાણ બને છે. એમાંજ બેદ અને અબેદ રહેલાં છે, અને અર્થની લીસાથીજ આ બધાં બધાર-જીવ તરો રચાય છે. તમારા રાજ સામ્રાજ્યો, યોદ્ધાઓ, વિદ્યાન સામ્રાજ્યો, ધર્મ મંત્રિઓ, તમારી માતાઓ, પત્નિઓ, સમાજના સુકાનીઓ, લક્ષ્યધિપતિઓ, બિલ્લુકા, તમારા સહ-શ્રુતી અને કુર્ચ્છી માણસો, માદામાઓ, દુષ્ટાત્માઓ, ચાંપલો, સર્વે એક પ્રાણીય જીવન રચવાને એક જ રાજ છે.

જેમ શરીરમાં મગજ શક્તિ સત્તા યોગ્ય છે તે આપણા સ્થૂળને જીવનમય રાજ છે, તેમ આપણે પ્રાણ તથા સમાજમાં પ્રધાનપણે કામ કરવા ઉત્સાહ રાખવાથી પ્રાણ તથા સમાજના જીવનમય રહેતું જોઈએ. પ્રથમ તથા ત્રિયોગી દરજ્જા છે કે પ્રાણને વધારે જીવનમય કરવી. માનસો કુટુંબ બિપર પ્રેમ હોય છે અને તેમાંજ તેનું ગૃહ છે, તેવીજ રીતે એક અમણીને પોતાના સમાજમાં અને દેશ ભક્તને પોતાની પ્રાણ એજ પોતાનું ગૃહ હોય છે, પણ એકમ અને તેના અર્થથીજ આખી માણસ જાત પર એક સરખો પ્રેમ રાજે છે અને તેમાંજ તેનું ગૃહ હોય છે. તેવીજ આખી માણસ જાતની માફક પ્રાણ એટલે પ્રતિમાન જીવન અને તેમાં તેની બક્તિઓ અને જાતોની પ્રગતિનું એકા વત્તા પ્રમાણમાં દર્શન થાય છે. જેની રીતે દરેક માણસ પોતાની ખરી અથવા તે જોઈ નિષ્ઠાથી પોતાના અંગત જીવનમાં ધર્મી ધારણા પરિપૂર્ણ કરે છે અથવા તે નથી કરતો, તેવીજ રીતે દરેક પ્રાણ પોતાના સદસ્યારણે અથવા તે રાષ્ટ્રીય દુરાચારોથીજ ધર્મી

ધારણા અમલમાં મૂકી પોતાનો નિભાવ કરે છે અથવા તો અધોગતિને પામે છે.

હાલમાં આપણે આપણા સિસમાજ તરફ નજર કરીએ તો બીજા દેશોના પ્રમાણમાં તેમની સ્થિતિ જોતાં દુઃખદલાવણી થવા વગર રહેતી નથી. હાલમાં સુધરેલા કહેવાતો સિસમાજ તેમજ ગામડામાં રહેતી પદ્ધતિ પ્રમાણે સાધનાર સિસમાજ તરફ નજર કરીએ તો તેમનું જીવન કંઈ અઘોષિક રચનામાં ધડાયેલું આપણે જોઈશું. સુધરેલી ગણતી બહેનો શક્ત પશ્ચિમના પહેરવેશ તથા ફેશન વગેરે બાહ્ય અનુકરણમાં પોતાના વખત ગાળી દંભ કરી, સિસમાજમાં જઈ ત્યાં સાંજેકું હોલમાં મૂકી એક બીજાની પ્રતિસ્પર્ધા તથા નિંદામાં અને વાંધા વચકાની વાતોમાં બિપદાસ કરી પોતાનું જીવન પૂર કરે છે, પરંતુ પોતાને બધી સગવડો છતાં હૃદયની શુદ્ધ ઈશીને સ્પુરાતી સાચી દાઝથી દરેક દુઃખીને પોતાના સમાન ગણી તેનું દુઃખ નિવારવા કરજ ખાતર અભિમાયા રાખતી નથી. જો કે પૂનામાં સેવાસદન તથા સુરત અને અમદાવાદમાં વનિના વિશ્રામની સ્થાપના હાલ યથેથી છે તે કંઈ શુભ ચિન્હ છે. પણ હવે તેની ખીલવણી કરવાનું કાર્ય બાકી છે. હાલમાં પોતાના સંતાનોના વિચાર સી રીતે ફેરવવા તથા તેમને કેરા નિયમ બિપર કેળવણી આપવી તે બાજતમાં જ્યાં સુધી આપણી સ્ત્રીએ લાગ લીધા નથી ત્યાં સુધી કંઈ પણ દેશની ઊન્નતિ અગર પ્રયત્ન, પ્રયત્ન વ્યક્તિની ઊન્નતિની આશા રાખવી તે શોચ છે. પુરુષ વર્ગ મને તેટલા સુધારા કરવા તથા દેશોન્નતિ માટે ફરિયાદે પાલુ જ્યાં સુધી આપણે તેમાં સ્લાય થયાં નથી ત્યાં સુધી બધી વાતો મિથ્યા છે, સકટ-ગાડું જે બે બળદથી ચાલે છે, તેને એક બળદ કદાપી સુઝાતાથી બેચી ચાલે નથી, તેમાં બળદમાં જેમ ડાલો જમણો હોય છે તેમ આપણે પણ એક છીએ જ્યાં સુધી આપણે ગળીયા યત્ન દેશ બેઠા છીએ ત્યાં સુધી ગાડુ ચાલવાનું નથી. દાખલા તરીકે બંગાળમાં યોગા વરસ બિપર જ્યારે સ્વદેશી વસ્તુ વાપરવાનો નિશ્ચય થયો ત્યારે ત્રિયોરે મુખ્ય બાજ તેમાં લીધા ત્યારે કંઈ યત્ન ચક્ર્યું. હાલમાં આપણે પોતે નિલાયતી કાપડની કેટલી હીમાયત કરીએ છીએ, તેનો દરેક બહેન પોતાના કપડાં તથા ફેશન પર નજર કરશે તો તુરત ભુલ જણાઈ આવશે. માતાના વિચારનું પુત્ર કે પુત્રી કેટલું અનુકરણ કરે છે તે સહેજ અનુભવની વાત છે. જે દેશો ઊન્નતિમાં આવેલા છે તે દેશમાં જ્યારે સિસમાજમાં ફેરફાર થયો ત્યારે જ ઠંડાણ પડેલું છે. જો આપણે આપણા પોતાના સંતાનોને કાલજી પુર્વક સુધારવા તથા સાચી કેળવણી આપવા ખ્યાન આપીએ તો મોટી સમાજ તથા લાભરોની શી જરૂર છે. બોનાપાર્ટને તેની માથે કેળવણી આપી એક નામકિત પુરુષ સીપાઈમાંથી ક્યો તે શું બોલ્યું છે ? સહેરમાં રહેનારી બહેનો જેમને વાંચના તથા અન્ય લોકોના આચાર વિચાર જોવાની તક છે તે પોતે પોતાની દેરાણી જોડાણી તથા અન્ય સગા સહોદર સ્નેહીયોની સાથે પ્રતિ સ્પર્ધા ન કરતાં દેશ બિનનિ માટે જાની જરૂર છે તેનું અવલોકન કરવા તથા નીચ હલકા લોકોમાં શોભા અર્થે અગર ખુદામત માટે પૈસા નકામા ન ખરચતાં તેવા પૈસાને વ્યય જો બીજીરીતે શોડાણીયો કરે તો શું દેશ ઊન્નતિની કંઈ કમીના રહે ? ફક્ત વિચારનું બેજી બદલી આચારમાં મૂકવાની જરૂર છે. જો પોતાના એક સંતાનને સુધારી તેને જગતના બેવારમાં મૂકે તો તે સંતાન મદ્ય પિંડુ તરીકે પોતાની આસપાસનું વાતાવરણ માતાના વિચારનું કરી આસપાસથી આકર્ષણ કરી સમાજને બળવાન કરી એક વેગ વાળી વ્યક્તિ રૂપે શું મહાન કામ કરવા સમર્થ ન થાય ?

શ્રી સુદામાપુરી ગાયત્રિ મંદીરનું ધર્મદા કન્ડ.

સર્વે ધર્માનુરાગી મહાશયોને આંત્રી વિદિત કરવામાં આવે છે કે કચ્છ, કાઠિયાવાડ, તથા ગુજરાતમાં શ્રી ગાયત્રિ માતાનું મંદિર નહિ હોવાને લીધે અનેક સદ્ગૃહસ્થોની ઇચ્છાનુસાર શ્રી સુદામાપુરી (પૌર-બંદર) મધ્યે શ્રી ગાયત્રિ માતાનું મંદીર બાંધવાના કાર્યનો પ્રારંભ કરવામાં આવેલો છે. તેને માટે શ્રી પૌરબંદરના અડમીનીસ્ટ્રેટર હરભાઈ શ્રી વાળમુરવાળા સાહેબ તરફથી શ્રી લક્ષ્મી મહાદેવની, જેડમાં આસરે રૂ. ૩૦૦૦) ની જગા કૃપાની સહે ધર્મદા આપવામાં આવેલી છે, અને તેના કમ્પાઉન્ડને લગતી દિવાલ સુબંધના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ સદગત શેઠ. વૃન્દાવનદાસ પુરુષોત્તમદાસના સત્યુત્તે તરફથી બાંધવાની આપવામાં આવી છે. આ કન્ડના ટૂંકરે તરિકે કામ કરવાને શેઠ ધીરજલાલ વૃન્દાવનદાસ તથા શેઠ. મગનલાલ દલપતરામ ખખખરે કબુલેલું છે. આ મંદિરને લગતો બ્રાહ્મણોને માટે પેદાશ્યાસ અર્થે એક ધર્મશાળા તથા પુસ્તકાલય પણ સ્થાપવાની આવશ્ય-કતા છે. એ સર્વેનો અડસટો લગભગ રૂ. ૭૦૦૦) ધારવામાં આવેલો છે. જે કોઈ સખી ગૃહસ્થ રૂ. ૩૫૦) ની ઉમદા સખાવત કરશે તેના નામનો એક ચોરડો બાંધી આપવામાં આવશે. માટે સર્વે ઉદાર ગૃહ-સ્થોને વિસિંહિ કરવામાં આવે છે કે આ ધર્મ કાર્યની અંદર ઉદાર-દીલથી જો કોઈ મદદ કરશે તો પોતાના દ્રવ્યનો સદ્વ્યય યશે એમાં કંઈ સંશય નથી. આ ધર્મ કાર્ય જોશી હીરજી પ્રભાશંકરે માથે લીધું છે અને તન મનથી સતત પ્રયાસ કરે છે, અને તેઓનેજ નાણા વસૂલ કરવાની અમારા તરફથી સત્તા આપવામાં આવી છે, માટે બીજા કોઈને પણ એ નિમિત્તે આપવું નહિ.

લીં સેવકો.

ધીરજલાલ વૃન્દાવનદાસ.

જમનાદાસ માણેકચંદ ગોરા ગાંધી.

મગનલાલ દલપતરામ ખખખર.

નરોત્તમ મનજી.

પ્રભુદાસ ગોકુલદાસ દાકતર.

ગોવિંદજી ડાહ્યાભાઈ લાખાણી વકીલ.

કલ્યાણરાય કબીલદાસ વકીલ.

ચા. મોતીચંદ કપુરચંદ ગાંધી.

બંસો રૂપેઆમાં અન્નદાન સાથે

અમર નામ.

દાનવીર સજ્જનો અનાથોની પ્રાણ રક્ષા કરવા
આપના વરદ હસ્તને આ આશ્રમ તરફ લંબાવવા કૃપા
કરશે ! અન્નદાનનું અન્નદાન અને સાથે અમર નામ !!
જે દયાળુ દાતા તરફથી એટલી વંચતે રૂ. બંસો દાનમાં મળશે
તે રકમ અનામત રાખી તેના વ્યાજમાંથી દર વર્ષે દાતાની
મરજી પ્રમાણે કરાવેલા એક દીવસે આશ્રમના અનાથોને
દાતાના સ્મરણમાં અન્નદાન આપવામાં આવશે, અને તે
દાતાના નામની આરસની તખતી કરાવી એકીસમા ચોઢી
અમરનામ પણ કરવામાં આવશે. શું આવા દાનવીર દાતાઓ
માત્ર ૩૬૫ નહિ મળે ? જરૂર મળશે. દયા લાવી લખો:—

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નંડીઆદ.

જીવીતદાન આપનાર સો પાણકપણ નહી નીકળે !

દીનવત્સલો ! ! પ્રભુની ખાતર દયા લાવો અને અનાથોના પાણક બનો.
દરમાસે રૂ. ૭) આપનાર ધર્મોપમાના નામથી બાર વર્ષથી મોટી ઉંમરના
અનાથને, અને દર માસે રૂ. ૩-૮-૦ આપનાર ધર્મોપમાના નામથી એથી
નાની ઉંમરના અનાથને પાણી વિદ્યાદાન આપી સનાથ બનાવીશું. આ પુન્ય
બ્રહ્મિમાંથી અનાથના પ્રાણદાતા એવા માત્ર સો (૧૦૦) પાણક પણ નહિ
નીકળે ! જરૂર દયા લાવી લખો:—

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નંડીઆદ.

ખાંસ રૂદ્રાક્ષની સાચી માળાઓ. નપાલની.

મોટા તથા જુના મરી જેટલા દાણા. ખોદી કરે પેસા પાછા, કેટલોય મહત્ત.

સુગંધીદાર ઉંચી અગરખતી

આખા ઘરને મધમધાદ કરી ચુકનાર, સરતામાં સરતી, આખા હિંદુ-સ્તાનમાં વધારેમાં વધારે વપરાતી. કેટલોય મહત્ત.

જીવનરસાયનદવાઓ. Biochemical Medicines.

ખાગેશ, સ્ત્રીપેશ, રૂદ્ધેશ, સર્વના રોગ ઉપર તાત્કાલિક અસર કરનાર, ઉત્તમમાં ઉત્તમ, વૈવકશાએ ઉશ્કારમાં ઉછી શોધીતી, આજી ખરચવાળી વેલ દે દાકતરની સલાહ વિના બને વાપરી શકાય તેવી, માત્ર આગ દવાઓ છે. વિશેષ ખુશામો પત્ર લખવાથી કરવામાં આવે છે.

ગ્રામોફેન તથા રેકડ.

તમામ જાનનાં ગ્રામોફેન તથા તમામ જાનની રેકડની મોટી અને બેઠક સરતી દુકાન. માત્ર ખપાવનારને ઘણું સાચું કમીસન મળે છે, પંચથી ખુશામો કરે.

જે. પી. પંડિત એન્ડ કંપની

દાવર; વડોદરા.

પૂળની પેટી.

આ પેટીમાં પંચપાત્ર, તરલાણું, આચમની, દીપી, અગરખતી કે, આરતી, માળા, લસમ, અગરખતી, કેસર, વગેરે તમામ પૂળનો સામગ્રી આવે છે. આ પેટી ધણી સુશોભિત કોમ્મલમાં ધણી સરતી તથા ખરદર લેઈ જવા માટે ધણીજ અનુકૂળ છે. કિંમત માત્ર રૂ. ૫) પોસ્ટેજ કે રેલ્વે ચાર્જ તથા પેકીંગ જુદું.

જે. પી. પંડિત એન્ડ કંપની.

દાવર વડોદરા.

વિવિધ ઔષધનક વિધયો.

આ પુસ્તકમાં વિવિધ ઔષધનક તથા જીવનમાં અત્યંત ઉપયોગી વિધયો આપેલા છે. વિધયોની અનુક્રમશીલ મહત્ત યોગ્યતામાં આવે છે, કિંમત રૂ. ૧૦ પોસ્ટેજ જુદું.

વ્યવસ્થાપક ધર્મધ્વજ વડોદરા.

ડોંગરેનું

ખાલામૃત

નાના ડોંગર ખોને માટે

અડધા રૂવા

હાલ અમારા ખાલામૃતની ઘણી નકલો નીકળેલી છે,
માટે અમારું ખાલામૃત ખરીદતી વખતે તે ડોંગરેનું જ છે,
એ વીરે ચોકસ ખાત્રી કરી ખરીદવું.

ખાટલીની કીંમત ૧૨ આના, ટ. ખ. ૪ આના.

કે. ટી. ડોંગરેની, ધ્રુ. ગીરગામ—મુ'બંધ.

ખાલોનું ઉત્તમ રીતે જતન કરવા.

—માટે—

નારાયણ હેઅર ઓઈલ.

સરવેથી ઉત્તમ સાબીત થઇ ચુક્યું છે.

આએ તેલ તમારા ખાલોનું દરેક રીતે જતન કરશે, ૧૫ દીવસ આપું
નાપરવાધી તમારા સફેદ ખાલ એકદમ કાળા થશે અને તે ફરીવાર સફેદ થઈ
નહિ. માથાનો દુઃખાવો દુર કરી મગજને પુષ્ટી આપી યાદદાસ્તને તેજ કરે છે.
કીમત મોટી શીશીના રૂ. ૩-૦-૦, મધ્યમ કદની શીશીના રૂ. ૧-૧૨-૦, નાની શીશીના રૂ. ૧-૦-૦.

ખાંસીની અકસીર ગોળી.

આએ ગોળી મોઢામાં રાખી ચુમવાથી કાંઈ પણ જાનની ખાંસી તરતજ નરમ પડી જશે.
કીમત શીશીના આના રૂ.

—દરેક ધરમાં રાખવાની ખાસ જરૂર છે—

લખે.:—પી. ટી. ડાક્ટર, હયારાદેલી—સિદ્ધપુર—નોર્થ ગુજરાત.

“લુ-લુ” ઑંખનાં ટીપાં.

ઑંખના દરદોનો ચોકસ ખાત્રી ભરેલો ફક્ત આપનાર અકમ્લીર હંલાજ છે.
ઑંખના દરદોને એક દીવસમાં ફાલો કરે છે. ટી ૩. ૧.

મુખમુખા ફક્ત અમારે ત્યાંજ મજમુથી ઑંખની મુશકેલ ખાંખો મુધારવા
વેલાતની ત્રણ ઑંખની હસ્તિયાલના અમારા હાકતરે દીનશાહ દસ્તુર મક્રત
આંખ તપાસે છે. વળી ઑંખના દરદોની દવા અને ઓપરેશનો કરવામાં આવે છે.

દીનશાહ એમ. દસ્તુર ફા. “પુરાણી પેટી” નામના પાટિયા
ઉપર જુઓ. ફોટમાં એસએલનેટ રોડ, કાલા પથરની કનરસી એક પાસે

FOR PHOTO-LIKE PICTURES

APPLY TO

GOMES & LAWRIE

BOMBAY.

કેમ્બ્રીક કેસમીરની નવી ડીઝાઇનો હાજર છે.

કોલર્સ ટાઇઝ લેન્ડરચીફસ.

અને

આઝિટફીટર્સને લગતી દરેક ચીજો.

જાણીતા મુદ્રસ્થા અને કદરવાન ગ્રાહકોમાં તેમ શાજરજવાણમાં
હમારે ફર ઓફી અપાળે વખાણાય છે ખાત્રી કરો.

ડી. વાહીલાલની ફું.

ફોર્મ્ય મરચંડસ

ટેલર્સ અને આઝિટફીટર્સ.

ટેલીફોન નંબર ૧૨૫૦-

સ્ત્રીવારે દુકાન ખુલી રહે છે.

કાલખાદેવી-પ્રિનસેસ સ્ટ્રીટ, ભરૂચા બિલ્ડીંગ.

નમુનો મફત

આમો, પુરો અને ખાલકો માટે માથામાં નાખવાનું પુરાબોદાર તેલ

કામીનીઆ ઓઇલ

છે. આ સરવોત્તમ ગુણધારક તેલ, હાલમાં હિંદુસ્તાનના દરેક ભાગના સઘળાં લોકો વાપરે છે, કારણ કે જેમાં કીમતી વસાણાઓ પડેલાં છે, તેથી વાપરનારાઓને ધણું સંતોષકારક પરીણામ આપે છે. કામીનીઆ ઓઇલ માથામાં નાખવાથી માથું ઠંડુગાર રહે છે, તેથી વીર્યારથીઓને, મગજ સંબંધ કામ કરનારાઓને અને જેઓને માથામાં આઠ દુઃખારો રહેતો હોય તેઓને માટે એ બેમુલ્ય તેલ છે.

કામીનીઆ ઓઇલ—માથાનો ખોડો દુર કરી ખર પડતા વાળને અટકાવી નીમાળા ઠાળા સુંદર ચકચકી અને સુંવાળા બનાવે છે. હાલમાં બજારમાં વેચાત ઘણી હલકી જાતનાં તેલો માથાના વાળને અં મગજને ખરાબ કરે છે, તેથી તુકસાનકારક તેલ વાપરવા કરતાં તમે હમેશા સરવોત્તમ કામીનીઆ ઓઇલ વાપરો. એની સ્વચ્છ બનાવટ માટે છેલ્લા માધ્યસોરના પ્રદર્શનમાં,

સોનાનો ચાંદ

તેમજ અલાહબાદના પ્રદર્શનમાં સરટીફિકેટ ઓફ મેરીટ આપવામાં આવેલું છે. તેમજ આ તેલ સંબંધી ખીજા હજારો અભિપ્રાયો મળેલા છે.

કી. બાટલી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી. રૂ. ૦-૪-૦

કી. બાટલી ૩ નો રૂ. ૨-૧-૦ વી. પી. રૂ. ૦-૭-૦

તા. ક.—કેટલાક વેપારીઓ હલકા માલમાં સારો નફો મળવાની આશાએ હલકું જાતનું તેલ સાઈ અને સરતું છે એમ કહી આપવાને કારણે કરે છે, તે માટે ખરીદતી વખતે કામીનીઆ ઓઇલની સીલબંધ બાટલી ખરીદજો.

દી લ બ હા ર હે ર ઓ ઈ લ.

આ તેલનો ગુણ કામીનીઆ ઓઇલના જેવોજ છે. સુગંધમાં ધણું મધુર છે. સુગંધ જુદી હોવાથી સોસાયટીમાં દરેકને પસંદ પડેલ છે; કી. બાટલીનો રૂ. ૧.) ના આનાની પોષ્ટની ટીકીટ મોકલનારને નમુનો મફત મોકલવામાં આવશે.

સોલ એજન્ટ:—ધી એંગ્લો ઇન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમિકલ કંપ,

દરેક જાતની દવાઓ વેચનારા, જુમા મસીદ—મુંબઈ

આ પુસ્તક વાંચ્યા સિવાય તમને ચાલે એમ નથી. આજે વાંચી કે કાલે વાંચી
પણ તમે વાંચ્યા વગર રહેવાનાજ નથી.

ભદ્રબાલા.

ત્રયમ ભાગ.

રચનાર:—જ. લ. પંડિત, મુંબઈ.

“ પ્રત્યેક પ્રકરણ જીતાસાના તંત્રને અધિક અધિક લંબાવી ભવિષ્યની અપૂર્વ ઉન્નતિના
પ્રદેશમાં દોરી જાય છે અને મન તથા આત્માને આનંદમાં તદ્દક્ષીન કરે છે.”

આ પ્રકરણો જરૂર
વાંચો.

- ૧ સુસોમના અદ્વય.
- ૨ મહાભાનો આદેશ.
- ૪ સંકેત મુદ્રા.
- ૫ મહામંડલ.
- ૬ હનીમૂત માટે પ્રમાણ.
- ૧૦ સુધારાનું સ્વાતંત્ર્ય.
- ૧૮ માલીકરીની દષાટપી.
- ૧૯ વૃત્ય શિખલી છોકરીઓ.
- ૨૧ સ્પર્ધાકરતી કુમારિકાઓ.
- ૨૨ સનવિજા અને અતિથીઓ.
- ૨૩ દીક્ષા અને આંતર સંઘિઓ.
- ૨૪ દિવ્ય સંગીત
- ૨૫ કામનાથ મહાદેવ.

“ મારી મનઃકમના અવસ્થા સિદ્ધ થશે.”

(ભદ્રબાલા પૃષ્ઠ ૨૧૦.)

સોનેરી અક્ષર વાળા પાકા બાઈડીંગના પુસ્તકનું મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦ પેકીંગ પોસ્ટેજ બાદ.
મેસર્સ જે. પંડિત અને કંપની | શ્રીભક્ત ઑફિસ, મુંબઈ નં. ૬.

શ્રી ભક્ત.

(સચિત્ર માસિક)

દ્વાદશમું અને ચૈત્ર પૂર્ણિમા.

વિષયાલોકન.

વિષય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
		સાહિત્ય.	
ભક્તની વાણી.	૨૭૭	લક્ષ્મી.	૩૮૮; ૪૨૫
મઝલે મસ્તાન.	૨૭૭	નરબહાન.	૩૮૩
પૂછે તું શાને.	૩૮૫		
હાથ વઢાલા પિયુષ.	૩૮૧	છવન.	
વસન્ત.	૪૦૦	સર ચિતુભાઈ બેરાનેટ.	૩૮૬
સ્વધર્મ.	૪૦૫	પ્રકીર્ણ.	
તન્મય સ્વરૂપ.	૪૦૬	મિરિયુંગોનો માસિક કોણ.	૩૮૮
હિન્દી યુગનો ઉદ્ધાર.	૪૦૮	સમયાનુ સાર આર્થ બહેનોને	
અનંતતા અને નૂતન વર્ષ	૪૦૯	જો જોત.	૪૦૧
હૃદ સાગી.	૪૪૧	નેધિ અને અમર.	૩૯૦
અમૃત.	૪૧૭	શ્રી વિશ્વવંશ સૂત્ર સંગ્રહ.	૩૯૧
સ્વપ્ન સંદિર્ભો સ્નેહ અરણ્ય.	૪૧૯	પ્રકીર્ણ.	૪૦૬
અનહદ પ્રેમ.	૪૩૨	મહારી દુનિયાની મુસાફરી.	૪૦૭
		જગદની સુંપડી.	૪૪૧
નિત્યકર્મની ઉપયોગિતા અને			
આવશ્યકતા.	૪૩૩	*A few words to the Sympathisers of the Widows.	દ્વાદશમું આરંભમાં.
મહાધિવરાત્રિ.	૪૩૭	શ્રી ભક્તના અધિપતિને પત્રો.	

પ્રાસિક શ્રીસત્યવિજય પ્રિન્ડીજ પ્રેસમાં યા. સાંકરચંદ હરિદાસે સ્વીયુત જનિયતરામ લક્ષ્મીરામ
દિત અધિપતિ અને પ્રાસિકને માટે પ્રિંટિંગ કર્યું છે. પાંચરૂપા નવા દરવાજા-અમદાવાદ.

પ્રાંતિજથી થોડા માઇલ દૂર સોમ્રમતિ તટપર આવેલા શ્રી ગણતેશ્વર
હાટેવના પુણ્યક્ષેત્રમાં કરવામાં આવનાર મહાશંક્રયશમાં પુણ્ય
નિમિત્ત બુદ્ધાં બુદ્ધાં ગામો તરફથી નીચે પ્રમાણે આજ
સુધીમાં ધી વીગેરે આપવાનો બંદોબસ્ત થયો છે.

હજી તે ગામોમાંથી તેમજ અન્ય ગામોમાંથી વધારે મળવાનો સં-
ભવ છે તે જણાવવામાં આવતાં બહાર પ્રકટ કરવામાં આવશે.

ગામનું નામ	ધી મળુ રો.	પરીરા	રા.
પ્રાંતિજ	૬	આલમપુર	૧)
કમાલપુર	૬	રાસબુ	૧૨)
રસુલપુર	૧૧	નવા ગોળા	૧૧ ૧૧
ફલપુર	૦૧	પરતીઆ	૦૧ ૫૩
હાજીપુર	૦૧	લવારપુર	૧૧૧
નનાનપુર	૧	રાણોદા	૭)
ચોગળું	૦	સાંપા	૭)
પલ્લવર	૨	વડવાસા	૦૧ ૫
મેહેરાવ	૧	અનોડીઆ	૨૧૧ ૫૧
ટેંબા તળાવ	૧	લાકરેડા	૨૧૧
ભાકરપુર	૧૧	લીલીઅમપુર	૧૧-૧૧
તાજપુર	૯	પ્રાંતિજ	૨. આ. ૫૧.
ગલેમરા	૧૧	ચુતાર	૨૦-૦-૦
વદરાડ.	૫	ભાવસાર	૧૧-૦૦૦
રખીઆલ	૧૧-૭૧	ધાંચી	૧૧-૦-૦
કેતપુર	૧	સથવારા	૧૫-૦-૦
વડવાસા	૯૧ ૯૧	બારોટ	૫-૦-૦
રાતોરોટ	૦. ૧૦૧	સથવારા	૧૦-૦-૦
મજરા	૧	ઈંદવયા	૮-૦-૦
રાસલોડ	૧-૫	ધાંચી	૨૦-૦-૦
જવાનપુર	૧૧ ૦૧		
સીતવાડા	૧૧૧ ૮૧	નવા ગામ	૨૦-૦-૦
બોલા	૧૧ ૯૧	મોજલપુર	૫-૦-૦
ચંદ્રાળા	૧૧ ૭૧	વઝાપુર	૧૧-૦-૦
જાબોરા	૦૧ ૫૧	સાલાટપુર	૧૦-૧૧-૦

જુદા જુદા ગામોના આગેવાનોની નામાવળી.

(ઘણાં ગામોનાં નામો હજી મળ્યાં નથી તેથી અત્રે છાંય્યાં નથી.)

ગામના નામ	આગેવાનોનાં નામ.	ગામના નામ	આગેવાનોનાં નામ.
પટેલ માધવજી અમીચંદ	"	પંડયા હરગોવત કૃપાચંદર	
જેઠંગભાઈ શંજીદાસ	"	પંડયા જગનલાલ જેઠારામ	
જગનલાલ ઉગ્રમદાસ	પલાયર	પટેલ મોતીભાઈ ગોવિંદજી	
નાગરદાસ હીરાભાઈ	"	પટેલ કાળીદાસ પુનભાઈ	
ઉગરાભાઈ સંકિળદાસ	મેહુળાલ	પટેલ કીશોર ગણેશ	
સંકિળદાસ લાલદાસ	"	પટેલ જોષ્ઠા હીરા	
સુતાર. રવાચંદર જોષ્ઠતારામ	ટેન્કાતવાવ	પટેલ શામળ ગણેશ	
મોતીરામ બહેચરદાસ	"	પટેલ જોષ્ઠા દલા	
લક્ષ્મીભાઈ રજીછોડદાસ	વળરાડ	પટેલ કાળીદાસ જોષ્ઠતારામ	
મંજારામ દસસારામ	"	પટેલ કીશોરદાસ જોષ્ઠતારામ	
બાવસાર કીશોરદાસ તારાચંદ	જાદરપુર	પટેલ કાળીદાસ જોષ્ઠતારામ	
રજીછોડભાઈ નારજીદાસ	"	પટેલ રવાભાઈ મલાભાઈ	
પાંચી મગનલાલ જગવાનદાસ	તાજપુર	પટેલ મગન ઉમેશરામ	
સથવારા રાવચંદ જેલદાસ	"	પટેલ જેલંગ કાલીદાસ	
હરીઆ માધવદાસ જીવાજી	"	ચોધરી જ્ઞાતમ જેલંગ	
ખારોડ દામોદર હમીરભાઈ	"	ચોધરી ભગા સમા	
દેવસિંગ બાહ્યા	રખીઆલ	પટેલ શામળજી મનોરદાસ	
ઈટવૈયા તુલસી પીતાંબર	"	પટેલ દેખાજી લાલજી	
રવા ગોખર	"	" નરસીદાસ ધરમદાસ	
કાળા નરચી	કતપુર	પટેલ કાલીદાળ જોષ્ઠતારામ	
લાલજી જોશી દલસુખરામ વળેરામ.	"	પટેલ જીવીદાસ કરસનદાસ	
કોડાર પુનરામ વિશ્વનાથ	"	પટેલ કાળીદાસ રાવચંદ	
પંડયા અંબાદાસ મણિકલાલ	વડવાસા	મુખી જગન જેલંગ	
જોશી રજીછોડ ત્રીભોવનદાસ	"	પટેલ મોતી બચવાન	
પટેલ કુબેરદાસ રામદાસ	"	પટેલ પુન જોષ્ઠાજીદાસ	
પટેલ મોહનલાલ કેવળદાસ	"	" વડાલાજી બહેચરદાસ	
પટેલ રવા દેવજી	સતેશીદ	" બરવાડ ધુળા ભગવાનજી	
પટેલ પુરોષોત્તમ પરશુદાસ	મજરા	પટેલ અમીચંદ જીવીદાસ	
પટેલ મોતીભાઈ હીરાભાઈ	"	પટેલ કેવળ નરસી	
પટેલ મોતીભાઈ જીવાભાઈ	રાવણેડ	મહારાજ ગીરધારીદાસ	
પટેલ લાલજી રૂધનાથ		બીહારીદાસ	
પટેલ દેવીદાસ રજીછોડ	નવાગામ	મહારાજ ગીરધારીદાસ	
પટેલ જેલંગ પીતાંબર	મેળલપુર	ધર્મદાસ શંજીદાસ	
પટેલ હરી કુબેરદાસ	વડતાપુર	મહારાજ ગીરધારી	

ગામના નામ. આગેવાનોના નામ.
 સલાદપુર મહારાજ ગીરધારી
 ગલેસરા પટેલ જ્ઞેશંગદાસ મોતીદાસ
 " દેસાઈ ભગવાન નાથાભાઈ
 બોલા પટેલ હેમતા દાપી
 " પટેલ જોષીતા ઈલમ
 " મુખી ધર્મો જોષીભાઈ
 ચંદ્રાગા પટેલ રેવા માધવજી
 " પટેલ જીના દાજી
 " પટેલ શંકર બાલદાસ
 " પટેલ જગન વજુરસી
 બખોરા પટેલ મૂળદાસ નયુજી
 " પટેલ કીશોરદાસ હીરાદાસ
 ફોરા પટેલ સાલજી અમરદાસ
 " પટેલ દેશર ભગવાનજી
 " શાહ અમુલખ પાનાચંદ
 આલમપુર પટેલ મરઘાભાઈ હવજીદાસ
 " પટેલ જ્ઞેશંગ બહેમર
 રાસજી શાહ રામચંદ ઝવેરદાસ
 " પટેલ સોમાભાઈ જ્ઞેશંગદાસ
 " પટેલ લલ્લુ શંકરદાસ
 " પટેલ નારજીદાસ ચૈત્રદાસ
 " પટેલ જીવા સખીદાસ
 નવકોળા પટેલ શંકરદાસ જીવીભાઈ
 " પટેલ બહેચરદાસ જીવીભાઈ

ગામના નામ આગેવાનોના નામ.
 નવકોળા પટેલ મોતીદાસ રામદાસ
 " પટેલ જોષીદાસ નરેન્દ્રભદ્રાસ
 પાર્તિઆ પટેલ જ્ઞેશંગદાસ નામરદાસ
 " પટેલ રજુજીભાઈ મોતીદાસ
 સવારપુર પટેલ હરિભાઈ મગનદાસ
 " પટેલ હરિદાસ શવદાસ
 " પટેલ ગીરધર સખીદાસ
 સાલોદ પટેલ જોષીદાસ મૂળજી
 " પટેલ બંદેચરદાસ ખુશાલ
 " શાહ અમરદાસ દોલાભાઈ
 " પટેલ રેવાદાસ માધવજી
 " પટેલ નાથાભાઈ કાળીદાસ
 " શાહ રજુજીભાઈ વેળીદાસ
 સીપા પટેલ રજુજીભાઈ વદાવદાસ
 " પટેલ બાળચંદ બહેચરદાસ
 અનોડીઆ રાહોડ રજુજીભાઈ દશુભાઈ
 " સવાર બાળચંદ જોષી
 " પટેલ ભક્તી ઝવેર
 " શાવસાર કાળીદાસ સુરચંદ
 સાકરોડ પટેલ માધવજી હરચંદ
 " પટેલ માધવજી ખુશાલ
 " સોની લીલાચંદ મૂળચંદ
 " શાવસાર દાપીદાસ રજુજીભાઈ

N. B. ઉપરના ગામોના કેટલાક આગેવાનોના નામ, દરેક પછી મળવાના છે, વળી આ સિવાય બીજા ગામોના આગેવાનોના નામ પણ આવશે તેથી તે સર્વે દરેક પછી જાપવામાં આવશે.

જુદી જુદી કામ કરનારી કમીટીઓના સભાસદો, તથા અનુભવિ અર્થનારા સદ્ગૃહસ્થો.

પરી, જોવર્ધન શિવલાલ
દેસાઈ, હોદાલાલ ગજુપતરામ
શ્રી. પુન્ન અમરતલાલ
મુખલાલપરી કેસરપરી
દેસાઈ, નાનાલાલ કુમેરભાઈ
પરીખ માણેકલાલ મહેતાલાલ
દેસાઈ મહામુખરામ શિવલાલ
શ્રી. કેશવલાલ હમનલાલ
શ્રી. મણિલાલ દોશીતરામ
શ્રી. પેાચાલાલ મુળચંદ
પરી, જોવર્ધન કુલચંદ
દેસાઈ, દલમુખ રજુછેડ
સોની, મોહન પાનાચંદ
સોની, શિવલાલ કુલચંદ
દેસાઈ, મોહનલાલ વીરચંદ
શ્રી. વીરચંદ મહુડચંદ
દેસાઈ, સુનિલાલ રજુછેડલાલ
પરી, ચેદલાલાઈ કેચલાલ
દેસાઈ, મોહનલાલ દાપીભાઈ

દેસાઈ, મણિલાલ હમનલાલ
દેસાઈ, મોહનલાલ જમજીવનલાલ
પંડ્યા, રાધુભા વીલારામ
શ્રી. મુળચંડ નેઈતારામ
પરિખ સીમાલાલ મગનલાલ
પંડ્યા, ગજુપતરામ દલમુખરામ
મુતાર, કાગીલાલ રજુછેડ
નેચી, રજુછેડ ત્રીભોવન
મુતાર, દેવાઈકર નેઈતારામ
મુલ્ક કુમેર પ્રેમાનંદ
કાંશીરલાલ તારાચંદ
જોગજીલાલ નરસીલાલ
વ્યાસ, બાપાલાલ દોશીતરામ
ત્રિવેદી, લલુરામ પહેલાભાઈ
પંડ્યા, હોદાલાલ ધીરજીરામ
ભટ્ટ સંજયરામ દલપતરામ
પંડ્યા પીતાંબરલાલ મંજારામ
અમયારામ ગોવિંદજી
મયનલાલ જયરામ
હમનલાલ હીરાચંદ

નવા વર્ષ માટે મેટ
એવી તો

દર અને ઉપયોગી મરો કે નેવી તમે
કદીજ નોઈ નથી.

પ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી

મહાપ્રભુજીનું

સચિત્ર લીલામૃત

દરેક ગ્રાહકને મેટ આપવામાં આવશે.
નો સહજાખ્યાસ આવવા માટે શ્રીગૌરાંગ
પ્રમુખ વાળી મેટ જોવા કૃપા કરવી.

અધિપતિ.

નવાં ગ્રાહકોને વધામણી.

અમારા જીનાં ગ્રાહકોને

શ્રીગૌરાંગ મહા પ્રભુજીના ચરિતા-
મૃતતી મેટ આપવામાં આવી છે.

આ પુસ્તકે નવા ગ્રાહકો ખરીદ કરવા
માગે છે, પણ પહેલી આજ્ઞાતિ ખલાસ
થવાથી આપવાને અસક્ત છીએ. થોડા
સમયમાં તેની બીજી આજ્ઞાતિ બહાર પાડ-
વામાં આવશે અને તે અર્થે કિંમતે નવાં
ગ્રાહકોને આપવામાં આવશે. જે શ્રી ભક્તના
ગ્રાહક નહિ હશે તેમને પુરેપુરી કિંમત
રૂપીયા ત્રણ પડશે.

અધિપતિ.

હવા સ્વચ્છ કરી રોગથી બચો.

હંચી ભતની આ શાકુંતલ સુખંધી બચવળતી.

એના પૂપથી હવા સ્વચ્છ કરી મન પ્રસન્ન રાખો.

પીળી, તોલા ૧ ના તોલા ૨૪ ના ચેર

ગુલાબી કસ્ટૂરીની	"	"	૦૧	"	૧૦
ગુલાબી અંબરની	"	"	૦૨	"	૦૫
ગુલાબી	"	"	૦૩	"	૫
જવાહરી	કાળી	"	૦૧	"	૬
મતાબની	"	"	૦૩	"	૩૫
પુલ્કની	"	"	૦૧	"	૩૦
અમરબલી	"	"	૦૧	"	૧૫
અમરબલી હલકી	"	"	૦૧	"	૧
અંબરની પછી ઝીણી નંગ	૧૦૦	ના	૨	૧	

નો. પી. ખર્ચ દરેકનું જુદું.

એ સિવાય બીજી હલકી પણ એ મારની બેઠો છે તે માનવી મળશે. દરેક ઢેકાણે એવન્ટેર એવમેલીએ મદ્રાસી પાન, ઉત્તમ ભાતની કેરીયા, ગેવા, મલગેવા, પીતર અને હીલપચંદ વગેરે માટે તાલિદિ બોજમાં એવા ૨-૩) અમાડથી મોટલી એડેરે નોંધારે. મદ્રાસી જરી કિનારી ઉડાનાં પોતીયાં. એસ, રમાલ, રંધ, સાફ, સાડીઓ વગેરે મંગાવો. જરી સાચી.

ધી હડીયત એવન્ટી, સાવંકાર પેંક, મદ્રાસ.

મેલેરીયા, ઇનફેલ્યુએન્ઝા અને સાધારણ પ્લેગ માટે

ખાટલીવાળાનું એમ્બુ મીક્ષચર અપવા

ગેળીઓ, કીમત રૂ. ૧.

ખાટલીવાળાનું ટુથ પાઉડર, દરો તથા

અંગ્રેજી બોપધીઓ, જેવી કે માધારણ અને

કાર્મલાલીક એસીડમાંથી રસાયણીક રીતે બના-

વવામાં આવે છે વી. પી. કીમત ૪ આના.

ખાટલીવાળા દાહરનો મલમ ડી. ૪ આના.

હિપલી લ્વાઓ દરેક ઢેકાણે, તેમજ

એચ૦ એસ૦ ખાટલીવાળા,

વરલા લેમેરટરા, ઘાટ મુખાઈ-

એ ઢેકાણેથી પણ મળશે.

શ્રી ભક્ત સચિત માર્શિંગ.

શ્યામ અમારથી.

કિંદુરતાનમાં રૂ. ૩-૦-૦

કિંદુરતાન બહાર રૂ. ૩-૧૨-૦

ઉત્તમ સચિત બેટ આપવામાં આવે છે.

ભગો. અધિપતિ અને પ્રમથક.

અમદાવાદ.

ખારટન ચરમાવાલા.

વિશાલતની આંખની નહીલી આસપીતાલમાં શમ કરી આવેલા, તથા ત્યાંની માનવત હીચી ધરાવનારા ડાકતરની સલાહનો મફત લાભ આપીને, થંડા પથ્થરના ચસમા કીધાયત બાને હંમરા ત્યાં આપવામાં આવે છે. (દરેક ચસમાની ત્રણ વરસની લેખીત નભીનગરી આપીયું.)

સફાઈથી બેલનારની નળમાં ફરતી પરી, દલમ ગરમ હાથોના ચસમા લાપરીને, આંખના નાજુક તત્વોનો નાશ કરાવવા આગમન હંમરા " પ્રાચી-લીયન પથર " નાં ચસમાં લાપરે, એ આંખમાં થંડક આપીને માથાના સખત દુખાવાને દૂરત નરમ થાડે છે.

કોઈ પણ આસપીતાલના થા ડાકતરોના નંબર પ્રમાણે, ચસમા નભીનગરીથી ધણાજ કીધાયત બાને બનાવી આપીયું. એ હંમરો બનાવેલો ચસમા ડાકતર નાપચંદ કરે, થા કોઈ પણ રીતથી ખમીન-રેલો નહાય તે તેના કુલ પૈસા ખાજ આપવાની લેખીત કલુલાત કરી શું.

ખરી સોનાની, રૂપાની, સેફડ ગોલ્ડની, નીક-લની, સ્ટીલની, ચસમાની દેમે તથા આપણાસો તાવ તપાસવાના ધરમાભીતરે, ઇનશામની નકલી આંખો, પાવરકુલ બાપનો કુચલો, તેલેસકોષ, હ-લકી તથા લંચી ભતના દૂરબીનો, છુટક તથા નચ-ભંધ ધણાજ સસ્તા બાવે મલશે.

કાલિખાદેવો રોડ હારનખી રોડ.

ખારટન ચરમાવાલા લી.

જામનગરનો વખાણાએલો અતી ઉત્તમ

શુદ્ધ સાચા મોતીનો સુરમે.

જામનગરમાં અમારે ત્યાં વંશપરંપરાથી

ખનતો આવેલો.

આ સુરમે આંખમાં અગત્યાથી આંખોના

જુદી જુદી જાતનાં ધણા દરદોને ધણીજ સતોષ

કારક રીતે ફાયદો આપે છે. આંખમાં ગમે તેવી

જળતરા, ગરમી અને તેનાથી થતો માથાનો

દુઃખાવો, ઝાંખ, પુછું, ખીસ, કુંકીનજર વિગેરે.

આંખની નખજાઈને લીધે આંખમાંથી વખતો

વખત પાણીનું ઝરણું, રસી તેમજ ચીપણનું થનું.

આંખનું ઉકવાપણું તેને આ સુરમે જલદીથી

ફાયદો આપે છે.

વિલાપી તેમજ રાતનો ઉંળગરો કરનારા

કારીગરો, મેહેતાજી, તેમજ દરેક માણસ માટે

આ સુરમે એક અપારીવાદ સમાન છે. વધારે

ભગામણ નહિ કરતાં એક વખત લાપરવાથી

ખાતી થશે.

કીમત તોલા ૧ ના નંબર ૧, ૨, ૩,

રૂ. ૪-૨-૧

એમ. ડી. અત્તરીઆ.

જામનગરવાળા.

સુનેશ્વર-મુખાઈ.

ખીજઓ કરતા

ગોદરેજની તીજોરીઓ

સસ્તી હોવાનાં કારણ

ઘોડા વખત ઉપર મુખ્યની મરચંટ બેઠે માટે ગોદરેજે ત્રણ હજાર રૂપયાની બે તીજોરીઓ બનાવી હતી, સરદાર બહાદુર શીવલાલ મોતીલાલ માટે રૂ. ૨૧૦૦ ની એક બનાવી હતી; શેઠ ગોરધનદાસ ભગત. સોનાવાળા માટે રૂ. ૨૦૦૦ ની એક બનાવી હતી. આ ત્રણે વખત મુખ્યના ખીજ તીજોરી વાળાઓનો લાવ કાઢવામાં આવ્યો હતો અને ગોદરેજથી અતી વધુ હતી.

તીજોરીની બનાવટ એવી હોય છે કે જે કામ સાંચાથી એક કલાકમાં થાય તે હાથે કરતાં બે દહાડે પણ થાય નહીં.

ગોદરેજ રૂ. ૮૦,૦૦૦ નાં સંપૂર્ણ સાંચાકામની મદદથી તીજોરીઓ બનાવે છે. વળી હાથે કામ કરનારની તીજોરી મજબૂત પણ હોઈ શકે નહીં, કારણ બહી પ્લેટ સાંચા વીના વાળી શકાય નહીં અને તેથી હાથે કામ કરનાર પાતળી પ્લેટ વાપરે. તીજોરી ભેડાઈ રહ્યા પછી એક કારીગર પોતે પણ કહી શકે નહીં કે બનાવટ હલકી છે યા ઉચી.

ગોદરેજે તીજોરીઓ બનાવવા માંડી તે પહેલાં

ચાર ચાર પતરાંના ટુકડા ભેડીને બનાવવામાં આવતી હતી અને પીઠ રકુથી વળગાડવામાં આવતી હતી એટલે ફક્ત એક ડીસપીસથી જ તીજોરી ફાડી શકાય.

ફાયરબ્રુક કરવા માટે તીજોરીઓમાં અગરક ભરવામાં આવતો હતો એકે અગરકથી તીજોરીની અંદરની ચીજો અરધા કલાકની આગમાં પણ બળી જાય.

કળો ચળની વાપરવામાં આવતી હતી. એકે ચળ પોત પોતાની ચોપડીમાં લખે છે કે અમે તીજોરીની કળ વેચતા નથી, પણ લોકડાંનાં ખાંનાને લગાડવાની નાની નાણુક કળો વેચીએ છીએ અને એ કળો તીજોરી માટે લાયક નથી.

ગોદરેજે કામ ચરૂ કર્યું ત્યાર પછીનાં પ્રદરશનોમાં ખીજઓની તીજોરીઓને ઉતરતી લેખવામાં આવવાનું કારણ ઉપજુ છે.

ગોદરેજે અગીયાર પ્રદરશનોમાં પોતાની તીજોરીઓ બતાવી છે અને

દરેક વેળા પહેલાં ઇનામ મેળવ્યાં છે.

ગોદરેજની તીજોરીઓ સાંચાથી બને છે એટલે મજબૂત તેમજ ખીજ યોથી સસ્તી હોવાના સબબથી જ્યારે

ગોદરેજને ત્યાં ૪૫૦ માણસ બથુંક કામ કરે છે

ત્યારે ખીજ કારખાનાઓમાં ૬૦ થી વધુ હોતાં નથી.

—કારખાનું—

ગેસ કંપની પાસે, પરેલ મુખ્ય.

ફુકાન—શેખ મેમન શ્રીઠ, મુળજી ભેઠા કાપડ બજારની સામે, મુખ્ય.

श्रीभक्त.

६१२५५

२५५

२५५

१०५६.

"A FEW WORDS TO THE SYMPATHISERS OF THE WIDOWS."

Hardly a few are unaware, of the extraordinary efforts of the reformers, on the two questions just from the commencement of the western civilization in India. Although the project which they have preached for the welfare of the widows, and which is quite against the Hindoo Ideal, has brought about hither and thither a few re-marriages of the widows, yet the most pious Ideal of marriage, which exists in the blood of the high class Hindoos since millions of years, has hardly been affected to any considerable degree by this process of Destructive Reformation.

It is an undeniable truth that the above preachings of the reformers are beneficial to those who are in favour of the question of widow-remarriage. But a special new project is highly commendable, to diminish the pains and miseries of those who are eager enough to live in widowhood, following the Aryan Ideal after the death of their husbands—to make their lives happier, and to make them more useful to the society at large.

It is heard that some of the widows received a refuge in "Sarda Sadan" at Poona, but the institution being under the control of the manager of the foreign religion, the pious Ideal of the widowhood of the refugee had been loosened. But as regards the Institution of Prof Karve it will easily be clear to every observer, that it has proved useful to the widows, and has also received sympathy from the people at large.

In the city of Surat, there is a well-known Institution for the widows viz. "**Vanita Vishram**" which is the result of the praise-worthy efforts of **Shreemati Shivgavribahen**, the sister of our well-known Prof. **T. K. Gajjar**, and **Shreemati Bajigavri**, the daughter of Rao Bahadur Dolatrai.

"**Seva Sadan**" in Bombay is also trying to be beneficial to the widows along with the other ladies under the paternal care of **Mr. Dayaram Gidumal** the late Sessions Judge of Ahmedabad. Thus to make the lives of the widows happier, higher, and more useful, various attempts are made, in Poona, Bombay and Surat, and it is certain that the people shall not have to wait long to see its beneficial results.

The same kind of efforts are undertaken by the "**Vanita Vishram**" an institution in Khadia in Ahmedabad, the capital of Gujarat. The institution is ably managed by **Shreemati Sulochanaben** the grand-daughter of **Diwan Bahadur Ambalal Sakerlal** a well-known gentleman of the city and the late Chief Justice of **Shreemant Gaikwar Sarkar**. Unfortunately she becoming a widow in the prime of her youth, has established this institution with the help of her mother. Thus having taken a vow to try for the rest of her life for the welfare of the widows, she has begun to receive the good wishes from the widows of Gujarat.

This institution keeps the widows who have to attend to various kinds of study for the whole day. In the morning after regularly performing their morning duties *Snan, Sandhya, etc.* they attend the school where they learn Sanskrit, Gujarati, English according to their own suitability. Besides Literature, Religion and Morality they are also taught some Arts with a view that on completing their study, they can independently obtain their livelihood by doing some useful work, or they staying in their family may be useful to its members by their knowledge of various arts.

The Moral and Religious education mitigates the mental agonies of the widow, while the knowledge of arts enables her to obtain the necessities of life. And therefore a widow trained in such institutions can easily make her own life as well as those of her fellow sisters happy. A number of ladies over and above the widows go there in their leisure hours to learn Religion, Morality and Art, and thus they turn out the *Gems of Grihasthashram*. This institution does not neglect even the girls.

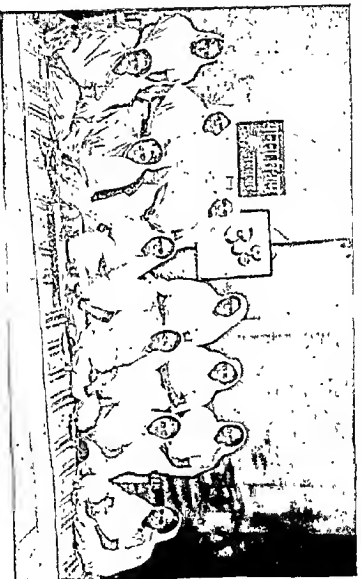

Some of the students and the originator of the "Vanita Vishram"
Ahmedabad.

For P. M. 1448. P. M. 1448. P. M. 1448.

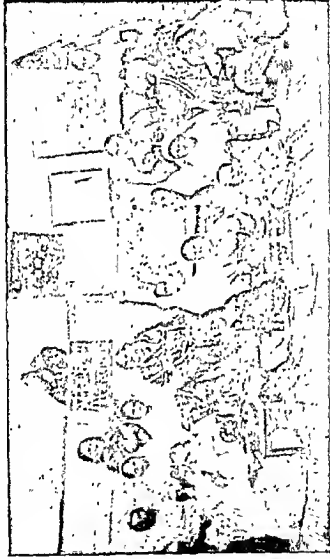
For P. M. 1448. P. M. 1448. P. M. 1448.

The Originator and the widows at prayer in the "Vanua Vishram".

Photo taken especially for above illustration by P. V. Bhatt, Photographer, Bangalore.

Students of the "Varia Veshram" at work for the Mahila Kula Mandir of the 15th Sadhan Samvatsara of the Shree w. sathik Adhikari Mandat of Baroda under the auspicious patronage of Shree Upendra Bhagavan

Photo taken especially for New India

for the 1st New India photo

Classes are opened for them where they are better attended to than in other girl schools. They specially chalk out the Ideal of Religion and Morality in tender hearts of those girls so effectively that when they reach the stage of *Grihasthashram* they can easily make their worldly lives smooth and happy.

Thus Ahmedabad "**Vanita Vishram**" continues to work honourably in the midst of the Nagers, the Khsatriyas and other advanced classes of the city. **Shreemati Sulochna** deserves all the credit of the extra-ordinary success which the institution has obtained

To continue its work successfully, this institution is in a great need of money. Every one will be amazed at the success of the institution without any considerable pecuniary help. **Shreemati Sulochna** and her co-workers have done so much simply by the sacrifice of their own interests. If they are provided with the necessary pecuniary help, a refuge of the widows in Ahmedabad which is worth the name, would surely come into prominence by its substantial work.

Although we may pity and sympathise with the widows, yet mere sympathy without any substantial help would not bring out any practical good to the widows. When such **Vanita Vishrams** will be provided with money, the lives of many widows will be happy and consequently a great service will be rendered to the society at large.

A young widow having no children of her own, can easily devote her Energy to the services of any family, caste or society. As such institutions are not provided with the necessary money, a great deal of human energy is wasted in the disputes of families, castes and creeds. But by the help of such **Vishrams** we can considerably increase that energy and make it flow in its proper channel.

મારી દુનિયાની યુસદ્દી.

(શ્રીયુગ ચાલ્ડેન ઇ. ૪૨૩. અ. ૩૫.)

My trip Round the world.

(Goverdhan I. Patel, B. A.)

"Just before landing at New York."

સરળ સંમતી.

"મેંથી કોઈક જાતિ સીધાપણે

દરેકમાં જે સંસ્કૃતિ,

તે સરળ સરળે જાતે જે સરળીય

તે સરળ સરળ,

સુલભ જાણાય એકે રહ્યો

સુખ માટે તે અગત્ય,

તુલે વડેમાં કરવાય સુદ

સમિત તેને વેદાયતે." (દો.)

"આગવોટમાંથી ન્યુયોર્કમાં ઉતરવાનો નિયામો."

All things come to him who hustles while he waits "

ખાસ વાંચા!!!

“લુ-લુ” આંખનાં ટીપાં.

આંખના દરદોનો ચોકસ ખાતો બરેલો હોકે આપનાર અકસોર ઈલાજ છે.
આંખના દરદોને એક દીવસમાં કાપદો કરે છે. કી ર. ૧.

મુખમાં ફક્ત અમારે ત્યાં ચશ્માથી આંખની મુશ્કેલ ખામીઓ મુકારવા
વેલાતની ત્રણ આંખની ઈન્ડિપેન્ડેન્સ અમારા ડાકેતર દીનશાહ દસ્તુર
મંદુત આંખ તપાસે છે. વળી આંખના દરદોની દવા અને જોખરેલો દર-
વામાં આવે છે.

દીનશાહ એમ.દસ્તુર કુ. “પુરાંણી પેઢી” નાંમના પાઠિયા
ઉપર જુઓ. કોટમાં એસ.એલેનેઠ રોડ, કાલા પથરની દરનસી બેંક પાસે

કેમ્બ્રીક કેસમીરની નવી ડીઝાઇનો હાજર છે.

કોલર્સ યામ્ઝ હેન્ડરચીરસ.

અને

આઝીટફીટસને લગતી દરેક ચીજો.

જાણીતા મુદ્રરથો અને દરદાન ગ્રાહકોમાં તેમજ સજ્જન-
વાડમાં હમારો હા એકી અગાજે વખાણાય છે ખાતી કરે.

ડી. વાડીલાંલની કું.

કલોથ મરચંટસ.

ટેલર્સ અને આઝીટફીટર્સ.

ટેલીફોન નંબર ૧૨૫૭. કાલબાદેવી-પ્રિનસેસ સ્ટ્રીટ, ભરૂચા બિલ્ડીંગ
સ્થાવારે દુકાન ખુલી રહેશે.

ભક્તની વાણી.

૧

“ ને માર ખોલે તેવું ચાલે—

તેનાં પગલાં વન્દિયે । ”

એ તો દુકારામ કહેઈ,

તેવો પ્રીતે પામિયે ।

૨.

ગોઠો ! ભક્તોની કંઈ વાણી:

જાણે ચેતન ઝીલિયે ।

એ અમીએ દેહે ઉભળી—

આત્મભ્યોદિત પ્રભાળિ એ ।

૩.

સાચાં સતેલી જલિદારી ।

એને શરણે જાગિએ;

પ્રશુના અંશ અદો । અવતારી ।

એની ઇષિ શ્રાવિયે:

તા. ૨-૧-૧૩.

વડોદરાને વાલે.

ભક્તાનુરક્ત લલિત.

ગદ્ગલે—મસ્તાન.

ચક્ષુ પુતળી ચક્ષુમાં રેહાર ફેરી જાંબમાં,

છે ચમનમાં શુભ મેંજમાં રૂપસાર ફેરી જાંબમાં. ૧

નાખે અડધા મગગના ચરોત્ર દ્વારે આપના,

લાખો દિવાના બુદ્ધના એક તાર ફેરી જાંબમાં. ૨

અથે દીલે—મુસ્તાક । દે દીલ દોઝલું દીલદારને,

નકરો ન જાંબને દખલ દીલદાર ફેરી જાંબમાં. ૩

ખાખ કરવાને ધક્કું મુજ દીલ દીલે—માશુકમાં;

વરસનો છકરાર રહે ઇનકાર ફેરી જાંબમાં. ૪

રહેવા રહે છે આશો મૈ માશુમે ખારી કરીજ

છે રહમ પેશીલા હમેશાં ચાર ફેરી જાંબમાં. ૫

અફસોસ ના દાગે અગરનો એ દવા દીલ દઈની,

આરામ કામીલને સતમ તલવાર ફેરી જાંબમાં. ૬

લખે—જન' ગર કુરગાન તો અસ્તાનને પતવા કરી,

પરેશાની ધું શમરાદને દીલદાર ફેરી જાંબમાં, ૭

૧૨૫૬ તા. ૧૨-૧-૧૯૧૩.

ડી. બી. કચારીઆ.

લક્ષ્મી.

મારો જન્મ ખંભાતમાં સંવત ૧૯...ના અક્ષયતુતીયાના દિવસે પ્રાતાઃકાળે થયો હતો. મારા પિતા ધણી નિર્ધન સ્થિતિમાં હતા. તેમને રેલ્વેની નોકરી હતી, અને દિનપરદિન મારા જન્મ પછી તેમની ઉત્કૃષ્ટ સ્થિતિ થઈ. તેથી મારા પિતા તથા તેમના સર્ગા રનેલીઓ લક્ષ્મી દેવીનો અવતાર થયો એમ કહેતા હતા. જે કે જન્મભાક્ષરમાં મારું નામ શુદ્ધ હઈ, પરંતુ સર્વ મને 'લક્ષ્મી' 'લક્ષ્મી' કહી બોલાવતા. મારું બાલપણ મને બરાબર સ્મરણમાં નથી, પરંતુ હું સાત વર્ષની થઈ ત્યારે મારા પિતા ચર્ચગૃહના સ્ટેશન માસ્ટર થયા અને અમે સુબાઈમાં રહ્યાં. ત્યારપછી મારો સર્વ ઇતિહાસ દ્રષ્ટિ સંતીપ ખડે થાય છે અને ઇશ્વર સંકેતાનુસાર વાંચકવૃન્દ સમીપ રણુ કરવા અને હું બનતો પ્રયાસ આદરું છું.

હું સુબાઈમાં આવી ત્યાં સુધી હું કેટલેકપણ નિશાળે ગઈ નહોતી, પરંતુ મારા પિતા રાત્રે મને દરરોજ બોલાવતા તે હું ઝડપથી શીખતી જઈતો આટલી નાની વયે પણ હું કડકઝડ વાંચતી અને સરવાળા વિગેરેના દિસણ તો ઝપાટાઝપ મોટાજ કરતી. મારા પિતા મણી મણી વખત કહેતા કે 'ઇશ્વરે બુદ્ધીજી ઊઠકરીની કાપા એને આપી છે,' અને માતા તો ધણી વખત મનમાં બગડતી કે 'હે પ્રભુ, આ ઊઠકરે હોત તો હેણું સારું.' ત્યારપછી મને જૂથેશ્વરની કન્યાસાળામાં મોકલવામાં આવી હતી. ત્યાં જે વર્ષમાં મારો અભ્યાસ મેં પૂર્ણ કર્યો. એક દિવસ મને જ્વર આવ્યો હતો અને અર્ધગીએલી આંખોથી પડી રહી હતી. ત્યારે પાસેના ઔરઝામાં મારા પિતા તથા શિક્ષક વાતો કરતા હતા.

શિક્ષક—લક્ષ્મીને કેટલા દિવસ થયાં તાવ આવે છે ?

પિતા—ગયા રવિવારનો આવે છે; આજે ઠીક છે. મારતર ! એના અભ્યાસ સંબંધી આપ હું કહો છો ?

શિક્ષક—તમારી ઊઠકરી તો આમજ શું કરો તેજ હું કહી શકતો નથી. વિચક્ષણુ સુદ્ધિવાળી ઊઠકરી છે. એકી વખતેજ બધું સમજી જાય છે. એક વખતે પતંગની વાત આવતાજ પતંગ ચગાવતાં શીખવવાનું તેણીએ મને કહ્યું અને મેં ના કહેતાજ ઊઠકર એણે ઉપયોગી પાઠ ઊઠકરીએને શીખવવાનું શું કારણ અને ઊઠકરીએને પતંગ ચગાવતાં શીખવવામાં શી દાનિ એ સંબંધી વાદવિવાદમાં તે મારી સાથે વિનય પૂર્વક એવી તો બાકી કે મેં તો હરવાજ કર્યું અને આ ઊઠકરીની અગળ શુદ્ધિ. એ નવીન વિચાર મને આપ્યા. અપૂર્વ શુદ્ધિશાળી આ ઊઠકરી છે.

પિતા—મને પણ એમજ લાગે છે.

જ્ઞાનપ્રસૂતીજી મારું શરીર બરાબર હઈ અને મુખમુદ્રાજ કંઈ એવી અજબ હતી કે જોનાર પર બારે છાપ પડતી. મારી મા ગાંભીરની રહીશ હોવાથી અને એના આશયો અધ્યયસરના હોવાથી તે તો દિલ્લી મારા બાપા વર્તન અને સ્વરૂપથી મહા વિચારમાં પડી ગઈ હોય એમ બહુતી. તે જરાક માસદી ઉઘડું વર્તન કરે કે હું તેને દબાવી દેતી, અને અતે એ ખિચારી મારી મરજી મુજબજ વર્તતી. એક દિવસ હું અર્ધ ઉંઘમાં હતી. મારા પિતા પાન ખાઈ બેઠા હતા, તેને ધીમે રહીને મારી માએ કહ્યું, કે 'તમે કંઈ સંસારજન્ય-દાર પરતો ખાત આપવાજ નથી. આ ઊઠકરીનું શું કરવા ધાર્યું છે ?

મારા પિતાએ કહે પેટે કહ્યું, 'એ ઊકરીને હું જાણતી ગણતી. પરણતી સંસારમાં સુખી કરવા હપ્તું હું.' '

માતા—આ તો ઊકરી ને બાપ બને ચડેલ, બળ્યું; મારો સ્વભાવજ ખરાબ કે વિમાસણ ક્યાં કરે હું.

પિતા—શાની વિમાસણ કરે છે ? ઊકરી ખરાબ છે ! લૂંટી છે ! લંગડી છે ! બોલવાનું જ્ઞાન નથી ! ગાંડી છે ! કે છે શું ?

માતા—તમારે મનતો કંઈ નથી. ઊકરી તો ઉકરજની જાત ! શરીર તો જુઓ ! રાતે નથી વધતું તેટલું દિવસે વધે અને દિવસે વધતું નથી તેટલું રાતે વધે છે. એની છાશ તો જુઓ. તરવર તરવર વણે છે, અને બોલે છે. સત્તલજાની સાથે વાત કરે છે અને તેને દુખાવે છે. આમ-આ દોષની રાખતી નથી. એને જરાક દાનમાં રાખો તો સારું. ઊકરીની જાત... પારકું ઘર વેલવાનું છે.

પિતા—ઊકરીપર દાખ રાખવાનું માનું કામ કે બાપનું કામ ? એને તો તારે કેળવવી જોઈએ.

મારી મા બિચારી બહુઅડટ કરી થાકીને સુષ ગઈ. આવા આવા ઘણા પ્રસંગો બનતા એકાદ વર્ષે દરમ્યાન મિટ્ટેદોડના રોશન પર લવજોય સાહેબ (Mr. Lovejoy) રોશન મારતર નીખાયા. તે સાહેબ ઘણી વખત મારા પિતાને મળવા આવતા હતા. એક વખત તેમની સાથે તેમની પુત્રી ઓલિવિયા (Olivia) પણ આવી. ઓલિવિયા મારા પિતા સાથે અંગ્રેજીમાં વાત કરતી હતી. મારા સંબંધમાં તેણીએ કંઈ પૂછ્યું. એને બોલતાં સાંભળી અંગ્રેજી બજવાનું મને બહુ મન થયું. એટલામાંજ મારા પિતાએ પૂછ્યું, 'લડખી, તારે અંગ્રેજી શીખવું છે ?' એકદમજ હું બોલી ઉઠી, 'હા બાપાજી, મારે એ નહીં શીખવું છે. કાલથીજ હું સારું કરીશ. જોઈતી ચોપડીઓ લાવી આપજો.' ઓલિવિયા એ મારા પિતાને શું કહ્યું તે મને ખબર નથી, પણ એના મળ્યા પછી મારા પિતાએ કહ્યું, 'આ મહમસાહેબને ત્યાં જુ' જરો તો તને તે અંગ્રેજી શીખવરી. તને જોઈને એ મળ્યા ખુશી થયા છે.'

હવે મારી ખુશીનો પાર રહ્યો નહિ. આખી રાત મને એનાંજ સ્વપ્નાં આંખ્યાં. બીજે દિવસે મારા પિતાએ ચોપડીઓ મંગાવી આપી. આ વાતની ચારી મને ખબર પડતાંજ એણે તો મોટું રસણું ચાલ્યું. એતો બજડવા લાગી કે 'આ ધરતો છેક વટેહું. નાતના લોક કંઈ કંઈવાતો કરશે તેમની કંઈ ફિકર છે એમને. ગુજરાતી બહીને તો આટઆટલું કરે છે તો અંગ્રેજી બહીને એ શું નહિ કરે ? હાથ ! હાથ ! નાતજાતની દરકાર આ બાપ દીકરીને તો છેજ નહિ.' આવા આવા લગભગ કપાળાદ એણે મને બજડવા જવા દેવાની ચોખ્ખી ના કહી. એનું માન રાખી હું તે દિવસે બજડવા ના ગઈ. એને અટપટ સમજાવી બે ત્રણ દિવસ પછી મેં બજડવા જવાનું સારું કહ્યું. મીસ ઓલિવિયા લવજોય ધણાજ હેતથી મને શીખવતાં હતાં અને મારે ને એમને ખરાં જોનપણું બધામાં. યુરોપીયોનાની રીતકાત આપણા લોકો કરતાં વધુ સારી છે એમ મને સારી ધૈર્ય સમજાયું. માફ જે ચારિત્ર્ય બધાંજ છે અને બલિષ્ઠમાં સમાજની સેવા સંબંધમાં જે કંઈ હું કરી શકી તે એમની કેળવણીનેજ પ્રતાપે. મારા અવ્યાસથી તેમજ મારી સમજવડકિતથી તે ધણીજ ખુશ થતી હતી. 'Your daughter is a very precocious child' એમ વારંવાર તે મારા પિતાને કહેતી. આમ ત્રણ વર્ષ ચાલ્યું, ત્યારબાદ એ ઇંગ્લેન્ડ ગયાં અને મારો અંગ્રેજી અવ્યાસ અટક્યો.

તેમણે મને ભરતકામ તથા શુભશુકામ પશુ શીખવું હતું. કુલના હાર અને ગોડા બતાવી વિવિધ પ્રકારના આકારમાં ગોઠવવાનું પણ શીખવું હતું. એમણે મને ઠેઠાનીએક ચોપડીઓનાં નામ લખાવ્યાં હતાં. તે ચોપડીઓ બધીજ એમના ગળા પછી હું વાંચી ગઈ અને અવકાશના સમયમાં ભરવા શુભવાનું કામ કરતી. મારી ઉમર તેર વર્ષની થઈ હતી. મારી માતા મારા વિવાહ તથા લગ્ન કરવા મારા પિતાને ધણું ધણું કહેતી. મારા પિતા એમ કહેતા કે હવે રત્ન લેઈ આપણે ગામ જઈશું અને નહીં કરીશું. હું અહર્નિશ રહવારમાં રોશનના બાગમાં પ્રતી છોડવાઓને પાછી પાતી કુલ સુટી આવતી. એક દિવસ કુલ સુટી ઘરમાં આવતાંજ નીચે પ્રમાણે વાર્તાવિત થઈ સાંભળી.

માતા—આ વર્ષે તો તમારે નહીંજ એવું વેવિરાળ કરી નાખવું ના કરો તો તમને મારાજ સમ. પિતા—એટલી બધી શી ઉતાવળ છે ? હવે તો આપણી નાતના લોભા પણ કન્યાઓને મોટી કરે છે.

માતા—જીજ કરે તેમાં આપણે શું ? એકની એક છોકરી, મોટી ઉંમરની થઈ, હવે ઘેર ના રખાય. કાલે છીડીને કંઈ થાય તો આપણે જો શરમાઈ મરવું પડે.

પિતા—ચાલો ત્યારે હું રત્ન મંગાવું છું. રત્ન આવ્યાનાંજ આપણે બધું નહીં કરીશું, પરંતુ છોકરીની સંમતિ પણ લેવી જોઈએ.

માતા—છોકરી શું સમજે કે એને પૂછીએ. એને પૂછશે તો કિતલું બગાડશે, એવો એવું એણે બોલશે કે મારાથી ને તમારાથી એને જવાબ દેવો બારી પડશે.

મેં એકદમ આરકામાં પ્રવેશી કહ્યું, 'હીક મારા પૂછવા સિવાય મારા લગ્ન કરવાં છે ? હું કદી પરણવાની નથી. બાને બધી વાતની ધાડ આવે છે. મીસ લવગેંથ તો સત્તર વર્ષનાં થયાં હતાં પણ કંઈ પરપયાં નહોતાં. નહિ, બસ, ત્યારે હમણાં પરણવું નથી. મારી મરજી વિરૂદ્ધ પરણવશે તો છુટી વાત. બા, તું તો કહે છે કે તારા પિતા અને જરાય જમતું નથી ત્યારે મને પરણાવવાની ઉતાવળ કેમ કરે છે ? બાપાજી, હું તો ધાર' છું કે તમે તો મારી મરજી વિરૂદ્ધ કદી મને પરણાવશે નહિ.' મારી માતા બેસી, 'તારે આ બાબતમાં બોલવું નહિ. સંસાર બ્યવહારની વાત તું શું સમજે ? આપણે કંઈ સાહેબ લોક જીએ કે મોટાં ઘેરાં થઈને પરણીએ ?'

મારા પિતાએ ગમે તેમ યાચ તો પણ મારી મરજી વિરૂદ્ધ પરણાવવાનું ખાંડી વાળ્યું. મારી માતા જ્યારે બહુ કરગરતી ત્યારે એટલુંજ કહેતા કે 'હાથરની મરજી હશે તેમ થશે. ત્યારે કંઈપણ કરવું નહિ. હું તો છોકરીની મરજી વિરૂદ્ધ કશું કરવાનો નથી. એ છોકરી ધણી ભાગ્યશાળી છે અને એની છુદ્ધિમાં મને પૂર્ણ વિશ્વાસ છે.'

આ વખતના મારા વિચાર લગભગ સરસ્વતી ચંદ્રમાની કુસુમ જેવાજ હતા. મારા પિતાની બદલી ચંદ્રિડ રોશન પર થઈ અને અમે જુલેથરમાં રહેતા હતા. જુલેથરમાં અમારી સાતિના કેટલાંક ઘર હતાં. મારી માતા હંમેશાં દર્શને જતી. હું પણ સાથે જતી. આટલી મોટી છતાં હું કુમારિશ હતી તેથી કેટલાંક અજબ થતાં, કેટલાંક પ્રજ્ઞા કરતાં અને કેટલાંક છાતીમાની દાસી કરતાં. અમારી સાતિના ગોવિન્દલાલ નામના ગૃહસ્થ ઢાઢ કાંટમાં રજીસ્ટર હતા. તેને ત્યાં અમે આવતાં જતાં હતાં. ગોવિન્દલાલનો જ્યેષ્ઠપુત્ર માધવલાલ એસ. એમ. એન્ડ એસમાં પાંચ થઈ એમ. ડી. ની પરિક્ષા માટે ઇંગ્લેન્ડ ગયા હતા. ત્યાં

પાસ યદ તે પાછો ફરેો નહિ, અને ક્યમ કહેવાતું હતું કે તેણે સાંજ લગ્ન કર્યાં હતાં. એમનો દ્વિતીય પુત્ર કનૈયાલાલ આ વર્ષે જન્મ. એલ. બીની પરિણામ પ્રથમ વર્ગમાં પ્રથમ આવ્યો હતો. એમની ઇચ્છા બારિસ્ટર થવાની હતી. પ્રથમ પુત્રથી વર્ગમાં યથેલા પિતાએ એને ઇંગ્લેન્ડ મોકલવા ચોખ્ખી ના કહી. દૂધથી ટેકેસો છાસ મધુ ફૂંકી ફૂંકી પીએ, એ પ્રમાણે આ ધીરા શાંત નિષ્ક્રિય પુત્ર વિશે પણ પિતાને વિવિધ શંકા થવા લાગી. અતે એમ કરાવ્યું કે કનૈયાલાલનાં લગ્ન આ વર્ષે કરવાં અને સ્ત્રી સહિત તેમણે અભ્યાસાર્થે જવું. અમારી ઝાતિમાં કન્યાના પિતાને માથું કરવાનો હક છે, પરંતુ ગોવિંદલાલે મારા પિતાને બોલાવી મારી માગણી કરી. મારી મા તો હર્ષ થેલી યદ મર્ષ. આવું સારું ઘર આપણને ક્યાંથી મળે! છોકરી નસીબવાન તો ખરી', એમ વારે ધડીએ બોલવા લાગી. મેં અતુમતિ આપી, અને મારાં લગ્ન સંવત ૧૯...ના માઠા વડ નોમ ને મનિયારે કનૈયાલાલ ત્રેડે ઘણાં. આ ઇતિહાસ સમયે રા. રા. કવિ નાનાલાલની નીચેની પંક્તિઓનું મને સ્મરણ થયું.

“લગ્ન પ્રાણવિકાસનું મત છે,
સ્વર્ગ પન્થનું પગથીઈ છે;
માનવ બાલનો ધર્મ માર્ગ છે,
પરશુનું તે તો પ્રભુતામાં પગલાં માંડવાં.

ખરેખર! યદું પણ તેમજ. મારા મન પર જાનુવં અસર યદ હોય એમ લાગ્યું. હું એકાએક ડાહી, શાંત, કાવચી અને ગંભીર બની. મારા પ્રાણનો વિકાસ યથો હોય અને પ્રભુની આજ્ઞા યદ હોય એમ મને જ્ઞાન થયું.

પ્રકરણ ૨ જી.

લગ્ન પછી દરેક માત્ર અંગે મુગ્ધાઈ રહ્યાં. ત્યારપછી અંગે ઇંગ્લેન્ડ ગયાં. મુઝાએ આંસવિલા પણ ત્યાં મારા ગામમાંજ રહેતાં હતાં. તેમને ત્યાં હું જતી અને તેઓ મારે ત્યાં આવતાં અને વળી મારા જેઠ માધવલાલનાં પત્ની કલોરા પણ મારે ત્યાં આવતાં અને હું તેમને ત્યાં જતી. આમ પરસ્પર મુલાકાતને લીધે અને શુદ્ધ અંતઃકરણના નિર્મળ પ્રેમને લીધે યુરોપીયન સ્ત્રીઓના જીવનનું અને પાશ્વર્ય સંસારનું ત્રીજુવર્ણી સંપૂર્ણ અવલોકન કરવા શક્તિવાન મર્ષ. આથી મારી વિવેચક શક્તિ, દ્રુલના શક્તિ, સારાસાર પારખી સાર મદ્ય કરવાની શક્તિ ઉત્તેજિત યદ. પાશ્વર્ય સંસારમાં સ્ત્રીપુરુષ પરસ્પર સમાન દષ્ટિરાયે છે, અને સ્ત્રી પુરુષ પ્રતિ હમ્ય માનભરી દષ્ટિ રાખે છે. સમાનદષ્ટિમાં દોહા થતાં દરેક પોત પોતાના હક સંજાણે છે અને અતે હટાછેડ પણ મેળવે છે. અંગે પુરુષ પ્રતિના હમ્ય બાવને લીધે પુરુષના રોષો તરફ સ્ત્રીઓ અલક્ષ રાખી મુશ્કાતન કરે છે અને વેમ નરપગાવ અધિક થતા છતાં પણ હટાછેડાનો વિચાર સરળો પણ ઉત્પન્ન થતો નથી, આથી ભારતગર્ભની સ્ત્રીઓ સદનશીલ તથા હામાશીલ હોય છે. યુરોપીયન સ્ત્રીઓ શુદ્ધ બવરસા, બાળ કેળવણી, બાળ સંરક્ષણ અને છુદ્દિજનમાં અતેની સ્ત્રીઓ કરતાં ધણીજ ચઢીઆતી હોય છે. પુરુષ પૈસા આપી ખસતો રહે છે અને સ્ત્રીજ શુદ્ધબવદાર ચલાવે છે,

તેથી ઓછા બાહ્યોશ અને ક્ષયિત્વમાં કુશળ હોય છે; પરંતુ મન નરમ હોવાથી ખર્ચાળ બધી હોય છે. હિંદુસ્તાનમાં ખેડાંઓ સામાન્યતઃ ગૃહકર્મમાં મચેલાં રહે છે, અને પાક શાસ્ત્રમાં કુશળ હોય છે, તે વિનીત અને મયોદ્દારીય હોય છે, લાગણ્ય હોય છે, અને લેવડ દેવડનું તથા ખરીદી વેચાણનું કામ પુરૂષ કરતે હોવાથી એ બાળ્યતમાં બહુધા અજ્ઞાન હોય છે. દુકમાં મારી અવલોકન શક્તિને અને તુલના શક્તિને આ પૂર્વ અને પશ્ચિમનાં આબેદુબ ચિત્રો નિહાળી બધી પુષ્ટિ મળી. એમ કરતાં દોઢ પોણા બે વર્ષ પછી મારા પતિ બારિ-રટરની છેલ્લી પરિક્ષામાં ઈતીશુર્ષ ઘણા અને અમે હિંદુસ્તાન પાછાં ફર્યાં. ગૃહવ્યવસ્થા સંપૂર્ણ મારા અધિકારમાં રાખવામાં આવી હતી. હું દોર અને દમામથી બ્યવહાર ચલાવતી અને કંઈપણ ન્યૂનતા આવવા દેતી નહોતી. વરીલવર્ગ પ્રતિ વિનીત બાવે વર્તતી. સમ વયના વયના સંબંધીઓ પ્રતિ સમાનતા રાખતી અને આકર નોકરીઆત વર્ગ તરફ મૃદુતાથી અને હિદાયતાથી કામ લેતી. આથી ધરનો કારભાર સર્વોત્તમ ગૃહસ્થને જાજે એવો ચાલતો. મારા ચસુર આથી બધા પ્રસન્ન થયા, અને પોતે વહુ પસંદગીમાં બહુલુદિ વાપરી છે અને પોતાની પસંદગીથી મને લાવવામાં આવી છે એમ જેના તેના આગળ કહી મર્ન કરતા. એમણે પોતાની મિલ્કતનું વીત લખેલ પુત્ર માધવલાલના નામનું કર્ચું દણું તે ખદતી મારા પતિના નામનું કર્ચું. પરંતુ અફસોસ! આવી સારીચિત્તિ લાખી કાળ નથી નહિ. *Man proposes God disposes*. માણસ ધારે એક તો ઇશ્વર ધારે બીજી. ઇશ્વરના ધરને કાપડો કંઈ અજબ છે. કોઈની એવીને એવી લાગે સમય ચલાવતો નથી. *જીઘૈરુપરિ ગચ્છતિ ચ વશા ચક્ર-મેમિષ્ઠમેજ*. ખરેખર! યથુ પથુ તેમજ. અનીતિના પગલાં અમારા ધરમાં સંભળાયાં. હુઃખનાં નિશાન જણાયાં. મારા મનની મસ્તી અલોપ થઈ ગઈ. મારા પતિ મહાપાનના સપાટામાં સપડ્યા. તેની પછવાડે અન્ય દુર્ગુણો દારૂગંધ ચાલી આપ્યા, અહર્નિશ રાત્રે મહાપાન કરતા, અને પછી કેસના કાગળ વાંચતા, પ્રસંગે નિશાન્યો બોમ્બ હું થતી. એક જમણે સારો પ્રસંગ જોઈ મેં એમને બે બોલ કહેવા હિંમત ધરી. મેં કહ્યું, 'વળી આપે આ દુર્ગુણ ક્યાં સેઓ? મહાપાનનિષેધક મંડળીની એક સલામત પ્રમુખ તરીકે આપ શું બોલ્યા હતા તે સંભારો. દારૂને સ્થાન આપ્યું એટલે હજારો દુર્ગુણોને સ્થાન આપ્યા બોલ્યાર છે. એ કાપડો ફેટા કરનાર છે, છાતીનું ચોલણ કરનાર છે, દુર્ગુણોને દૂત છે અને કાળનો કાસક છે. માટે આપ એને હવે ગૃહનિકાલ કરો.

એમણે ઉત્તર દીધો, 'હું બેવફા છે. એની સહેજત હું શું સમજે!!! એની દેહમાંને દેહમાં મગજ એવું તો અપાટાગંધ કામ કરે છે કે ન પૂછે વાત! વળી શરીર પણ સાફ રહે છે. આ મારું શરીર તો જો કેટલું ટેંટા લેવું છે. યુરોપીયન કેવા લાલ ગ્રંથ જેવા હોય છે! તેવું જ મારું શરીર ધરો. હું જો કહે છે તે તો કન્ટ્રીલીકર (Country liquor) ને માટે છે. આતો લેચી વતનો છે કે જે બધા યુરોપીયનો વાપરે છે. જા, હવે તારા આતરજ કહું છું કે છ મહિના સુધી આ પ્રયોગ હું કરીશ, અને લાગ નહિ મળે તો છોડી દઈશ. જા, બસ, તારા પ્રેમને ખાતર એવું નામ પણ નહિ દઉં. જો તારે પણ અજ-માયસ કરવી હોય તો થોડું થોડું હું પણ લે.

મેં હીન બાવે કહ્યું, 'પરમ્પર આપની શુદ્ધ સુધારે તો સાફ. આપના પિતા જો બહુશે તો તેમની લાગણી કેવી થશે અને આપને એ શું કહેશે તે તો વિચાર કરો.

જેના જવાબમાં કહ્યું, 'આ-વાત હું અને તું જાણીએ, એમ રાખવી એ તારું કામ છે. ધણીધણીઆણી રાજી તો ક્યા કરે કોટવાળને કાજી !' એ છુટ્ટાની પથ્થુ હમણાં હમણાં તો જુદી બગડી સાગે છે. એને પથ્થુ હવે તો બગતકું લાગ્યું છે. તદ્દન Orthodox છે. પથ્થુ ખબરદાર, જે વાત બદલ પાડી તો.

હું ચૂપ રહી. જાનામાના ઇશ્વરની પ્રાર્થના કરવા લાગી. માતાપિતા આગળ કેર્તા કાઢ કરતી અને તેમને કેર્તા સતાવતી અને મારું કામ કરતી એ મને વારંવાર પાદ આવતું. હું તેમનો ઉપકાર માનતી અને તેમને સુખી કરવા પ્રયત્ન વિનવતી. મદાર જે મેલેલું મસ્તી મય જીવન હતું તે બદલાઈ ગયું. હું હરેલ યઈ. ધર્મ તરફ મદાર લડા દેરાયું. સંસ્કૃત ભણવા જિજ્ઞાસા પ્રકટી અને તે સારું પથ્થુ ક્યું. Misfortunes never come singly. મઘનો ત્યાગ કરવાને બદલે હવે તો એમણે આ સાથે ઈર્ષા પણ લેવા માંડ્યાં, અને 'ઉડતી ખબર જીવી પણ મળી કે ખબર તપોર યુરોપીઅન હોટલમાં ખાઈ' લે છે. હું ધણી ખીજ-વાઈ, નહાસી જવાનો વિચાર ક્યો. કંઈ રસ્તો સુઝે નહિ. આવી બજટા મારાથી દેખી ખમી સાકાપ એવું મારું હૃદય અને મન નથી. પતિ કષ્ટ એટલે હું પણ કષ્ટ એ વિચાર મને તો સાલવા લાગે. સસરાજીને બધી વાત કરવા વિચાર ક્યો; એ પણ રૂપું નહિ. ખામોશ રાખી બધું ગળી ગઈ. બધા આગળ રોંપ ચલાવતી પણ એમના આગળ મારો રોંપ ચાલતો નહિ એથી હું ગમરાઈ. એક વખત પ્રાતઃકાળે આના ધોરડામાં ફાખદ ધડ પૂછવા કાગી, 'આ શું પડ્યું છે ! એમણે કરકાશમાં કહ્યું.' 'એ તમારે ઘેરને બચવા જેવું નથી.'

હું પણ હીલી ધઈ, અને કહ્યું, 'કહો તો ખરા કે એ શું છે ! એટલું પણ બચવાનો મારો અધિકાર નહિ !

મારા પતિએ જવાબ દીધો, 'એ મરણીનાં ઈર્ષા છે; પુલિટાઈક છે તેથી હું દરેકજા આ સાથે લઈ છું !

મેં કહ્યું, 'અરે ! આપણા સોહાને અને આપણા ધર્મને એ તે જાણે ! સોહા બહુરો તો શું કહેશે ! અરે ! બીચારા અજ્ઞાન મુર્ખા પ્રાણીના બચ્ચાને આમ કરી ખાવા એ આર્થદિજનું, ભૂત માનપર પ્રેમ અને દયા રાખનારું બાપુ છે !

તે એકાએક બોલી ઉઠ્યા, 'ચોખાખાં વેલ અને કીકાં બાપી નાંખે છે તે કંઈ નહિ ! ટોળાં અને પૂરણમાં હજારો નાના જીવની હત્યા કરે છે તેની ઊંડ નથી. આ રીવાજ નથી એથીજ તને દુઃખ લાગે છે.

મેં કહ્યું 'પથ્થુ તમારે આ લેવાનું કાણુ શું ! તમારે જેના વિના ચાલે એમ નથી ! તમારું શરીરતો સારું છે.

એમણે જવાબ દીધો, 'જેઠ' જાણી મેં ખાવાપીવામાં ફેરફાર ક્યો છે ત્યારથીજ શરીર સુધરતું લાગે છે. તમે સોહા પરિજ્ઞામવાદી છો. પરિજ્ઞામ સારું આવશે કે તમેજ પ્ર-સંસા કરશો અને તું પણ લેવાનું શરૂ કરશો.

જસ ! પરાકાષ્ટા આવી ગઈ. હું તો ચાલી નીકળી. માંસ મીઠી તથા દારૂ અમે લેતા નથી, ભૂત ગાત્ર ઉપર પ્રેમ અને દયા અમે રાખીએ છીએ, અમારું હૃદય ઉદાર છે, નિસેા અમે કરતાં નથી, તેથીજ અમે હૃદય જળમાં તથા મનોજળમાં ચડીએ છીએ અને તેથીજ

અમારો આર્થિકમં હિંસા છે એવું અભિમાન રાખી ઈંગ્લાંડમાં અને હિંદમાં વારંવાર જો
કું કહેતી હતી તે બહુ મારું અભિમાન ગણિત થયું. હું અપાર શોક સાગરમાં ગરક થઈ
હોઉં એમ લાગ્યું. મારા સસરા મને વારંવાર પૂછતા, પણ કંઈ નહિ, કંઈ નહિ એમ કહી
કું તેમને ઉઠાવતી, આખરે મારા પતિ મહાન જાળમાં સપડાયા. રોહિણિ નામની એક દક્ષિ-
ણી વિધવા હતી. તેની મોઢ જાળમાં જરૂરયાને સપડાયા. મારો ઉપદેશ ચાલે એમ ન હતું,
હું તો ખામોશ અને સહન શીળતા ધારણ કરી રહી. એમની મરણને તાબે રહેવા લાગી,
અંતરમાં જાળવા લાગી અને અમારો દહરો દેવવા ઇશ્વરને ગ્રાસ પ્રાર્થના કરવા લાગી. એ
તેની સાથે વિકટોરીઆમાં ફરવા જતા અને મોડી રાત્રે ઘેર આવતા. મારા સસરાજીને આ
વાતની ખબર પડી. એમનું શરીર લથડાઈ જતું હતું અને આ હકીકત વજ્રપાત સમ
તેમને થઈ પડી.

એક વિવેક મને બાલાવી તેમણે કહ્યું, 'એક ભક્તી, હું ખરેખર ભક્તીનો અવતાર
છે, પણ એ ગર્વેડો નીકળ્યો છે. અત્યાર સુધી ને' જે ગ્રામપણે સહન કયું છે તે હું આજે
સમજ્યો છું. ઇશ્વર તને ખરેખે આપો એવી મારી આશિષ છે.

હું પાછો ફરી. પછાડી એ બુદ્ધિવા, 'કેવી ભાલી છોકરી! એ કમળત છોકરાને તો
દેખાડી આપું.' મને પણ એમ થયું કે, 'સોનું જાણી સંગ કયો પણ કમે' નીકળ્યું કપીર'
પણ આ દુઃખ સહન કરવા પ્રભુએ મને શક્તિ આપી અને નીચેની પંક્તિઓ દર્શિ સમીપ
તરવા લાગી અને એનાથી આશ્વાસન મેળવી હતી.

‘ પણ દુઃખમાં મે દિશાસ્ય છે:
દુઃખમાં મે દેવનાં દર્શન છે:
દુઃખના મે સર્જન વિકાસમાં સ્થાન છે:
સર્જનની કલા કાલ્પ ત્હારી યોજનામાં.
અદ્વૈતક કાંઈયે નથી મારા નાથ! ’

મેંડા માસ વીત્યા બાદ મારા સસરાજીની પ્રતિ તદ્દન ગમડી. દેવલોક થતા પહેલાં
તેમણે વીસ બદલ્યું. રવોપાગર્જિત તમામ મિલકત મારા નામપર મહાવી. આથી મારા
પતિને મારે વાસ્તે મોટો વહેમ લાગ્યો. મારાપર દુરમ્મ દર્શિ કરવા લાગ્યા. મેં પણ છાના
માના પાછી બધી સ્થાવર અને જંગમ મિલકત એમના નામ પર કરાવી દીધી અને એમને
તે નક્કસ એકાંતમાં તક જોઈ આપી. તેમણે રીસ કરી તેના દરેકે કંકડા કરી નાંખી
દોષ કરી કહ્યું, ' અંગણથી, એક વખત છેતરી બીજાવખત મને પ્રેમ દર્શાવવા આવી છે!
હું તારા જેવીથી છેતરાઈ' એમ નથી. તારી જલિસ મને જોઈતી નથી. મેરીના મેલા લઈ
એવો હું બાળ્યો નથી. તારું કણું મેહું હું ફરીથી જોવા માંગતો નથી.' એમ કહી
કાગળના કટકા મારા મ્હેડા સામા ફેંક્યા. હું ખામોશ રાખી છુટકા ગળી ગઈ. દેવ રૂપો
હોય છે ત્યારે કરેલું સાઈ કામ પણ કેવું ખરાબ પરિણામ આપે છે તે સમજી. હવે તો
સાંત રહી સહન કરવાનો નિશ્ચય કર્યો.

(અપુર્ણ)

પૂછે તું શાને ?

(રા. અંબાલાલ લલ્લાલકર આચાર્ય, પાટણ.)

કંઈક કીધું કમી અણધરતાં,

આને આગત દરિયાયુ રટતાં,

‘ કેમ હિપાધી કલેશ ન મટતાં ?’

પૂછે તું શાને ?

ન કરી તેં પરમાર્થની પરવા,

પરહિત છંછીને પદ ધરવા,

તો પછી સુખશાન્તિને વરવા

પૂછે તું શાને

સત્ય વાત તું ધરે ન આને,

અસત્યમાં જ સદા સુખ માને,

‘ પમાય શાયી પરમાત્માને ?’

પૂછે તું શાને ?

મોર્ચી મધી અળગો જ રહે તું,

બેઠી વિષય વિષ્ણો છે તું;

‘ ખરું પરમ સુખ આત્માનું શું ?’

પૂછે તું શાને ?

કરે વશતું મૂળથી છોડને,

ને પછી તાપ પછી તપતાં તને;

‘ સિતળતાનું શું શુભ સાધન ?’

પૂછે તું શાને ?

બળથી ચમુ બંધ કરોને,

પથ શોધે પછી હસ્ત ધરીને,

‘ કેમ જડે નહિ કુષય ?’ કરોને,

પૂછે તું શાને ?

પીરથી ખાસ ધરેલું મોજન,

બસ કરે નહિ શાન્ત યવા તને,

‘ કેમ કુધારી વ્યાકુળ હે મન ?’

પૂછે તું શાને ?

અધર્મજનનમાંથી આત્મા,

મુક્ત કરી મીઠું તું પરમાત્મા,

નહિ તો ‘ મુક્તિ મળશે શામાં ?’

પૂછે તું શાને ?

ધી આંતરેબલ સરદાર સર ચિનુભાઈ માધવલાલ, બેરોનેટ, સી. આઈ.
ઈ.ની દુકી જીવનરેખા અને તેમને અર્પાયલું અપૂર્વ પદવીદાન.

॥ ઘળેતે હિ વિમૃષ્ય કારિણમ્ યુગલુન્વાચ્યમેવસંપદઃ ॥ કવિમાવ.

(વિવેકપૂર્વક કાર્ય કરનારને શુભથી આકર્ષાવલી સંપત્તિ પોતાની મેળે વરે છે કવિ માવ.)

॥ સુલભમ્ પ્રતિજન્મ જીવિતમ્, હૃદયમ્ ધર્મરતમ્ હિ દુર્લભમ્ ॥ જાનકિં દરણમ્

(જન્મોજન્મ અવતાર મેળવવો સુલભ છે, પરંતુ જન્મોજન્મ ધર્મ ઉપર આસક્તિ વાળું હૃદય પામવું તે દુર્લભ છે. જનનિદરણ્ય)

ધી આંતરેબલ સરદાર સર ચિનુભાઈ માધવલાલ બેરોનેટ, સી. આઈ. ઈ. તે પુન્યશાળી માધવલાલ રથુછેડલાલના પુત્ર થાય અને પ્રતાપી શ. બા. રથુછેડ-
તેમના પૂર્વજ. લાલ છોટલાલ સી. આઈ. ઈ. ના પૌત્ર થાય, શ. બા. રથુછેડ-
લાલનો જન્મ ૧૨મ પુનિત માતાને પેટે અમદાવાદ નિવાસી ૧રાથર
ગોત્રના છોટલાલ બહી નામના સાઠોઠા નાગર બ્રાહ્મણ ગૃહસ્થને ઘેર સંવત ૧૮૭૨
માં થયો હતો. તેમના જન્મ માટે એવી લોકવાયકા પ્રચલિત છે કે કોઈક તારાસની અ-
પૂર્વ સેવાના ફલ તરીકે તેમનો જન્મ થયો હતો. તેઓ પોતાની આસાધારણ કુસલતા, શુદ્ધિ
વૈભવ અને ચાતુર્યના બળે માત્ર એક રૂ. ૧૫ ના કરકમના કલાર્કમાંથી પૌલીરીકલ એજન્ટ-
ના દરેકરદાર થયા હતા અને પ્રસંગરચાત્ર સરકારી નોકરીનો તેમને પરિચય કરવો
પડ્યો હતો. બીજા કાર્યમાં આત્મમજબૂતે વિજયીજ નિવડ્યા, તે તેમની કાર્યદક્ષતાનો
સમજા પૂરાવો છે. તેઓ મિલકતોળાના પિતા કહેવાય છે. તેઓ અમદાવાદના મ્યુનીસીપલ-
વહીવટના ખાતીલા અને હોંશીલા સુધારક હતા. હાલ આપણે તેમનું જીવનકાલ સમજતા ન
હોવાથી વિશેષ સખ્યુ હવિત નથી, કિંતુ અટલું કહેવું તો વાસ્તવિક છે કે દિનપ્રતિદિન
ફેજવણી પામતા આપણા જમાનામાં ફક્ત ઉદ્યોગ વધેના જતાં જ્યારે શુભરાતનો સ્વતંત્ર
“ આર્થિક ઇતિહાસ ” લખારો ત્યારે પણ પૂર્વથી કલમ, કડકી અને બરછીના ઉપયોગમાં
પંઠાયેલા નાગરોમાંના એક નરવીર નામ વણિક હતિ કરનારાઓમાં પણ મથમજ વિરાજશે.

આવા પ્રતાપી અને પુન્યશાળી પૂર્વજના આંતરેબલ સરદાર સર ચિનુભાઈ પૌત્ર
થાય. તેમનો જન્મ સને ૧૮૬૪ માં આ કુટુંબમાં થયો હતો.
તેમનો જન્મ-બાદ્ય બાલપણથી જ તેઓ તેમના બીજા પિતા સમાન મિતામહતા ઉચ્ચ
અને કેળવણી. સંસર્ગમાં જ ઉછર્યા છે અને તેથી સ્વાભાવિક રીતે જ પિતામહના
સદ્ગુણના ઉત્તમ આદિધનો તેમનામાં પણ સહજે વારસામાં
હતામાં છે. તેઓ જરૂર પડતી શુભરાતી ફેજવણી લીધા પછી ધ્વજિય હાથરકુલમાં અ-
બ્યાસ કરી સને ૧૮૮૨ માં મેટ્રીક્યુલેશનની પરિક્ષામાં ઉત્તીર્ણ થયા છે. અને ત્યાર
પછી શાલેજના અભ્યાસમાં પણ બે વર્ષ માગ્યાં છે, જે કે લક્ષ્મી તેમને કાળે કાળે

દારીવત્ સેવે છે છતાંપિ દ્રવ્યના મત્તા કિંચિત્ પણ છક રાખ્યા વિના તેઓએ આત્મ-
ન્નતિ કરવામાં લેણ માત્ર પણ પાછી પાતી કરી નથી. તેમને ત્યાં શ્રી અને સર-
સ્વતિનો અપૂર્વ સમાગમ છે. જ્યારે એક તરફથી તેઓ સદ્ગીતા સુખદિદાતે મુને છે
ત્યારે બીજી તરફથી તેઓને સરસ્વતિની વિજ્ઞાના મંદિરા રજકાર પણ યુનિયોચર થાય છે.
સંસ્કૃત વિદ્યાના તેઓ સૈદ્ધિક અને પ્રેમાગ ઉચ્ચારક છે, ઉચ્છિન્ના વ્યાપોગ્ય પારંગન છે,
અને ગુણતાલીના પરિપોષક છે. દ્વિતીયની રેગવળી ઉપરાંત વ્યાપાર વિપરક અને બ્યવહાર
વિપરક રેગવળીમાં પણ તેઓ નિપુણ છે, અને તેમના પિતામહે રાપેતા બીજને પોતાની
ઉત્તમ શ્રદ્ધા તે આ નરનીર જ છે.

તેની રીતે શાક વેલી નરપદ્મવિન થાય અતે તેનો કુસુમોદ્ગમ કાલ આવના પહેમાં

આયવમ્નર તર શુક યદન પડે તે પ્રમાણે સર વિનુભાઈના સદગુણો-
તેમનો યુવાવસ્થા. ને કુંપળો આગળ પછી તેમના વયોવૃદ્ધ પિતાનો રેઠ વિશ્વ થયે,
અને કુસુમોદ્ગમ કાલ જોવાને પ્રસંગ વિધિવશાત્ નજ આપ્યો. આ
પ્રસંગે જાણે ન જાણે ને તેમના પિતાનું ટુંક સમયમાં અવસાન થયું. આમ એકા એક
ચિર છતો હરી પડાથી કુટુંબનાર તેમજ મીઠ ઉદોગનો કાર્યકાર સદસા તેમને ચિરજ
આવી પડ્યો. પરંતુ તેમની સ્વાભાવિક સદિષ્ટતા, ઉત્તમ રીઝવટીવણ અને વ્યવહારિક
કાર્યક્ષતાના થોડે મદદા કાળેની જોખમદારીમાં પણ તેમણે પોતાની સ્વાભાવિક કુશળતા
૪૪ વર્ષની યુવાન વયે પણ જતારી આપી. મુંબઈ હયાતમાં પંકાતિ ત્રણ ખીસાના તેઓ
સ્વમી છે. તેમાં ૧૦૦,૦૦૦ તાંબા અને ૨૦૦૦ સાંભો છે, અને ૫૦૦૦ કામદારો
કામ કરે છે, આ દિશામાં તેમની વધરખા ઉત્તમ છે અને પ્રતિદિને અધિકતર ઉત્પાદ
થશે એમ સર્વ તરફથી આશા રાખવામાં આવે છે.

અમારો અને તેમની તેમના પિતામહે, અથે સરખામણી કરવાનો મુખ્ય આશય નથી. તેમ

જાત રહેવું જોઈએ કે દયાનીતા અને દાનવીરતામાં પુત્રાવિષ્ણેષ્ટતા-
એમની સરખામણી. જયમ્ એ ન્યાયે તેમણે તેમના પિતામહેનો પણ પરાજય કર્યો
છે. ઘેરક, આપણે શુભ કરવું જોઈએ કે ને ને કાણે તેઓ
કરે છે તે તો તેમના પિતા મહેને અને પિતાને તર્પણજીવી તરીકે સમર્પે છે. અને
તેમની અપૂર્ણ રહેથી આસાઓ અને શુભેચ્છાઓને તેમનીજ સમરજાજીવી વડે રૂધવની
કરે છે. છતાંપિ તેમાં આત્મજાન કરાવેના તેમને પોતાનો નૈસર્ગિક નૈતિક અતે
માનસિક ઉચ્ચાદ્ય આપણને કાંઈ પણ અતરપટ વિના નિર્વિન દર્શન દે છે. સદ્ગીનો
સદ્ગુણ ફેરી રીતે યદ યો છે તે તેમણે તેમના કાળેથી પ્રકટ કર્યું છે. દાન અને
દયાની આપણા નવિન કુશળી ભાવના ફેરી ફેરી જોઈએ તેનો આપણા આગળ તેઓએ સંપૂર્ણ
આદ્ય મૂકેલો છે. જેમ મિત્રકોચના પિતા તરીકે રા. જ. રજકોચનામત્તું નામ
અજ્ઞાતર છે, તેમ મુંબઈ ચહેરની જદાર-આપણા નવિન કુશળે અનુકૂલ નવિન વિદ્યા અને
વજાનવિદ્યાના ઉત્સાહી પોષક તરીકે હયાતના હનિદાસમાં તેમનું નામ ચિરંજીવ રહેશે.

સર વિનુભાઈમાં જેમ દેવસંપતિ વિપુલ છે તેટલાજ પ્રમાણમાં તેઓના ચિત્તમાં

ધર્મની ભાવના પણ હિકટ છે. તેમના માનસિક વ્યાપાર તરીકે તેમનાં ધર્મ કાર્યોનું તેઓને વિદ્યાનું વ્યસન લાગ્યું છે અને હૃદયના શુદ્ધ તરીકે નામ સ્મરણ, જનસમાજનું હિત કરવાના પ્રેમમાં તેઓ પડ્યા છે. તેમનાં દેશહિતનાં સાર્વજનિક સ્વભાવ કાર્યોની નામાવધી કરીએ તો તે પણ વિશાળ યશો. રા. બ. રણછોડદાસે રથાપેલી જ્યુગીલી હોસ્પિટલમાં એક વોર્ડ ખાંધી આપી. સુવાવડી સ્ત્રીઓને માટે સારી સગવડ કરી આપેલી છે. તે પાછળ તેમણે ૧ ૫૦,૦૦૦ ની રકમ કાઢી છે; અને નિશાળ અને લુનીવર્સિટીની પાઠશાળામાં ભણતા વિદ્યાર્થીઓને માટે શિષ્યવૃત્તિઓ કાઢેલી છે. અમદાવાદ હાઇસ્કૂલનું મહાન બંધારી આપવાની તેમના પિતામહની ઇચ્છાને અનુસરીને તેમણે તેમના સમારક તરીકે રૂ. ૪૫૦૦૦ આપી શાહપુરમાં એક અદર્શ હાઇસ્કૂલ બંધાવી આપી છે. તેમજ સંસ્કૃત ભાષાના જ્ઞાન-વિસ્તાર માટે તેમણે રૂ. ૨૫૦૦૦ કાઢેલા છે. પોતાના પિતાનું નામ અમર કરવાને તેમણે સારંગપુર દરવાજા બહાર “ માધવપ્રાચ ” લોકસેનામાં અર્પણ કરેલો છે. તેમના ડેટલોક ભાગ સન્નારીઓને માટે પૃથક્ કાઢી આપેલો છે. આવી રીતે તેમણે સહુની લોકસુખાકારી ખીલવવામાં કાંઈ છાછો પરિશ્રમ લીધો નથી.

કદાચ કાંઈ એમ ધારતા હશે કે સર-ચિતુભાઈ આ નવીન યુગને અનુસરતાં ધર્મ કરતા હોવાથી તેઓ આપણા સન્માનન વેદ ધર્મથી વિરુદ્ધ હશે. પરંતુ તેમ નથી. તેઓ આત્મીયપ્રનાયીક ઉપર આગ્રહતા વેદપ્રનાતન ધર્મના અનુયાયી છે, શતયંત્રી, સદસયંત્રી, મહાદેવ અતિશદ વિગેરે યજ્ઞયાગાદિક ક્રિયા તરફ તેમનો સંપૂર્ણ ભાવ છે. આ રીતે તેઓએ પશ્ચિમના નરિન ધર્મના પાતન સાથે પૂર્વના ધર્મનો સદચાર પણ આવરણ માન્યો છે. તેમના તરફથી કાંઈને વર્ણાસનનો તો કાંઈને દાન, તો કાંઈને શિષ્યવૃત્તિ એમ યથાધિક્ય વ્યવસ્થા થાય છે. કવિઓ અને સેબકાના પણ તેઓ આશ્રયદાતા છે. આવી રીતની તેમની ઉદાર ચિન જનકભાણુ વૃત્તિ એકને તેમની ૪૩ વર્ષની ઉંમરે ના. સરકારે ૧૯૦૧ માં સી. આઇ. ઇ. નો માનવતો ખીલાય અર્પણ કર્યો છે. આટલી નાની વયે આવો ખિતાબ પામવાનું માન પામનારા આખા હિંદુસ્થાનમાં તે પહેલાંજ છે.

જેળવણી એજ દેવહિત કરવાનું પ્રથમ પગથીયું છે એમ તેઓ દ્રઢપણે માને છે. વર્ગી વિદ્યાન અને દુન્યર ઉદ્યોગની કેળવણી તરફ તેમનો પક્ષપાત છે. તેટલા માટે મધે વર્ષે સર ચિતુભાઈએ ૬૦૦,૦૦૦ નામદાર સરકારને હસ્તક આપ્યા છે અને તે રકમમાં ખીજા ૨૦૦,૦૦૦ ઉમેરી ગુજરાત કોલેજની વ્યવસ્થા નામદાર સરકારને સોંપાવી છે. દુન્યર ઉદ્યોગની પાઠશાળા માટે ૧ ૪૨,૦૦૦ તેઓએ જૂદા કાઢ્યા છે. તે જ્ઞાનામાં મિલ્લઉદ્યોગ સંબંધી જેળવણી આપવામાં આવે છે.

સગભગ ૧૯૦૭થી તેઓ અમદાવાદની મીલ્કેશિયનના માનવતા અધ્યક્ષ છે. અને અમદાવાદને મ્યુનીસીપલ વહીવટ સરકારના હસ્તક મળે ત્યારથી મ્યુનીસીપલ કમીટીના પ્રમુખ છે. તેમને ૧૯૦૬ માં સરકારે પ્રથમ વર્ગના સરદાર ખનાયા છે.

આ તેમની લોકહિતપ્રવૃત્તિનો સ્ફુટકાર કરીને ના. હિંદી સરકારે તત્કાલાન સમ્રાટના જન્મોત્સવને પ્રસંગે સને ૧૯૧૧માં તેમને નાહટલુડને માનવતો ખીલાય અર્પેલો છે. સાતમા એકવર્ડ ધી પીસમેકરના સ્મરણચિન્હ નિગિતે ચિકિટોરિયા જ્યુગીલી હીતપેન્સરીમાં લખેલો અને સારવાર કરનારી સેવિકાઓને જેળવણી અને તાલીમ આપવાને એક નિશાળ ઉઘાડવા માટે એકલક

રામ આપવાની તેમણેના. સરકારને સને ૧૯૧૦ માં માગણી કરી હતી. હાલ જો મોજના પચ્ચાર થઈ છે તે પ્રમાણે સરકાર તેમાં રૂ. ૨૦,૦૦૦ મળતના આપશે અને સર-ચિત્રભાઈને રૂ. ૧૧૫૦૦૦ના અપરાધાદ મુનીસીપાલિટીના બોર્ડ સરકાર દરમક સોંપ્યા છે, તેના બાજના રૂ. ૪૫૨૦ માંથી રૂ. ૧૫ રૂ. ૧૨ અને રૂ. ૧૬૦ ની સિવિલિટિ મેજસ્ટ્રી પંદર સી સિમ્પા-આને દાપણ અને સેલિકાનું કામ સિખચડનાની વ્યવસ્થા થશે જેમ સંભાળાય છે.

સર ચિત્રભાઈએ ત્યારે આવી રીતે લોક સમરતના કદરાણમાં પોતાની દ્રવ્યસંપત્તિ વેરના માડી છે, તે સમયે તેણી પોતાના નિકટના સંજ્ઞીઓ-પોતાના યાત્રિ જથ્થાએ છેક વિદ્યારી ગયા નથી. તેમને માટે પણ સિવિલિટિમાં રચાઈ છે અને તે ઉપરાંત બીજી રીતે પણ વધારાએ મદદ કરવા તેણી ચુકતા નથી. આ રીતે તેમની દાનસીલતા પછી વિચાર અને સર્વવ્યાપી છે. પોતાના નિકટના સંજ્ઞીઓથી તે દેશ સમરત સુધી ઘસુધેવ કુટુમ્બિકમ્ ભાવના તેમણે વિસ્તારી છે. ઉર ગણ્યાનાં તે ઉપરાંત કામરચીવલ દાલિજમાં રૂ. ૧૦,૦૦૦૦, ત્યોર્નથી શીશ્ય દોલમાં રૂ. ૧૦૦,૦૦૦, સર ત્યોર્ન કથાર્ક સાપમેરીમાં રૂ. ૫૦૦૦૦ અને તે ઉપરાંત બીજા પણ ખજા રૂપિયા દેશદેશમાં ખર્ચા છે. વળી તેમની દેશ વિદેશની સખાવતો મહીવે તે ઉત્તરમાં દરદાર, કાથી, પ્રયાગ અને કાશિ-માં રામેશ્વર નીચેરે યાત્રાનાં રથજોએ તેમણે ધર્મચાળાઓમાં તથા બીજાં વિવિધ પુણ્ય કા-મોમાં દ્રવ્યને ઉપયોગ કર્યો છે. આ ઉપરાંત તેમનાં ગ્રામદાનો તે સર્વને ગ્રામજ છે.

પરંતુ તેમની આત્મા સુખીની જીવનરેખાને વિશેષ ઉત્તમ જનાવનાર પ્રસંગો તે ૧૯૧૩ ના ખ્રિસ્તિ વર્ષના મંગલમય પ્રમાણથી જણાવા સાચા નૂતન બાંધિસા. છે. અને તેમની જીવનના કાલે દેવી કાલે રમણીય અને ઉચ્ચતર વિદ્યામાં લઈ જશે તે આત્માને તે કદપણ કલિન છે. એક તરફથી તેણી ૧૯૧૩ ની ધારા સમાની નવી ચુંટણીમાં ગુજરાતના મીલકિતનસની સમાના પ્રતિનિધિ તરીકે ચુંટાવામાં રહેદમક નિવડ્યા છે, તે બીજી તરફથી "બેરોન્ટ" ના સર્વોપરી માનવતો ખિનાજ નામદાર તત્તજના સદેનચાહે તેમને નતન વરેની બેટ તરીકે જણ્યો છે. આ રીતે તેમને રાજ પ્રજા ઉપર તરફથી સમાન કામે આવત અસિધારણીય પદ પ્રાપ્ત થયું છે અને આ રીતે રાજ પ્રજા ઉભવની સેવાનું ઉત્કટ અસિધારણના તેમને પ્રસંગ આવ્યો છે. સમગ્ર દિંદુરનાનમાં દિંદુ કહેવાતા વર્ગમાં આપું ઉચ્ચ "બેરોન્ટ" પદ પામનાર પહેલા દિંદુ તે સર ચિત્રભાઈ છે. તેમણે આ રીતે કુટુંબ, યાત્રિ અને સમગ્રદિંદુ કોમને વચના ઉન્નત સિખરે પહોંચાડ્યા છે. એવરકરી આજ દેવીની સોામાં લપાવની જાગ્ય દેવી આવી પણ વધારે ચમકાર તેમને બતાવે એવી અમારી હાથર પ્રયે નમ પ્રાર્થના છે.

તેણી ગર્ભ શીમંત જનાં નિરતિમાની છે, અતુલ દ્રવ્ય સંપત્તિ જનાં સાદા છે, તેમનું ગૃહ લક્ષ્મીનું નિચસરવન જનાં તેણી વિચારસિક છે, અને પ્રજાના અતિમ આશા. જનાં તેણી લઘુતાના પુલરી છે. હાથર તેમને દિધાંપુત્ર જણા અને એના નરગજીનાં પિત્ર દુંદુભી તેમના રત્નરથ પિતામહને આનંદ સમાધિનિમગ્ન કરે એવી રીતે તેમની વચરેખા વધારે અસ્તુ.

ૐ શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

જ્ઞાનપિપાસુ.

નોંધ અને સ્વરૂપ.

સંપૂર્ણ દીક્ષા.

કાળચક્રની ગતિ કોઈપણ રીતે નથી. પુરાણ દીક્ષા પ્રાચીન કાળથીજ ભારત વર્ષના સુખ દુઃખના કપાટા ખાતું આપ્યું છે. હેતુકા મોગ્ય શહેનશાહોની નિદોષતાથીના વેશથી ભગી પાણું નિદાવશ થઈ ગયું હતું વિચાર્ય રમણાન જેવા એ શહેરમાં મિનારાઓ, મહાસયો, કબરો, કિલ્લાઓ અને ખંડીયરો ગત સમયની સ્થિતિ આજ આગળ તાજ કરી અને વધારે ગંભીર અને ભયંકર બનાવતા હતા.

સમ્રાટ મહાનશહેનશાહ ભયોજી પ માથે શહેરને નીલામાંથી ભગત કર્યું છે-સંપૂર્ણ કર્યું છે. થોડા વખતપર જે રમણાન જેવું કામતું હતું તે હવે મહાન શહેનશાહના મંત્રથી મનોહર ઉદ્ધાન જેવું થવા માંડ્યું છે. ભયાં પ્રવાસીજન કાંઈ કાંઈ વાર ખંડીયરોમાં વસ્તા પક્ષીઓને હેરાન કરતા, ભયાં મહાસયોમાં માત્ર પ્રવાસી જનના પગલાનાજ પડપા પડતા, ભયાં માત્ર પક્ષીઓની પાંખ ફરકાવવાનોજ આવાજ કાને પડતો, ભયાં સૂર્યના કીરણ અધિકારમાં પ્રવેશ કરવા બ્યર્ષ મહેનત કરતા, ભયાં નીલારેવીનું રાજ્ય પુરું આવતું હતું, ભયાં મિનારાઓ મહાસયો, સમાધિશુદ્ધો, કબરો, કિલ્લાઓ, વનરપતી, જાડ, પાન, ફળ પુલ પશુ પંખી અને મનુષ્યો પણ માફ નીલાના ભોગ થઈ પડ્યા હતા; ત્યાં આજે હજારો લોકોના મથુમથુટ સંભળાય છે. ત્યાં સૂર્યના કિરણ સર્વજન પ્રવેશ કરી ભુના ખંડીયરોના અધિકારને છેદી પ્રકાશિત કરે છે. ત્યાં મિનારાઓ, મહાસયો, સમાધિશુદ્ધો, કબરો, કિલ્લાઓ, વનરપતી, જાડ પાન, ફળ પુલ પશુ પંખી અને મનુષ્યોમાં કાંઈક નવુંજ ચેતન રહ્યું છે. મહાસયો અને મિનારાઓ માફ નીલામાંથી ભગત થઈ એક બીજાના અકચકીત મહેનતોનો ભેદ રિમત દારવ કરે છે.

સંપૂર્ણ દીક્ષા અને શિષ્ય કલા.

દીક્ષા સંપૂર્ણ થયું-મહાન શહેનશાહે ચેતન મુક્યું. એ સંપૂર્ણ થયેલા શહેરને રાજ્ય-મારવા, ભારત વર્ષના પ્રાટ નગરના ભગત થયેલા આશ્રમોનો યોગ્ય સત્કાર કરવા, પાણીમેંટમાં, કોન્સીસોમાં, ન્યુસયેપરોમાં, માસિકોમાં અને અનેક નિદાન મંડળમાં જોતજોત અર્ચા ચાલે છે. નવા-ભગત થયેલા દીક્ષાને પ્રાપ્ત મન્ય પ્રજાના આદ્યેથી શોભાવતું કે સ્વદેશી કારીમરીને તક આપી સ્વદેશના આદ્યેથી મીત્ર ખડું કર્યું એ વિષે મતમતોતર છે.

ભારત વર્ષના ભગત થયેલા આશ્રમોનું નવું દીક્ષા એક બીજા છે. એ ભગતની દર્શાવવા માત્ર એકજ માર્ગ છે અને તે શિષ્યશાસ્ત્રીઓના હાથમાં છે. ભારત વર્ષના ભાગ્યોદય સુધક હમારો ભારત પુત્રોનાંજ આદ્યેથી ઉભી થઈ જોઈએ એવી અરજ થોડા દીવસપર હોયસ આજ બેઝફર્ડ, લોડ ગ્લેનકાનર, મી. જે. ક્રોમ. એમ. પી. મી. વોલ્ટર જેન મી. હાલી હોવન તથા બીજાઓએ હોદી પ્રવાન લોડ કથપર મોકલી હતી.

હોલોડનું મોરનીમ પોસ્ટ નામનું જાણીતું પત્ર પશુદેશી કારીગરીની તરફેણમાં મત ઉચ્ચારે છે.

સંસ્કૃત અને ફ્રેન્ચ કુમારિકા.

કલકત્તાના સંસ્કૃત કોલેજના પંડોનોની એક સમાજ એ કોલેજના પીન્સીપાલ સતી-શયંદ્ર વિલાશુપટે “ભારતી” નામનો પિતાન સુએનકુર્ષલ નામની સંસ્કૃત કાવ્યનું બોટો માન પદાવનારી પ્રતિષ્ઠા પામેલી ફ્રેન્ચકુમારિકાને આપ્યો છે.

કાલકા બહાદુર અને અજ્ઞાન બાહ્યોને તથા પ્રાથિમાય પ્રજાનીજ બાપા ભણનાર સુવેદને આ બનાવમાં મનન કરવા જેવું કાંઈક મળ્યું છે.

“ હાય વ્હાલા પીયુજી ”

(ગરબો)

(શ્રી રામરાય.)

હે—સુખા—તીતી—ગાઈ—ચંદ્રી—ખીલતી—

વ્હાલી મે—પણડી—ગા—ન ક—રતી—

પુલ વાડીની મંદી, ચંપાળી સુંદરી,

મન નવાગીની ખગતી ફની.

મુલતી પ્રે—મ પા—રજે—પી—પુને મુ—શા—વડી

સુતી પ્રેમ રીયાપા પીયુને સુખાગી.

દરતે જાતી ઉભી રહી સુખપ્રીત પુલ જડી;

પ્રેમનીધાસ દેતે ઉછાળતી,

મુંદરી સરપવતી મીડી મરૂવતી.

મંદ દારૂ કિંચીત કરતી;

પ્રેમ સ્વપ્ન સ્મરતી કંથ માળ નવડી,

અંતરે હૃદયપાઠ રહી હૃદય લલ રોલાવતી.

મુદી કામગ કર મદોં છાન અશુધી ન્દવડાવતી;

પ્રીત નાની ચુલડગી,

પ્રેમી પ્રતીમા અંતર પરી મેના કાલું કાલું પોસતી.

“ હાય વ્હાલા પીયુજી ”

॥ શ્રી વિશ્વવંદ્ય સૂત્ર સંગ્રહ ॥

(શ્રી કામગવાચાલ)

પ્રમાણિક્ષણે પોતલું કર્તવ્ય કામગવાચે પ્રવલનું ચેત્ય રૂપ મળ્યા વિના રહેતું નથી. મન ને આપણું સર્વસ્વ હોવાથી મનનેજ સર્વોત્તમ પ્રમાણરતું કરવા ઉપર આપણા સધળા સુખનો આધાર રહેલો છે.

ત્યાં પ્રેમ નથી ત્યાં પરમેશ્વર નથી ને ત્યાં સુખ પણ નથી—વળી ત્યાં પ્રેમદોષ છે. ત્યાંજ સર્વ સંપત્તિ આવીને વસે છે અને ત્યાં કલેષ દોષ છે ત્યાં દારિદ્ર આવી ઉભું રહે છે.

જો તમારે પરમકામ જોવા યત્ન દોષ તો તમે સર્વના સિવક ધ્યાન, સર્વની સેવા છાવો, ને સર્વવંદન દિત કરો.

સમયનો સુપયોગ કરો—અને વર્તમાન કાળનું કલન જોજ પરખડું કલન છે, માટે જૂન કાળની બની ગયેલી વાતોને પીસારી છૂ વર્તમાન કાળમાં જો કાર્ય કરવાનું છે તેજ કરો ને તેનાજ વિચાર કરો.

આજે મળેલું સુખ સર્વોત્તમ છે, જોમ જલસી આવેજ તેજ આનંદ સેવા સુભાગી ધ્યાન. જો તેવી દુઃખદ સિથિમાં પણ પરમાનંદ જોમરવાને જો સમર્થ છે તેજ પુણ્ય સુખનો સ્વામી છે.

* શ્રીમાન્ ઊગ્રાચાર્ય મારતર સાદુજના પ્રસિદ્ધ લેખો તથા પુસ્તકોમાંથી આ સૂત્રો તારવી કાઢવામાં આવ્યા છે.

ધારણે સમયે ધારણા વિચારણું સેવન કરે, કદી પણ કરેલા નિશ્ચય ફેરવશે નહિ. શાંતિ, સ્થિરતા અને શ્રદ્ધાથી સર્વદા શુદ્ધ વિચાર સેવનાર પ્રથમ મુક્ત છે.

“ હું પોતે વસ્તુતઃ પૂર્ણ અને સર્વ સુખાદિથી મુક્ત છું ” તેમજ “ હું મારા હૃદય-મંદિરમાં સમિધાનંદ રૂપે વિરાજમાન છું ” આવા અધોક્ષનો સંપૂર્ણ રીતે હૃદયમાં પ્રક-
ટાવી તેમાંજ રમણ કરનારને પરમ શાંતિનો અનુભવ થાય છે.

તમારા પોતાના સામર્થ્ય વડે વ્યવસ્થા કરીને—જેવાથી સાધુ જેવાથી કાંઈ પણ થાય છે, તે તેના સાધુ ન જેવાથી બરફની પેઠે આગળી જાય છે.

સંકલ્પ પ્રેરવાના સામર્થ્યપર અને શ્રદ્ધા તથા નિશ્ચયપર વિજયનો આધાર રહેલો છે.

જેને તમે મળો તેની સાથે, શુભની આનંદની તથા અપારાધની વાતો કરો, કદી પો-
તાનાં તેમજ બીજાનાં કુઝબનાં શેઠાં રહ્યો નહિ.

જે સમયે જે કામ આપણે કરતાં હોઈએ તે સમયે તેમાંજ મનને સંપૂર્ણ રીતે પ્રેરણ-
વાથી તથા તમારા આત્માની શક્તિએ પ્રકટાવી તેમાં વાજવાથી તે કામ પ્રપત્તવડે સિદ્ધ થાય છે.
સુખ મેળવવા માટે સદાચારમાંજ જીવન ગણો, અધર્મોત્તરીરની, વાણીની ને મનની
શુદ્ધિથી ક્રિયા કરો.

જે તમારો પોતાનો અભ્યુદય કરવો હોય તથા તમારામાં પરમાત્મા પ્રકટાવવા હોય
તો શુદ્ધ વિચાર, વાણી ને વર્તન સર્વોત્તમ રીતે પ્રકટાવી તેનુંજ સેવન કરો.

જાપ, ચિંતા, શોક, કલેશ, વિગેરે મનુષ્યની ઉત્થાપિને અટકાવનારા મોટામાં મોટા રિપુ
છે, માટે તેનો સમુગ્રનો નાશ કરો.

તમે તમારા મનને નિરંતર ઉચ્ચ પિયોમાં અને શુદ્ધ વિચારમાં રમણ કરાવો.

પ્રત્યેક બીજનું કાણું પાસે એટલે અશુભ નહિ જીએ, પરંતુ અજકલું પાસે એટલે
શુભનેજ જીએ.

આત્મમજા એજ વિજયનું સર્વોત્તમ સાધન છે, માટે તે બળ અધિક પ્રકટાવો.

આપણે કરવાનું એ છે કે—પ્રતિજ્ઞા નિશ્ચય અને પ્રયત્ન દ્વારા કાર્યમાં આગળ વધવું.

જ્યારે તમને તમારામાં દોષ જણાય ત્યારે તમે તે દોષને રથાને શુશ્રુણેજ જીવો, અને
શુશ્રુણેજ મુનઃ મુનઃ ચિંતન કરો.

મન અને આશાને સર્વોત્તમ રીતે વિકાસ કરવા માટે નિરંતર પ્રસન્નતા સેવો.

આપણા જીવનના રથનો સારથી પ્રભુ છે માટે આપણે બીજકુલ ભય ધરવાનો નથી-
સર્વદા નંદર કરો.

આ જગતના વ્યવસ્થાને અલક્ષ કરી તમારા મૂળ સ્વરૂપનીજ લક્ષણ કરો.

અખંડ સુખનું જ્ઞાન એ અપારજ, યૌવન, અને સૌહર્દને આપનાર અમૃત રસ છે.

આત્મા અવિદ્યાના તાપને શાંત કરે છે માટે નિરંતર આત્માની છાયામાં આવી બેસો.

હે પ્રિય સાધકબહેન ! સર્વદા તમે શુભનુંજ ચિંતન કરો, નિરંતર સુખસાધક
વાણીનો ઉપયોગ કરો, સદાચાર તથા શુદ્ધ વિચારનુંજ નિરંતર સેવન કરો, અજ્ઞાનનો ત્યાગ
કરી જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરી જ્ઞાનમાંજ મગત રહો, સર્વ પ્રાણી માનવપર પ્રેમ દ્રષ્ટી અર્પણ સમભાવ
કરી રાખો અને સર્વદા સર્વ પ્રાણીમાત્રનું કલ્યાણ કરવામાં પાછા હોડો નહિ, પ્રત્યેક સ્થિતિમાં
પ્રસન્નતા અને આનંદમાં હસતાજ રહો, નિશ્ચયને પ્રપત્તવડે નિરંતર કાર્યમાં આગળ વધો,
માત્ર વિધિમાં પડી ન રહેતાં ઉચ્ચ સ્થિતિએ જહોવાવાળા પ્રવાસ કરો અને પરમાત્માનું
આસોપાસ રમણ કરી તમારા હૃદયમંદિરમાં રહેલા અંતર્યામી ઈશ્વરમાં અભિન્ન યાઓ. અસ્તુ.

નરજહાન.

(નલિનકાન્ત નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દીવેશિયા)

મતાંકી આણુ.

પ્રકરણ ૧૦ મું.

તે દહાડે અધિકારવાળો હોવાથી ચોકાવુર લાગતો હતો. માથે વાદળાં મધુમી રજાં દર્તા. ને વાદળાંની ધટાથી ઠરઠો કરવાને પરન પણ બીજકૂચ નહોતો. હાલે સમયે સલિમ કુમળભિરની ટેકરીઓ તરફ જવાને ઉપક્રમે મિદાર-ઉન-નિસા તે દહાડે બહેલી બહી હતી ને ધરની અગાથીમાંથી સહીમને તથા તેના મિત્રોને થોડે સ્વાર ધર્ષને જતા જોવા. જ્યારે તે સરખસ તેની દષ્ટિ પાર થયું ત્યારે નિર્જીવ પદાર્થની પેઠે ગર્ભ ને પડી. વિચારમાં ને વિચારમાં તે એકલી બધી તલિન ધર્ષ ગર્ભ હતી કે તેની માઆખાની પણ તેને ખજર ન પડી જો કે તે તો ગરબે આકરોને માંડપાડીને દુઃખે આપતી આપતી આવી હતી.

તેની આજે પૂઠયું. હું આ વિચારમાં છે ! તારાં વિચારનાં સ્વપ્ને તારી માને નહિં કહે !"
મિદાર—ઉન-નિસાએ ચમકીને કહ્યું. આ હું આવી તે મને ખજર જ ન પડી હું વિચાર સાગરમાં હતી.

બેગમ ગવાસ—વિચાર સાગરમાં ! ને તે વળી હું ? કેવી નવાઈની વાત ! એક પણ પણ સિધર બેથી ન રહી સકે તે વિચાર સાગરમાં ! હું તારાં બાલાર્થ ગર્ભ લાગે છે. વિચાર સાગરમાં પડવાનું કારણ મને કહે.

મિદાર—ઉન-નિસા-કાંઈ ખાસ કારણ નથી. નાચે જદુ મરખો લાગે છે તેથી હું પવનની આઠાએ ઉપર આવી તો અહિં પણ હેવું જ છે. એક પણ પાંદડું હાલતું નથી ને ચિત્તમાં ને અહિં બધે સરખું જ છે.

બેગમ ગવાસ—" મહારી દીકરી, તું મને હેતરીય નહિં. તારાં મન, અસ્વસ્થ રહેવાનું બીજું કાંઈ કારણ છે. તારી બિપણ સર્થ લેનાર કાંઈ કારણ છે. તે મને કહે"

મિદાર—ઉન-નિસા-મને કશું પણ નથી થયું. હું તાપને લીધે અસ્વસ્થ છું. થોડા વખતમાં સારી થઈશ.

બેગમ—" મહારી પુતળી, હું ધારે છે તેવી હું મૂર્ખ નથી. હું આ દુનિયામાં ઘણાં લાંબા વખતથી છું ને માણસો સ્વભાવ પરથી સુકુછું. ને તારી મુખમુદા ઉપરથી તારા મનમાં શું છે તે જણાઈ આવે છે, તારો વિચાર યથો ત્યારની હું બાલાર્થ ગર્ભ છે. પેટમાંની મહારી ખુશ મિલકતને હસમુખી પુત્રી હવે વિચારમાં ને વિચારમાં ગુંથાવડી ને શાન્ત રહે છે તેવું કારણ કાંઈક છે."

મિદાર—ઉન-નિસા-મન તે સમુદ્ર કરતાં પણ બીજું છે. તેની અધામ ઊંડાઈ કોણ આપી સકે ! તેની સપાટી જ જણાતી નથી.

બેગમ—પણ પાણીની સપાટી ઉપર યનાં દુઃખમાંથી તેને તળીયે શું ધાય છે તે સમગ્રી સજાત હું તારા મનના વિચારો જાણું છું. કોઈ પણ હવે તારાં લગ્ન આવતા પખવાડીયાની આ નિયોચિ થવાનું છે, માટે ખુશ મિલકત યા, આશ્વ !

બીજાની આસો લાગે હોય તેમ બહીને મિદાર-ઉન-નિસાએ કહ્યું. લગ્ન ? ત્યારે હું મને આમ ક્યારની પેઠે નાખી દેવાની ! હું તમને વિનંતી કરું છું કે લગ્નનું નામ ન દેશો."

બેગમ ગવાસ—" જો હું કહેતી હતી ને કે તારા વિચારો હું જાણું છું. તારા બીજ

તરંગોને કીધે તું અસીકુલીએમ સાથે પચ્ચવાને- પૃથ્વી નથી હું ત્હને ડાહી ઊકરી
જાણવી હતી પણ તું બીજી ઊકરીએ જેની મૂર્ખ નીકળી. અસીકુલીએમ જેવો સારો ને
ઉમદા માણસ જે ત્હને કૃષ્ણ-પૂજારી, હેવાને મૂળને શાહનગદા જેવા તરંગી માણસને તું મ્હાપ
છે ! શાહનગદા તો હેમની મન્દ્ર હશે ત્હાં સુધી ત્હારી સાથે સારી રીતે વર્તશે પછી યશું

મિહાર—ઉન્ન-નિસા-મા ત્હમે બધું જાણે છે કે હું સસીમને મ્હાકું છું. ને પછી બસ,
મ્હારે બીજું કંઈ નહિં જોઈએ. હું જેવી છું તેવી જ રાખવાની વિનંતી કરું છું.
પરમેશ્વરની ખાતર મ્હને કુખના ખાડામાં ન નાંખશો. હું ખાતરીથી કહી સકું છું કે સસીમ
મ્હને ખરા અંતઃકરણથી મ્હાપછે.

બેગમ ગયાસ—બસ, બસ, હવે ત્હારા તરંગો ઊડી દે. એવો શાહનગદાની ઘેલાઈ છે
અને તું તેનાથી ઘેલાઈ છે.

મિહાર—ઉન્ન-નિસા-મા ત્હમે કદી પ્યાર નથી કીધો ? મ્હેં શાહનગદાને મ્હારું
અંતઃકરણ અર્પણ કર્યું છે. તો બંને હવે એ તજ દે કે ગમે તે કરે, મ્હેં તો આત્માર્પણ
કર્પેછે ને તેથી હું મ્હને સુખી માનું છું.

બેગમ ગયાસ—પ્રેમ ! હું મ્હારા પતિને મ્હાકું છું. તું જેને પ્રેમ કહેછે તે અવેગ્રાહ
શિવાય બીજું કંઈ નથી, ને તે ડાહ્યા માણસોનું લક્ષણ નથી.

મિહાર—ઉન્ન-નિસા-ને ત્હેની ચકિત, ત્હેનું માધુર્ય ને ત્હેનું સુખ હેંમાં જ છે, એ
બધાની અસરથી કુપદને કાળો કુવારો સુકાઈ જાય છે. ને તે માણસોને પૃથ્વી ઉપરથી
સ્વર્ગમાં સર્પ જાય છે. ત્હમરે મ્હને કુખો અને પીડાઓની વાતો કહેવી હોય તો કહો, પણ
તે પ્રેમ કુખને સુખ કરી દેછે, ને પીડાઓથી ભરેલા માર્ગને પણ ચુકાવથી જ ભરેલો તે કરી
દેછે. મા, વાદાલી મા ! પ્રેમની કંઈ પણ વ્યાખ્યા ચર્ચ સકે એમ નથી. તે આ પૃથ્વી
ઉપર નથી. મનુષ્ય જાતિની લાલા ત્હેનું વર્ણન કરતાં યાદી જાય છે એ તો આજીવનો ને
મનમાં ધાગવો જોઈએ. પ્રેમ રૂપી અગ્નિ જ્યાં છુરખાને જાગી નાંખેછે ને પોનાની પ્રિયનું
મ્હેં જતાવેછે ને એનાં અંતઃકરણો જોડી દેછે. પૃથ્વી ઉપરની કંઈ પણ સત્તા મ્હને હેનાથી
ધૂરી નહિં પાડી સકે.

બેગમ દહતાથી કહ્યું, “ અરે મૂર્ખ ઊકરી, હારીજનાં કાવો વાંચવાથી ત્હારું મગજ
કરી ગયું લાગે છે. મ્હને એ ચોપડી ત્હને વાંચવા દેવાની મનાઈ હતી, કારણ કહેવાય છે કે
એક સો વાર હારીજ વાંચે તો માણસ ગરિષ્ઠ સર્પ જાય છે. પણ મ્હેં જ મૂર્ખાઈ કરી કે ત્હને
વાંચવા દીધી ને તેથી મ્હારે શિક્ષા ભોગવવી જોઈએ. ત્હાની ઊકરીઓએ આ પ્રમાણે પ્રેમ
વિશે વાતો જ ન કરી જોઈએ.”

મિહાર—ઉન્ન-નિસા-મા, વાદાલી મા: હારીજ તો અંતઃકરણમાં પેલી નીકળેછે ને
ત્હેની આશાઓ, વિચારો ને તરંગો દર્શાવે છે. જો એ ન હોય તો તે બધાનું વર્ણન કાંઈ
કરી સકત નહિં. તે જાહુ જ મધુર રીતે વર્ણવે છે. તેથી ત્હેને લોકો ગૂઢ બાજનોના પ્રગટાવ-
નાર ને અદૃશ્ય વસ્તુની છાન્ન કહે છે.

બેગમ ગયાસ—તે બધે મધ, સ્ત્રીઓ અને રમત ગમતની જ વાતો કહે છે. ને મ્હને
ખાતરી થઈ છે કે ત્હાનાં ઊકરોને વાંચવા ધાવક ત્હેનાં પુસ્તકો નથી.

મિદાર—ઉન-નિસા-નદાણી મા, હારીઝી તિદ્દ એક પશુ ઘડ બોલશે નહિ, ત્હેનાં ગાવનો દેખીતાં ધણાં નજારાં લાગે, પશુ ત્હેમાં ઊંઘ અર્થ સમાવડાએ. મૂંઘાંથી જે કાંઈ સારી વસ્તુ છે ત્હેનું સારાપણું લીધેલું છે તે જનાવવાને જ હુડીઝ જુવાનીના મોજશોખનું વર્ણન કરે છે. તે ગુલામ, મંદ સીદળસમુ. જુલજુલઅને પ્રિયાને એક જ જાતનાં ગણે છે, ને દરેકને પ્રેમની મિતીના થોડા થોડા અંચની પ્રિયા જનાવનારાં ચારવાની પેટ ગણે છે.

બેગમ ગવાસ—તેમ દરો, પશુ ધણાં સૈધ ત્હેનાં કાળોના ઉચ્ચ અર્થો જાણી મૂકી છે ત્હેમાંથી બનિયારી અર્થો સોધી દડાડે છે.

મિદાર—ઉન-નિસા-મુર્શ તો જમા ઉપર એક સરખી રીતે પ્રકાસે છે, પશુ ત્હેનાં કિરણો જે વસ્તુમાં ધર્મને જાણે તે વસ્તુને રંમ ક્રેડે. નાદારો લેખી ત્હેમની નકારી કેગવ-લ્હીથી હુડીઝનાં કાપેલી મધુરતા અને ઉમદાપણને જમાડી નાખે ત્હેમાં દેના રો વાંક ?

બેગમ ગવાસ—દુશીને “લખલા તરીકે, હુડીઝનાં કાપેલો ત્હેના જંગલી તરંગોને ઉત્તેજન આપે છે, ને ત્હેને ગાંડી બનાવી છે ને તેથી જ હું ત્હેની મા સાથે અમરોદ રીતે વાનો કરે છે.”

મિદાર—ઉન-નિસા-ત્હેમે જહું મ્હને કહેવાનું કહ્યું, મા ! તો પછી મ્હને જરૂર કહેવું થાય લાગ્યું. મા, મ્હારે ત્હેમને કહેવું જોઈ એ કે મ્હે સનીમને પરજવાનું વચન આપી દીધું છે ને હું ત્હેની શોશાની જ છું. મા ! હું ત્હેની તરંગની મદદની આસા રાખું છું. મ્હને તું નહિં બચાવે !

તે પછી છુટણીએ પડી દાય તોડીને વિનંતી કરતે અવાજે આંસુથી ભરેલી આંખે કહ્યું. “પરમેશ્વરની આતર મ્હને તણ દેશે નહિ. હું ધણી દુઃખી છું ને ત્હેમાં હું જેને નથી મ્હાલી એવા પ્રશ્ન સાથે જન્મ કરાડીને ઉમેગે કરશે નહિ” માટે મ્હને બચાવવાની વિનંતી કરું.”

બેગમ ગવાસ—તું જંગલી છોડીડે. ત્હેને મુખી કરવાની બધી મોઢવણુ દબે કરી છે તે તું નથી જાણતી !

મિદાર—ઉન-નિસાએ રાતે અવાજે કહ્યું. “મા, હું ત્હેમને વિનંતી કરું છું કે ત્હેમે આવાં કુર ન થશે. મ્હને આ ધરમાંથી ત્હાં ખેંચીને દોડે હું મરી જઈશ.”

બેગમ ગવાસ—“દાડી દીકરી, છેક જંગલી ન થા ! હું આ વિશે ત્હેના આપને કહીશ.”

મિદાર—ઉન-નિસા-ધણે ઉપકાર, દાડી મા, હું જાણતી હતી જ કે માનાં અતઃકરણ સખન નથી હોતાં.

મિદાર ગવાસએ આગળ આવીને કહ્યું. “ને મ્હારું તો પથ્થરનું બનેલું દરો, કેમ ? હું અપરમાન અધિં આવી મ્હણે ને મ્હારી પ્રિયપત્નિ અને પુત્રી વચ્ચે જે વાનો યર્ષ તે મ્હે કાંમળી. ત્હેને મોદિં દીડી નહિં તેથી હું અધિં આગ્યો ને ત્હેને મિદાર-ઉન-નિસાએ કહેલી વાતોમાંની થોડીક સાંભળી છે પશુ મ્હારે બધી સાંભળવાની ઇચ્છા છે.

મિદાર—ઉન-નિસાએ દડવાપી કહ્યું. “પિયજી, હું અલીકુશીનેગતી સ્ત્રી નહિં યર્ષ સહું કારણ હું જીભને મ્હાડિં છું” માટે ત્હેમાર મિતનું. હિન ઇચ્છાને ત્હેને અત્પારથી કહેવાની વિનંતી કરું.”

મિદાર ગવાસએ—ત્હેને એ બધી ખજર છે ને તેથી જ તે ત્હેની સાથે પરજવાને બધારે આપડે પશુ ત્હેના જેવી કાઠી છોડીને આવી દીકરી કોઈ ને નવર્ષ લાગે છે, તું એમ ધારે છે કે સહીમ ત્હેને મ્હાલ છે ને તેત્હેને પોતાની રાણી બતાવશે ! મુખં છોડી !

સહીમ તો સુલસુલતા જેવો છે. જે પુલ્લ વૈાઘ દહાઘ સૂંધી પસંદ પડે છે તેને તે રાખે છે ને પછી ફેંકી દે છે. જો તે ત્હને પરણે તો પશુ તું ત્હને જનાનખાનામાં પાંજરામાં પૂરેલા પરીની પઠે કેદી જેવી રહીશ ને અંત સુધી દુઃખી યર્ષા ને અલીકુલીચિત્તે ત્હાં તો તું ત્હેના અંતઃ કરણની ને ત્હેના ધરતી રાણી યર્ષા.

મિહાર—ઉન-નિસા-પિતાશ્રુત્યુ વર્ષા છે. હું સહીમને જ મ્હાઉં છું ને ત્હને છાંદગીભર્યા ધણ.

મિહાર ગણાસમેગ—પુત્રી ! તું મૂખી છે અલીકુલીચિત્તે ત્હને સુખી કરવાને ત્હનું મનનું કરશે ને શાહઅદી સહીમ તો ત્હને ત્હેના જનાનખાનામાં પરી રાખશે. પુત્રી ! ત્હારા સુખ કરવાં મ્હને ખીલું શું વધારે જ્ઞાનું છે ? ને હું ત્હને દુઃખી કરનારાં-છાંદગીભર દુઃખી કરનારાંને ગોંધ વિનાની રાત્રી ને સુખ વિનાના દહાઘ જનાનવાણ તરંગો છોડી દેવાની વિનંતી કરું છું. યોડી ગરમી આપે હેવા અંગારા ને બહુ દ્વાડે હેવા અંગારાથી સારા છે. તું શું એમ ધારે છે કે તરંગી, ગરિષ્ઠ સપીમ.—

મિહાર—ઉન-નિસાએ મગરૂરીથી કહ્યું, “પિતાશ્રુત્યુ બસ કરો મ્હને ખીજવું દેવ તો ખીજે પશુ હું જેને મ્હાઉં છું ત્હને ગળો. હવે ને મ્હારું ત્હમરે માટેનું માન જોડું કરશે નહિ.”

મિહાર ગણાસમેગે મ્હીયર્ષા ને કહ્યું, “શું એક શીખામણુનો રાખ ત્હને પોટું લગાડે છે? હું ત્હને કહું છું કે સહીમ ત્હને મ્હાવશે એમ ધારતી દેવ તો તું મેત-મયે ને દુઃખી યર્ષા.”

મિહાર—ઉન-નિસા-દુઃખી યર્ષા તો હું યર્ષા. ત્હેમાં વચ્ચે પડનાનો રોષને દહ નથી.

મિહાર ગણાસમેગે દહનાથી કહ્યું, “ત્હને સુખી કરવી એ હમારી કરમ છે. હમે ત્હને છાંદગીભરતા દુઃખમાં નહિ નાંખીએ ને જો તું અલીકુલીચિત્તે પરણીશ તો સારખાતમાં તો જરા ત્હને દુઃખ યશે પણ જેમ જેમ તું, આગખતી જઈશ ને ત્હેનું મન છતતી જઈશ તેમ તેમ ત્હને પશુ રાઈ લાગશે. સહીમ જરા ખીજવાશે તો ખરે, પશુ ત્હારી ગેરહાજરીથી તે બધું જૂની જશે. તું જાણતી નથી કે જુલો જવું કેવું રહેણું છે.”

મિહાર—ઉન-નિસા-મૂત્રી જવું ? હું ત્હને કહી જૂવવાની નથી. મ્હારા અંતઃકરણના બળતા અર્ચનને કુનિયાની કાંઈ પણ વસ્તુ હેલતી સકવાની નથી. મમે તે કહો પશુ મ્હને ખત્રી છે કે સહીમ મ્હને .જરા દિગરા મ્હાવશે. ને હું ત્હને મળીશ નહિ ત્હાં સુધી તે જ પડના નથી એમ મ્હને કહ્યું હતું ને તેમ કરશે જ.

મિહાર ગણાસમેગ—હીક છે. હમને નુકસાન કરશે તો ત્હારા સુખને માટે હમે ખમીશું. અલી કુલીચિત્તે બહાદુર છે ને ત્હને પરણવાથી સહીમ ત્હને દુરમન યશે ને કાંઈ પણ કરશે તો તે સાંખવાને તે હિમ્મત ધાળે છે, ધારે કે હું વિગાદ લેકું તો પશુ તે કણુતનહિ કરે ને શહેનશાહની બરુદરખારમાં ત્હારે માટે મોંઘણી કરશે. વેથી મ્હારે દવેલ્હારે લાગ્યાવરાતમંદિનાની દશમેકરણું છે.

મિહાર—ઉન-નિસા-ત્હમે મ્હારી માજી તિરુદ ને જંગલી ધરાતી સાથે મ્હને નહિ પરણવી સંકે. જો પરણાવશે તો ત્હમે તે માટે પરત્વરો.

ગણાસમેગ—મૂખી છોકરી, તું શું કરવાની હતી ? હું બરોબર બદાખસ્ત રાખીશ ને ત્હારું લગ્ન યથેશું બેઈશ.

મિહાર—ઉન-નિસા-શહેનશાહ જે પોતાને પૃથ્વી ઉપર આવેલો ધધિરનો પડખો કહે છે ત્હને હું અરજકરીશ. હું ત્હેના રાખાસનને છુંટણીએ પડીશ ને દુઃખમાંથી બચાવવાની વિનંતી કરીશ.

મિત્રા ગપાસમેગ—ત્વારાથી હેવું કાંઈ થવાનું નથી ! ત્હને ખ્દાર જ જન્મ નહિં હઈં. અને વળી શેઠનથાદનું હેમાં કાંઈ આશરે નહિં. આપણા દેશના કાપડાઓ પ્રમાણે વું દમાન દાખમાંહે.

મિદાર—ઉન્ન—નિસાએ મિત્રાથી કહ્યું. “ જાલે એમ હોય, પણ શેઠનથાદે દેશના જુના, નકારા કાપડાઓ મુધારીને નવા ને સારા કર્યા છે. ત્હેમને ત્હમારા કૃત્યનું ગેરવાજીબી પથ્થું જણાયા વિના રહેશે જ નહિં.”

ગપાસમેગે ધારી પાછી પૂછ્યું, “ મ્હારાં કૃત્યનું ગેરવાજીબીપથ્થું ? હમે ત્હારે લાપક પર સીંધી કઢાડ્યોછે ત્હના કરતાં વધારે હમે શું કરીયે ? ”

મિદાર—ઉન્ન—નિસા—હા ત્હમારાં કૃત્યનું ગેરવાજીબીપથ્થું ! ત્હમે ત્હમારું દાખમાં પરમેશ્વરે મૂક્યા મણુસના મુખનો નાશ કરવાને વેધાર થયાછે. પરમેશ્વરે તો ત્હેનેમુખી કરવાને માટે ત્હમારા દાખમાં આપ્યુંછે ને સ્વાર્થી યઈ ત્હેનાં મુખને નાશ કરેછે. મ્હારું મુખ જો ત્હમે ઇચ્છતા હો તો મ્હને સામાટે જાનવા દેતા નથી ! હું મ્હારા અંતઃકરણથી જેને વિગ્રાહ છું ત્હેની સાથે કા માટે પરજાવો છો ? ને ત્હમે મ્હારી વિનંતી નથી સ્વીકારતા, કારણ મ્હારા કરતાં તમે માનની વધારે દરકાર કરોછો.

મિત્રા ગપાસમેગ—વું હજી ખરેખર વિચાર કરી સમજી નથી, તેથી ત્હારાથી બોલાય જ નહિં. છોડશું એમ એટલું રાહનિ સાપ માથે તો તે કાંઈ બાપ આપે ખરોક ! મ્હને ખાતરી છે કે અંખરે વું દમારો ઉપકાર માનીય જ ને ત્હને હવે મું દલી ફટકું કે આવતા મહિનાની રક્ષમે ત્હારું અસીક્રમીમેગ સાથે સગન થવાનુંછે.

મિદાર—ઉન્ન—નિસા—તેમ નહિં યઈ સહે. જો ત્હમે જીમમથી કરશે તો વું આ હાંકીની નાશ કરીશ.

મિત્રા ગપાસમેગ—અંદ ! હેવો પવન બરાબો છે કે ? પૂછેથી ખખર પડી તે સાથે ચડું ! હેવું કાંઈ બનશે નહિં. એમ કહી ત.ળી પાછીને એક નોકરને બોલાવ્યો અને મિદાર—ઉન્ન—નિસાને હેમાં રાખવાનો કુકમ આપ્યો.

મિદાર—ઉન્ન—નિસાએ મગર રહી ત્હેને જાનવાને અડકવા ન દાધો ને પોતે ચારડી તરફ ચાલીગઈ અને ત્હાં રહામે પેલો નોકર બોલે.

એમ ગપાસ—મ્હાલા, ત્હમે તપુ ઉતાર્યાછો મિદાર—ઉન્ન—નિસા ઠેકાણે આવે ત્હાં સંધી સમ મુજનરી રાખીયે તો કેમ ? આટલી ગંધી ઉતારવો શી છે ?

ગપાસમેગે ધ્રુસાથી કહ્યું. “ વું પથ્થુ તે નકારી છોકરીની તરફની જણાયછે. સગન કરવું તો હમણાં જ કરવું નહિં તો કદી નહિં. રાહડાવો કે છ પણ કહોડા આવી ચડે ને પછી સમ યઈ ન સહે. ”

એમ ગપાસ—પથ્થુ વ્હાલા, રાહડાવો પોતે જ ત્હેને પરજો તો તે કેવી મુખી થાય. હમે ને રસ્તો લીધોછે તે ચોચ છે કે નહિં તે જવા વિચારી જોજો.

મિત્રા ગપાસમેગે કહ્યું. “ છટ ! તેમ જાને જ નહિં. એમ તે સાચો મ્હે નિશ્ચય થયોછે. હવે દરગારમાં જરાનો વખત થયોકે. ખુલ દાખીઓ” એમ કહી તે જનાનખાનામાંથી કપડાખંધ આપ્યો ખરો.

ગિરિશૃંગોનો માલેક કોણ ?

લેખક:—ધનસુખલાલ કૃષ્ણલાલ મહેતા.

સન્ધ્યા હતી; ઘૂં અને મ્હારી પુત્રી, એક ન્હાની ટેકરી ઉપર બેસીને કુદરતની બખતતા નિહાળતી હતી, સર્વત્ર શાન્તિ પ્રસરી રહી હતી, આકાશમાં આછાં આછાં વાદળમાં ઉદાસ ચિત્તે જગતની વસ્તુઓ નિરખી રહ્યાં હતાં, ઇસોને પણ આ ગૂઢ શાન્તિની અસર થઈ હોય એમ પવનની હલેરથી સગર દાઢીને પાછાં રતબધ થઈ જતાં હતાં. આવીથી શિયાળરાંની ચીસ, ઘેર જતાં એકૂતના ગીતને પવન અને અચાનક કોઈ પક્ષીની કારમી ચીસ શાન્તતામાં વિખ નાખતાં, તેજ શાન્તિમાં પાછાં ફાળી જતાં હતાં. દ્રષ્ટિમાર્ગે પહોંચે ત્યાંસુધી વિશાળ પર્વતો, પોતાના હૃદયમાં ગળે અનેક દુઃખભરી કઠાગી સુવાની રાખતા હોય તેવી વિલ. ગીરી ભરી જાન્યતા ધારણ કરતા સૂતા હતા; અનેક દુઃખોમાં પણ છીછાં ઝીછાં સુખતાં સ્મરણ ચિહ્નો રાખવાને ઇત્સુક હોય તેમ વચમાં વચમાં લેખની હૃદયમાંથી ન્હાનાં ન્હાનાં અરણ્ય મીઠું દારૂ કરતાં પૃથ્વીપટે દોળાઈ જતાં હતાં.

બાલિકા આ અદ્ભુત દેખાર જોઈ રહી હતી, એના હૃદયમાં એથી શા કાવ ઉત્પન્ન થવા હશે ? અમાનક હેલે પ્રશ્ન થયો. “બાપુ, આ ગિરિશૃંગોનો માલેક કોણ ?” મ્હને એ કપળી જમીનના ધણીનું નામ માદ હતું તે કહું પણ બાલિકા એથી સન્નુષ્ઠ થઈ નહિ, કોઈક સંકાસિલ હૃદયે હેલે પુનઃ પ્રશ્ન થયો. “પણ બાપુ, એમાં પ્રશ્ન શો ? શું આપણે આ પર્વતો જોઈએ છીએ ત્હમાં ત્હમની રળ લેતા જઈએ છીએ ? આપણે ત્યાં હેલો રણારી આવે છે તે તો પોતાનું આશુ છવન પર્વતોમાંજ ગળે છે તે કોની રળ લેસ ગય છે ?”

ઘૂં મ્હારી વિચારમાળામાંથી ચમક્યે. બાલિકાના પ્રશ્નમાં મ્હને લીડું સત્ય લાગ્યું. શું જે પુરુષોએ દ્રવ્ય આપીને આ જમીન લીધી હતી તેજ ત્હના માલિક કહેવાય ? માલિક કોનો અર્થ શું ? તે મનુષ્યો શું ખરે ત્હનું મુલ્ય પારખી શકતા હશે ? અન્ય મનુષ્યો તે મુલ્ય પારખી શકે તો તે ત્હના માલિક નહિ કહી શકાય ? ત્હમને કુદરતના અનુપમ સૌન્દર્યનું પાત કરવાનો અધિકાર નથી ?

એક દ્રવ્યવાન પુરુષે બધું દ્રવ્ય ખરચી એક પુરતકાલ્ય ખાધાનું; ત્હમાં અનેકાનેક દેશોના મહાત્માઓનાં હૈમાં અનેક પ્રકારના ઉચ્ચ અને પવિત્ર ઉદ્દારો કઢાડતાં પુરતકાકારમાં ગોઠવ્યાં; જગત્ત્યાં દુઃખોથી રીંજાતો, મનુષ્યોની અપમાનચ્છા નિરખી પોતાનું હેયું ચીરતો એક દીન કવિ ત્યાં આગ્યો અને ત્યાં આપીને મહાત્માઓનાં મોઢેરાં વચનોનું પાત કરીને દુનિયાને તે વચનોનું સત્વર્દર્શન કરાવવા ઉત્સુક થયો; આમાં તે પુરતકાલ્યનો માલિક કોણ કહી શકાય ? પેલો દ્રવ્યવાન પુરુષ કે તે દીન કવિ ?

બીજા દ્રવ્યવાન પુરુષે ચિત્રમાળા બાંધી. પૃથ્વીમાં પ્રભુના પયગમ્બર તરિકે જન્મેલા મહાન ચિત્રકારોનાં અદ્ભુત ચિત્રો બહુ દ્રવ્ય ખરચીને ત્યાં મૂકાયાં. પરન્તુ તે ત્હને શા કામનાં ? ત્હના હૃદયને તો ફક્ત તે ચિત્રોનું કદ અને ત્હની કિંમત જ સ્મરણમાં રહેવાનાં, પરન્તુ તે ચિત્રોનાં દર્શન કરવા આવનાર અસંખ્ય મનુષ્યોમાંથી કોઈકેજ કવિહૃદય નીકળી આવે, ચિત્રના આત્માને ત્હને આત્મા ઓળખે, તે ચિત્રના ચિત્રનાર ચિત્રકારના અનુભવા સન્દેશનો ગૂઢ અર્થ ઉઠે.

જે મનુષ્ય દ્રવ્યવાન હોય પણ જેનો આત્મા પવિત્ર વિદ્યારથી સંગમતો નહિં હોય, જગતમાં રહેલી દિવ્ય વસ્તુઓના સૌન્દર્યની કિંમત આંકી સકતો નહિં હોય તે મનુષ્ય એકલા દ્રવ્યથી શું ખરિદી શકે ? જગતની દ્રષ્ટિએ જીવંત, કવિની દ્રષ્ટિએ કાંઈ નહિં. વિચારણ વાટિકાઓ, મ્હોટાં મ્હોટાં ખેતરો, અમુક પુસ્તકાલયો વિગેરે વસ્તુઓ દ્રવ્ય વડે લેલી કહેવાય અને વખતે વખતે તેજ દ્રવ્ય વડે તે અનુપમ સૌન્દર્યવાળી, રમેદના સાગર જેવા હૃદયવાળી, આ હૃદ જગતરૂપી વાટિકામાંનાં એક કમળપુષ્પ સરિખી સ્ત્રી-દેવીને પતિ કહેવાય પણ તે વાટિકામાંની કુંજોમાં ગણ્ય હોતાં શુભશુભોનાં મીઠાં ગીતકાનો, તે વિચારણ ખેતરોમાં કચુરુ કચુરુ અવાજ કરતાં ટાલ પાંચે ઉડતાં ન્દાનાં નાનાં પક્ષીઓનો તે પુસ્તકાલયમાંનાં મેથિરાં પુસ્તકોનો અને વખતે વખતે તેજ અનુપમ સૌન્દર્યવાળી રમેદના સાગર જેવા હૃદયવાળી, આ હૃદ જગતરૂપી વાટિકામાંનાં એક કમળપુષ્પ સરિખી સ્ત્રી-દેવીના પવિત્ર આત્માનો સ્વામિ તો તે નહિજ યાત્રાનો; તેનું મુલ્ય તો શુભશુભોનાં ગીતો સાંભળનાર અને પવિત્રાત્માને ઓળખીને લેતી પવિત્રતા પોતાના હૃદયમાં સ્થિતનાર દીન પણ શુદ્ધ આત્માજ અહીં શકે !

સંજ પડી હોય, શેરીઓમાં મનુષ્યોનો પથરુ ઓછો થતો જતો હોય, ન્દાનાં ન્દાનાં ધરનાં રસોડામાંથી પુમાડાની સેર અદ્વિતંદિ ઉડતી આકાશમાં ભગી જતી હોય તે વખતે કેષ્ણએક શેરીમાંથી, સ્દાનીં આરતીમાં ટાંચેલી કાંઈક ઉંચી દારીમાંનાં મૂલાસનીં કીવેટ સંકારતી, ત્રીણી હીણી પાનીઓના અંગુઠા ઉપર બાર મૂકી ઉંચી થતી કાંઈ દિવ્યાત્મા સ્ત્રીનું સ્નેહની સંભાળું ગીત શુદ્ધ જગતમાં વસતાં કુલ મનુષ્યોનાં હૃદયને કમ્પાવમાન કરતું, ઉન્દાગાનાં દિવસોમાં મધ્ય પર્વતમાંથી ઝરતાં સીણાં ઝરણાંથી ચાન્ત મસરાવતું તે શેરીમાં થઇને જનાર મનુષ્યોને કહ્યું પડે છે. તે વખતે જો તે સ્ત્રીને પતિ તે ગીતનું મુલ્ય નહિ પારખી શકતો હોય-આ જગતમાં આજ પ્રકારના જનાર અનેક વેળા અને ઉંતો લેને આ સંગીત શા કામનું ? લેને તો તે ગીત વખતે લેના કુલક કાર્યમાં વિન રૂપજ થઇ પડતું હશે. તેમજ તે શેરીમાંથી જનાર અનેક મનુષ્યોને પણ તે ગીત શા કામનું ? પણ અનેક મનુષ્યોમાંથી એક કવિહૃદય એવું હશે કે જે આ ગીતનો ધ્વનિ સાંભળી સદસા તે શેરી આગળ ખચાતું હશે; આ ગીત સાંભળીને લેના કામગ અલ્પમાં અનેક ઉચ્ચ વિચારો ઉભરાઇ આવતા હશે, ગીતને પડશે દર્શ ઉપજવનારો હશે તો તે કામળ હૃદય તે દિવ્ય દર્શમાં ભાગ લેતું પ્રયુક્ત થશે અને જો તે ગીત દિવ્યગીતની ડાયાળી ભર્યું હશે તો તે હૃદય શોકમાં ડૂબશે અને પૂર્વમાં વસતાં અલ્પ મનુષ્યોનાં દુઃખ સંભારી રોષ પડશે. આ અદ્ભૂત સંગીતના ધ્વનિનો માસિક ટ્રાજી ? શેરીમાં વસતો તે સ્ત્રી-દેવીને પતિ કે શેરીમાં થઇને ચાલે જનો તે આનાય, દીન ભરપરી ! ! !

માસિકા ઉત્તર નહિં મળવાથી રાજપુત્ર વધે મ્હારા સ્દામું જોઇ રહી અને પુનઃ બાલો. " કેમ બાપુ, જવાજ કેમ આપના નથી ? "

" પુત્રી, જવાજ તો તેજ આપી દીધોને ! આ શિરિશુભેનો જોઇને અને એમની સુન્દરતા નિહાળીને આપણાં દેશ સંતોષ પામતાં હોય તો તે શિરિશુભેના માસિક આપણે ! "

માસિકાએ મ્હારા ઉત્તરથી ચાન્ત થઇને, મ્હારા કાનમાં કાંઈ વાત કહેતા જતી હોય તેમ જોમી થઇને તે મિત્રે મ્હારાં મુખ ઉપર મુગ્ધન અર્પ્યું.

તા. ૬.—દેનીવાન ડાહકના એક લેખમાંના ઉદ્યારો ઉપરથી આ લેખ રચવામાં આવ્યો છે.

વસન્ત.

(કૃષ્ણસાલ પકિત.)

શ્રુતે શ્રુતે ગિરીના, તરવર વિદ્યે, અમઅમે અનેરી,
 વારિધિનાં વીચિત્રે, દશદિશ દ્વિચક્ષી, સામ્યથી કાન્તિ રેલી;
 મેદિની પૃથકેવી, સરસ મુદ્ગમરી, વીલસે છે સરિતા,
 ભગ્યે છે કાઠ કેવેલ, હૃદય રસ પ્રદ, આવ ને જો દર્શિતા. ૧
 મંજુ મુદ્ગલ ગીતકાં, દિગ્વિજય આયે,
 મીઠાં અમી અરુણા, જન-ગૃથ ન્દાયે;
 ચૂની ચૂની જલજને, અલિપ્ત મુગે,
 જો ને વસન્ત કૃતિકા સહકાર ફૂળે. ૨
 પ્રિયે ! શી રમ્યતા રાજે, વિપ્રલંબી વન વિયે;
 ઘેલી આ કેહિસા કેવેલ, કર્ણુ-દમ પૂરે રસે
 અરે ! આરાં આવેલ, તિમિર-ગદ ભેદી જન-જનો,
 સુતાં રાને ઘેલાં, વિહગ ચક્રે શું પામર તમે !
 અલિપ્ત-દો આજે, દુતનરપુરત ચિત્ત ધરીને,
 વસન્તામનેયાં. તિમરદહનાં દીપ્તિ પ્રસરે. ૪
 મિન-મન્દ્ર ફૂલ જોને, આરી ને દેવી પેલાં,
 રસિક-હૃદયમાં ને, અમુષ્ણે પુષ્પ કેરાં;
 દુતન રસ ભરીને, નૃપ કેવું કરાવે;
 કમલે વિરલ ફરેલાં, નીજ માયા પ્રભાવે. ૫
 સ્વર્ગે રિધના, સુરસેવિતા, રિધે રિધેદિ વ્યાપિની,
 સુતિપ્રદા, ભય કુખડા, દર્શિતા સુતા, યશદાપિત્રી;
 કુંકુમ રંગી પાંડ પાડી, રંક ઘેર સોદાવળે,
 વાતસાવળે રતિપાર, દેવ ! હર અમ નિકસાવળે. ૬

શ્રી ભક્ત સચિત્ર સાસિકના

ગ્રાહકો મેલવવાનું કામ કરવા મરજી હોય તેમણે નીચેને
 સરનામે પત્ર વ્યવહાર કરવો.

પોતાના વ્યવહાર માટે પૈસા કમાવા ઉપરાંત સા-
 હિત્યની સેવાનું મહદ્ પૂણ્ય પળ તેઓ મેલવે છે. વઢી
 પ્રજામાં ધર્મ-જ્ઞાન-યોગ-ભક્તિ અને વ્યવહારનું ઉચ્ચ
 પ્રકારનું જ્ઞાન ફેલાવે છે.

સારું કર્મીશન આપવામાં આવે છે. લલ્લો:-

સી. પદ્મ. ત્રિવેદી.

શ્રી ભક્ત સચિત્ર સાસિકના સોલ એજન્ટ.

ચાંદી સ્ટ્રીટ, અમદાવાદ.

સમયાનુસાર આર્ય ઝ્હેનોને બે બોલ.

(અંધારવારી મ્હેતા. પાવણપુત્ર.)

તેવા અનેક સંતાનો શું દેશસેવા કરી દેશનું વાતાવરણ ન બદલી શકે ? કારણ આપણે સ્ત્રીઓ ભૂમિકારૂપ છીએ. ભૂમિકાને ફેળવવા માટે મથન થાય છે પણ જો ભૂમિકા સારી હોય તો યતનહીન હોડણું જીતરતા નથી ? પુરૂષ વર્ગે ને સ્ત્રીભૂમિકા સુધારવા કેટલું મથન કરી પોતાનું આયુષ્ય, બળ તથા શુદ્ધિ નકામી શું નાખી દેવી પડતી નથી ?

હવે ગામડામાં રહેનારી આપણી ઝ્હેનો તરફ નજર કરીએ તો જાણી બળતણ માટે કરવા તથા જંગલમાંથી જાણી તથા લાકડાં લાવવા તથા ધાસ કાપી લાવી દેરને સંભાળવા તથા ધરતું હલકું કામ કરી પોતાનો તમામ વખત યુધાવવા શું તે હોય પાત્ર છે ? અન્ય દેશોમાં શું છે, ત્યાં શું થાય છે, તે જાણવા તથા જોવાની તેમને સગવડ નથી. તેમના સાથે યુરોપ, અમેરિકા, જાપાન વિગેરે અન્ય દેશોમાં જેમ સાંચાકામથી સહેલાઈથી લુગડાં ધોવા તથા રાંધવા તથા ખેતીના કામ માટે સોંધા સાંચાની સગવડ હોય છે તેવી વ્યવસ્થા આપણી ઝ્હેનો માટે કરવાની યુરોપ આદી ખંડમાં સહેલ કરવા જનારી ઝ્હેનોની શું હરજ નથી ? શું આપણે બીજા દેશની ઝ્હેનો કરતાં મંદ શુદ્ધિનાં છીએ ? ના બીલકુલ તેમ નથી. આપણે તેમના કરતાં ઘણું પશુ રીતે જીતરતા નથી, પણ આપણો વખત જેમાં ગાળીએ છીએ તેથી ખીજી રીતે વખત ગાળવામાં મનને દોરવા જરૂર છે. પ્રથમ વિચાર દલીલો કરી આચારમાં મૂકવા જરૂર છે. હાલમાં આપણે જરા નજર કરીએ તો મોટા શહેરોમાં રહેનારી ઝ્હેનો જેમને ધન વીગેરેની સગવડતા છે, તે પોતે રથૂલ પદાર્થો લેખવવા સાથે પ્રાપ્ત કરવા તથા ધર્મના નામે દાંતીક પુરૂષોના પાસમાં પડી મોઢથી વખતનો તથા ધનનો ફટકો નાશ કરે છે, તથા આયુષ્ય બચાવે ગાયે છે તે દરેક ઝ્હેન હીણી નજરથી મનમાં ઊંડા જીતરી વિચાર કરે તો પોતે કાંવા પગથીવામાં જોવા છે તે સહેજ જણાયો. અનુભવ પ્રમાણે આવા નકાલા કામથી ૨૫-૩૦ વરસની ભર જીવાનીમાં તમામ વેળા પદાર્થોના ત્યાગ કરી સાધારણ રીતે ફટલી ઝ્હેનો નાશ પામે છે તે સર્વ જણે છે. રથૂલ દેહમાં મન રમણ કરી મોઢ, મંદ, માસર, દેષ આદિમાં નિત પરાવચાથી હાથરી પ્રેમને પોષણને વિવેક, વિચાર, વિનય, દયા વિગેરે દેવી ગુણો જીવર કેટલું આચારવાન થઈ જાય છે અને ક્ષણભંજર દેહને નાશ થવા પડી પસ્તાવું પડે છે, તેની ખજર પડતી નથી. આ વિષય જીવર આગળ જીવર વિચાર કરીશું, હાલમાં વિદુલા નામની આગળ જીવર યથેથી આપણી આર્ય ભગિનીનાં દાખલો આ જમાના માટે બંધાયેલો જણી આપણું તે સક્ષપૂર્વક વાંચી તેમાં મનન કરી તે પ્રમાણે વર્તવા ચ્હારી સર્વને ચિન્તાંતી છે.

માતા હમેશાં પુત્રનું ભણુ ચાહે છે, પરંતુ દેશ, જાતિ અને સમાજની સ્થિતિ અનુસાર એ મંગલ વાંચનાનો આદર્શ જુદો જુદો હોય છે. વર્તમાનકાળમાં આપણા અધઃપતિત દેશમાં માતાઓ એમજ સમજે છે કે પોતાનો પુત્ર ગમે તેવો નીકળે પણ શરીર સાચો તાલો રહે તો ગંગા ન્હાવા એમની મનોવાંચના હમેશાં એમ હોય છે, કે પુત્ર ભણેલા કે અભણ, ગણિ કે ઘેલો, સારો કે ખોટો, ગમે તેવો નીકળે પણ શરીર સારો રહે અને જીવતા રહે તો હમારે બીજું કશું જોઈતું નથી, પણ પૂર્વ કાળમાં, ભરત વર્ષના

ગૌરવના દિવસમાં માતાઓ એમ માનતી કે પુત્ર મનુષ્યન, મહાત્મ અને વીરત્વ વગરનું અવધન જીવન ગણે તેના કરતાં હેતુનું મૃત્યુ યાજે તેા ધણું સારું; એટલા માટે એ પવિત્ર જનનીઓ પુત્રના મંગળની ખાતર હેના મૃત્યુને પણ અશુભ ગણતી નહિ. પુત્રના મૃત્યુ કરતાં પુત્રની નામદીર્ઘ જોષને હેમણે ધણું દુઃખ થતું. જે કદી પુત્ર મુક્ત કરતાં ડરી જતો તેા તેને ઊત્સાહ પૂર્વક ઊત્તરેરીને રજુહોવામાં મૃત્યુના સુખમાં મોકલતાં એ વીરમાતાઓ અવ્ય-હાતી નહિ. પુત્રોના વીરત્વના ગૌરવથી ગૌરવવાળી કાપરતાને હંમેશાં વિહારનારી, ક્ષતિય તેજથી તેજસ્વી આદર્શજનની કુતીએ પોતાના પુત્રોને મુક્તમાં ઊતેજીત કરવા માટે, પાંડવો આગળ સંજયની માતા વિદુલાને ઇતિહાસ આ પ્રમાણે કહેા છે.

વિદુલા જેવી તેજસ્વિની નારીના ગર્ભમાં જન્મધારણ કરવા છતાં પણ સૌપીર રાજ સંજય ધણે બદીકણ અને નાણુક સ્વભાવના યુવક હોય, સિન્ધુરાળની સાથે હેતુનું મુક્ત થયું. સંજય પ્રાણુ બચાવવા ખાતર મુક્ત કૌતમાંથી પલાયણ કરીને, ઘેર આવીને બાળની મારક શેવા લાગેા.

વિદુલા પુત્રના મેકામાં ગઇ, પુત્રની દશા જોષને હેતુનું શરીર અમિતી મારક રાત્રું ચોળ થઇ ગયું. હેણે શરસે યત્નને કહ્યું “દિવ્યકારા ! જીવ બચાવવા ખાતર મુક્ત કૌતમાંથી ન્દાસી આવીને રીડીરાડની પેઠે અડીં ખૂણે ભરાઇને રહે છે ? વિહાર છે ત્હને ! ત્હોં ત્હારા પિતાના વીરથી મ્હારા ગર્ભમાં જન્મ ધારણ કયો છે, કોઇ દલકા કૃત્રમાંથી આવીને રાજગાદીએ બેઠો છે ! પુરુષાતનહીન, પણ ! ત્હારી કીર્તિ નાથ પામી છે. રાત્ર્ય શઙ્કાઓના હાથમાં આવ્યા પછી શું કામ ફોગટ આ જીવન ધારણ કરી રહો છે ! બીજાઓનું પરાક્રમ, બીજાઓના ધા જે પુરુષ ખમી સકે તેજ પુરુષ; બીજાની પેઠે જે ખૂણે પેશીને જીવન ગણે, શઙ્કાના લયથી પલાયન કરીગય, હેતુનું પુરુષનામ સાર્થક નથી, બીજામાં પણ મહત્ત્વ હોય છે, સ્ત્રીઓ પણ પૃથ્વીમાં હીન ગણાષને રહેવા માગતી નથી, બીજો પણ પોતાના મહત્ત્વ ચારિત્ર્યથી પૃથ્વીને વસરવી કરે છે, પણ ત્હારો પેઠે જે લોહા હીન, દલકા, ગણાષને રહેવા માગે છે, ત્હારો પેઠે જે લોહા સંસારમાં તિરસ્કારપ્રકાશ જીવન ગણે છે, તેઓ પુરુષ પણ નથી અને સ્ત્રી પણ નથી, તેઓ તો અવધન દોષગ્રસ્ત છે. કૃત્રને નાશ કરવા માટે સાક્ષાત્ અમંગળકારો કળિએ ત્હારા જેવા પુત્રના રૂપે મ્હારા ગર્ભમાં જન્મ લીધો છે, તે શઙ્કાઓના મ્હોં દરતા નકાં છે, સર્ગા બ્હાવઓને મ્હોંએ મેશ ચોપડી છે, ત્હારા જેવો તેજ અને વીર્યહીન, બાવણે, માતાની કુખને લગવનારો પુત્ર કોઇ બીજા ગર્ભમાં જન્મ ન લેશે ! સંજય હજુ પણ જીડ, બાવન યા, શઙ્કાને હાથે પરાજ્ય પામીને આમ નિરાશ યત્નને જોશે ન રહે શઙ્કાથી પરાજીત રાત્ર્યગ્રસ્ત લેકામાં નિન્દનીય યત્નને હીન બિહુ-કનું કલકિત જીવન ત્હારે ગાગવું પડશે, એવા દલકા જીવન કરતાં મૃત્યુ તને સારું નથી લાગતું ? જે શઙ્કાને પરાજ્ય કરીને હેતુનું રક્તશ્ચ ન યત્ન રહે તેા વીર પુરુષની મારક બધા સુધી શરીરમાં બળ હોય ત્યાં સુધી હેલ્લી ધડી લગી લ્હડીને મુક્તમાં પ્રાણુ ત્યાગ કર. લોહા કહેશે કે એ શુદ્ધિમાન મનુષ્ય પડને પડને પણ શઙ્કાને મારતો ગયો.

જનનીના આવા મર્મભેદી કપકાથી બચિન થઇ સંજયે કહ્યું મા; મ્હારા મૃત્યુથી શું સુખી થઇશ ! હું ત્હારો એકબેએક પુત્ર છું, હું મરી જઇશ તો પછી પૃથ્વીમાં ત્હારે બીજું સુખ શું રહેશે ?

વિદુલાએ કહ્યું પુત્ર શું છું એમ સમજે છે કે હું ત્હાર સમજે ત્હારું મૃત્યુ આફ છું !

તું વીર કુલમાં જન્મેલો રાજપુત છે, અને રાજ સધને તું પરાધિન સિખારીના જેવું
 જીવન ગાળે, જે વંશ કોઈ દિવસ કોઈ ઈ કૃપાનો અગ્રિયાપો બનેલો નથી, જે વંશનો કોઈ
 મનુષ્ય બેઠાંકણ સધને બીજાને નમ્યો નથી તેજ વંશમાં જન્મેલો તું પાંડવને આધિન થાય,
 પાંડવનું મ્હોં તાકવા કરે; જે વંશના રાજાઓ છુટે દાણે ધનદાન કરી ગયા છે જેમણે કોઈ
 પણ દિવસ યામકને પાછો કહાડ્યો નથી તે વંશનો તું પારકાએ આપેલી થોડીક આશુચિ-
 કા બીધર ચુંદાન કરે; ત્હારી પાસે માથા આવનારની હિંમત પૂર્વે ન કરી રહે, દરિદ્રનું
 દરિદ્ર ન દાગી રાકે, ચરણાગનનું રક્ષણ ન કરી રહે, દુઃખીનું દુઃખ દૂર ન કરી રહે,
 એવી રિયતિમાં ત્હને આવેલો ભેગા કરતું ત્હાર મધુ રું છમ્મતા યોગ્ય નથી ? જે ત્હારા
 માં થોડુંકણું પણ મનુષ્યત્વ દરે, જે તું ક્ષત્રીય સંતાન હોયય, તો તું આ દીન જીવનમાં
 સુખી રહી શકીય ? ખરાબ નહીં થોડા જળમાં ભરાઈ જાય છે, હિંમતો બેચો ઘેલા અ-
 નનમાં ભરાઈ જાય છે, તેજીય રીતે આવેલો મનુષ્ય થોડા સરખા લાગી ખાનર દીન
 અવરથમાં સંતુષ્ટ રહે છે, એટલા માટે કહું છું કે પુત્ર ! વીરવંશના કલંક સ્વરૂપ ચતુ-
 આધી પરાજીત અને પરાનુકૂલી જીવન કરી માગીશ નહિ, ક્ષત્રીય સધને કરી સહુને નમીય
 નહિ, તેજસ્વી, દૃઢ પ્રતિય ક્ષત્રીયો મરી જાય છે પણ કોઈ દિવસ નમતા નથી, એટલા
 માટે કહું છું કે હે પુત્ર બી, ક્ષત્રીય નામનું સાર્થક કર, ત્હારું સંજય નામ બોળીય નહિ,
 જીંદગી જવાની હોય તો ભડે જાણે, પણ ક્ષત્રીય તેજથી એકવાર કરી પ્રમાણિત થા. જે
 આગ એક વખત પ્રજા સગીને હોતવાઈ જાય તે આગ, ધીમે ધીમે ધુવવાયલા તેજ
 વગર ધણીવાર સુધી જળતા અગ્નિ કરતા સ્થાને એક છે. એટલા માટે કહું છું કે સંજય
 ધુવવાયલા તેજોદીન અમિતી પેટે, દીન-કલંકિત લાંબા આયુષ્યની હિંમત કરીય નહિ.
 એક વખત પણ વીરતેજથી પ્રજાસિન થા, એકવાર પણ જ્યસન્તા પ્રમાથી જન્મને પ્રમા-
 ણિત થયું, નહિતો દહણાં તે માટે સુગ્રાહ્ય જ.

સંજયે કહું મા, હું કેટલી નહાર છે, રિધાનાએ તારું હૃદય રું સોડાવું બનાવ્યું છે !
 વીરજના અભિમાનમાં તું પોતાની જાનુ જાનુ છાપી જઈને પુત્રનેદને નિહાળી વિસરી
 ગઈ છું ? દિન પુત્રના બીધર દયા કર, અને આજ આના નિષ્કુર વાક્યોથી મ્હને દુઃખી ન
 કર, પ્રાણ ભયથી બીને હું ત્હારે સરણે આવ્યો છું. મ્હારા પ્રાણની તરફ જે મ્હારું અમ-
 નજ કરીય નહિ.

નિફલાએ બીધર આપ્યો સંજય હું ત્હારી માતા છું. પુત્રનેદ માતાનો ધર્મ છે,
 પુત્રનું કલ્યાણ ચાહતું એ હેની મ્હોટી છમ્મતા હોય છે. પરંતુ ત્હને ધીલીન, પથોદીન
 બેઈને હું સુખાપ બેસી રહું તો મ્હારો પુત્રનેદ, મધીલીના પુત્ર રનેદ જેવો મણાવ
 ક્ષત્રીયવટમાંજ ક્ષત્રીનું જીવન છે. ક્ષત્રીય મૈત્રાયાંજ ક્ષત્રીયનું મંગલ છે. ક્ષત્રીય માતા પુત્રના
 ક્ષત્રીય જીવનની આકાંક્ષા રાખે છે. ક્ષત્રીય મૈત્રવથી પુત્ર સરું એટ ગણાય એમાંજ એ ત્હે-
 મનું કલ્યાણ રહમતે છે. તેજ અને પરાક્રમદીન ક્ષત્રી, ચોરની માથા નિરમરને પાત છે.
 કષ્ટ માતા ચેર પુત્રના બીધર પ્રેમ સીખા રહે ! તેજે દીન, લિવમદીન, બાવથા પુત્રથી જે
 માતા સુખી થાય છે તેનો માનુષ્ય-મ શેષ છે. દાવ મરવા પડેલા કેપ્પને જેમ દયા
 ઉપર અગ્નિ થાય છે, તેમ મ્હારો આ દિનકર લિવદેદ ત્હને હન્ટારું કાપે દાવે છે. પણ
 પુત્ર જાણુ કે કેવળ મોહ અને દુર્બલિને લંકિત મ્હારી આ વાત ત્હારે અને દીનકર

નથી. એકવાર તું મોહમાંથી મુક્ત થા એટલે તારી દુર્લુહિ આધી જશે ત્હને રહમજીય પડશે કે તારા કર્તવ્ય થું છે. શા માટે આ મદાન ક્ષત્રીયજીવન ધારણ કરું છે, અને શા માટે મા યદને હું તારા પ્રાણ તરફ ન જોતાં ત્હને મુદ્દ કરવાને આમંદ કરી રહી છું. ત્હને ખચર પડશે કે મુદ્દ કરવા અને જીતવા માટેજ ક્ષત્રીયો પેદા થયા છે, શત્રુઓથી પરાજીત થઇને શત્રુઓના શરણમાં હીન જીવન ગાળવું માટે નહિ. મોહ છુટી ગયા પછી તું બાળીશ કે શત્રુઓથી બહીતા બહીતા પરત્વે નિન્દનીય જીવન ગાળવા કરતાં શત્રુઓને મારતાં મારતાં રણસૈન્યમાં પ્રાણ ત્યાગ કરવો એ વધારે સારું છે. ત્હને ખચર પડશે કે કર્મહીન, બિચમહીન, આજીવન જીવન કરતાં, કર્મપીરની નિષ્કળ ચેષ્ટાઓ પણ કેટલી બધી વધારે સુખકારી છે. ખૂન હું કરું છું કે મનને સ્થિર કર, પ્રાણ જાવાના ભયથી કરી શ નહિ. જીવને સટે પણ કૂળની આજીવ સાચવવા તૈયાર થા, તું મ્હને રેતહીન ગણીને મ્હારો તિરસ્કાર કરે છે ? એકવાર ક્ષત્રિય માતાનો યોગ્ય પુત્ર થા, ક્ષત્રિયોગીત તેજ અને પરાક્રમથી શત્રુને થક વીનાશ, વીર દૂળમાં જન્મ્યાનું સાર્થક કર, વીરત્વના યોરરથી જગતમાં નામ કઢાડ. પોતાના સાહસ અને વીરતાથી સૈનિકો ના હૃદયમાં અપાર સાહસ અને વીરતાનો સંચાર કરીને, દેશના શત્રુઓને દેશમાંથી હાંકી કઢાડ, શત્રુઓથી જીતાવતા રાજ્યને બિહાર કરીને, શત્રુઓથી પીડિત પ્રજાનું રક્ષણ કરીને રાજધર્મનું પાલન કર, અને પછી જો કે માતાના હૃદયમાં યોગ્ય પુત્રને માટે કેટલો રોદ્ધ અને કેટલી બધી મદદ છે.

સંજય બોલે થયો, જનનીના બિસાહ લખી બિપદેશથી ત્હનો હૃદયમાં સાહસનો સંચાર થયો. જનનીને પચે લાગીને શત્રુને જીતીને આવીશ, નહિતો પ્રાણ તજી દઇશ. એ શપથ લઇને, સંજય મુદ્દમાં લડવા ગયો, જનનીના અમિત્ર વાક્યો રણસૈન્યમાં સંજયના કનમાં દુર્લુહિ નાંદની માફક વાગવા લાગ્યાં. અનિરપ બિસાદથી અસાધારણ પરાક્રમ પૂર્વક મુદ્દ કરીને સંજયે સિન્ધુરાજનો પરાજય કરી વિજય પૂર્વક ઘેર પાછા આવોને માતાના ચરણમાં સર્જિંગ દંડાત લખ્યાં.

હાથ આપણી હીન જાતિને વેર બનાવવા માટે કપારે ધેરધેર વિદુષા ભેળી માતાઓનો અવિચાર થયો. હાલના જમાનામાં આપણા સદ્ભાગ્યે મુદ્દ ભેળા માઠા રમણભાગમાં પ્રજાને બિનદવાનું નથી, પરંતુ સૌન રીતે આપણી ફરજ બજાવવા સારૂ આપણા મનોબળને વધારી સ્વસ્વાર્થનું બળીદાન આપી પગપકાસથે જનસેવામાં તન મન ધન અરપણ કરવાના વિચારોના આદિષ્ઠનો. દશ હોવામાં દેશની મુદ્દ વાતાવરણમાં લાગણી લાગી. યુક્તિયો-યોનો સમુદાય પરસ્પર રહાવખૂત થઇ હમેશાં જે આપણે અધિગમિમાં જતા જણાય છે તેનું બિચજીવન કરવા જરૂર છે.

નવો જમાનો આપે જૂમિમાં નરીન રંગથી રંગતા ઉભયસંગો અરજોદય થવાના ચિહ્ન બજાવળી રહ્યાં છે તેમાં આપણુ સ્ત્રીઓએ આયજ વધવા સારૂ પ્રયાસ કરવા જરૂર છે. મનુષ્ય જાત તરીકે અંજિય વધતી અન્ય પ્રજાની સાથે સતતમાં આપણે રોડવાનું છે. મહા વરસોની પરિસ્થિતિના હોય શામર પ્રજાને ગણાઇ નિર્જીવ જડની પેઠે સંસાર સમુદમાં વમળમાં આમ તેમ ગેર્યા ખાઇ નહીંતપર હાથ મૂકી પ્રેમચની મોહ ભગમાં રમ્યા કરવાનું નથી આપણે ઇશ્વરી આજીવ શક્તિના એક અંશ હોયે તેને કેળવવા મધ્યન કો શક્તિના પ્રકાશમાં નવીન રચના પ્રસંગાનુસાર કરવાની છે. 'એટલે આપણી હાલની સંનિ સુધારવા ખાસ જરૂર છે'

જાપાનની દાસની ને બલિષ્ઠની ઉદયની શિયનિનો પ્રકાશ સી જાવી તરફ, તેમના વધણી જીવર આધાર રાખે છે. ત્યાં આજગ સ્ત્રીઓ આપણી પેઠે સંતતી ઉત્પન્ન કરવાના યત્ન ત્યાં ગુલામ તરીકે ગણના નથી પણ પોતે જાન સંકલિત ધરાવનાર વ્યક્તિ તરીકે ગણાય છે; પ્રભુનું જીવન ઉછરતી પ્રજા ને જાણકારી પર રહેલું છે, તે સારી પેઠે સમજી પ્રથમ તે વાત જ્ઞાનમાં સીધી છે. આપણે પણ દાસ તેમજ કરવાનું છે. (અપૂર્ણ.)

સ્વધર્મ.

અહા ન જોયે પૂર્ણ એવા સુણ પામર પંખીડા !
 તું કાં ત્યાં જમમાં પડી વ્હેરે ઘિરે જૂડી પીડા !
 માળો અપણે તુજ પૂર્વજે જે કાળી પર તે છે ખરી,
 હો કાળી કાળી વિશેષ પણ ના લેશ ચિત્ત ચલિત કરો.
 “ છે મૂળ સદ્ગુણ એક ” એનો પૂર્ણ કરી વિચારને,
 ના જાણ્ય માળો અન્ય રચણે,— ના પાન યા બ્યભિચારને;
 કંઈ ફરે સમજ-તણ આપની અન્ય કાળિયે જવા તર્ણ,
 કેવલ સિવાયે મોહ, બીજું દોષ ના દારણ વડું.
 એ મોહમય તુજ ઉદયથી મૂળતત્ત્વને ના કળી શકે,
 (નો) ન મયે મોહ વિહારવાર્થે ! તે અટે ઉલટા પથે;
 તું રાખ અહા પૂર્ણ તણ તુજા-અપરવેલી સખી,
 “ જે એકનો નથી તે ન હો, નો ” (પડી) કાળ ગુજરો ભખી !
 રે ! મર્ત્યજન પણ આમ, મિથ્યા મોહથી મન ફેરવે,
 (પરધર્મથીજ પ્રજુલ થઈ નિજ ધર્મ મર્મ ન અનુભવે;)
 તત્ર પ્રાણી પામર શું કરે ના ! એ કરે તે જોડું શું ?
 જરી જો તપાસી મર્ત્યજન ! પ્રાણિ પાશું કૃષ્ણે શું કયું ?
 કુચડી હરો કે કાળી પણ જે માડી તે માડીજ છે,
 એ માતલું પ્રેમાલ અન્તર સુન મને પ્રીત વાડી છે;
 ના રમેક સારે અર્થે અન્ય હો જહુ રૂપાળી રૂણીનો,
 પરધર્મમાં મુઠ્ઠ માણનારા ! કર મનન આ વાણીનો.
 હોને ભલે મોંઘું મળે કે ક્ષુદ્ર સતિવ્રથી જહુ મુણી,
 (પણ) શું થી વિષે પ્રીત જીરો ? જે નીરમ્યુ નીરડું જાણી;
 રે મર્ત્યજન ! કહે-કેળ વાળે ફલ તરિત શું પામશે ?
 છે છે રધર્મજ અન્ત સાળી, ત્યાજ્યો તે ના ધરો.

સુબાઈ. છીનીયાલી.

તા. ૨-૩-૧૮.

કેશવ, હં. શેઠ

તન્મય સ્વરૂપ.

સ્નેહીને સ્નેહી શું લગતી,

સ્પૃહા ન એને કિંમિત્ત જગતી,
હોકાકિયાં રીઝો વા ખીજો.

“ સરીત સલિલ ધૂ ધૂ સ્વ કરતું,
નાગર સાગરને જઈ મળતું;
જતાં ન પાછી પૂઠ ફેરવતું.

સાગર રૂપ બને છે નદી જો ! ”

આમજ ત્યત આભાને વરસે,
કવચુ પીકર તવ કાખની કરશે !

શરીરી શરીરનો બેદુ ટળશે,
હો દેવજ એકજ લાખી જો.

તન્મયી એક-સ્વ-સ્વ જે ભૂલ્યો,

ચહે હિતરે મિરિ પર લૂલ્યો;

અભ્યાસે ચિત્ત પથ કરે ખુલ્યો,

ને પામે નવલી મુદ્દ ખીજો.

મુખાક, હાપીચાલી.

કેશવ, હ. શેઠ.

તા. ૩ ૩-૧૩.

ઉમરેકા.

પ્રકીર્ણ.

(શ્રીયુત સુનિલાલ વિઠ્ઠલદાસ-મુનંદ).

દયા, દાન અને દીનતા એજ ધર્મ છે. આ જોતામાં નથી તેમની છંદગીનો દરવાજો.
જાણસર બધે થાય છે.

* * * *

સારેમાં ભારે લાગણી એજ છે કે જે પોતે પોતાનેજ ભૂલી જાય છે.

* * * *

તમામ રસવિદ્યા એ પ્રેમમયીજ હિતવન્ત થાય છે, કશું આપણા માનવ બધેના જુદા
પણામાંથી થતું નથી, રસવિદ્યાનો અર્થ પણ પ્રેમમાંજ છે કશું પરમેશ્વરના પ્રથમજીવમાં નથી.

* * * *

આમનું હમકહું જલદીથી જીવતી રાકાય છે પણ જ્યારે તેજ આગ લાપંકર રૂપ
ધારણ કરે છે ત્યારે પુષ્કળ પાણી રેડ્યા છતાં પણ જોલાવાતી નથી. તેવીજ રીતે કાંઈ પણ
નકારી દેવને પ્રથમથીજ જો સુધારવામાં આવે છે તો જલદીથી સુધારી શકાય છે પણ
જ્યારે તેનાં મૂળ હિંડાગળ છે એટલે તે ખરાબ દેવ દરેક થઈ જાય છે ત્યારે સુધારી શકાતી નથી.

* * * *

બધાપણમાં સત્યવાનું સ્વરૂપ જે ખરેખર સુંદર અને દંઘણતું હોય છે તેવુંજ મોટું
પણમાં જાણતી રાખતું એ મનુષ્ય માનવું કર્તવ્ય છે.

* * * *

દરેક મોટા અને અસાધારણ હર્ષ ક્રોધ શોકના બનાવો આપણને આ સંજીવની સંપાત્રી કરતાં ઉઠે ચડાવે છે, અને આ જે આપણી ઉચ્ચ ગતિ યાપ છે તેને જળની રાખવા હમેશાં સારું કૃત્યોજ કરવા જરૂરનાં છે.

દરેક હોશરોનિ આઠાધિન યતાં શીખવવું તથા દરેક મનુષ્યને નિઃસ્વાર્થ પ્રસન્નતાની સત્તા મળે એવું શીખવવું એવી ખારી અંતઃકરણ પૂર્વક ઇચ્છા છે.

આપણે વિજ્યો યદ્યપે છીએ ત્યારે જે શીખામણ તથા અનુભવ મળે છે તેના કરતાં દરેક આપણે વેળાએ વધુ મળે છે.

મનુષ્ય માત્રના મુખ ઉપરના હાલભાવથી આપણને હંદર અને આનંદો અજ્ઞાપ્ય મળે છે.

તમે પોતે પોતાને વિશ્વાસપાત્ર યાચો અને પછી જેમ શક્તિ પાછળ દ્વિવક્ષ આદેશ છે તેમ પછી તમે બીજા કોઈને અવિશ્વાસ યશોજ નહિં.

મનુષ્ય યાચો ! પોતાના ઉપર આવેલી કોઈપણ અડચણ વા વિપત્તિ બીજાના ઉપર કરી પણ નાખવાનું કરશો નહિં.

આપણે તે મિનિટિ(પળ)નો ઉપયોગ કાળજીથી કરીશું તે કસાકસો સદુપયોગ એવી મેળેજ થશે.

જે જે મનુષ્યના સંસર્ગમાં તમે આવો તેમનામાં શું સારું અને શીખામણ યેવા થોડી છે તથા અનુકરણીય છે તે સદૃશ્યોને માત્ર આપો, પુરો માઓ તથા તેનું અનુકરણ કરતાં શીખો.

ફક્ત વાંચવું અને લખવું એ કંઈ ચિત્તે નથી, કારણ જ્યાં સુધી પ્રાણીમાત્ર ઉપર દયા ભાવ ઉત્પન્ન ન થાય ત્યાં સુધી તે નકામું છે.

મારું અંતઃકરણ નિર્મળ છે તેથી મારામાં જે જગ છે તે દસ થઈ છે.

દયા એ છપરી અંસ છે અને જ્યારે દયા ન્યાયોપલાના અંગમાં જાય છે ત્યારે છપરી સત્તા પ્રમાણે આ પૃથિવ ઉપર તેમનામાં સત્તા દષ્ટિએચર થાય છે.

અરેખરું હદાપણ આત્મ સંયમમાં નથી પણ દરેક નાનામાં નાની વસ્તુમાંથી પૂર્ણ આનંદ મેળવતાં શીખવું તેમાં છે.

સાર્વભૌમ મનુષ્યો માત્રજી હોય છે, પરંતુ શ્રદ્ધિર મનુષ્યો દલાવાન હોય છે અને તેમના કોઈને પણ જ્યાંવ્યામાં આનંદ માને છે.

કોઈ પણ મોટું સત્ય, કોઈ પણ મોટો મનુષ્ય, કોઈ પણ ગૃહ કાવ્ય, કોઈ પણ મોટી
જમી અથવા કોઈ પણ મોટી વસ્તુની એકજ પળની દૃષ્ટિથી તૂટના થઈ શકતીજ નથી.

* * * *

હસાક ઉમરા છે કારણ કે આવડો વખત હતો તમારા હાથમાં છે, અને મયા વિવેક
અમાણેજ કવિશ્યમાં શકતી આશા રાખે.

* * * *

અહો અનાદિતા ! અમારી નાની છંદથી એ એક પવનના ઝપાટા જેવી છે, જે આપ-
ની કાળીયોને બામી નાખે છે અને તેના ખીલતા પુલોને ધૂળમાં મેળવે છે.

* * * *

તમને ક્ષાંતિ આપનાર તમારા સિવાય બીજું કોઈ નથી. આપણા સિદ્ધાન્તોની સફળતા
સિવાય તમને ક્ષાંતિ આપનાર કોઈ નથી.

* * * *

તોમ દેશલુદ્ધિ મણે ઉડે! ધા પડે છે. માટે જુની જુનું, માફ કરવું, મળી જવું તથા
એક બીજાને હળી મળીને રહેવું એ વધારે મોખ્ય છે.

* * * *

હિન્દી પુત્રનો ઉદ્ગાર.

ગરુડ.

હવે ભગો મુજ માતા,
કરો દીંદ તલો ઉદ્ધાર;
હતી શ્રેષ્ઠ અવનિ માંલ,
દયા થઈ છે દવે હલ્લકિ.
ગળા તૈમુર મળા નાદીર,
મળા મોઘલ મગાઝા બો:
ખિટીયા ન્યાપી તમે રહો;
ચક્રિ દુજ નહો ભાસે.
મળા તોફાન સર્વે એ;
દવે આજો સુર્ષિ દિન;
ભગવતો દુજ પુત્રોને,
રૂડી પેરે મુજ માતા.
હવે છે સર્વ સાતુરિય,
ચક્રી દુજની નહો;
રડુ પાતુ મજ પાતા,
દેખારો એ શુભ દિન.

શ્રી સુદામાપુર ગાયત્રિ મંદિરનું ધર્માદા ફન્ડ.

સર્વે ધર્માનુરાગી મહાશયોને આથી વિદિત કરવામાં આવે છે કે કચ્છ, કાઠિયાવાડ, તથા ગુજરાતમાં શ્રી ગાયત્રિ માતાનું મંદિર નહિ હોવાને લીધે અનેક સદ્ગૃહસ્થોની ઇચ્છાનુસાર શ્રી સુદામાપુરી (પોરબંદર) મધ્યે શ્રી ગાયત્રિ માતાનું મંદિર બાંધવાના કાર્યનો પ્રારંભ કરવામાં આવેલો છે. તેને માટે શ્રી પોરબંદરના ઝંડમીનીસ્ટ્રીટર દરબાર શ્રી વાજસુરવાળા સાહેબ તરફથી શ્રી લકેશ્વર મહાદેવની, જોડમાં આસરે રૂ. ૩૦૦૦) ની જગ્યા કૃપાની રાહે ધર્માદા આપવામાં આવેલી છે, અને તેના કમ્પાઉન્ડને લગતી દિવાલ યુગ્મર્થના પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ સદ્ગત શ્રેઠ. વૃન્દાવનદાસ પુરુષોત્તમદાસના સંપુત્ર તરફથી બાંધવી આપવામાં આવી છે. આ ફન્ડના ટ્રગરર તરિકે કામ કરવાને શ્રેઠ ધીરજલાલ વૃન્દાવનદાસ તથા શ્રેઠ. મગનલાલ દલપતરામ ખખખરે કબુલેલું છે. આ મંદિરને લગતા બાંધણીને માટે વેદાભ્યાસ અર્થે એક ધર્મશાળા તથા પુસ્તકોલય પણ રચાવવાની આવશ્યકતા છે. એ સર્વેનો અદસટો લગભગ રૂ. ૭૦૦૦) ધારવામાં આવેલો છે. જે કોઈ સખી ગૃહસ્થ રૂ. ૩૫૦) ની ઉમદા સંભાવત કરશે તેના નામનો એક ઝોરડો બાંધી આપવામાં આવશે. માટે સર્વે ઉદાર ગૃહસ્થોને વિવ્રમિ કરવામાં આવે છે કે આ ધર્મ કાર્યની અંદર ઉદારદીલથી જો કોઈ મદદ કરશે તો પિતાના દ્રવ્યનો સર્વવ્યય થશે એમાં કંઈ સંશય નથી. આ ધર્મ કાર્ય લેશી હીરણ પ્રભાશંકરે માથે લીધું છે અને તન મનથી સતત પ્રયાસ કરે છે, અને તેઓનેજ નાણા વસૂલ કરવાની અમારા તરફથી સત્તા આપવામાં આવી છે, માટે બીજા કોઈને પણ એ નમિત્તે આપવું નહિ.

લી૦ સેવકો.

ધીરજલાલ વૃન્દાવનદાસ.

જમનાદાસ માલેકચંદ ગોરા ગાંધી.

મગનલાલ દલપતરામ ખખખર.

નરોત્તમ મનજી.

પ્રભુદાસ ગોકુલદાસ દાકર.

ગોવિંદજી હાદ્યાલાઈ લાખાણી વકીલ.

કલ્યાણરાય છબીલદાસ વકીલ.

સા. મોતીચંદ કપુરચંદ ગાંધી.

પી. પી. રેળે અને કંપની.

રબર સ્ટંપ મેકર્સ ને એન્થ્રોપર્સ વિગેરે.

૧૯૯ કાલકારેવી રોડ, મુંબઈ.

ખાત ખાતના રબરી શીશાના નમુના-પેટી, ભથ્થા અને સાર્થ સાથે નીચેની કીમતમાં મળશે.

નં. ૪૧૭ રૂ. ૪-૦-૦

નં. ૫૧૪ રૂ. ૩-૦-૦

Dr. B. B. HANIKERI.
Twentieth Century
MEDICAL DISPENSARY,
No. 140, Main St., POONA.

લાખને માટે પીતળના સીલ.

બે અંકોરેલા મોનોગ્રામની કીમત રૂ. ૨-૮-૦

ચતુર્ અંકોરેલા મોનોગ્રામની કીમત રૂ. ૩-૦-૦

સ્ટાયલો પેન.

ફક્ત કોલ્લેક્ટર સાદી બારવાળી ૧૦૦૦૦ રાખ
અડધી લખાય કીમતી.

કીમત આતા રૂ. ૨. ૧૬. રૂ. ૧૬.

અંગુઠો
છાપ.
સ્તાવિષ
નેવા કી-
મતી કામ

ભાગર અમલુ લોહિયા અંગુઠો છાપી
લેવામાં બહુજ બિયથોગી પડે છે.
અંગુઠાની નિશાની હોવા વખતે તે
કામગ કાવડાસર થતો નથી.

નં. ૧ (સામાન સાથે) કીમત આતા ૧૨
નં. ૨ રૂ. ૧-૦-૦ નં. ૩ રૂ. ૮-૦-૦
નં. ૪ ની સાથે પ્લેટ, રબરનો રોલર
ચાલીની વિધી અને કુરી આપશે.

એક નાની પેટી વિનળીના લાઈટ
સાથે રોજ થોડીવાર મુખી બજતી
તબવાથી ઘણા મહીના મુખી ટકે છે.
કી. રૂ. ૧૦ તથા ઇલેક્ટ્રીક લૂચએટરી,
પોટેટ લેમ્પ અને કોલ્લેક્ટ વિગેરે
અમારે અહીંયા મળશે.

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ આરોગ્યની દેવી છે, ચૈદ્રિક દવાઓની મહા-
રાણી છે. કાકટરો અને વૈદ્યોનું અમોઘ હથિયાર છે, વીર્યની ઉત્પત્તિનો ઝંદો છે,
શક્તિનો અખૂટ ખજાનો છે, સ્મરણશક્તિનો સાગર છે, બુદ્ધાઓને જીવાનીનો
મંત્ર છે, દુખિઓને આશિર્વાદ છે અને દુઃકામાં મતૃવ્યમાનનું જીવન છે.

શુભ થયેલી યાદદાસ્ત, શુભ થયેલો મરદાઈ તત્વ, તથા શુભ થયેલ
તાકાતને પાછી મેળવવા માટે, મગજને પુષ્ટિ આપવા માટે, જ્ઞાનતંતુઓને
તેજ કરવા માટે, ધાતુવિકારને દૂર કરવા માટે, આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ
ખિનહરીફ ઈલાજ છે.

કિંમત ગોળી ૩૨ ની દબી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણીશંકર ગોવીંદજી.

હેડ ઑફીસ—જામનગર કાઠીયાવાડ.

માલેક—આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય.

ગ્રાંથ મુબદ્દ કાલબાદેવીરોડ, પોષ્ટ નંબર ૧

સખળી જાતના નૈતિક અને શારીરિક લઘમાંથી

શુદ્ધ રહેવા માટે મહેરબાની કરી

“કામશાસ્ત્ર”

નામનું અમારું પુસ્તક વાંચો, તે આરોગ્ય, દોહત અને

આબાદીના ઉત્તમ માર્ગો દેખાડનારું છે.

૪૨ આવૃત્તિઓ બહાર પડી આજ સુધીમાં તેની આઠ લાખ કરતાં
વધારે પ્રતો વહેંચાઈ ચુકી છે.

તે પુસ્તક

ઈંગ્લેન્ડ, મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી, ઉર્દુ (ગુજરાતી લીપીમાં) તથા
ઉર્દુમાં બંગાળી અને તામીલ ભાષામાં તૈયાર છે.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણીશંકર ગોવીંદજી

જામનગર કાઠીયાવાડ.

દાખલો.

અરજદાર હીરજી પ્રભાસંકરની તા. ૨૯-૩-૧૧ ની અરજી નીચે હ. પ. આ. નં. ૪૪૨૦ તા. ૩-૭-૧૧ ની નકલ આપવા હ. પ. આ. નં. ૧૧૮૮ તા. ૨૬-૧૧-૧૧ થી હુકમ થતાં તે હુકમની નકલ. હ. પ. આ. નં. ૪૪૨૦

હુકમ.

અરજદારની માગણી મુજબ સદરહુ જમીન દરબારી મંદિર લોકેશ્વર સાથે બેળવવાની અરતે ગાયત્રી દેવીનું મંદિર બાંધવા માટે ધર્મોદા ઉપયોગ અર્થે ધર્મોદા તરીકે રાખવા દરજ્યે આપવાનું મંજુર કરવામાં આવે છે. તે ઉપર આ ધર્મોદા કાર્ય શીવામ બીજા કો-ઇનો હક રહેશે નહીં, તેમ તેનો બીજા કોઈ પણ રીતે બીજા કોઈ ઉપયોગ કરી શકશે નહીં.

અરજદાર તે જગ્યાનો કમ્પાઉન્ડ રોટ તરફથી બાંધાવી આપવા માગણી કરે છે તે પ્રમાણે થઇ શકશે નહિ. તે કામ પણ તેજે કરવું જોઈએ. તા. ૭ જુલાઈ ૧૯૧૧ સંવત ૧૯૬૭ ના અષાઢ સુદ ૭.

Sd. Vajsurvala.

એડમીનીસ્ટ્રેટર સી. પોરબંદર.

ખરી નકલ.

નકલ કરી તા ૨૯-૧૧-૧૧

સહી

સરવેયર

સહી

ચહેર મામલતદાર.

દાખલો આપવામાં આવે છે કે પોરબંદરના રહીશ બેળી હીરજી પ્રભાસંકર અને શ્રી ગાયત્રી દેવીનું દેવળ બાંધવા વાસ્તે ફાળો કરવાનો પ્રયત્ન કરે છે. આજ સુધી ફાળાની બેળી થયેલી XXXX૨૬૫ તેમણે રોટ કોલેરીમાં અનામત જગ્યા કરાવેલી છે. અને હવે પછી જે જે ઉપરાંત બેળી થાય તે ઉપર મુજબ રોટ કોલેરીમાં ફાળો એકંદર પુરો થતા સુધી તેઓ અનામત રાખવા ધારે છે. તા. ૧૩-૧૧-૧૧ Sd. Vajsurvala.

સિનીઅર એડમીનીસ્ટ્રેટર, સી. પોરબંદર.

ધર્માત્માઓને વિજ્ઞપ્તિ.

શ્રી પોરબંદરમાં શ્રી ગાયત્રી મંદિર બાંધવા માટેના ફંડમાં જે ચદ્ગુહરચને નાણાં ભરવાનાં હોય તેમણે નીચેને સ્થળે હુ-ડીથી, મનીઓડરથી અથવા પોતાને સમવડ હોય તે રીતે મોક-લી આપવા કૃપા કરવી. નાણા વસૂલ કરવાને બેળી હીરજી પ્રભાસંકરને અમારા તરફથી સત્તા આપવામાં આવી છે, માટે બીજા કોઈને પણ એ નિમિત્તે આપવું નહિ.

શ્રી ગેવિંદજીભાઈ શ્યામભાઈ લાખાણી.

મુંબઈ ખાતે:-

વકીલ, પોરબંદર.

ધિરજલાલ વૃન્દાવનદાસ,

મગનલાલ દલપતરામ ખખખર,

ટ્રાસ્ટી:- રાવસાહેબ ખખખર ગિરિગંગા પોરટ ગિરગંગા-મુંબઈ.

ધી બોમ્બે ટાઇલ કંપની.

ભારખલ તથા જમીનમાં બેસાડવાની ફેનસી
લાદીઓ ચાપના મોઝેક તથા સીમેન્ટ સપ્લાયર્સ.
મચટ અને કંન્ટ્રીહાઉસ.

૧૬૭ ડનકન રોડ.

મુંબઈ નં. ૪.

કમતાકાદ અને બીમાર બચ્ચાંઓની શક્તિ અને
તનદુરસ્તી બાળવવા માટે
ડા. ગોખલેનું પ્રખ્યાત ધ્યેયુ

બાલામૃત—સરવેથી

પહેલી—જુની—ઉત્તમ—અને

ઘરઘતુ દવા છે !

જે ખારા શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બને છે.

આએ બાલામૃત નીચે વજાવેલા દરદે બિપર ચમત્કારીક અસર કરે છે.

બિપરસ-કરમ-દમ-આંકડી-મીટ-પેટ-અપચો-બિચડી-પીગાસ-ઝાઝાનું વાસ ખાસુનું-
આંચડી-ખસ-ધાવજીથી થયેલી નબળાઈ વગેરે.

બચ્ચાંઓને સાધારણ રીતે રોગ આપવાથી ભાગીને મુકારશે અને શરીરમાં માંસ અને
લોહીનો વધારો કરી શરીરનો બાધા મજબુત બનાવશે.

કીમત બાટલી ૧ ના આના ૧૨; ટપાલ ખર્ચ ૪ આના.

લખો:—ધી હિન્દુ ફેમીલી મેડીકલ હોલ, માધવગામ ગીરગામ—મુંબઈ.

રૂપિયા ૧૦૦૦૦૦૦.

બાયોકેમીક મેડીસીન બોક્ષ.

આ પેટી દરેક મનુષ્ય વાપરી શકે છે અને સર્વ બાધા સારા કરી શકે છે. તેને સજ-
બિસીટન્ટ સરજન, વૈદ અને સર્વ સદ્ગુણવાળા વાપરી સર્વોપ પામેલા છે. આ બોક્ષ-વાપ-
રવાને આરોગ્યની કુચીનું પુરતક પેટી સાથે આપવામાં આવશે.

પાવર ૩ X અથવા ૧ X ૧૨ X ની જાદુ બોક્ષની ૧ બોક્ષની પેટી પુરતક સાથે
રૂ. ૬-૦-૦ અને ૩ બોક્ષની, કિંમત રૂ. ૪-૧૨-૦. આ બોક્ષ અમેરીકન શુદ્ધ આપવામાં
આવશે. છુટક દરેક બોક્ષના ૦-૬-૦ અને ૩ બોક્ષના રૂ. ૦-૪-૦.

સી. છ. બાંધી.

જુવાની

રૂસ્તમી બળ

—અને—

મરદાઈ તાકાત ગઈ હોય તો

—એમ. ઇ. હકીમની બનાવેલી—

ચકિતની ગોળીઓ વાપરવામાં બહુજ ઉત્તમ અને ફાયદાકારક છે.

આએ ગોળીના વાપરનારાઓએ તેના ઉત્તમ ગુણોની ખાતરી કરવા બદલ પેતાના દ-
નરો લાગના વળખનાઓમાં ચાલું કીધી છે, અને તેને ૫૦ રૂપીઆની માફતી અને તેવીજ
ખીજ દવાઓ કરતાં ૫૫૫ વધારે ફાયદાકારક છે એમ કહી શકી શક્યા છે.

આએ દવા દુન્યાના અખ્યાત ડોક્ટર હુકમાને હકીમના ઉત્તમ તુરકામાંની એક ઉ-
ત્તમ બનાવટ છે, માટે વાપરી ખાતરી કરો.

તમારી જુવાનીપણની નખળાઈ દુર થશે. દીલી પહેલી નહીં. મજબુત થશે, બીમારીથી
સોદી તથા ચકતી ઓછી થઈ દરો તો તે ચકિત વધારશે અને ઓછી વાદચકિતને ખીસ-
વીને મજબૂતી નખળાઈ દુર કરશે. અને તેવાજ બીજા ચકિતને લગતા દરો માટે બહુજ
ઉત્તમ છે, માટે દરેક જાણે વાપરવાની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે તેથી એક નહિ પણ અનેક
સાધારણ દરો દુર થશે.

૪૦ ગોળીની ડીઝી ૧ નો રૂ. ૧—પૅરેજ બુક.

લખો:—એમ. ઇ. હકીમ. સીક્રિપુર—નોર્થ ગુજરાત.

—સફેદ બાલ કાળા કરવા માટે—

—તદન નવી શોધ—

વેદન કું. શું બનાવેલું:—અતિ ઉત્તમ.

હેઅર ગ્રાવર (સોલ્યુશન)

૧૫ દીવસ સુધી બાલ ઉપર નિયમિત લગાડવાથી જમે તેવા સફેદ બાલ કાળા કરી
નાખશે અને માથામાં પહેલી તાલની જગ્યાએ ફરી બાલ પેદા થશે અને કાળા બાલ પડી
—થકી સફેદ થવાની તમારી બધી પંચાતી દુર થશે એટલે પછી તમે.

જુવાનજ દેખારો! ખરું કે ?

આએ સોલ્યુશન તેના ઉત્તમ ગુણ માટે સાધારણ રીતે ધરેધર વપરાય છે.

કારણ કે:—તેથી મગજને ધણીજ ડુંક મળે છે અને બાલોને નરમ રેશમ જેવા અને
મજબૂત બનાવે છે, તો પછી તે કરતાં

વધારે શું જોઈએ છે ?

કીમત બાટલી એકના રૂ. ૨-૦-૦ પૅરેજ બુક.

લખો—વેદની કું. ખાંડ ખજાર, } મુ'બઈ

એજન્સી મેસર્સ દરજી મુગલની કું. જુમામસજીદ—મુ'બઈ.

ખસો રૂપૈઆમાં અન્નદાન સાથે

અમર નામ.

દાનવીર સજ્જનો અનાથોની પ્રાણ રક્ષા કરવા
આપના વરદ હસ્તને આ આશ્રમ તરફ લંબાવવા કૃપાં
કરશે ! અન્નદાનનું અન્નદાન અને સાથે અમર નામ !!
જે દયાળુ દાતા તરફથી એકી વખતે રૂ. ખસો દાનમાં મળશે
તે રક્ષિત અનાથ તરાખી તેના વ્યાજમાંથી દર વર્ષે દાતાની
મરણ પ્રમાણે કરાવેલા એક દીવસે આશ્રમના અનાથોને
દાતાના સ્મરણમાં અન્નદાન આપવામાં આવશે. અને તે
દાતાના નામની આરસની તખતી કરાવી એકીસમાં ચોઢી
અમરનામ પણ કરવામાં આવશે. શું આવા દાનવીર દાતાઓ
માત્ર ૩૬૫ નહિ મળે ? જરૂર મળશે. દયા લાવી લખો:—

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ.

હવીતદાન આપનાર સો પાળકપણ નહિ નીકળે !

દીનવત્સલો ! પ્રભુની ખાતર દયા લાવો અને અનાથોના પાળક બનો.
દરમાસે રૂ. ૭) આપનાર ધર્મીદાના નામથી બાર વર્ષથી મોટી ઉમ્મરના
અનાથને, અને દર માસે રૂ. ૩-૮-૦ આપનાર ધર્મીદાના નામથી એથી
નાની ઉમ્મરના અનાથને પાળી વિદ્યાદાન આપી અનાથ બનાવીશું. આ પુનઃ
ભૂમિમાંથી અનાથના પ્રાણદાતા એવા માત્ર સો (૧૦૦) પાળક પણ નહિ
નીકળે ? જરૂર દયા લાવી લખો:—

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ.

હાલ અમારા ખાલામૃતની ઘણી નકલો નીકળેલી છે;
માટે અમારું ખાલામૃત ખરીદવી વખતે તે ડોંગરેનું જ છે;
એ વીરે ચોકસ ખાત્રી કરી ખરીદવું.

ખાટલીની કીમત ૧૨ આના, ટ. ખ: ૪આના.

કે. ટી. ડોંગરેની, કુ. ગીરગામ—મુ'અઇ.

ખાલોનું ઉત્તમ રીતે જતન કરવા.

—માટે—

નારાયણ હેઅર એઈલ.

સરવેથી ઉત્તમ સાબીત થઇ ચુક્યું છે.

આએ તેલ તમારા ખાલોનું દરેક રીતે જતન કરશે, ૧૫ દીવસ ચાહુ
વાપરવાથી તમારા સદેહ ખાલ એકદમ કાળા થશે અને તે ફરીવાર સદેહ થશે
નહિ. માથાનો દુઃખાવો દુર કરી મગજને સુધી આપી ચાદલાસ્તને તેજ કરે છે.
કીમત: મોટી શીશીના રૂ. ૩-૦-૦, મધ્યમ કદની શીશીના રૂ. ૧-૧૨-૦, નાની શીશીના રૂ. ૧-૦-૦.

ખાંસીની અકસીર ગોળી.

આએ ગોળી મોઢામાં રાખી મુસવાથી કાઢી પણ જતની ખાંસી તરતજ નરમ પડી જશે.

કીમત શીશીના આના ૬.

—દરેક ઘરમાં રાખવાની ખાંસ જરૂર છે—

લખા:—પી. ડી. ડાક્ટર, છવારાફલી—સિદ્ધપુર—નોર્થ ગુજરાત.

શ્રી ભક્ત.

અંક ૧૦.

ચૈત્ર પૂર્ણિમા.

સંવત્ ૧૯૬૯.

Illustration No. 1 of the book

નૂતન ચર્ચ.

મનુષ્યમાત્ર-પ્રાણીમાત્ર-સ્પષ્ટિમાત્રને આ નવિન રૂપે ભૌતિક, દૈવિક અને આત્મિક
સર્વોત્તમ અભ્યુદયમાં સ્થાપો એવી પરમાત્માપતિ શ્રી ભક્તની પુનઃ પુનઃ
નમ્ર પ્રાર્થના છે. અન્ત.

અનંતતા અને નૂતન વર્ષ.

—કૃત્તન—

- બહેલી ઉડી, માતા મીઠી, કાર્યથી છૂટી થાતી;
સ્વપ્નચિન્તા-આ નવન વર્ષે, હર્ષ થેલી મહાતી. ૧
- ઘણી ઘણી ભુજે, પુત્રનું મુખ માતા;
ચુમી ચુમી લીએ અનવધિ સુખશાતા. ૨
- મીઠી મીઠી નિંદથી પુત્ર ભાજે;
તેવે માતા હર્ષથી, આવી આજે. ૩
- મીઠા કાલા, ખેલથી ખાળને એ,
ને ચુમીને અલતી એહને તે. ૪
- તૈલાલીથી, ખાળના વાળ હોજે,
ને હોળીને, ખાળને તૈલ ચોજે. ૫
- મુગધીથી, મુક્ત પાણી વડે એ,
નહાઈ ધોઈ ખાળને સિંચતી તે. ૬
- દેવસ્થાને, યાચતી પ્રેમ સાથે;
મુખી હોએ, ખાલુએ સર્વ વાતે. ૭
- નૂતન વર્ષને ઢાળી, પ્રેમ થેલી માતા હાં;
બાપથી ભરી આંખે આશિષો વર્ષાવતી. ૮

હૃદ સારંગી.

ગીતિ—

એ આ શ્રીકાન્તે ને, નિર્જન સ્થળમાં શાંતિ બ્રહ્મ છે,
અનિત્ય સદરી શ્રીકૃષ્ણ, મીઠી મીઠી મુખપદ વાળે છે,
પશુ પક્ષી સાથે પશુ, જાણે પારી શાંતિ ઉદયામાં,
ચિન્દ માત્ર લેખાતું, શાંત આ સ્થળ માટે ન દેખાતું.

Lakshmi Art, Bombay.

સતાર કે હૃદસારંગી !!!

દેશી પશુ ઘાંતિની, સંગત સેવકા દૂર જઈ બેઠા,
શાંતિથી સામાજ, જાણેના એ યુક્તિમાં પેઠા !!!
શાંતિ શાંતિ શાંતિ, શાંતિ માટે દીશમાં દેખી,
થાવા દે વીરા તું, શાંતિમેહતા આજે તનમતને,
દૂર જઈ શાંતિ બેઠીને, ખાવતા સુર મીઠા,
શાંતિને છેડતા તોજી, જાણે શાંતિ પ્રસારતા.

અનુકૃપ—

- શાંતિમાં શાંતિ રેડીને, ચેરતા શાંતિ જોવડી,
શાંતિ બેઠાંતિ ના બાસે, એમ એ સુર ઉડતા.
- વસંતતિલકા—જે જે અરણ્ય તરૂં સૌ શિરિશજ પાંડે,
સૂતાંજ સ્વપ્ન અતિ રમ્ય ગદિ દીસે છે.
તેને ઉડાડી સુર ગાન મધુર ગાતો,
ગીરી યજ્ઞ ઉતરીને અદ્વી આવતો શો ?
તેને અનિ મન દઈ નિરખી રહી શી !
જે જે મજીર વળી સાલ ઉપા અડેલી,
જે આ અપૂર્વ ઉડતું અતિરો મધુર,
સંગીત ગાજ રથગને કરતું અમોહનું.
- ગરબી— “સંગીતની અધિદેવી હું અલખેલડી,
વનમાં રાસ રમું સવિલાસ સખીર શુરે લોભ. ”
- ઉપેન્દ્રવજ્ર— જે જે ! સખા ! દિવ્ય પુરુષ આવે.
સાથે વળી એક સીતાર લાવે.
સરો હૈ એક સીતારમાંથી,
આવે સખી એકની સાથ ગાતી.
જે જે ! સખા એકનું ગાન થંબુ.
થંબુ સખી ગાન; પુરુષ બોલ્યો.
- દુલ વિશ્વખિત—મધુર સુન્દર ! તેં ચિત્તકું ઢલું,
હરી લક્ષ સહસા Xતમનું કમું
તમવને મુદુગાન મચાવીને,
યદી ધુપી પીધું એ અનિયમને.
- મગસ— હતી સીતાર રેહારી આ,
વીના બહાણું કદીએ ના.
થઈ હું હવે સારંગી છું.
હવે આ યંત્ર બહુ હું.
- અનુકૂળ— સીતારી દૂર રાખીને, હવે સારંગી બાથમાં,
લેઈને પ્રેમી ઉભો જે, ચેષ્ટા જે રેહારી સાથમાં.

શ્રી ભક્તના અધિપતિને પત્રો.*

પ્રિય અધિપતિ;

"પૃથ્વીના પદ્મમાં" એ લેખ ગયા વર્ષેના ફાલ્ગુનના અંકમાં છપાયા પછી ચોક્કસ સમયમાં લોકવાણકમાં દેખાતા પૃથ્વીના પદ્મ અર્થાત્ પાતાલપ્રદેશ અમેરિકામાં મારે જવાનો સુયોગ પ્રાપ્ત થતાં તે સમયે જ્યુલિયેના વચનો અનુસાર આખા પ્રવાસના હવાનના નિયારો તથા સાહિત્ય સંકલનામાં ગોઠવાયા પછી ચોખ્ખા રૂપમાં તેમને લેખમાં ઉતારવાનો આરંભ ચાલુ ફાલ્ગુનના અંકમાં કરતાં મને ઘણો આનંદ થાય છે.

હું આશા રાખું છું કે પ્રિ. માસે તમને ચાલુ લેખ લખી ગોઠવી આપવા હું સક્તિવાન થઇશ.

શિવ તમારા રોહાધિન. ગોવર્ધન.

મેહરબાન શ્રીભક્તસચિત્ર માસિકના અધિપતિ સાહેબ.

અમદાવાદ.

આપના પ્રસિદ્ધ લોકમાન્ય માસિકમાં અમદાવાદ ઇલામાં આવેલા પ્રાંતીજ તાલુકામાં પ્રાંતીજ નજીક ચોથા માસિક પર આવેલા શ્રી સાતપતિ નદિના પૂર્વ કિનારા પર આવેલા શ્રી ગણેશચંદ્ર મહાદેવના પ્રભુ લેખમાં મહાગ્રંથ કરવામાં આવનાર છે તે સંબંધમાં બે અંકમાં મહેરબાની જાણ માટે લખવામાં આવું છે તેને માટે અમે આપનો ઉપકાર માનીએ છીએ. યત્નસમર્થતા કાર્ય જુદી જુદી દિશામાં અત્યંત ઉત્સાહ અને સક્રિયતા સાથે કરવામાં આવે છે તે સચિની હકીકતો પરથી આપના જાણમાં આવશે.

આ યત્ન સંબંધમાં પ્રથમ નિયાર ચોથે કતપુર તાલુકે પ્રાંતીજના મહાદેવની વસુધાનંદજી બ્રહ્મનંદજીના ધાર્મિક અંતઃકરણમાં લોકસ્થાણી સામણીને લીધે પ્રકટપો દેનો. આ વાર્તાને આપ અને અમના સંભાવિત ધાર્મિક સંજ્ઞાનો આગળ કરવામાં આવતાં સર્વ તરફથી તેમાં સદાય કરવામાં આવશે એમ સમજવામાં આવવાથી પ્રાંતીજ કમાલપુર વગેરે ગામોના આગેવાન પાટીદારો તથા પ્રાંતીજના ચાહકો તથા જીન સર્વો તરફથી વખાણના જેવો પ્રયત્ન આરંભવામાં આવેલો છે.

મદદમાં શ્રી વસુધાનંદજી પોતાની સાથે અગત્ય રા. રા. જોડાણ ધીરજલાલને લઈ મુંબઈ પધાવી છે અને આશા છે કે તેમને મુંબઈની પ્રજા તરફથી સારી સદાય મળશે. અમના પાટીદારોનાં આવન તથા બેઠાલીસ ગ્રામનાં મેળોમાં પણ જુદા જુદા પરિત્ર સાધુ અને સતો તથા દયાળુ બ્રહ્મરોહિતા પ્રજાન ચાલી રહ્યા છે અને તેમાં શ્રી શંકરની દયાથી પુરુષ મદદ મળવાના સંભવો છે.

અસાર સુધીમાં ૪૦-૫૦ ગામોમાંથી ૬૦-૭૦ મજુ ઘીની વ્યવસ્થા થઈ છે અને હજુ ૪૦-૫૦ ગામો બાકી છે, તેથી ત્યાંથી ટેલુગુ બીજી ઘી થવાના સંભવો છે. સાચેના લીધે માં જાણવવામાં આવ્યું છે, તે પ્રમાણે તે તે ગામમાંથી ઘીની વ્યવસ્થા થઈ છે. છતાં હજુ તે ગામના જેજે ધર્મમાં પાટીદારો તથા ધર્મમાં પટલાણીઓને આપવાનું બાકી દરો તે પણ વધારામાં આપશે જેથી યત્નસમર્થતાથી સંજોષી શ્રી શંકરની કૃપાથી સર્વ વ્યવસ્થા થઈ જશે.

* આપનો લેખ ચેત્રમાં છપાવો છે. અધિપતિ:

યજ્ઞસમારંભ માટે શરીર મહેનતની જરૂર પડશે, તે બધી વર્ણુના મહેનત કરનાર હાકો હાકિતભાવથી આપશે.

યજ્ઞ માટે હ્રુત દ્રવ્યો-હોમવત્રાના પદાર્થો અને ઘણ ભોજન, દક્ષિણા-સાધુસંત, મહા-ભાગ્યો, યોગ્ય-વિદ્વાન પ્રહારો અને અન્ય સાહુકારને આમંત્રણથી યોજાવવામાં આવશે. તેમના સન્માન માટે ખરચની જરૂર રહેશે. આ તાલુકા અને આસપાસના તાલુકામાં આવેલા ધર્મમાં હાકાર સાહેબોને પણ આ મહાવત્રમાં પધારવા આમંત્રણ કરવામાં આવશે. વળી સરકારી અમલદારો વગેરે પણ મહેનતની કરી આ યજ્ઞના સમારંભમાં પધારવા કૃપા કરશે. જેથી આ સધળાં કાર્યોને પહોંચી વળાય તેટલા માટે અર્ચવાના નાણાંની જરૂર રહેશે.

આશા છે કે પાટીદાર વર્ગ તરફથી જેવો હિંદાવલ કાર્યો હાથ લાગવશે છે તેટલો જ હિંદાવલ બીજા ધર્મચરણી કોમો તરફથી પણ જાણવામાં આવશે.

સર્વે દાન આપનાર સદ્ગુણધર્મીને વિનંતી કે તેમણે પહોંચ લેવા કૃપા કરવી, અને તે પહોંચની નકલ ટ્રેઝરમાં તરફ પહોંચ આપનાર સત્તર મોકલાવે તે માટે વિનંતિ કરવી.

આ સાથે આ કાર્યના કાર્યો માટે જે બચત કરવામાં આવી છે તે દર્શાવત મોકલી છે તે આપના માસિકમાં પ્રસિદ્ધ કરી અમારા કામને ઉત્તમ આપશે. લોન આપના.

પટેલ રણછોડ બહેચર

પરિ માણેકલાલ મજતલાલ

પટેલ નાગભાઈ દરિદાસ

પટેલ જેસંગ શાહુદાસ

પંડિત અમલાલાલ નારણભાઈ

શ્રી ગણેશ્વર મહારૂઢ જનરલ કમિટી.

પ્રેસીડન્ટ.

શ્રીયુત્ જમીયતરામ લક્ષ્મીરામ પંડિત

અધિપતિ અને પ્રકાશક શ્રીમકત.

અમદાવાદ.

વાઈસ પ્રેસીડન્ટ.

દેસાઈ નાનાલાલ કુબેરભાઈ.

કોન્સીલીયેટર.

પ્રાંતીજ.

કમાલપુર.

પ્રતિજ.

પટેલ. માધવજી પુંગભાઈ.

પટેલ. માધવજી અમીચંદ.

ટ્રેસરરી.

પરી. ગોવર્ધનભાઈ શિવલાલ

પરી. ઘેહલાભાઈ દેશવલાલ

પટેલ. જયંદ નાયચંદ

પટેલ. જમન ઉજમલાલ

પ્રાંતીજ.

"

કમાલપુર.

પ્રાંતીજ

સેક્રેટરીઓ.

પરિ. માણેકલાલ મજતલાલ

પંડિત. અમલાલાલ નારણજી

પટેલ. નાગભાઈ દરિદાસ

પટેલ. જેસંગ શાહુદાસ

પટેલ રણછોડ બહેચર

"

પ્રાંતીજ.

"

"

કમાલપુર

*આ સિવાય જુદા જુદા કાર્યો માટે કરેલ્યારી કમિટીઓ નિમવામાં આવી છે

* આ મહારૂઢ સંબંધી બીજા દર્શાવત આરંભમાં જાણેલી છે.

મારી દુનિયાની મુસાફરી.

MY TRIP ROUND THE WORLD.

શરૂઆતના શબ્દો.

" The man who gleans his all from books
May gain a knowledge great;
But the man who learns by travel,
Is the one who is up-to-date."

X X X X
" Travel is the key that unlocks Nature's heart
and reveals her secrets; and when accompanied by
a keen and close observation, becomes one of man's
highest accomplishments. "

ક દરતમાં રહેલા વિવિધ જ્ઞાનના ભંડારનાં દારને ખુલ્લા કરનાર સાધન જુદા જુદા પ્રદેશનો પ્રવાસ છે. ઉંડું નિરીક્ષણ કરવાની શક્તિ, ધૈર્ય, સહનશીલતા, સમવસ્યકતા, વિશ્લેષણ પ્રસંગો અને અનુભવોમાં મનના સમતોલ (Balance of mind) વાળી વિચાર વ્યવસ્થા, ઉત્તમ અનુકરણ શક્તિ (quick imitative power) અને સાહસિક સ્વભાવપૂર્વક ખેડાયેલા લાંબા પ્રવાસો માનસ ભૂમિકામાં અગત્યના ઉપયોગી ફેરફારો કરી કદાચને વજ્રમય બનાવે છે.

પશ્ચિમના દેશોમાં જે રેઝવણી, શોધો તથા પ્રગતિમય મુદ્દારો (advanced civilization) હાલના સમયમાં ચાલી રહેલા છે તથા જેની ભિન્ન ભિન્ન પ્રકારની અસરો વિવિધ દેશોમાં પ્રસરી રહેલી છે તેનો અનુભવ થોડા ધણા અંશમાં પ્રેરેકને જણીતો છે.

આવા કેટલાક પ્રદેશોમાં ગયા વર્ષમાં પ્રવાસ કરવાનો પ્રસંગ મને મળેલો હોવાથી તમારા સન્નિવેશમાં માત્ર જે જે ઉપયોગી અનુભવો તથા વિચારો થયેલા છે તેનું વર્ણન આ લેખમાં જણાવતું યોગ્ય ગરજું છે.

આ રમણે વાચક વગેરે સ્વાભાવિક જિજ્ઞાસા યથે કે આ લેખમાં કેવી જાનની જાણતો આવવાની હશે તથા કેવા રૂપમાં આવવાની હશે. આ જિજ્ઞાસાને કંઈક અંશમાં તૃપ્ત કરવા માટે હાલ મારી સંકલના જે ધારણ ઉપર ગોઠવવા કું શક્તિવાન થયો છું તેનું સામાન્ય સ્વરૂપ (general idea) નીચે પ્રમાણે જણાવવામાં આવે છે.

મારો પ્રવાસ ઇંગ્લેન્ડ (England), અમેરિકા (America) હવાઈના દાણ (Hawaii), જાપાન (Japan), ચીન (China) સ્ટ્રેટ્સ સેટલમેન્ટ્સ (Straits Settlements) અને સીલોન (Ceylon) વગેરે દેશો તથા પ્રદેશોના ફેટલાક ભાગમાં જોડાયો છે. આ દેશો તથા પ્રદેશોમાં હિંદુ મુસાદર તરીકે વનરપતિ અને ફળાદાર (Vegetable and Fruit diet)થી મારો નિભાવ હું કરી શક્યો હતો તેથી ભવિષ્યના કાલ પછી પ્રવાસીનો માર્ગ સુગમ થાય એ અર્થે આ લેખમાં જુદો જુદો સ્ટીમ નેવીગેશન કંપનીઓ (Steam navigation Company's) તરફથી મને કેવી જાતની સગવડ મળી શકી હતી, ઇંગ્લેન્ડ અને અમેરિકામાં આહાર માટે મને કેવા કેવા અનુભવો થયા હતા અને શરીરનું આરોગ્ય મેં કિમ્મ કિમ્મ નિવડ્યો અને વિચારોથી કેવી રીતે સાચવી રાખ્યું હતું એ વગેરે બાબતોને તે તે પ્રસંગે ફેટલાક વિસ્તારથી ચર્ચાવાનું થોડું ગણ્યું છે.

આ ઉપરાંત જે અંશમાં મારી માનસ શક્તિઓ કેળવાઈ છે તેના આધારથી આ દેશો તથા પ્રદેશોના જે જે ભાગ મેં જાતે જોયા છે તેનાં વસ્તુઓ, તે તે પ્રદેશમાં ગણ્યાંતો મુખ્ય જોવા લાયક સ્થાનો, તેની ખુબીઓ (Bosuties) અને તેમાં મળેલા અનુભવોનો ફેટલોક ચિતાર આપવાનું મેં થયું છે.

જુદા જુદા દેશના રીત રીવાજો તથા ઉત્સવો, તે તે દેશોનાં પ્રવાસનાં તથા હરવા કરવાનાં સાધનો, નાટ્યો, ખેલો, રિવાજ સ્થાનો, લઘુ મકાનો, ખેતીવાડીનાં ટેખાવો, બાપારો વગેરેના મારા નિરીક્ષણના વિચારો રીતઓ (criticisms) તથા હસવા લાયક અનુભવોને રસમય શૈલીથી વાચક વર્ગના ઉપયોગ અર્થે લખી શકાય એ અર્થે મેં મારી નોંધ પોથીમાં થયું ટાંચણું કરી લીધું છે તથા જર્નલનાં પ્રસ્તુતો, ચિત્ર અને છબીઓ પણ લીધેલી છે; એ સર્વ સાહિત્યની મદદથી આ લેખને વિવિધતા (Variety) તથા રસમયતા (Interest)થી હાલની કટલીક સાંધિયાત લેખત શૈલીના ઉપયોગપૂર્વક લખવાની હું આશા રાખું છું.

સુસિદ્ધિ પુરવે, વિદ્યાર્થીઓ તથા સ્ત્રીઓ સરળતાથી સમજી શકે એવા આશયથી જનતા પ્રવલ્ને સરળ સારી અને રસિક ભાષામાં લખવાનો નિશ્ચય કરવામાં આવેલો હોવાથી કાંઈ કાંઈ સ્થળે જણાતા તેવા દોષો પ્રતિ હાલનો કેળવાયેલો વિદ્વાન વર્ગ ઉપેક્ષા કરશે એવી આશા રાખવામાં આવે છે.

અમૃત.*

દાનવના ને દેવના, મર્ત્યલોક તથા પથુ;
મુક્ત થઈને જાણ્યી, વળા પાછા રામચન્દ્ર,
રૌપ, રાત્રુદ્ધ, મારુત, અને એ વધુ મંડલ;
સહે રામ, સીતા માત-અવનીના આદર્શી.
લલિત આ સૌ લાડીલાં કુલર્થ શા પ્રશ્નિત,
આખાં અવધ પૂરીમાં, વ્હાલાં પૂરણ પુનિત.
પગલે આ પુણ્યક્રમના, પીયૂષ દોળાયું પૂરે;
" શ્વેત ચન્દનીના રસ, પેઠા ધાડીલાં ફેરે !"
કરે તે સ્નાન એ રિયે, દીસે કરતા પાન પ્રે;
કિમ કોની અભિનવ, સહે દેવી અનુભવ,
વરણ ન્હાવા ઊતર્યા કે શું ? અવ એવી બીના,
કરીને દેવ ડોકિયા, ત્રિલોક નવલી લીલા.
પામી અને માઢા મુક કરતા, રૂઢિ પૂજની;
સધણે કલોલ કેવળ, છાયા ન પડે સુરુની.

* * *

સખડ સહજ સંયયો; પડી રામ સખા રિયે;
મધ્યે ગુરૂઓ વસીટ, હતા ઉચ્ચ સિંહાસને,
(જેમ) બોમે સોમ, પુઠે બધા રક્ષિયા છિત્રમય;
બાકિ, બન્ધુ, માત સીત, રામ એક સમાવડ !
સુગીવ, જગજીવનને, અંધાર વીર આરત;
હતા આગુજ પ્રેમથી, ઉતરવા ક્ષણ શાં મુખ,
રે ! રે ! પ્રેમાત્મી ! ન તું, પ્રેમીને કદી દારો;
હારે કોથી તો વધુ, સખાજ હેડું જાગે !
જવાનું ના રૂચે કેને, રહેલા જેઠ રામચંદ્ર;
દેવી શીખ રામે દીધી, આંખા સદુને પ્રાણુસું,
અગ્નિના તપ પ્રાપ્ત્યે, ગ્રી મિન્દુ બીંબ્યાં ઉર;
સાતાએ પસારી સીત, અને આંધ કરી દુર.
વધુમાં; આગ્યું રમ્ભનિર્મા-મદરતને કથરા કંઈ;
" વીરા ! જઈ પારી તને, તારી તો હું નહીં ધઈ,
" પ્રેમ પરાક્રમ તથા, વાળું બદલો સી રીને ?
" હોયે લે આ હાર દઈ, સદીસ હું વ્હાવો ચિત્તે. "
કહીને કંઈ ધરે તવ, કીલો કંઈમાં આરને;
અને કિરમનિ મેકિત, લાગ્યો જાગવા મુશ્કેલ !

* રાવણનો પરાજય કરી રામચન્દ્ર સકુટુંગ પાછા વળે છે, ત્યાંથી કામળી ચારઆલ થાય છે; બાવાઈ સંક્રાંતિમાં છે. પણ રથ છે, અમૃત ક્યાં છે ? એ કામ્ય રચનાનો મૂળા થય કવીશ્વર દ્વારામજાહના સંતસ્યામાંથી લીધેલ છે.

૧. હવે વિયોજ થવાનો જણીને.

શું આ ? કેમ ! પ્રભાત, હવી-સ્તબ્ધ બધી પ્રભ;
 યથા તરંગ, પાકા ચિત્તો નવ હોય ત્યાં !
 પછી આપ પ્રદર્શિત, હેતુ હેતુમતે કર્યો;
 " મોઢિયાં મોઢિયાંમાં રામ રૂપ ન નીકળ્યો."
 તબાહો હાર તિરકારી, દહિ રામ પ્રતિ કરી;
 " વસ્તુ આપ વિના યથા, આગળ સર્વસ્વ હરિ !
 'દીધો હારપ્રદર્શન યથા, તીરસ કિન્તુ નીવડ્યો;
 " તદા અપસ્તુ આઢો તો વિલાપના સુણો પ્રભો ! "
 યથા રામ પ્રદર્શન યથા, મત્તકાવીને મુખકુ;
 " ચહે, તે નિકટ છતાં, જૂઠી કરતો માગણી !
 " યથા હાથ પળે પૂઠે, તેમ હું હુંમાં વશ્યો;
 " ચાલના મેં જાણી તુજ, હિરે હિર સન્દેહ ર્યો ? "
 હેતુ હેતુમાને ચીમું, પસળી પૂરા પ્રેમથી;
 મતીતિ સમ્પૂર્ણ યથા, દેખી રામ વચ્ચા હો, !
 " વારે ! જલે વારી વારા ! ભક્તિ તો તારીજ ધન્ય !
 " તન્મયતા, શ્રદ્ધા, રમણ, શક્તિ તો તારીજ ધન્ય !
 સોના વદા ' હરિજનો, આપા બહેવારે સુધા;
 સુધા ક્યાંક નથી દૂરે, ભક્તોમાંજ પીયુષજ છે. "
 અતિશયોક્તિ સ્તુતિમાં, લાગી અંગદને અને-
 ઉચર્યો-"ધન્ય મારત, પશુ - સુધા તો જી આનને ! "
 " પીયુષ તો સ્વર્ગજ છે, નહિ સોના અધરપર;
 ક્યાં ભક્ત સહે, " સૌખ્યવતારી લોકમણ,
 શાસ્ત્ર વદતા વળી, " સુધા તો સાગર ત્રિપે ; "
 વાવ કિન્ન હારતનો " સુધા શશાંકમાં દિસે ! "
 સત્તાત્તર આ હેદવા, કરે રામ નિકાલ શો ?
 તે જોવા આતુર સૌ, સભા રનેહી સહોદર.

પછી પ્રેમ સ્વરૂપ જે, કાઢીયા શ્રી રમણીર;
 રહે રસ બીજાં હિરે, જરે જ્યેમ ઝરો રામે.
 જી નેજ હોણ હોણ જો સુધા, ન તો મરે પતિ;
 " તથા, ન સ્વર્ગ માંજ, કેમકે પુન થતી ગતિ !
 " સચિત્ત હિરપિતૃ કેમ ખાટું છે ? સુધા જતાં !
 " નથી તદ્દા-સાચક મંથ, તોગી છે સચાંક જો !
 " ભલે લડવા અશુર સાથ, અમૃતાથે દેવતા;
 " ન ઉપયોગ પોત્ત કિન્તુ એક આશુતા દતા.
 " વિચારી આમ ઉપરે, સર્વેશું પીયુષ ભક્તમાં;
 " અનેક તેથી, એકથી, યથા અમર્ત્ય, જગતમાં !

“સ્વપ્ન સૃષ્ટિમાં સ્નેહ દ્વારણ.”

પસારી પાંખો આ ધવજ દિમગિરિ નમ ઉડે,
અડે અમો સાથે જુલન ખમ સયોગમ કરે;
દતી કે ત્યાં દેવી પરમ રતિરૂપે વિચરતી.
ઉભી શ્રુતો અમે સહજ જગને બાસ કરતી.
ધરી દ્રષ્ટિ ઉઘી લલિત વદના દાંત વહતી;
વિભૂતી લીલામાં પરમ રત યે દેવી રમતી,
વિચારોતી ધારા ઝરણ રસથે અંતર વહે,
ઉરે સિંગી સિંગી ધવજ સમગ્ર અંતર કરે;
વિજેશ્વરે પ્રાપ્તો નવીન ઉપના જે લડનઢે,
ધણી પ્રેમે જાગરા ઘરણ કરતી નિજ હાથે.

કુસુમો કુમળા સર્પ દાર હીમી, મનરંજન રાગ સમીપ લીધી;
અલિ શુષ્ક વળી કરમાઈ જતી, કુમળી છગી એક વિદ્યોત્તું થતી.
ગુપ્ત શ્વાન ઘણું કરમાઈ ગયું, પુલ્ય ગોઝક તંત્ર સરી પડીયું;
નમણું પુલકાં ચરણે પડીયાં, વળી થઈ ગયાં રમણી ઉરમાં.

એકાદ પુષ્પ કરમાઈ જતું નિદ્રાળી,
દાં દ્રેષ ઉર ધરતી મનિ મદ દેહારી !
શંકા ધરી મનનથી મન રાત-ત યાચી;
શ્રુતેલ દાર રમણી નિજોત પાસે;
નીચે જુએ જગજગતું સદિના મરાઢે,
પાગે બરાણ ગિરિને કુડાળે;
મંજિર સુંદર સરોવર ત્યાં બરાણુ;
બેઠું નવીન અરણ્ય કરી શ્રુત તાંથી.

પડતી જળ ધાર ઉરે સરવાં, લદતી વદતી જળમાં ધગમાં;
પસરી જળસંયમ સઘ વધેલ, તરનાં પ્રતિનિબ ઉરે ધરતે.
તરશુદ્ધમ અને તરુ હીર્ષ અને, જળની લદતી પર નાચતું એ;
મિરિ શ્રુત ઉભી નિરખે તાજી, હમિતી રચના ભરથે ધરતી.
જગ મધ્ય દીપ્ત શરીરોમાં સત્તાં, પ્રતિનિબ રૂપે ધરી પૂર્ણજગા;
ધર્મમાં વિષયો ધર્મમાં વિરમે, નિજરૂપ વિરપ અને જનને.
લદતી પર રવાર જતી વિરમે; કાજમાં જગ અંતરમાંજ રહે;
વિધવિધ રૂપે રમતો બમતો, દર્શોશન રૂપે નિજ રાસ રહે.

વિચારેલ વિચાર શેલ કરમાં થોડેધરી જે ઉભી,
શોષે કે નિજન્ટને મંથી પછી ચોપાસ દટિ કરી;

શ્રુંગે ઉભી નભાવી ઇન્દુ મુખતે ડા સ્નેહિની ઉત્સુકી,
 એકએક નિમગ્ન હૃદયનતી જાણે સતીને પતિ.
 સારંગી સ્વરને વહી અનિળજે કરું ઉભો દેવીને;
 ખીલેલા કુસુમો વડે ઉજળીયા સ્નેહી તણા સ્નેહિને,
 સારંગી આલાપ વદન કરી દ્રષ્ટિ રથજે જઇ મ્હડી.
 નૌકામાં પ્રિયને દીકું લગી લગી દોમાંચ આસ્વાદ્ય!

શ્રુંગે વિમાન હતકે નિજ પાંખ હોતે,
 સ્નેહિ સખી ન પળ એક જરૂર ખોતે !
 ફાળો લારે સર તટે જઇ પોતપાને,
 બુધિ પડે ઝટ ઉભી થઇ ઘેટ ઝાટે.
 આવી ઉભી સર તટે પતિનાવ દીકું,
 દ્રષ્ટિ વડે પિયૂષ દર્શન પાન કીધું;
 પ્રેમાળ પાંચ નિજનાવ સમીપ લાવી,
 આનંદ ગોઠ કરતાં રસિકે વધાવી,
 બેટી પ્રિયે રસિકને હૃદયે વિંટાઇ,
 મીઠી બહી ઉલ્લસની પગરૂપ આવી;
 શાન્તા કપોળ પિયુને અધરે ધસાડું,
 પ્રેમીજને ઉલ્લસનું રસપાન કીધું.

“ શુભવંત ”

ગ્રંથ સત્કાર:-

(શ્રીયુત ચંદુલાલ. દેવલપુર ફાર્મ; વડગામ.)

પ્રાણાયામ ભાગ ૧ લો:-કર્તા શ્રીયુત પ્રભુચંદર નરસેરામ બાલ. તંત્રી “અંદ્રપ્રકાશ” સુરત. મુદ્ય આઠઆના. શારિરિક, માનસિક અને આત્મિક ઉન્નતિમા પ્રાણાયામની કેટલી આવશ્યકતા છે તે વિષે ધણું ધણું જોડવામાં અને લખવામાં આવ્યું છે. પરંતુ સામાન્ય જનસમાજ વ્યવહારિક ઉપયોગમાં લઇ શકે અને પ્રાણાયામ યથાર્થ રીતે કરી શકે તે માટે સમજ આપનારું સરલ અને શુદ્ધ ગુજરાતીમાં લખાયેલું તો આ પહેલુંજ પુસ્તક છે. ધણા વિદ્વાનોએ અને યોગાભ્યાસીઓએ પ્રાણાયામને યોગના એક અંગ તરીકે યોગના પ્રયોમાં વિસ્તારથી સમજાવ્યું છે. પરંતુ અભ્યાસકને સાદી અને સરલ ભાષામાં વ્યવહારુ માર્ગ બતાવે તેવું તો આ એકજ પુસ્તક છે અને તેથીજ તે આદરને પાત્ર છે. કર્તાનો જનસમાજની ઉન્નતિ અર્થેનો આવો પ્રયત્ન સ્તુતિને પાત્ર છે. ગુજરાતી સાહિત્યમાં આવા પુસ્તકો વધુ પ્રમાણમાં બહાર પાડવામાં આવે એ ઇચ્છવા યોગ્ય છે. કર્તા આ પુસ્તકનો દ્વિતીય ભાગ સગર પ્રકટ કરી જનસમાજને આભારી કરશે.

બાલ સમિન્ત્ર-લેખક શ્રીયુત હરિલાલ સુનિલાલ શામળવાળા. વડોદરા કિંમત ૦-૨-૦. હાલમાં ખાજોડા જાતે વાંચીને સમગ્ર શોકે તેવું નતિક અને ધાર્મિક તાવેલાયું

સારી અને સરળ ભાષામાં લખેલું સાહિત્ય પૈયાર કરવા કેળવણીના દિશાવળીયા તારવાર લખાનલુ કરી રહ્યા છે અને જાતશિક્ષણ માટે ચોર્મ કોંડર માર્ટની રૂઢી પુસ્તકો પણ પચે છે, પરંતુ એ દિશામાં હજુ વર્ણ કરવાનું બાકી છે. શ્રી ટ્રેવરસાવક અધિકારી વર્ગના પરમ પુત્ત્ય સદગ્રહ શ્રીમાન ઉપેન્દ્ર ભટ્ટરાને વ્યાજકેનો બંધુ એ નામનું માસિક ચર દરી દીકું છે. તેમાં સારી અને સરળ ભાષામાં સામાન્ય જાનવાર્ગી જાગૃક સમજ થકે તેરી રમુજ વાનાંયા અને સેષો આવે છે. તે વર્ધિનાં જાગૃકોને જ્ઞાન સાથે આનંદ પ્રાપ્ત થાય છે અને આપણા યુજરતિ સાદગની મોરી ખાબી દૂર કરવા માટેનો તેજાધોનો આ પ્રવ્લન પ્રયંસા પાત્ર છે. તે માસિક એક જાગૃકોનેજ ઉપયોગી થાય છે એમ નથી, પરંતુ મનુષ્ય માત્ર થલ્લી જાગૃકોમાં જાગૃક જેવોજ દોનાધી તેને પણ થલ્લજ ઉપયોગી થઈ પડે છે. આવા અરસામાં શ્રીપુત્ર કામજાગૃકોનો આ લઘુ પ્રવ્લન પણ ખાસ આદરને પાત્ર છે. તે વિશેષ પ્રયંસનિય તો તેજાજ માટે છે કે તે પુસ્તકમાં જાગૃકોને નિજનાં સવારથી સંજ સુનીનાં કલંગો રમત મમત સાથે જેરી રીતે કરવાં તે થજીજ સારી અને સરળ ભાષામાં આનંદજનક જોમક દુડી વાનાંયામાં સમજવેલાં છે. જાગૃકોને ઉપયોગી થઈ પડે તેનાં લઘુ પુસ્તકોમાં આ પુસ્તક પડેમ વડેલુંજ સેખારી. તેમના તરથી જાગૃકો માટેનું સાહિત્ય જેટલા વડુ પ્રમાણમાં બહાર પાડનામાં આવશે તેટલું તે ઉપયોગી થઈ પડશે. અમે હજીએ છીએ કે આ લઘુ પુસ્તક રહે કુટુંબોનાં રહે જાગૃકના હાથમાં દોળ અને તેનો સદુપયોગ વડીસોની મદદ વડે કરવામાં આવે. આજનાં જાગૃકો બલિખતા મદાન પુરો થવાની યોગતા પ્રાપ્ત કરી શકે છે, એ વાનાંનું તિરમરજુ પડું જોઈનું નથી. જાગૃકો માટે પુસ્તકો તેવાર કરવાં એ કાલં વિદ્યાનેને માટે પણ જોઈનું કહીધું નથી, તેમ છતાં આ પુસ્તક સેખક શ્રીપુત્ર કામજાગૃકો પોતાના અગ્રધરીની શુધ્ધતા અને શક્તિથી પ્રાપ્ત મળિલા વિજ્ઞાસ વડે આ સરળ પ્રવ્લન ક્યોં છે આ વાનાં પુસ્તક વર્ધિનાં જાગૃક આજા વચર રહે તેમ નથી.

ઝેરી જનવરના ડંખના તાત્કાલિક ઇસાને, જુદાં જુદાં પુસ્તકો ઉપરથી સંમેદ કરનાર, દીનદાસ દાદાસાઈ દોરડી, પ્રકટ છતાં જોરખા મંથ પ્રચારક મંડળી પી. એ. મલખારદોશ, યુજાઇ.

આ મદાન અમુક અને અદિતીય મંથ જનસમાજની સેવા અર્થે પ્રકટ કરનાર મંડળીના શીરનામે રક્ત પોરેજ માટે એક આજાની રીજા-મોકજાધી બદારમામ વાગા, મામમના રહેનારાંબને મહત્ત મોકલો આપવામાં આવે છે. આ મંથમાં કુતરે, દડાપું કુતરે, વીંછી, નાજ, સાપ, વિગેરે ઝેરી જનવરના ડંખ ઉપરના તાત્કાલિક સચ્ચેટ અસર કરનાર મંથો તથા જવાના ઉપાયો જખુલેલા છે. આ પુસ્તક સવાસો પાતાનું થજીજ વીરન-વાર ઉપયોગી દરખાનથી વરપુર છે અને જન સમાજની અતી સવોતમ રીતે સેવાર્ધ જનસમાજને આજાગી કરી છે. કાલજ થજીજ સરળ અને સારી છે, રહે મામ, દિંદુ મુખ લખાન, પાસરી વિગેરે હા. સમજ થકે તેનો છે અને તેથી તે સરને સરખી રીતે ઉપયોગી છે.

નડિયાદ હિંદુ અનાયામમનો અને ૧૯૧૧-૧૨ નો વાર્ષિક રીપોર્ટ.

આજા દિંદુલાનમાં યુજરત રજ અને જ્ઞાન પર્મમાં આગગ છે એમ મળ્લિયે તો તે અનિષ્ણોલિ બેરેનું સેખારી નડિ. વચજા અમાનમાં યુજરતના દરી રાનધો અને

હિંદુ શૈલીવાળાના કરોડો અલ્પ અજાણે રૂપિયાનાં દાન ધર્મ જગતમાં મશહૂર છે અને હાલમાં પણ જેમની માનુ ભાષા ગુજરાતી છે તેવા પારસી ગૃહસ્થ સર જમશેદજી છાજીભાઈ; શ્રી. તાતા વિગેરેની હાખોની સખાવત જગ જાહેર છે. વળી શ્રી. વાડીયાની એક કરોડ રૂપિયાની સખાવત તેટલીજ મશહૂર છે. શ્રી. પ્રેમચંદ રામચંદની પોણા કરોડની સખાવત પણ તેટલીજ તાજ છે અને છેવટની સર ચિનુભાઈ દાનેશ્વરીની સખાવતથી ભાગ્યેજ કોઈ અમલ્ય હશે, ગુજરાતમાં આવા મહાન જગત મશહૂર દાનેશ્વરીઓ છતાં અપ્રસાસ સાથે જણાવવું પડે છે કે હજી તે સખીમરદોનો હાથ હિંદુ અનાયાત્રમ પ્રતિ લંબાયો નથી. નડિવાદ હિંદુ અનાયાત્રમ નજીવી મદદથી જે ભારે કાર્ય જાળવે જાવ છે તે માટે તે સંસ્થા ધન્યવાદને પાત્ર છે.

માખાપ વચરના અનાય આળકો અને આળકીઓ, લુહાં લંગડાં અને આંધળાંનું આશ્રમસ્થાન ગુજરાતની પુણ્ય ભૂમિમાં મદદની તંત્રીને લીધે અનેક અડચણો ભોગવે તે આણું શોકપ્રદ નથી; છતાં જે અસાધારણ વિવેચ નડિવાદ હિંદુ અનાયાત્રમે મેળવ્યો છે તેને માટે તેના બાહોષ અને વિદ્વાન મંત્રી જોડળદાસ દાર્કાદાસ તથાટી બી. એ. એલ. એલ. બી. અને અવસ્થાપક મંડળનેજ સધળું માન ધટે છે. આ વાર્ષિક રીપોર્ટમાં જે માસના નિરાધાર અનાય આળકોનો ફોટો ભેષ કયું જન હૃદય દયાની લાગણીથી પીગ લ્યા વગર રહેશે ! રીપોર્ટમાંના અપંગ અને અધિળા અનાયોના રૂપનો ફોટો પણ તેટલીજ દયાની લાગણી પ્રકટાવે છે. ઊંચે આશા છે કે, આવતા વાર્ષિક રીપોર્ટમાં આ અનાયાત્રમને ઉદાર શ્રીમાનો તરફથી ખાસ સંમીન મદદ મળેલી ભેષ તેની નોંધ લેવાની ઉત્તમ તક મળશે. એવી અમે આશા રાખીએ છીએ. અમારી પ્રાર્થના છે કે દરેક જન હૃદયમાં અને ખાસ કરી દાનેશ્વરીઓમાં આવા અનાયો માટે દયાની લાગણી વધુ અને વધુ પ્રમાણમાં પ્રકટે.

ધન્યનંતરી, આ અતિ ઉપયોગી માસિકના આવ લેખાદ્ કો. મંત્રુસાસ એમ. શી. પી. એસ. એમ. સી. એચ. સી. (કલકત્તા) તંત્રી. ભોગીસાસ ત્રીકમસાસ વચીસ ફેલોઆ. રૂપી આયુવેદિક યુનીવરસીટી. મું. વિસનગર.

આ માસિક વૈદકીય વિષયો ખાસ કરીને સહેલી અને સરળ ભાષામાં ચર્ચે છે તેમાં પ્રાચીન આયુર્વેદ, પાશ્ચિમાય, ડોક્ટરી વિદ્યા, નવીન નેચરોપથી વિષે વિષયો આવે છે. મેકેનોથેરોપી જેવા અગત્યના વિષયો તેમજ માનસ શાસ્ત્ર કુદરતી રોગોપચાર અંચ-માળા વિગેરે અસખ્ય ઉપયોગી વિષયો આવે છે. જે દરેક વિષય ઉપર નોંધ લેવામાં આવે તો નાતું પુરતક તૈયાર થાય. સ્વચ્છ સંકેતને લીધે અત્ર એટલુંજ કહેવું બસ થઈ પડશે કે આ પ્રખ્યાત માસિકમાં બાહોષ ડોક્ટર મહાદેવ પ્રસાદ ઇ. એમ. ઇ. એન. ડી. એમ. એન એસ. એ. નવજીવનાલયના પ્રેમાપટરના ધણાખરા વિદ્વાન ભાઈ અતિ ઉપયોગી લેખો આવે છે. ખાસ વિશેષતા એ છે કે તંત્રી જે ધણી ખરી શારીરિક આરોગ્યતાને માટે કસરતો વિષે લખે છે તે પ્રથમ જાતે અજમાવીને તે વિષે પોતાની ખાતરી કરીને પછી તે પોતાના માસિકમાં દાખલ કરે છે. આરોગ્યને ઇચ્છનાર ત્રણેક વાચકે આ માસિકના આદક મધ્ય તેનો સદ્વપયોગ કરવો જોઈએ.

લક્ષ્મી.

(ગાથા ૫૪ ૩૭૮ થી ૪૫૫.)

મારાં સામુદ્ર પશુ મારા પર વાદલિયી જેવા લાખાં. સમુદ્રાં આજગ મારા પનિને
મેં દલકા પાડ્યા એમ એમને લાગ્યું. એમણે મેં વર્ષે ૫૬૧ કાપી માત્રા જવા નહીં રીધું.
મને મુંઝાર્થ રાખી પરંતુ મારા પનિએ તારા પાપનો પશ્ચાત્તાપ તું અદિ' જ ૩૨ એવું કહી
મને લેઇ જવા ચોખ્ખાં ના કરી. કું એકઠી રહી. યોગા સિરસ પછી મને ખગર મધ ૩
રોદિજી પશુ સાથે શત્રુએ મત છે શત્રુઓ નવેક મદિને સંધ આપે. સામુદ્ર
ને દીકરાના કુચે પ્રવશ નિદાગતાથી મનમાં વરવા; અને મારા તરફ પ્રીતિ દર્શવતા
મીઠી. દવે મદાત પનિ ઉપાડે છેક રોદિજી સાથે રહેલ મંડ્યા. મને તથા મારા સામુદ્રને
અંતરમાં થયું કુઝ મયું. મેં પશુ દવે સંસ્કૃત અભ્યસમાં અને ઇપર જાનિમાં ચિત
પરોત્તમ. એમ કરનાં વર્ષે દહાડે કું પૂનમાં દની એટલામાં જાણ્યા આજગ જોડથી રોગી
મઠી આપી, અને મારા પનિ જહેબદાની સિધિમાં ઇપર આપ્યા અને લશ્કરને અપાત્ર
કર જાણવથી જોડવા. 'લક્ષ્મી, કું મીઠી જાડે મું. અરસા! મને સખા તાર આપે
છે. દવે કું નારે કરણે મું' મેં પધારીની જેમ કરી ત્યાં સુવાચના કારણને જોડવા,
દવા પાછ મને અંતઃકરણ પૂરક કારવાર જગા લાગી. તેમની આંખમાં પાણી જરાઈ
અપ્પાં અને થોમે જોડવા, 'લક્ષ્મી, મેં તને પશુ કુઝ રીધું છે. તું નિરપરાધી છે તે મેં
જાણ્યું. તું મને કામચર. તે પ્રભુ ક્યોને જાણે વાગવા મને ક્યારેક કવનસાન આપે. અરે!
મને પાણી આપ, મારું મનું રોગાઈ જલ છે. 'મેં જાણ્યો કહો મોંમાં આપે ૩ તેમણે
જોડવા પાણું ૩૨ મું, 'અરે, જેવી મંડ્યાણી રોદિજીએ મને જણાવે. મારા તરફથી
વર્ણસન ખેપ વર્નાજ અને મારું કરીર જમનાંજ રાંધે લાગી મધ અને મને મોં રેખામું
નહિ. આ લક્ષ્મી! તારા મેં પડ્યા અપરાધ કર્યા છે. તું મારા કપાળ પર દાપ મૂક અને
મને કામા કર. કું દવે ને સાન્ને થાઉ તો કું તારો પ્રથમ સ્થ રહીશ અને એ રીકને તે
કું જોઈ લાવ્યું!

કારણે ના કટોરથી મેં એમને ઉતારા આપે નહિ. કાળ પછી રહેવા રીધા કું
અંતરમાં ખુશી સ્થ ૩ જોડવાનું સુખ મન્યું છે. એમનું કરીર તાન જગાઈ મયું દગું.
દાઢાં ને પાંચળાં રેખાતાં દનાં. અનિશ્ચય કો સેવન અને તરતુદાર અન્ન કુપુંદોથી આતી
સિધિ થઈ છે. શોભાન વિષ્ણુવતી નીચેની ભીડીએ જાડ આતી.

લક્ષ્મીમૂળ સિધિ રેનાર, અન્નચર્ચ મૂલના પત્રો,
કાપી દાપ પત્ર નિજ જણે જાડ, ઇશ આગમાં મારો.

પશુ દવે ને પ્રભુ પૂવા કરી અસિમ અપાત્રે તે નહીં દવે સુખાપ સુરના રહન
કરો એમ મને આજા લાગી જીજે સિરસ પ્રાપ્તિ કર્ષક કુપરી, કું દર્શન સ્થ. પરંતુ
ચીજે સિરસ પ્રાપ્તિ પશુજ જગાડી આજા રહી નહિ; અને યજ્ઞા જલ વગે એમને આ-
ત્રા આ રૂમી દુનિયા છેલી પરમમ જાણમાં જગી રહે. રામોત્ત સ્થ રહી. મેં અનિશ્ચય

કલ્પાંત કથું. જોના દેવ રહ્યો તેને રહન સિવાય અન્ય શું ? રહીને હું યાત્રી. શોક સાગરમાં
જતિ લીન થઈ. તેમની પ્રતિમા જતિ આગળ ખડી થઈ. પ્રેમથી વાતો કરવા માંડી.
એટલામાં રમરણ થઈ આનંદુ' હવે તેમ અને તે સાંભળતા ન હોય તેમ જતિ કરવા
સ્વરે ગાવા લાગી છે,

‘હૃદયની વાત ક્યાં કહેવી, બધિર ન્યાં શ્રવણ કરનારો;
બધિર ન્યાં શ્રવણ કરનારો, શુંજે કો સંજ્ઞ ત્યાં મારો.’

એમ ગાતાં ગાતાં ચાંત થઈ ફરીથી થોડી વારે આધારના દેવા માટે જતિએ શરૂ કર્યું.

‘કંઈ આત્મા નથી બહેરો, કંઈ આત્મા ન આવેરો,
નથી ત્યાં કોઈના પહેરો, ત્યાં થયે (આ) સંજ્ઞ ટંકારો;—’
“તું” ઉપર પ્રાણ આપાડે, હૃદય ધ્રુજમય થયું મારે,
સદા કલ્યાણ હો તારે, નથી કુંધી તું કદી ન્યારો.”

આમ શોકના અપાર સાગરમાં ડૂબી ગયેલી હું રહવારમાં પાછી દુઃખને અનુભવ
કરવા બમત થઈ; વળી વિચાર થયો કે પ્રાણ ત્યાગ કરું તો આ સમય દુઃખનો અંત આવે
પૈલી પાસેથી બાસલેટ છાંટી બળી મરી દેહ ત્યાગ કર્યો તમા એક બાંધણી જતિ પાછળ
નરીમાં જાપસારી સતી થઈ તેજ પ્રમાણે હું થણ કરું તો શું બોલું ? થોડી પળમાં બાણના
હાથમરીનાં વામ્ય દલિગોચર થયાં.

પદુપરતે મર્તેરિ માણાઃપરિત્યજ્યન્તે તન્મૌલ્કયમ્ । ઉત્તરા વિરાટદુહિતા ઘાલિકા
વિનયવતીધીમતીવિક્રાન્તે ચ વચ્ચત્વમમિયન્યાનુષંગતેઽપિ માણાન્ન જહૌ । અન્યા અપિ
સહસ્રશઃ કન્યકાઃઅર્ભર્તુષત્પો જાતાઃસત્યો જીવિતાનિ ન તત્પજુરિતિ શ્રૂપતે ।

* *

* *

* *

અન્નદિવિચાર્યમાણે સ્વાર્થે એવ માણપરિત્યાગોઽયમ સદ્વશોકવેદના મતીકારત્વા-
દાત્મનઃ । ઉપરતસ્ય તુ ન કમપિગુણાવહતિ । ન સ્તાવચસ્યાયે પ્રત્યુજ્જીવનોપાયો
ન ધર્માપચયકારણં ન શુભલોકોપાર્જનહેતુર્ન નિરયપાતમતીકારો, ન દર્શનો વાય
ન પરસ્પરસમાગમ નિમિત્તમ્ । અન્યામેવ સ્વકર્મફલપરિપાકોચિતામસવવશોનીયતે
ભૂમિમસાવપ્યાત્મયાતિનઃ કેવલમેનસાસંપ્રુજ્યતે ।

આવા આવા અનેકનેક-વિચાર કરી આવે હું ચાંત થઈ; અને ‘પ્રભુને ગમે તે હમ
સર્વ રહેવું’ એમ મન સાથે નહીં કરી અને ‘પ્રભુજી રાખે તેમ રહેવું તે ધર્મ’ મન
સ્વીકારી, ‘પદ કહે તો સામટી પદ’ એમ ધારી ‘પ્રભુએ સંધવા ન રાખી તે વિધવા’ એ
સુત્રાનુસાર પ્રભુ ભક્તિ પૂર્વક વિધવા જીવન ગાળવા સત્તજ થઈ.

મકરણ ૩ નું.

ફેટલાક સ્વિસ સુધી ખાનપાન કર્યું અને રૂચું નહિ. હું બહારની અને બહેનકળી બની બેસી રહેતી અને પ્રસંગોપાત રાત્રી હતી. વળી કવચિત્ત મીમાન વિધવંશનું સર્વસ્થિતિમાં પ્રસન્નતા સેવ્ય છે બાજન ગાઈ મનમાં દિંમત રાખતી હતી.

‘ ઓ ને વિવિધ વ્યાધિ સરીરમાં આવી ખર કરીને રહે,

‘ હોને મળેલી સર્વ સંપદ અન્ય રથજાતિ વહે;

‘ ઓ સમ ઇન્દ્રિય સુકામ, ઓ ખર્ચાં આપું ગાંધે,

તો પણ આત્મ સ્વરૂપ અવલોકી, મુખથી મલક મલક હસીએ. ’ પ્રશ્ન.

કાળ કષ્ટે મન કાંત થયું અને દુઃખનું વિરમણ થયું. દલે સંસ્કૃત અભ્યાસ રહે વધારવા માંડ્યો. ધીમે ધીમે આયત્ન જીવન કેમ બનીત કરવું તે સંબંધી વિચાર રૂં કરવા લાગી. વિધવાઓની સ્થિતિનું હું બારીબાંધથી નિરીક્ષણ કરવા લાગી. મને માત્રુમ પડ્યું કે સામાન્યતઃ સ્ત્રીએ ૭૫ વિધવાઓ પીવેરમાં રહી માતાપિતા તથા બાઈ બોળકને સાંપના વાસ સમાન ધર્મ પડે છે. જ્યારે કંઈ સ્ત્રીએ પડનાં તારાં કરી તેમને સતાવે છે, અને અકર્મચર્યનું પાલન થવાથી તેમની સારીરિક અને માનસિક સ્થિતિ સુધરે એમ છે, પરંતુ કષ્ટ-સમાજ તેઓ સદાકાળ રહેવાથી પોતાના પિંડને પીડે છે તથા સર્માં સંબંધીઓને પણ મદાપીડા આપે છે. ફેટલીક વિધવાઓ આજ આઠવર વધારી ભક્તિનો રોંગ કરી જતા જતામાં ચીડીઆં કરે છે. ફેટલીક નરક નિર્લજ્જ થઈ સ્વછંદાચારી અને દુર્ગુણી નિવરી માતાપિતા અને પતિનામને કલહિત કરે છે. ફેટલીક સ્વાર્થપરાયણ થઈ નિર્દોષાવસ્થામાં જીવન ગુજારે છે. દુકામાં અનેક વિધવાઓ પોતાનું અમૂલ્ય જીવન અંગે ગુમાવે છે. દીર્ઘ વિચાર કરી મને એમ થયું કે આ બધી વિધવાઓને યોગ્યમાર્ગે શિક્ષણ આપવામાં તો જન સંબોજને ફેટલો લાગે થાય! હિંદુ સમાજમાં સ્ત્રીઓની રોંગ અધમ સ્થિતિ છે. કેળવણીનો આદેશ પ્રચાર છતાં, સ્ત્રીઓ પ્રતિ સન્માન દષ્ટિ રાખવાનું કહેવા છતાં તેમના પ્રતિ કેનું વર્તન મલાવવામાં આવે છે. સંસારમાં લાલકનેજ લાલક માન આપવામાં આવે છે. જ્યાં સુધી સ્ત્રીઓ પોતાની સ્થિતિ સુધારશે નહિ અને પોને જાનેજ કંઈ કરી બનાવશે નહિ અને પોતાનામાં પણ મદાન કાર્ય કરવાની શક્તિ છે એમ બનતી આપશે નહિ ત્યાં સુધી હિંદુ સંસારમાં સ્ત્રીઓ પ્રતિ સન્માનની આશાને અમાસજ રહેવાનો શોચનીય તો એ છે કે જો એવા મદાન કાર્યો કરી બનાવે એવી સ્થિતિમાં છે એવી વં-ધ્યા સ્ત્રીઓ પ્રભ પાછજ વળમાં મારો બાસ જોગીઓને સેવવામાં, મંતર જંતર કરવામાં, દવાદાર કરવામાં અને વિધવા સ્ત્રીઓ ઇધર કમિના આથી ડોંગમાં સ્વાર્થ અને કલ્યાણને નામે સંબંધીઓને ત્રાસ આપવામાંજ આયુજ બનીત કરે છે માટે ઇધર જંમને જુદી આપી છે અને સ્થિતિ આપી છે તેજ લાભ લેષ હિંદુ સમાજની સેવા કરવાની સેવિકાઓ તૈયાર કરવા યોજના કરૂં તો હીં. કવિ નાનાલાલ ખરજ કહે છે કે,

‘ હા! સૌ વિધવા ધર્મ દીક્ષ લેતો,

ખંદે દેશ સાધ્વીઓનાં વન વાધે. ’

આપ્યા આમાં પણ છંદ કૃપાથી અમને વિજય મળ્યો થઈ. અમે મોટી યોજના મહાવિદ્યાન પ્રધાની સંમતિથી ધરી દાદી; અને તે નીચે મુજબ હતી.

૧. ગુજરાતી નિશાળના પ્રથમના ચાર ધોરણોમાં શ્રી શિક્ષકો રાખવા; છોકરા અને છોકરીઓને સાથે શિક્ષણ આપવું. હસરત અને રમતોમાં ખેલને જુદા રાખવા. નિશાળને વખત સ્વારમાં ૭ થી ૧૦ અને સંજમાં ૩ થી ૫ રાખવો.

૨. ઉપલા ધોરણોમાં પાસ થયેલી છોકરીઓને અનુકૂળ પડે તે માટે ઉપલા ધોરણોમાં નિશાળને સમય ૧ થી ૪ રાખવો; તેમાં સામાન્ય રીતે બરખું, ગ્રંથપુ, સીવવું, સંપૂર્ણ, ફોના દાર કલગીઓ વિગેરે બનાવવું, માખણ અને ધી બનાવતા શીખવવું; સાદી મૃદ વ્યવસ્થા, લીપવું, સાફ રાખવું અને સાધારણ રીતે શણગારવું; આવાડીઆમાં એક દિવસ સંતો દરવા જવું; શ્રી ઉપયોગી હસરતો અને સૃષ્ટિ સૌન્દર્ય શીખવવું; ખીજા ધણુખરા વિષયો છોકરાઓના અભ્યાસક્રમનેજ ભગતા પણ યોગ્ય પ્રમાણમાં. આ ચાર વર્ષનો અભ્યાસક્રમ.

૩. ધોરણોમાં પાસ થયેલી છોકરીઓને સગવડ સાધન અને અવકાશ હોય તો તેમને માટે ત્રણ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ. સામાન્ય અંગ્રેજી અંકગણિત, ખીજામણીત અને ભૂમિતિ; વિવિધ પ્રકારના પાક અને રસોઈ, ખાસ કરેલું, આરોગ્યવિદ્યા, સામાન્ય રોગ અને તેના ઉપચાર; સફેદ સંસ્કૃત અને ગુજરાતી ધર્મના મંથ. આમાં પાસ થયેલી શ્રીઓને સર્ટિફિકેટ આપવું.

૪. ઉપર સર્ટિફિકેટ મેળવેલી શ્રીઓમાંથી જે ડાહ્યે પરમાર્થ કરવાની અસિલાવા હોય અથવા જ્ઞાનચક્ષુ માટે ઉત્સુક હોય તેમને માટે ત્રણ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ ઠરાવવામાં આવ્યો હતો. રાજો, તેની ચિકિત્સા, દરદીઓની આવજત, રાણજીવું કાર્ય, ઉત્તમોત્તમ સતી શ્રીઓનાં ચારિત્ર્યની કથા, દોર અને છોડની ઉછેર, તેમની ઝેળવણી, શારીરિક શક્તિ વિગેરે નો એક વિભાગ બનાવ્યો હતો.

અર્થ શાસ્ત્ર, રામાયણ, મહાભારત, મુખ્યત્વે શ્રીઓનાં ચારિત્ર્ય, ભગવદ્ગીતા, પંચદશી, હિંદુસંસાર અર્વાચીન અને પ્રાચીન, શ્રીધર્મ વિગેરેની દ્વિતીય વિભાગ હતો. આ અભ્યાસ માટે શ્રીઓને વસતિમૃદમાં રહેવાની આવશ્યકતા રાખી હતી. આ અભ્યાસ માટે દીમી આપવાની હતી.

૫. યુરોપ અમેરિકા જાપાનાદિ દેશોમાં જઈ જાયણ કરી શકે એવી પુખ્ત વયની શ્રીઓને માટે એ વર્ષનો અભ્યાસક્રમ રાખવો એવા નિર્ણય કરવામાં આવ્યો હતો.

શ્રીઓ માટે દરેક પુસ્તક ખાસ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. ચાલુ શિક્ષણ પદ્ધતિમાં તે પુરુષ માટે તૈયાર કરેલા અભ્યાસક્રમ શ્રીઓને લાગુ કરવામાં મહા શૂલ્ય કરી છે. શ્રીઓના આથી વિચાર, ભાવ અને સ્વભાવમાં અલગ્ય ફેરફાર થાય છે અમારો વિચાર એક શ્રીત્વનો વિશ્વાસ કરવાનો હતો.

પટેલી બે થોજનાચો અમસમાં આવી ગઇ છે. અન્ય ધીમે ધીમે આવનાર છે. આ કાર્પ પ્રસંગે મારે વારંવાર મુસાફરીએ જવું પડતું હતું. એક સમયે એક મહા જહાઝોની મારે મુલાકાત થઇ, તેમણે મને એક મંત્રનો ગ્રંથ અર્પણ કરવા ઉપરેસ આપ્યો. મારું મન હવે કંઈ વિરક્તાવરથા તરફ દોરવાયું હતું કારણ કે અનેક મનુષ્યોના સમાગમમાં આવવાથી મને તેમના પ્રપંચનું કંઈ જાન થયું હતું અને થોડીબધી હું તેમનાથી કંટાળી હતી અને તેમાં આ મહાત્માના દર્શનથી અને ઉપદેશથી મારી શક્તિમાં અત્યંત ઓડી બહુ રિયર થઈ, અને આ કાર્પ આગળ ક્યાં સુધી ક્યાં કરતું એ વિષે મને ધણા વિચાર ઉત્પન્ન થતા હતા; હું તેમનું સમાધાન કરી ચાલતી હતી હતી. એક દિવસ ગ્રંથ જપતા નિરાશિય સ્થિતિમાં પ્રવેશ કરી ગઈ હોઈ એનું જ્ઞાન થયું; અને એક ધીમે જ્ઞાત સ્વર એમ કહેતો સંભળાયો કે ' હું કાશ્મીર રેશના પાણુર ગામનો મહા પ્રધિક્ષ પંડિત પૂર્વજન્મમાં હતો. ' વિધવાઓની રિયતિ કેમ સુધરે ' એ વિષય પર આપણું અપાત્રું હતું એવી એક સભામાં હું દાખર હતો. એકાએક હાલ જાણ થવાથી તારો અવસાન થયો. મરણ સમયે જેથી મતિ તેવી મતિ તે અનુસાર તારો જન્મ સ્ત્રી થોળિમાં થયો છે. આ કર્મજૂતિમાં કર્મથીથી થનાર્થ સુખ છે; પારમાર્થિક કાર્યો કરતાં કરતાં આત્મકલ્યાણ સાધવાનું છે અને એજ એક માર્ગ છે. માટે તે ' આ એક કાર્પ ઉપાસ્યું છે તે પૂર્ણ ઉત્સાહથી પૂર્ણ કરી વિજય મેળવ અને પરિણામે શક્તિ આત્મામાં રિયર કરી પરમાત્મામાં ભીન થા. હવે તને સર્વ વાતે સત્યજ્ઞ છે; માટે ધર્મ પર અને ખંતથી કાર્ય કર. હવે તારી સર્વ અભિલાષા સિદ્ધ કરે. ' એસ યતાં મારી આજ ઉપડી ગઇ. ટપાલમાં ક્ષાધીવીવાનો પત્ર આવ્યો તેણીના પતિએ તેના છુટાછેડા (Divorce) ક્યાં છે; અને તે ઉત્સાહથી મારા કાર્પમાં શ્રદ્ધા કરવા છડે છે, આ પણ એક શુકન થવા એમ જાણી હું ખુશ થઇ. હવે મારી રોખિની અટકાવું છું. હાલ તો આ મારું કાર્પજ્ઞ જુજ કામો અને તેના કાર્યપાંખમાં રેશના દરેક કામ અને કહેરમાં પ્રસરો એજ પ્રાર્થના છાટેજા તો મારું કાર્પ આગળ કેમ આમે છે અને નહો છે તે આપને જાણવીશ.

મનેરાજ્યના આ વરગો વાંચક સીપુરિયને આનંદની દેલીમાં રાખો એજ અંતિમ છંદા.

આ માસિક સંબંધમાં સઘળી જાતનો પત્રવ્યવહાર નીચેને નામે કરવા નિજાપતિ કરવામાં આવે છે. મનીઓર્ડરો પણ તેજ સરનામે મોકલવા.

જમીયતરામ લક્ષ્મીરામ પંડિત.

અધિપતિ અને પ્રકાશક.

શ્રીભક્ત ઓફિસ.

અમદાવાદ.

અનહદ પ્રેમ.

ગાઝલ.

- પદ પકળે પડ્યો પ્રિય, શુભામ પ્રેમને
રૂપો ન પ્રેમ પંથ, ભગત નીતિ નેમને. ૧
- યોગને અયોગ ન્યાં ન બાસ હૃદયને,
શુભતાન યાને ધન સમાન સાક્ષી બોળને. ૨
- નહિ દેહની દરકાર કાર જગત કવચ ધરે;
ઉપાધિને અકુન ન નિત્ય, સંગી સત્યને. ૩
- ખજા વિરામ હામ, હામ ક્યાં બીજે જશે,
ખજા વિરોધિ વિશ્વમાં રમું શું ? જન્મને. ૪
- અકારિ કારિ રૂપ હયા પ્યારી સંગમાં,
શપ થઈ એ અનર્થક પ્રેમ પંથ સાંપડ્યો. ૫
- દિલ દાહને ઉત્સાહને ઉર વાહ, શું કરે ?
ન્યાં દાહને ઉત્સાહ છે પ્રવાહ નેત્રનો. ૬
- ખજું ન ઉર વિપ્લુ, ઘણ, સ્વર્ગ લોકને,
પડવું, રૂપા, વગી ભંડાવું. અંસ દુઃખને. ૭
- લાં એર અમલ નેત્રમાં અયથ રિસે અમી;
નમી મમી ખમી ખરી પિયો અનંગને. ૮
- પુરાણ પડિને કુરાન કાજિ ન્યાપિ ન્યાપ,
ભસે બધાં વડે હું બાજિ તારીમાં પડ્યો. ૯
- કદિ અંત છે, અનંત પ્યાર કેમ છુટશે ?
દિનનો નથી દુકાળ કાળ છે દિદારનો. ૧૦
- સુધા યજી શું શુદ્ધ શુદ્ધ શું સમતા સુધા,
સુધાથી શાંતિકાળ ના મળે અનંતને. ૧૧
- આ વણું છે ઉપાધિ શુદ્ધ બાસના યતો,
ત્રિકાળની હણી ઉપાધી શુદ્ધ લાસજો. ૧૨
- અનંત વિશ્વ, કાળ વણ અનંતમાં બાંધ્યો,
નમ્યો ન કપાધિ તો અનંત કાળ ક્યાં અપ્યો ? ૧૩
- નિંદા ચલુનિ સમાન ન્યો અપમાન માનતા,
દિદારમાં દિવદાર દીચનો થઈ બાંધ્યો. ૧૪
- તજવણું કદ કદ મદાન સુખ મીઠનમાં,
થયું કદ નહ મીઠન સુખ શું રૂપે થયો. ૧૫
- રૂપે હવે ન બાસ હું સુખ કપાસ ક્યાં કરે ?
દેરી હવો વિનાશ, ને પ્રકાશ સાંપડ્યો. ૧૬

“લીલુ નિરંજન.”

“આપણા આર્થિક એટલે નિત્યકર્મની ઉપયોગીતા અને આવશ્યકતા.”

(ડૉ. મદાદેવપ્રસાદ બેલીલાલ ઇ. એમ. ઇ. એન. ડી. ન્યુપોર્ટ.)

ચેત આપણા નામોના ઇટ-ઉપારણ દેવ પરમ-પેલીપર શ્રી હાટકમણિ ચંદ્રસગવાનના

ઉત્સવને જદુ માર્મિક પ્રધાને આવે છે. બીજા સંસારિક દુખ કાપે

સંસ્કારી તદ્દથેતુ નેવાં કે સમાદિયા દિવસોમાં આપણને નેટસી આનંદ યાવ છે, તે કરતાં

ખેંચાણુ ઐહિક અનવધિ યુજ વધારે હશે આપા ઉત્સવને પ્રસંગે આપણુ સર્વના

આનંદ કરતાં પા. અંતઃકરણમાં સ્વાભાવિક રીતે રટુરી આવે છે; એજ બનાવી આપિ

સ્માયિક આનંદ છે કે ઐહિક મુખે કરતાં પારમાર્થિક આનંદ તરફ આપણા દુખ

તરફ વધારે રહે છે. સંસ્કારી અંતઃકરણ વધારે ખેંચાવ છે. કારણ કે સ્વકર્મનીરીક્ષણ

કરવાના સમાચારગણ સર્વને ઉપરપી નિતાં તે, પાનાના અંતઃ

કરણે, સંસારની કાળીક વસ્તુઓ વિષેની અસખ્ય લાલસાઓથી ઉભારાં બતાં લાગે છે,

તે પણ જરા યાત યતાં ચાંતઃકરણના ઉચ્છ્લગ્નથી ત્રીજો બનાં જંબીર નાદ રપ્પ રીતે

નિષ્કળતા સંભળાવ છે કે.

ઐહિકં મુખે પ્રાપ્ત છતાં
ધર્મમાં નિશ્ચલતા નહોય
તો તે મુખે વૃથા છે.

ચલ્લ લક્ષ્મીચ્છા માણાઃ

ચઢી જીવીત યોવનં ।

પછા ચલેન્નહ સંસારે

ધર્મ ઈકો દિ નિચઢઃ ॥

અર્થેન લક્ષ્મી આજ છે ને કાલ નથી, પ્રજા પણ અરિધ છે, જ્ઞાન અને મોક્ષ

પણ લાગે સમજ દરનાર નથી, કંઈકે સારો સંસાર સંચાલનાન્વદી જવાના યુદ્ધયાત્રે છે.

આ કારણથી જ શ્રીમદ્ભગવદ્ ગીતાના અર્થે મીચરેજંદરાયજી માણમાં મુખ્ય થતા

આપણા મનને સદ્માત્રે દોરવા ક્ષણે આજનાં કહે છે કે—

અનર્થ્યાગિ સ્લાગાનિ યુક્તાનિ સમ્પન્ન ।

સમાલિંગિતા કામિની યામિનીપૃ ॥

ગુરોર્અપિયમે મનઃકલ્પ સ્વપ્નમ્ ।

તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ કિં તતઃ

શ્લોકે ૧ " તમને મદા મુલચન રુને પ્રાપ્ત દોષ અને અત્યંત ઐહિક વેશવ પણ

દોષ બનાં ને તમણે મન થો સદ્ગુણ-ઉપારણેનાં ચરણ કમળને વિષે કામુ નહિ તે

એ બધા વેશવ અને એ બધા મુખ શા કામનાં ! અર્થેન તે શાં મિથ્યા છે."

બગી તેમજ શ્રી કહે છે કે—

વિદેષેષુ માન્યઃ સ્વદેષેષુ ધન્યઃ ।

સદાચાર નિત્યઃ સુઠર્તિર્નિધાન્યઃ ॥

ગુરોઃ

એટલે કે “ જો ધર્મ પરદેશને વિષે માન્ય થયો હોય, સ્વદેશને વિષે ધન્ય ગણાયો હોય, નિત્ય સદાચાર પાળતો હોય, અને તેના જેવો સદાચાર વાળો બીજો નહિ હોય પરંતુ જો તેનું મન શ્રીધૃતના ચરણકમળને વિષે ન લાગ્યું તો પછી આ બધું શું કામનું આપાત સર્વ નકામું છે. ”

આવો સદ્બોધ જે લોકોના અંતઃકરણોને સચોટ લાગ્યો હોય છે તેઓ સમજી શકે છે કે મનુષ્ય જીવનનો હેતુ માત્ર ઈંદ્રિય ભોગને અર્થે નથી પરંતુ કોઈ મનુષ્ય જન્મ માત્ર ઈચ્છ્ય હેતુને માટે છે. માત્ર ઈંદ્રિય સુખની જ જેઓને તીવ્ર અનિશ્ચયતા ઈંદ્રિયોને પોષવા હોય તેઓને માટે તો મનુષ્યના સરીર કરતો પશુનું સરીર વધારે ને માટે નથી પણ મારફત આવે છે. કારણ કે પશુઓને ભૂત, ભવિષ્ય કે વર્તમાન કાળ-પારમાર્થિક હેતુ ની ચિંતાથી બળવાનું હોતું નથી, તેઓને દ્રવ્ય કામાવાની કે તેને સિદ્ધ કરવાને માટે યોરોના લાપથી રક્ષાવાની શીકર સાખરી પડતી નથી, તેમને ધર્મનીતિ છે. ઈંદ્રિયો પોષવા કે સરકારના કાવદા બંધન કરતાં નથી; આ વગેરે અનેક કારણોથી માટે તો પશુ શાર- ઈંદ્રિયજન્ય સુખો પશુઓ અને જનનવરો જેટલા ઊંચા રસપૂર્વક રજ બસ છે. બોગવી શકે તેટલા રસ પૂર્વક મનુષ્યો કદી પણ બોગવી શકતા નથી. આ કારણથી જેઓને જન્મીને માત્ર ત્રિવિધ પ્રકારનાં ચારીરિક સુખો જ બોગવા કરવાની ઇચ્છા છે તેઓને મારી નાંખ સૂચના છે કે આપને માટે તો પશુ સરીરજ વધારે અનુકૂળ છે. જાણી જો તમારે માત્ર એકિંક સુખોથી જો મનુષ્ય જન્મ- સંતોષ નહિ માનતાં કોઈ વધારે સારી વસ્તુઓ પ્રાપ્ત કરવી હોય; જો સાર્થક કરવો હોય તમારે વધારે સ્થાયી અને ઉચ્ચતર આનંદ બોગવવો હોય; જો તમારે તો વૃત્તિઓ ને જાતે સુખી થઈ બીજાઓને પણ સુખી કરવાનો નિરોધ આનંદ બો- વિષય વિમુખ્ય કે ગવવો હોય; જો તમારે ધાર્મિકતા બળાંની પેઠે આ અસાર સંસાર શ્રી શ્રીહાટક મ ચક્રના ચોરાશી લક્ષ ફેર પ્રવામાંથી છુટવાની ઇચ્છા હોય, અથવા શિની સન્મુખ દુઃખમાં કહીયે તો મનુષ્ય જન્મને સાર્થક કરી આત્મકામ થઈ રહેતું કરવાની છે. હોય તો. ત્રિવિધ નિષેધોમાં વહેલી તમારી વૃત્તિઓને જરા પાછી ખેંચી, પરમ કલ્યાણ શીરષ્ય શ્રી હાટકમણિના ચરણારવિંદમાં

તમારા મનને સમર્પણ કરો. તેમની મંગલમનિતું અદ્વનિશ ધ્યાન કરો. જુઓ, જરા પાછા વળો, શાન્ત થાઓ, અંતરમાં ઊતરો, તથા ધરીકર શિવ સાનિધ્યના અપૂર્વ આનંદનો આસ્વાદ લ્યો. નીચેના શ્લોકમાં વર્ણવેલા તેમના અપૂર્વ સ્વરૂપનું ધ્યાન કરતા તે શ્લોકના અક્ષરે અક્ષરમાં રહેલા ગુદ અર્થને લક્ષમાં આવો:—

ब्रह्मानन्दं परम सुखदं केवलं ज्ञानमूर्तिम्,

द्वंदाऽतीतं गगनसदृशं तच्चमस्यादि लक्ष्यम् ;

एकं नित्यं विमलमचलं सर्वधीः साक्षिभूतम्,

नीत्यं शुद्धं त्रिगुण रहितं सद्गुरुं त्वाम्नमामि.

બાહ્યો ! કાળ વિપરિત આવ્યો છે. મનુષ્યોના મન ઉપર ફરી વળેલું માથાનું આ- વરણ વધારે ને વધારે ગાઢું થતું જાય છે. Mon become so much absorbed

is the wonderful creation about them, that they forget the God of that creation altogether. મનુષ્યો પોતાની આસપાસની અમતકારપૂર્ણ સૃષ્ટિમાં ચેતસા તેો દિનપ્રતિદિન લુપ્ત થતા જાય છે કે તેઓ મૂડતાથી આ સદૃશ સૃષ્ટિના સરજન દાર શ્રી પ્રભુને હેઠળ વિસરી જાય છે. આપણી આજુ ગાજુનું વાતા વર્તમાન જમાનાનું વચ્ચે ઝડપથી જડતા ધારણ કરતું જાય છે. ઇશ્વરવાદને રથાને જડ-સ્વરૂપ ભયંકર થ- વાદ દુનિયામાં ઉડી જશે નાંખતો જાય છે. કળીયુગના ઝગા દાય ધું આગળ છે. આપણી આસપાસ ફરી વળવા લાગ્યા છે । જાણ્યો, જરા આજ વિધાડીને જુઓ કે સમય કેવો વિપરીત ચલ્યો છે । આચાર અને ધર્મનો કેવો ભોપ થઈ જવા લાગ્યો છે । ચોડો ધણો જે ધર્મ દેખાય છે તે માત્ર શબ્દોમાં અને ખડાદનો છે. સંપ્રતકાળની વિચિત્રતાનું વર્ણન કરતાં અમેરિકાદિ દેશોમાં પણ પ્રસિદ્ધ યેશા આપણા હોદ્દા સન્નાસી “ બાબા ભારતી ” ઇમિશ ભાષામાં કહે છે કે:—

Look at the state of human Society at this moment, particularly that portion of it which is governed by the ideas of what is boastfully called “civilization” । Look at the external results of the internal influence of this civilizational । Material pleasure to comfort has become the very ideal of life for its average votary. All—almost all—are ever rushing on the path of securing the means for that one end. And in that mad rush they are jostling, hostling, hating, abusing, cheating, killing & destroying one another physically & morally. In that mad rush for that one goal, is that selfish fight & quarrel, out of the exhaustion brought on by the efforts of that bushling hustling, they have no time or opportunity or inclination to think of anything which has no immediate concern with that utterly material aim of life. They have no time to think of their mind, much less of their soul, which most of them have abolished as a delusion, and no obstacle in the way of material success. They have even no time to loop up into the blue heavens during night or during day, to look at the beauties of the stars & the moon, much less to think of what they are & if they have any relation with them. Material interests are fast taking the place of natural love & affection. Husbands and wives are fighting with each other, sons and daughters are ignoring and disobeying their parents; masters and servants have no other regard, for each other than that inspired by personal gain; they are always trying to cheat instead of helping each other. Members of communities are

divided against each other and only seemingly united for the sake of selfish ends. Society exists only in name. Envy, malice, greed, selfishness, conceit having gained predominance in all, have split society into units!"

અહો ! કેવું ભયંકર ચિત્ર, કેવો વિપરીત કાળ ! શાસ્ત્રમાં કહ્યું છે કે—

કૃતે ધર્મશ્વતુષ્પાદ સ્ત્રેતાયાં પાદ હીનકઃ ।

દ્વિપાદો દ્વાપરે દેવિ ! પાદ માત્રં કલૌષ્ઠગે ॥

શ્રીશંકર ભગવાન પાર્વતીશ્રીને કહે છે કે—

“ હે દેવિ ! સતયુગમાં ધર્મના ચાર ચરણ હતા. ત્રેતામાં એક ચરણ હીન થયે, દ્વાપરમાં ધર્મના બે ચરણ રહ્યા, અને કલિયુગમાં ધર્મનો માત્ર એક ચરણ રહેશે. ” અરે, દુર્ભાગ્યે આ એક ચરણ પણ સંભાલિ નિત્ય કર્મનો લોપ થવા માંડવાથી લગ્ન થયે છે. કારણ—

વિપ્રાઃ શૂદ્ર સમાચારાઃ સંધ્યા ચન્દન વર્જિતાઃ ।

અયાજ્ય યાજકાં લુબ્ધા દુર્વૃત્તાઃ પાપકારિણઃ ॥

બ્રાહ્મણો સંધ્યા વદનાદિકથી દિન થયા છે. શૂદ્ર સમાન આચાર કરવા વાળા તે લોકોને વશ થઈને અયાજ્ય યાજન અર્થાત્ જે પુરોહિતી પુરોહીતાઈ કરવાથી અધર્મ થાય છે તેના પુરોહિત બની યજ્ઞ કરાવે છે તથા દુર્યત્તો થઈને પાપ કર્મ કરે છે.

કલિજા માનવા લુબ્ધાઃ શિશ્નોદર પરાયણાઃ ।

લોભાત્તત્ર પતિવ્ર્યન્તિ ન કરિષ્યન્તિ સાધનમ્ ॥

કલિયુગના માણસો શિશ્નોદર પરાયણ અર્થાત્ કેવળ આહાર વિહારથીજ મનને કૃતાર્થ સમજવા વાળા થઈને લોભ વિગેરેને વશ થઈ સાધન ઉપાસનાને છોડી દેઈ પાંચ તત્ત્વોમાં પડવા લાગ્યા છે.

વળી શ્રી શંકર ભગવાને સલજ્ઞ કહ્યું છે કે—

પ્રકટે મદ્યમાંસાદૌ નિંદા દ્વંડ વિવર્જિતે ।

મૂઢપાનં ચરિષ્યન્તિ તદેવ પ્રવલઃ કલિઃ ॥

અર્થાત્ “ જે સમયમાં પ્રગટ બાવથી મદ્ય, માંસ ભોજન વિગેરે કરવાથી પણ કોઈ નિંદા નહિ કરે, કોઈ દંડ નહિ દે સર્વ વર્ણ સાધારણ શુભ ભાવથી ધુમ્પાનં, વિગેરે પીવા સામસે ત્યારે જાણુવું કે હડહડતો પ્રવળ કળીયુગ આવી પહોંચ્યો. ” શ્રી શંકરે વર્ણવેલી સ્થિતિ શું દુર્ભાગ્યે આ ત્યાં જોવામાં નથી આવતી ?

મહાશિવરાત્રિ.

(લેખક:—વસન્ત.)

ૐ નમઃશિવાય.

આજે શિવરાત્રિ છે. શિવની. સદાય રાત્રિજ છે. રાત્રિમાંજ શિવ ઐવસ્—કદવાણુ રહે છે બીજી બધી જ્યંતીઓ—દેવ તેમજ મનુદેવનાઓની જન્મનિધિઓ દિવસમાંજ ઉજવાય છે. માત્ર એક શિવપ્રદાના શિવની—શંકરરાણીજ જ્યંતીને માટે રાત્રિ તે પણ અધારી—ત્રમ. સાન્નિહન રાત્રિનો સમય નહી કરવામાં આવ્યો છે; તેવું કારણ શું ?

શ્રીકૃષ્ણચંદ્ર આનંદકંદ, નદનંદન રાત્રિએ જન્મ્યા, છતાં કૃષ્ણ રાત્રિ નહિ; મત્સ્ય અને અને કમ્બાવતારાદિ દિવ્ય અવતરણનો સમય રાત્રિના પાલવમાંજ પ્રકટ થયે; છતાં રાત્રિ તો એક શિવનીજ; તેવું કારણ શું ? આલો, આજના શિવદિવસે એ વિષયમાં વિચાર કરીએ.

શ્રીકૃષ્ણ ભગવાન અમૃતપાદિની ગીતાની વાણીમાં વરે છે કે—

યાનિશ્ચા સર્વે ભૂતાનાં તસ્યાં જાગ્રતિ સંપમી ।

યસ્યાં જાગ્રતિ ભૂતાનિ સા નિશા પશ્યતો મુનેઃ ॥

અર્થાત્—પ્રાણી માત્રની રાત્રિમાં—જ્યારે પ્રકૃતિથી વિરામ પામીને જગત શાન્તિના ઓળામાં સુપ્તિ ભોગવે છે ત્યારે—સંબધી જાગે છે અને જ્યારે સર્વે પ્રાણીઓ પ્રકૃતિના પ્રમળ પંખામાં ધમાત્ર મચાવી જમના જણાય છે ત્યારે તેને નિવૃત્તિપરાયણ રાત્રિ બનાવીને મનને વશ કરનાર અને અતર્ક્યસુધી નિષેધને અવલોકનાર સંબધી શાન્તિથી સુઈ રહે છે કેવું આશ્ચર્ય ! કેવો વિરોધાસ !

વરુણ: આ જગત એક વિરોધાસ આશ્ચર્યક વ્યાપારજ છે. એ વિરોધા. ખાસને વીંધી જૂતોની જુતિને ખેડી વિદ્યાભાસને ચીરી ચેતનમાર્ગમાંથી ચિદુપ થવું એજ શાનસંભૂતિ—વેદ—વેદાંતનું અનિમ સદશ છે. જગત, જગ અને જગદેતાને તેમનાં ખરે-ખરે સ્વરૂપમાં જોવા અને જાણવાની જિજ્ઞાસાથી છે. એ ચાલી વડે બેદોના બંધારૂપ આ જગતનું તાણું ઉધારી જેઓ જલ્દ અંદરમાં પ્રવેશ કરી શકે છે. તેઓજ કૃત કૃત્ય થકીને સંરજતાના ચિમ્બર ઉપર ચઢી શકે છે.

જગત 'અસત્' છે. 'અજ્ઞ સત્' છે. શાશ્વત સુખનિધાન મુક્તિ એ જલ્દયરણમાં લ. હેરાતી શાન્તિસાગરની તરંગચીલા છે, ત્યાં પહોંચવું એ પ્રાણી માત્રની પ્રકૃતિને પ્રધાન હેતુ છે. ચિદશાન્તિ અને સુખસ્થામાં રમણ કરવું એજ શરીરનો મુખ્ય હેતુ છે એજ કર્તવ્ય. સુવત્ ઉચ્ચત્તમ નિધાન છે. શાશ્વત રહે છે કે—

યજ્ઞાભાનાપરો જામો યત્મુસ્વાના પરં મુલ્લમ્ ।

યજ્ઞાનાના પરં જ્ઞાનં તદ્ મલ્લેવ્ય વધારેયત્ ॥

જેના કરતાં ચડીઆનો કોઇ લાલ જેના કરતાં વધી જાય એવું કોઇ મુખ અથવા જ્ઞાન નથી તેજ સત્—ચિત્—આનંદમય જલ્દ છે એ જલ્દને સર્વોત્તમ નિત્ય સુખનિધિને મેળવવા માટેજ અદિ મનન ચાલી રહ્યું છે.

અસત્ જગતને વીધીને પેલેપાર 'સત્' બ્રહ્મપ્રદેશમાં જઈ શકાય છે. સાચકાર મહર્ષિઓએ આ જગતને 'ભવાટવી' કોટલે 'ભવરૂપી વન'—'વેરાન ખીર્પાખાન જંગલ જેવી દુનિયા' તું ઉપનામ આપ્યું છે. જ્યાં સૂર્યનાં તેજસ્વી કિરણો પણ પ્રવેશ કરી ન શકે, એવાં વિશાળ ઝાડની ધાડા ધટાવાળાં લયંકર નિખિડ વનમાં કોઈ મુસાફર કર્મધર્મચોગે આવી પડ્યો હોય, અને માર્ગ ન મુજૂતો એ ધનધોર નિમિર જંગલમાં આથડતો, લયડતો, ગોધા ખાતો, અધકાર, ભય, ત્રાસ તેમજ મુંઝવણથી ગભરાઈ રહેા હોય, તે જેવી રીતે પ્રજાળ પરિશ્રમથી એ વિજયન વનનો પાર પામ્યા વિના, પ્રકાશ, આનંદ, નિર્ભયતા અને સ્વસ્થતાને લાભ લઈ શકતો નથી, તેવીજ રીતે આ જગતનાં ભવાટવી નામનાં જલ્દીમ જંગલની ભૂલભૂલામણીમાં ધર્મકર્મ વશાત્ જીવ પણ દેવયોગે આવી ફર્યો છે. અવિશ્રાંત ઉદ્યોગથી ઉભે શાસે પ્રજાળ પુરુષાર્થ કર્માત્મિના તે પણ આ લયંકર વનની શંયવણ અને મુંઝવણમાંથી મુક્ત થઈ શકે તેમ નથી. એ વનમાં કેટલાંક ઈંદ્રવારણાં જેવાં ઉપરથી રૂપાળાં પણ અંદરથી કડવાં જેર જેવાં ફળનાં વિવિધ રંગરૂપવાળાં વૃક્ષો છે. વળી ત્યાં સીતાફળ અને જમ્બૂળ જેવાં ક્ષણિક સ્વાદને પરિણામે અપાર દુઃખ આપનારાં વિષમ જવરનાં ઉત્પાદક અનેક વૃક્ષો છે. કેટલાંક સુંદર દેખાતી પણ સ્વાદમાં ખાટી લાગતી કેરીઓનાં ઝાડ છે. કેટલાંક મીઠાં પણ અપચો ઉત્પન્ન કરનારી ચીકણાં કેળાંની લૂગોથી લયી પડેલી કદળી વૃક્ષો છે. આવાં વિવિધ રંગ, રૂપ, સ્વાદ અને ગુણસ્વભાવવાળાં છતાં પણ વિષમય વિષમ અસર કરનારાં અનેક પ્રકારનાં ઝાડોનાં ત્યાં છુંડનાં છુંડાં જામી રહેલાં છે, તેમજ ત્યાં અનેક પ્રકારની વિકૃતિ કરનારાં પણ મધુર લાગતાં જળનાં અનંતંડારણાં છે. એ ફળ અને જળની લાલચથી-જીજ્ઞાસા વૃત્તિને વશ થઈ એ વનપ્રદેશમાં નેકાઈ રહેનાર જીવને ત્યાંનાં ફળનાં બેજવણી તેમજ એ જળનાં પાનથી અનેક પ્રકારનાં મેલેરિયા, ન્યુમોનિયા, ટાઇફોઇડ વિગેરે વિષમજ્વર અને મયંકર રોગો લાગ પડે છે. એ ઉપરાંત ત્યાંનાં ફાડી ખાનારાં લયંકર વનપશુઓનાં ભય તો નિરંતર માથાપર ડિમોકિસસની તલવાર પેઠે સદાય ઝગમગતોજ રહે છે ! એ લય-દુઃખ-ત્રાસ અને રોગોમાંથી મુક્ત થવાને માત્ર જીજ્ઞા ઉપાય છે અને તે જીજ્ઞા કે, એ વનનાં પ્રજાળ પ્રતીક્ષન-લાલચ અને સેવાને પાથરનારાં વૃક્ષોની મોહિનીથી મંત્રમુગ્ધ બન્યા વિના-અંગત્યાક આકર્ષણ વિના-દૃઢ પગલે, રહામી દિશાએ, છંડા ન આવે ત્યાં સુધી ઉભેલાસે પણ પણ અટક્યા વિના આગળ અને આગળ વધવું. આગળ અને આગળ ! ત્યાં અધકારવડે ભય પામવાથી વળે તેમ નથી, હિંમત દારવાથી અર્થ સરે તેમ નથી, ધારણ તથા દેવાથી પાર ઉતરાય તેમ નથી. સાવધાન ! માર્ગ જૂલેલા અને જમજળમાં ફસેલા મુસાફર ! સાવ-ધાન ! અહિં માર્ગ ધણો વિકટ છે, ભય ધણો પ્રજાળ છે, અને રહામે આ જોદ્ર-જાલિક જગત—અસ્પૃશ્યનાં વિષમ વૃક્ષોની આકર્ષણ શક્તિ—સેવા લાલચની ખેંચ-તાણ એથી પણ વધારે પ્રજાળ છે ! મ્હેટા મ્હેટા માન્યાતા જેવા તેમાં મુંઝાઈ અટકાઈને મરી ગયા છે ! ધણા ધણા જ્ઞાની અને જ્ઞાની ગણાતા અભિજ્ઞાની નરો ત્યાં ગોધા ખાઈને ગળી ગયા છે ! જીમ જેવા જળશાળી પણ ત્યાં જ્ઞાવરા અને બેચાકળા બની ગયા છે ! અનેક કુશળ અને અચળ કારિગરોની કળા ત્યાં કટાઈ ગઈ છે અનેક પ્રજાળ બુદ્ધિવાન અને ધીમાન મહા-પુરુષોની બુદ્ધિ ત્યાં બ્હેર ચારી ગઈ છે ! અરે ! સીધે રસ્તે આલતા અનેક જીહાસુઓ પણ ત્યાં લપલીન થઈ ગજરાઈને ગાઈ ગયા છે કેઃ—"અપાર સંસાર સમુદ્ર મધ્યે નિમગ્ન-

તો મે શરણ કિમસ્તિ ? હું મરું છું. મુંઝાયો છું લેવાયો છું, હું છું, હું કેમ પાર ઉતરું ? ક્યું યરણ પ્રદણ કરવાયો આ અપાર સંસારને તરું ?

આવા અગાધ સામર્થ્યવાળા નરવીરને પણ જ્યાં યાક લાગ્યો નથી; ત્યાં મારા તમારા જેવા અલ્પ અને અદીર્ઘ શું મળે ? આપણા જેવા એવા અનરપિ હોવો ભય, સંકેટ અને રોગના ભોગ થઇ પળે પળે પ્રાણાન્ત પીડા ના પાઠમાં પડાયેલા પોદાર ઉઘાડી રજા છે. એવા અનેક પળે પળે મરણને યરણ થયા છે, અને થતા જાય છે. ફરી ફરીથી જન્મે છે, જન્મટીમાં જાટો છે અને મૃત્યુ કિનારે અટકે છે, પણ આ ભયંકર જન્મટીની પાર પામતા નથી । તેમને માટે સિવપ્રદ સિવજીની જ્ઞાતિ એ એક માર્ગ દર્શક જ્ઞાતિ છે. જ્ઞાતિ ઉત્તરવાને હેતુ લક્ષમાં લેવાથી આપણને જ્ઞાપ્ય છે કે, જે જે દેવદાસી બ્રહ્મિણે આ અવનિર્મા અવનરી પુણ્ય-પુજા અને પરમાર્થ પ્રકાશ પાચરી, જાતે તરી અને અનુવાચી વર્ગને તારી જાય છે, તેમનાં જીવનને આદર્શ આખ રહ્યો ખોડે દરજા માટેજ, તેમનાં તરણ તારણ રમરણ યરણ અને અનુસરણથી આ જન્મટીને પાર ઉતરવા માટેજ આપણે એ અવતારી નરવીરના પરાક્રમે પ્રમાણી, શુભસ્વભાવ જાળી, ઠાનાઈની ઉગળી માણીને ઘેરઘેર હાંની લાણી કરીએ છીએ પરંતુ અફસોસ । કે આજકાલ એ જ્ઞાતિનો ઉગ્ગવળ ઉઠેલ માત્ર ખાનપાન અને માન-તાનની દલાણી તેમજ ઉગળીમાંજ સમાઈ રહ્યો છે । જે સોમ લાલચ-જે પ્રતિ-જાનની સાકશને તોડ્યા માટે એ આર્દ્ર મંગળ ઉત્તરવો જોઇએ, તેને ઉઘાડી એવડી મંગળૂત પનાવવામાંજ આજે જન્મની જન્મરમાં લૂટાવો જોવામાં આવે છે । સાવધાન, પ્રવાસી ! શું જન્મોદિતિની વિધુત પ્રસાદ ત્હારા અધિષ્ઠાતા દેવતાની આકર્ષણ સક્રિત કરતાં પણ વધી જતા જોઈને તું બેસી રહેશી ? પ્રિય ભક્તિ પ્રવાસી ! જો, દેવ મંદિરમાં ગાજતો અને જન્મને ગળવતો આ ધંડાનાઠ ત્હેને મોઢ નિદામથી જાગાડે છે ! ગમન બેઠી અવાજથી માજતી નાજતો ત્હારા બહેર મારી મેલો જાનની દિવાલો ઉપર પડ્યા પાડે છે । સોમધમ્ય ધૂપનો ધૂપ ત્હારી ધણેદિવને લમલમાવી મે છે । આંખોને આંછ નાખનારો દીપમાલોને અગ્ગયાટ ત્હારા માર્ગમાં ઉત્તર પ્રકાશ પાચે છે । અરે ! સાક્ષાત ઇશ્વરના, ત્હારા વિરમરણને વિચારી રમરણ સક્રિતને સતેજ કરવા સન્મુખ આવી ઉભા છે । જો, તેમનાં મંગલમ્ય દાસ્યપ્રદુષ્ટ મુખ કમલની છટા શું ચૂસે છે ? હેમની કમળની પાંખડી જેવી તેજ બીની આંખડી શું કહી રહ્યો છે । શું એ દેહાન્તરો જેવા પ્રતોમન પંકમાં ખરડાયેલા પાચગદ પામર હોવાનું ઉપદાસ કરે છે ? અથવા આપણાં આપેલાં વચનેના પીતી મેલો વાલકની શું ઘાટી આપે છે ? નહિ, પ્રિયવર ! આ મર્ત્યલોક દિવસે દેવના મર્ત્યલોક વરને યાન્તિથી શ્રવણ કર—એ મરિત વેદવાળીથી હલ્લ બાર. “ મૃતં ન મૃત્યેત્ જ્ઞાતં રોષયેત્ ”—“ જીતી તાહી ગિયાર દે, આજેના મુખ સે. ” બાર્ડ । જુલ્યા ત્યાંથી ફરીથી ગળો. જામ્યા ત્યાંથી રહવાર રહમજ માર્ગ સોપાને આગળ વધા “ પીત્યું તેના યાને સોક ! શ્રુઆ પછી શી પાડો પોક ? ” હજી પણ આ મહામુલ્ય માનવજન્મની મોંઘી ધડી ત્હા લાવમાં છે, તેના સદુપયોગ કરી સે.

મહતા પુણ્ય પળ્યેન ક્રિતેયં કાયર્નાસ્ત્રવા ।

પારં દુઃસ્વો દધે ગન્તું તર યાવજાપિચતે ॥

અનેક જન્મનાં પ્રગળ પુણ્યની કિમત આપીને આ નરરેઢ ફપી નેાડા આપણે પ્રાપ્ત કરી છે, તે ખડક ખરાગામાં અધમ્મને ચૂર્ણ વિચૂર્ણ નયમ જાય, ત્યાં સુધી આ અપાર

ભવસાગરને તરવાનો આપણે સતત પ્રયાસ કરવો જોઈએ. એક પળ પણ જાણી છુંકીને વ્યર્થ ગુમાવવી એ જ્ઞાનરત્નને પત્યરમાં પછાડ્યા બરેબર છે, રત્નજડિત સોનાની કડાકમાં કંઈ તળવા જેવું છે. લાખનો હીરો બકરાની કોટમાં ન શોભે, સિંહની સોડમાં ફૂતરી ન શોભે, તેમજ અમૂલ્ય માનવ જન્મમાં વિષયનાં વલખાં મળુ ન શોભે. આંકે પ્યારી પળ, પ્રાર્થાને મૃત્યુનાં મુખ તરફ ધસડી જાય છે. માટેજ કહ્યું છે કે, “આજનો દહાવો વીજળે, કાસ ડાણે દીડી છે ?” તે કંઈ વિષયનાં વિષમમ ફોલો ખાધને પોતાને હાથે પ્રાણ દાનિ કરવા માટે નહિ, પણ સ્વધર્મનાં સેવન વડે ભવસાગર તરવા માટેજ છે, બધંકર બરાટવીને પાર ઉતરવા માટેજ કહ્યું છે, પ્રભુ કૃપાએ પ્રાપ્ત થયેલાં સાત્ત્વિક સાધનો કંઈ ધડીમાં ફૂટી જાય એવા બચ્ચાંબાનાં રમકડાં બનાવવા માટે નથી મળ્યાં;—પણ સદાને માટે શોભી રહે એવો અવિચળ મુક્તિનો મુક્તાહાર જનાવી કંઈમાં ધારણ કરવા માટે મળ્યાં છે. વિષયમાં રમીપમી રહેલાં વૃત્તિયોનો વિલાસ, એ બચ્ચાંબાં ગાડીનાં રમકડાં જેવો નિઃસાર અને ક્ષણિક છે, સ્વધર્મ—કર્મક્ષેત્રમાં સાત્ત્વિક વૃત્તિયોનો પ્રવાહ એ કિંમતી હીરા માત્રીનો દાર છે, એથીજ કાંચો કહે છે કે,—“મુક્તિમિચ્છસિ ચેત્તાત વિપયાન્ વિપવસ્યજ ।” હે તાત ! જે અમૂલ્ય મુક્તિ મેળવવાની ઇચ્છા હોય બરાટવીને પહેલે પાર પ્રકાશતા આનંદમય ઉજવળ પ્રદેશની આનંદ લહરિયોમાં ઉડવું હોય અને વસંતના રસમય દિવસોમાં ખિલતી સુશામની કળી પેઠે અનંત સાત્ત્વિક વિશાસને પ્રાપ્ત થવું હોય તો, વિષયોને વિષ જેવા વિષમ સ્વમણને ત્યજ. દેહમય અઘાન શુદ્ધિને એ શુદ્ધિની જડતા અને ક્ષીણતાને ધરમચ્ચનોની જ્ઞાન ભૂમિથી ધસી ભૂસીને સાદ અને સતેજ બનાવ. માનવજીવન એ કંઈ ક્ષણિક વિષયોની વિલાસ ભૂમિ નથી, માનવ જીવન એ કંઈ પરુષોને અખેર કરવાની મેલી જગ્યા નથી, પણ મહામુલ્યવાન રસાળ ઉપરન છે, નિવેક, વૈરાગ્ય, અમેદ, આનંદ આદિ પરિપક્વ રચિ કર અને ધ્યેયકારી ફોલોનું ઉત્પત્તિ સ્થાન છે, અખર કર્મ ભૂમિ છે, આ ક્ષેત્રમાં આવાં ઉત્તમ ફોલોનો ઉપયોગ ત્યજીને આવળ અને આવળનો ઝોગજમાં શા માટે અટવાય છે ? પક્વાન્ન મૂળીને વિષ્ટા શા માટે ખાય છે ? એથી વિઘ્નિત અને દુર્ગતિ શિવાય બીજી શી પ્રાપ્તિની તું ઇચ્છા રાખે છે ?

“કરન કુસંગ ચાહત કુસળે મહિ બડે અદસોસ ।”

આમુદ્ધ મૂકી મુખને પકાવનારો યુવર ચૂસવાથી શું ક્રિય વરો ! ભાઈ !

“અન્યક્ષેત્રે કૃતં નાપં ધર્મક્ષેત્રે વિનશ્યતિ ।

ધર્મક્ષેત્રે કૃતંપાપં વજ્રલેપો મવિખ્યતિ ॥”

યુવરની આંહીમાં તેમાં ઉપજીવી કોટ પેદા થાય છે, તે યુવર ખાખને પણ જીવી શકે છે પરન્તુ જોનાર કોડો તો યુવરને રસ અડકતાજ નાશ પામે છે, તું આત્મવનનો કોકિલ અર્ધિ યુવરની આંહીપર શા માટે બામે છે ?

પ્રિય ભાઈ ! આ કંઈ વિષયરૂપી યુવરની કંટાળાળી આંહી નથી. અઘાત દરનાં સ્વપ્નમાં આત્મવચ્ચ થયેલાં ત્હારાં હૃદયને જગૃત કર અને આ દિગ્ધ કર્મ ભૂમિનું મહત્વ તેમાં ઉતારો “I slept dreant that life was beauty, But awoke and found that life is duty” આપણાં આર્થશાસ્ત્રો જેમ માનવચારીને ધર્મક્ષેત્ર-પુણ્યક્ષેત્ર કર્મભૂમિ માને છે, તેમ આ ઉક્તિમાં પાશ્વિમત્વ કવિવર પણ કહે છે (અપૂર્વ.)

જંગલની ઝુંપડી.

(અગ્રિય ઉપરથી.)

(ધનમુખવાલ કુલુવાલ મહેતા.)

હું, કિશોરીબાણુ અને એક બોમિયા એમ ત્રણ જણાં સાંજે જંગલમાં એક દિવસ ફરવા ગયા. ઘેરથી નીકળ્યા ત્યારે આકાશ સ્વચ્છ હતું. કાંઠના સ્વપ્નમાં પણ નદિ આવે કે એકાદ દલાકમાં પ્રયવડ તોશન આવી ચડ્યો. હમે જરાજર જંગલનાં જંગલમાં પેદા અને તોફાન ચડે ચડું. વરસાદ સુટળધાર પડવા લાગ્યો, વિઝળીના કડાકા ભયાનક જંગલમાં ધુંશાટા મારવા લાગ્યા. ભયંકર ગર્જના કરતો પવન, મ્હેટાં મ્હેટાં વૃક્ષોને બાથમાં બીડીને ઉભેરી નાખતો જંગલમાં ચીસો પાડવા લાગ્યો.

ધીમે ધીમે અન્ધકાર પણ વધવા લાગ્યો. એથી હમે અંકુને આધીને ચાલવા લાગ્યા. એક પગલું ખેટું ભયમ તો બીડી ખીજોના ભણે થઇ જવાય તેવી શિથિત હતી. મ્હેં અને કિશોરીબાણુએ બોમિયાની સલામો ભણ્યાં; બોમિયાએ પોતાનો મ્હેંને સ્વરસ રાખવાનો પ્રયત્ન તો કર્યો પણ તે વૃથા ગયો. હમે તરતજ ભણી લીધું કે ત્હેને પણ હમારા. જેટલીજ રસ્તાની ખજર હતી. વિઝળીને કડાકો થયો અને પછી પાછો ગાદ અન્ધકાર ફેલાઇ ગયો. હવે બીજો ઉપાય ન હતો. વખતે આગળ રહીએ અને ખીજુ વચમાં આવે, ત્હેના કરતાં જ્યાં જિભા હતા ત્યાંજ જિભા રહીએ તો ચારે એમ હમને લાગ્યું. તેથી ત્યાંજ હમે બેઠા. પાંચ મીનીટ થઇ દશે કે એક દલાક થયો દશે તે જણાવું નહિ, પણ પછી હું જરાક ખસવા ગયો એટલામાં એકદમ ગેણું ખાઇ ગયો. લાગ જાકુ ન હતો તેમ છતાં હું નીચે મગકનો આવ્યો. હું કેટલું મગડયો હજય તે અટકળ કરી સકાય તેવું નથી; પણ સુમારે મ્હારા દાઢમાં એક કાંઠની રાખળી આવી તેથી મગડનો અટકી ગયો. મ્હેં જિભા ધમને ભણું તો તે કાંઠની આસપાસ ન્હાતી સરખી વાડ હતી આથી મ્હેં આનંદથી કિશોરીબાણુને અને બોમિયાને બૂમ મારી મહા મહેનતે તેઓ મ્હારી પાસે આવ્યા, એટલે હમે ત્રણ જણ વાડની આસપાસ પ્રદક્ષિણા ફરવા લાગ્યા. આખરે ઝાંપી દાય લાગ્યો, એટલે ઉધાડીને અન્દર પેદા. ત્યાં એક ન્હાની મુંપડી હતી. ત્હેનું બારણું બન્ધ હતું તેથી લાકડી વડે મ્હેં હોઠકું પણ જવાબ કંઈ નહિ મળવાથી મ્હેં આચ્છો માર્યો. મજા વખતથી બારણું બન્ધ રહ્યું હોય અને નકુચાએ દટાઇ ગયા હોય તેમ ક્યારેક અવાજ કરતું બારણું ઉઘડ્યું. અન્દરનો અન્ધકાર બહારના અન્ધકાર કરતાં પણ વિશિષ્ટ હતો, પણ કિશોરીબાણુ પાસે દિવાલનીની પેરી હતી એટલે અડચણ પડી નહિ. દિવાલની સળગાવી એટલે પ્રકાશ થયો મુંપડી ધીમે ધીમે અન્ધકારમાંથી નીકળીને હમારી દિશિ સુમુખ ખડી થઇ.

પણ એટલામાં એક આચ્છ કારક બતાવ જાનો. હમારા બોમિયાની નજરે મુંપડી જરાજર જણાઇ કે તરતજ તે એક ચીસ પાડીને મુંપડીમાંથી નાઠો. હમે ત્હેને પાછો બોલાવવાના બહુ પ્રયત્ન કર્યા પણ વ્યર્થ ! ! ફક્ત ઉપરમાં, અતીશય બહીશથી કમ્પતા સાફની "જંગલની મુંપડી." "જંગલનીમુંપડી" એવી શુભ દમાસ હજવને ધરકાપતી હમે સંમિતો. જગતવારમાં તે શુભ પણ પવનના કપાટામાં રમી મઇ અને મુંપડીનો અન્ધકાર હમારી દિશિને વીડી વગ્યો.

"આ મુંપડી બાબત કંઈક ગામમાં વ્હેમ દશે," કિશોરીબાણુ બોલ્યા. "આપણે અહિં તાપણ ફરતાં એટલે એની બહીક જની રહેશે અને આપણે પાછો આવશે. આવાં નામકાંઓમાં તો સોમા જાને આવા વ્હેમાને ઉત્પન્ન કરીને સહવાસનું સુખ માની લે છે."

હમે શ્રુ'પડીની આસપાસ ફરીને, સુઠી ડાખજીઆ અને છોડીયાં શોધી કઢાડ્યાં અને વિવાસળીથી સળગારીને ન્હાતું તાપણું જેવું બનાવ્યું અને પછી વખત ગાગવાને આસપાસ નજર ફેરવીને શ્રુ'પડીમાં પડેલી વસ્તુઓ તરફ દષ્ટિ ફેરવી.

શ્રુ'પડી જુનાં લાકડાંનાં કુંઠાની બનાવેલી હતી અને ઘણા વર્ષો પૂર્વે બધાપણી હોય એમ લાગતી હતી. બારેડીયા ઉપર વિચિત્ર બતનાં બનાવરોનાં અને મનુષ્યોનાં ચિત્ર પાડેલાં હતાં. અન્દર જે આરડા હતા. અસલના વખતમાં જે શ્રુ'પડીઓ જુદી જુદી બાંધી હશે અને પાછળથી તે બંનેને જોડી દઈને એક શ્રુ'પડી જેવું બનાવ્યું હશે; કારણકે જે આર. કડીની વચમાં એક ન્હાનો માર્ગ જોવા દતો. અન્દરનું કેટલુંક સચરમીયું તો શ્રુ'પડીના જેવું જ પુરાણું હતું, પણ કેટલીક વસ્તુઓ તો પાછળથી ઉમેરેલી હોય તેમ જણાતું હતું, જે કે તે વખતે તો બધીય વસ્તુઓ સડી ગયલી રિયાતમાં હતી.

તેમાં ઉઠા રહેનાર ધણીએ તે શ્રુ'પડી અગાનક છોડી દીધી હોય તેમ જણાતું હતું, કારણ કે ધરમાં વપરાતી સામાન્ય વસ્તુઓ જેમની તેમ કાટ ખાતી પડી હતી એક ન્હાતી પુસ્તક ઉપાડેલું અને ઉપધથો ખવાઈ ગયલું ટેમલ ઉપર પડ્યું હતું, બીજી ચોપડીઓ શ્રુ'પડીની બંને આરડીમાં ગમે તેમ પડી હતી; બારી ઉપર તદન જીર્ણ થઇ ગયેલી પડેલી લટકતો હતો. એક ખણા ઉપર એક રૂઝીવું વચ્ચે થયું હતું. ટેમલ ઉપરની એક ન્હાતી લાકડાંની પેટીમાં નોટપેપરોનો ચોકડો હતો. આ કાગળોમાંના લગભગ બધાજ લખેલા હતા અને તેના ઉપર જુદી જુદી તારિખ મારેલી હતી અને બધું મળીને આરેક માસની મુદતમાં તે લખાયા હોય તેમ જણાતું હતું; તેની સાથે એક મોટું પાકીટ હતું જેમાં તે કાગળો બીડીને કોષ્ટક મનુષ્ય ઉપર મોકલવાનો તે લખનારનો વિચાર હશે, કારણકે પાકીટ ઉપર મિનાત્રું પણ કરી રાખ્યું હતું.

હમારી કુતુહલની લાગણી હમે દબાવી રાખ્યા નહિં તેથી વિવેક અને મયોદાનો ભંગ કરીને કાગળો એક પછી એક વાંચ્યા. છેલ્લો કાગળ વાંચીને હમે પેટીમાં મૂકેલો એટલે હમારી નીચે જમીનમાંથી એક દુઃખલો બરેલી, નિરાશાથી છલકાતી ભગ્ન હૃદયની ચીસ તો-ફાનને વીંઝીને આવતી હમારે કાને પડી, અને સ્વત્તર પડી ત્યાં સુધી ચારે દિશાના અન્ધ-કારમાં ભયાનક પડેલા પાકીટ, શ્રુ'પડીમાં પેસતી અને પાછી ધીમી પડીને અન્ધકારમાં મળી જતી આ ચીસો હમને સંભળાઈ. આ ચીસો હમારાં ઉશ્કેરાયેલાં મગજની રિધતિને લઇને હશે કે બીજાં કોઈ અન્ધ કારણને લઇને હશે ને તો પ્રશ્ન જાણે.

પત્રોનો સાર નીચે પ્રમાણે હતો:

—પત્ર ૬—

“ રનેહી—

રહોટાં શહેરની વ્યવસ્થા અને ચંચળતા અનુભવ્યા પછી આ ગામડાંના જીવનની સ્વ-સ્થતા કેવી આદ્વાદ્યકારક લાગે છે તેહું ત્હને શું વર્ણન કરું ? દેહારાં શરિરમાં પુનઃ સ્ફુર-તી આવી ગઇ છે અને દિન પ્રતિદિન તગિયતમાં સુધારો થતો જાય છે. પરંતુ રહેને સૌ-થી આનન્દ ઉત્પન્ન કરનાર તો એ છે કે દેહારાં મગજ આ શાન્ત જીવનની અસરથી પ્રકુ-લ્લસ થઇ ગયું છે. આ એકાન્ત અને ઉગ્ગ વાસમાં જે લખવાનું કાર્ય રહે માથે લીધું છે તે બહુ રહેલું લાગે છે. હમારી ન્હાની પર્ણકૃષ્ટિ જંગલમાં એક ન્હાના પર્વતની કંઠથી ઉપર આવી છે. એક બાજુએ જાણે પર્વત આકાશને બેસતો હોય તેમ એકદમ જાણે છે અને બીજી બાજુ-એ લગભગ દોઢ ફીટ નીચે એક પ્રયશ્ક ઝરો ખીણને ગળગતો પર્વતોની સાથે

અનેક તાલ ઝીલે છે. દમારી પલુંકુટિને એ આરંધ છે—અથવા તો એ પલુંકુટિને સાંધી
 રહેને એક માંડી પલુંકુટિ બનાવાયલી છે એમ કહીને તો પણ બોલું નથી આપણે મોટો
 આરંધો હમે બેસતા ઠીંગાના કામમાં લઈએ છીએ અને પાછો આરંધો સૂતાને માટે વાપ-
 રીએ છીએ. હમે આરંધ પણ નથી રાખ્યો અને ધરતું કામકાજ સંપત્તિ હમેજ કરીએ
 છીએ. મને કાંઈક કાંઈક વાર એમ લાગે છે કે તરૂણતાને એકાન્ત બહુ લાગતું હતો, કારણ
 કે દમારા પાસેના પોથી આરંધ માધ્યમ દૂર છે અને અહિં કાંઈ પણ મનુષ્ય લાગેજ દૃષ્ટિએ
 પડે છે; પણ તેના બદલામાં હું આજે દિવસ બનનાં સૂધી તરૂણતાની સાથેજ વાતચિતમાં
 ગાથું છું અને રાત્રિએ જ્યારે તે સૂઈ જાય છે ત્યારે લખવાનો પ્રારંભ કરું છું. જો
 આ પ્રમાણે મદારાળી લખી શકાય તો હું ધારું છું કે આવતી વસન્ત રૂઝ સૂધીમાં હું
 પ્રથમભાગ તો બહાર પાડી દેશીશ. ત્યારે જરૂર એક વાર અહિં આવી જવું જોઈએ.
 આપણે પ્રધુનાં કુરુતી મન્દિરોમાંની ગુફામાં બેસીને અનેક વાતો કરીશું. અહિં આપ્યા
 પછી હું જાણે જુરોજ મનુષ્ય હોઈ એમ મને લાગે છે. વિચારોને શોધવાનો પ્રયત્ન કરવાને
 બધે વિચારો પોતેજ મને શોધતા આવે છે. આ પુસ્તક જે પૂરું થાય તો 'મદાર' નામ
 અમર રહી જશે."

પત્ર ગળમાંથી કેટલીક લાખ કાઢ્યું કે પત્ર રંગમાં તો પોતે લખવા માંડ્યા
 જાનલજ વિવેચન કયું હતું.—

" રનેદી—

મને મને એ પત્રો લખ્યા પણ તે હું ટપાલમાં નાખી શક્યો નહોતો. દરોજ હું
 જામડામાંથી મને કાંઈ મગસ આવશે એમ આશા સંખતો હતો પણ આજ પન્દર દિવસ
 વીતી ગયા તેમ જ્યાં કાંઈ ફરકયું પણ નથી. ખાવાની વસ્તુઓ સમગ્રની પણ હમને તાણ
 પડતા માંડી એટલે તથા મને હું પ્રાન્તકાગમાં અહિંથી નીકળીને જામડામાં ગયો હતો. ત્યાં
 મને એવો અનુભવ થયો કે મને તે વિશે લખવા વિચાર આવતું નથી. મને જામડાને
 પાસેજ એક કોઠો મળી તેને મને સદા પ્રશ્ન પૂછવા માંડ્યા, પણ તેનો વિચાર આપવાને
 બધે જાણે હું કેમ કોઈ જગલો પ્રાણી દોડું તેમ તેણે મદારાળી દૂર ન્દાસવા માંડ્યું;
 જામડામાં પણ મને તેજ પ્રમાણે પીડું. હોશમાં મદારાળી બીને ન્દાસવા લાગ્યાં, મનુષ્યો
 પણ મને જોઈને હેડે જવા લાગ્યાં પણ આજે એક જદ પુરુષને મદારે માટે દયા આવી
 એટલે તેણે પુછાસી ક્યો વાત બોલી છે કે હમે જે કુંવરીમાં રહીએ છીએ તે કુંવરી
 વિશે અહિં લોકોમાં બેઠમ છે અને તેથી કુંવરીથી પાસેનો કાંઈ આવનાજ નથી, એટલુંજ
 નહિ પણ ત્યાં જે કાંઈ રહે તેના સમજમાં આવતાં પણ રહે છે.

" આ પરમાં પ્રથમ એક પૃથુનાથુ દરીને યુવાન પોતાની સ્ત્રી સાથે રહેતા હતા. તે-
 મનું જીવન સાંઘ માટે ચાલું જવું હતું પણ એનામાં દુઃખારથી થોડે હેડે એક બીજું થર
 હતું ત્યાંના માલિકની પુત્રી પૃથુનાથુને મળતા લાગી.

" દિનપ્રતિદિન રાત્રિએ તે સ્ત્રી પર્વતની અનેક કહણોમાં ચડને આવતી અને પૃથુના
 થરડું જાણે ધીમેથી કોઈની પછડા આરંધમાં પૃથુની પત્ની સૂઈ હતી અને આજે
 આરંધમાં પૃથુ કોરકામ કરતો અને લખતો, એટલે જ્યારે પૃથુની સ્ત્રી નિન્દાવસ થતી
 ત્યારે પૃથુ અને પેલી સ્ત્રી ધીમે ધીમે વાતો કરતાં.

“ પશુ એક રાતે પૃથુની સ્ત્રીએ આ સર્વ વૃત્તાંત જાણી લીધા અને તે વખતે તો કાંઈ બોલી નહિ તે વખતે પશુ હમણાનીજ માથક જોડી ખીણ ઉપર ન્હાનો લાકડાનો પુલ હતો જેના ઉપર ચઢને પેલી સ્ત્રી રાજ રાતે પૃથુને મળવા આવતી હતી. એક દિવસે જ્યારે પૃથુ ખંદાર ફરવા ગયો હતો ત્યારે તેની સ્ત્રીએ તે લાકડાનાં પુલના ટેકા બધા શાપી નાખ્યા પશુ પુલ એમને એમ રહેવા દીધા. રાતનાં જ્યારે પૃથુ વાટ્ય જોતો બેઠો હતો ત્યારે ભયંકર રાત્રિમાં એક બપાનક મીસ સંભળાઈ. પુલના લાકડાનો ટકા સંભળાયો અને પુનઃ તે સર્વ શાપી જાળને પ્રયત્ન કરાવે ઘોષ પર્વતોમાં ગાજી ઉઠ્યો.

“ પરંતુ તે સ્ત્રીના મૃત્યુનો બદલો પૂરેપૂરો લેવાયો. ચોક્કસ દિવસ પછી કાંઈક વડે. માર્ગેએ બે શખે એકબેને ગળાપીઠાથી પકડીને પડેલાં જોયાં. તે બે શખ પૃથુનાજ અને તેની સ્ત્રીનાં હતાં.

“ ત્યાર પછી અહિંના લોકો કહે છે કે પેલી સ્ત્રી જૂન થઈ છે અને જો ઝુંપડીમાં કાંઈક પશુ પ્રકાશ જૂએ છે તો બારણું ઠોકે છે અને કાંઈ પશુ મનુષ્ય ત્રેને અંદર દાખલ થતાં અટકાવી રાકતું નથી. ધણી મનુષ્યોએ ત્યાં રહેવાનો પ્રયત્ન કરેલો પણ તે સધાનાં જુગા ફેંચ થયાં હતાં. પૃથુ બાણુની ઝુંપડીમાં કાંઈક રહી રાકતું નથી. બધાં જ અકાળ મૃત્યુ પામે છે.

“ મ્હેં આખરે ટેલકાકને બહુ સમજાવ્યા ત્યારે મ્હારે જોઈતી ચીજો મ્હારી ઝુંપડીથી આશરે અર્ધ માઈલ દૂર મૂકી ગય છે. તેથી પાછો આવવાની તો તેઓ ચોખ્ખી નાજ પાડે છે. અહિંના રહેવાસીઓ છેક અશિશિન નદી તેમ જતાં આવા બ્હેમ માને એ કેયું શીથળીય છે !

તેજ પત્રનો પાછરો ભાગ. પણ આ ભાગ બે એક દિવસ પછી લખાયો હતો એમ લાગતું હતું.

“ મ્હેંનાં શહેરમાં આવી વાતો આપણે સાંભળી હોય તો એકાદ કલાકમાં આપણે જુલો જમણે છીએ, પણ આ પર્વતોમાં તો જાણે જુલોનો કિલ્લોજ કેમ નહિ હોય તેમ આ વાત અમ્હારે અમ્હાર મ્હારા હૃદયમાં ડાલરાઈ રહી છે. અમ્હારે તો મ્હને એમ લાગે છે કે આ સ્ત્રી મ્હને પણ જાણી, રાત્રે લખવાને બદલે ધણીવાર હું બારણું બંધી બેસતી જોતો બેસું છું અને હમણાં બારણું ઠોકારો એવી ભાવના મ્હારા હૃદયમાં ચલા દે છે. જિમાં ગણાસે મ્હને એવો અનુભવ થયો કે મ્હને મ્હારી અકલને માટે પણ બ્હેમ પડવા માંડ્યો છે. હું કાલે ફરવા ગયો હતો અને સન્ધ્યાનું તેજ ધીમું ધીમું અન્ધારમાં મળી જતું હતું તેવે સમયે હું પાછો ધર આગળ આવી પહોંચ્યો. વિચારમાળામાંથી ચમકીને મ્હેં સદસા જાંચું જોયું તો ખીણની ખીણ ખાળાએ એક સ્ત્રીની આકૃતિ જોઈ. તેણે મ્હેને વચ્ચે પડેલું હતું. મ્હેં તેને કાંઈક પ્રશ્ન પૂછ્યો પણ તેણે ઉત્તર મ્હને મળ્યો નહિ એથી કોણ જાણે રાત્રી મ્હારું આખું અંગ ઠંડું થઈ ગયું. મ્હારી જીભ બારે થઈ ગઈ અને હું તેજ જગ્યાએ જાણે ચોંટી ગયો હોઉં. તેમ સ્વપ્ન થઈ ગયો. હું તે સ્ત્રીની રહામું એકાદશે જોઈ રહ્યો. ધીમે ધીમે તે આકૃતિ અન્ધકારમાં ભળી ગઈ અને હું ઘેર આવ્યો. મ્હેં આ વાત તરલતાને કહી નથી. આકૃતિ જોઈને જે વિચારો મ્હને આવ્યા અને તેની જે અસર મ્હારા હૃદય ઉપર થઈ તેથી મ્હને એમજ લાગે છે કે આ વાત તરલતાને નજ કહેવી. ”

—અગીઆર દિવસ પછી લખેલા પત્રમાંથી કિનારો.—

“તે સી આવી છે. બપોરથી મહેલે લેને ખીલુ આમજા જોઈ તપાસી જ મદારા મનમાં એમ હતું કે તે આસરી અને તેમજ જન્મ. મર્ષ રાત્રિએ તે આવી હતી અને હમે ઉભવની આખ્ય રદામું જોયું હતું. હું હાથ એમ કરેને કે હું ગણી યથ ગયો છું—મદારાં સરિરની અસક્તિ દશ રક નથી. હું જલુ લખતો દર્ષણ મહેલે પેલી વાન સાંભળી તેજ વાન મદારાં મનમાં રમી રહી હતો. મહેલે પણ તેમજ પ્રાને મદારાં લડવને પૂછ્યા હતા. પરંતુ તે તેમ છતાં આવી—તે આપણા જેવીજ મનુષ્ય હતો ? કાંઈ હવાની મુર્તિ હતી ? મદારી શમલામાંથી ઉત્પન્ન થઈ હતો ? અને તેમ દેવ પણ મદને તો તે ખરીજ સામની હતી.

“અર્ધ રાત્રે બપોરે હું એકાએક ઠામ. દરને દને તપાસે તે આવી. દર રાત્રિએ મહેલેના આવવાની રાહ જોઈ હતી. લાઈના પૂર્વ ઉપર લેના પગલોની અવાજ, બારડાં ઉપર લેના હાથના ટોપાને અવાજ અને ટપ, ટપ, ટપ, ત્રણ વખત બરજીની અવાજ મહેલે સાંભળી. હું કુત્રવા લાગ્યો. બે હાથે ખુરશી ગાંઠીને મહેલે એક ગિતે સાંભળ્યું. પુનઃ તેજ પ્રમાણે ત્રણવાર ટપ, ટપ, ટપ, અવાજ સંભળાયા. હું ઉઠ્યો. બીજા એકાએક બારજીના અવાજો ઉઠાડ્યો. પવનના સુસવાટાએ અન્તર દાખલ થઈને મદારાં કાગળોના અરથઅરથ કરી નાખ્યાં. આપુનિ અન્તર દાખલ થઈ. મહેલેને ઉઠે ખરીયો, હાથમાંના રમાસ રેમસ ઉપર મૂકીને તે એક ખુરશી ઉપર બેઠી. દિવાના પ્રગથાં મહેલે જોયું કે લેના પગ મદારના વરસાદના પાણીથી બીંજાયતા છે.

“હું લેની રદામે ઉભો રહ્યો. લેજે મદારી રદામું જોઈને રિમલ થયું. કુર, વિચિત્ર રિમલ થયું, પણ તેમ છતાં હું તે પડીએ મદારે આમ્મા પણ લેના પગ સમુપ્ત થઈ રેત. તે કાંઈ પણ બોલી નહિ અને મદને, પણ જેવવાની શતિ જજાઈ નહિ.

“આમ ફેટસેક કાળ બનીત રઈ ગયો હતો તે મદારા જલવામાં તથી પણ અચીંતા તે ઓછો કાળ મોકલ્યા. પાણીની બોરડીમાં રેજે અવાજ થયો. ફેટસે તરતજ તરતથી તે સી ઉભી થઈ અને ત્રણ સકેલોને મન ગઈથી બારજીના બદાર આવી ગઈ. હું પછી તપાસ ઉઠી ગયો દહણ.

“હું બપોરે જાગ્યો ત્યારે મહેલે એકાએક રમાલને માટેતેમલ ઉપર જોયું પણ ત્યાં રમાલ ન હતો. મદા તૈયાર થઈ ગઈ હતી, લેને આંતરો લઈને તરતજ મદારી રદામે કાંઈક વિચિત્ર વિચારમય મહેલેની જોતી હતી. આ અનને મહેલે મહેલે પ્રમાણ જોયો હતો.

“લેજે મદને નિવમ પ્રમાણે મુગળ અપેયું પણ લેના કાંઈ થઈ થઈ થઈ ગયા હતા. મદને એમ લાગ્યું કે મહ રાત્રિને જનાવ રજા રમજા હતો, પણ બપોરે બપોરે હું અચાનક મુગળા બિરખમાં ગયો ત્યારે તરતજ તેજ રમાલને હાથમાં લઈને જોતી હતી.”

“મહેલે કાંઈ માનવાને થયો જ નહીં કે તે રમાલ તરતજાનેજ હતો અને બીલું સપથે રજાનેજ હતો. જો એમ નહિ હોય તો શું તે સી ખરી હતી ? પણ હું રોજન પૂરક રહી છું છું કે તે સી ખરી ન હતી કંઈ ખરી સી રાત્રિએ આવે થઈને મદારી મુખડીમાં આવે ? અને તે બપોરે આવે ત્યારે મદારૂં સરિર કાંઈ દા ગાટે રક જાય ? લેને રાત્રિએ દયા જનુ રમ કાંઈ થઈ જાય ? જનુ જો તે પુનઃ અંદાં આસરી તો હું લેને જ પુછી જોઈશ; મદારી હાથ તાંજાડીને હું લેને રખઈ કરી જોઈશ એટલે અગર પડશે કે તે આ મુનિસની સી છે કે નહિ.”

—પત્ર ૫—

“રનેલી—”

આ પત્રો લઘુને કાર્ષક વખતે પણ મળશે કે નહિ તે હું કહી શકતો નથી. હું તો આ પત્રો દયાલુમાં નાખવાનો નથી. જો હું કાર્ષક વખતે લઘુને જાતે મળું તો આ પત્રો ખતાવીશ પણ તેમ કહારે કરીશ કે નહારે તેમ કરતાં હું પણ લઘુની સાથેજ આ ખતાવ ઉપર હસી શકું ત્યારેજ. હમણાં તો હું મહારા ઉન્નત મંગળને શાન્ત પાડવાજ લખું છું.

“હવે તે રોજ આવે છે અને રોજની જગ્યાએજ બેસે છે. પોતાની વિશાલિયુ જેવી આંખો મહારા ઉપર નાખે છે ત્યારે મહારા આખું શરીર અનેક વિકારોથી સજાગી ઉઠે છે પણ વચમાં નહારે તે સ્થિત કરે છે ત્યારે જાણે હું મહારા શરીર હોને અર્થો દઈ એમ થાય છે. હું મહારા પુરતક લખવાનો યત્ન કરતો નથી. રોજ રાતે પુલ ઉપરના લેના પગનો અવાજ, ધાસ ઉપરનાં લેનાં પગલોનો અવાજ અને ખારણાં ઉપરનો ટપ્, ટપ્, ટપ્, નો શ્વન સાંભળવાની રાહ જોતો બેસું છું. હમે ઉભય એક બીજા સાથે એક સંજ પથ બોલતાં નથી. દરરોજ રહવારે હું એમ પ્રતિજ્ઞા લઉં છું કે આજ રાતે હોને પૂછીશ પણ નહારે તે આવે છે ત્યારે મહારા સર્વ સ્થિત ચાલી જાય છે.

“ગઈ રાત્રિએ હું લેની સરોવરના જેવી સુન્દરતા નિરખતો હતો, તેવામાં તે અમા નક અમરી. મ્હેં જોયું તો ખારીના કાચમાંથી કાઢી આડતિ હમને જોતી હતી, પેલી કી એકદમ ઉભી થઈને ચાલી ગઈ હું થડકતે હાથે તરલતાનાં ત્રિજાના આગળ ગયો પણ ત્યાં જોયું તો તરલતા નિન્દામાં હોય તેમ લેની આંખો વિચાલતી હતી. પછી કાણ જાણે!”

—પત્ર ૬—

“હું હવે રાત્રિથી જીતો નથી પણ દિવસથી જીતો રહું છું. જે જીતે હું મહારા ખતી કહું છું તેને જોઈ છું ને મહારા હાથમાં ધિમારની ઉર્ધ્વા ઉત્પન્ન થાય છે. હું લેના સુખન રૂપી કટકાથી બીહું છું. લેની અપખ સાથે મહારા આંખ મળવાથી મહારા આખું શરીર કંપી ઉઠે છે. લેણે બધું જોયું છે, બધું જાણે છે; હું તે સર્વ જાણી શક્યો છું, જાણી શક્યો છું, તેમ જતાં મને તે આશ્ચર્ય કરે છે અને પતિ, બહાસ પતિ કહીને સમ્બોધન કરે છે, હમે ઉભય એકને પ્રેમના શુદ્ધ સંપ્રદાય બોલાવીએ છીએ. આહા ! પણ તેજ પળે લેની તીરછી આંખો મહારા સ્થાના તિરરકારથી હસે છે, અને તેથી જાણે મને સર્પાંકલ થયો હોય તેમ મહારા આખું અંગ સજાગી ઉઠે છે. ને ખલો વાળવાનો ઉપાય શોધે છે અને વેર વાળવાથીજ લેનું હૃદય તુમ યશે એમ મને જણાય છે. હા ! હું લેને ધિમાર છું, ધિમાર છું. ધિમાર છું.”

—પત્ર ૭. માનો કેટલોક ભાગ—

“આજે રહવારે મ્હેં તરલતાને કહ્યું કે મહારે ધણું દૂર હરવા જવું છે. હું નહાં સુધી લેની દ્રશ્યમાંથી બહાર ગયો નહિં ત્યાં સુધી તરલતા ઉપરાંત ઉભી રહી. આખરે એક ન્હાના કુંગરાની સાથે હું આવી ગયો એટલે હમે એકને દેખાતાં બન્ધ થયાં. જોવા હું ત્યાં સુધી ગયો કે તરતજ હું ખીજે રસ્તે પાછો વળ્યો અને આડકતરે રસ્તે થઈને આખરે એવી જગ્યાએ આવી કે ન્હાંથી હું મહારા ઘર બગાડે જોઈ શકું તરલતાના હાથમાં એક ન્હાની કુહાડી હતી અને લાકડાંના પૂલ આગળ ઉભી ઉભી તે ધા કર્યો જતી હતી. હું એટલે દૂર હતો તેમ જતાં હું લેના મ્હેં ઉપરનું નિર્દય, ક્રૂર, અસ્વાભાવિક સ્થિત જોઈ શકતો હતો.

“પછી પાછો હું રસ્તા બણી વળ્યો અને આમ તેમ કાટકીને મોઝે ઘેર

ગયો. ત્યાં આવીથી તારૂતાએ મળે જોયો કોઈએ પોતાનો રૂમાલ દસાએ મેં પણ મારો રૂમાલ પ્રેમની નિયતી તરીકે દાખવે પણ તેની સાથે મનમાં મેં અનેક ચાપ આપ્યા. પણ તેમાં શું વચ્ચું ? ચાપ પવનના સપાટામાં મળીને નીચે મેંના ધોધમાં મળી ગયા. હું ઉઠ પાસે ગયો. મને તારૂતાએ સુખન આપ્યું. મેં તેને જણાવ્યું નહિં દીધું કે તેણે મેંના કામ મેં જોયું છે. ભલે તેની પુત્રી મુન્દા જર આવી. તેથી મને ખચર તો પડ્યોજ કે જેની જાનની આકૃતિ મારી પાછળ પડી છે. જો તે સ્ત્રી દવાનીજ પુત્રી હશે તો તો તેણે જાણેલા પ્રુથ શું કરવાનો હતો ? પણ જો તે ખરીજ સ્ત્રી હશે તો—

“ પણ ના ના, તેમ તો નહિંજ દોષ. જો સાચીજ સ્ત્રી હોય તો તે મારા મદામ કોઈ પણ સજ્જ ઉપાસી નિના ચા માટે બેસી રહે ? હું તેને ચા માટે કોઈ પણ પ્રથમ પૂછી ચકું નહિં ? ચા માટે તેને જોવાયો મારાં ચરિત્રની સર્વ સંકિતઓ નાશુદ થઈ ગય છે ! પણ તે જો પ્રેમમાત્ર દોષ તો હું તેના પગચાળા અવાજ થી રીતે સંભળી ચકું છું ! વરસાદના બિન્દુઓ તેમનાવાળા ઉપર ચાલી પડેલાં દેખાય છે !

“ હું મારી રાજની પુરથીએ ગયું છું ; રાત્રિ ધણી વ્યતીત થઈ ગઈ છે ; કોઈ સો શબ્દ અન્યથામાં જણાવ્યા સંભળતો, રાત્ર જોયો—રાત્રી રાત્ર જોતો ! બેસી રહું છું, જો તે પ્રેમમાં દરો તો મારી કને દગપણ આવી ચારો અને જો તે ખરી સ્ત્રીજ દરો તો તેની સીસ હું આ પ્રયત્ન દર્શનમાંથી પણ સંભળી દારીય. હા હાંસ ! આ ઉદ્ગમ કેમ સહન થાય !

“ હાંસ ! મેં સીસ સંભળી. દર્શનને વીંટળીને, પુલના લાકડાંમાંના કાકાના અવાજને રાખી રહીને, પુલની સાથે પૂરા પડેલા પગરોના અવાજને સીંચીને, બવાલક રાત્રિના બપોર અન્યથાને બેસી સીસ નિર્જન અવસ્થામાં ગાજી ઉઠી. આહા ! દગ હું સંભળું છું ; નીચેના પ્રયત્ન ધોધમાંથી તે સીસ ઉપર નીચે છે ; જો વખતે હું આ સજ્જ લખું છું તે વખતે પણ આ સીસ મારાં હાથના સુરેસુરા કરી નાખતી, મારાં ઉરોરાવતાં મગજને વિરગ કરી મૂકે છે. અરે ! હું તે સીસ સંભળું છું ! જેની હાથગાંઠો દગ હું સંભળું છું ! આ પ્રથમ !

“ હું મુટલીએ પડીને છેક પવનની કદલ ચૂંકી ગયો અને નીચે જોયું ; પણ શું જાણાય ! ખીજી અન્યથાથી બેસી દત્તી, મેં ગાંઠની માફક જુમો મારી પણ નીચેના ધોધના અવાજથી જાણે કેઈ યમદુત બવાલક અદૃશ્ય કરતો દોષ તેમ જણાયું, જો ઉમારાવણા મને રર પગે ઘેરી લેતી જાય છે તેની રદામાં જુગા દર જીલ્લો હું અદિં બેઠો છું. હું જુડું કે આ જાણી યાન રહન વ્દાગ મગજનીજ ખમણ છે, પ્રુથ સંવેગ દરો દર્શન બપોર દગ કોઈએ દુટ્ટી પડ્યો દરો ; સીસ ખીજું કાંઈ નહિં પણ પવનનો પડ્યોજ દરો ! પણ આહા ! તે કેમ મનાય ! મારાં હૈયું તે યાન કેમ કમુદ કરે ! વળી પાછી સીસ ! તેજ સીસ ! જન્મના કોરોને બેઠીને, પાણીના ઉછળતાં ફુસકોને સીંચીને દત્તામાં તે સીસ ધોળી સંભળાય છે અને મારાં ઉરોરાવતાં મગજ ઉપર દબોડાની માફક પડે છે ! હાંસ ! મેં મગજ ધાપ છે કે પેલી સ્ત્રી હવે આ મુપડીમાં નહિ આવે. હાંસ ! વળી પાછી તેજ સીસ ! તેજ સીસ ! ”

—ઉદ્યા પત્રનો સાર.—

“ હું આ બધા પત્રોની સાથે એક પાકીટ રહારાં સિરનામાં ઉપર મુકતો જઈશું. જો હું પાછો નહિજ મળી શકું તો કદાચ કાંઈ આવનો જતો મુસાફર દયા આણીને આ પત્રો તારા ઉપર ખીડશે.

“ રહારાં લખાણો અને પુસ્તકો જેમના તેમ પડ્યાં છે, હું કાંઈ કામ કરી શકતો નથી. હમે કાળી રાત્રિમાં—જે રાત્રીને હું પત્રો કહું છું તે રાત્રી અને હું—તે પોતાના કામમાં એક ગ્રંથવાળું રાખી મુકે છે પણ તેનો એક પણ ટીકો વધતો નથી અને હું રહારાં કામમાં એક પુસ્તક રાખી મૂકું છું પણ તેનું એક પણ પાનું ફેરવતો નથી, રાત્રિવસરે એકેકની રહામાં દ્રષ્ટિપાત્ કરીએ છીએ. કોઈક વખત અચાનક હું તરલતાના મુખ રહામું જોઈશું તો તેજ હું, નિર્દય સિમત ફરકતું જણાય છે.

“ હમે વાતો કરીએ છીએ તે પણ જાણે અજાણ્યાં મનુષ્યો હોઈએ તેમજ. રાત્રે જમ્હારે હું તાપણનાં જાંબા પ્રકાર અને કૃદ્ધતા પડછાયા જોનો બેસું છું, તારા કોઈક વખત મને એમ જમણા થાય છે કે જાગ્રુ ઉપર ટપ્, ટપ્, ટપ્, અવાજ સાંભળાય છે. હું ચમકીને ઉઠીને ખારણાં ઉઘાડીને જહાર જોઈશું પણ ત્યાં તો ફક્ત કાળી રાત્રિજ જોખી હોય છે. ખારણાં બંધ કરીને હું પાછો ફરું છું એટલે પેલી પિથાચિણી-તરલતા-રહારી પત્રો મને પૂછે છે કે કયો અવાજ સાંભળીને રહે ખારણાં ઉઘાડ્યું. તે વખતે મને એમ થાય છે કે હું રહેતે બાથમાં જીડીને કચરી નાખું. તેના હાડકાનાં સુરસુરા થતાં કેટલો વખત લાગે!

“ અહિં જંગલના શૂન્ય મેદાનમાં હું પણ જંગલી જેવો યદ્ય ગયો છું. અસહન વખતના જેવી પ્રેમ અને ધિકારની ઉર્મિઓ રહારાં હૃદયમાં ઉછળી રહી છે. તે ઉર્મિઓ તમે હાલના જમાનાનાં મનુષ્યો દૈવતા પણ નહિ કરી શકો તેવી બયાનક અને નિર્દય છે. અનેક સૈકાઓનું શિક્ષણ, જાણે પવનનાં ઝપાટાથી છૂંચે વસ્ત્ર અંગ ઉપરથી સરી પડે તેમ સરી પડ્યું છે. મનુષ્યોની અસહનની પ્રચલ્લ સાગળીઓએ રહારાં અંતઃકરણમાં વાસ કર્યો છે. એક દિવસ હું પેલી રહારી રીતનાં સ્વેત્ર કંઠની આસપાસ રહારી આંગળીઓ દબાવીએ એટલે તેની આંખો જહાર નીકળી આવશે. તેના મુઠ્ઠાં એમ્મ નિસ્તેજ યદ્ય જશે અને તેની સર્પના જેવી છાંદા શીઘ્ર યદ્ય જશે, અને ધીમે ધીમે હું તેના સોઢી વગરના મુખ રહામું જોતો પાછળ હાડતો જઇશ, તે વખતે હું પણ સિમત કરીશ. પાછળ ખારણાંની જહાર, ન્હાના ન્હાના ઊંડવાઓથી દૂર હું તેને લાઇ જઇશ; આખરે તેના ન્હાના પગ પર્વતની કટણને અડકશે, હવન અને મૃત્યુની વચ્ચે ફક્ત તેનો પગજ રહેશે. હા! ત્યારે હું બયાનક સિમત કરીશ, પછી હું નીચો વળીને તેના આંખને સુગ્રમ કરીશ અને પછી-પછી હું અને તે નીચે, નીચે, ખીણમાં લટકતાં જહાને બેઠીને, ખીણમાં ઉડતાં પક્ષીઓને વીંઝીને પ્રચલ્લ ઝગતા શીણને કાપીને, જોડાં, જોડાં, પેલી રીતે જ્યાં સુધી હશે ત્યાં જઇશું. આ! વળી પાછી પેલી ચીસ! હવે હવે તહું નથી કરવું. પાછી પેલી—”

પત્ર પૂરો થયો. નીચે સહી કરી નહી. જેમાં સૂર્યનાં કિરણો દેખાવા લાગ્યાં કે તર-તર હમે તે કુંપડી છોડીને ચાલ્યા ગયા અને લટકતાં લટકતાં ગામમાં પહોંચી ગયા. પણ હમારા ભોમિયાનો પત્રો હમને મળ્યો નહિ. હજીયે તે ત્યાં પર્વતોમાંજ લટકયા કરતો હશે કે ભૂતથી આડો આવનો પગ ગયાથી જીડી ખીણતો જણાયેલો હશે તે કહી શકાતું નથી.

શ્રી સુદામાપુર ગાયત્રિ મંદિરનું ધર્માદા ફન્ડ.

સર્વે ધર્માનુરાગી મહાશયોને આથી વિદિત કરવામાં આવે છે કે કચ્છ, કાઠિયાવાડ, તથા ગુજરાતમાં શ્રી ગાયત્રિ માતાનું મંદિર નહિ હોવાને લીધે અનેક સદગૃહસ્થોની ઇચ્છાનુસાર શ્રી સુદામાપુરી (પોરબંદર) મધ્યે શ્રી ગાયત્રિ માતાનું મંદિર બાંધવાના કાર્યનો પ્રારંભ કરવામાં આવેલો છે. તેને માટે શ્રી પોરબંદરના ઍડમીનીસ્ટ્રેટર દરબારે શ્રી વાજમુરવાળા સાહેબ તરફથી શ્રી લકેધર મહાદેવની, જેડમાં આસરે રૂ. ૩૦૦૦) ની જગા કૃપાની રાહે ધર્માદા આપવામાં આવેલી છે, અને તેના કમ્પાઉન્ડને લગતી દિવાલ ગુબર્નિયા પ્રતિષ્ઠિત ગૃહસ્થ સદ્ગત શેઠ. વૃન્દાવનદાસ પુત્રપ્રેમભદ્રાસના સત્પુત્રો તરફથી બાંધવાની આપવામાં આવી છે. આ ફન્ડના ટૂંકરસ તરિક્કે કામ કરવાને શેઠ ધીરજલાલ વૃન્દાવનદાસ તથા શેઠ. મગનલાલ દલપતરામ ખખખરે કબુલેલું છે. આ મંદિરને લગતા બ્રાહ્મણોને માટે વેદાભ્યાસ અર્થે એક ધર્મશાળા તથા પુસ્તકાલય પણ સ્થાપવાની આવશ્યકતા છે. એ સર્વેનો અડસટો લગભગ રૂ. ૭૦૦૦) ધારવામાં આવેલો છે. જે કોઈ સખી ગૃહસ્થ રૂ. ૩૫૦) ની ઉમદા સખાવત કરશે તેના નામનો એક ચોરડો બાંધી આપવામાં આવશે. માટે સર્વે ઉદાર ગૃહસ્થોને વિજ્ઞાપિ કરવામાં આવે છે કે આ ધર્મ કાર્યની અંદર ઉદાર દીલથી જો કોઈ મદદ કરશે તો પોતાના દ્રવ્યનો સદ્વ્યય થશે એમાં કંઈ સંશય નથી. આ ધર્મ કાર્ય જોશી હીરજી પ્રભાશંકરે માથે લીધું છે અને તન મનથી સતત પ્રયાસ કરે છે, અને તેઓનેજ નાણા પસૂલ કરવાની અમારા તરફથી સત્તા આપવામાં આવી છે, માટે બીજા કોઈને પણ એ નમિત્તે આપવું નહિ.

લીંચ સેવકો.

ધીરજલાલ વૃન્દાવનદાસ.

જમનાદાસ માલુકચંદ ગોરા ગાંધી.

મગનલાલ દલપતરામ ખખખર.

નરોત્તમ મનજી.

પ્રમુદાસ એકુલદાસ દાકાર.

ગોવિંદજી ડાહ્યાભાઈ લાખાણી વકીલ.

કલ્યાણરાય છબીલદાસ વકીલ.

શા. મોતીચંદ કપુરચંદ ગાંધી.

પી. પી. રેળે અને કંપની.

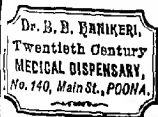
રબર સ્ટેપ મેકર્સ ને એન્ગ્રેવર્સ વિગેરે.

૧૯૯ કાલકાદિવી રોડ, મુંબઈ.

જાત જાતના રબરી શીશાના નમુના-પેટી, ઘસ અને શાઈ સાથે તીચેની કીમતમાં મળશે.

નં. ૪૧૭ રૂ. ૪-૦-૦

નં. ૫૧૪ રૂ. ૩-૦-૦

લાખને માટે પીતળના સીલ.

જે અક્ષરોના મોનોગ્રામની કીમત રૂ. ૨-૮-૦

નવું અક્ષરોના મોનોગ્રામની કીમત રૂ. ૩-૦-૦

સ્ટાયલો પેન.

ફક્ત એકવાર શાહી ભરવાથી ૧૦૦૦૦ ચુબક
અડધથી લખાય જાય.

કીમત આંતર ૧૪. રૂ. ૧૫. રૂ. ૧૫.

અંગુઠો છાપ.

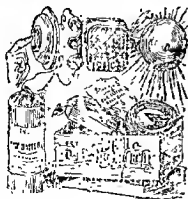
દસ્તાવેજ જેવા કી-મતી કાગ.

જોપર અમલુ લોહાના અંગુઠા છાપી લેવામાં બહુજ લીપયોગી પડે છે. અંગુઠાની નિશાની હોવા વગર તે કાગળ કાલદાસર ચતો નથી.

નં. ૧ (સામાન સાથે) કીમત આંતર ૧૨

નં. ૨ રૂ. ૧-૦-૦ નં. ૩ રૂ. ૩-૦-૦

નં. ૩ ની સાથે પેન્ટ, રબરનો રોલર સાહીની ચિથી અને સુરી આપશે.

એક નાની પેટી વિજળીના લાઈટ સાથે રોજ ઘોડીવાર સુધી બળતી રાખવાથી ઘણા મહીના સુધી ટકે છે. કી. રૂ. ૧૦ તથા હલેકટ્રીક ડ્રાયબેટરી, પેકેટ લેમ્પ અને કૉલબેલ વિગેરે અમારે અહીંયા મળશે.

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ આરોગ્યની દેવી છે, પૌષ્ટિક દવાઓની મદદ-
સાગી છે. ઝાકટરો અને વૈદ્યોનું અભોષ દધિયાર છે, વીર્યની ઉત્પત્તિનો મરો છે,
શક્તિનો અખૂટ ખજાનો છે, રમરણશક્તિનો સાગર છે, છુટ્ટાઓને જીવાનીનો
મંત્ર છે, દુખિઓને આશિર્વાદ છે અને દુકામાં મનુષ્યમાત્રનું છવન છે.

શુભ થએલી માદદાસ્ત, શુભ થયેલો મરદાઈ તત્વ, તથા શુભ થયેલ
તાકાતને પાછી મેળવવા માટે, મગજને પુષ્ટિ આપવા માટે, જ્ઞાનવંતુઓને
તેજ કરવા માટે, ધાતુવિકારને દૂર કરવા માટે, આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ
બિનહરીફ ધરાવે છે.

કિંમત ગોળી ૩૨ ની ટોપી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવંદજી.

હેડ ઓફીસ—જામનગર કાઠીયાવાડ.

માલેક—આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય.

બ્રાંચ મુખ્ય કાલબાદેવીરોડ, પોષ્ટ નંબર ૧

સમગ્રી જાનના નૈતિક અને શારીરિક ભવમાંથી

મુક્ત રહેવા માટે મદદરખાની કરી

“કામશાસ્ત્ર”

નામનું અમારું પુસ્તક વાંચો, તે આરોગ્ય, રોગતત્ત્વ અને

આબાદીના ઉત્તમ માર્ગો દેખાડનાર છે.

૪૨ આવૃત્તિએ બહાર પડેલી આજ મુખીમાં તેની આજ તાજ કરતાં
વધારે પ્રત્યેક વહેંચણી મુકી છે.

તે પુસ્તક

ઉપેક્ષ, મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી, ઉર્દુ (ગુજરાતી લીપીમાં) તથા
ઉર્દુમાં બંગાળી અને તમીલ ભાષામાં તથા છે.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવંદજી

જામનગર કાઠીયાવાડ.

જુવાની.

રસ્તમી બળ

—અને—

મરદાઈ તાકાત ગઈ હોય તો

—એમ. ઇ. હકીમની બનાવેલી—

શક્તિની ગોળીઓ વાપરવામાં બહુજ ઉત્તમ અને ફાયદાકારક છે.

આએ ગોળીના વાપરનારોએએ તેના ઉત્તમ ગુણોની ખાત્રી કરવા બાદ પોતાના હૃદયોમાં લાગતા વળગતાઓમાં આહુ ફીધી છે, અને તેને ૫૦ રૂપીઆની માફતી અને તેવીજ ખીજ દવાઓ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક છે એમ કહી શકાય છે.

આએ દવા જુવાના પ્રખ્યાત ડાક્ટર હુકમાને હકીમના ઉત્તમ ગુરુકામાંની એક ઉત્તમ બનાવટ છે, માટે વાપરી ખાત્રી કરો.

તમારી જુવાનીપણાની નબળાઈ દુર થશે. દીલી પહેલી નસો મજબુત થશે, ખીમારીથી લોહી તથા શક્તિ ઓછી થઈ હશે તો તે શક્તિ વધારશે અને ઓછી યાદશક્તિને ખીલવીને મગજની નબળાઈ દુર કરશે. અને તેવાજ બીજા શક્તિને લગતા દરદો માટે બહુજ ઉત્તમ છે, માટે દરેક જણે વાપરવાની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે તેથી એક નહિ પણ અનેક સાધારણ દરદો દુર થશે.

૪૦ ગોળીની શીશી ૧ નં. ૩. ૧—પૌરોજ જુદુ.

લખો:—એમ. ઇ. હકીમ. સીધપુર—નોર્થ ગુજરાત.

—સફેદ બાલ કાળા કરવા માટે—

—તદન નવી શોધ—

વેદન કું. તું બનાવેલું. —અતિ ઉત્તમ.

હેઅર ગ્રૉવર (સોલ્યુશન)

૧૫ દીવસ સુધી બાલ ઉપર નિયમિત લગાડવાથી ગમે તેવા સફેદ બાલ કાળા કરી નાખશે અને માથામાં પહેલી તાલની જગાએ ફરી બાલ પેદા થશે અને કાળા બાલ ધડી ધડી સફેદ થવાની તમારી બધી પંચાતી દુર થશે અટલે પછી તમે.

જુવાનજ દેખાશે! ખરું કે ?

આએ સોલ્યુશન તેના ઉત્તમ ગુણ માટે સાધારણ રીતે યરેયર વપરાય છે.

કારણ કે:—તેથી મગજને ધણીજ કંડક મળે છે અને બાલોને નરમ રેશમ જેવા અને ચળકતા બનાવે છે, તો પછી તે કરતાં

વધારે શું જોઈએ છે?

કીમત બાટલો એકના રૂ. ૨-૦-૦ પૌરોજ જુદુ.

લખો—વેદની કું. ખાંડ ખમર, } મુબઇ

એન-ટો મેસર્સ દરજી મુજબની કું. જુમામસજીદ-મુબઇ.

બસો રૂપેઆમાં અન્નદાન સાથે

અમર નામ.

દાનવીર સજ્જનો અનાથોની પ્રાણ રક્ષા કરવા
આપના વરદ હસ્તને આ આશ્રમ તરફ લાંબાવવા કૃપા
કરશે ! અન્નદાનનું અન્નદાન અને સાથે અમર નામ !
જે દયાળુ દાતા તરફથી એકી વખતે રૂ. બસો દાનમાં મળશે
તે રકમ અનામત રાખી તેના વ્યાજમાંથી દર વર્ષે દાતાની
મરણ પ્રભાણે ઠરાવેલા એક દીવસે આશ્રમના અનાથોને
દાતાના સ્મરણમાં અન્નદાન આપવામાં આવશે. અને તે
દાતાના નામની આરસની તખ્તી કરાવી એફીસમાં ચોઢી
અમર નામ પણ કરવામાં આવશે. શું આવા દાનવીર દાતાઓ
માત્ર રૂ.૬૫ નહિ મળે ? જરૂર મળશે. દયા લાવી લખો:—

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ.

જીવીતદાન આપનાર સો પાળકપણુ નહિ નીકળે !

દીનવત્સલો ! ! પ્રભુની ખાતર દયા લાવો અને અનાથોના પાળક બનો.
દરમાસે રૂ. ૭) આપનાર ધર્મોત્તમાના નામથી બાર વર્ષથી મોટી ઉંમરના
અનાથને, અને દર માસે રૂ. ૩-૮-૦ આપનાર ધર્મોત્તમાના નામથી એથી
નાની ઉંમરના અનાથને પાળી વિધવાદાન આપી સનાથ બનાવીશું. આ પુન્ય
ભૂમિમાંથી અનાથના પ્રાણદાતા એવા માત્ર સો (૧૦૦) પાળક પણ નહિ
નીકળે ! જરૂર દયા લાવી લખો:—

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીઆદ.

હાલ અમારા ખાલામૃતની ઘણી નકલો નીકળેલી છે;
માટે અમારું ખાલામૃત ખરીદતી વખતે તે ડોંગરેનું જ છે,
એ વીધે ચોકસ ખાત્રી કરી ખરીદવું.

ખાટલીની કીમત ૧૨ આના, ટ. ખ. ૪આના.

કે. ડી. ડોંગરેની, ધુ. ગીરગામ—મુખ્ય.

ખાલોનું ઉત્તમ રીતે જતન કરવા.

—માટે—

નારાયણ હેઝર ઓઈલ.

સરવેથી ઉત્તમ સાબીત થઈ ચુક્યું છે.

આથે તેલ તમારા ખાલોનું દરેક રીતે જતન કરશે, ૧૫ લીવસ ચાકુ
વાપરવાથી તમારા સહેદ ખાલ એકદમ કાળા થશે અને તે ફરીવાર સહેદ થશે
નહિ. માથાનો દુઃખાવો દુર કરી મગજને પુષ્ટી આપી યાદદાસ્તને તેજ કરે છે.
કીમત મોટી શીશીના રૂ. ૪-૦-૦, મધ્યમ કદની શીશીના રૂ. ૨-૧૨-૦, નાની શીશીના રૂ. ૧-૦-૦

ખાંસીની અકસીર ગોળી.

આથે ગોળી મોઢામાં રાખી ચુસ્તથી કાઢી પચાનની ખાંસી તરતજ નરમ પડી જશે.
કીમત શીશીના આના ૬.

—દરેક ઘરમાં રાખવાની ખાસ જરૂર છે—

લખો:—પી. ડી. ડાક્ટર, હવાસદલી—સિદ્ધપુર—નોર્થ ગુજરાત.

“લુ-લુ” આંખનાં ટીપાં.

આંખના દરદોનો ચોક્કસ ખાતી કરેલો હંક આપનાર અકસીર ઈલાજ છે. આંખના દરદોને એક દીવસમાં ફાલો દરે છે. ટી ૩. ૧.

મુગધમાં ફક્ત અમારે ત્યાં જ ચશ્માથી આંખની મુશ્કેલ ખાતીઓ મુધાન્યા વેલાતની ત્રણ આંખની દરિયાસહના અમારા રાકલન દીનશાહ દસ્તુર મકુલ આંખ તપાસે છે. પણ આંખના દરદોની દવા અને આપરેશનો કરવામાં આવે છે.

દીનશાહ એમ. દસ્તુર કુ. “પુરાણી પેલી” નામના પાટિયા ઉપર જુઓ. કોઈમાં એસએસનેઃ રોડ, કાલા પથરની દરનરી એક પાસે

FOR PHOTO-LIKE PICTURES

APPLY TO

GOMES & LAWRIE

BOMBAY.

કેમ્બ્રીક કેસમીરની નવી ડીઝાઇનો હાજર છે.

કેલર્ગ લાઈઝ સેન્ટરવીકસ.

અને

આઝિટફીટ્સને લગતી દરેક ચીજો.

મળીતા ગુદર્યા અને કદરદાન માલિકોમાં તેમ રાજવજવાસમાં હમારો કદ એકી અવાજે વખાણાય છે ખાતી કરો.

ડી. વાડીલાલની કું.

ફોર્થ મરચાંદસ

ટલસે અને આઝિટફીટ્સ.

ટેલીફોન નંબર ૧૨૫૦.

રતીવારે દુકાન ખુલી રહેશે.

કાલખાદેરી-પ્રિનસેસ સ્ટ્રીટ, ભરૂચા બિલ્ડીંગ.

આઓ, પુરૂષો અને બાલકો માટે માથામાં નાખવાનું ખુશખોશર

કામીનીઆ ઓઇલ

છે. આ સરવૈભવ ગુણકારક તેલ, હાથમાં હાંદુરતાના દરેક ભાગના સઘળા લોકો વાપરે છે. કામીની આઓ કીમતી વસ્તુઓ પડેલા છે, તેથી વાપરનારાઓને થયું સંતોષકારક પરીણામ આપે છે. કામીનીઆ ઓઇલ માથામાં નાખવાથી માથું હંકુવાર રહે છે, તેથી વીધારથીઓને, મગજ સંબંધી કામ કરનારાઓને અને જેઓને માથામાં આલુ દુઃખારો રહેતો હોય તેઓને માટે એ બેમુદ્દય તેલ છે.

કામીનીઆ ઓઇલ-માથાનો ખોડો દુર કરી ખરી પડતા વાળને અટકાવી નીમાળા ઠાળા સુંદર ચકચકીત અને સુંવાળા બનાવે છે. હાલમાં બજારમાં વેચાતાં ઘણી દલગી જાતનાં તેલો માથાના વાળને અને મગજને ખરાબ કરે છે, તેથી તુકસાનકારક તેલો વાપરવા કરતાં તમે હમેશ સરવૈભવ કામીનીઆ ઓઇલ વાપરો. એની સ્વચ્છ બનાવટ માટે છેલ્લાં માર્કેટના પ્રદર્શનમાં,

સેનાનો ચાંદ

તેમજ અલ્પબાહના પ્રદર્શનમાં સરટીફિકેટ ઓફ મેરીટ આપવામાં આવેલ છે. તેમજ આ તેલ સંબંધી બીજા હજારો અભીપ્રાયો મળેલા છે.

- કી. બાટલી ૧ નેચરલ ૨-૧-૦-૦ લી. પી. ૩ ૦-૪-૦
- કી. બાટલી ૩ નો ૩. ૨-૧-૦-૦ લી. પી. ૩ ૦-૪-૦

તા. ક.—કેટલાક વેપારીઓ દલકા માલમાં સારો નફો મળવાની આશાએ દલગી જાતનું તેલ સાફ અને સસ્તું છે એમ કહી આપવાને કારણે કરે છે, તે માટે ખરીદતી વખતે કામીનીઆ ઓઇલની સીલબંધ બાટલી ખરીદજો.

દી લ બ હુ ર હુ-ર ઓઇલ.

આ તેલનો ગુણ કામીનીઆ ઓઇલના જેવો જ છે. સુગંધમાં થયું મધુર છે. સુગંધ જીવી હોવાથી સોસાયટીમાં દરેકને પસંદ પડેલ છે; કી. બાટલીનો ર. ૧.) ૦ આનાની પોષ્ટની ટીકીટ મોકલનારને નમુનો મફત મોકલવામાં આવશે.

સોલ એન્ટ :—કી એન્ટા ઇન્ડિયન ડ્રગ એન્ડ કેમીકલ કો., દરેક જાતની દવાઓ વેચનાર, જુમા મરીદ-મુખર્ષી

સચિત્ર માસિક

શ્રીભક્ત.

જ વૈશાખ અને બેષ પૂર્ણિમા, સંવત ૧૯૩૬. ૭

પૃષ્ઠ ૬.

અંક ૧૧-૧૨, મો.

શ્રીભક્ત

શ્રીભક્ત

પ્રીતિ વિહાર.

આ પુસ્તક વાંચ્યા સિવાય તમને ચાલે એમ નથી. આજે વાંચ્યા કે કાલે વાંચ્યા
પણ તમે વાંચ્યા વગર રહેવાનાજ નથી.

ભદ્રબાલા.

પ્રથમ ભાગ.

રચનાર:—જ. લ. પંડિત. મુંબઈ.

“પ્રત્યેક પ્રકરણ જીવાસાના તંતુને અધિક અધિક લાંબાવી ભવિષ્યની અપૂર્વ ઉન્નતિના
પ્રદેશમાં દોરી જાય છે અને મન તથા આત્માને આનંદમાં તલલીન કરે છે.”

આ પ્રકરણો ૪૩૨
વાંચો.

- ૧ સુલોચના અદૃશ્ય.
- ૨ મહાત્માનો આદેશ.
- ૪ સંકેત મુદ્રા.
- ૫ મહામંડલ.
- ૬ હનીમૂન માટે પ્રયાણ
- ૧૦ સુધારાનું સ્વાતંત્ર્ય.
- ૧૮ માહીકરીની દુષ્ટાટ્પી.
- ૧૯ નૃત્ય શિષ્યતી છોકરીઓ.
- ૨૧ સ્પર્ધાકરતી કુમારિકાઓ.
- ૨૨ સનવિલા અને અતિથીઓ.
- ૨૩ દીક્ષા અને આંતર સંષ્ટિઓ.
- ૨૪ દિવ્ય સંગીત.
- ૨૫ કામનાથ મહાદેવ.

“મારી મનકામના અવશ્ય સિદ્ધ થશે.”

(ભદ્રબાલા પૃષ્ઠ ૨૧૨.)

સોનેરી અક્ષર વાળા પાકા બાઇડેગિના પુસ્તકનું મૂલ્ય રૂ. ૧-૪-૦ પેડીંગ પોસ્ટેજ નહિ.
મેસર્સ જે. પંડિત અને કંપની | શ્રીભક્ત ઑફિસ, મુંબઈ નં. ૬.

શ્રી ભક્ત.

(સચિત્ર માસિક)

વૈજ્ઞાનિક અને જ્યેષ્ઠ પ્રવૃત્તિમા.

વિષયવાતુકમ.

વેપય.	પૃષ્ઠ.	વિષય.	પૃષ્ઠ.
૦૫.		શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજીના જીવન	
શ્રી રામભક્ત.	૪૯૮	ચરિત્ર ઉપરથી મળતો બોધ.	૪૮૭
પ્રિયતમાને.	૪૫૧	આત્મસાક્ષાત્કાર.	૫૨૭
વિરામ.	૪૫૧	સાહિત્ય.	
મારને.	૪૧૨	રમુખ કુમાર.	૪૭૦
રોતાગને.	૪૧૩	વરજદાન.	૫૧૫
ધર્મનું સામાન્ય.	૪૭૫	જીવન.	
બાલ બ્રજચારી.	૪૮૫	શ. બા. ગોળાનાથભાઈ	૪૫૨
એક મુજર ખાલાનું વર્ણન.	૫૬૫	શ. બા. રમજુલાઈ મહિપતરામ	
કાઠીલા.	૫૧૨	નીતકંઠ.	૫૦૬
હાલ પ્રસંગે ગાવા રચાયતો ગીત.	૫૧૪	પ્રકીર્ણ.	
ત્યાગ.	૫૨૦	ચરિત્ર હાથર.	૪૫૭
એક મુખ્ય પરી.	૫૨૨	સર્વદી રાજરોષ.	૪૭૭
નિર્વેદ.	૫૨૨	The advantages of	
વૈરામ.	૫૨૩	Vegetarian Diet.	૪૬૬
કાવચને.	૫૨૩	Results of the Prize	
મી.		Essay on Advantages	
શ્રી કૃષ્ણ અને ગોળીચી.	૪૬૪	of "Vegetarian Diet."	૫૦૪A
સન્સંગાતમર્પનિદિ સાધુના		પ્રતિજ્ઞા.	૫૨૪
ખલાનામ.	૪૮૧		

વિનંતી—પ્રેક્ષી રીડીંગમાં યોગ્યતા જુઓ માટે અવશ્ય કરવા લેખકો તથા વાચકોને
અ નિવંતી છે.

વાચકોને નમ્રવિજ્ઞપ્તિ.

આ માસિકના વંશાખ અને જ્યેષ્ઠના અંકો વિલંબે પ્રકટ કરવા માટે અમે દીલ્હીર છીએ. અમારા ખાનગી વ્યવહારિક પ્રસંગમાં રોકાયેલા થવા ઉપરાંત રેલ્વેસ્ટેશન વી. પી. ના સંબંધમાં પોસ્ટ ખાતા સાથે અડચણ હતી થવાથી તથા રેલ્વેસ્ટેશન રીન્યુ કરવા સંબંધની અશુભારી અડચણ આવવાથી ધારવા કરતાં વધારે વિલંબ થયો છે, જેને માટે અમારાં માફકો અનુદા કરશે એવી આશા છે.

અમારાં શુભચિન્ત્ર માફકો તરફથી આ માસિકના કાર્ય માટે જે સંતોષ જણાવવામાં આવે છે તેને માટે અમે આ રજા પૂર્વક આભાર માનીએ છીએ.

શ્રી લક્ષ્મી માસિકનું નવમું વર્ષ આ અંક સાથે પુરું થાય છે. આખા વર્ષનો રિષ-વાલુકમ નવા અંક સાથે પ્રાકલવામાં આવશે. હરિષ્ચંદ્રના વર્ષો પરમાત્મકૃપાથી લેખક વાચક સર્વને અધિક પ્રેરણાદક થાઓ એવી પ્રભુપ્રાર્થના છે.

ખાસ નિવેદન.

શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી મહાપ્રભુજીનું સચિત્ર લીલામૃત તૈયાર થાય છે; તેમાં મૂકવાનાં ચિત્રો સંબંધમાં બધી તપાસ કરવા છતાં સંતોષકારક મળી શક્યાં નથી. પ્રયત્ન ચાલુ છે. મંથને સંપૂર્ણ રીતે ઉપયોગી તથા સુંદર બનાવવાની અમારી હજીને અમે રોકી શકતા નથી, અને તેથી જ ચિત્રો વગેરે માટે વધારે પ્રયાસ કરીએ છીએ. જનતી ઉતાવળે આ બેટનું પુસ્તક બહાર પાડવામાં આવે તેને માટે અમે ઉત્સુક છીએ છતાં થોડા માસ વિલંબ થાય તો તેને માટે અમારાં માફકો દરજી કરશે એવી આશા છે. વિલંબ થવા છતાં પણ બેટનું પુસ્તક વધારે સારા રરખમાં પ્રકટ થશે જે જ્ઞેષ્ઠ પ્રત્યેક જાણીતું અંતઃકરણ પ્રસન્ન થશે એવી અમને આશા છે. શ્રી આચાર્યજી મહાપ્રભુજી અમારા કાર્યને સદાય અર્પણ એવી નમ્ર પ્રાર્થના છે.

અધિપતિ.

આરામ થવા બાદ પૈસા લેવા.

“ હરસ મસાના દરદા ”

ઈલાજ, વાડકાપ વગર ખીન જોખમી, ઠંડી દવા લગાડી દરદ ખેરવી કાઢી છાત્રીને માટે નીરમૂળ કીધા બાદ દવાના પૈસા લેવાની સરત કરીએ છીએ.

ખાત્રીને માટે નમુનો મફત.

વીસ વાતના પ્રમેદ-ચાંદી-વીસફોટીક, સંધીવા, સ્ત્રીઓના અદરોમ-રતવા સોડી બીગાડ, હઠીલાં દમ-ક્ષય-ને ખાત્રી ને માટે અકસીર ઈલાજ છે. પોષ્ટ ખર્ચ ૦-૧-૦ મોકલી હપ્તક લખો.

વેદ. ડી. એલ. અખાડ સાંકડી શેરી. ૧૭૦૫

અમદાવાદ.

પી. પી. રેજે અને કંપની.

રબર સ્ટેપ મેકર્સ ને એન્ગ્રેવર્સ વિગેરે.

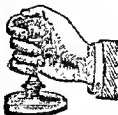
૧૭૯ કાલકાદેવી રોડ, મુંબઈ.

મોલ મલના રબરી શીટના નમુના-પેટી, અથવા અને સાઈ સાથે નીચેની કીમતમાં મળશે.

નં. ૪૧૭ રૂ. ૪-૦-૦

નં. ૫૧૪ રૂ. ૩-૦-૦

Dr. B. B. BHAIKARI,
Twentieth Century
MEDICAL DISPENSARY,
No. 140, Main St., POONA.

લાખને માટે પીતળના સીલ.

જે અસ્ટોરના મોનોગ્રામની કીમત રૂ. ૨-૮-૦-૦
અથવા અસ્ટોરના મોનોગ્રામની કીમત રૂ. ૩-૦-૦-૦

સ્થાયેલો પેન.

૧૬૫ ગોલ્ડવાર સાફી લાસવાથી ૧૦૦૦૦ રૂબાં

હાલથી લખાવ્યો છે.

કીમત અડધા ૧૪. રૂ. ૧૫. રૂ. ૧૫.

અંગુઠો
છાપ.
દસ્તાવેજ
લેવા કી-
મતી કામ.

જોપર અમલ્ય લેકાના અંગુઠા છાપી
લેવામાં બહુજી લિપથાગી પડે છે.
અંગુઠાની નિશાની હોવા વગર તે
કામજી કાવડાસર થતો નથી.

નં. ૧ (સામાન સાથે) કીમત આના ૧૨
નં. ૨ રૂ. ૨-૦-૦ નં. ૩ રૂ. ૪-૦-૦-૦
નં. ૪ ની સાથે પેન્ટ, સ્પર્શનો રાશર
સાહીની શિશી અને મુરી આવશે.

એક નાની પેટી વિજળીના લાઈટ
સાથે. રોજ થોડીવાર સુધી બળતી
રાખવાથી ઘણા મહીના સુધી ટકે છે.
કી. રૂ. ૧૦ તથા ઇલેક્ટ્રીક ફ્લુએસેન્ટ,
પોકેટ લેમ્પ અને કોલબેલ વિગેરે
અમારે અહીંયા મળશે.

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ આરોગ્યની દેવી છે, પૌષ્ટિક દવાઓની મહા-સાધી છે. ડાક્ટરો અને વૈદ્યોનું અમોઘ હથિયાર છે, વીર્યની ઉત્પત્તિનો ઝરો છે, શક્તિનો અખૂટ ખજાનો છે, સ્મરણશક્તિનો સાગર છે, છુટ્ટાઓને જુવાનીનો મંત્ર છે, દુખિઓને આશિર્વાદ છે અને દુઃખમાં મનુષ્યમાત્રનું જીવન છે.

શુભ થએલી યાદદાસ્ત, શુભ થયેલો મરદાઈ તત્વ, તથા શુભ થયેલ તાકાતને પાછી મેળવવા માટે, મગજને પુષ્ટિ આપવા માટે, જ્ઞાનતંતુઓને તેજ કરવા માટે, ધાતુવિકારને દૂર કરવા માટે, આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ ખિનહરીફ ઈલાજ છે.

કિંમત ગોળી ૩૨ ની ડબ્બી ૧ નો રૂપિયો ૧ એક.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવીંદજી.

હૈદ આંક્રીસ—જામનગર કાઠીયાવાડ.

માલેક—આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય.

આંચ મુખ્ય કાલબાદેવીશઃ. પોષ્ટ નંબર ૨

સાધણી જાતના નૈતિક અને શારીરિક લયભાધી

મુજા રહેવા માટે મહેરબાની કરી

“કામશાસ્ત્ર”

નામનું અમારું પુસ્તક વાંચો, તે આરોગ્ય, દોહત અને

આબાદીના ઉત્તમ માર્ગો દેખાડનારું છે.

૮૨ આવૃત્તિઓ જહાદ પડી ગયાં સુધીમાં તેની આઠ લાખ કરતાં વધારે પ્રતો વહેંચાઈ ચુકી છે.

તે પુસ્તક

ઈંગ્લેન્ડ, મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી, ઉર્દુ (ગુજરાતી લીપીમાં) તથા માં બંગાળી અને તામીલ ભાષામાં તૈયાર છે.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવીંદજી

જામનગર કાઠીયાવાડ.

હવા સ્વચ્છ કરી રોગથી બચે.

૬મી નવમી આ ચાકુતલ મુખેથી અવરજતી.

એના ધૂપથી હવા સ્વચ્છ કરી મન પ્રસન્ન રાખે.

પાળી. લોલા ૧ ના લોલા ૨૪ ના ચેર

રૂ.	૧	૧૨ ૩.
ગુલાબી કસ્ટુરીની	૦૧	૧૦
ગુલાબી અંબરની	૦૨	૫૫
ગુલાબી	૦૧	૫
જવારની	૦૧	૬૧
મતાબની	૦૨	૩૫
ધુન્નમની	૦૧	૩૦
અમરબતી	૦૧	૧૫
અમરબતી હલ્દી	૦૧	૧
અંબરની ધણી કીણી નંબ ૧૦૦ ના	૩ ૫	

વી. પી. ખર્ચ દરેકનું છુટું.

એ શિવાય બીજી લક્ષણ પણ ને ભાવની બેધરો તે ભાવની મરો, દરેક દેહાણે એવન્યો લેજએએ મદ્રાસી પલાન, ઉત્તમ ભવનો દેરીયો, એવા, માલગેવા, પીતર અને રીઝપસદ વચેરે માટે તારીદે એજમાં એજા ૩.૩)અમારૂંથી મોક્ષી એરેરો નોખાને મદ્રાસી જરી કિનારી છેડાનાં થોતીયાં. એજ, રમાવ, ફેટા, સાફ, સાડીઓ વચેરે મખાવો. જરી સાચો.

ધી ઉડીયત એજન્સા, સાવકાર પેંઠ, મદ્રાસ.

ખારટન ચસમાવાલા.

વિશાલની આંખની નજીવી આસપીવાદમાં કામ કરી આવેલા, તથા ત્યાંની માનવંત રીચી ધરાવનારા ડાક્ટરની સલાહનો મફત લાભ આપીને, થોડા પરપુરના ચસમા કીડાયત ભાવે દમારા ત્યાં આપવામાં આવે છે. (દરેક ચસમાની ત્રણ વરસની લેખીત ભખીતમીરી આપીશું.)

સરકારથી એવનારની ભખમાં ફરી પડી, હલકા ચરમ હયાના ચસમા વાપરીને, આંખના નજીવક તત્વોનો તાણ કરાવવા આગમજ દમારા “ ડ્રાઈ-લીયન પથર ” નાં ચસમાં વાપરો, ને આંખમાં થંડક આપીને માથાના સખત દુખાવાને દુરેત નરમ પાડે છે.

ઠેકાં પણ આસપીવાદના થા ડાક્ટરોના નંજર પ્રમાણે, ચસમા ભખીતમીરીથી ધણીયત કીડાયત ભાવે બનાવી આપીશું. ને દમારો બનાવેલો ચસમા ડાક્ટર નાપસંદ કરે, થા ઠેકાં પણ રીતથી ખામી બ-રેજો. નજીવક તે તેના કુલે પેટા પાછા આપવાની લે-ખીત છણવાત કરી છું.

ખરી સોનાની, રૂપાની, સેફડ ગોલ્ડની, નીક-લની, સ્વીલની, ચસમાની ફેરો તથા આજઝાસો તાવ તપાસવાના ચરમાખીતરો, ઇનશાનની નકલી આંખો, પાવરકુલ બાયનો છુલ્લો, તેલેસકોપ. લ-લકી તથા ૬મી નવમી દુરબીનો, છુલ્લ તથા નજીવ-ખંધ ધણીયત સસ્તા બાને મલશે.

કાલંખાદેવા ફોડ હોરનથી ફોડ.

ખારટન ચરમાવાલા. લી૦

મેલેરીયા, ઇનફ્લુએન્ઝા અને સાધારણ પ્લેગ માટે.

ખાટલીવાળાનું એગ્યુ મીક્ષચર અથવા ગેળીઓ, કીમત રૂ. ૧.

ખાટલીવાળાનું દુધ પાઉડર, દેશી તથા અંગ્રેજી એલ્બીઓ, જેવી કે માલાઈન અને કાર્બોલીક એસીડમાંથી રસાયણીક રીતે બના-વવામાં આવે છે વી. પી. કીમત ૪ આના.

ખાટલીવાળા દાદરનો મલમ કી. ૪ આના.

ઉપલી દવાઓ દરેક ટુકો, તેમજ એચ૦ એલ૦ ખાટલીવાળા, વરસા લેખારટર, દાદર મુંબઈ—એ ટુકોથી પણ મળશે.

શ્રી ભક્ત સચિત્ર માસિક.

લલાખમ અમારૂંથી.

હિંદુસ્તાનમાં રૂ. ૩-૦-૦

હિંદુસ્તાન બહાર રૂ. ૩-૧૨-૦

ઉત્તમ સચિત્ર બેટ આપવામાં આવે છે.

લખા. અધિપતિ અને પ્રકાશક. અમદાવાદ.

અમનગરનો વખાણાએસો અતી ઉત્તમ શુદ્ધ સાચા મોતીનો મુરમે.

ભમનગરમાં અમારે ત્યાં વંશપરંપરાથી બનતો આવેલો.

આ મુરમે આંખમાં આંતવાથી આંખોના લુટી લુટી ભવનાં ધણા દરદોને ધણીયત સંતોષ કરક રીતે કાપદો આપે છે. આંખમાં મરો તેરી બજનના, મંખી અને તેનાથી થતો માથાનો દુઃખારો. કાંખ, યુલું. ખીજ. દુઃકીનજર વિગેરે.

આંખની નબળાઈને લીધે આંખમાંથી વખતો વખત પાણીનું ઝરવું, રૂચી તેમજ ચીપડાનું થવું. આંખનું હિંદાપણ તેને આ મુરમે જલદીથી કાપદો આપે છે.

વિશાયા તેમજ મનનો ઉજમરો કરતાં કારીમરો, એલેતાજ, તેમજ દરેક માલુસ માટે આ મુરમે એક આશીર્વાદ સમાન છે. વધારે લક્ષમજી નહિ કરતાં એક વખત વાપરવાથી ખતી થશે.

કીમત લોલા ૧ ના નંબર ૧, ૨, ૦.

રૂ. ૪-૨-૧

એમ. ડી. અત્તરીયા.

ભમનગરવાળા.

સુવેધર—મુંબઈ.

બીજાઓ કરતા

ગોદરેજની તીજેરીઓ

સસ્તી હોવાનાં કારણ

ઘોડા વખત ઉપર મુંબઈની મરચાંટ ભેંક માટે ગોદરેજને ત્રણ હજાર રૂપયાની બે તીજેરીઓ બનાવી હતી, સરદાર ણહાદુર શીવલાલ મોતીલાલ માટે રૂ. ૨૧૦૦ ની એક બનાવી હતી; શેઠ ગોરધનદાસ ભગત સોનાવાળા માટે રૂ. ૨૦૦૦ ની એક બનાવી હતી. આ ત્રણે વખત મુંબઈના બીજા તીજેરી વાળાઓનો ભાવ કાઢવામાં આવ્યો હતો અને ગોદરેજથી અતી વધુ હતા.

તીજેરીની બનાવટ એવી હોય છે કે જે કામ સાંચાથી એક કલાકમાં થાય તે હાથે કરતાં બે દહાડે પણ થાય નહીં.

ગોદરેજ રૂ. ૮૦,૦૦૦ નાં ચાપુરણ સાંચાકામની મદદથી તીજેરીઓ બનાવે છે.

વળી હાથે કામ કરનારની તીજેરી મજબુત પણ હોય શકે નહીં, કારણ બાંદી પ્લેટ સાંચા પીના વાળી શકાય નહીં અને તેથી હાથે કામ કરનાર પાતળી પ્લેટ વાપરે. તીજેરી જોડાઈ રહ્યાં પછી એક કારીગર પોતે પણ કઠી શકે નહીં કે બનાવટ હલકી છે એ જાણી જાય.

ગોદરેજ તીજેરીઓ બનાવવા માંડી તે પહેલાં

ચાર ચાર પતરાંના ટુકડા જોડીને બનાવવામાં આવતી હતી અને પીઠ રકુથી વળગાડવામાં આવતી હતી એટલે ફક્ત એક ડીસપીસધીજ તીજેરી ફાડી શકાય.

ફાયરબ્રુક કરવા માટે તીજેરીઓમાં અગરક ભરવામાં આવતો હતો જોકે અગરકથી તીજેરીની અંદરની ચીજો અરધા કલાકની આગમાં પણ ણળી જાય.

કળો ચળની વાપરવામાં આવતી હતી. જોકે ચળ પોતે પોતાની ચોપડીમાં લપે છે કે અમે તીજેરીની કળ વેચતા નથી, પણ લાકડાંનાં ખાંતાને લગાડવાની નાની નાનુક કળો વેચીએ છીએ અને એ કળો તીજેરી માટે લાયક નથી.

ગોદરેજે કામ ચડુ કર્યું ત્યાર પછીનાં પ્રદરશનોમાં બીજાઓની તીજેરીઓને ઉતરતી લેખવામાં આવવાનું કારણ ઉપજુ છે.

ગોદરેજે અગીઆર પ્રદરશનોમાં પોતાની તીજેરીઓ બતાવી છે અને દરેક વેળા પેહેલા ધનામ મેળવ્યાં છે.

ગોદરેજની તીજેરીઓ સાંચાથી બને છે એટલે મજબુત તેમજ બીજાઓથી સસ્તી હોવાના સળગથી જ્યારે

ગોદરેજને ત્યાં ૪૫૦ માણસ બહુક કામ કરે છે.

ત્યારે બીજાં કારખાનાઓમાં ૬૦ થી વધુ હોતાં નથી.

—કારખાનું—

ગેસ કંપની પરસે, પરેલ મુંબઈ.

કાન— શ્રીમ ભેમત સોટ, મુળજ જેઠા કાપડ બજારની સામે, મુંબઈ.

—श्री रामभक्त—

Lakshmi Art - Bombay.

श्री रामभक्त मंत्र.

- अनुष्टुप— शरत्भक्ति लेखि, हृदये नमो क्यु,
राजवाणिजिनी वेगा, सुदुर्लभा सारा दिन.
द्विपद्वय— आनंद आनंद उरे भक्ति,
राज प्रण ने नर भाग स्त्री,
आनंद देवी विसरी ज्योति;
अनुष्टुप— दुःखी छाये भुषुं हनुं सां,
भक्तियुक्त घोषणा, विचारो के विषयिधा,
दोहो विरत ज्योति ज्यो, सुख माननुं ना जरा.

દુતવિસંખીત— દશન સર્પ તણે જન તેજ જો !

મરણના શરણે થઈ જતો.

દશન દુષ્ટ જનો કરતા કદા,

તૃતિય માણસને જતી આપદ.

અરણ્યપુટ જઈ દશી મંથરા,

ભરતમાત તથા સહુવું તદા—

જનકપુત્રી તથા રઘુવીરને;

વરપ ચૌદ હથું પંચુ* કૃષ્ણ.

અનુક્રુપ— કૈકેય કારણે રામ, કૌસલ્યે પન સોંપીયું.

રાજ્ય રજા ત્યજી રામે, હર્ષથી તે સ્વીકારીયું.

ગીતિ— બહા સિરામથી ભરતે, જનંપયું જ્યારે 'રામ'ને વસીયા,

'પિતાપ્રાણ સંભળ્યા,' માતા સન્મુખ દાધપગો ખસીયા.

સારકો— સીતા વનના કાઠ, તેમ જ પર્ણકુટી કરી,

રહેતા દશરથપાળ, સ્મરણની સિવામદિ,

સરિતાના મંજીર, નિર્મળ જળ વેંતાં સદા,

તેંવાં સુદર નીર, ચાલ કરે તે સુંજતાં.

પક્ષી કરી કસીસ, માતા ને મવસાવતાં;

ચેટાચેટા હવાં અનેક, કરતાં* તથા દીન માળતાં,

રામભક્ત શ્રી ભરતજી, આવી મળીઆ ત્યાં,

પાદ પડના નીરખો, રામે આવી ખાંપ.

ભરતે જો કર જોડીને, વિનમ્રા રઘુપતિ રામ.

" પુર પધારી, કૃપા કરો—મહવા શાન્ત્ય-સમાપ્ત.

" માફ કરો મુજ માતને, જુઓ પ્રજાની દાઝ,

" આજ તણું તે આપ જો, ન્યાય સ્વીકારી આજ. "

રખતો ' આજ પિતાની પાળવી ચોખ્ખ,

' મારે તારે તે સહ લોભ.

' વચન આપ્યું પિતાએ પાળ્યું,

' વિરહાગ્નિમાં તન ઝોમાળ્યું.

' અમને વન તમને રાજ,

' ખાંપે દીધ બોમવવા કાજ.

' ભક્ત! માટે, પાળ જાઓ,

' કૈકેય રોજ મન ન લાવો.

' કદી, મનને તમારું ન માને,

' રાજ્ય કરો, પાદુકા ખાને. "

અનુક્રુપ— પાદુકા શીર્ષ ધારીને, રામ બાંધ સીધારીઆ,

અપોધ્યા આવી વારણ તે, રામ વન વાસી રથા.

ગીતિ— ક્યાં દદ વચની પિતા ! ક્યાં આજાપાળક પુત્રો રીકા !

ક્યાં પ્રેમી બાતાઓ ! ક્યાં ભરતો ! પ્રેમી સંતન ખીકા !

પ્રિયતમાને.

ચાહીશ હું નહિં મને થદિ, ત્હોણ હું તો;

ત્હારોજ, હા, નહીં સદૈવ રહીશ ત્હારો.

અપુર્વ તને હૃદય પાણું, હવે સર્વ શે,

અપુર્વ પુનર્મિલનું એ, નહિં ધર્મ ત્હારો.

એ આવડે હરહીન ! મને કંઈ ના;

શીખ્યો ન, શીખીશ નહિ, તુજ ધર્મ જીવો.

જાણું નહિં હૃદય કેમ કઠિન થાયે,

કે પાપકું અણુપણું નમે કહીતો.

કિંતુ, હું સ્વર્ગ, ખદમોદયું ત્હારું હું તો;

સેવીશને બહુચ કદ સહી તને હું.

ત્હારી સમાધિ ચઢવીશ પ્રિયે ! વંણી હું,

હું તુંજ બ્રહ્મ, સખિ ! હુંસપ હું થવાનો.

ત્યાગી સર્વ જગત ત્હાલી ! ખતીશ જોગી;

ચોખીશ પાદરૂજ તુજ, વિમુક્તિ ત્હારી.

ને બ્રહ્મરત્ન મહી રૂપાંબીશ તુજને હું,*

ત્હારુંજ ખ્યાન કરી, હૃદય પછી હું "સોદમ્"

જોગીશ ના નયન રેડીશ ના પ્રીતિ હું;

આપીશ ના હૃદય તુજ જાયે પ્રિયે ! હું.

આપીશ પ્રેમ સદ, રંધે ખચીત આણે,

ત્હારા વિના જગત યન્મ પ્રિયે ! જીવું હું.

૧૪-૧-૧૦

શ. કુસુમકર.

વિરાગ.

૧

જાણું હમે ગંગા તટે ને પર્ણકુંડી ખાવણું;

ને વાસ કરણું ત્યાં હમારો, સોખ્યમય આનંદથી,

રક્ષા હમારા પ્રિયજનો સરિતા હમારી બેનડી,

બોલાવણું, સંભાવણું સંસારના સુખ દુઃખ વિષે.

કંઈજી આહાર યાચે ઉતરનો,

કર ચરણ યાચે હમારા પરિજનો.

* ત્હને બ્રહ્મ માનીને હું "સોદમ્" કહીશ.

૨

ના કાષ્ટ હમને ત્યાં ઉપાલ્લભ્યો દુઃખ દે,
 ના કાષ્ટ ત્યાં અમ ગરીબ ધન લે કે હમને ત્રાસ દે.
 માતા હમારી પાર્વતી ને તાત બહાલા હથ છે;
 ના તે કદી અમસિશ્યપદે કોપિત થઈ શોકિત કરે.
 રમણી ન કે ત્યાં આવીને દુઃખ આપશે,
 ક્રોધાન્ત બહાલાને, ન એ સંતાપશે.

૩

નળી ગાન રૂપું પક્ષિઓનું સંભળી રૂરુ હમે;
 સરિતનું મીઠું ગીત ધીમું કર્યું ને સુખ આપશે.
 વળી ધ્રુવ કુદરતની હમે કૃતિઓ રૂડી અવલોક્યું,
 ને પ્રેમથી કર્તાની તેના ધુન યુગ મચાવ્યું.
 સંસારમારે સુખ કંઈએ ના મળે,
 અચાન પાપી મનુજ આરે ના કરે.

૪

એ કપટથી, એ દુઃખથી જુદા જુદા એ રનેહથી,
 ને પાપથી, વિશ્વાસઘાતથી પૂર્ણ એવું અગાર છે.
 ના પ્રેમની ના રનેહની, ના આસુની કે ન કદર;
 ધ્રુવીત વસ્તુ મેળવી તેમાં સહિ મયગૃહ છે.
 સંસાર એવાને ત્યજી જવું હવે,
 રહેવું રૂપું બાધીજ પર્જાદેવી તલિં.

૫-૧૨-૦૮

"સ્વામિ નિર્ઝીવનંદ."

સ્વર્ગસ્થ રા. વા. મોળાનાથ સારાભાઈ.

(શ્રી. શ્રીમદ્દિ લિલાવતી રમણસાથ નીલકંઠ બી. એ. અમદાવાદ.)

‘ શ્રી ભક્ત ’ ના વાચકો માટે સુગ્રામના આ મહાન ભક્ત કવિ અને સુધારકનું સંક્ષિપ્ત જીવન આલેખતાં આ લેખકને અત્યંત આનંદ અને ગર્વની વૃત્તિ યાવ છે—આનંદ એટલા માટે કે ‘ ભક્ત ’ માસિકના નામને ચોથા ધરના એક સાચા ભક્તનું એ ચરિત્ર છે—ગર્વ એટલા માટે કે એ પુણ્યદાળી પુરુષના કુટુંબમાં જન્મ પામી કરવાનું માન આ લખનારને છે.

રા. વા. મોળાનાથ ભક્તનું જીવન ચરિત્ર તેમના પુત્ર રા. કૃષ્ણરાવ મોળાનાથ પુસ્તક રૂપે હિતમ રીતે લખેલું છે. એ પુસ્તકને તેમજ કંઈકે આજી રમણોને આધારે આ કુટુંબ લખેલો છે. જીવન ચરિત્રો મનુષ્યના જીવનને ઉચ્ચ માર્ગે ગતિ કરાવવામાં એટલા

* સંસારના દુઃખમાં પરિણામ પામતા આનંદથી જુદા સુખમાં પરિણામ પામતા.

અર્ધા ઉપયોગો છે કે મુશ્કરાતી બાપામાં તેનાં પુસ્તકોની ખોટ માટે શોક થવા વિના રહેતો નથી. મહાપુરુષોના જીવનની કથા સામાન્ય જન સમુદાયમાં જાણીતી થાય તે માટે 'શ્રી ભક્ત' તરફથી વારંવાર ચરિત્રમાળા પ્રગટ કરવામાં આવે છે એ ધ્યેયો સ્પષ્ટ પ્રવાસ છે. જેમનાં જીવનચરિત્ર પુસ્તકરૂપે અગર બીજાં કોઈ સ્થાનમાં નથી તેમનો પરિચય વાચક વર્ગને આ રીતે થાય છે; જેમનાં જીવન ચરિત્રના અર્થો છે તે અર્થોના નામક કેવા હતા તે સંક્ષેપમાં આવા લેખકારા બતાવી તે અર્થો વર્ણવવાની જિજ્ઞાસા ઉત્કેષણ છે-એ રીતે એ પદ્ધતિ સર્વથા શ્રેયસ્કર છે.

રા. બા. ભોળાનાથનો જન્મ વડોદરામાં સંવત્ ૧૮૭૮ના આવૃત્તિ સુદ પાંચમને દિવસે એટલે ઇ. સ. ૧૮૨૩ના જુલાઈની ૨૨ મી તારીખે થયો હતો. તેમના પિતા પાસે સમૃદ્ધિ સારી હોઈ તેઓ ગર્ભાશ્રમત હતા. તે પિતાના એકના એક પુત્ર હતા. સારાભાઈ અમદાવાદના વતની હતા. તેમને વડોદરામાં અંગ્રેજ રેસાડેટ પાસે દફતરદારની જોખમદારી વાગી નોકરી હતી. ભોળાનાથ પિતાના લાડકવાસા પુત્ર છતાં સારાભાઈએ તેમને શિક્ષણ આપવામાં કોઈ રીતે શિથિલતા રાખી નહોતી. તે સમયમાં સરકારી અંગ્રેજ શાળાઓ અને નહોતી. કોઈ યુરોપીઅન ગૃહસ્થની ખાનગી શાળામાં ભોળાનાથે અંગ્રેજ અભ્યાસ કર્યો. તે અભ્યાસમાં તેમના પિતા પશુ તેમને સહાયતા કરતા. એ રીતે તેમણે ઈંગ્લીશનું 'ધર્મ' સારું જ્ઞાન સંપાદન કર્યું હતું. તે ઉપરાંત સંસ્કૃત અને ફારસી બાપાનો સારો અભ્યાસ તેમણે કર્યો હતો. આ પ્રમાણે એ ત્રણે બાપામાં તેઓ પ્રવીણ હતા. વળી વડોદરામાં જાળપણ માણેલું હોવાથી તેઓ મરાઠી બાપા પશુ બહુ સારી રીતે જાણતા.

ભોળાનાથના પિતા સારાભાઈ દંડ આમદ વાળા અને નિશ્ચિન સિદ્ધાંતો વાળા અર્થાત્ અંગ્રેજીમાં જેને strong personality કહે છે તેવા હતા. નામદાર બ્રિટિશ સરકારના સાચા અને વફાદાર નોકર તરીકે એમને અંગ્રેજ સરકાર તરફથી ઇનામી ગામ મળ્યું હતું. બીજું ઇનામી ગામ રાધવપુર રાજ્ય તરફથી પશુ સારાભાઈને મળ્યું હતું. અંગ્રેજ સરકાર તરફ પૂર્ણ બાવને લીધે સારાભાઈએ ભોળાનાથને સરકારી નોકરી માટે તૈયાર કર્યો. ઇ. સ. ૧૮૪૪થી મુનસફની નોકરીની શરૂઆત થઈ. ખેડ, કપડવણજ, બરૂચ, ઉમરેઠ, ચાણુ વગેરે સ્થળોમાં તેમણે નોકરી કરી હતી. છેવટે પ્રિન્સિપલ સદર અમીનનો માનવતો હોઈ તેમણે મેળવ્યો હતો. ઇ. સ. ૧૮૭૪માં તેમણે પેનચન લીડું. ત્યાર પછી મૃદુ સુધી તેમને નિવાસ, ૬ મુશ્કારીઓ, બાદ કરતાં ૬ અગમ્યજાદા ખાતે રહ્યો. એ છેલ્લાં બાર વર્ષ તેમણે શોકસેવામાં પરિપૂર્ણ રીતે ગાળ્યાં હતાં. નોકરીમાં હતા ત્યારથીજ શોકસેવા શરૂ કરી હતી. સરકારી નોકરી યથાચોજ્ય જાળવવા ઉપરાંત લોકોપયોગી સંસ્થાઓ નવી સ્થાપવી, જુની હોય તેને પ્રોત્તિ આપવી અને સર્વથા લેક્ષિની ઉન્નતિ માટે તન મન અને ધનથી પ્રયાસ કરવા, એ તેમનો સ્વભાવ હતો. પેનચન લીધા પછી અવશ્યક વધારે મળતાં તેમણે પોતાના સર્વ પ્રયાસ એ દિશામાં વાળ્યા.

રા. બા. ભોળાનાથ જુના આચાર વિચાર વાળા સુસ્ત રોન સંપ્રદાયના વાતાવરણમાં ઉછર્યા હતા. અસહ્યથીજ ધર્મ તરફ હૃદય વિશેષ દળેલું હોવાથી જુના ધર્મ ઉપર તેમને અતિશય અદ્ધા હતી. આગળ જતાં શુદ્ધિ સંસ્કારથી, વર્ણવથી તથા અન્ય સંપર્કથી જુના ધર્મ તરફ તેમની અદ્ધા શિથિલ થવા લાગી. ધણી વર્ષોના પુખ્ત મનન પછી તેમના ધાર્મિક

વિચાર બદલાયા અને એકધરવાદ તેમણે સ્વીકાર્યો. એ એકધર મત તે આપણા સનાતન દિંદુ ધર્મમાં અંતર્ભૂત રહેલો છે અને સર્વ ધર્મોમાંથી નકામી વાતો અને કેટલાંક નિર્ણયક અંગો કાઢીને શુદ્ધરૂપમાં જોડાયે તો સંસ્કારી બુદ્ધિને એ ધર્મનું સત્ય જણાયા વિના રહે તેમ નથી. રા. બા. ભોળાનામને એ સત્યનું દર્શન થતાજ તેનાપર તેમની અચળ શ્રદ્ધા બેઠી. તેમના મહાતુલ્ય હૃદયને એ સત્ય આપણા દેશમાં પ્રવર્તવવાની મહાકલ્પા ધણ. આપણો દેશ અનેક કારણોથી અજ્ઞાન અને વહેમમાં ડૂબેલો જોઈ તેમની દેશપ્રીતિ જાગૃત ધણ. દેશીજનો શુદ્ધ સત્ય ધર્મ પાળે, વહેમ અને પાપકંડના પાશમાંથી છૂટે એ તેમની તીવ્ર ઇચ્છા હતી. આ માટે તેમણે અને તેમના મિત્ર સ્વ. રા. બા. રજુછાડાસે મળી ધર્મસંજ્ઞા નામનું ધાર્મિક મંડળ સ્થાપ્યું હતું. ત્યાર પછી એ બે મિત્રો અને તેમના બંનેના સામાન્ય મિત્ર સ્વ. રા. સા. મહીપતરાએ અમદાવાદમાં પ્રાર્થના સમાજ ઇ. સ. ૧૮૭૧ માં સ્થાપી. તે પછી એ સમાજનો ઉત્કર્ષ કેમ થાય એ એમની રાત દિવસની મુખ્ય ચિંતા હતી સમાજ માટે મહાન બંધાન્યું; સમાજ માટે પુરતકો રચ્યા; બીજાં ગામોમાં પ્રાર્થના સમાજને સ્થાપી. એમનાં પોતાનાં સંતાનોના બરિષ્ઠ કરતાં સમાજના બરિષ્ઠની એમને વિશેષ ચિંતા હતી. એ સંસ્થા એમને કેટલી પ્રિય હતી તે એમના સમાગમમાં આવેલાં સર્વ કોષને પરિચિત છે. મુંદર આસન તો સમાજ માટે, ઝુમર તો સમાજ માટે, સારી ઉપયોગી ચીજ તો સમાજ માટે, જેમ કાંઈ પિતા પોતાના અતિ લાડકવાળા જાળક માટે જે કંઈ દેખે તે લેવા ઇચ્છે એવી તેમની સમાજ પર મમતા હતી. સમાજના વાર્ષિક ઉત્સવો પર જે ઉત્સાહ અને ઊર્મિ તેમનામાં જણાતી તેની સરખામણી કયા સાથે થઈ શકે તેમ નથી. પ્રાર્થનાસમાજ એજ તેમના જીવનનું મોટું લક્ષ્ય યથ પડ્યું હતું.

રા. બા. ભોળાનાથના ધાર્મિક પરિવર્તનને બંગાળાની બ્રહ્મસમાજથી ધણી પુષ્ટિ મળી હતી. બંગાળાની બ્રહ્મસમાજના અગ્રેસરો સ્વયે તેમને સારી મેત્રી હતી. કેશવચંદ્રસેન સાથે એમને સમાગમ થયો હતો અને કેશવ જાણુ માટે તેમને અસ્પર્શશુ માન થતિ હતી. તથાપિ સત્ય માટે તેમને આમક ક્ષેત્રે બળવત્તર હતો કે કેશવચંદ્રસેન બ્રહ્મસમાજના મુખ્ય મંડળથી છૂટા પડ્યા ત્યારે તેમની નિર્જલતા રા. બા. ભોળાનાથે સ્વીકારી હતી. મહર્ષિ દેવેન્દ્રનાથ ટાગોર તથા તેમના પુત્ર સચ્ચેન્દ્રનાથ ટાગોર પણ ભોળાનાથના મિત્રો હતા. પંડિત સિત્તાનાથ યાત્રી, નવીનચંદ્રસાચ અને સ્વામીનંદ અગ્નિહોત્રી વિગેરે પ્રતિષ્ઠિત ધાર્મિક સુધારકો સાથે તેમને ધણે સારો સંબંધ હતો. તેમનું નિખાત્તસ હૃદય સર્વને માટે ખુલ્લું હતું. તથાપિ એ હૃદયમાં ધર્મનું જળ વિશેષ હોવાથી એ પ્રદેશમાં વિચરતા બહુઓ તરફ ખાસ આકર્ષાવું. ધર્મ માટે આટલી પ્રગતિ લાગણી છતાં-ધર્મ માટે દર આમક છતાં-કોઈ રીતે ધર્મધિ નહોતા. ધર્મ માટે જરૂર ઉદાર થતિ પોને ધારણુ કરતા. પોતાના બંધેશના ચાન્ત સૌખ્ય સારિત્વ રચનાવને અતુલરી બીજાના ધર્મમત માટે સહિષ્ણુતા રાખતા. સાધારણુ રીતે ધર્મ ધૂરધરો પોતાના મતની સખતા માટેના અત્યાચૂકને લીધે ધર્મમત તરફ સંકુચિત અને અનુદારરૂપિ દેખાડે છે, પરંતુ રા. બા. ભોળાનાથમાં ઇશ્વરનો દિવ્ય અંશ એવા મોટા પ્રમાણમાં ઉત્પત્તિ હતો કે ઇશ્વર જેમ પાપો પુણ્યવાન સર્વ તરફ પ્રેમમય દર્શિ રાખે છે તેમ તેમની થતિ રહેતી. સાંજળ્યની અતિથયના એ એમના સ્વભાવનું ખાસ લક્ષણ હતું.

ધાર્મિક પરિવર્તનની સાથેજ ભોળાનાથના વિચાર સંસાર સુધારણા તરફ દોરાયા હતા.

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय

श्रीमान् भोजानाथ आराधार्थ,
(मुम्बईया भवन, बाला ईश्वर आनं सभाया मुम्बई.)

ખાસ વાંચો !!!

“લુ-લુ” આંખનાં ટીપાં.

આંખના દરદોનો ચોક્કસ ખાતો લેવો દંડક આખનાર અકસીર ઇલાજ છે. આંખના દરદોને એક ટીપણમાં ફાપરો કરે છે. ડી. રૂ. ૧.

મુંબઈમાં ફક્ત અમારે ત્યાં ચમત્કારી આંખની મુસકેલ ખામીઓ સુધારવા વેલાતની ત્રણ આંખની ઇન્ડિપેન્ડેન્સ અમારા હાકતર દીનશાહ દસ્તુર મફત આંખ તપાસે છે. વળી આંખના દરદોની હવા અને ઓપરેશનો કરવામાં આવે છે.

દીનશાહ એમ. દસ્તુર કું. “પુરાણી પેઢી” નામના પાટિયા ઉપર લુઓ કોટમાં એસ. પેલેનેડરોડ, કાલા પથરનો કરનસી એક પાસે

નવા વર્ષ માટે ખેટ
એવી તો

સુંદર અને ઉપયોગી થશે કે નેવી તમે
હદીજ જોઈ નથી.

શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્યજી
મહાપ્રભુજીનું
સચિત્ર લીલામૃત

દરેક માહકને ખેટ આપવામાં આવશે.
ખેટનો સદગજમાત્ર આવવા માટે શ્રીગૌરાંગ
મહાપ્રભુ વાળી ખેટ જોવા કૃપા કરવી.
અધિપતિ.

નવાં ગ્રાહકોને વધામણી.

અમારા લુનાં માહકોને
શ્રીગૌરાંગ મહા પ્રભુજીના ચરિતા
મૃતની ખેટ આપવામાં આવી છે.

આ પુસ્તક નવા માહકો ખરીદ કરવા
માગે છે, પણ પહેલી આર્ટિસ્ટ ખલાસ
ધરાથી આપવાને અશક્ત હોયે. થોડા
સમયમાં તેની બીજી આર્ટિસ્ટ બહાર પાડ-
વામાં આવશે અને તે અર્ધા કિંમતે નવાં
માહકોને આપવામાં આવશે. જે થી ભક્તના
માહક નદિ દરી તેમને પુરપુરી કિંમત
દેખીયા ત્રણ પડશે.

અધિપતિ.

કેમ્બ્રીક કેસમીરની નવી ડીઝાઇનો હાજર છે.

કેલર્સ ટાઇલ હેન્ડકરચીફ્સ,
અને

આર્ટિસ્ટીકલને લગતી દરેક ચીજો.

જાણીતા મુદ્રસ્થો અને કંઈકદાન માહકોમાં તેમજ રાજરજ-
વાલમાં હમારો કંઈ એકી અવાજે વખાણાય છે ખાત્રી કરો.

ડી. વાડીલાલની કું.

કલ્પાય મરચંડસ.

ટેલર્સ અને આર્ટિસ્ટીકલ.

ટેલફોન નંબર ૧૦૫૦. કાલબાદશી-ચિનસેસ રોડ, ભરૂચા બિલ્ડીંગ.
અવિવારે દુકાન ખુલી રહેશે.

આપણા સાંસારિક રીવાજોમાં જે અનિષ્ટ હોય તે દૂર નહીં થાય ત્યાં સુધી આપણા રહેનો ઉદાર થવાનો નથી એમ એમણે દલતાથી માનવા માનતા એટલુંજ નહીં પણ અનિષ્ટ રીવાજો બને તેટલા પોતાના કુટુંબમાંથી દૂર કરવા પ્રયત્ન કરતા. શુદ્ધિમાન અને સંસ્કારી હોય ખરા દેશદિવેશજીને ઝાગતી દિશામાંથી તેમણે સંસારસુધારાનો પણ લીધો હતો. તે વેળા પરદેશગમન—ઈંગ્લાંડ જવાની દિશામાં આ તરફના દિશુઓએ કરી નહોતી. સ્વ. રા. સા. મહીપતરામે ત્યારે પ્રદેશ વહેલી લોકમતના સાચા થવાની દામ બીડી ત્યારે એમની જાતિએ એમનો બદિષ્ઠાર કર્યો. તે સમયમાં જાતિનો બદિષ્ઠાર એટલે સર્વરીતે દાહમારી ભોગવવાની હતી. ઈંગ્લાંડ જઈ આવેલા મારે તેમને ત્યાં કોઈ નોકર રહે નહીં; કોઈ ઘર રહેવા આપે નહીં. સર્વા સંબંધીઓ તેમનો ત્યાગ કરે; અને હોશરોનો લગ્ન સંબંધ થાય નહીં. આવી મુશ્કેલીઓ જાતિથી બદિષ્ઠાર પામવાને હતી, તે રા. સા. મહીપતરામને પડતી. તે જોવા છતાં તેમનીજ ખાતર અથવા પોતાના સિદ્ધાંતની ખાતર એ સર્વ જોખમ એકવા ભોગાનાથ પોતે તૈયાર થયા અને રા. સા. મહીપતરામ સામે ઠેટલાક મિત્રોને લઈ ભોગન કરી જાતિ બહાર રહ્યા. એ ઝખડે સુરતમાં તેમજ અમદાવાદમાં ધણી વર્ષ રોગ અને ધણી અગવડોના ભોગે તથા રેનેડી સંબંધીઓનાં મન કુખરીને પણ પોતાના મનનું અવલંબન તેમણે છોડ્યું નહોતું. એ અને સંસાર સુધારાના બીજા વિષયોમાં તેમને તેમના કુટુંબનો અને વિશેષ કરી તેમના સંસ્કારી જ્યેષ્ઠ પુત્રી સ્વ. સૌ. શુભ બહેનનો ધણે ટેકો હતો.

સંસાર સુધારાના સર્વ પ્રયત્નો તરફ તેમની પરિપૂર્ણ સદાનુભૂતિ હતી, બાકે સર્વ મારે તે અંતઃકરણ પૂર્વક પ્રયત્ન કરતા. આજ લગતી અનિષ્ટતા સ્વીકારી પોતાના કુટુંબમાં લગ્નની ઉમર ધીમેધીમે વધારી હતી. સ્ત્રી કેળવણી અવરથક છે એમ માની પોતાના કુટુંબની કન્યાઓ તેમજ વધુઓને શિક્ષણ આપવાનો આરંભ કર્યો હતો. ગણિતના નામ જોવા પોતે જતા નહોતું. વિધવાઓની દયા સુધારી જોઈએ અને જોએ ખુશી હોય તેમને પુનર્ગંજની મુટ હોવી જાણીએ એમ તેઓ આશુર પૂર્વક માનતા.

સાહિત્યના ક્ષેત્રમાં પણ રા. બા. ભોગાનાથનું સ્થાન ધણું ઉચું છે. ગુજરાતી ભાષાના લગ્ન કવિ તરીકે તેમની ખ્યાતિ જેટલી તેટલી નથી. પ્રાર્થનામાળા, અમંગમાળા, દિંડી સંમદ અને બીજા નાના પંથો તેમણે રચ્યા છે. તેમનાં કાવ્યોનો એક અંશ તે કાવ્યોની સરજના, જાણના અને માર્ગ છે. પ્રાર્થના માળા તે માત્ર લગ્ન સંમદ નથી. તે ઉપરાંત તેમાં ધર્મનાં ચૂંદ રહસ્યોનું, તત્ત્વચિંતનના મહાન નિર્દેશોનું કવિત્વ દર્શિત નિરીક્ષણ યથા સામાન્ય શુદ્ધિને સમજાવ્યું એવા સ્વરૂપમાં મુદ્રાપિતું છે. આ કવિની નેપથિક પ્રતિભાનુંજ પરિણામ છે. તેમનાં કાવ્યો લગ્નસંધી બરપૂર છે અને તે સમજનારના આગમને તે રસમાં તલ્લીન કરવા સમર્થ છે એમ જણાયા વિના રહેતું નથી.

ઉપર દર્શાવ્યા પ્રમાણે ધાર્મિક સુધારણા તથા સાંસારિક સુધારણાના અગ્રેસર હોવા ઉપરાંત રા. બા. ભોગાનાથ સાદાર તરીકે પણ નામના પામી ગયા છે. તેમની રહેણી કરણી અલ્પંત સારી હતી. કોઈ જાતની મોટાઈ કે યોગ તેઓ પસંદ કરતા નહોતું. તેમનું હાથ પ્રમુગ અને વાતસ્યપૂર્ણ હતું અને જાગ્રો તેમજ મોટી તરફ પ્રેમશક્તિ ધારણ કરતું. તેમને અનિયમિત સુપ્રસિદ્ધ હતો. તેમની શ્રદ્ધામાં ધણી સનેજ હોવાથી મુશ્કેલીને ધણે શોખ તેમને હતો. તેમની મુખમુગ ગંભીર અને ભવ્ય હતી. તેમનો પ્રવાય અને શિખર

એવાં હતાં કે તેમના સમાગમમાં આવેલાં મનુષ્ય પર તેથી કાપમની કાપ પડતી. જે કાગમાં શિક્ષણનાં દાર દાસના જેટલાં ખુદ્દાં નહેતાં તેવા વખતમાં શ્રીમંત પિતાને ત્યાં જન્મ થવા છતાં તેમણે પ્રાપ્ત કરેલું બાળાશાન અને તે દ્વારા મુશ્કેલી બુદ્ધિના આટલી હદ સુધીના વિદ્યાસ એ સ્વાભાવિક શક્તિ તેમજ ખર્ચ અને વિદ્યાહનું પરિણામ હોવું જોઈએ. ઉદાગી સ્વભાવ હોવાથી નવરા બેસી રહેવું તેઓ પસંદ કરતા નહીં. પ્રાતઃકાળે ચારવાએ ઉડી કામ કરવાનો પ્રારંભ કરતા અને એમ ઉદયમયસાચુ રહેવાની તેમની ટેવ છેક સુધી ટકાવી રાખી હતી. એમની નિશ્ચિત કાર્યપદ્ધતિ અનુકરણ કરવા યોગ્ય હતી તેમનું જીવન યોગ્ય વાળું નહતું. તથાપિ ગુજરાતમાં જે સંગીન કાર્યોનાં બીજ તેમણે વાળ્યાં છે તેનાં શુભ પરિણામોનું ધણી રીતે દર્શન થાય છે.

રા. બા. ભોળાનાથનું આ જીવન ઇ. સ. ૧૮૮૬ ના મે માસમાં સમાપ્ત થયું. તેમને પાંચ પુત્ર અને બે પુત્રીઓ હતી. તેમાંના બે મોટા પુત્રો તેમના છતાં મૃત્યુવય યસા હતા. ત્રીજા પુત્ર બીમરાવ ભોળાનાથ બાઈના અવસાન પછી પાંચ વર્ષ પછી મૃત્યુ પામ્યા. ગુજરાતી બાણમાં ફેટલાંક નાટકો કાળે તેમણે લખેલાં છે. તેમના ચોથા પુત્ર રા. રા. નરસિંહરાવ અંગ્રેજ સરકારની નોકરીમાં આર્ટિસ્ટ ક્લેકટરના હોદ્દા પર હતા અને હાલમાં પેનસન પર છે. ગુજરાતી બાણના વાંચનારને રા. રા. નરસિંહરાવનું જ્ઞાનબાણ આપવાની જરૂર નથી. ગુજરાતી બાણમાં અર્ચાયિત કવિ તરીકે તેઓ મશહૂર છે. તેમના સાથી નાના પુત્ર રા. રા. કૃષ્ણરાવ બેરિસ્ટર છે અને રા. બા. ભોળાનાથના જીવનચરિત્ર સિવાય બીજા ફેટલાંક મંથોના કુશળ લેખક તરીકે ગુજર પ્રજામાં જાણીતા છે.

આ લેખમાં જે જે શ્રેણી રા. બા. ભોળાનાથમાં ગણાવ્યા છે તે જીવન ચરિત્ર લખવા માટે પ્રોત્સાહ આપી દર્શાવ્યા નથી. એ સર્વ સંદૃશ્ય તેમનામાં હતા એ વાત તેમના સંબંધમાં આવેલા સર્વ કાંઈને વિદિત છે. તેમનું જીવન એવું શુદ્ધ, પરિત્ર, સીધા માર્ગ વાળું હતું કે તેમના વિરુદ્ધ પક્ષના માણસો પણ તેમનામાં દોષ જોઈ શકતા નહીં, એમના જીવન સ્થાતને મતિ આપનાર ધર્મનું પ્રજા એટલું બધું હતું કે તેમનો જીવનચરિત્ર સર્વ પ્રકારે માટે હતો. ધર્મ પરમણુતા એ એમના જીવનનું સ્વરૂપ હતું. ધર્મ માત્ર બુદ્ધિથી સમજાયો હતો એમ નહીં પરંતુ જીવનમાં તે ધર્મ તેમણે ઉતાર્યો હતો. ધર્મમય અથવા ભક્તિમય જીવન ગાળવા તેઓ સમર્થ થયા હતા. એવા સાધુ પુરુષ વિરલ છે.

રા. બા. ભોળાનાથ અંગ્રેજ સંસાર સુધારક હતા અને તે તરફની એમની પ્રવૃત્તિનાં શુદ્ધ તેમના કુટુંબને, તેમની જાતિને અને એકંદરે ગુજર પ્રજાને મળ્યાં છે. તથાપિ ધાર્મિક સુધારક તરીકે તેમનું રથાન એથી પણ ઉચ્ચ છે. ગુજરાતમાં સર્વે વંચાતી પ્રાર્થના માળા સરખાં ભક્તિ રસપૂર્ણ અર્પણ ધર્મ પુરતક લખવા માટે ગુજરાત એ મહા પુરુષનું કામનું અણી છે. હિંદુ જનસમાજમાં અજ્ઞાનના પ્રજાળથી સાંસારિક તથા ધાર્મિક અનીતિ ઘણી હતી, તે જોઈ રા. બા. ભોળાનાથ તથા તેમના સહમાત્રીઓએ એ બંને દિશામાં પ્રયાસ કરવા માંડ્યા હતા. એ બંને સુધારણાના આર્થમાં વિધિરૂપ લોકોનું અજ્ઞાન અને ખોટી મત ઘટિત છે. આપણી કેવી રીતે છે અને કેવી હોવી જોઈએ એનું જ્ઞાન નહીં હોવાથી ફેટલાંક દરજે લોકસમુદ સુધારા તરફ વળેલા નથી. ઈશ્વરરૂપાથી જો એ અજ્ઞાન દૂર કરી પ્રમાણ પાઞ્જાર કોઈ દેશદિતેશુ પેલા યાચ તો આપણું તે ખોટું દોષ જ નહીં, પાર

પૂર્વથી આવતી આવેલી સર્વ સંસ્થાઓ માનનીય છે એવી ખોટી ગર્વ જતિ સોદસમહને ખરે માર્ગે જતાં અટકાવે છે. એટલુંજ નહીં પણ એ સંસ્થાઓ સર્વ આપપુરસ્કર છે એમ મારી મત્તડીને ઠરાવવા પ્રયત્ન થાય છે અલગલગ પ્રાચીન સંસ્થાઓને ધરે ત્યાં માન આપવું જોઈએ; પણ તેમાં સમયોચિત ફેરફાર ન કરવો એ દુરાગ્રહ છે. ભોળાનાથ તથા તેમના મિત્રોએ યુગરાતમાં ધર્મ તથા સંસારસુધારવાનો આરંભ કર્યો, તેને આજ સગમગ અડધી સદી થઈ છે અને એ પ્રયાસ કેટલે દરજ્જે સફળ થયા છે તેવું કંઈક માપ થઈ શકે એટલે કાલ વીત્યો છે. સંસાર સુધારાનો પ્રવાહ તેના પ્રવર્તકો મુજબે તેટલો અગળ નથી વધ્યો એ સત્ય છે, તથાપિ સામાન્ય સોદસત એ વિષયમાં ઘણો ફળવાયો છે એમાં કંઈ સંશય નથી. બાળસંજની અનિષ્ટતા, ઊંચિસૂચની અગત્ય, પરદેસગમનજની હુદ, માતિ બંધન શિથિલ કરવાની આવસ્થકતા અને વિધવાઓની સ્થિતિ સુધારવાના પ્રયાસની જરૂર, એ વગેરે બાજોએ માટે યોગ્ય વિચાર ધરાવનાર ફળવાયેલા વર્ગના મોટા ભાગ છે એ સર્વ વિદિત છે. એ વિચાર પ્રમાણે વર્તન કરનાર ઓછા છે એ ખરું છે પણ સંસાર સુધારાની આવસ્થકતા જાનનાર વર્ગ મોટો થયો છે. આજ સુધારાના પ્રયત્ન અને ઉદાર શિક્ષણ એ બનેલું એ સુખ ફળ છે. ધાર્મિક સુધારણા એટલી ફળીભૂત થઈ નથી તેનાં પણ ઉપર દર્શાવ્યાં તે બે કારણો છે. ધર્મની બાજતમાં પોતાની માન્યતા તરફ પક્ષપાત અને વિશેષ ગર્વ હોય એ સ્વાભાવિક છે અને તેથી તેમાં સુધારણા કરવાની ના મરજી હોય એમાં નવાઈ નથી. તે ઉપરાંત બીજું એક કારણ એ છે કે ધર્મની અવનતિનાં પરિણામ સાંસારિક અવનતિનાં પરિણામ જેવાં તરત જણાઈ આવે તેવાં નથી. આપણા રીત રીવાજોની ખામીઓનાં દુઃખદાયક ફળ આપણે પ્રત્યક્ષ બોમવીએ છીએ; સ્પષ્ટ રીતે અનુભવીએ છીએ. ધર્મ એ એવી બાજત નથી. ધર્મની દુર્દશાથી યત્નાં પરિણામ તત્કાલ જાહેર પડે તેવાં હોતાં નથી. આ કારણથી થોડાંજ સમય જોઈએ તેટલું ધાર્મિક સુધારણા તરફ વળ્યું નથી. તે સિવાય યુગરાત માટે એક કારણ એ પણ કહી શકાય કે સ્વ. શ. બા. ભોળાનાથે આરંભેલું ધાર્મિક સુધારણાનું કાર્ય ઉપાડી, સેનાર તેમના સરખા ખરેખરા પરમેશ્વરના માણસ જેને કહીએ તેવા-ધર્મરપણપણ, ભક્તિમય જીવન ગાળનાર, પ્રજાને અંતઃકરણમાં ધારણ કરનાર, તેની સાથે સતત યોગ કરનાર વ્રજ સત્ય જગન્નિષ્ઠવા નો મયામટિત અર્થ સમજનાર પ્રજાના સાચા ઉત્સાહી ભક્ત બનીને કાઢેલાં થયા નથી.

એ. વિવા રમણભાઈ નીધકંકે.

ચારિત્ર્યલાઘવ.

એ. બી ભક્ત ના તન્મી સાહેબ,

જીવનનું સાક્ષ્ય સારાં કૃત્યો કરવામાં છે એમ નીતિનાજાનું માનવું છે. માત્ર સદિયારો ધારણ થયાંથી જીવનનો ઉદ્દેશ સધાતો નથી. માણસે સત્યકૃત્યો કરી, જીવનને પ્રશંતિમય બનાવી એ ઉદ્દેશ સાધવો એમ નીતિપુસ્તકોમાં કહેવામાં આવે છે. નિરતિના દિવસો હવે ગયા છે. હવે તો ન્યાં જાઓ ત્યાં પ્રશંતિ, પ્રશંતિ, ને પ્રશંતિજ છે. આધુનિક જીવન એટલું બધું પ્રશંતિમય છે કે આપણો ઉદ્દેશ સાધવા કંઈક અંકુરની આવસ્થકતા છે. પ્રશંતિનું સ્ત્રોત વિસ્તીર્ણ

ત સખતા તેને સંકુચિત કરી નાખવાથી અમુક ઉદ્દેશ ઉત્તમતાથી સધાય છે. આપણી પ્રવૃત્તિઓનું ક્ષેત્ર સંકુચિત કરવાથી એટલું તો નહીંજ છે કે અમુક ગણવાગંધિયા ઉદ્દેશો આપણે સાધીશું તે ખોલ નહિ સાધે. તેના કારણે જ છે કે થોડાકજ ઉદ્દેશો પાછળ હમેશાં અમ્યા રહેવાથી આપણે તેમાં પ્રવીણ થઈશું. તે ઉદ્દેશો સાધવામાં આપણે સાચુ હોવાથી ખીલ તે તરફ માથું ધાકતાં કરશે. તે ઉદ્દેશો સાધારણ રીતે આપણી પ્રકૃતિ અથવા આપણા સ્વભાવને અનુરૂપજ હશે અને તેથી પણ કોઈ અન્ય બ્યક્તિ તે સાધવા પ્રયત્ન નહિ કરે. અન્તે અમુક ઉદ્દેશો સચોટ રીતે આપણે પાર પાડ્યા એમ હમેશાંને માટે ઇનિયામાં આપણું ગુણગાન થશે. જીવનકક્ષક આધુનિક સમયમાં જેમ વધ્યો છે તેમ કીર્તિ પ્રાપ્ત કરવાને કક્ષક પણ વધ્યો છે. તોપણ આ રસ્તો મને એવો જણાયો છે કે કર્મ કરાય ને કીર્તિ પણ મેળવાય. એ માર્ગનો ખ્યાનગી રીતે ઉપયોગ ન કરતાં હું માસ માનવજન્મુચ્ચાના દ્વિતાર્થે, તીવ્ર કર્તવ્યજીવિથી પ્રેરાઈ પ્રગટ કરવાનું ઉચિત ધારું છું. એનું નામ—“આરિય-સાધવ”. પ્રવૃત્તિનું ક્ષેત્ર નકામું વિસ્તીર્ણુ કરી ઘણાં લોકો પોતાનો સમય ગુમાવે છે, તેમ ન કરતાં થોડું કરવું પણ તે એવું કરવું કે ઇનિયા જાણે કે કોઈ વીર પુરુષ, કોઈ નરસિંહ, કોઈ મહાત્મા ખરેખર આવી ગયો.

આ પ્રમાણેના મિતકાર્પ કૃત્યના ઉત્તમ નમુના મેં જોયા છે. આપણી પ્રવૃત્તિઓને અનેક રીતે આપણે સંકુચિત કરી શકીએ. ઉદરનિર્વાહને અર્થે માત્ર આપણે જોય એટલાજ કર્મ કરી બાકીનો સમય આલસ્ય ને નિદ્રાની દેવીની પૂજા કરવામાં જો બ્યતીત ન કરવામાં આવે તો આપણે ઉદ્દેશ સધાય ખરો. એવી પદ્ધતિના પણ કેટલાક હીમાયતીઓ છે ખરા, પણ જે જાતનો નૈતિક ઉદ્દેશ આપણે સાધવો છે તેને માટે આટલા બધા સંકોચની જરૂર નથી. એમાં કેટલાક મૂર્ખત્વનો રોપ જોય છે તેથી એ આપણે અનિહગણીશું.

આધુનિક જીવનશાસ્ત્રના નિયમ પ્રમાણે આપણા મોનવ દેહ પાસેથી કામ જેમ અને તેમ ઓછું થવું એ નિયમ ધણે અગત્યનો છે. તેટલાજ માટે સ્કૂલ કે કોલેજમાં બાણતા અભ્યાસીઓને એવી શિખામણ આપવામાં આવે છે કે રમતગમત ને આનંદમાં મતને સારી પેઠે પરાંતવું. એટલુંજ નહિ પણ અભ્યાસી જીવનને અન્તે આશુ, મેથેરન, કે મહાગભેસ્વર જેવે ઠેકાણે હવા ખાવા જવું. વળી જો શિક્ષકનો કે અન્ય ધર્મી માણસ કરતો હોય તો તેણે શાળામાં જેમ અને તેમ ઓછો સમય શિક્ષણ આપવું ને તે પણ જેમ અને તેમ ઓછો પરિશ્રમ લઈને. વધારે સમય જોડવાથી ને વધારે પરિશ્રમ લેવાથી શરીરને હાનિ થાય છે. અને શિક્ષણ સાથે આપણું તોએ શું ને તેમ ન કર્યું તોએ શું? વિદ્યાર્થીઓને ખરું શિખવવાનું છે તે સ્વામ્યથી બનવાનું શિખવવાનું છે. જેમ વિદ્યાર્થીઓ આ વાત વધારે શીએ તેમ તેમને લાભ છે. માટે શિક્ષકનો ખરો ઉદ્દેશ શિષ્યોને જ્ઞાન આપી ન દેતાં, તે જ્ઞાન તેઓ જાતે પ્રાપ્ત કરે એવી પદ્ધતિએ શાલવાથીજ વધારે સધાય છે. જ્ઞાન આપી દેવાની પદ્ધતિ હવે જૂની ગણાય છે. હવે તો શિષ્યોની જીદિને વિકસાનવી ને તેમને સ્વામ્યથી બનતાં શિખવવું એમાંજ શિક્ષણનું કાર્પ પરિસચાસ માય છે. એટલે જીવનશાસ્ત્ર, શિક્ષણશાસ્ત્ર, (મને હમેશાની રજા હોય તો સ્વાર્થશાસ્ત્ર) એ બધાના ઉદ્દેશો એકજ દિશામાં રહેતા જણાય છે. તોપણ મારા નમ્ર મત પ્રમાણે નીતિશાસ્ત્ર આ બાબતમાં જુડું. ૫૩ છે. તેટલા

માટે શિક્ષકે પોતાના પરિશ્રમેણે દાખ મુકવો ને પોતાની પ્રવૃત્તિ સંકુચિત કરવી એ વાનગી નથી. આ પ્રકારનું ચારિત્ર્યશાધવ પણ આપણે આપણી ચર્ચાની બહાર મુકવું પડશે, કારણ કે આપણે એવી જાતના સંકલ્પના અન્વેષણમાં છીએ કે જેથી કીર્તિનું સંપાદન થાય ને નીતિ પણ સાધી શકાય.

વાંચનારે મારા નકારાથી ગભરાવાનું લેણ પણ કારણ નથી. હું કંઈ માત્ર નેતિ નેતિ કરવા નથી માગતો. પણ મારા આજના વિષયનું શ્રેષ્ઠ ખરાબર દર્શાવવાના હેતુથીજ આરંભમાં મારે આ નકારો દર્શાવવા પડ્યા છે. હું જે ચારિત્ર્યશાધવ વિષે કહેવા માગું છું તે જેમ બને તેમ વધારે પ્રાપ્ત કરાશે તેમ તેમ લોકસેવા ને સાહિત્યસેવાના કાર્યોમાં થકિ થશે. એ નિઃસંદેહ છે. આ પ્રકારનું લાઘવ લોકસેવાને સાહિત્યસેવાના અગ્રગણ્ય વીરનરોમાં સર થઈ ચૂકેલું જોઈને મને અત્યંત આનંદ થાય તેમાં શું આશ્ચર્ય ? હું પ્રથમ લોકસેવા ને પછી તેના એક ભાગ, સાહિત્યસેવા એ બંને વિષે બોલીશ.

પ્રથમ ત્યારે લોકસેવામાં ચારિત્ર્યશાધવ.

મારા કેટલાક મિત્રો એવા છે કે જેઓ અહર્નિશ જ્ઞાતિપૂજામાં સંલગ્ન રહે છે ને જ્ઞાતિદેવ, તરદેવ, ને કલહદેવ એ પ્રકારના જાણા, વિષ્ણુ, ને રૂદ્રની માળા જપ્યાં કરે છે. અજબત જ્ઞાતિને ટકવી રાખવી, જૂનાં તહેને ટકવી રાખવાં, કલહને કાયમ રાખવો એ બાબતો તેમને પ્રિય તો હોવીજ નોંધએ. એ બાબતો સાધવામાંજ ખરી લોકસેવા પૂરી થાય છે એમ તેમનું દૃઢતાથી માનવું છે. એ દિશામાંજ પ્રવૃત્તિને સંકુચિત કરવાથી સમાજ ઉન્નત થશે ને તેમને પોતાને કીર્તિ મળશે એમ તેમની સંપૂર્ણ ગદા છે. તેથી તેઓ અન્ય દિશા તરફ માથુંજ નથી ધાકતા. આગળાડી, સ્ત્રીમરે, તારો, પત્રો, નવીન અથવા પાશ્ચાત્ય કેળવણી, યુરોપની પ્રગત્યોના સમાગમ, પ્રવાસ આદિથી યંમેસા ને થતા ફેરફારો તરફ જુલેયુકે પણ દષ્ટિપાત ન થાય, ને તેમનું પ્રતીનત્વ બ્રહ્મ ન થાય તેની તેઓ પૂરતી કાળજી રાખે છે. ! હું તેમને ધન્યવાદ આપું છું, અહો ! શી તેમની સરસતા ! શી તેમની એકાગ્રતા ! શી તેમની પ્રાચીન પૂજા ! નીતિમય ને કીર્તિથી જાળવવામાન તેમનું આર્થ જીવન ! પ્રજા તેમને મદદ કરે !

આપણા ઉદ્દેશો સંકુચિત કરવા, આગળ પાછળ જોવુંજ નહિ એ વાતનેજ જ્યાં સહ અપાય ત્યાં સ્વાભાવિક છે કે ઉપર દર્શાવ્યા તેથી લુપ્ત વિચારો તરફ પણ કોઈ દોરવાય. વાયકા તું બાણીને રાજ ચર્ચક કે મારા કેટલાક મિત્રો એવા પણ છે કે જેઓ પ્રાચીન ને નવીન વસ્તુઓના ખાસ પૂજકો છે. તે એટલે સુધી કે જ્ઞાતિમાં સુધારો કરવો એવો મન જો તેમના આગળ રહી કરવામાં આવે તો તો તેઓ ખડખડ હસે. (અસ્તુ ! જેને જે રુચે તે ખર્ચ.) જ્ઞાતિમાનવું જાળવવાથી ઉચ્છેદન કરી, (ને તે પણ હાથ ને હાથ) નવીન પ્રકારની સંસ્થાઓ સ્થાપી અંતે બ્રાહ્મણ વધારવો એવો ઉન્નત ને સ્તુત્ય તેમનો આદર્શ છે. ખરેખર ઉદ્દેશ સ્તુલ છે. તેણેજ આ ઉચ્છેદક સુધારકોની મને—શું કહું ?—દયા આવે છે, કારણ કે પ્રજાવર્ગ તેમના તરફ અતીવ કુરતા દાખવે છે ને તેમની પાસે ન કરવાનું કરાવે છે. આ વર્ગ પણ પોતાનું કાર્ય એકાગ્રતાથી સાધવા મથે છે. પ્રાચીન રિવાજો, સામાજિક બંધાણ, આર્ય સંસ્કારોની શુદ્ધતા, વગેરે વગેરે વાગો બધીએ તેમની આગળ રહી કરવામાં આવે છે. પણ જેમ સમાધિમરત કોઈ ઝગિની સમાધિનો ભંગ કરાવે

અશક્ય છે, તેમ આ આધુનિક મુનિરાજે પોતાની એકાગ્રતામાં નિશ્ચલ રહે છે. આપું અ-
વળું જોતુંજ નહિ એજ નિયમ તેમને ઉત્તમ લાગે છે. ગમે તે જોખમ ખેડીને પણ પાશ્વ-
સ ને નવીન તત્ત્વો મદદ કરવાં એ તેમનું જીવનકાર્ય છે. બુલેટ્યુકે પણ આપણું કોષ
પ્રાચીન તત્ત્વ એ નવીન સમાજમાં દાખલ ન થાય તેની તેઓ પૂરતી કાળજી રાખે છે. હું
તેમને ધન્યવાદ આપું છું. અહો ! શી તેમની હીંમત ! શી તેમની પાશ્વત્ય વસ્તુઓ તરફ
પ્રેમની લાગણી ! શું તેમનું સુધરેલું જીવન ! પ્રભુ તેમને મદદ કરે !

વાચક વર્ગને લાંબા લેખના વાચનનો કંટાળો આપવો એ માફ કાર્ય નથી, એટલુંજ
નહિ પણ ચારિત્રસાધવ પર લેખ લખવામાં આવે ને લેખનું લાભ ન જળવાય એ કંઈ
વસ્તુસ્થિતિને બંધબેસતું ન ગણાય, તેટલા માટે હવે સાહિત્યસેવામાં ચારિત્ર્યસાધવ
વિશે ફિગરેશન કરીશું.

ગુર્જર સાહિત્યમાં હાલમાં એક યુવાન લેખક વર્ગ એવો ઉભો થયો છે કે તે સાહિ-
ત્યના બધાજ ક્ષેત્રમાં માથું મારે છે, પોતાના ઉદ્દેશો અમુક દિશામાંજ સાધવા પ્રયત્ન કર-
વાનું તેને સ્પર્શ નથી. સદ્ભાવે કેટલાક લેખકો એવા છે કે જેઓ ઘોડા પણ એકદેશીય
ઉદ્દેશીયજ હમેશ દોરવાય છે. તે કેમ બને છે તે આપણે જોઈએ. સાહિત્યમાં કોષ પણ
જાતનું લખાણ થાય તો તે પર હમેશ કોષ છુપાયલા દુરમન પેઠે પુરક પડતું એ એક
ઉદ્દેશ છે. વળી અમુક અગ્રગણ્ય લેખક વા લેખકોના લેખો કે સાહિત્યની પ્રવૃત્તિ પર હમેશ
ખરાખોટા દોષો શોધવાને ઈશ્વરે આપણને અવતાર આપ્યો છે એમ માની લઈ તદનુસાર
કાર્યમાં નિમગ્ન રહેવું એ તેના જેવીજ બીજી વાત છે. કર્તવ્ય સાધવા અને કીર્તિ પ્રાપ્ત
કરવાના આ સુંદર માર્ગો છે. નીચે જતાવેલી જાળતોમાંની કેટલીક પર અગ્રગણ્ય લેખકોનું
મક્ષ જઈ ચૂકેલું છે, અને નેટલી જાળતો પર લક્ષ નથી મળતું તે પર લવિષ્યમાં જશે
એમ મારું ધારણું છે. સાહિત્યસેવાના પ્રસંગમાં એ બધી જાળતો ચારિત્ર્યસાધવ નીક
સામે તેવી છે. એટલુંજ નહિ પણ તેમાંની કેટલીક તો દિવ્ય છે.

ટીપ.

- ૧ કહે છે કે પ્રેમાનંદનાં નાટકો વિષે કંઈક ચર્ચા ચાલે છે. આ ચર્ચામાં રા. નરસિંહરાય,
રા. રા. વગેરે સામેલ છે. ચારિત્ર્યસાધવની પ્રાપ્તિના ઉમેદવારે ખાસ એ વિષય લઈ હજી
સુધી જે જે લેખકોએ લખ્યું છે તે બધાની દલીલો તોડી બધાને મ્હાત કરવા પ્રયત્ન
કરવો. લાલમાં અમર નામ ને સત્ય સંશોધન.
- ૨ કહે છે કે જોડણીના વિષય પર ગુજરાતના સાર્વજનિકોને ને નિરક્ષરોને દરેકનો મત જુદો
છે; વળી સાક્ષર સાક્ષરનો મત જુદો છે, નિરક્ષર નિરક્ષરનો મત જુદો છે. આપણા
ઉમેદવારે નવીજ પદ્ધતિ કાઢવી ને ચાલુ બધી પદ્ધતિ પર આઠી અવળી રીતે ટીકાકરીવી.
લાલમાં અમર નામ ને લવિષ્યની પ્રગ્નનો આશીર્વાદ.
- ૩ કહે છે કે “સાળાપત્ર” કરીને કંઈક માસિક છે, ગુજરાતના શિક્ષણ વ્યાપારમાં અગ્રગણ્ય
છે. તેમાં વાણી લાપવની અમુક પદ્ધતિ કંઈક છે. તેના વિચાર કરતાં કોષક મિસ્ટર
બા. સા. શા. પૂ. એ વાણી લાપવના આખા સાત્ર વિષે કંઈક વિચારો દરોઆ. મને
જરા વિચિત્ર એ લાગ્યું કે તેમાં મિનાક્ષરોની પદ્ધતિઓ ચર્ચનાં દર્શાવેલા લીધા તેમાં “પાંચને”
ને “પાંચી”ના લીધા છે. વળી કહે છે કે જે પત્રમાં તે પ્રસિદ્ધ થયું છે તેને પેટલે પાને તે સાહેબ

બી. એ. છે એમ જાણવામાં આવ્યું છે. બી. એ. સાહેબને વાણીસાધનના વિચાર કરતાં અન્ય વિચારસાધન કેમ આવી અર્થ થશે ! આ જાણના આશ વિચાર કરી તે પર ચર્ચા કરનાર ઉમેદવાર કોઈ નીચે તે તે પણ એક ઉત્તમ જાણન છે. ચર્ચા કરનારને લાભમાં અમર નામ ને આધુનિક પ્રત્યે આપીશો.

૪ કહે છે કે ગુજરાતી સાહિત્યમાં કેટલાક સાદારે અમુક ચર્ચાઓમાં જ મસ્ત રહે છે. માન-સલામતના નિયમ પ્રમાણે આ જાણનું સંગ્રહ કરનાર ઉમેદવાર કોઈ નીચે તે તે બેઈ એ. તેને લાભમાં અમર નામ ને કરાવવી લખાણો લખાતાં બધે થશે તે.

૫ કહે છે કે સાદારે ને કવિઓમાં ગળુના કરાવવા ક્ષિપ્તના દ્વારા ધોક્કામાં ગુજરાતીઓ નેવાર છે. ભલે હોય. ખુદીની વાન છે. મને શીકર એ પરી છે કે એમાંના કેટલેક અમર નદિ ધણ થશે. જે અમુક અમુક ક્ષીણ કામે તેમને દર્શાવવામાં આવે ને તે પર દરેક માણસ પોતાની બનતી સક્તિ વાપરે તોજ હંકક ચિરચાથી કાળિ મળી થશે. તેટલા મારે દરેકે નાના નાના ને લુદા લુદા વિષયો લેવા; જેવા કે (૧) ન્દાનાસાધની કવિતા, (૨) નરસિંહરાવના "સ્વારે, ત્વારે." (૩) "વમ્મ" માં જોડણીની અસ-જડતા, (૪) સંજાઓ અથવા તબક્કાઓ ને તે પાછળ વિષયવાચની પદ્ધતિઓ મુકાની પોઆયોઅના, (૫) "વમ્મ" ના અધિપતિના લેખો, (૬) "સાચાવત્ર" ના અધિપ-તિના લેખો, (૭) "સુદમ્મજાત" ના અધિપતિના લેખો, (૮) "ગુજરાતી" માં પ્રસ્ત જેનાં અવસોકનો, (૯) સાદાર સાદાર પદના આરંભો, (૧૦) આરંભ અર્થક, છત્વાદિ, ક્ષિપ્તિ, છત્વાદિ આ બધા કામોના ઉમેદવારો છે અથવા થશે. જરૂર તેમના સામેમાં અમર્યનો અમર નામ થાતો છે ને સદાજ મમદાય તેવું છે.

આ પ્રમાણે ક્રેકમેન ને સાહિત્યનેમાં આપણી સક્તિનો સદુપયોગ બહુ અસર-કારક રીતે થાય તેમ જાન જાણુ મને ખાતી છે કે તે દ્વારા કાળની કરકસર, અસર-કારક સાદારોને વિરતાર, ને જાણનાની ભરિ થશે. તે બધાની સામે આપણી પ્રતિ સંકુચિત્ત રહેશે. સક્તિ થસાઈ નદિ, વલય, ને કવનને ઉંડેશ આપી શકાશે. આશ છે કે આરિજસાધના લીધાવનીઓ મદા વિચારને મળતા આવશે.

લે. આપનો.

ચારિત્ર્ય સાધવનો પૂનઃ.

‘ મારા ’ ને

(શ્રી રામરાવ.)

“ મહા દવનું દવનું પ્રિય પ્રિય હૃદય રમરજુ કરી,
મરે બેસે શું મનનું અટકી રજું એ અમિ થશે;
જ્વાળામુખી શરી રંધે પ્રિય વ્દાણા કદું શું તમે,
જમકની તેની રસ વેદના શ્રેણીઓમાં મરત થઈ અરે,
શુભે લીડેને મન મારું કુશલનાર પ્રિય ક્યાં રશે,

શોધું બુલબુલ મળે નહીં અંતર વળી ક્યાં લાઇ જશે ' *

* * * * *
 ' વળી બહાસ સ્મરનો તને ઉજળતા હૃદય પુવારા ઉઘાસથી,
 ભુલી જઈ ક્યાં જશે નહીં છોડે હૃદય તારું મને કદી;
 વૈભવ બહાસ કંઈ કર્યા પણ સ્મરનો નહીં તે વ્યર્થ છે,
 અનેક કષ્ટો વેઠ્યાં બહાસ સ્મરને પ્રિય તું તે કહ્યો.
 ત્યાગી નિંદ્રા ત્યાગી વૈભવ ત્યાગી મુખ તારી શૈયા કને,
 સેવ્યો તને અચળ ઉર્મીથી તપ કરી પ્રિય સ્મરણ શું કંઈ તને;
 ભુલેતો, મધુર ધ્યાન ધરી સ્મરને કારતક તણા પરાક્રમે,
 આત્મગી હીચકાની સાંકળે બેઠી રહ્યો નવીન દૃષ્ટિએ પ્રિયને.
 સ્ફુરી ન્યારે હૃદય વાણી બહાસ સત્યનું બાન થયું તને,
 ઉર્મી ઉજળતાં કુદી પડી ભેટી હૃદય સાથે પ્રેમીને;
 નિર્મળ અશ્રુધારા વહી જતી ખીલવતી બેઠીની ક્ષોભ-મુલકળી,
 જોયું સમીપે મળ્યા ત્યાં નો નૃત્ય કરતી બીની બીની આંખડી.
 મળ્યા ત્યારે તો ઓછ કળા અધરને સંગીત કર્યું પ્રેમનું બહાસ મુખી કરી,
 ધ્વનિ ત્યાં નો બહાસ ગાજ્યો સર્વજ્ઞે વેદના પુરું કરી. ' *

* * * * *
 ' વળી બુલું નહીં નવરાત્રી તણાં પારણી સમીને,
 લીધો બોલે બહાસ પ્રેમીને મુખે ઉઘાસ્યો પ્રીતથી તેં મને;
 લવનાં નામ બહેનતણું વિસારું શી રીતે પ્રિય એ રંગીને,
 વળી જોઈ મુખ સ્વમ કંઈ લીધી ધીરજ પ્રેમી છટ કને.
 બસ હવે કન્યા ધરી અંતર મહીં પ્રેમની કદની અંગે ધરી,
 સ્મરે મુખ કંઈ પણ સ્મરે દુઃખ નિત્યે એજ પ્રીત મધુરી ખરી. ' *

* * * * *
 ' બહાસ વીચારું સોહથી મારા પૂર્વમાં જગજગત હૃદયને,
 ને હસ્તી જોઈ હું વળી રાત્રીએ મીઠી પુણ્યિયા ઉદાસીને;
 ઉજળે પ્રીતીમોખાં પ્રેમ સરોવર મહી તેમાં હૃદયનાંકા વહીજતી,
 સદ પ્રકૃષ્ટિત બહાસ્યો વિચારસ રેશે ખીસી ફરકતો અંતરે ભકિતના વાયુથી
 તેમાં બેસી બહાસ નીલાગું સટ્ટીમાં પ્રેમલીલા છટ્ટી,
 જોતાં જોઈ કાકીસી મુઠ રહી જમણી જાંઘાં પર મરતક મુકી;
 મુલો બહાસ દાખી પાસે જોયું જોઈ પ્રિય તેં સ્મિત કીધું,
 જોયું મુખડુ મારી બહેનતું તારી આંખો વીચી આનંદે હસતું. ' *

* * * * *
 ' અહા ક્યાં જતું રેહતું માનસિક મૃગજળ બહાસ હાય એ શું હશે,
 પ્રિય પ્રીતે છટ પ્રિતિ ધ્વનિ કરે નહીં જોડું એ મુખ સ્વમ સત્ય છે. "

“ રોનારાંને:—”

શોમે શીદ ? સંસારી સન્નત ?
શોમ્યા કરતાં શેષ નિમન્નત ?
કેને શાનું માન્ય ખંડન ?
કે નેપી આંધુડાં ખેર ?

નાથ નથી રાજ્યે વસ્તુભે,
રૂપાન્તર થાય નૂતન ભૂતાં;
રૂપતાં એ દેહાં સમુતાં,
સાથ થા તું પેરે પેરે.

ત્વેતે ! આ જલ્પાન્ત બધી,
હે બાજાર રૂપાન્તરનું એ;
દગથી અનિત થયેલ વસ્તુભે;
નાથરત્ન ગળી શોમે રે ! રે !

કિન્તુ એ ચેલાઈ, કાળા,
મનુષ્ય કુંડી વગરે ત્વેતાં,
તે તેથી ત્વેતાં તે રોનાં;
અગિમે ગીત મળતી મેઝે.

(જાણી)

“નારિ બનતું બરે નિમયતે,
“નારિથી પણ વરાગ પ્રકરે,
વરાગ કણ પરાગન્ય વરસે;
તે અમન જિન્દુડાં વેરે.

એજ સચિલતી સરિના વદતી,
સરિનાથી સિન્ધની ચડતી,
ઉદયિથી પુનઃ જરોતપતિ !
મગ વસ્તુ ત્વે ! અતી ઠેર !”

આમ, વસ્તુ દટિથી ફરે શરૂ,
નાથ માનવો એવો નદિ નદિ,
ખરી ખુબી ચિન્તિઆમાં રહી;
રહી જન્મ કરવો કાં એ ?

શોમે ના શોમે ના બધુ !
અમર મંદ આ ત્વે ને આયુ,
શોમે તો શોમે મેજ આંધુ !
શોમિયાં તો ચેલમ પેરે .

માટે ઓ સંસારી લાંબુ !
વારે વારે વિનયે વન્દુ,
સાધુ હૃદયનો થા સદૃષ્ય જન્મ;
આસિદ્ધાંતી કદર છે જોતે.

મુંબઈ, છીપીયાલી.

તા. ૩-૩-૧૩.

}

-કેશવ, હ. શેઠ.

ઉમરેડ.

શ્રી કૃષ્ણ અને ગોપીઓ.

—તેઓની વચ્ચે આત્મિક સંબંધ—

(લેખક—યુના.)

હાપર યુગાંતના શ્રીકૃષ્ણ પ્રભુએ આ પવિત્ર ભારત ભૂમિપર અનેકથા લીલાઓ છીપી છે. કોઈને માર્યા છે તો કોઈને છતાડ્યા છે. કોઈને પ્રેમ બતાવ્યો છે તો કોઈના વેચાણ છે. જે જે લીલાઓ ગોકુળ મધુરાં અને દ્વારિકા પુરીમાં થઈ તેમાં ગોકુળ ગ્રામમાં થયેલી વસ્તુહરચત્રી તથા રાસની લીલા અગ્રગણ્ય ગણાઈ છે. આ લીલાઓમાં અનહદ પ્રેમભાવ છે. શુદ્ધ પ્રેમ—વિશુદ્ધ પ્રેમના દર્શન થતાં છતાં સાંપ્રત કાળમાં કેટલોક મૂઢ જનસમૂહ એમ માન્યતા રાખે છે કે કૃષ્ણે અનીતિ શુદ્ધ છીપી હતી. અનીતિના પંથ ઉપર ગોપીઓને દોષી હતી. સાક્ષાત્ વ્યભિચાર કીધો હતો ! પરંતુ તે લોકોને હું પ્રશ્ન કરું છું : “ કયા કયા પ્રમાણપ્રદ ગણાતા ગ્રંથોનું અવગ્રહન કીધું છે ? કયા શાસ્ત્રીય ગ્રંથોના અભ્યાસ કીધો છે ? કયા ઐતિહાસિક ગ્રંથોનાં તેનું અવલોકન કીધું છે ? અને અવલોકન કીધા પછી કેટલા દિવસ પર્વત તે વિષય પરત્વે મનન અને નિદિધ્યાસન કીધાં છે ? ”

ઉક્ત જનસમૂહ તરફથી આ ગ્રંથોનાં લાભ્યાં ત્રુટ્યાં અને લૂણાં પાંગળાં ઉતરો મજરો. કોઈક પુસ્તક વાંચ્યાનું કહેશે તો કોઈક લેભાગ્ય ગુરુમુખદ્વારા અવલોકન કીધેલું કહેશે. તો કોઈક વળી પુસ્તકને નવલકથાવત્ વાંચી મનન કીધેલું કહેશે ? આ શ્રમ કીધેલો શું કામનો ? નિર્વિલખે ત્હમે માનો તો હોજ કે પ્રાકૃત પુરુષોથી લખાયેલા ગ્રંથો વિના અભ્યાસે, વિના ગુરુ અવલોકે અને વિના મનને સમજાતાં નથી; તો પછી હજારો વર્ષો પૂર્વ તદ્દન જુદા જુદા યુગમાં લખાયેલા અવનારી પુરુષોના અમૃતલાલના ગૂઢ ગ્રંથોનું રહસ્ય અનભ્યાસે અને વિના મનને કેમજ માણસ પડે ?

દર્શન—કાલીઆવાડના એક રમુજલાલ નામના મનુષ્યે એક સમય પર પોતાના દરેક વર્ષના બાળકને કહ્યું : “ લાઈ ! હું શાકભાજી લેવા જઈ છું. તું અંદર બેસજો અને કોઈ આવે તો બારણાં ઉધેડીશ નહિ. ” આટલું બોલી રમુજલાલ શાક લેવા ગયા અને કોઈકે અંદરથી સાંકળ, આગળો બરત્તર દઈ નિરતિ બેઠો. અર્ધકલાકે તેના પિતા શાકભાજી લઈ પુનઃ આવ્યા અને જૂએ પાણી “ બેટા ! બાણું ! બારણાં ઉધેડ. ” કોકરોએ વિચાર કીધો કે બાણું તો “ કાઈ આવે તો બારણાં ઉધાડવાં નહિ. ” એવું કહી ગયા છે એટલે બારણું કેમ ઉધેડાય ! ! પુનઃ રમુજલાલે હાંકો મારી “ અસ્થા,

બાલુકા ! બારણું ઉઘેડને " બારણું પણ ખખડાવ્યાં. તથાપિ ઊંડરાએ બારણુંએ ખોટ્યાં નદિ. તેણે એમજ વિચારતો કે હાકો મારનાર છે તો મારા બાલુ..... પણ..... કેઇ આવે તો બારણું ઉઘાડવાં નહિં એવું કહી ગયા હતા એટલે કેવી રીતે બારણા ખોલું ? એવો લેખની આગતો અનાદર ક્રોધો કહેવાય ? આખરે કેટલીકવારમુધી હાકો મારતાં અને બારણું ખખડાવતાં ઊંડરાએ બારણા નદિ ખોટ્યાં ત્યારે તે ભાંગીને રમુજાસાથ અંદર પ્રવેશ્યા. અને પ્રથમ ક્રોધો " અત્યા ! બારણું કેમ નદિ ઉઘાડ્યાં ? શું બહેરો થઇ ગયો હતો ? " " બહેરો તો નદિ ધપો હતો. સાંભળતો હતો, પણ જનરમાં જતાં જતાં ત્હમે એમ કહી ગયા હતા કે કેઇ આવે તો બારણું ઉઘેડીશ નદિ એટલે મેં બારણું નદિ ઉઘાડ્યાં " એવો ઉત્તર પિનાના પ્રથમો બાલુ નરહથી નીકળ્યો. બોલ રેતાં રમુજાસાથે કહ્યું, " અત્યા, તેમાં મારા કહેવાનો ખાસ ભાવ એ હતો કે, મારા સિવાય બીજાને કાંઈ પરણે. આવે તો બારણું નદિ ઉઘાડતો. " " તેણે ત્હમે ક્યા કહી ગયા હતા કે. ' કેઇ આવે તો બારણું ઉઘેડીશ નદિ ' એટલે પછી હું શું કહું ? " પરિણામક્રમ આલું બીજું વાક્ય પુતના કંઈકીયામાંથી સર્વું. "

રમુજાસાથે પોતાના ઊંડરાની આવી સ્થિતિ જુદી જોઈ વિધાર ક્રોધો કે સામાન્ય વાક્યના સંબંધને પકડી રહે છે તો તે આજ્ઞા શું ઉદય કરવાના ?

વાંચક ! આ દર્શાવ પરથી એમ તો તને સમજાવું દરો કે-વાક્યના સંબંધ પકડી રહેવાથી કેટલી દાનિ થાય છે. તેમ સ્થિતિમાં કેઇ પણ વાક્યના સંબંધને પકડી રહેવાથી પ્રજ્ઞીજ દાનિ થાય છે. આત્મપાસના વિષયો જોઈ દેશકાળ અવલોકી શ્રાવાવક્તા અને કર્તા જોખાનો ખ્યાલ કરી અને જોઈ ભાવાર્થ કરવાનો છે.

લુઓ:-

કેવલં શાસ્ત્રવાધિરય ન કર્તવ્યોદિ નિર્ણયઃ ।

યુક્તિદીને વિચારેતુ ધર્મદાનિઃ પ્રજાયને ॥

ભાવાર્થ:-કેવળ શાસ્ત્રના સંબંધને પકડી રહી યુક્તિ વિના ભાવાર્થ કરી નિર્ણય નાંદ આજે તો ધર્મની દાનિ થાય છે.

શાસ્ત્રના આલુબાલુના સંજોગો જોઈ જોઈએ. તેમ આતો આપણે આ વિષયમાં પણ અવલોકીએ. પછી શું નિર્ણય આવે છે તે લુઓ.

પરમાત્મા ક્યારે અવતાર ધારણ કરે છે તે પદેશાં વિચારી લુઓ. કોઈના પુત્ર થયા કોણ આપ્યા હોય તો તે પુત્ર કરતા કોઈના ક્યારેમ થયા, ક્યારેના લુઓથી સાધુ પુરોહિતે ઉત્તરણ અને ધર્મનો પુત્ર ઉદય કરતા પરમાત્મા અવતાર રૂપે પ્રકટે છે. શીમર ભગવદ્-ગીતાના મોયા અખ્યાવના " યદા યદા દિ ધર્મસ્ય મ્હાનિર્મયતિ મારત ॥ અમુરુત્વા-મધર્મસ્ય તદાગ્માન મૃત્યાવ્યદમ્ ॥ ૭ ॥ પરિત્રાણાય સાધુનાં પિતાશાય ચ દુષ્ટ-તાય ॥ ધર્મ સંસ્થાપનાર્થાય સંગત્યામિ મુને મુને ॥ ૮ ॥ આ શ્લોકો ઉપરોક્ત મિદાંતરે પ્રુષ્ટિ આપે છે. શ્રી કૃષ્ણ પણ એવાજ ભગ-શ્રાર-પ્રનિતા-અને સિદ્ધાંત પ્રપચ્ચથ અવતારી રમુજાના અંતે ગયા, " પ્રભુ ! ત્યારે જોઈ અદ્ધ સરખાતે પુત્ર થાય " એવા નંદ, પશુરોને તેમના પૂર્વ જન્મમાં ક્રોધિતાં ઉત્તરપતિ મગેશા વરદાનને પૂર્વ

કરવા અંશાવતારી પુનઃ સ્વરૂપે પ્રકટયા. કંસાદિક દૈત્યોના ત્રાસથી ધર્માભિમાનીઓને અતિ ત્રાસ સહેવો પડ્યો હતો. આ ધર્માભિમાનીઓને ઉગારવા પ્રભુ ધર્મ ઉદ્ધારક રૂપે પ્રકટયા. તેમ જે અવતારોમાં સ્ત્રીઓએ જે જે વરદાન માગ્યાં હતાં તે તે પૂર્ણ કરવા શ્રી કૃષ્ણ તેહના સ્વામિ રૂપે પ્રકટયા હતા. રાસલીલા અને વલ્લહરણ લીલામાં શ્રીકૃષ્ણને સંગે રહેનારી ગોપીઓ કોણ કોણ હતી તે હવે નિહોળો.

૧. વેદ તે બ્રહ્મ છે અને શ્રુતિઓ તેહની સ્ત્રીઓ છે. શ્રુતિઓ કામ રહિત છતાં એક પ્રસંગ પર બ્રહ્માની મદન કાંતિ નિરીક્ષણ કરી તેહની સાથે કામેચ્છા તૃપ્ત કરવા લાલસા કીધી. આથી બ્રહ્માએ તેહને મૃત્યુ લોકમાં અવતરવાનો શ્રાપ આપ્યો. શ્રાપથી સર્વ શ્રુતિઓ ભયભીત થતાં બ્રહ્માને પૂછ્યું “અઓ ! પાહિમામ્ ! પાહિમામ્ ! અહો વગર પિઆરે શ્રાપના ભોગી થયા છધ્ધએ. અભારો ઉદ્ધાર ક્યારે થશે તે કૃપા કરી કહો.” આના ઉત્તરમાં બ્રહ્માએ જણાવ્યું “તહો સર્વ મૃત્યુ લોકને વિષે વૃંદાવનમાં સ્ત્રી સ્વરૂપે અવતરો. અને દ્વાપરયુગતિ શ્રીકૃષ્ણને અવતાર થશે ત્યારે તહો તેની સાથે રહી તહારી વાસના પૂર્ણ કરજો. તેજ તહારો ઉદ્ધાર કરશે.” વૃંદાવનની ગોપીઓ પૈકી કેટલીક શ્રુતિઓ હતી.

શ્રીમદ્ વલ્લભ વચન.

૨. દેવોના રક્ષણાર્થ અને દૈત્યોના વધાર્થ દશરથનંદન શ્રીરામચંદ્ર પ્રકટયા હતા તે સર્વને જ્ઞાત છે, આ સમય ત્રેતા યુગનો હતો. જ્યારે શ્રી રામચંદ્રે ત્રયંક ધનુષ્યો ભંગ કરી જનક રામની પુત્રી સિતાજીતું પાણિ શુદ્ધણ કીધું ત્યારે મિથિલા નગરની સર્વ સ્ત્રીઓ રામચંદ્રની કાંતિ અને ગળા જોષ “સિતાના જે પતિ તે અભારાપતિ થાઓ” એવા વચનો શ્રી રામચંદ્રને એકાંતમાં કહતા હતા. મિથિલા રમણીઓનાં આવાં વચનો શ્રવણ કરી શ્રીરામચંદ્રે દ્વાપર યુગના અંતમાં તહારી અભિક્ષાપા પૂર્ણ કરીશ એવું વચન આપ્યું હતું. આ જન્મમાં તહો સર્વ તીર્થ, તપ, યાત્રા કરો. આજ સર્વ સ્ત્રીઓ ગોપીઓ તરીકે દ્વાપર યુગમાં અવતરી હતી.

૩. કૌશલ દેશની સ્ત્રીઓ પણ રામચંદ્રને જોષ મનવડે તહેમના પતિ ઈચ્છ્યા, ત્યારે સર્વના અંતર્યામી શ્રી રામચંદ્રે તે જણી કહ્યું “તહો સર્વ વૃજમાં ગોપીઓ થશો તત્પ્રસંગે તહારી ઇચ્છા હું પૂર્ણ કરીશ.”

૪. અયોધ્યામાં વસતિ સર્વ સ્ત્રીઓ સિતાજી સાથે આવતા રામચંદ્રના દર્શન કરવા આવી હતી. તેને જોષ મોહ પામેતી, મર્ચિન અને પ્રેમથી વિન્દુલ થયેલી તેઓ શ્રીરામચંદ્રસાથે વતધારણ કરી સરયુ સરિતા તટે તપ કરવા લાગી. તે વખતે અતરિક્ષથી વાણી થકે દ્વાપર યુગના અંતમાં યમુનાના કાંઠે આવેલા વનમાં તહારો મનોરથ સિદ્ધ થશે.

૫. જ્યારે દંડકારણ્યમાં શ્રીરામચંદ્ર, સીતાજી અને લક્ષ્મણ સાથે ફરતા હતા તે વખતે અરણ્ય નિવાસી સર્વ લકેતો ધ્યાન મુક્ત થતાં શ્રી રામચંદ્રને કોટિ કામદેવ તુલ્ય જોષ અતિ સ્તુતિ કરવા લાગ્યા, તહેમની સ્તુતિ સાંભળી શ્રીરામચંદ્રે પૂછ્યું: હે, મુનિઓ ! વરદાન મગિા ” જેના ઉત્તરમાં “સીતાજી છે તેમ અહો સર્વ તહારા થધ્ધએ.” લકેતોએ જણાવ્યું. આ વચન સાંભળી રાવણારિએ કહ્યું “જેની રીતે લક્ષ્મણ છે તેમ થવા ને ઇચ્છતા હોય તો આજે જ સપ્તજ થજો; પરંતુ સીતા જેવું થવા દુર્ધટ છે. કમકે હું એક પત્ની વૃતથાજો છઉં. મારા વરદાનથી તહો સર્વ દ્વાપર યુગના અંતમાં જન્મ પામશો. જ્યાં હું તહારો મનોરથ પૂરો કરીશ.

૧. સીતાહના ત્યાગ પછી જ્યારે જ્યારે શ્રી રામચંદ્ર યજ્ઞ કરતા ત્યારે ત્યારે કનકની સીતા બનાવી પોતાની પાસે તેનું સ્થાપન કરી યજ્ઞવિધિ ચલાવી લેતા. યજ્ઞ કરતાં આખરે આવી કનકસીતાનું બારે યુદ્ધ થયું. તે સર્વમાં જાહનની અકસિત યજ્ઞિથી ચૈતન્ય જણાયુ અને સર્વે શ્રી રામચંદ્ર સાથે પાણિગૃહણ કરવા તત્પર થઇ. તે વખતે શ્રી રામચંદ્રે કહ્યું કે ત્હમો સર્વે સીતા નામધારી છો, પરંતુ સંખ્યામાં અનેક છો. હું એક પત્ની વૃતાધારી છઉં એટલે આ અવનારમાં ત્હમારી કામના પૂર્ણ થવી અસંભવ છે. જ્યારે ત્હમો વૃંદાવનમાં અવનાર લેશો ત્યારે ત્હમારી ઈચ્છા પૂર્ણ થશે.

૨-૩-૪-૫ અને ૬ રામાયણ.

૭. જામધરની જે સ્ત્રીઓ (બીજી) હતી તે સર્વેએ તુલસીના જે શ્રી પ્રભુ સ્વામિ છે તે અન્નદારા પતિ યાઓ એમ વાંચના કીધી. તે વખતે અંતરિક્ષથી વાણી થઇ કે અહ ત્હમો લક્ષ્મીપતિનું ખાન ધરો કે ત્હમો વૃંદાવન વિશે તુલસીવત્ ધરો.

જામધરાખ્યાન અને વૃતરાજ.

૮. યુગુ નામના નવમા અંશાવતારી મહાત્ પરાક્રમી રાજા યર્ષ ગયા હતા. તેને યયુઓ છતી સમય પૃથ્વી પોતાની કરવા અપેક્ષા હતી. તે વખતે બાંદિખ નામની નગરની સ્ત્રીઓ યુગુને જોઇ વિન્દસ્ત થઇ અને અગ્નિ ઋષિ પાસે આવી “હે મુનિવર ! મ્હોટા પરાક્રમી યુગુ રાજા અન્નદારા પતિ કેવી રીતે યાય ?” તે પૂછવા લાગી. જેના ઉત્તરમાં તે ઋષિ પરે જણાવ્યું, “ત્હમો ગાયનું દોહન કરો કે જેથી ત્હમો સર્વ વૃંદાવનમાં ગોપીઓ ધરો.”

પૃથ્વાખ્યાન.

૯. પાતાળમાં બસિરાજને દારે જ્યોષ્ઠિકાદાર થયલા વામનહના અણુત્ દર્શન જોઈ લાંબી વસનારી સર્વ સ્ત્રીઓ મોહિત થઇ હતી. તેઓને પણ “વૃંદાવનમાં તમો સર્વ જન્મરોગ તત્ત્વસંગે રાક્ષમાં ઈચ્છા પૂરી પડશે; શ્રીવામન પ્રભુએ એમ કહ્યું હતું.

વામન પુરાણ.

વાંચક! આ ઉપરથી તને સહેજે “ગોપીઓ કોણ કોણ હતી.” તેનો ખ્યાલ થશે. દરો જે મત્સ્ય પ્રભુ હતા તેજ વામનાવતારી હતા. તેજ શ્રી રામચંદ્ર હતા અને જે શ્રી રામચંદ્ર તેજ આપણા પદ્મ ચૈતન્ય ભગવાન શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર છે. એટલે મત્સ્ય ભગવાનની, વામનની તથા શ્રી રામચંદ્રહની જે જે સ્ત્રીઓ થયા છવ્વની તે સર્વે શ્રી કૃષ્ણની દરી-પ્રતિપાદન થઈ. શ્રી મત્સ્ય પ્રભુએ, શ્રી વામનપ્રભુએ તથા શ્રી રામચંદ્રે પ્રસંગમાં આવેલી સ્ત્રીઓ સાથે આધ્યાત્મિક લગ્ન કરી તો દીધાં દન્યાં તથાપિ ભૌતિક વાંચના અપૂર્ણ રહેવાથી તે કાર્ય શ્રી કૃષ્ણને કરવું પડ્યું. આ ઉપરોક્ત કવનથી એમ પ્રતિપાદન યાય છે કે વૃજમાં જન્મેલી સર્વે ગોપીકાઓ એક પ્રસંગપર શ્રી કૃષ્ણનીજ સ્ત્રીઓ હતી. વરદાનની કાંતાઓ હતી. દહે તે સાક્ષાત્ સ્ત્રીઓ છે. તો દહે કામવાસ્ત્વા બોલવે ત્હેમાં શ્રી કૃષ્ણચંદ્ર કિંવા ગોપીઓ બલિચારના દોષને પાત્ર કેમ ગણાય ? એ મિથ્યા દોષ છે. પાણિ ગૃહણ કરેલી પોતાની સ્ત્રી સાથે વિષયવાસ્ત્વા બોલવરી એ કંઈ બલિચાર કહેવાતો નથી. સામાન્ય પુરુષોમાં સામાન્યપણું દોષવાળી એક સ્ત્રી રાખે છે. રાજાઓમાં વિરોધપણું દોષવાળી તે વિરોધ સ્ત્રીઓ પરજી રાખે છે જ્યારે સમય યુગના નિષંતા સર્વના સ્વામિમાં પ્રવિશેત્વ દોષ તો શા

માટે-સામાન્ય કરતાં વિશેષ અને વિશેષ કરતાં પ્રવિશેષ રમણ ન કરે ?

ષળી ભગવાનને પોતાના પતિ કરવાની ઇચ્છાથી વૃજ કુમારિકાઓ કાલાયની વૃત ઊજવતી હતી. આ વૃતના દરમ્યાન સ્નાનાર્થે તે સર્વ પ્રાતઃકાળે ઠીક યમુના તટે જતાં. ત્યાં સર્વ વસ્ત્ર રહિત યજ્ઞ સ્નાન કરવાનો તેમનો અભ્યાસ હતો. હવે વાંચક ! વિચારી લે કે સામાન્ય પુરુષના કામમાં કવચિત્ દોષ જણાય તો તેની ક્ષમા ચાચવી પડે છે તો પ્રભુને સ્વામિ ગણવાના જેવા મહાન્ પુરુષના કાર્યમાં વસ્ત્ર રહિત યજ્ઞ જાહેર સ્થળે સ્નાન કરવાનો શું દોષ નહિ ગણાય ? કુમારિકાઓને વસ્ત્ર રહિત નિહાજવાની કુણ્ણદ્રિષ્ટી કંઈ યમુના તટે કૃષ્ણનું આવાગમન થયું નહોતું. એટલે તેમનો દોષ ખતાવવા અને ક્ષમા ચલાવવા આવ્યા હતા. વસ્ત્ર રહિત સ્નાન કરવાથી વરણ જે જળના દેવતા છે તેનું અપમાન થતું. તેમજ કાલાયની વૃત પણ ગયાઓએ પળાતુ નહિ તેટલાજ માટે શ્રી કૃષ્ણે કુમારિકાના વસ્ત્રો સર્વ કદંબારૂઢ યજ્ઞ સર્વને જળ બહાર આવી સુર્યનારાયણની માશી માંગવા કહ્યું હતું. લક્ષ્મીનારાયણ, શોપનારાયણ, ભોમાનારાયણ, નરનારાયણ, બ્રહ્માનારાયણ, આદિ જે નવ નારાયણ છે તે પૈકી સુર્યનારાયણ પણ છે. સુર્યનારાયણ દસ છે એટલે એની માશી માંગવાથી સર્વ દેવ પ્રસન્ન થાય એ સ્વાભાવિક છે. કુમારિકામાં આ દોષ હતો. તે દોષ મુક્ત કરવા ત્યાં શ્રી કૃષ્ણ આવ્યા હતા.

યમુનામાં સ્નાન કરતી સર્વ સ્ત્રીઓ, “ શ્રી કૃષ્ણ પતિ થાય એવી વાંચના રાખતી હતી, ” છતાં આ વખતે શ્રી કૃષ્ણને જોઈ શરમીંદો પડી ગયો હતો. કારણકે શ્રી કૃષ્ણને પોતાના સ્વામિ નહિ જાણતાં પર પુરુષ ગણ્યા હતા. સ્વાભાવિક રીતે સ્ત્રીને પોતાના સ્વામિ સન્મુખ સજ્જન સ્વભાવને વિમૂઢ જ કરતી આપણા અનુભવમાં આવે છે. કવચિત્ લગ્ન-મણી બને તો તે પરપુરુષની ખાતરજ, આ લગ્ન સ્વભાવ તે સર્વ અરચાનીય હતો. માટે તે દૂર કરી વિદ્યુદ્ધ પ્રેમમાં વસવા તક્ષીન યવાના પ્રજોષાય આવાગમન, તે પણ યમુના તટે જવાના અનેક કારણો પૈકી એક ગણાય. અતઃચેવ વૃજ ગોપીઓને વસ્ત્ર રહિત જોવાનો જે દોષ શ્રી કૃષ્ણ ઉપર મૂકાય છે તે તકન અમુક્તજ છે.

“ પરણ્યા નારી તે સદા બ્રહ્મચારી ” એ સોઝાકિત આધારે તે પરણેલા છતાં સદા બ્રહ્મચારીજ કહેવાતા. દર્શાવે—

એક પ્રસંગે શ્રી વૃજ ગોપીઓને શ્રી કૃષ્ણને યજ્ઞ આરોગવવાની ભારે આકાંક્ષા થઈ, તે આકાંક્ષા મુજબ સર્વ સ્ત્રીઓ વિવિધ વાની જનાલી યજ્ઞ તૈયાર કરી વૃજમાં મુખ્યમાં યજ્ઞ સર્વ આવી શ્રી પ્રભુને આરોગવા વિદ્યાપના કરવા લાગી. શ્રી કૃષ્ણે ઉત્તર આપ્યો “ હે, વૃજવનિતા ! મેં અદુલ્લાહ પ્રસાદ લીધો છે એટલે હવે એની રંચ માત્ર પણ રચી નથી; તથાપિ એ તમને પ્રસાદ ખવડાવવાનો લઢાવો લેવો હોય તો આ યમુના સરિતાના સ્થામા તટે દુર્વાસા ઋષિનો આશ્રમ છે ત્યાં જઈ તે ઋષિને આરોગાવો. તે આરોગશે એટલે મેં આરોગ્યો એમ માની લઈશ. ” આનું શ્રી કૃષ્ણવચન સાંભળી સર્વે ત્યાં જવા તત્પર થઈ, કિન્તુ સરિતામાં ભારે પૂર આવેલું હોવાથી સહસ્રા અટકી અને પૂછ્યું “ સ્વામિન ! યજ્ઞ નાશમાં તો પૂર છે એટલે અમારે જતું કેવી રીતે ? ” શ્રી કૃષ્ણે જણાવ્યું “ જાઓ, યજ્ઞ નાને સળેધો કે શ્રી કૃષ્ણ સદાયે બ્રહ્મચારી હોય તો અમને પેલે પાર જવા માર્ગ આપો. ” આવા કૃષ્ણનાં વચન સાંભળી વૃજગાગિને વિચારતાં હારણ તો આવ્યું પણ કંઈક એમના

બોલવામાં ચમત્કાર દરો એમ ધારી સંવં તટ પ્રાપ્તિ પ્રવાણ કીધું. ત્યાં જઈ શ્રી કૃષ્ણની આગામી સાર ચમુનાઈને સંબોધવાથી ગોપીઓને માર્ગ મળ્યો. સર્વ પાર ઉતરી અને કુચાસા ખણિને પ્રસાદ આરોગ્યની સંતુષ્ટ યર્ષ.

હવે જો શ્રી કૃષ્ણે જામિયાર કીધો હોય, શ્રી કૃષ્ણ હજારવારી નહિ હોય, શ્રી કૃષ્ણે ગોપીઓને સ્વચ્છંદ માર્ગે દેહવી હોય, તો પતિતપાવિની શ્રી કાલિંદી સરિતા વિવિધવાસનામાં મસયુગ યનાય કૃષ્ણના વચનનો આદર કરે ખરા કે ? વિવિધ રમણીઓને માર્ગ આપે ખરા કે ? વિનવતાં, વિનવનાં પોતાના દેહો ત્યાં પાડત, છતાં સ્થાને પાર જવાનો ખુશ્કો માર્ગ થયો છે એવું વનિતાને સ્વપ્ને પણ ખ્યાલ નહિ આવત.

યેલસાલ આધારેના જણાય છે કે સર્વ દેહમાં નારીઓ છે. આ સર્વ નારીઓ પેલી પુરુષ નિદાગી શકે છે. ૧૬૬૦૬૬૦૧) તેની સાથે રમણ પણ કરી શકે છે. તો જોને “યોગેશ્વર” ની ઉપમા થી ગીતાછમાં અપાર્ક છે તેવા શ્રી કૃષ્ણ ઉત્ત નારીઓ પેલી મુખ્ય નારીઓને શ્રી રૂપ આપી તેની સાથે રમણ કેમ નહિ કરે ?

વાંચક ! તું જ વિચારજો કે જેના દર્શન માનથી હાજરોના મોક્ષ થયા. કંસાસુર-અક્ષા-સુર-શક્રદાસુર અને બ્યોમાસુર જેવા કદા પેરીઓ પણ જીવનમુક્ત થયા, તેવા નિરંજન જ્ઞાન-સ્વરૂપ શ્રી કૃષ્ણ પ્રભુ જામિયાર કરે ખરા કે અને જામિયાર કરવા કોઈને બોધ પણ આપે ખરા કે ? શ્રીમદ્ ભગવદ્ગીતાનું જ્ઞાન જુએ ! એ જ્ઞાનથી કેટલાક જીવાતમા અ-દ્વીનિ અદ્વી જીવનમુક્ત થઈ ગયા અને અસંખ્યો જામિયારમાં યશો પણ ખરા, તેવા અદ્ભુત જ્ઞાનપ્રદાન કરનારા જામિયારી હોય ખરા કે ? શ્રીમદ્ ભગવતજ્ઞ એકાદશ સ્કંધમાં જે જ્ઞાનની પ્રક્રિયા સમજાવનાર છે તે કામના દાસ બને ખરા કે ? અને સર્વોત્તમ ઉપદેશ નિમ્ન પ્રમાણે આપે ખરા કે :—

દુઃશીલો દુર્મનો દુષ્ટો જહો સેગ પનેવિવા
પતિઃ સ્ત્રીભિર્ન હાતવ્યો લોકે સુભિરપાતકી ॥ ૭૩ ॥
મર્તુઃ શુદ્ધપર્ણં સ્ત્રીણાં પરો યમોંદય માયયા
તદ્ વન્ધુનાં ચ કલ્યાણ્ય પ્રનાનાંચાનુ પોપર્ણં ॥ ૭૪ ॥
અસ્વર્ગ્યમયસ્યંચ ફલગુ કુચ્છં મયાવહ્ય
જુગુપ્સિતંચ સર્વંચ ઔપવર્ત્યં કુલ સ્ત્રિયા ॥ ૭૫ ॥

ભાવાર્થ :—પોતાનો પતિ નાસ્ત સ્વમાત્ર વાળો દોષ, કિંવા ભાગ્યદિન દોષ, ૧૬ દોષ, ૧/૩ રોગી દોષ, કિંવા નિર્ધન દોષ, તથાપિએ તેવા પતિનો ત્યાગ નહિ કરવો. સ્ત્રીઓને એજ પરમ ધર્મ છે કે હમેસાં નિષ્કપટ ભાવથી પોતાના પતિની શુદ્ધતા (સેવા) કરવી, તે પતિના સંજોગોની પણ યોગ્ય સેવા કરવી, પ્રજાનું પેલણ કરવું અને સર્વથા શુભાચરણ રાખવું, કિન્તુ પોતાના પતિ સાથે કપટ વર્તન રાખી અનિત્યમાં દોષાવતું, તે તો સ્વર્ગના રસ્તાનો નાશ કરે છે. ; અપદીર્ઘિને આપે છે તથા ભયપ્રદાયક દોષ છે, મારે તેવા અનિત્ય આચરણ કરવાની ઈચ્છા તમારે બીજાકસ પણ કરતી નહિ.

મદિ રાસક્રીડા અને વસ્ત્રહરણ સીધા વિષયસથી ભરપૂર હોય તો શંકરાચાર્ય, મધુસૂદન, શ્રીમદ્ વલ્લભાચાર્ય, જેવા સમર્થ બ્રહ્મવેત્તાઓ એના તુંડે વિષયની ટીકા કરવા પ્રયત્ન કરતજ નહિ. કાઠીઆવાડના એક ઉદારસીન સાધુએ રાસ પંચાધ્યાયીના પાંચ અધ્યાય પર ૧૦૦૦૦૦) શ્લોકની ટીકાની અંતમાં એટલું જણાવે છે કે, આહો ધન ભાગ્ય છે મારા કે વૈરાગ્યથી ભરપૂર રાસક્રીડાપર આવી સમર્થ ટીકા કરવા શ્રી પ્રભુએ મને સમર્થ બનાવ્યો!!!

આટલા વિવેચન ઉપરથી એમ સ્પષ્ટ જણાય છે કે વસ્ત્રહરણસીધા અને રાસ ક્રીડા વ્યભિચારના દોષથી તદ્દન અજગામ છે. એ વિષયો તદ્દન વૈરાગ્યમય છે. કેમકે યજ્ઞ વનિતા સાથે જે સંબંધ હતો તે ભૌતિક (દેહનો) નહિ હતો પરંતુ આત્મિક (આત્મા સાથે આત્માની લગ્ની લાગી હતી) સંબંધ હતો. અસમ !

રમુજ કુમાર.

(એક મીત્ર)

અમદાવાદમાં રમુજ કુમારનું કુટુંબ સંસાર સુધારા માટે જાણીતું થયું હતું. એના માતૃપિતાએ સંસાર સુધારા પાઠજન પોતાનું જીવન ખુદાપ્રધું હતું. સમાજની સેવા કેવા ઉચ્ચ ઉદ્દેશથી ઉદાર જનિથી, સ્વાર્થ ત્યાગથી અને નીરસ્વાર્થ મહેનતથી એના માતૃપિતાએ કરી હતી તે સંસાર સુધારા મંડળનાજ સલાસદો સહમત નહોતા રાક્યા, તો અજ્ઞાન વર્ગ એ સેવાની કીમત નહિ કરી રાક્યા હોય તેમાં શું નવાઈ! હાલ સંસાર સુધારા માટે સર્વત્ર શુભ પડી રહી છે, સંસાર સુધારના દિમાવતીઓ માટે ત્યારે ભોક્ષામાં માન વધતું જાય છે, ત્યારે સંસાર સુધારા માટે અનેક ભોગ આપનાર, બધેથી શીટકાર પામનાર, સંસાર સુધારાનો પાયો ચળનાર, ઉચ્ચ હલ્લના મજુર અને નીરસ્વાર્થ કઠીઆની પીંટજાણીનો ખ્યાલ સમાજસેવા અને સંસાર સુધારા પર માત્ર બાળ્ય આપી નાંખી જનાર મુવકને આપવો મુશ્કેલ છે.

અનેક ભોગ આપનાર સુધારકની સેવાના વખાણ વખત કરાવશે. રમુજ કુમારના માતૃપિતાનો ન્યાય મોટા જીનોને દાયે યશે. અત્યારે જો રમુજ કુમારના પરાક્રમનો ઇતિ-હાસ કંઈક જણાઈશું.

રમુજકુમારના લક્ષણ પારણામાંથીજ પ્રકાશ્યાં હતાં રમુજ કુમાર બોલતાં બહુ ન્હાની વયે શીખ્યો હતો. નકલ કરવાની કળા, બીજાપર અમલ અલાવવાનું અને દોર દમામથી આજ નાંખવાનું એને પહેલેથીજ આવજીતું હતું. માતૃપિતા પાસે મિત્ર કે સંબંધી કોઈ મળતા આવ્યું હોય તેની સાથે વૃદ્ધ પુરુષની મારફત જાંબીર મુખ રાખી હાથજીનું પ્રદર્શન કરવાનો શોખ વારે ધડીએ દેખાઈ આવતો હતો. નોકરોને ધમકાવવા અને તેઓની ભુલ કહડવામાં એઓ હમેશ તત્પર હતા. એના ભાગ્યસાગી ભાઈ બહેનને જો ત્યારે જો ને વિષયપર એમનું ભાણ સાંભળવા તૈયાર રહેવું પડતું હતું.

રમુજકુમારના પિતાના મિત્રો તથા સંબંધીઓ એને માટે ભુદા અભિપ્રાય દર્શાવતા હતા, કોઈ એને હોશિયાર જણતા, કોઈ એને લુચ્છો ધારતા, કોઈ બોલકળો, આનંદી, કે મજાતાયકો ધારતા હતા. એના મુજુ માટે ચતરેર હતોજ. સર્વ એનામાં ભુદા ભુદા મુજુ.

એના દત્તા (મદાન સુધારકના પુત્રમાં આખી દુશ્સે કે નહિ તે શોધવાનું તેઓએ રી-
ચિદ્ અને તુચ્છ લાગવું હતું). એની માતાનો એ સર્વ ગુણ એતામાં છે એમ ખાત્રીથી
માનવી હતી. પિતાનો અભિપ્રાય બધાથી કાંઈક જુદો હતો. એનો મોઝસ અભિપ્રાય શું
હતો તેજ શોધ નહીં શક્યું નહોતું. તેજણ માનપિતા વચ્ચે પુત્રના ગુણની પરિક્ષામાં મત-
ફેર હતો એનો સ્પષ્ટર હતું અને એ બે જગ્યાના જુદા જુદા મતને મળતા થવું એમના
મિત્રો મારે બહુજ મુશ્કેલ થઈ પડતું હતું.

ન્દાના છેકરાઓ મારે ઉત્તરજે અભિપ્રાય દર્શાવવાનું એના પિતા પાસું જોખમ ભરેલું
ધારના દત્તા અને એમ પાસું માનના દત્તા કે સંપૂર્ણ વિચાર કે અવરોધન કયા વગર સારો
કે ખરાબ અભિપ્રાય આપી તે રહેને ન્દાના છેકરાઓને ચત્રાવવા પ્રયત્ન કરવો એ તેમના
કુમળા મન અને હૃદયની આસપાસ ફરિમ, કીન, વાઝાઓ દેવા જેવું છે. પોતાની
હૃદયને આધારે, કે અટકજને આધારે બધેથી એ વાઝામાં ફોળી આવતા ન્દાના મન અને
હૃદયને રચન'ય રીતે રિકાસ ન પામવા દેવા એજ વચ્ચમાં બધીવાન બનાવવાનું. મુસન બના-
વવાનું, અને નિર્ભય બનાવવાનું જોખમ પણ માખાપો પોતાના માથે ઢોરી લે છે.

રમુજકુમારે પોતાની હોશિયારીનું પ્રમાણ અવ્યાસ કરતાં તોફાનમાં વધારે બનાવ્યું.
નિયાગમાં એનું નામ પ્રખ્યાત થયું. બીનપર, બાંકપર, ગારીપર, ખુશીપર, ટેમકપર, હામ
હામ, પોતાનું નામ કોનરી વિવાર્ધીઓ તથા શિક્ષકોમાં જાગીતું થયું. ફેરકાક ખાસ મિત્રોએ
એનાપર અમર લેખો અને કાળો ખુજો ખાંચરે બીનપર લખ્યા દત્તા. ફેરકાકોએ એના
મિત્રો પાસું કદાચાં દતાં. ગિફોને કંડાળો આપવાથી એ એગખાપો હતો. વિવાર્ધીઓમાં
તોફાનથી જાગીતો થયો હતો, અને સિવાઈ અને કાગડન વર્ગમાં દીવાળીની બહીસથી
માળીતો થયો હતો. સિવાઈઓ એના મિત્ર ગણતા દત્તા અને તોફાનમાં મદદ કરતા દત્તા
જેમ એક જડી એક વર્ગ ન્દાના ગયા તેમ તોફાન વધારતા ગયા, તેજણ નિરાશમાં કાંઈક
ગખનાઈ દોવાને લીધે અને ઉમર એજ ન્દાની દોવાથી એના નોરાન દલુ તોફાન ચિચા.
બીન્દાં બીન્દો દેખાવાં ન્દોનાં.

રમુજકુમાર મેટ્રીક પાસ કરી કોલેજનાં રાજ્ય ગયા. ત્યાંની દવાથી જાણવા જેવો ફેર
હાર એમનામાં દેખાવો. તોફાન નિયાગમાં બુધી આવ્યા દોષ એમ લાગ્યું. એમના મુખપર
ફેરકાકનાં ગંભીરતાના ચિન્હો હવે સ્પષ્ટ દેખાવા લાગ્યાં, બાંકપર, બીનપર અને ટેવકપર
નામ કોનરી કીર્તિ મેળવવાનું હવે એમને તુચ્છ લાગ્યું. માત્ર તોફાનના વારાઓમાં, નિયા-
ગમાં દોષ ગણેશ એમના ગુણ હવે કોઈવાં કરવા લાગ્યા. સંસ્કારીક અને સમાજિક
જાનમેકપર એમનું ખ્યાલ બેઠાયું. એ વિષયોપર વાત કરવાનાં એમને કાંઈક અસાધારણ
મદદના માત્રમ પડી. માનપિતા સાથે દરેજ વાત કરતા મિત્રો તથા સંબંધીઓની વાત-
પરસે, હામ વપાડા પરસો, અને કોઈકેઈ દિવસ ફેઈ ફેઈ ન્યુમપેપર અને ચોપા-વાપર
નજર ફેરવણી, કોલેજના મિત્રો અગળ પોતાના રાત્ર જાંઝર ખોલવા અને વિવાર્ધીઓનું
વાજા બેંચના જેટલા કુશળ દવા કોલેજમાં એમનાથી ન્દાની ઉમરના અને "બાલામાઓ"માં
એમણે ઝડપથી રીતિ બેઠી.

અવ્યાસ, અવરોધન, ને અનુપમ, વગર સંસાર સુખાપર મર્યા કરવાનો અધિકાર

ગમે તેને સ્વેચ્છાથી મળતો હોવાથી એ અધિકાર એમને પણ મળ્યો હતો એટલું જ નહિ પણ એ વિષય એમનો માનીતો યદ્યપિ પડ્યો. અધમ, અટાન, બેઠેમી લોકો એની ઇવાને પાત્ર પણ નહોતા. ભણેલા પણ એમના મતને 'હાજી' ન કરનારા માટે એમને દયા આવતી હતી. એની બુદ્ધ સુધારનારની હિમ્મતથી અન્યથા યદ્યપિ તેને તો હમ્મેશ ધીકારતાજ હતા. નિશાળમાં નોકરાની પ્રખ્યાત યથા હતા. કોલેજમાં વાત કરવાની છટાથી તથા ધમાલ કરવાની શક્તિથી જાહેરમાં આગ્રા હતા. કંઈ બાબતમાં સુધારો કરવો અગત્યનો છે, વિદ્યાર્થીઓ કંઈ બાબતમાં પહોંત છે તે એમની સર્વથી જુદી પડતી વર્તણૂક પરથીજ જણાઈ આવતું હતું.

કોલેજની " સાહિત્ય સભા " ના એઓ એક જાણીતા સભાસદ હતા. એમનામાં બોલવાતી આવડત અતે હિમ્મત જો કે પરમેશ્વરે ઘણી યોદ્ધા આપી હતી તોપણ જ્યારે કોઈ સભાસદની મુખતા પર એમને બહુજ કંટાળો આવે ત્યારે પ્રુજ ઝડપથી, અંગ્રેજ પણ બાળ્યેજ સમજી શકે એવા અંગ્રેજીમાં બે ત્રણ વાક્યો બોલી જતા હતા. કેળવણી કે કોઈ સમાજિક વિષય પર જ્યારે ચર્ચા ચાલતી ત્યારે એક પ્રુજામાં પાંચ છ મિત્રોને સાથે લઈ બોલનારના વિચાર ચાળા વિચરે પર જોરજોરે મ્હોટેથી ટીકા કરવામાં રોકાઈ જતા હતા અને જેમ અને તેમ ધોંધાટ મચાવતા હતા તે એટલે સુધી કે કેટલીકવાર બાપણ આપનારને સાંભળવાને બદલે સભાસદોને એમનીજ મુદ્દ (1) વાણી સાંભળવી પડતી હતી. દરેક સભાસદોની બુદ્ધ શોધી કહાડવામાં એઓ કુશળ હતા. જુના વિચારના સભાસદને ખનતા લગી ધોંટા પાડી ગભરાવવા પ્રયત્ન કરના પણ તેમાં જો ન ફાવતા તો તેને " જંગલી " કહી સતોળ પામતા અને મનને શાંત કરતા હતા. એમની સાથે તકરારમાં ઉતરી એમને નહિ ફાવતા દેનાર દરેક અસત્ય પુરૂષ માટે " જંગલી " શબ્દજ વપરાતો હતો, " જંગલી " શબ્દ એમને એટલો બધો સાધારણ યદ્યપિ પડ્યો હતો કે એમના એક મિત્રનો પોપટ (જે એમની ચર્ચામાં હમેશ ઘણું ઉમંગ અને વિસાદથી ભાગ લેતો હતો) એમને દરજાગમાં દાખલ થતા જોઈ દરરોજ હર્ષથી એકદમ " જંગલી " પોકારી આવકાર આવતો હતો. આના " જંગલી " પોપટ રાખવા વીરૂદ્ધ રમુજ કુમારે ઘણીવાર મિત્રને ઉપદેશ આપ્યો હતો. મિત્રને આ પદ્ધતિ નિર્દોષ આવકારમાં મું ખોડું હતું તેની સ્થમ જણી પડી નહિ.

કોલેજના કોઈ પણ જાહેર મેળાવડામાં એમની મદદની કેટલી જરૂર હતી તે એમના મંડલના કેટલાક મિત્રો સિવાય કોઈ જાણી શક્યું નહોતું. ખુરશી ગોઠવવામાં, ગાદીઓ પાથરવામાં, સ્થા પાણીની ગોઠવણ કરવામાં, અતે ફૂલ તોરણ અતે રોસાનીથી મેળાવડાની શાલામાં ઉમેરો કરવાની કળામાં એમના ઘણા યોદ્ધા પ્રતિસ્પર્ધી હશે ! રમુજકુમાર માત્ર કોલેજના મેળાવડામાં નહિ પણ જ્યાં જ્યાં રમત મમતના મેળાવડા, નાટ્ય પ્રયોગ, જલસા ચના ત્યાં સર્વે, એમની ગમે તેવી રમુજ તથા મુખાઈ ભરેલું બોલવાની ટેવે લીધે એમની આનંદ આકૃતિ જોવામાં આવતી હતી.

માત્ર પિતાની કીર્તિને લીધે સર્વે દેકાજો માન પામતા હતા અતે ઘણીવાર એમની કંટાળા ભરેલી વાર્તા, અયોગ્ય મરકરી, અને ટાપલાં એમની ન્હાની ઉમરને લીધે અતે એમના માન પિતાને માન આપી એમના મિત્રો નીજાતી લેતા હતા.

કોઈક અનિવાર્ય કારણોને લીધે અજમાય માટે રમુજકુમારે મુખાઈ આવવું પડ્યું.

પરેલ પોતાના લાઈને ત્યાં ઉતરી એમના મોઢા લાઈ પરેલની સાગાના હેડ માસ્તર હતા. મોઢા લાઈ કાંઈક જુદી પ્રતિભા હતા. રમુજકુમારનું વિચારક્ષેત્ર મુંબાઈમાં કાંઈક મોટું થયું. એમના રત્નેદોના હાથે પહેલા તે પરેલથી ચર્ચગેટ લગીના દરેક રટે ચનપર ફુગ્મી પુરોની શોષ ચઝારી. પોર્ટરો, ખાવાના પદાર્થો, હલવા અને પાંઉ પીરકીટ વચનાર સાથે એમને ઝોળખાણ થયું. એમના મુખ ફુગ્મીની વાત રમુજકુમાર ખ્યાનથી સાંભળતા હતા અને જરૂર પડે દીકાસો આપવા પણ સુકતા નહિ. રટેચન માસ્તર અને ગાર્ડ પણ ધીરેધીરે એમનાં સંબોધમાં બેસાવા, એમની મિત્રોની સંખ્યા દિવસે દિવસે વધતી ગઈ. આખો દિવસ “ ટીક ટેક, ટીક ટેક ” ટીકોટી આપવાથી સુસ્ત ઉંઘ-જુશી પોર્ટરો સાથે માથાકુટ કરવાથી કંટાળી ગયેલા રટેચન માસ્તરને આવા રત્નેદાળ સેવકની જરૂર હોય, અને એવા મદદમાની સેવા અમુલ્ય લેખાતી હોય તેમાં શું નવાઈ ! રમુજ કુમાર હમેશ દર્શીને રટેચનપર પોરટરો તથા રટેચન માસ્તરની સલામ છલકાવવાનું રીત હતા. તેમણે કેવા મોઢા માથા અને ઉપકાસના ફુંગર નીચે રટેચન માસ્તરને ગાર્ડનેતથા પોરટરને ફાગી દીધા હતા એ એમના મંબોર પણ મંદ મંદ હાસ્ય કરતા મુખ પરથી જણાઈ આવતું હતું.

મોઢાભાઈ પરેલની સાગાના હેડમાસ્તર હોવાથી પરેલમાં એમનું ઝોળખાણ સાથે થયું હતું. આથી રમુજ કુમાર પણ પરેલના સમાજમાં આગળ પડતો લાગ સેવા લાભ-શાળી નીવડ્યા. મોઢાભાઈએ જ્ઞાન સરજી સુધારા મંડળ કહાડ્યું હતું. મોઢાભાઈ પોતાના જોવા પોતાના મિત્રોને એ મંડળમાં સુધારા તથા સમાજપર ભાષણ આપવાનું સોંપ્યું હતું. કોઈપર ભજન અને પ્રાર્થના પણ એ મંડળમાં થતાં હતાં. (સંગીતમાં કાંઈ પ્રવિણતા મેળવેલી હોવાથી ભજન અને પ્રાર્થના કરવાનું થલખર્ મોઢાભાઈને માથે આવી પડ્યું હતું.) સમાજમાં ફરવા આવુર, કાર્મિ જુખ્યા સુધારા યેલા. પરેલ સમાજના “ પ્રતિષ્ઠિત ” સરખદરો અને સન્મારીઓ એ ભાષણ અને ભજનમાં કાગરી આપવાઉતરી પડતા હતા.

માત્ર ભાષણ અને ભજનથીજ એ મંડળ આગળ ન્હોતું વધ્યું. એ મંડળના ઉત્સાહી સ્થાપક, સંગીત શોખીન, રમુજ કુમારના મોઢાભાઈએ સંગીતના જલસા પણ ધણીવાર યોજાયા હતા. સંગીતમતિ આ મંડળના સભાસદો એક સરખા હોંસિયાર હોય એમ લાગતું હતું. કેટલે વાઈનપર કાણ મેળવેલો હતો, કેટલે કંઈ ખીલવ્યો હતો. કોઈ તાલમુર માત્રનો બંડાર ખોલતું તે કેટલો રાખતી પરિણા કરવામાં હોંસિયાર બજાતું. કોઈ તાલ પદ્ધતિના ઉત્તાર કહેવાતા અને કેટલાક મનુષ્ય મુખ આકૃતિ ગદસુન કરી વાંદરાને મળતી કરી પ્રખ્યાત રમાવણ રાખી શર્મિનીની શોભને રસ્ય કરવા પ્રયત્ન કરતા હતા. આ મંડળના દરેક સભાસદોની આટલી બધી પ્રવિણતાને લીધે અત્યંત લોકો એ મંડળના જલસામાં જનુ સમજ નોના સકના. તોપણ એમના સંગીતપરના વાદવિવાદ અને પેંપાટથી એના જનો આનંદને પામતાજ. રમુજકુમાર રાજની પરિણા કરવામાં પ્રવિણ બજાતા એમના મોઢાભાઈના કોના વખાણ દરેક વખતે થતાં હતાં.

એક બીજી ચત્રવતી મેલા આ મંડળ બાંધતું હતું. આ મંડળ રમતગમતના મેળાવા પણ યોજતું હતું. રમુજકુમારની સેવા એવી વખતે જનુ ગમતી થઈ પડતી હતી. કારણે એમના સંગીતના ગાંધે લીધે આનંદી રચનાને લીધે અને જુદા જુદા માણસોના

તથા પશુ પંખીઓના અવાજની નકલ કરવાની કળામાં એમણે પ્રવિણતા મેળવેલી હોવાથી દરેક મેળાવણામાં વણચાર વખત શ્રાતાજનોને આનંદ આપવાનું કામ એઓ ઉપાડી લેતા હતા.

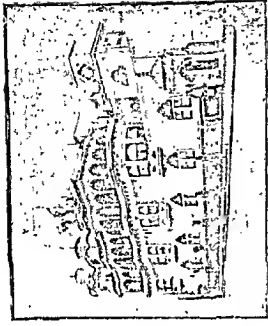
મુંબઈમાં એમના ગુણોની પ્રશંસા જોઈએ તેવી જાણથી નહિ યશ, કે એજમાં કાંઈક ઓળખાણુતો યશું પણ મુંબઈમાં એમના ગુણ અધારણ હોવાથી, માતાપિતાના નામથી અંતર નહિજનાર સ્વતંત્ર વિચારના તથા એનેથી પણ વધારે ધમાલ કરનાર યુવકોના સમાગમમાં આ વગાથી કીર્તિ સંપાદન કરવાનું મુશ્કેલ લાગ્યું.

રમુજકુમારની માતાએ તથા મહત્તપિતાના મિત્રોએ એના ગુણ અને હોશિયારી ની પ્રશંસા કરી હતી. એના પિતાનો અભિપ્રાય સર્વથી કાંઈક ભુલો હતો. શું હતો એ એમના પત્નપરથી કાંઈક ખબર પડશે:—

“ગુણ અને અવગુણ દરેક મનુષ્યમાં હોય છે તેમ ત્હારામાં પણ છે, ત્હારા ગુણની પ્રશંસા તેં ધણીવાર ત્હારા મિત્રો પાસે સાંભળી હતી પણ ત્હારા યોગ્ય અવગુણ દર્શાવવાનું કામ મ્હાડું છે.....તું આપણા કુટુંબ માટે મગર થાય એ સ્વાભાવિક છે...સંસાર સુધારાના ઉચ્ચ ઉદ્દેશોનો પ્રચાર કરે એમાં કાંઈ નવાઈ જેવું નથી.....પણ ત્હારી કેટલીક ખામીને લીધે સુધારાના માત્ર પડખાપાને લીધે ત્હારા મનપર ખોટી છાપ પડ્યા માંડી છે તે જલદી જુસારી જાય એમ હું ઈચ્છું છું.”

“માત્ર વાદવિવાદથી, ટીકાથી, ગામગણાટાથી, નીંદાથી, મરકરીથી, સમાજિક મેળાવણામાં આગળ પડતો લાગ લેવાથી, રમત ગમતના ધોંધાટથી, લાગણીથી કે લજ્જાથી સુધારાનો માર્ગ સરળ થતો નથી. જો એટલેથીજ સુધારેકો સતોષ પામતા હોય તો સુધારાનું શું થશે તે કહી શકાતું નથી. સુધારાનું કામ સર્વથી મુશ્કેલ છે. સુધારાના ઉદ્દેશ ઉચ્ચ છે. સારા સુધારકોમાં ધણા ગુણોનો સમાવેશ થવો જોઈએ. ખરા સુધારકો પહેલાં તો પોતાનેજ સુધારે છે—પહેલાં પોતાનાજ ધરતો કચરો સાફ કરે છે. જીજ્ઞાની અજ્ઞાનતા દુર કરવા પહેલાં પોતાનું જ્ઞાન અને તેટલું સંપૂર્ણ કરવા મથે છે, નિસ્વાયં મહેનતથી કંટાળતા નથી. અનેક ભોગ આપવા તત્પર રહે છે. પોતાના વર્તનથીજ ખરો માર્ગ દર્શાવે છે, જીજ્ઞાને પોતાના ક્ષમા લેવા સ્હમજાવે છે, લોભાવે છે, ધટાવે છે, (ત્હારી માફક “જંગલી” શબ્દ એ સો કોના સુખમાં વારંવાર આવી ઉભો રહેતો નથી.) સુધારકોનું કામ જ્ઞાની, વિદ્વાન, કે સુધારકને સુધારવાનું નથી પણ એ લોકોનો ઉદ્ધાર તો તું જોને “જંગલી”ની ઉપમા આપે છે. તેવા “જંગલી” લોકોને સુધારવાનો છે. અજ્ઞાન લોકોની મુશ્કેલીઓ સ્હમજ્યા વગર, ઝોણી કર્યા વગર, તેને “જંગલી ” કહોતાર આપણેજ જંગલી કહેવાઈએ. અજ્ઞાન, બહેમી, ભુના વિચારના લોકોને મોડા કે બહેલા સુધારવાનું કામ સુધારકોના હાથમાં છે. “જંગલી” લોકોની સંખ્યામાં ઘટાડો ન થતો હોય તો તે માટે સુધારકોજ જોખમદાર છે. અજ્ઞાન, વહેમી, કે ભુના વિચારના લોકો માટે “જંગલી” શબ્દ ન વાપરતાં એ લોકોની મુશ્કેલીઓ સમજી, તેઓજી કરવા પ્રયત્ન કરશે તો તું નવું શીખશે. સમાજક રમત ગમતના મેળાવણ, સંગીનના જલમા, વાદવિવાદ, લાગણી, લજ્જા, કીર્તન, એ સર્વ ઉપયોગી શસ્ત્રો છે પણ ઉપર દર્શાવેલ ગુણ બગ સિવાય એ શસ્ત્રો નકામાં છે. ઉપરાંત એ શસ્ત્રો ક્યારે, કેમ, અને કાણે વાપર્યાં તેનો પણ અભ્યાસ જરૂરનો છે ”

શ્રી ભક્ત

અમરિકામાં હિંદુ મંદિર.

રાજર્ષિ ટાક્સ્ટોથ.

ભાવ્ય જીવન દ્રેષ મુંબઈ.

નવું કામ સારું હોવાથી તથા બધા સાધારણ હોવાથી કેટલીકવાર મુરતથી આવી મગનને ત્યાં કપડાં સીવવા આવતા.

દિવસે દિવસે મોંઘવારી વધવાથી તથા મગનનું કુટુંબ બહોળું થતું જવાથી, તે કમાતો તેટલું વપરાય જતું, તેથી તેમને ધણીજ કરકસરથી ખર્ચ કરવું પડતું. પોતે પ્રમાણિક હોવાથી કપડાં લતાવું ખર્ચ બહુજ પોતાને સીર પડતું. ધણી વખત તો મીંઘરેલા જોવી હાલતમાં પણ રહેવું પડતું. ચોમાસાના વખતમાં શહેરમાંથી બીજાકુલ કામ તેને ત્યાં આવતું નહિ અને આવા તડાતડીના સમયમાં મગનના કુટુંબને ધણીજ શોષવું પડતું.

શહેરમાં દુકાન લેઈ જાય તો ખર્ચ વધે પણ આવકમાં ધણીજ થોડો ફેરફાર પડે એમ મગનનું અતુમાન હોવાથી તે ત્યાં પણ જવા રાગ નહોતો. એક વર્ષ ચોમાસાના સમયમાં, જેમ તેમ નિર્વાહ ચલાવતાં હતાં ત્યારે મગનનું કુટુંબ તદ્દન મીંઘરેલા થઈ ગયું હતું. મગનની પાસે પચેક રૂપીઆની નોટ તથા તેની સ્ત્રીની પાસે એક રૂપીઆ આટલુંજ રોકડમાં તેમની પાસે રહ્યું હતું. મુરતના એક પરામાં ત્રણેક રૂપીઆ જુદા જુદા ધરાક પાસેથી લેવા થતા હતા. મગને આ નવ રૂપીઆનાં કંઈક ચોમાસ તથા આવ-તો સીઆજો નીકળી જાય તેવાં કપડાં લાવવા નિશ્ચય કર્યો. મુકરર દિવસે તે મુરત ગયો.

મુરતમાં એક પછી એક એમ તેના ઘરોડાને ત્યાં તે રૂપીઆ માટે રૂંધો પણ સમ-જાએ 'હાલમાં પૈસા નથી, પછી આપોશું.' એવાજ જવાબ દીધા. માત્ર એક ધરાક, મગને જ્યારે ધણીજ આમલ દર્શાવ્યો ત્યારે તથા આના આપ્યા. મગને એક ડોશીવાણી-આને ત્યાં જઈ કપડાં માગ્યા અને જણાવ્યું કે હાલમાં માત્ર ૧) રૂપીઆ રોકડા છે, અને બાકીના પછીથી આપો જઈશ. ૧ ડોશીવાણીએ મગનની શાલુકારી સ્વીકારી નહિ અને કપડાં તેના ગળ ઉપરતનાં હોવાથી પોતે મગનપર, તે પાછાં લેવાની કૃપા જણાવી. મગન-નું ચિત્ત તદ્દન બામ બની ગયું. છેવટે તેણે, મુરતમાં મળેલા તથા આનાની મહુડી પીવા નિશ્ચય કર્યો; અને કલાલની દુકાન પાવન કરી.

મહુડીની વ્યસરથી આનંદમાં લહેરતો લહેરતો પોતાની રિયાત વીસરી જઈ, મગન પોતાના ધર તરફ મુરતથી ખાંડે વળ્યો. વરસાદ રમઝક પડતો હતો. કંડો પવન ચારે તરફ પુકાતો હતો. મગન પાણીમાં છળ છળ કરતો, અદગવાળી, દાંત કકડાવતો તાપીના પુલ પર ચાલતો હતો ત્યાં પુલની કમાનમાં, ટાંધથી ધ્રુજતો એક નખ માણસ ભરાઈ પેટસા મગને જોયો. મગનના મનને શંકા થઈ અને ભૂત ભૂત હરો ધારી, આડું જોઈ ચાલી જવા વિચાર કર્યો પણ વળી કાણુ હરો તે નિશ્ચય કરતા, તે નખ માણસ નજીક ગયો. આ માણસ આ-જો મીંચી ધ્રુજતો ને દાંત કકડાવતો ઘેઠા હતો. મગને પૂછ્યું 'કમ ભાઈ ! તું કાણુ છે ?' પેલા માણસે માત્ર આંખ ઉઘાડી, મગને ફરી પૂછ્યું 'તું ક્યાંથી આવ્યો છે ?' તેણે કહ્યું 'હું, આ પ્રદેશવાસી નથી' 'કમ આવ્યો છે ?' 'હું નહિ કહું.' 'તું જૂઠ્યો જણાય છે ?' 'હા.' મગનના મનમાં કંઈક દયા ઉપજી અને પોતાના ખભાપરથી ચોટેલો ખેસ તેને પ-હેરવા આપ્યો, અને પોતાની સાથે ચાલવા જણાવ્યું. અજુજણે માણસ માત્ર હસ્યો અને મગનની સાથે સાથે ચાલ્યો.

મગનને ધેર તેની ઓ બેઠી બેઠી વિચાર કરતી હતી, “એ તો વીણીમાં ગાઇ જતાં આપને આવશે; અને જે એક દેવતા પહેલાં છે, તે હું અને હોશા જેમ તેમ આપને આપ વીણી એટલે આજે મુસી ચેતાવવાની જરૂર નથી. ચારેક દિવસ આસિ એટલા દાણા છે, અને ત્યાં મુધીમાં કંઈક કામ આવી મગસો. હજી, એ કંઈક ન આપ્યાં. વખત પહોંચ્યો છે. સંખ્યા થવા આવી છે.” બારણે ગાંધી પગલાં સંભળાયાં. સોનાં ઉભી થઇ, ને યો-ડીજ વારમાં, મગન તથા પેસો મનુષ્ય ધરમાં દાખલ થયા. મગનના દાખમાં કંઈ કંઈ નું જાંડલ દેખાયું નહિ. તેનું ઘેાં મહુડીની વાસ ઉઠાડતું હતું, અને પાંખામાં ગાંધીએ રખડો બદલો માણસ હતો, આ બધું નિદાણી સોનાંની પીતો ખરેખે, મગનને ઉધેડે લીધા અને “આ ગાંધી ! ક્યાંથી લાખા ! ક્યાં ક્યાં ! પેસા ક્યાં ! મહુડી પીધી જાણ છે. અમે તો જુએ અને ટાંકે મરીએ અને તમે તો લહેર ઉઠાવેલો મ !” વિગેરે અનેક પ્રશ્નો રોતરોત રહ્યા માંડ્યાં. મગને સોનાંની હાડી પાડી અથ ધનિ બધી દીકરી કહી અને આવેલા માણસને કંઈક ખાવા આપવા કહ્યું. સોનાંએ રસોઈ પાણી નહેલતી, છતાં કંઈક રવા આવી અને બધાં બેથો આવેસો માણસ દેવતાની પ્રસાદી પાળે. સોનાંએ એક કુદ મુદ માગડી મુલાને આપી. અજાણ્યે માણસ દરેક.

બીજે દિવસથી મગનની દુશાનમાં કામ આવતું કર થયું અને નવો આવેસો માણસ મગનની મદદમાં બન્યો. દિવસપર દિવસ બધા લાખા નવા માણસ પેલાનું નામ પવિત જાણતું હતું. બીજા ગાંધીએ અંત જવાળ આપેલા નહિ અને પહોંચ્યું મુગેજ રહેતો આજ મુધીમાં માત્ર બેગવાર દરેકો હતો.

એકાદ વર્ષમાં તો પવિત મગનના કરતાં પણ દુશીઆર થઇ ગયો. અને સુરતમાં રહેલી દુશાન કાંઠાની પોખનાં પાંચ માંડી, અંતમાં એક દિવસ મામને મુખી એક અમલદારના હોશા સાથે ડેલ્લાં કપડાં રીવડાવવા આવી. મુખીએ મગનને રોજીએ કપડાં વેતરવા કહ્યું અને જાણતું કે સાથે આવેલા, રાવસાહેબ મામલતદારના ચીરંછની દલા; અને તેથી કપડાં વહેલાં થતાં જોઈએ; તેમજ બીજાં જમનાં ન જોઈએ. જો તેમાં વહિવટી બોલ આપણ આવી તો, મગનને મામમાં રહેતું બારે પડે તેમ હતું. મગને પવિત સાથે જોયું; પવિત દરેક અને કપડાં સેવા તથા માત્ર માપ જરી સેવા કહ્યું. મુખીજી ગુરસે થયા અને વેતરવાના આમદ ક્યો પણ પવિતને જાણતું કે માપ સેઈ, અવશ્યે જમના સારા કટથી વેતરવામાં આવશે. આખરે મુખીજી કપડાં મુકી, માપ આપી રાવસાહેબના ચીરંછની સાથે વિદાય થયા. આજે પવિત ચીજારના દરેકો હતો.

રાવસાહેબના ચીરંછની વીણી વર્ષની ઉમરના હતા ને મામમાં મળ માણવા આવેલા હતા ત્યાં દરેકની પ્રવેશ સંજોગી ઉઘી જાનનાં કપડાં મગની રીવડા લખવા હતા. મામમાં હવે માત્ર બેજ દિવસ રહેવા વિચાર દોવાથી કપડાં જલદી બનાવવાની હતાં. બીજે દિવસે પવિતે પેલાં કપડાંમાંથી સાત વર્ષના હોશને બેસે તેવાં ગાંધી પાટનું બનાવવા માંડ્યાં. આ જોઈ મગન ગુસી ગયો; અને “તારે મારું સલામત વાળું છે કે મુ?” એમ જણાવવા માંડ્યું. પવિત તેને જવાબ આપવા જતો હતો તેવામાં એક રાવધીએ ત્યાં આપ્યો ને અ-

ગનને જણાવ્યું કે રાવસાહેબના ચીરંજીવી કાલે સાંજના ઘોડાપર ફરવા ગયા હતા ત્યાં ઘોડેથી પડી ગયા અને સખત વાગવાથી સવારમાં ઊઠી ગયા છે. જેથી કપડાંના મુખીજના સાત વર્ષના ઊંઠરે માટે ફાટ પાટલુન બનાવવાં.

*

*

*

*

મગનલાલની એક ભારે દુકાન સુરતમાં રાખવામાં આવી હતી. મગનલાલ પૈસે દો સુધી થયો હતો. પતિતને મગનના ધરમાં આઝ્યાં આજ સાતેક વર્ષ થયાં હતાં. એક દિવસ પતિત દુકાનમાં જોઈ જોઈ કંઈક કપડું દોરવતો હતો ત્યાં મગનના એક ઊંઠરે જીમ મારી, “આપણી દુકાનમાં એક બાઈ તથા બે ઊંઠરીઓ આવે છે.” પતિત ઉભો થયો, બાઈને સલામ કરી અને હસ્યો. બાઈએ ઊંઠરીઓનાં ફરાગથી વચા કપડું આપ્યું. એટલામાં મગનની બી ત્યાં આવી પહોંચી. ઊંઠરીમાંની બન્ને એકસરખીજ જણાવાથી, સોનાંએ પૂછ્યું “બાઈ સાહેબ! આ બન્ને આપની ઊંઠરીઓ છે? બાઈએ કહ્યું “ના! એક મ્હારી છે, અને બીજી મારી પાડોશીની છે. પણ બન્ને મ્હારા મનને સરખીજ છે. હું બન્નેને મ્હાઈ છું.” સોનાંએ વધુ પૂછતાં તે બાઈએ જણાવ્યું “આ ઊંઠરીને ધણીજ ન્હાની મુઠી તેને પિતા ઊંઠરી ગયો અને માત્ર દોઢ વર્ષની યથા ત્યારે તેની માતા પણ ઊંઠરી ગઈ. હું તે બાઈને ઉઘટતી થાકીએ જોવા ગઈ હતી. બાઈના મરણ પછી આ ઊંઠરીને મેં મારે ત્યાં રાખી અને મારી આ ઊંઠરી ને તે, બન્ને સરખાજ હોવાથી હું બન્નેને ધવરાવતી. યજ્ઞાતમાં મને મ્હારી ઊંઠરી જોડેલી, આ બીજી ન્હાલી નહોતી લાગતી, પણ સમય જતાં આનિ મેંજ ઉઘેરેલી હોવાથી આ પણ મને ધણીજ પ્રિય થઈ પડી. હાલમાં મારે બીજું કંઈ સંતાન નથી અને આ બન્ને ઊંઠરીઓ મારાં બે આપનાં બે રત્ન છે.”

બાઈ ચાલી ગઈ એટલે પતિતે મગનની રજા માગી. પતિતનું શરીર અનહદ તેજીથી ઝગદળવા લાગ્યું. મગન, સોનાં નિગેરે પતિતને પાપે પડી તે માણ હતો! નિગેરે પ્રુલાસી માગવા લાગ્યાં. ત્યારે પતિત બોલ્યો “હું પૂર્વે સુરતમાંજ રહેતો હતો. આજે આવેલી ઊંઠરીઓમાંની પેલી પ્રસાદ ઊંઠરીને હું પિતા હતો. ઇશ્વરની તથા યજ્ઞપાથી હું સિદ્ધ પદ પામ્યો અને તેથી જ્યારે મેં પાર્થિવ દેહ ઊડ્યો ત્યારે સિદ્ધિપતિની સાથમાં રહેવા લાગ્યો. જ્યારે તે ઊંઠરીની માતા ઊંઠરી ગઈ ત્યારે મને માલૂમ પડ્યું. મારું મમતવતો ગળીજ ગયું હતું છતાં ઊંઠરીઉપર ક્યા આવવાથી મેં સિદ્ધિપતિને ઊંઠરીની માતા જીવવા દેવા આજીજી કરી. સિદ્ધિપતિએ મને કહ્યું ‘હજી છું જલુજ અમ્હાન જણાય છે, જા પૃથ્વીમાં જઈ ત્રણ બાજત શીખી આવ.’ તરતજ હું તણાવા લાગ્યો અને થોડીવારમાં હું તાપીના પુલતી કમાનમાં નગ્નાવસ્થામાં આવી પડ્યો ત્યાર પછીની વાત તમે જાણો છો. મારે શીખવાની ત્રણ બાજત આ હતી—

- (૧) દુનીઆમાં શું છે!
- (૨) દુનીઆમાં શું નથી!
- (૩) માણસ કાથી જીવે છે.

જ્યારે જ્યારે આ ત્રણ બાજતો સંજોઈ મને ઠાન થયેલું ત્યારેજ માત્ર હું હસ્યો.

આજ ત્રણે બાજત જણી હું ધટો યથો હું અને તમારી રજા માંડું છું." મગને પૂછ્યું "કૃપાનાય! એ ત્રણ પ્રમતા જવાળ હમને પણ જણાવો." સિદ્ધેશ્વર બોલ્યો " (૧) દુનિયામાં પ્રેમ અને દયા છે. જેથી તમે મને સંતોષો. (૨) દુનિયામાં ધડી મછી શું ચતાર છે તેવું જ્ઞાન નથી. દાખસો શવસાહેબના ચીરંછવી (વા પળછવી.) (૩) માણસ પ્રભુની કૃપાથી જીવે છે. દાખસો. મારા ગત જન્મની પુત્રી. મારી ચિંતાથી કંઈજ વળ્યું નહિ. પણ પ્રભુકૃપાથી છોકરી તો છતી." સિદ્ધેશ્વર વિદાય થયો. આ સિદ્ધની કૃપાથી " મગન અને કંપની " નો મેનેજર મગનલાલ એક શેડીઓ યાદ પડ્યો છે અને હાલ મુંબાઈમાં રહેર કરે છે.

મહાત્મા ટોસ્ટોયના આવા રસિક ઉપદેશ માટે આપણે તે રાજાની ઉપકાર માની અત્રે વિરમશું અને ફરી વળી વિનાદ કરીશું.

ઉમાશંકર; તા. ૫. મે. ૧૩.

}

—કનન.—

સત્સંગાદ્રવતિ હિ સાધુતા ચલનામ્ ॥

રમણીય પુષ્પો અને દુર્લભ ફળોવાળાં વૃક્ષોથી ભરેલા એક સુખ્યસ્થિત બગીચાથી રહેજ દૂર એક વૃક્ષ એની મેળે ઊભી નીકળ્યું હતું. કામચે પણ તેની કદી સંભાળ રાખી ન હતી. તેવું ફળ કડવું અને ખાઈ સકાય એવું ન હતું, તેને ચાખવા કાંઈ હિંમત કરતું નહીં. તે એકાંત જીવન ચળવટ અને કાંઈ કામચાર પોતાને પ્રથમ કરતું કે મદને શા કારણે તિરસ્કારવામાં આવે છે; કેમકે તેવું ફળ સ્વાદમાં કડવું છે અને મનુષ્યોની હાજત યાન્ત કરવાને અયોગ્ય છે એ વાતથી તે અદ્યાત હતું. તેની ખદાર દેલાણી રાખાઓ લગભગ પર્જાયત્ય હતી; તેઓ કંઈજ અને ખરડ હતી. અમિતને વિશ્રાન્તિ લેવા માટે રહેજ બાંધેા પણ તે આપી સકતું ન હતું, તે કંઈજ પણ ઉપયોગમાં આવતું ન હતું, અને આજ તેના કરતાં વિશેષ ઉપયોગમાં આવનારને જરૂરતું પોષણ તે ભૂમિમાંથી ચૂસતું.

આ સર્વ બાજતો કે જેથી તે નકામું યાદ પડ્યું હતું તેથી તે તદન અદ્યાત હતું, અને તેથી કરીને જેવળ ઉગવાના પ્રેમ ખાતર તે પોતે ધણી ઉચાઈ સુધી વધ્યું; પરંતુ જેમ જેમ તે વિશેષ વધતું તેમ વધારે ને વધારે પોષણ તે ચૂસતું અને ઓછીને ઓછી તેની જરૂર જણાતી. એમ છતાં પોતાનાં પાંદડાં રાખવા અને સ્વાસ્થિ ફળ આપવા તે પ્રયત્ન કરતું તેથી વૃક્ષોનું કેવી રીતે રૂપાંતર કરી શકાય છે એ જાણનાર પાસેના બગીચાના માણસે તેના પ્રતિ પોતાનું સહ દોરાવ્યું.

તેણે મન સાથે વિચાર કર્યો, " એ કંઈક યાદ રાહે, કેમકે એ મજાનુત અને નીરાશ છે. "

પછી તે એ કામપર માંડ્યો અને જમીન ચોડખી કરી નાંખી તથા મૂળીઆમાં દવા

જાન્ય એવી રીતે તેને ઉપલાવી નાંખી. જરોજર તૈયાર કરેલી સારી માટી તેણે તેની આસ-
પાસ નાંખી. આ એકલથરા વૃક્ષને વધારે કઠણ ખોરાકની ટેવ હતી તેથી વધારે સારો અને
વિશેષ નાજુક ખોરાક પ્રથમ તો તેને અનાવશ્યક જણાયો.

પછી નિર્દય જેવાં દેખાતાં હથિઆરો, કુદાડા અને કરવતો હાથમાં લઇને માથુસી
આળ્યાં, તેઓ કાપવા અને ડાળવા મંડ્યા, અને ત્રિચારી નિષ્પર્ણ શાખાઓ સુસ્ત બની
ઉઠાસી યદ્દ નીચે ભેંસપર પડી. પોતાના પર કરેલા અત્યાચારથી શોક અને લજ્જાનિત બની
કુંવાડુંવા યદ્દ ગયું.

તે શોક કરવા લાગ્યું, “ અથ સર્વ દુઃખ શા અર્થનું ? એઓ સોરી, ચીરી મ્હારો
નાસ કરે છે. મ્હેં એમને શું કર્યું છે કે એઓ આવી રીતે મ્હારા પર અત્યાચાર ગુનગરે છે ?
કું હિંમુ તથા મજ્જુત અને કઠણ દર્દુ ; કું એકલવાયું હતું એમાં એમનું શું જતું રહે-
યું હતું ? તેમની મ્હને કંઈ ગણુતા ન હતી. ”

તે એક વખત એટલું તો હેરાન થયું કે તે મરી જશે એવું લાગ્યું હતું.

પછી જ્યારે તે વધવાના આવશ્યક તત્વો પૂરતાં રહ્યાં, અને જે સર્વ નકામું હતું તે
બધાનો ફયાદીનપણે જ્યારે નાસ યદ્દ રહ્યો, ત્યારે માળીએ પોતાના બગીચામાંનાં સૌથી સુંદર
ફૂલોમાંના એકની કસમ લઈ સંભાળથી તેના અંદરના કાગમાં ધાલી,

વધો આત્મા ગર્વા ; કસમે પોતાનું કાર્ય કરી તે સની વસતું ફાંતર કર્યું ; અને તેણે
પૂર્વે નદી કિનારે જીવા શુભો અને શક્તિવાળું લેને બનાવ્યું. સિંધાળાઓથી તેમાં કસ આ-
બો, અને વસંત ઋતુમાં રસ ચટવાથી અગ્નિયજ્ઞ જેવું જીવન તેને પ્રાપ્ત થયું, તથા દર
ગ્રીષ્મમાં તેની શાખાઓ વિશેષ આનંદથી આમતેમ ગુલતી ; તેને નવીન પાવન પ્રાપ્ત થયું હતું
તેના જાણે ઉત્સવ પાળવાનો હોય તેમ પ્રતિવર્ષ એ માસ તેને પ્રુષોનો સુકુટ અને હાર અ-
ર્પિતો. ખૂણીઓથી નાજુકમાં નાજુક દીર્ઘ સુધી રસ હમેસા વિશેષ ખુશાસાથી વહેતો, અને
આનંદથી રોમહર્ષ પામી વૃક્ષ પોતાનું જીવન પાંદડાં અને ફળમાં રચ્યું. જેમ જેમ તે વધતું ગયું
અને તેને પોતાનું બળ વિશેષ માલમ પડતું ગયું તેમ તેમ પોતાને શામાટે હેરાન થયું પડ્યું
હતું તેની તેને ઠીક સમજણ પડતી ગઇ. હવે તેને માલમ પડ્યું કે કારણ, ધા અને ઉચ્છે-
દન જે એક સમય અસળ સાગતાં હતાં તે જીવન વિશેષ ધૂટથી વહે, અને તે અનુપમ રીતે
મદાન અને વિશેષ ઉપયોગી યાવ એટલા માટે આવશ્યક હતાં. દુઃખ સહન કરવાથી તેનાં
ફળ વિશેષ સ્વાદિષ્ટ બન્યાં હતાં અને તેનાં પાંદડાં વધારે સુંદર હાંવડો આપતાં થયાં હતાં.
તેને પોષતો રસ જીવનની ઉન્નતાવાળો હતો અને તેની શાખાઓ બીહામણા આળાથી હવે કંઈ
પસરતી ન હતી પરંતુ સાલનમય ચૂંદતાથી વાંટી વળતી હતી. પોતાની ઉત્પાદક શક્તિના
સતોષમાં તે આનંદથી ફળ આપતું ; અને મદાન કુદરતનું સાહિત્ય બનવાની મગજની ધરી
જે સર્વ પાસે યદ્દને જતા તેમને કંઈ પણ સહાય વગર તે પોતાની બક્ષિસો આપતું.

એક દિવસ ગામનાં છોકરાંઓને શાખામાં જતાં રહેતે એ વૃક્ષ દૃષ્ટિએ ચડ્યું, અને
ફળની લાલચ સાગવાથી કેટલાક નીચે પડવાને મંડી પડ્યા. તેમણે મળી રાક્યા એટલા
કારેમાં કારે, ચીંધામાં ચીંધા અને કઠણમાં કઠણ પથરા ભેગા કર્યા, અને તે નિરપરાધી

ભોગ ઉપર તેમને વરસાદ વરસાગ્યો. કેટલીક વખત બાળકો નિર્દય થાય છે કેમકે તેઓ અજાન છે. ચીંધા પથરાઓથી દોડતો ઉઝરકા પડ્યા, પાંદડાં ચીરાયાં, બીજ કપાઈ, અને તે ઉઝર વૃક્ષનાં ફળ છુટાયાં, અને બાળકો તો તેઓ જે નુકસાન કરતાં હતાં તેની કાંઈ પણ દરકાર વગર પોતાની રમતમાં તેમના ધાર્યા પ્રમાણે આનંદ મેળવતાં હતાં.

શાશુપત્ય પામેલું તે વૃક્ષ બાળકોની આસપાસ પોતાની માથા બરેલી રક્ષણ કરતી ળાયા લપેટતું માર સહન કરતું શાન્ત અને ગંભીર રહ્યું. જ્યેષ્ઠ બાળક હવે કે તે મોટું છે; બાળકોને સમજાયું ન હતી કે તેઓ તદન ન્દાનાં છે. તેને દાનનો સતોષ સાત હતો; તેઓ ધારતાં હતાં આપણે લેવું એ સારું છે.

શાશુભર તે ઉમદા વૃક્ષ આનાકાની કરતું જણાવ્યું; પછી પ્રેમના એક મોટા તરંગે તેની બારે લગી ગમધી સાખાઓને ધુણાવી; અને “ હું એમને પણ આપીશ ” એવું કહીને જે મળે તેને પથરા માથાં હતા તેમના પગ આગળ તેણે પોતાનાં હિતમાત્રમ રજો વેધાં.*

સતાં કેનોદિષ્ટં વિપમપસિધારા વ્રતમિદમ્ ।

અનુચિ અને ભગિનીઓ । ઉપરની વાર્તા આપણા જીવનને કેવી લાગુ પડે છે તથા આપણું વર્તન આપણે કેવું રાખવું જોઈએ એ તો રહેજ તમારા ખ્યાલમાં આપણું હશે. આપણી આસપાસ આપણી જાતિ જનિમાં, આપણાં સર્ગા સંબંધીમાં, આપણા મામમાં અને આપણા દેશમાં કેટલાં માણસો અજાનને લાંધે, સારાસાર વિચાર કરવાને અસમર્થ છે, અત્યજ તેમજ છતર પહાવ પડેલી કેમો કેળવણીમાં, ધર્મમાં, સુધારામાં અને આચાર વિચારમાં બીલાફલ અધિકારમય જીવન ગુજરે છે તેમને જ્ઞાનરશ્મિ આપવા આપણે પ્રયત્ન કરતા નથી અને તેથી આપણે પોતે આપણા શરીરનું એક ઉપયોગી અંગ નહિપણ રાખીએ છીએ. શરીરનો ધર્મજ એવો છે કે તેના કેષ્ણુ અવધવનાં ખોડ હમેશાં તેને અડચણરૂપ છે તો સમાજરૂપ શરીરના પ્રત્યેક અવધવને અખંડિત રાખવો એ મનુષ્યમાત્રની ફરજ છે. મનુષ્યનો આ જગતમાં જન્મ કંઈક હેતુસર તો હોય છેજ અને જ્યારે તે હેતુ તે સફળ ન કરે અગર તેમ કરાવવા આપણે પ્રયત્નશીલ ન થઈએ તો સંષ્ટિએ આપણે અતિ દાનિ કરનાર પાતકી થઈએ છીએ; તેમનો જન્મ અને આપણો પણ સાથે પૃથ્વી ઉપર ભારરૂપ છે, અને વિશેષ ઉપયોગી જનોનાં સ્થાન આપણે રોકી તેમને પૂર્ણ પુરપાઈના વિશ્વસમાં આડે આવડીએ છીએ.

મમે તેવો નિરુપયોગી માણસ હશે તોજી જીવવાની તથા શ્રેષ્ઠતા મેળવવાની ખુદી કે ગર્ભિત તેની કમ્બા તો હેલાનીજ. સારે તેમની આ કમ્બા સરળ રીતે પાર પડે અને તે સાથે તે અન્યને ઉપકારક થાય એવો પ્રયાસ તેના તરફથી અને તેના વાસ્તવિક માર્ગથી તે જો અનુચિ હોય તો તે જાળવવા સાતા તરફથી એવો અવશ્યનો છે.

* મેરી બ્રાઉનની ફ્રેન્ચ વાર્તાના એકીસ. ઈ. એકેદરે કરેલા ઉમેદ સાધાન્તરનો આ અનુવાદ છે.

તેણે તેને “ કંઈક કરવોજ જોઈએ. ” કહે તે પોતાના જોવોજ છે.

આ પ્રમાણે પોતાના બંધુને સુધારવા માટે તેણે તેના હૃદયનો મળા ધોષ તેમાં પ્રકાશ પાડવો જોઈએ; તેમાં સદ્વિચારોનું સિંચન કરવું જોઈએ; તેમજ તેની પરિસ્થિતિ પણ બદલવી જોઈએ. આરંભમાં કદાચ એ થમ તેની મદદ કરવાની અપાત્રતાને લીધે નિર્ભય જણાશે પરંતુ “ ટીપે ટીપે સરેવર જરાય અને કંઠે કંઠે પાળ બંધાય ” ને પ્રમાણે સતત પ્રયાસ કરવાથી ધારેલા હેતુ બર આવશે.

તેને ક્યારેયો તપા આપણે લીધેલા અમંજ્યા ગયેલા જણાય અને કદાચ કંટાળી પોતાને પોતાની મૂળ સ્થિતિમાં પડી રહેવાનું પસંદ પણ કરે પરંતુ જેને બહુધર્મ યથાર્થ બળવો છે તે આ પ્રમાણે થાકી ન જતાં શાન્તિથી ધીમે રહી તેને તે આનંદરૂપ ભાગે એવા વર્તનથી પોતા પ્રતિ આકર્ષે છે. તેના પર ચટેલો કાટ મસાતાની વાર તે આદર્શ મનુષ્ય થવા પ્રયત્ન કરશે.

જેમ જેમ સમય વીતે જશે તેમ તેમાં ઉમદા ગુણો-માનસિક શક્તિઓ વિકાસ પામશે અને સંસાર બંધારના પ્રસંગોનો અનુભવ મળતાં તેમાં દૃઢતા અને બળ આવશે. તે તેના શીલથી શોભી નીકળ્યા વિના રહેનાર નથી અને તેની રોગરજ મનુષ્ય જાતિ પ્રતિ પ્રેમ ઉછળી રહી અન્ય બંધુઓને તે રૂપ કરવા પ્રયત્નથીયે ધરે. પોતાને એ સ્થિતિમાં વિના સ્વાર્થે શાવનાર ઉપર પ્રેમ રાખી તેને પોતાનો તારક માનશે અને એવાજ કાર્યમાં સદાય આપવા સરેવ તે અમરૂઠી બનશે. અન્યને હોષ પણ પ્રકરે ઉપયોગી થવું એનેજ તે પોતાનું જીવન-કર્તવ્ય માનશે.

તેના કર્તવ્યમાં પણ કવચિત્ કોઈ અણુસમુદાય માણસ વિશ્લેષ નાંખે અને હેરાનમતી પણ કરે તો પણ તે શાન્તપણે તેમનું અધ્યાન લક્ષમાં રાખી સર્વ સહન કરે. મનુષ્ય પ્રકૃતિ પ્રમાણે કવચિત્ તેના મનુષ્ય ઉપર રોષ ભરાઈ આવે તોપણ તેને અવકાશ ન આપતાં તેમના ઉપર દ્વાર્દ બની જાય અને તેઓ એવને માર્ગે ચઢે એટલા સાઈ તેમની છંગીને આધીન થઈને પણ સર્વ દુઃખ સહન કરી તેઓ તેના પ્રતિ આકર્ષાય એવો પ્રયાસ સતત આદરે.

સત્સમાગમજ આ સર્વ કરી શકે છે એ વાતી નિઃસંદેહ છે. હાતીમતાઈ અને હોગનો પ્રસંગ નો તમારા જાણવામાં હશેજ. ફાંસીઆ હોતેએ તેનો જીવ લેવા સર્વ તૈયારી કરી તોપણ હાતીમતાઈએ નો તેમનું કલ્યાણજ સર્વ પ્રકારે કરું હવું. સત્સમાગમ હોય તોજ આ સંસારસમુદ્ર તરી પાર જવાય છે. તે રૂપરૂપથી છે; લોકનું પરે કંચનજ બતાવે છે.

સત્સંગતિઃ કપય કિં ન કરોતિ પુંસામ્ ।

તા. ૨૩-૩-૧૩.

વીરસેત્ર

—નાથ—

—બાલ (બ્રહ્મચારી), પ્રમુજીનું.—

(૧)

દીકું પ્રમુજીનું બાળ,
દીકું મુખકું રસાળ,
તેજથી ભરેલું બાલ,
મેં તો દીકું,
બાળ મીકું.

Lakshmi Art - Bombay

બાલબ્રહ્મચારી

(૨)

પેઝલ ચરમા વીજી ઝીર,
ઝેલની ઝાંખ છે ચીર,
મુખે ગાલત્રીના ચીર,
મન્ન મેલું,
દીકું પેલું.

(૩)

નથી કોસર નેત્ર-ટાઈ,
ડોઠ ચર્મથી જવાઈ,
નથી કાયા તુ કરમાઈ,
શોભીતું એ,
એણું એ.

(૪)

નથી ચર્મ-એત્ર પારી,
હાથમાં કીંતું રસાળી,
ઝોળી ગ્રાહી છે રૂપાળી;
બ્રહ્મ દીક્ષા,
પામ્યો સિક્ષા.

(૫)

સોટી ખાખરાની માન,
રટીક બદલામાં રપાન
મેળવી પામી નિદાન;
એવા બાળું,
મોઢાં બાળું,

(૬)

નથી સંસાર આત્ર—
નેા લાગ્યો જરાએ ડાગ;
કીંતું નિર્મળો અથાગ;
એવો કોઈ,
બાળ નેત્ર.

(૭)

બીક્ષા મેળવીને પ્રાણ;
રડીને ચાલુની પાસે,
ભારતી રેવી ઉપાસે;
એવો વાલ્યો,
મેં રૂપાળો.

(૮)

કુદતનું એ ન્દાનુ બાળ,
ગાન કુદતી રસાળ,
ગાનું, એને રમતીઆળ;
દીકું બાળ,
મેં રસાળ,

શ્રીમદ્દક્ષિણાચાર્યજીના જીવનચરિત્ર ઉપરથી મળતો વોધ.

શ્રી વૈષ્ણવ પરિષદની સંસ્થાપના થયા પછી પુણિમાર્ગ ઉપર ચડેલું અગાનાવરણ
ખસવા લાગ્યું છે. પુણિમાર્ગ તે વિષયી માર્ગ અને શ્રીમદ્ વક્ષભાચાર્ય
ઉપક્રમ. તે એક અગાના-મૂર્ખ આચાર્ય-એમ જે એક વખત મનાવું હવે
તે વિચાર હવે ફેરવણ છે, એટલું જ નહિ પણ શ્રીમદ્ વક્ષભાચાર્યજી

ની આપોવર્તના એક મહાન આચાર્ય તરીકે ગણના થવા લાગી છે. પુણિમાર્ગના એક પછી
એક અથવા પ્રકાશમાં આવે છે, તેમાં બરેલી વિપુલ જ્ઞાનસમૃદ્ધિ જોતાં શ્રીમદ્ વક્ષભાચાર્ય
આપોવર્તના જ નહિ, પણ જગતના મહાન આચાર્યોમાં એક ગણાવા પુરતા સમર્થ છે અને
પુણિમાર્ગ સર્વ દેશ અને સર્વ શાળાને અનુકૂળ થઈ પડે તેવા કોઈ ધાર્મિક માર્ગ છે એમ
પ્રતીતિ થવા સિવાય રહેતી નથી. આવા એક મહાત્મ ધર્માચાર્યના જીવન ઉપરથી આપણને
શું શિખવાનું મળી શકે એમ છે તેનું માન ડિગ્રિયે દિશ્સેન કરવાનો ઉદ્દેશ છે.

જીવનશૈલી બાબતમાં આચાર્યશ્રીના જીવન વિષે જે જે પુસ્તકો લખાયા છે, તેમાં નહી-
યાદના સ્વ. લક્ષ્મણાચાર્ય પ્રાણવસ્ત્રભદ્રાસ પારેખનું લખેલું વક્ષભચરિત્ર
આચાર્યશ્રીનું જી-
વનચરિત્ર અને વિ-
વરણી મર્યાદા. ઉપન સંખ્યા સંપૂર્ણ હકીકત મળી શકે એમ છે. પરંતુ, તે ચરિત્ર
માત્ર પ્રાચીન મંથોના અનુવાદરૂપે હોઈ ચરિત્ર લેખનાની વર્તમાન પ-
દ્ધતિ અનુસાર લખાયેલું નથી. આચાર્યશ્રીના જીવનના પ્રત્યેક બનાવનું સંશોધન કરી, સ્વ-
સંપ્રદાય સિવાયના છતર તત્કાલિન ગ્રંથોની હકીકત મેળવી, હોરમાંથી નીર છુટું પાડી, સ-
મગ્ર ચરિત્ર હૃદયગમ બાબતમાં ગુણોષક રીતે લખાવું જોઈએ. સંસ્કૃત ગ્રંથોના સંશોધન ઉ-
પરાંત, તે સમયના ફારસી ગ્રંથોનું પણ અવલોકન થવાની જરૂર છે. આ માર્ગમાં મુસલ-
માનો પણ વૈષ્ણવ થયેલા છે અને કેટલાક મોગલ પાદશાહો પણ આ સંપ્રદાય પ્રત્યે મા-
નની નજરે જોતા, એમ આ માર્ગનાં પુસ્તકો ઉપરથી જણાય છે; તો, મોગલ પાદશાહોએ
હિન્દુ ધર્મ વિષેના ફારસીમાં લખાવેલાં પુસ્તકો ઉપરથી, કેટલીક હકીકત મળી શકે એમ
છે. આવા સંશોધન અને પ્રમાણ પુરતર લખાયેલા જીવનચરિત્રની અભાવે બહુ અગત્ય છે.
" શ્રી વક્ષ " ના તંત્રી તરફથી મળ્યાં જેટલાં પુસ્તકો કંઈ પદ્ધતિએ લખાયેલાં છે, તે
તો બપોરે તે પ્રસિદ્ધ થશે ત્યારે જ જણાશે.

આટલા ઉપોદ્ધાત પછી, હવે મૂળ વિષય ઉપર આવીએ. આચાર્યશ્રીના જીવનના
પ્રત્યેક બનાવનું પર્યાન કરી, તેના ઉપરથી આપણને શું શિખવાનું મળી શકે એમ છે, તે
જણાવવાનો આ દૂક લેખનો ઉદ્દેશ નથી; તેમજ શ્રીમદ્વક્ષભાચાર્ય કેવા મોટા પદ્ધિત
દત્તા, તેમણે કેવા મોટા સમર્થ વિદ્વાનોને વાદમાં પરાજિત કર્યા છે અને તેમના સિદ્ધાન્તો
કેવા મહાન અને વિદ્વાતાપૂર્ણ છે, તે બાબત પણ આ લેખની હક્કારી બહાર છે. આ લેખ.

મોતો આચાર્યશ્રીના સમગ્ર જીવનનું અવલોકન કર્યો પછી આપણા મન ઉપર શી રચાણી અસર રહે છે અને તેમથી આપણને શી જોષ મળી શકે એમ છે; આચાર્યશ્રીના જીવનની મહત્તા શેમાં રહેલી છે, તથા આપણા વર્તમાન જીવનને તેમનું જીવન કેવી રીતે ઉદાર બનાવે તે એમ છે તે જણાવવા પ્રયાસ કર્યો છે. આચાર્યશ્રીએ શું કાર્ય કર્યું તે નહિ પણ, શી રીતે કર્યું, તે દર્શાવવાનો પ્રયત્ન છે.

આ દેશના ધણા ખરા ધર્માચાર્યોની જન્મભૂમિ દક્ષિણ છે. એ દિશા દેશે મહાન આચાર્યો અને ધર્મચિંતકોને ઉત્પન્ન કર્યા છે. આચાર્યશ્રીના પૂર્વજો સાચાર્યશ્રીનો પણ એ દિશાદેશવાસી હતા. તેમનું વતન આન્ધ્રદેશ (હાલમાં ગદાસ હાલાકોનો હિસ્સા ભાગ) માં કાકરવાડ (કાકુઅકર) કરીને હતું. આચાર્યશ્રીના સર્વ પૂર્વજો વિદ્વાન અને ધર્માનુરાગી હતા. મૂળ પુરુષ સોમનારાયણ ભદ્રથી મોડી આચાર્યશ્રીના પિતા લક્ષ્મણ ભદ્ર સુધીમાં તેમના કૃષ્ણમાં સૌ સોમ વદ્ય થયા હતા. લક્ષ્મણ ભદ્રજી પોતે પણ મહા ધર્મોન્નિષ્ઠ પંડિત હતા. આચાર્યશ્રીના જન્મના થોડા માસ પહેલાં તેઓ કાશીની યાત્રાએ ગયા. એક દિવસ કાશી ઉપર પવનો ચઢી આવે છે, તેવી વાત સાંભળી, પોતપોતાને દેશ બાગવા લાગ્યા, તેમાં લક્ષ્મણ ભદ્રજી પણ પોતાના સગાં પત્નીને લેઇને પોતાને દેશ જવા નીકળ્યા. રસ્તામાં નાગપુર તરફ રામપુર પાસે ચંપારણ્યમાં આચાર્યશ્રીના સંવત ૧૫૩૫ ના ચૈત્ર કૃષ્ણપક્ષની ૧૧ ના દિવસે જન્મ થયો. ત્યાં, પાછું સાંભળવામાં આવ્યું કે પવનો કાશીમાંથી પાછા ગયા, તે ઉપરથી લક્ષ્મણ ભદ્ર પણ પોતાના બાળકને લેઇને કાશીમાં પાછા આવ્યા.

કૃષ્ણજીમાં એક કહેવત છે કે " A poet cannot be made " કવિને બનાવી શકાતો નથી-તેજ પ્રમાણે મહાપુરુષ અથવા આચાર્ય પણ થયું થવાનું નથી. તેવા પુરુષમાં ખાસ જન્મથીજ કુદરતી બક્ષીસ હોય છે. આચાર્યશ્રીમાં પણ તેવી બક્ષીસ હતી, એવું માનવાને અનેક કારણો છે; છતાં પણ આપણે જો નિરીક્ષણ કરીશું તો જણાશે કે તેમને સંસ્કાર પણ ધણા સ્ત્રા મળેલા હતા. દેટલેક અંશે મનુષ્યનો સ્વભાવ પોતાને મળેલા બાલ્યકાળના સંસ્કારો ઉપર આધાર રાખે છે. આચાર્યશ્રી પોતે એક વિદ્વાન પિતાના પુત્ર હતા એટલુંજ નહિ, પણ તેમનો બાલ્યકાળ કાશી જેવા વિદ્યાબલ્લભસ્થાની અને પવિત્ર નગરમાં ગયો હતો. લક્ષ્મણ ભદ્રજીને વિદ્યા ઉપર અધ્યાગ અનુરાગ હોવાથી પોતાના ઘરમાં પંડિતોને એકઠા કરતા અને તેમને વાર્તાલાપ આચાર્યશ્રી એક ચિત્તે સાંભળતા, તેમજ પોતાની ક્ષુદ્ધિના પણ વચ્ચે વચ્ચે એવા ચમત્કારો બતાવતા કે, વિદ્વાનો આશ્ચર્યચકિત થઇ જતા અને તેમને શાસ્ત્રસ્પર્શ અથવા શાલ સરસ્વતી કહીને બોલાવતા. આ પ્રમાણે આચાર્યશ્રી ન્હાનપણમાં વિદ્વાનોના હાથમાંજ ઉછર્યા હતા.

જેમ આચાર્યશ્રીનો બાલ્યકાળ કાશીમાં ગયો તેમ તેમની વિદ્યાર્થી અવસ્થા પણ કાશીમાંજ પસાર થઇ હતી. જન્મથીજ પોતે મહાન આચાર્ય થવા નિર્મોવા હતા તે વાત બાલ્ય ઉપર મુકીએ, તેપણ કાશી જેવા સ્થળમાં, લક્ષ્મણ ભદ્રજી જેવા વિદ્વાનની જીવજાણી નહિ, સાંદીપની સરખા શી વિષ્ણુચિત્ત ગુરુ પાસે અભ્યાસ કર્યો, તે બાજત પણ, જો કે તેમને

મહાન્ આચાર્ય નહિ, તોપણ એક મહા સ્વર્ગ પાંડિત જનાવવા સમર્થ કહેવાય. આ પ્રમાણે તેમણે માત્ર ૧૧ વર્ષની ઉંમરે તે વખતે પ્રાપ્ત સર્વ વિદ્યાનું અધ્યયન કાશીમાં જ કર્યું હતું.

આચાર્યશ્રીનો અભ્યાસ અગીઆર વર્ષની ઉંમરે પૂરો થયો. તેમનો અભ્યાસ પૂરો થયા પછી તુરતજ હાલમણ હાલજીનો દેહાન્ત થયો. હાલમણ હાલજી પોતાનું કાર્ય પૂરું કરી ગયા. હાલમાં બાળકોના વિદ્યાભ્યાસ કરતાં તેમને પરણાવવા તરફ પ્રથમ અને સવિશેષ લક્ષ આપાય છે, જ્યારે હાલમણ હાલજીએ આચાર્યશ્રીને પરણાવવા કરતાં તેમને વિદ્યાભ્યાસ કરાવવાનું કર્તવ્ય પ્રથમ ગણ્યું હતું.

આચાર્યશ્રીને જેવો સુયોગ પોતાનો વિદ્યાભ્યાસ કરવાનો મળ્યો હતો તેવો સુયોગ તેમને પોતાનું જ્ઞાન પરિવૃદ્ધ કરવાનો મળ્યો. હાલના વખતમાં પાશ્ચાત્ય દેશોમાં વિદ્યાર્થીઓ પોતાનો અભ્યાસ પૂરો કરી રહે કે તુરતજ પોતાને મળેલા જ્ઞાનના દહીકરણ તથા પ્રવૃત્તિ અર્થે તેમને પ્રવાસ કરાવવામાં આવે છે. આચાર્યશ્રીએ પણ પોતાના સ્વર્ગસ્થ પિતાની ઉત્તરક્રિયા કર્યા પછી, પરિક્રમા કરતા કરતા પોતાના ગામ જવાનો વિચાર કર્યો; અને કુદરતી લીલા તથા અનેક પ્રાચીન રમણીય સ્થળો નિહાળતા નિહાળતા વિદ્યાનગરમાં (વિજયનગર) પોતાના મામાને ત્યાં આજ્યા. ત્યાંના રાજા કૃષ્ણદેવ ધર્મનિર્ણય મારે સર્વ ખર્ચોના આચાર્યશ્રીની પરિપક્વ બરી હતી, તેમાં પોતે બાગ લેઈ પોતાના જ્ઞાનની પરીક્ષા આપી. આચાર્યશ્રીએ તે સજામાં જ્યાં મેળવી આચાર્ય પદ મેળવ્યું અને શુદ્ધાદિત શ્રદ્ધાવાદની વિજયપતાકા ફરકાવી. ત્યાર પછી, આચાર્યશ્રીએ આખા આચાર્યવર્તનું પરિક્રમણ-મુસાફરી-કરવાનો વિચાર કર્યો. આચાર્યશ્રીએ પગે ચાલીને ત્રણ ત્રણ વખત આખા આચાર્યવર્તનની મુસાફરી કરી છે. આચાર્યશ્રીને મુસાફરી ઉપર ખુદ પ્રીતિ હતી એમ જણાય છે. કચ્છકે, પોતાના જીવનમાં ભાગ્યકાળ સુધી રથાથી રહેઠાણ તે બાબતે જ કંઈ કર્યું હશે. આચાર્યશ્રી પોતે ગૃહસ્થાશ્રમી હતા અને તેથી તેમને એક સ્થળે ઘાંબાકાળ સુધી નિવાસ કરવાને શાસ્ત્રથી કોઈપણ પ્રકારનો બાધ નહોતો, તોપણ તેઓશ્રી પરિક્રમામાં વધારેમાં વધારે જ્ઞેય સ્થાનવતનું પારાયણ કરવું હોય તોજ જ્ઞાત દિવસ રહેતા, તે સિવાય વધારે રહેતા નહિ. તે વખતે રેલ્વે જેવાં હાલ પછી મુસાફરી કરી શકાય તેવા સાધનો નહિ હતાં, વળી માર્ગમાં પણ થોડી જાતના ઉપવ્રજ નડતા નહોતા; તેમજ રાજ્ય પણ મુસલમાની. આ બધાનો વિચાર કરીએ છીએ ત્યારે આચાર્યશ્રીમાં હિસાહ, ધૈર્ય, નિર્લપતા, સતત પ્રયાસ કરવાની સક્તિ ક્યાંક દેહમાં બધાં હશે, તેના આપણને બાબતે જ ખ્યાલ આવી શકે એમ છે, અને તે ઉપરથી તેમના પ્રયત્નની આપણી પૂજ્ય શ્રદ્ધામાં આર વધારો ચાપ છે.

આચાર્યશ્રીને પરિક્રમા કરવામાં અનેક કષ્ટો હતાં. તેમાં પ્રથમ ધર્મપ્રચારનું કારણ હતું, બીજું કારણ લેશિપકારનું હતું. પોતે આ દેશની સંપૂર્ણ પરિક્રમાનો હેતુ. પરિશિપિત જાંઘ, તેમજ મનુષ્યસ્વભાવનું બારીક નિરીક્ષણ કરી, બધા શ્રમ અને તત્પરચિંતનથી સર્વોદ્ધારનો એક અનુષ્ઠાન માર્ગ કાઢ્યો હતો. પરંતુ તે માર્ગનો પોતાના આત્મવર્ગ માટેજ ઉપયોગ કરે તેવા સંકુચિત હૃદયના પોતે નહિ હતા. તેથી, તે માર્ગે ચઢમાં ચઢ અને જવનોને પણ ખતાવવા ખાતર પોતે અનેક અડચણો વેડીને પણ પરિક્રમા કરતા. વળી, પરિક્રમા કરવામાં પોતાનો બીજો પણ મહાન્ ઉદ્દેશ એ હતો કે લેશિપને સર્વોદ્ધે જીવનનો આદર્શ બતાવવો, હાલના દેહલાક ઉપદેશો

ઉપદેશમાં ગમે તેવા ઉચ્ચવિચારો જણાવે છે, પરન્તુ તેમનું ખાતરી જીવન તે ઉપદેશ પ્રમાણે હોવું નથી અને ધણીક વખતનો પ્રુદી વિષમતાજ જણાય છે. એનું પરિણામ એ આવે છે કે તેમના ઉપદેશની સોજા ઉપર કંઈજ અસર થતી નથી. આચાર્યશ્રીના ઉપદેશની સોજા ઉપર જાણ અસર થતી, તેનું એક એ પશુ કારણ હતું કે પોતાનું જીવન પોતાના ઉપદેશ અનુસારજ રાખતા. પરિક્રમાનું ચોથું કારણ પ્રાચીન મહાકાવ્યોનું યશોગાન અને પ્રાચીન રથજોનો સારોદાર કરવાનું પણ હતું. પોતે જે જે રથજો જતા તે તે રથજોના આગળ ચડ ગયેલા મહાપુરુષોના ચરિત્રનું મહાત્મ્ય શિષ્યવર્ગને અને સોજોને અવશ્ય કરાવતા. પ્રાચીન રથજોની બાબતમાં પણ જે ખામીઓ માલુમ પડતી તે પોતે સુધરાવતા. હથિણીમાં એક મંદિ-રના પગથીઆ ઉપર અઘણદી (ગીતગોવિન્દ) જેવા પવિત્ર મંથને ડાલેલો હતો, તેના ઉપર ચાલવામાં હાનિ સમજી, તે પછરો ઉભેડી બીલોમાં ચોદાવ્યા હતા. તેમજ મયુરામાં હાથ જે જગાએ બિંદામધાદ છે તે જગાએ પ્રથમ મડદા બળાતા હતાં, તે બંધ કરાવી હાથનો ઘાટ બંધાવવા સૂચના કરી હતી. હાથ યાય છે તેમ, આચાર્યશ્રીના પ્રમાણનો ઉદ્દેશ દ્રવ્યોપાર્જનનો બીલકુલ હતોજ નહિ. જો તેમ હોતો તો આચાર્યશ્રી પોતે સતત પરિક્રમાનો ક્રમ રાખતજ નહિ; માત્ર દ્રવ્યની ખપ પડત ત્યારેજ મુસાફરીએ નીકળત. જો તેમને દ્રવ્ય નીજ ઇચ્છા હોત તો તેઓ માત્ર રાત્રીએ અને ધનાદય પુરુષોનેજ વાચત અને સાધારણ, મોકસમૂહને ઉપદેશ કરવા ગામેગામ ફરત નહિ. તેથી, ઉલટું, તેમના જીવનચરિત્રમાં આપણે જોઈએ છીએ કે તેઓશ્રી અનેક વખત અનર્ગળ દ્રવ્યના હમલાને અડધા પણ નથી. વળી, તેમનું જીવન પણ ધણજ સાદું હતું એટલે તેમને ધણા દ્રવ્યની જરૂર પણ પડતી નહિ.

આચાર્યશ્રીની દીનાચર્યાના ક્રમ પણ જોવા જેવા છે. તેમનો નિત્યક્રમ રવ. ભાસ્કુભા-વિનયપાં. ધના સંહારમાં આ પ્રમાણે હતો:—

“પ્રાતઃકાલમાં ઉઠી મુખ પ્રક્ષાલન કરી, આચાર્યશ્રી તરત પ્રશ્નનું ખાન ધરતા. “તે પછી અશૌચ વગેરે દેહ કર્મ કરી, સંખ્યાવંદન અને સાસ્ત્રાવલોકન કરતા. તે પછી, “સેવા કરી શ્રી હંકારજીને ભોગ સમર્પી, ભોજન કરતા. દરબાન કોઇ શરણે આવતું તો “તેને નામ નિવેદન કરાવી, શરણે લેતા ભોજન કર્યા પછી ઉત્થાપન અને ભોગ સમયે “કથા વાર્તા અને ઉપદેશ કરતા. તથા વૈષ્ણવોના આચરણ અને વર્તણૂક ઉપર “કૃપાર્થ રાખતા. રાત્રીએ પણ એ પ્રમાણે કથા વાર્તા અને ઉપદેશ કરતા.”

આ ઉપરથી જણાશે કે તેઓ પોતાનો સર્વ સમય પોતાના કર્તવ્યમાંજ ગાળતા અને એક ક્ષણ પણ નકામી જવા દેતા નહિ, તેમને ન્યારે જુઓ ત્યારે, કોઇ વખત પ્રશ્ન સેવામાં પેરાવાયા હોય, કોઇ વખત સોજાને ઉપદેશ કરવામાં રોકાયા હોય, કે કોઇ વખત ચિંતન કરવામાં ગુથાયા હોય. આહા! તેમનું દર્શન જે સોજાએ કર્યું હશે તે કેવા ભાગ્યશાળી હશે! !

પોતે જે પદ્ધતિએ હમેશા ઉપદેશ કરતા તે પદ્ધતિ પણ વિચારવા યોગ્ય છે. કેટલાક ધર્મચાર્યો કરે છે તેમ, માત્ર પધરામણીમાં જાય તે વખતે જ ઉપ-
 ઉપદેશ પદ્ધતિ. દેસ કરવો, તેથી આચાર્યશ્રીની ઈતિ નહોતી. પરન્તુ, પોતાની પાસે ગમે તે વખતે કોઇ ઉપદેશ સંભળવા આવે, ત્યારે ના પાડતા નહિ.

ઉપદેશ પણ સુમધુર શબ્દોમાં અતિ હિત્સાહ પૂર્વક કરતા અને સાક્ષીનારને જે જે સંકેતો ધાપ તેવું બહુજ પ્રેમોર્મિયી નિરાકરણ કરતા. પોતે મ્હેંટા આપવાથી યુક્ત લક્ષણથી પોતાની વિદ્વતાનું પ્રદર્શન દેખાડવા ઉપદેશ કરતા નહિ, પરન્તુ પોતાને કહેવાનું બહુજ નમ્રતાથી અને સરળ સ્પષ્ટ કરતા. આ સરળતા અને શ્રુતિમધુરતાનું તેમના રચેલા પ્રશ્નોમાં પણ દર્શન ધાપ છે. પોતાની આવી ઉપદેશ કરવાની પદ્ધતિથી અધિકારીના મનમાં ચોક્કસ મુસલમાન સરદારો પણ આકર્ષીત થઈ જતા. અને તેમના ધર્મપ્રચારમાં વિશ્વ નહિ નાંખનાં સરળતા કરી આપતા. એટલુંજ નહિ પણ યજ્ઞક વૈશ્વંવ ધર્મ પણ સ્વીકારતા.

તેમની ઉપદેશપદ્ધતિ સંખ્યાથી એક વાત બહુલી જતી નહિ જોઈએ કે પોતાના સંપ્રદાયમાં અનેક મ્હેંટા રાખ્યા અને સરદારોનકતા, પરન્તુ પોતાના ધર્મનો પ્રચાર કરવાને ઉપદેશ દેવાવના ને રાજ્યાશય લેઈ તેમણે કોઈ ઉપર જુલમ કયો નથી. તેમણે અન્ય ધર્મીઓને નથી દેખાડ્યું કરાવ્યા, નથી તેમને બળાકાળે ધર્મ સ્વીકારાવ્યો, કે નથી અન્ય ધર્મનાં પુનઃદીન નાશ કરાવ્યો. યુદ્ધિમાર્ગના કદા નિરોર્મિયો પણ તેમના અનુભવથી શું એક પણ દષ્ટાન્ત બતાવી શકશે કે પોતાના ધર્મપ્રચાર માટે તેમણે રાજ્યાશયથી જુલમ કરાવ્યો હોય? તેમ કહેવાની તેમને જરૂર હતીજ નહિ. કેમકે, પોતાના વિદ્યા પ્રજાતરમાં અને પોતાની વાણીની મીઠાકમાં તેમને સંપૂર્ણ શક્તિ હતી. છેવટે, તેમની ઉપદેશપદ્ધતિ વિશે જણાવવાનું કે, હાલમાં દેશમાં કહે છે તેમ યજ્ઞક રૂપિયા ભેટમાં મળે તો સાંજુ આપ્યાન કરવું અને યોદ્ધા મંત્રે તો દૂધમાંજ પતાવી દેવું. તેવી તેમની પદ્ધતિ નહોતી, પરન્તુ સિધ્ધને સ્વર્ગમાં ધાવતાં સુધી પોતાની ઉપદેશ ધારા અસખ્યિત વહેવારવતા. વળી, એ જાણવા જેવું છે કે આચાર્યશ્રી કેન્દ્ર પણ સેવકને ઘેર કદીપણ દ્રવ્યોપાર્જન માટે જતા નહિ, પરન્તુ તે સેવક પ્રશ્ન મૂક્ય હોય કહે છે તથા આચાર વિચાર કેમ રાખે છે તે તપાસવાજ તેને ઘેર જતા, ખન્ય છે તે પ્રશ્ન જોઈને જેમણે આચાર્યશ્રીની વાક્યપાત્રું ખાન કર્યું હશે.

પોતે આચાર્ય હોવાથી અને પોતાને ધર્મ પ્રચાર કરવાનો હોવાથી, તેમને ઉપદેશ ઉપરાંત વખતો વખત વાદ વિવાદમાં પણ ઉતરવું પડતું. તેટલા માટે ઘાદ પદ્ધતિ. તેમની વિવાદપદ્ધતિનું પણ આપણે અહિં નિરીક્ષણ કરીશું. તેમને અર્ધદમ્બ ઝાનથી ઉદ્ધત થયેલા યાત્રી પુરાણીઓથી માંડી શકા સમર્થ પાડિતો સાથે વાદવિવાદ કરવાના પ્રસંગ આવતા. પરન્તુ તેમની ડુંખમુદા નિરંતર શાન્ત અને પ્રસન્નજ રહેતી. પોતેતો વાદમાં કોઈ દિવસ પણ તપી જતા નહિ, પરન્તુ સાચો માણસ કોઈ કહે તો પોતે ગંભીર વૃત્તિ ધારણ કરી તેને આપોઆપ સરમાવતા. પોતાની વિદ્વતાનું બીલકુલ અભિમાન હતું જ નહિ. ગમે તે માણસ વાદ કરવાની ઇચ્છા ધરાવે, તેની સાથે વાદ કરવાની અનિચ્છા જતાવતા નહિ. “ હું તો ચ્દારી સાથે વાદ કરવા લાલક નથી, ” એવું વાક્ય તેમના મુખમાંથી કદી નીકળતું નહિ. વળી તેઓશ્રીને વિવાદમાં દાર અનની સરતો પણ પસંદ નહોતી. “ દારો તો આમારો ધર્મ સ્વીકારો, ” એવી ધમ્મણ પણ પોતે કોઈ દિવસ જણાવી નથી. આ જવાબું પરિણામ એ આવતું કે તેમનાથી પાંડિતો જો કે શ્દાત થતા તો પણ તેમના ઉપર પૂજ્યશુદ્ધિ રાખતા પોતાનો ધર્મ સ્વીકારવાને જોમ કરતા નહિ, તેમ કોઈને જહુ આગ્રહ પણ કરતા નહિ. જેમને તેમનો ઉપદેશ પ્રિય થઈ પડે, તેમનું કથન સખ લાગે, અને તેમનો માર્ગ એક લાગે, તેઓ અપાર નિવેદન કરે, અને તેમના અભિનવી આચાર્યશ્રી પોતે પૂરી તપાસ કરે, તારોજ તેમને કશું સેના; એ વાંધા ભરેલું લાગે તો સુધારીને આવવાની આજ્ઞા કરતા.

વાદ કરવાની મર્યાદા પ્રથમ પોતાના શિષ્યોથી જ થતી, અને શિષ્યોથી વાદ કરવા આવનારને સંતોષ થતો, તો પછી છેવટે પોતે માત્ર ઉપદેશ રૂપે થોડુંક બાપણ કરતા; નહિ તો પોતે જાતેજ વાદ કરી સામાને પરાસ્ત કરતા.

તેમની વિવાદપદ્ધતિનું એક ખાસ અંગતમનું લક્ષણ એ હતું કે પોતે સામાને હરાવવા કેમ દિવસ પથ્ય અદ્ભૂત શક્તિનો ઉપયોગ કરતા નહિ; પોતે તો પોતાના વિદ્યાર્થીથી જ છતતા હતા. અલખતા એટલું તો ખરું જ કે સામા માથુસ તરફથી તેવી શક્તિ વાપરવામાં આવી હોય તો તેને પ્રતિકાર કરતા; પણ પોતાના તરફથી કેમપણ વખત તેમણે તેવી શક્તિનો ઉપયોગ કર્યો નથી. ઘટ સરસ્વતીના પ્રસંગે, તેમજ ક્યું હતું. કેટલાક ચોગીયા એક ધડામાં સરસ્વતીની સ્થાપના કરી વાદનો નિર્ણય સરસ્વતી પાસે માગતા અને તેમને સરસ્વતી પ્રસન્ન હોવાથી નિર્ણય તેમના લાભમાં મળતો. પરંતુ આચાર્યશ્રીના વાદ પ્રસંગે સરસ્વતીએ નિર્ણય આચાર્યશ્રીના પક્ષમાંજ આપ્યો હતો !

આચાર્યશ્રીની ઉપદેશ અને વાદપદ્ધતિ જોઈ, પરંતુ તેમના વિજયનો મુખ્ય આધાર કેમ તેના ઉપર નથી. કેમ પણ મહાપુરૂષના વિજયની ખરી આવી, ગુણાવલોકન, તેનામાં રહેલા મહદ્ગુણો ઉપર આધાર રાખે છે. તેટલા માટે આપણે પણ આચાર્યશ્રીના મુખ્ય ગુણોનું અવલોકન આ રચણે કરીશું તો અયોગ્ય નહિ ગણાય. આચાર્યશ્રીનું સમગ્રજીવન સંપૂર્ણ નીતિમાન તથા પરિપૂર્ણ શુભચાળી હોવાથી, તેમના ગુણોનું પ્રયત્નરૂપે કરવું મુશ્કેલ છે. તેપણ તેમ કરવા હું યથાશક્તિ પ્રયત્ન કરીશ. પરંતુ, તેમ કરતાં કેમ દોષ અગર ન્યૂનતા બચાવ તો તે આચાર્યશ્રીના જીવનની નહિ, પણ મહારી જ નિરીક્ષણ અને આલેખન શક્તિની ખામી છે એમ ક્ષમાશીલ વાંચકો જણશે, એવી આશા રાખું છું.

આચાર્યશ્રીનો પ્રથમ અને સર્વોપરિસદૃશ્ય પ્રશ્ન પર અનન્ય ધ્યાનનો છે. આચાર્યશ્રીને પ્રશ્નપર બહુ સુંદર અદ્વા હતી. " ચિંતા કાવિ ન કાર્યા " અને " કૃષ્ણ યઃ મતિ મમ " એ વાક્યો તો તેમના મુખમાં સદા સર્વદા વિરાજમાન રહેતાં. પોતાના સંપ્રદાયનો " શ્રી કૃષ્ણઃ શરણં મમ " એ મંત્રમાં પણ પ્રશ્ન ધ્યાનનો કેવો ઉડેા બાવ રહેલો છે ! પ્રશ્નપરનો સુંદર સર્વ-તો-ધિક રનેહ તેમના પ્રત્યેક અંતરના પદે પદે દરખમાન યાય છે. આચાર્યશ્રી પ્રશ્નનેજ પોતાનું સર્વસ્વ માનતા. તે સિવાય સર્વમાં તેમને ઉદાસીન દૃષ્ટિજ હતી. પ્રશ્નસેવા જાતેજ બહુ પ્રેમ પૂર્વક કરતા. પ્રશ્ન સંબંધ સિવાયની સર્વ જાણતો ગૌણ ગણતા. અંતિમ કાળે પોતાના યુવને કરેલા ઉપદેશ-શિક્ષા શ્લોક કે જોને સ્વ. લલ્લુભાઇ આચાર્યશ્રીનું વીલ કહે છે-તેમાં પણ પ્રશ્ન ઉપરજ અનન્ય રનેહ રાખવાનું જણાવ્યું હતું. આચાર્યશ્રીએ ઉચ્ચ શુદ્ધિવળ પ્રાપ્ત કર્યું હતું છતાં પણ તેમનામાં અદ્વા પણ અવિચલ હતી !

આચાર્યશ્રીમાં દયાનો પણ મહદ્ ગુણ વારસ કરીને રહેલો હતો. દુઃખી મનુષ્યોને જોઈને તેમનું હૃદય દ્રવી જઈ; અને તેમનું દુઃખ દૂર કરવા અદ્વનિશ મગતા. ધાર્મિક અધિગતિને લીધે આધિ-વ્યાધિ વજેરથી ભેડાને પીડતા જોઇ તેમનો ઉદ્ધાર કરવા ઉદ્ધત યથા એજ તેમના દયાળુ હૃદયનો સખજ દયા.

પુરાવો છે. માત્ર મનુષ્યોજ નહિ પરન્તુ સર્વ પ્રાણીઓ ઉપર તેમની નિત્રીમ કૃપા હતી. પોતાની પરિક્રમામાં એક વખત એક મૃગનું બચ્ચું, તેની માથી વિષ્ણુનું પહેલું મળતાં તેના ઉપર દયા લાવી તેને પામ્યું હતું. નર્મદા નદી આગળ એક શિકારીને એક મૃગ મારતાં જોઇ, પોતે દયાદ્રવિત્તથી તે શિકારીને ઉપદેશ દેખે સુધાર્યો હતો અને તે મૃગનું બચ્ચું છે. કામ્યું હતું. વળી, પોતાના પ્રવાસમાં અંબાજી અને બદુચરાજી માતાના રચનમાં ધર્મને નામે આપાચાર કરી, અનેક નિર્દોષ પ્રાણીઓના વધ યતા હતા, તે અટકાવવાને પણ પોતે ઉપદેશ કર્યો હતો. આ પ્રમાણે દયાળુતા તેમના જીવનના અનેક પ્રસંગોમાં પ્રતીત થાય છે.

ઉદાર હૃદય વિના દયા રહી શકતી નથી. જેમનામાં દયા હશે તેમનું હૃદય પણ અતિ

હૃદયોદાયં.

ઉદાર હશે. આચાર્યશ્રીનું હૃદય પણ અતિ હિત અને ઉદાર હતું. ઉદારતાનું લક્ષણ સર્વ પ્રત્યે સમદષ્ટિ છે. ભક્તિમાર્ગમાં શાસ્ત્રીપદદિગ્ધિ ઉચ્ચ નીચનો ખીલકુલ ભેદ નહિ હોવા છતાં, તેમાં પ્રથમ ઉચ્ચવર્ણના દિગ્ધિના સિવાય કોઇને અધિકાર મળ્યો નહિ. પરન્તુ, તેમ યવાથી આર્ય પ્રજાને મોટો ભાગ ધાર્મિક સંસ્કારથી ખીલકુલ દોરા રહ્યો હતો; અને તેનું પરિણામ આચાર્યવર્તની અનેક રીતે અધોગતિ યવામાં આપ્યું હતું. આવી સ્થિતિ જોઇને આચાર્યશ્રીએ પોતાના ભક્તિ માર્ગમાં અધોગતિ પણ સમનાધિકારી ગણ્યાં, એટલુંજ નહિ પણ તેમની હૃદયોગતિએ યવનોને પણ બહુધાર કર્યાં નહિ. અલખત, યવનોને આર્યજાતિમાં સ્વીકારી, આર્ય જાતિવનો બંધ કરવા આચાર્ય શ્રીએ પ્રયાસ કર્યો નહિ; પરન્તુ જાતિ અચ્છ રાખવા છતાં પણ તેમનું હૃદયોદાય ધાર્મિક લાભો ભોગવવા યવનોને પણ ના પાડી શક્યું નહિ. અસીખાં પદાણુ આદિ યવનોને પણ પોતાના પ્રમુખ સેવકો તરીકે સ્વીકારતાં જે હૃદય સંકાપ ન પામ્યું, તે કેટલું નિરાળ, કેટલું હિત અને કેટલું ઉચ્ચાચારી હશે !

હૃદયની આવી ઉદારતાને પરિણામે આચાર્યશ્રીની સત્યપ્રિયતા અને ન્યાયદષ્ટિ પણ અતિ તીવ્ર યદ હતી. ભ્રમણવત જેવા મંથમાંથી પણ ક્ષેપક ભાગ પારખી સત્ય પ્રિયતા અને તેને હિંમતથી જાહેર કરવાની ઈર્ષા તેમની સત્યપ્રિયતાને ઉત્તમ દર્શાવ દષ્ટિ.

નમુનો છે. પોતાના અમુક દોષો પણ સ્વીકારી તે પ્રકટ કરતાં સહાચાર્ય નહિ. “ અન્તઃકરણ પ્રભાષ ” તેનો યોગ્ય પુરાવો છે. પૂર્ણમક્ષ નામના ક્ષત્રિયે શ્રી ન્યાયજીનું મંદિર બનાવવા ખામ્યું હતું, પરન્તુ તેની પાસે પૈસા ખુટવાથી તે મેળવવા તે પરદેશ ગયો; તે દરમ્યાન ખાન્ય લોકોએ તે મંદિર પૂર્ણ કરવાની ઇચ્છા બતાવી, પણ આચાર્યશ્રીએ પૂર્ણમક્ષને પુછ્યા સિવાય તેમ કરવાની યોજના ના પાડી. આ દશાન્ત તેમની ન્યાયદષ્ટિને પુરાવો છે. વળી, સેવકોને અમુક બાબત અગ્રિય લાગશે માટે કહેવી નહિ, પરન્તુ સેવકોના આચાર ઉપર પોતે સખત દેખેરખ રાખતા અને કંઈ કોય જજાય તો તે સુધારવા આજ્ઞા કરતા.

પોતે સેવકોના આચાર-વર્તન ઉપર દેખેરખ રાખતા, એટલુંજ નહિ, પણ પોતાનું

**અપદેશ પ્રમાણે
આચાર.**

વર્તન પણ પોતાના ઉપદેશને અનુરૂપજ રાખતા. શિક્ષક વિદ્યાર્થીઓનું વર્તન યોગ્ય થતાં ગમે તેટલી સખતાઈ રાખે, પરન્તુ પોતાના વર્તનમાં સિધ્ધતા દાખવે તો, વિદ્યાર્થીઓનું વર્તન કોઈ દિવસ સુધેર નહિ. જેમ આચાર્યશ્રી પ્રજાની સેવા પ્રતિપજ કરવાનો ઉપદેશ કરતા તે

પ્રમાણે પોતે પણ ઉપદેશ અને કથા વાર્તાના સમય બાદ કરતાં બાકીના સમયમાં સેવામાં જ પ્રવૃત્ત રહેતા.

આચાર્ય થવાના મહાન સદ્ગુણોમાં નિર્લોભતા પણ એક આવશ્યક ગુણ છે. હાલના કેટલાક આચાર્યોની નિષ્ફળતાનું એક એ પણ કારણ છે કે તે સદ્-નિર્લોભતા. ગુણ તેમનામાં લગભગ મૂતપ્રાપ્ત અવસ્થામાં છે. આચાર્યશ્રી પોતાને મટે તો કંઈ પણ હેતાજ નહિ. માત્ર ઠાંકારજીના ઉપયોગ માટે સેવકો કંઈ આપે તો પોતે હેતા. અને તે પણ નહિ કે આમદથી માગીને પણ સેવકોની સ્વતઃ શ્રદ્ધાથીજ, અશ્રદ્ધાપૂર્વક આપેલાનો સ્પર્શ પણ કરતા નહિ; તેમજ પોતાનો સેવક ન હોય તેની પાસેથી પણ કંઈ સ્વીકારતા નહિ. વિદ્યાનગરના કૃષ્ણદેવ રામજી અટળક સંપત્તિ આપવા માંડી તેનો અગોચર નહિ કરતાં વિદ્યાન બ્રાહ્મણોમાં વહેંચી દીધી, તેના કરતાં વિશેષ નિર્લોભાર્થિત કેવી હોઈ શકે ? ગર્જુર વનમાં શિષ્યો પાસેથી દ્રવ્ય લેઈ મોજ મગ્ન ભોજવતો કોઈ એક મહાંત મૃત્યુ પામતાં અજગર ચણેલો અને તેના શિષ્યો કાઠીઓ યદ્ય તેને ફોડી ખાતા હતા, તે જોઈ આચાર્યશ્રીનું હૃદય કેવું પિંજ થઈ ગયેલું, અને તે વાર્તા શિષ્યોને કહેતાં, તેમનું હૃદય કેવું પીગળી ગયેલું, તે તેમનું જીવનચરિત્ર વાંચતાર પ્રત્યક્ષ કરી શકે છે ! આ પ્રસંગ પણ શું સૂચવે છે ?

નિર્લોભતા ત્યારજ અખાધિત રહી શકે કે મનુષ્ય પોતાનું જીવન સાદાઈમાં ગાળે. બધું ઠાઠ માટે દ્રવ્યની જરૂર પડતાં નિર્લોભતા તૂટતાં વાર ન લાગે. આ-સાદાઈ. ચાર્યશ્રી કોઈ દિવસ બાજા આડંબર પસંદ કરતાં નહિ, પરંતુ હંમેશાં સાદાઈજ પસંદ કરતા. પોતાનાં આમૂલ્ય અને આભરણ જેમ બને તેમ બહુ સાદાંજ રાખ્યાં હતાં. હાલના જેવો રાજવંશી ઠાઠ માટે તેમણે રાખ્યો જ નહિ હતો સ્વ. લલ્લુભાઈના જન્માવવા પ્રમાણે તેમનો પોપાક માત્ર ધોતીઈ અને ઉપરજોજ હતો. જેમ પોતાની જાત મટે તેમને બહુ ઠાઠ પસંદ નહિ હતો, તેમ પ્રજ્ઞસેવામાં પણ ખીલકુલ ઠાઠ હતો નહિ. પ્રજ્ઞને સુંગર પણ સુંજની માળા અને મોરપીગ્જને મુકુટ ધરાવતા તો ખીજા ઠાઠની તો વાતજ ચી ? સેવકોને પણ સેવામાં જેમ બને તેમ સાદાઈજ રાખવાઈ કહેતા. રામદાસ વેષ્યવે સેવાનો ઠાઠ વધારી કેવું કરેલું તેને પોતે બહુ ઇપકો આપ્યો હતો તે સર્વ વેષ્યવોને વિરિતજ છે.

સાદાર્થની સાથે નિરભિમાન પણ તેમનામાં અત્યંત હતું. પોતે એક મહાન આચાર્ય હતા, પરંતુ તેમનામાં ખીલકુલ ગર્વ નહિ હતો. નેજામી સાધારણ નિરભિમાન. વેષ્યવની માફક પ્રજ્ઞની સેવા કરતા. હાલના કેટલાક ધર્માચાર્યો પોતાની રહેજ પ્રજ્ઞસા યદ્ય તો ગર્વિષ્ટ યદ્ય કર્તવ્ય વિમુખ યદ્ય જાય છે, પરંતુ આચાર્યશ્રીને અભિમાનનાં પ્રતિષ્ઠા અનેક કારણે મળતાં, તોપણ પોતે કોઈ દિવસ કર્તવ્યમાં પ્રમાદ કર્યો નથી, ઉપદેશમાં પણ વેષ્યવોનાં લક્ષણ ગણાવતાં દીનતાને મુખ્ય સ્થાન આપ્યું છે. હાલના કેટલાક ઉપદેશકો અભિમાન વૃત્તિથી એક બીજાને તુલ્ય ગણે છે, પરંતુ આચાર્યશ્રી ઇંગ્લાજના પોતાના સમકક્ષીન આચાર્ય શ્રી કૃષ્ણ ચૈતન્ય (ગૌરાંગપ્રભુ) તરફ બહુ માનની નજરથી જોતા. તેમની ભક્તિ વિષે પણ તેમને બહુ હંચો અભિપ્રાય હતો.

(અપૂર્ણ.)

શ્રી ભક્ત.

અધિપતિ અને પ્રકાશક.
વ્યભીતરામ લક્ષ્મીરામ
પંડિત.
રાયપર-અમદાવાદ.

સોલ એજન્ટ અને પ્રતિનિધિ
છોટાલાલ મગનલાલ
ત્રિવેદી.
શ્રી ભક્ત મોર્ફિસ-અમદાવાદ.

લવાજમ અગ્રાઉપી.

હિંદુસ્તાનમાં.

રૂ. ૩-૦-૦

હિંદુસ્તાન બહાર.

રૂ. ૩-૧૨-૦

વૈશાખ જ્યેષ્ઠના અંક બહાર પાડવામાં વ્યવહારિક પ્રવૃત્તિમાં રો-
કાણુ થવાથી વિલંબ થયો છે. જેને માટે સુજ્ઞ વાચકો ક્ષમા અર્પશે,
અધિપતિ.

ભક્ત સચિત્ર માસિકના

ગ્રાહકો મેઝવવાનું કામ કરવા મરજી હોય તેમણે નીચેને
સરનામે પત્ર વ્યવહાર કરવો.

પોતાના વ્યવહાર માટે પૈસા કમાવા ઉપરાંત સા-
હિત્યની સેવાનું મહદ્દ પૂણ્ય પણ તેઓ મેઝવે છે. વઢી
પ્રજામાં ધર્મ-જ્ઞાન-યોગ-ભક્તિ અને વ્યવહારનું ઉચ્ચ
પ્રકારનું જ્ઞાન ફેલાવે છે.

સારું કર્મશન આપવામાં આવે છે. લલો:-

સો. ધમ. ત્રિવેદી.

શ્રી ભક્ત સચિત્ર માસિકના સોલ એજન્ટ.

ચાંદ્યા સ્ટ્રીટ, અમદાવાદ.

જીવન અમૃત

પીલ્સ.

શક્તિની ચોક્કશ

દવા છે.

તમામ જાતની નબળાઈને દુર કરી શરીરના દરેક ભાગને પુરતી શક્તિ આપે છે. આ જીવન અમૃત મીલ્સ પહેલે દિવસે અદ્ભુત અમરકાર જણાવે છે. એના વધુ ઉપયોગથી વીર્ય વૃદ્ધીને ઘટ બની કબજે રહી શકે છે.

કો. શીશી ૧)ના રૂ. ૨).

વિજલીક બામ.

સંધીવા તથા સંધીને દુખાવો, હાથ ખાલી કળતર, કમર તથા ગાથાનો દુખાવો, આંધા-શીશી, સરદી, સળેખમ, છાતી તથા શરીરના કોઈપણ ભાગમાં દુખાવો, ઝીઝી ઝીઝી કળતર, દમ, હાથિયુ, સોજો, વીગેરે જીવ દુખણ દરોપર આ વિજ-લીક બામ સમગ્રાણ અસર કરે છે. ખરીદતી વખતે શીશી પર રજીસ્ટર નં ૭૭ જેમ્સ લેજ. કી. શીશી ૧)ના આના આદ.

અદ્ભુત અંજન.

આંખની ગરમી, આંખનું દુખ-તું, આંખમાંથી પાણીનું ઝરવું, રતાધિગાપણું આંખ ડાંખી પડવી, અજવાળાથી અંતર્ગ જરવું પાંપણોનું ખરવું, ધુલ્લો, ખીલ, હાલી, નજલો, વગેરેમાં આંખનાં નાના મોટા તમામ દરોને બ્ર-હ્મથી આરામ કરે છે, ખરી-દતી વખતે શીશી પર સરકારી રજીસ્ટર નં ૭૭ જેમ્સ લેજ. કી. એ. તે. શી. ૧ નો રૂ. ૧૧

 પત્ર વહેવાર નીચેના સરનામે.

જીવન અમૃત ઑફીસ. મુંબઈ નાં ૩.

ઈમારતો વાળાઓને ખુશખબર.

મીસી પ્રાગજી ગણેશ એન્ડ સન્સની કાપર પ્રેડ પલાર્ટરની સીલીંગ વાપરે કે જેથી તમારા ઘરોને સ્લાબ આવી આવડે બમારો.

અમેએ ગવર્નમેન્ટ ખાતાઓ, રાત રજવાડાઓ, તેમજ નામાદીત ખીલડીગોમાં કામો કરી આપ્યાં છે તે બદલ પુષ્કલ સર્ટીફિકેટ અમેને મળેલા છે, એટલુંજ નહીં. પરંતુ હાલમાં નામદાર સહેનશાહ પાંચમા નંબરના રાજ્યસેવક પ્રસંગે અમેને ખતાવેલા સર્વોત્તમ નમુનાઓ માટે આદ તથા સર્ટીફિકેટ મળેલ છે. વધુ વીગત માટે લખો.

પ્રાગજી ગણેશ એન્ડ સન્સ. જનરલ કન્ટ્રાક્ટર ઓફીસી પલાર્ટર જોડે પેરીસ ડેકારેસન નં. ૧૨૭ અલીકેમરટ્રોટ બમરી મોહાની પાછળ મીસી મોહાસો મુંબઈ.

સુંદર સોદાગર.

કીમત. રૂ. આ પૈ.

- એક ઐતિહાસિક રસિક નવલકથા, ચંકરતું પ્રમત્ત થયું, ઘોડાની સોદાગરી, લખોશીઆનું પર્મોદા, તીર્થયાત્રા વગેરે રસિક વર્ધનથી ભરપૂર ૨-૮-૦
 - ર. શાન્તાલ નાટકનું ભાષાંતર તરવીર તથા ટીકા સાથે. ૧-૮-૦
 - જગદુ ચરિત્ર—પ્રખ્યાત જગદુસ મહામાની જીવનકથા, મુનીમદારાજ શ્રી મોદનલાલજીને અપેક્ષ કરેલું. ૧-૦-૦
 - તીર્થયાત્રા વર્ધન—સારે ધામનાં તીર્થનાં સ્થળોનું વર્ધન ઐતિહાસિક કથા સાથે. ૧-૮-૦
- જમાગપ લેનારને સાર કમીશન મમશે દપાવ ખર્ચ જુદું.
મગનલાલ દલપતરામ ખખખર,
રાવસાહેબ ખખખર ગિલ્ડિંગ્સ. ગિરગામ, મુંબઈ.

—ૐ—

મગજને શક્તિ

ખરી અને શુદ્ધ દેશી દવાઓ ખનાવવાનું

આપનાં બાહ્ય રસાયન

મુંબઈ ઇલાકામાં આ એકલ

ક્રી. રૂ. ૧—૦—૦ શુદ્ધ. ૫૦.

કારખાનું છે કે અર્થ

સ્થિતિની આગા જોગી, આગોકાને

માટે ઉત્તમ ક્રી. રૂ. ૦—૮—૦ એ ઉપ

રાંત પાચનની, ખાંસની, લુલાખની વગેરે

તમામ રોગ ઉપરનાં શાસ્ત્ર સિદ્ધ ઔષધો

મળશે.

વર્કસ. મુંબઈ-૧૩.

ધણું છવો લખતરના નેક નામદાર ઠાકોર સાહેબ.

વિનંતિ કે મારા મિત્ર અને છવદવાના જાણીતા દિગ્ગમજી રા. રા. લાલચંદર લક્ષ્મી-શસ્ત્રી આપ દવાણુ સાહેબના મેહેરમાન વાઝાયાન મુખ્ય કારભારી સાહેબ રા. રા. મગજનાલ શ્રીશુવનદાસ તરફથી તેમને મળેલા તા. ૧૦-૨-૧૯૧૩ ના પત્રમાંથી નીચેના ધણા આવ-કારદાયક સમાચાર અને લખી જણાવ્યા છે:—

“ કાઠીયાવાડ વેછટેરીયન સોસાયટી સંબંધમાં ‘દયા ધર્મકો મૂલ હુપ’ એ કેહેવ-તવાણું પ્રસિદ્ધ પત્ર અહિંના નામદાર ઠાકોર સાહેબ શ્રી કરણસિંહજી રા. રા. જી. આઈ. ના નામ ઉપરનું આવતાં વર્ષી તે નામદાર ધણા ખુશી થયા છે. અને જવાબમાં આપને જ-ણાવવા આજા કરી છે કે ખુદ પોતે, રાજ્ય કુટુંબ, અને લાભાત, તથા પ્રત્ન વર્ગ, આજા સ્ટેટમાં વેછટેરીયન છે. માંસાદાર કેઈ કરતું નથી.

“ એવી વિશેષ જાણી આપ ખુશી થશે કે પોતે કારતની પવિત્ર જુમીનાં ચાર ધા-મની વાત કરી પધાવો પછી કારને વળે. આપવાનો રીવાજ સને ૧૮૧૬ થી બંધ પાડયો છે. એટલુંજ નહિ પણ સ્ટેટની હદમાં પિકાર કરવાની રૂપર મતાર્થ કરવામાં આવી છે.

પ્રાર્થના.

ઉપરના અતી આવકારદાયક સમાચાર વાંચીને, આપ દવાણુ સાહેબના સ્ટેટમાં જેવી રીતે સતકુળ ફેલાયો છે, તેવી રીતે બીજાં તમામ દેશી રાજ્યોમાં પણ છવદવા સર્વત્ર ફેલા-ય. તથા ખીચારાં નિર્દોષ, નિરાધાર, બીકણ, પણ પશુઓનાં ખારા ખાણુ બચાવવામાં આવે એવી મદારી પ્રાર્થના છે.

આપ દવાણુ સાહેબ જાણીને ખુશી થશે કે, વિરાજતમાં ઠાકોર સેંકડો સાહેબો તથા મ-હારો મોસ ખાતાં નથી તથા બીજાં કોઈને માંસાદારના ત્યાગ કરવાનો બોધ આપવા માટે લંડન, મેન્ચેસ્ટર, એડીનબર્ગ, સિરપુલ, વિગેરે સ્ટેટોમાં વેછટેરીયન મંડળીઓ રચાવી છે. અને તે દવાણુ મંડળીઓ ધણું સુનિષ્ઠાત કામ કરે છે.

તા. ૧૯ મી માર્ચ ૧૯૧૩.

શ્રી છવદવા રાનપ્રસાદ રૂડે આચાર્ય.

૩૦૯, 'સરાર' ગામર, મુંબઈ, ૧૦-૨.

‘આપનો સેવક,

લલ્લુસાઈ શુભામચંદ ઝવેરી.’

આલ. મેનેન્ડર, શ્રી. છ. દ. યા. પ્ર. રૂ. મું.

નવી જાહેરખબર.

તાલપત્રીઓ વેચાતી અને ભાડે લેનાર વેપારીઓને ખુશખબર.

દરેક જાતની તાલપત્રીઓ પુરી પાડનાર ૪૦ વરશનો જુનો
અને પ્રખ્યાત.

દરેક જાતની નવી તાલપત્રી અને પડદા ઓર્ડર આપનારાઓ માટે
ખાસ નવીન સુધરેલી ઢબ મુજબ બનાવીએ છીએ.

શા. ત્રીકમજી ઉકેડા માલશી (ખોજા.)

તાલ પત્રીના કંટરાકટર અને કમીશન એજન્ટ ડૉ. માલવી બંદર ખારેક બગર જોત
દેરાશર નીચે દુકાન.

રીપલાઇ કાંઈ અશવા ટીકટ વગર જવાબ મલશે નહીં.

શક્તિની દવાઓમાં જાણીતા થયેલા

ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટની રામબાણુ દવાઓ.

રાજવંશી નવરત્ન યાકુતી. ગોળી ૪૦ કી. રૂ. ૧૦

દરેક જાતના ધાતુવિકાર દુર કરી પુરી મરદાઇ આપે છે.

રાજવંશી સાંઢાનું તેલ. સાંઢા છાપતુ કી. રૂ. ૫ શી. ૧

(નસોને મજબુતી આપનાર)

કુમારી આસવ. ૪ ઓસ બા. રૂ. ૨

સ્ત્રીઓના ગરભાશયના દરેક રોગ સાફ કરી નિયમસર અટકાવ
લાવવાને માટે જગજાહેર દવા છે.

શક્તિની દવાના જાણીતા } ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટનું દવાખાનું.
જાણીતી માહોલો. મુબાઈ.

જુવાની

રસ્તમી બળ

—અને—

મરદાઈ તાકાત ગઈ હોય તો

—એમ. ઇ. હકીમની બનાવેલી—

ચકિતની ગોળીઓ વાપરવામાં બહુજ ઉત્તમ અને ફાયદાકારક છે.

આએ ગોળીના વાપરનારોએ તેના ઉત્તમ ગુણોની ખાતરી કરવા બાદ પેલાંના હા-
નરો લાગતા વળગતાઓમાં ચાલું કીધી છે, અને તેને ૫૦ રૂપીઆની માફતી અને તેવીજ
બીજી દવાઓ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક છે એમ કબુલી સુકયા છે.

આએ દવા કુચ્છાના પ્રખ્યાત ડાક્ટર લુકમાને હકીમના ઉત્તમ ગુરુકામાંની એક ઉ-
ત્તમ બનાવે છે, માટે વાપરી ખાતરી કરો.

તમારી જુવાનીપણાની નબળાઈ દુર થશે. દીર્ઘ મહેલી નરો મજબુત થશે, બીમારીથી
સોડી તથા ચકતી ઓછી થઈ હશે તો તે ચકિત વધારશે અને ઓછી માદશકિતને ખીલ-
વીને મજબૂતી નબળાઈ દુર કરશે. અને તેવાજ બીજા ચકિતને લગતા દરદો માટે બહુજ
ઉત્તમ છે, માટે દરેક જણે વાપરવાની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે તેથી એક નહિ પણ અનેક
સાધારણ દરદો દુર થશે.

૪૦ ગોળીની શીશી ૧ નો ર. ૧—પોસ્ટેજ ભુલુ.

લખો:—એમ. ઇ. હકીમ. સીધપુર—નોર્થ ગુજરાત.

—સફેદ ખાલ કાળા કરવા માટે—

—તદન નંબી શોધ—

વેદન કું. હું બનાવેલું. — અતિ ઉત્તમ.

હેઅર ગ્રાવર (સોલ્યુશન)

૧૫ દીવસ સુધી ખાલ ઉપર નિયમિત લગાડવાથી ગમે તેવા સફેદ ખાલ કાળા કરી
નાખશે અને માથામાં પડેલી તાલની જગાએ ફરી ખાલ પેદા થશે અને કાળા ખાલ ધડી
ધડી સફેદ થવાની તમારી બધી પંચાલી દુર થશે એટલે પછી તમે.

જુવાનજ દેખારો! ખરું કે?

આએ સોલ્યુશન તેના ઉત્તમ ગુણ માટે સધારણ રીતે ધરેપર વપરાય છે.

કારણ કે:—તેથી મગજને ઘણીજ હંડક મળે છે અને ખાલોને નરમ રેશમ જેવા અને
ચળકતા બનાવે છે, તો પછી તે કરતાં

વધારે શું બેઠએ છે?

કીમત બાદથી આકાશ રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ ભુલુ.

લખો—વેદની કું. ખાલ જગત, } મુંબઈ

અમરો મેસર્સ હરજી ગુજરાતી કું. જુમામસજીદ-મુંબઈ.

ડોંગરેનું

ખાલામૃત-

નાનાં ઓઝરાં ખોને માટે
અકસીર દવા

હાલ અમારા ખાલામૃતની ઘણી નકલો નીકળેલી છે,
માટે અમારું ખાલામૃત ખરીદતી વખતે તે ડોંગરેનું જ છે,
એ વીચે ચોક્કસ ખાત્રી કરી ખરીદવું.

ખાટલીની કીમત ૧૨ આના, ૮. ખ. ૪આના.

ડે. ડી. ડોંગરેની, કુ. ગીરગાર્ગ—સુખધ.

ખાલોનું ઉત્તમ રીતે જતન કરવા.

—માટે—

નારાયણ હેઅર ઓઈલ.

સરવેથી ઉત્તમ સાખીત થઈ ચુક્યું છે.

આજે તેલ તમારા ખાલોનું દરેક રીતે જતન કરશે, ૧૫ દીવસ ચાહું
વાપરવાથી તમારા સદેહ ખાલ એકદમ કાળા રહેશે અને તે ફરીવાર સદેહ થશે
નહિ. માથાનો દુઃખાવો દુર કરી મગજને પુષ્ટી આપી ચાદદાસ્તને તેજ કરે છે.
કીમત મોટી શીશીના રૂ. ૭-૦-૦, મધ્યમ કદની શીશીના રૂ. ૧-૧૨-૦, નાની શીશીના રૂ. ૧-૦-૦.

ખાંસીની અકસીર ગોળી.

આજે ગોળી મોઢામાં રાખી સુસવાથી કોઈ પણ ખાતની ખાંસી તરતજ નરમ પડી જશે.
કીમત શીશીના આના ૬.

—દરેક ઘરમાં રાખવાની ખાસ જરૂર છે—

લખો:—પી. ડી. ડોંગરે, હવારાફલી—સિદ્ધપુર—નોર્થ ગુજરાત.

Yours truly,
 Mahadev B. Kamthariaker.
 E.M.E.; N.D. &c.

श्री. महादेव प्रभात, ए. ई. ए. ई. (न्यायाधीश).

(न्यायाधीश न्यायाधीश प्रभात प्रभात.)

The Advantages

OF

"Vegetarian Diet."

(By: Dr. Mahadev Prasad, M. A., B. A., D. Sc.)

"He may live without books--
 What is knowledge but grieving?
 He may live without hope--
 What is hope but deceiving?
 He may live without love--
 What is passion but pining?
 But where is the man who could--
 Live without dining?"

In the above humorous and pithy words of Owen Meredith, there is an evident under-
 current of strong common sense, and
 Diet is a ques- matter-of-fact reasoning. Because
 tion of supreme importance. the great motive power of animal
 life is hunger. The most important
 activity of animal life is the satisfaction of hunger.
 Hunger is nature's chief device for the preservation of

her little children, the crawling, swimming, flying, creeping things of the plain and the jungle, the sea and the air. They are hungry and they eat. They eat and they live.

The organism of the animal is practically an appendage to the alimentary apparatus; eyes to see, ears to hear, olfactories to scent-food; legs to go in search of, hands to pluck and hold, teeth to rend and chew, taste to distinguish—food. The life of the animal is an unceasing struggle to obtain food; and through this effort comes all his development and evolution. Thus the mythological commandment—"Thou shalt earn thy bread with the sweat of thy brow"—has proved to be rather a blessing in disguise and not a curse.

Once, while discoursing on the importance of a proper selection in dietetic matters the writer was abruptly interrupted by a by-stander. "But," says the critic, "I eat just what I like—just what tastes good." To this I replied, "Exactly; and so do the pigs! sensible people, gifted with reason, and a fair degree of common-sense, eat that which is nourishing and healthy. Tastes and appetites must be trained and drilled and brought into subjection to the judgment and the true science of life." Because, to satisfy the appetite is always safe, but to pander to the palate is never safe. The satisfaction of hunger means life; but the gratification of the gustatory sense means weakness and disease. So the very organs of mastication by which man is enabled to live become the instruments of his destruction—veritably the jaws of death.

This brings us to the memorable remark of Dr. Alexander Haig, M. A., M. D. &c. in the preface to the first edition of his "Diet and Food," where he says that "in diet lies the key to nine-tenths of the social and political problems that vex our nation and time." This view is well endorsed by the celebrated physiologist Prof. Moleschott, who says that "One of the

most vital questions of the day and which the physician will be called upon more and more to answer properly and intelligently, is the question of how to acquire and maintain a state of pure blood within the body, since we must admit the fact that the health of our bodies, of our offspring and even of our thoughts is dependent upon a pure and healthy blood supply and in the same manner that these things are dependent upon pure blood so is pure blood dependent upon proper nourishment." So also says Dr. Benedict Lust, N. D. Editor of the Naturopath: "Admitted or unadmitted, the greater part of our ugliness, nervousness, mental disorders, crime, vice and sin, if brought down to a fiscal analysis, would be found to be the result of our unnatural diet. If we are to regenerate mankind mentally, morally, and physically, and what is more, save the coming generations from our own follies, we must make diet the foundation of our reform."

The battle for supremacy which is now going on in all fields of human endeavor has more than ever brought the question to the front: "How shall we live to develop the greatest energy and perseverance mentally and physically and at the same time enforce our resistance against weariness and disease!" The interest in solving this problem is growing deeper every year, and there is no doubt that man can wonderfully increase his capacity for work with brawn and brain by proper selection of his food according to the principles of physiology and hygiene. Thus it is that the health and welfare of nations, as well as of individuals, depend on rational nutrition.

Now, the first requirement of a hygienic diet is its quality of being clean, pure, and free from xanthins, uric acid and other products of tissue waste. Purity in food, as well as in other matters, is indispensable to health. Truly, therefore, doth Dr. Robert Bell M. D., F. R. F. P. S., &c., remark in his "Cancer Scourge": "It is an old saying that 'Cleanliness is next to Godliness,' and it is equally true that filth is incompatible with health. A pure mind and a pure body are the embodiment of true religion,

and we should never permit ourselves to forget there is a religion which pertains to the welfare of the body, as well as that which concerns the soul and the future state." This view is corroborated by all the great minds of the past and present. To quote a few examples:—

The Ayur Ved or the "Science of Life," which is the oldest medical treatise in the world declares in trumpet tones:—

सर्वेषामेव रोगाणां निदानं कुपिता मलः ।

सत्यकोपस्यतु मोक्षं विविधाहितं सेवनम् ॥

Which means that the cause of all diseases, physical as well as mental, is filth in its varied forms, which becomes agitated and ferments in the body by improper food and drink, giving rise to diverse diseases, chronic and acute.

Lord Zurthustra has declared: "Purity is for man, next to Life, the greatest good."

Out of the seven jewels of the Good Law in the Buddhist Order, the jewel of Purity holds the first and foremost place.

Mrs. Annie Besant, the present President of the Theosophical Society, and author of innumerable works, says in her 'Man and his Bodies': "The body is an instrument which is to be refined, to be improved, to be trained, to be moulded into such a form and made of such constituents as may best fit it to be the instrument on the physical plane for the highest purposes of the man."

"Purity," says Dr. T. L. Nichols, M. D., "is but another name for health." and "The pure, strong body resists all disease-influences."

Says Dr. Playfair that "the one condition of health is cleanliness—pure air to breathe, pure food to eat, pure water to drink; the one cause of disease is filth."

The Holy Bible ordains that we should "Cleanse ourselves

from all filthiness of the flesh and spirit, perfecting holiness in the fear of God." (2 Corinthians VII, 1)

The Apostle Paul said—"If any man defile the temple of God, him shall God destroy, for the temple of God is holy, which temple ye are."

Now, it is a patent fact of physiology, that in the bodies of all living creatures, two distinct and opposite processes are going on, viz, anabolism or assimilation, and catabolism or a downward change in tissue. It is for the due maintenance of these two very vital processes of life that food, drink, air, and light are daily demanded by the organism, and health means an exact balance of these two processes. In health, food is taken into the stomach, carried through the whole alimentary canal, is chemically acted upon in various ways, the dregs therefrom are excreted as feces, and the useful part assimilated, and changed into living tissue, which at last gets torn down and destroyed by work internal and external to the body; and excreted as urea, uric acid, carbonic acid gas &c. Thus even in the healthiest animal, half of his body weight consists of matter which is in a state of downward change—matter which is turned to ashes, so to say, useless and poisonous to life and requiring an early excretion. It is thus evident that even when a healthy animal is killed and its flesh used as food, half of the latter will necessarily consist of poisonous products useless to life, and productive of painful ailments. Add to this the almost universal unhealthy, diseased condition of animals that are slaughtered for their flesh, which renders such a food doubly and frightfully unfit for human consumption. Moreover, as the old adage goeth "One being's meat is another being's poison" and

Animals eat certain plants, which to them are harmless, but the flesh of animals eating these proves poisonous to man.

therefore many sorts of substances and plant-products that the animals and birds eat as food with impunity, or rather, with profit, prove distinctly harmful when eaten by man. For this reason the flesh (and even the milk) of animals eating some sorts of food poison the consumer thereof. To the disbeliever in this fact, I would advise to refer to an article in the "Edinburgh Medical and Surgical

Journal" of July 1844, wherein it is clearly stated that "It is observed that in America there are certain regions extending for many miles in length and breadth on the herbage of which if an animal feeds, its milk and flesh acquires poisonous properties, yet itself enjoying tolerable health."

Besides urea, uric acid, and other poisonous products, the flesh of animals very often contains trichinae, a species of entozoa. When such diseased flesh often contains trichinae and other pathological bacteria. When such diseased pork is eaten, these parasites multiply in the intestines, and migrate to the muscles, causing death.

The sickening filthiness of the shambles and the indescribable monstrosities inseparable therefrom, I shall have occasion to refer to later on in the course of this essay, so that here I have made only a passing remark regarding the immensely unhealthy surroundings and sources of meat.

The horror of torturo and impending death so very much vitiates the blood and all other humors of the animals in slaughter-houses, that subsequently when the flesh of such horror-stricken animals is partaken of as food inevitably acts as a prolific source of innumerable diseases.

The storing, packing and preserving of meat add immensely to the filthiness and impurities of the flesh

Packing and preserving of meat
diet.

necessitate the addition of harmful chemicals.

Now, by the way, to give some idea of the innumerable sorts of creatures who are forced to find in the human stomach so early and unwelcome sepulchre or burial ground, let us step intently into the kitchens of our flesh-eating neighbors. John, Chinaman feasts his stomach on cats, dogs, warf-rats, sea-slugs, sharks, bats, and caterpillar soup. Anstr-

Man as an omnivorous monster.

lians, and many other people, eat snakes, kangaroo rats, mice, maggots, etc. A traveller among the Indians of the Rocky Mountains, or a guest of the people of Zaozibar, will smack his astonished lips over puppy stew. One who visits Africa, may have a plate of tender young mokey; while the people of the Arctic treat their visitors to a diet of putrid seal's flesh, putrid whale's tail, reindeer's chyle, train-oil, whale's skin, and partially hatched eggs. The native of Surinam eats toads, and the Hottentot considers roasted caterpillars to be savory as sugared cream. Frogs are eaten by the French, by the Chinese, and by many people in both Europe and America. The French long ago took to eating snails, having found their flavour superior to that of frogs. One hundred thousand are daily supplied to Paris by Burgundy and Champagne alone. According to a newspaper writer, the Monzayos in the interior of Mindanao, one of the islands of the Philippines, know nothing of the eating of snails but delight in fat grubs from the trunks of trees, eaten as the Europeans eat oysters, alive and shrinking. On the Magney plant, in Mexico, a large yellow worm thrives, which the native Indian eats, and calls the dish Magney butter. A "Tribune" correspondent is responsible for the statement that the cultured but ill-fated Emperor Maximilian was induced to try it. In brief,

among the many strange things used as food by the blood-thirsty, hard-hearted bipeds (men), and that are not already mentioned, may be sumnerily named. Elephant, hippopotamus, giraffe, zebra, antelope, wild anta, leopard, lion, alligator, crocodile, eggs of reptiles, lizard, wild-cat, panther, wolf, opossum, musk-rat, rat's brains, porcupine, bird's nest, locust, grasshopper, spider, and nearly every insect; and the Chinamen are so given to absurd domestic economy as to eat the chrysalis of the silk-worm after the cocoon has been wound off. In New York, the testicles of young animals are considered a dish for an epicure, by many citizens.'

The above description bears the testimony of Dr. Edward B. Foote M. D., so that there remains little room for doubting its authenticity.

Now, as to the unwholesomeness of eating the flesh of any and all of the above creatures, volumes can be written without exhausting the subject. "As a man eateth so is he." But in a short essay as this I can only write in brief and will therefor make a few passing remarks on the pig as human food.

The Hindu shastras say—

યાદ્રશં મદ્યેષાન્નં દુદિર્ભવતિ તાદ્રશી ।

દિપસ્તોમિર મદ્યતિ કજ્જલચ મમૃપતે ॥

"Our constitution and temperament is affected by the quality of our food; just as the lamp feeding on darkness gives birth to soot." The Gujarati saying "આદર તેવે આરતી" has its equivabunt in a German proverb which when

The pig, fish, rendered into English would be "A man is fowl and the like what he eats," and if we apply this to the are very unclean pig, we may say that a pig (or, for the matter of that, any creature) is what he lives on. and therefore unfit to be used as food by man. Now, we know from practical experience that the pig eats dirtier food than any animal; no filth is too foul for him. Dr. T. R. Allinson

testifies to this fact by saying that he had seen the pigs in a knacker's yard eating the entrails and refuse of dead horses: and that there is a story on record of one pig-keeper contracting for all the old poultices from a hospital. The pigs are often seen rooting up the buried entrails of a fowl and eat them greedily. In America, it is told they will follow cattle which have been fed on corn, and eat their excreta for the undigested corn in it. The pig cannot be called the scavenger of the world, as man eats him, and so becomes the scavenger himself. The flesh of the pig, called pork, will thus be seen to be very dirty and when eaten is productive of many serious complaints, such as cancer, tuberculosis, chronic dyspepsia, bilious attacks &c. &c. The Shakers, as a community, found after they left off eating the flesh of pig, that cancers and tumours were less common among them. Looked at from a scientific and practical point of view, no person who values his health and his life can afford to eat pig in any form, be it bacon, ham, pork, or sausage.

The Mohammedan, Christian, Hindu, and all other scriptures regard the pig as a very unclean creature, unworthy of being even touched by men, and therefore the idea of eating him should be too abhorrent to every thinking man.

The fish, the fowl, and other creatures, too, feed on dirty things, and their flesh is nothing but filth made filthier.

From what is said above, it is clear that purity is the first and foremost condition of health. The pure body is a healthy body; and the first condition of cure in any state of disease is purification. It is also shown that the flesh of all creatures is loaded with impurities and that such filth renders it quite unfit and harmful for human consumption. On the other hand, the vegetarian and frutarian diet is immensely purer, healthier, and superior to flesh as food, and is also the natural and rational food for man. There is much to be said on this latter point, but I propose to do so after first enumerating all the evils of meat diet.

(continued.)

Results of the Prize Essay

ON

Advantages of "Vegetarian Diet."

The English knowing public (including the medical fraternity) of the whole of India was invited by the Shri Jiva Dayâ Gnân Prasârak Fund of Bombay to write an essay on "The Advantages of Vegetarian Diet."

This invitation met with a ready response, and essays were received from all parts of India. Naturally the competition was keen and therefore we heartily congratulate those gentlemen who have successfully passed through the ordeal and topped the list. Shri Jiva Daya Gnân Prasârak Fund has shown its appreciation of their labours and announced the following prizes—

Prize No.	Name of the successful Candidate.	Residence	Amount.
1	Mr. Pandit Bishandass, B.A., Senior English Teacher.	Pherozepore City.	Rs. 100 including Gold Medal.
2	Dr. S. C Chatterji, B.A., L.M. & S.	Calcutta.	Rs. 75 including Gold Medal.
3	Mr. G. C. Deb, Head Master, Government High School.	Barabanki	Rs. 60 including Silver Medal.
4	Mr. P. K. Melita, B.A.	Surat.	Rs. 55 including Silver Medal.
5	Mr. Sitaram M. Phadke, B.A., Asst. Superintendent of the Office of the Director of Agriculture	Poona.	Rs. 50 including Silver Medal.
6	Mr. Mahadev B. Kanthariskar,	Ahmedabad.	Rs. 45 only.
7	(1) Mr. V. R. Gopalachari, Head Translator. ... (2) Mr. V. D. Satghare, ...	Hyderabad Deccan. Buolsa.	Rs. 20 each.

8	(1) Mr. Burjor R. Doctor.	Bombay.	Rs. 15 each.
	(2) Mr. Purnahottam A. Mahale,	Bombay,	
9	(1) Rao Bahadur Dullebhji D. Ved.	Rejkot.	Rs. 12-8-0 each.
	(2) Mr. Yudhiathir S. Mehta.	Ahmedabad.	
10	(1) Miss Kathleen Gomes L. M & S.	Bombay.	Rs. 10 each.
	(2) Miss Shewantibai K. Dhurendhrar.	Hyderabad Deccan.	

From amongst the above prizewinners we especially congratulate Dr. Mahadev Prasad B, Kenthariakar. B. M. B., M. D., of Ahmedabad whose name must be familiar to our readers as we had the pleasure of occasionally publishing in our pages some articles from his facile pen. He has other claims to the notice of the public as the Proprietor & Manager of the 'Navjivanalaya' an institution for curing diseases without drugs & operations by the various natural methods of healing such as Electro-therapeutics, Water-cure, Chromopathy, etc. etc. We are glad, we have been able to secure his masterly essay on the 'Advantages of Vegetarian Diet' which we hope to publish *in extenso* in our present and future issues.

પી. પી. રેલો અને કંપની.

રશ્મર સ્ટૅપ મેકર્સ ને એન્જિન્યર્સ વિગેરે.

૧૯૬ કાલકલિવી રોડ, સુબર્બ.

જાન જાનના રશ્મરી શીટના નમુના-પેટી, બસ અને ઘણાં સાધે ન ચેતી કીમતમાં મળશે.

નં. ૪૧૭ રૂ. ૪-૦-૦

નં. ૫૧૪ રૂ. ૩-૦-૦

Dr. B. B. BANIKER,
 Twentieth Century
 MEDICAL DISPENSARY,
 No. 140, Main St., POONA.

લાખને સો પીતાના સીલ.

બે અડોલના મેલોગ્રામની કીમત રૂ. ૨-૮-૦
ત્રણ અડોલના મેલોગ્રામની કીમત રૂ. ૩-૦-૦

સ્ટાયલો પેન.

ફક્ત એકવાર સારી બરવાટી ૧૦૦૦૦ યુએ

અપેથી તમામ કિંમતી.

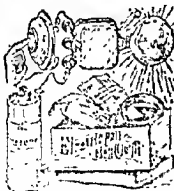
કીમત અંદાજ ૧૪. ૩. ૫. ૩. ૧૫.

અંગુઠો છાપ.
 દલાયેલ
 નેવા કી-
 મતી કામ

જોપર અમળ સેકિના અંગુઠા બપો
 લેવામાં બહુજ બિપરોચી પડે છે.
 અંગુઠાની નિહાની રેખા વધાર તે
 કામગી કામવાસર થતો નથી.

નં. ૧ (સામાન સાથે) કીમત બાના ૧૨
 નં. ૨ ૩. ૧-૦-૦ નં. ૩ ૩. ૩-૦-૦
 નં. ૩ ની સાથે પ્લેટ, રાષ્ટ્રને કાપર
 કાઢીની સિમી અને સુરી આરગી.

એક નાની પેટી વિચળીના લાઈટ
 સાથે રોજ થોડીવાર સુપી બાગની
 સજવાથી ઘણા મદીના સુપી રહે છે.
 કી. રૂ. ૧૦ તથા ઇલેક્ટ્રીક ડ્રાયવેટરી,
 પોકેટ લેમ્પ અને કોલમેલ વિગેરે
 આપાદે અડીયા મળશે.

આતંક નિગ્રહ ગોળીઓ.

આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ આરોગ્યની દેવી છે, પૌષ્ટિક દવાઓની મહારાણી છે. ડાક્ટરો અને વૈદ્યોનું અગ્રણ્ય હથિયાર છે, વીર્યની ઉત્પત્તિનો ઝરો છે, શક્તિનો અખૂટ ખજાનો છે, સ્મરણશક્તિનો સાગર છે, છુદ્ધાઓને જીવાનીનો મંત્ર છે, દુષ્ટિઓને આશિર્વાદ છે. અને દુકામાં મનુષ્યમાનનું ભવન છે.

શુભ ધ્યેયોથી યાદદાસ્ત, શુભ ધ્યેયો મરદાઈ તત્વ, તથા શુભ ધ્યેય તાકાતને યાદી મેળવવા માટે, મગજને સુષ્ટિ આપવા માટે, જ્ઞાનવંતુઓને તેજ કરવા માટે, માતૃવિકારને દૂર કરવા માટે, આતંકનિગ્રહ ગોળીઓ બિનહરીફ ધલોજ છે.

કિંમત ગોળી ૩૨ ની ડબ્બી ૧ નો રૂપિયો ૧ એંક.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવીંદજી.

હેડ ઓફીસ—જામનગર કાઠીયાવાડ.

માલેક—આતંકનિગ્રહ ઔષધાલય.

બ્રાંચ મુંબઈ કાલબાદેવીરોડ. પોસ્ટ નંબર ૨

સમજી જાતના નૈતિક અને શારીરિક લાભમાધી

મુક્ત રહેવા માટે મહેરબાની કરી

“કામશાસ્ત્ર”

નામનું અમારું પુસ્તક વાંચો, તે આરોગ્ય, દોલત અને

આબાદીના ઉત્તમ માર્ગો દેખાડનારું છે.

૪૨ આવૃત્તિઓ બહાર પડી આજ સુધીમાં તેની આઠ લાખ કરતાં વધારે પ્રતો વહેંચાઈ ચુકી છે.

તે પુસ્તક

ઉગ્રેજી, મરાઠી, ગુજરાતી, હિંદી, ઉર્દૂ (ગુજરાતી લીપીમાં) તથા ઉર્દૂમાં બંગાળી અને તામીલ ભાષામાં તૈયાર છે.

વૈદ્યશાસ્ત્રી મણિશંકર ગોવીંદજી

જામનગર કાઠીયાવાડ.

હુવા સ્વચ્છ કરી રોગથી બચો.

મેલેરીયા, ઇનફલ્યુએન્ઝા અને સાધારણ પ્લેગ માટે

ખાટલીવાળાનું એચુ મીક્સર અથવા

ગ્રીનીયા. કોમ્પન ૨ ૧.

ખાટલીવાળાનું ટુથ પાઉચર, રેશી તથા અગ્રેજી એન્ટીસી, જેની ૩ માપાકળ અને કાદમોલીક કોમ્પીટમાંથી રસાયણીક રીતે બનાવવામાં આવે છે વી. પી. કોમ્પન ૪ આના. ખાટલીવાળા હાફરનો મલમ કી. ૪ આના. ઉપલી જાઓ દરેક ડોકલે. તેમજ એચ૦ એલ૦ ખાટલીવાળા, વરસા હેમોરરર, ઘાટ મુંજા— એ ડોકલેથી પણ મળશે

ઈન્ડી લાતની આ ઘાટુંવલ સુખંધી અચરજની.

મોના દુધથી દવા સ્વચ્છ કરી મન પ્રસન્ન રાખો.

પીનો. લેલા ૧ ના લેલા ૨૪ ના ચેર

	૩.	૧	ના ૩.
સુલાખી કંટુરીની	"	"	૧૦
સુલાખી અંબરની	"	"	૧૦
સુલાખી	"	"	૫
જવાહી	"	"	૬૧
મલાખની	"	"	૩૩૩
પુનવની	"	"	૩૦૫
અચરજની	"	"	૧૫
અચરજની દબકી	"	"	૧
અંબરની ઘણી કીળી નંબર ૧૦૦ ના ૩ ૧૧			

વી. પી. ખચે દરેકનું છુટું.

એ ચિવાવ ખીલ દબકી પણ ને સારની એકલે તે બાવની મરો. દરેક ડોકલે એન્ટીસી એન્ટીસી મદ્રાસી પગાન, ઉત્તમ લાતની કેરીયા, ગોવા, માલગેવા. પીટર અને રીવપસ્ટ્રંક વગેરે માટે લાકીરે યોગ્ય માં એના ૩. ૩) અગાડી મોડલી એન્ટીસી નોખાવે મદ્રાસી જરૂરી કિનારી ઉડાનો પોલીયાં. એસ, રમાલ, રેંસ, સાફ, સાડીઓ વગેરે મંગાવો. જી સમી

ખી ઇડીયન એન્ટીસી, સાવકાર ચેંક, મદ્રાસ.

શ્રી ભક્ત સચિત માસિક.

લવાનમ અગાડી.

દિંદુસ્તાનમાં ૩. ૩-૦-૦

દિંદુસ્તાન ખડા ૩. ૩-૧૨-૦

ઉત્તમ સચિત એટ આપવામાં આવે છે.

લગી. અલિપતિ અને પ્રાપ્તિ.

અમદાવાદ

ખારટન ચસમાવાલા.

ચિવાવની આંખની ભળીટી અડખીતાલમાં કામ કરી આવેલા, લગા ત્યાંની માનવંદ રીમો પસાવનારા ડાકરની સલાહને મરૂત લાભ આપીને, થંડા પધારના ચસમા કીસવત બાતે દબાયા ત્યાં આપવામાં આવે છે. (દરેક ચસમાની તમ્મ વચસની લેખીત ભમીનચીરી આપીયું.)

ફાઈલથી લેખનારની નજરમાં ફક્તી પક્ષ. દલકા જામ કાચના ચસમા વાપરીને. આંખના નાનક તલેનો નાસા કાચવા આગમન દબાયા " પ્રાચી-દીપત પથર નાં ચસમાં વાપરે, જે આંખમાં થંડક આપીને માથાના સખત દુખાવાને ઊરવ નામ પાડે છે.

ફાઈલ પણ આસપીટાલના થા કામરેના નજર પ્રમાણે, ચસમા ભમીનચીરીથી થળાઈ કીસવત બાતે બનાવી આપીયું. જે દબાશે લગાવેલા ચસમા ડાકર નાપસ્ટ્રંક કરે, થા ફાઈલ પણ રીલથી ખામી જરોડો ભળાવ લેા તેના પુરે પેલા પાછા આપણની લેખીત સુલહાત કરી છું.

ખરી સોનાની, રૂપાની, ચેન્ક કોલંબની. નીક-જની, સ્પીકની, ચસમાની રેમો લગા આલગીએ લાવ લપાસવાના થામખીલો, ઇનસાનની નાચી આંખો, પાવરફુલ આવેલો કપડો, તેલેકોલ, લ-લમી લગા લેખી લગના ફાઈલો, છુલ લગા ભળા-ભળે પળાઈ સસ્ત્રા બાતે મરો.

કાલિઆદેવા રોડ દારનખી રોડ.

ખારટન ચસમાવાલા કીલો

જામનગરનો વખાણાએત્રો અતી ઉત્તમ

શુદ્ધ સાચા મોતીનો ગુરમે.

જામનગરમાં જમાવે ત્યાં વંસપરપરથી

ખનનો આવેલો.

આ ગુરમે આંખમાં આંખવાથી આંખોના લુટી લુટી લાગનાં થળા દરોને મળીજ સનીય કારક રીને ફાવેલો આવે છે આંખમાં ખમે તેવી જાગના, જમી અને તેનાથી ચતો માથાનો દુખાવો. કાંખ, રમુ ખીલ, કુંડીનગર વિગેરે.

આંખની નમગાઈને લીધે આંખમાંથી વખનો વખત પાછોનું ઝરવું, રમી તેમજ મીપડાનું થળું. આખનું ઊંચાવડું તેને આ ગુરમે જામનીથી ફાવેલો આવે છે.

ચિવાવો તેમજ માત્રો ઉગતરો કાના કારીમરો, એરેલાઈ, તેમજ દરેક માખુમ માટે આ ગુરમે એક આસપાડ સમગ્ર છે. વખારે લગમખુ નહિ કરનાં એક વખત વાપવાથી ખામી મરો.

કીમત તેલ ૧ ના નંબર ૧, ૨, ૩,

જા. ૪-૨-૧

એમ. ડી. અતરીયા.

જામનગરવાળા.

જુલેશા—મુ બહ.

ખીલઓ કરતા

ગોદરેજની તીજેરીઓ

સસ્તી હોવાનાં કારણ

થોડા વખત ઉપર મુંબઈની મરચાંટ એક માટે ગોદરેજે ત્રણ-હજાર રૂપયાની એ તીજેરીઓ બનાવી હતી, સરદાર બહાદુર સીવલાલ મોતીલાલ માટે રૂ. ૨૧૦૦ ની એક બનાવી હતી; શેઠ ગોરધનદાસ ભગત સોનાવાળા માટે રૂ. ૨૦૦૦ ની એક બનાવી હતી. આ ત્રણે વખત મુંબઈના ખીલ તીજેરી વાળાઓનો ભાવ કાઢવામાં આવ્યો હતો અને ગોદરેજથી અતી વધુ હતા.

તીજેરીની બનાવટ એવી હોય છે કે જે કામ સાંચાથી એક કલાકમાં થાય તે હાથે કરતાં બે-દહાડે પણ થાય નહીં.

ગોદરેજ રૂ. ૮૦,૦૦૦ નાં સંપૂર્ણ સાંચાકામની મદદથી તીજેરીઓ બનાવે છે.

વળી હાથે કામ કરનારની તીજેરી મજબુત પણ હોઈ શકે નહીં, કારણ બહી પ્લેટ સાંચા વીના વાળી શકાય નહીં અને તેથી હાથે કામ કરનાર પાતળી પ્લેટ વાપરે. તીજેરી બેઠાઈ રહ્યા પછી એક કારીગર પોતે પણ કહી શકે નહીં કે બનાવટ હલકી છે આ ઉચી.

ગોદરેજે તીજેરીઓ બનાવવા માંડી તે પહેલાં

ચાર ચાર પતરાંના ટુકડા જોડીને બનાવવામાં આવતી હતી અને પીક સ્ક્રુથી વળગાડવામાં આવતી હતી એટલે ફક્ત એક ડીસચીસચીજ તીજેરી ફોડી શકાય.

કાયરપ્રુફ કરવા માટે તીજેરીઓમાં અબરક લરવામાં આવતો હતો જેકે અબરકથી તીજેરીની અંદરની ચીજો અરધા કલાકની આગમાં પણ બળી નથ.

કળો ચળની વાપરવામાં આવતી હતી. જેકે ચળ પોત પોતાની ચીપડીમાં લખે છે કે અમે તીજેરીની કળ વેચતા નથી, પણ લાકડાંનાં ખાંનાને લગાડવાની નાની નાબુક કળો વેચીએ છીએ અને એ કળો તીજેરી માટે લાયક નથી.

ગોદરેજે કામ શરૂ કર્યું ત્યાર પછીનાં પ્રદરશનોમાં ખીલઓની તીજેરીઓને ઉતરતી લેખવામાં આવવાનું કારણ ઉપલું છે.

ગોદરેજે અગીઆર પ્રદરશનોમાં પોતાની તીજેરીઓ બતાવી છે અને દરેક વેળા પહેલા ધનામ્ મેળવયાં છે.

ગોદરેજની તીજેરીઓ સાંચાથી બને છે એટલે મજબુત તેમજ ખીલ ઓથી સસ્તી હોવાના સબબથી જ્યારે

ગોદરેજને ત્યાં ૪૫૦ માણસ બહુક કામ કરે છે.

ત્યારે ખીલ કારખાનાઓમાં ૬૦ થી વધુ હોતાં નથી.

—કારખાનું—

ગેસ કંપની પરો, પરેલ મુંબઈ.

કાન— શેખ મેમન શ્રીદ, મુજલ જેઠા કાપડ બજારની સામે, મુંબઈ

“ એક ગુર્જર વાલાનું વૃતાંત. ”

(લેખક, ભનિ.)

ઓખાદરણનો રાહ.

ત્યાં તો પડી છે રાત અધારી,
ભમે મુંદરી એક જાડુ ગેરી,
ચારે પાસ નિહાળે છે પ્રમદા,
પીયુ ન દેખી યાવ નિરાશ.
દરત ભેટી ભુએ મંદ સાથું,
અને નજ મંડળ જડુ સાથું:
ત્યાં તો ચળકે છે તારલા દીવા.
તેરી તલો રવ સંભળાય:
રાત રાત સો તીલાં લાગે.
તર પન તળો મુગાં બામે:
બાળા ઠેસું બામે બધી બળી,
પીયુને શોધે તે ફરી ફરી.
નથી દેખતી પીયુને ભાંખ,
નયને અશુ ધારા આવે તલાંક:
પગ સાથે અપમ્પ છે ત્યાં તો,
શબ મુંદર લાગે પતીનું.
નીલાંગી ભુએ નિયું બાળા,
દીડી પતી તળી ત્યાં તો ઘાવા:
દાપ, દાપ, કરે છે તે બાળા,
દળી પડી ત્યાં પડી પુત.
મંદ મંદ પવન તીલાં લાગે,
રાત રાત સો તીલાં લાગે:
પોડી ચારે બાજી છે તે બાળા,
દેખી પતી તલો મલુ ઘાવા.
કાલ ભેગાં કાંઈ વન માંડે,
ગીતા બાંધા બામે છે તલાંક:
મુગું પતીનું તેમાં ચરિત,
અંધારાને ઘાવ નંજા.
કેલ મુસાર સમુએ બાળી,
તેને જાણી છે પ્રીત જડુ બાળી:
યું છે, યું છે, વગા ભેગીરાજ,
કાને કરે છે ફાંસ તિયારી.

ખીજાઓ કરતા

ગોદરેજની તીજેરીઓ

સસ્તી હોવાનાં કારણ

ચોડા વખત ઉપર મુખર્જીની મરચાંટ બેંક માટે ગોદરેજે ત્રણ હજાર રૂપયાની બે તીજેરીઓ બનાવી હતી, સરદાર ખડાદુર શીવલાલ મોતીલાલ માટે રૂ. ૨૧૦૦ ની એક બનાવી હતી; એક ગોરધનદાસ ભગત સોનાવાળા માટે રૂ. ૨૦૦૦ ની એક બનાવી હતી. આ ત્રણે વખત મુખર્જીના ખીજા તીજેરી વાળાઓનો લાભ કાઢવામાં આવ્યો હતો અને ગોદરેજથી અતી વધુ હતા.

તીજેરીની બનાવટ એવી હોય છે કે જે કામ સાંચાથી એક કલાકમાં થાય તે હાથે કરતાં બે દહાડે પણ થાય નહીં.

ગોદરેજ રૂ. ૮૦,૦૦૦ નાં સંપૂર્ણ સાંચાકામની મદદથી તીજેરીઓ બનાવે છે.

વળી હાથે કામ કરનારની તીજેરી મજબુત પણ હોય શકે નહીં, કારણ બહી પ્લેટ સાંચા વીના વાળી શકાય નહીં અને તેથી હાથે કામ કરનાર ખાતળી પ્લેટ વાપરે. તીજેરી બેસાઈ રહ્યા પછી એક કારીગર પોતે પણ કહી શકે નહીં કે બનાવટ હલકી છે या ઉચી.

ગોદરેજે તીજેરીઓ બનાવવા માંડી તે પહેલાં

ચાર ચાર પતરાંના ટુકડા બેઝીને બનાવવામાં આવતી હતી અને પીંઠ રકુથી વળગાડવામાં આવતી હતી એટલે ફક્ત એક ડીસપીસધીજ તીજેરી ફેડી શકાય.

ફાયરપ્રુફ કરવા માટે તીજેરીઓમાં અખરક ભરવામાં આવતો હતો બેંકે અખરકથી તીજેરીની અંદરની ચીજો અરધા કલાકની આગમાં પણ બળી જાય.

કળો ચબની વાપરવામાં આવતી હતી. બેંકે અખ પોત પોતાની ચોપડીમાં લખે છે કે અમે તીજેરીની કળ વેચતા નથી, પણ લોકડાંનાં ખાંનાને લગાડવાની નાની નાજુક કળો વેચીએ છીએ અને એ કળો તીજેરી માટે લાયક નથી.

ગોદરેજે કામ શરૂ કર્યું ત્યાર પછીનાં પ્રદરશનોમાં ખીજાઓની તીજેરીઓને ઉતરતી લેખવામાં આવવાનું કારણ ઉપહું છે.

ગોદરેજે અગીઆર પ્રદરશનોમાં પોતાની તીજેરીઓ બતાવી છે અને દરેક વેળા પેહિલા ધનામ મેળવ્યાં છે.

ગોદરેજની તીજેરીઓ સાંચાથી બને છે એટલે મજબુત તેમજ ખીજા ઓથી સસ્તી હોવાના સળગથી જ્યારે

ગોદરેજને ત્યાં ૪૫૦ માણસ બહુક કામ કરે છે.

ત્યારે ખીજાં કારખાનાઓમાં ૬૦ થી વધુ હોતાં નથી.

—કારખાનું—

ગેસ કંપની યસે, પરેલ મુખર્જી.

કાન— શામ મેમન ઓટ, મુજજ જેલ કાપક બજારની સામે, મુખર્જી.

“ એક મુંદરી બાલાનું વૃતાંત. ”

(લેખક, અનિ.)

આખાદરણનો સહ.

ત્યાં તો પડી છે સત અધારી,
ભમે મુંદરી એક બહુ ઝેરી,
ચારે પાસ નિહાળે છે પ્રમદ,
પીયુ ન દેખી ચાપ નિશચ.
હસ્ત ભેડી લુએ ચંદ્ર સાધું,
અને નખ મંડળ બહુ સારું;
ત્યાં તો ચળકે છે તારલા દીવા.
તોરી તરો રવ સંભળાય;
ચાંત ચાંત સૌ તીહાં લાગે.
તરે વન તખ્તો મુતાં બામે;
બાળા હેમું ખાળે ધણી ધણી,
પીયુને શોધે તે ફરી ફરી.
નથી દેખતી પીયુને ક્યાંય,
તપને અશ્રુ ધારા ચામે તહાંય;
પથ સાથે અગ્રણ્ય છે ત્યાં તો,
સખ મુંદર લાગે પતીનું.
નીલાળી લુએ નિયું બાળા,
છીડી પતી તણી ત્યાં તો કાપા;
દાપ, દાપ, કહે છે તે બાળા,
દગાં પડી ત્યાં પ્રણી ગુર્ન.
મંદ મંદ વન તીહાં વાઇ,
ચાંત ચાંત સૌ તીહાં લાગે;
થોડી વારે જગી છે તે બાળા,
દેખી પતી તણી મૃત્યુ કાપા.
કાલ ભેગાં કીણાં વન માંદિ,
ગીના બાબર જો છે તહાંય;
મુખું પતીનું તેમાં ચરિર,
અંધારાને થાપ તૈયાર.
કેલ મુઝાર સલ્યુએ અતી,
તેને જતી છે પ્રીત બહુ આણી;
યું છે, યું છે, વધા બેગીરાન,
સાને ફરે છે કૃત્ય તિયાની.

- હાય જોડી બોલી બાળા રોતી,
 જોગીરાજ, મુજો મમ વિધી;
 “ ચંદ્રપુર છે ગામજ રહું,
 “ બહાં વસે પીતા મારા કહું,
 “ પીતાને તો હતી લક્ષ્મી જ્ઞાતી,
 “ પૈસા માટે વેચી પુત્રી પ્યારી;
 “ વૃદ્ધ અણલુ ને અપંગ,
 “ વર્ણુન કરૂં શું મુજ નાથ.
 “ સક્તિ હીન યથા વ્યારે તેજો,
 “ છોડ્યાં ધરબાર એલે હેતે;
 “ હુંદી હુંદી હું ત્હેને તો ધાળી,
 “ અતે મૂન સરિરજ પામી.
 “ હાય, દૈવ હવે શુંજ થારો,
 “ મુજ છંદગી વૃથા તે જાઓ;
 “ જોગીરાજ, માયું હસ્ત જોડી;
 “ માયું મર્ણુ પતીની હું સાથે.
 એમ કહી રહી જ્યારે બાળા,
 ધાણ ચીતા તણી જ્યાં છે વધાયા;
 જોગીરાજ પડ્યા બાળા પાથે,
 “ તું તો મારી આપે મુજ માતે.
 “ હું તો પીતા ત્હારો છું કસાર્ધ,
 “ લક્ષ્મી માટે વેચી મ્હેં તો જ્ઞાતી;
 “ ધીકઃ ધીકઃ પડ્યો મુજ જન્મ,
 “ હવે માયું પ્રભુ, મુજ મર્ણુ,
 “ પીતા જે વેચે પોતાની પુત્રી,
 “ લક્ષ્મી માટે કરે ત્હેને દુઃખી;
 “ ધીકઃ ધીકઃ પડ્યો ત્હેનો જન્મ,
 “ નહિં ભોગવશે બહુ વર્ષ.
 હાય જોડી બોલી રોતી બાળા,
 “ પીતા, શાને ધર્મ વસ્ત્ર આવાં ?
 “ મમ વિધિમાં માંડ્યું છે દુઃખ,
 “ કહાર્ધ દેખું નહિં અરે સુખ.
 અશ્રુ માને છે પીતાને નષ્ટને,
 ડસ ડસ રવે કાર્ધ કહીને;
 “ તુજ વિવાદ પડી મ્હેં તો કાર્ધ,
 “ સુખ ભોગવ્યું નહિં અરે કહાર્ધ.

- “ લક્ષ્મી વૈભવને મુખ ખોલું,
 “ પુત્ર પત્ની અને બહુ ખોલું.
 “ લક્ષ્મી માટ મતી મુજ ફરી,
 “ પૈસા માટે વેચી પુત્રી પારી;
 “ દુઃખ દેખી ત્હારું પુત્રી બહારી,
 “ હૃદય મમ જાણે છે ચીરાઈ.
 “ મુણી પીતા તણું દયાન,
 “ બાળા ધાઈ ચીતા લક્ષ્મી તુનં;
 “ પ્રવેશ પ્રાપ્તે ચીના ઉદર માંડી,
 “ નામ નિશાન નહિં ત્યાગી કંઈ.
 “ દેખી આનું બહુ કામ ફર;
 “ પીતા ધાયા વનમાં બહુ ફર;
 “ વનમાં મુલા પીતા જુદા નિવે,
 “ આણે આવી માત્રા તુને લેને;
 કન્યા વિક્રમનું પરિણામ,
 તમે જુઓ પારા જન્યુ મમ.

(સંપૂર્ણ)

નોંધ અને સ્વર.

સંસાર મુધારો.

ફરી પ્રમાણે આ વર્ષ અમદાવાદમાં સંસારમુધારાની સલા મળી હતી. પ્રમુખ તરીકે શ્રી. નરસિંહરાવ જોશનાથ દાવડીઆણે કામ કયું હતું. ફરી પ્રમાણે બાણેલા ધવા દના. ફરી પ્રમાણે હાલો પજુ પસાર ધવા. સંસાર મુધારાનો પ્રવાદ આજળ નથી વધતો એમ કહે- નાર કેલ મુખજ હોલો જોઈએ. મુધારાનો પ્રવાદ સ્થીર થઈ ગયો નથી એતો જોને પરમેશ્વરે આંખ આપી છે તે દરેક જોઈ શકે તેમ છે પણ મુધારાના પ્રવાદની મંદ ગતીજ મુધારો માટે અસતોષકર છે.

વિદ્વાન પ્રમુખે સંસાર મુધારો આજળ આણે છે એવી ખાતી આપી તેની સાથે એ મુધારો જોઈએ તેટલી ઝડપથી આજળ કેમ નથી વધતો તેના કારણે શીખી પધારે ૨૫૮ રીને દર્શાવવા પ્રવળ કર્યા હતા તે જીજ્ઞાસુ મુધારોની અડચણો અને અસતોષ જોઈ શકે અને સમાજને પણ જાણ થાય.

મુધારાની વાત કરવામાં એ લાભ છે, ખડું પણ એટલા માટે વાતમાં પણ કાંઈ વખત પ્રમાણે વધારો, પટાણ અને ફેરફાર થવો જોઈએ. એકની એક વાત વર્ષો ધવાં આંખા કરીએ તેમાં જાણ થાય નહીં.

“ કાંઈ કરવામાં વ્યવસ્થાની પ્રથમ જરૂર પડે છે અને વ્યવસ્થાની બાબતમાં આમ મુજબના દિવસ જોખેલી ફેટકીક વીચારવાળી અને પરીપકા થયેલી પદ્ધતી આપણે

મહણ કરવી જોઈએ તેઓ કોઈ દીવસ છુટું જવાયું. કામ કરતા નથી. વ્યવસ્થા, આમલ, અને જે વીચારો ફલાણવા હોય તેનો અનેક રીતે પ્રચાર—આ સર્વમાં તેમને શ્રદ્ધા હોય છે..... પણ તેમ કરવામાં પણ સામન્ય પદ્ધતીનું માત્ર બાહ્યરૂપ લેવું નહીં પણ તેમનું અંતરતત્વ મહણ કરવું જોઈએ.”

“પ્રમુખના ભાષણના છેલા વાક્યો દરેક સુધારકોએ ગોખી રાખવા જોઈએ.” આપણા વીરોધીઓને જે કહેવું હોય તે લાલે કહે. મ્હારે તેમની સાથે લડવું નથી. તેમની દષ્ટી આપણા કરતાં ભુદી છે. આ આપણું અમીતરૂપી મીત્રાને હું એટલુંજ કહીશ કે ત્હમોરો વીરોધ હમને પ્રીય છે. ત્હમારા વીરોધથી હમે જળરા બનીએ છીએ. મુશ્કેલી દુર કરવાની હમને શક્તી મળે છે અને કોઈ કોઈવાર. હમને હમારી ભુખ જણાય છે માટે ત્હમારો ખરા દીલથી હમે ઉપકાર માનીએ છીએ. આપણા કાર્યના સાથીઓને હું વીનવીશ કે ભાઈઓ આપણી ભાવનાઓને અને આપણા પંથને વળગી રહેજો. ઝડાપણથી વિચાર કરજો અને વીરુપથી કામ કરજો. નીચ અને નીચિદવાસક કાંઈને તીરસ્કારજો. મુશીબતો આવી ખરી થાય તો અધીર બનશો નહીં. સંસારસુધારાનો પ્રવાહ સ્વીર, યદ્ય ગયો છે એમ માની નીરાસ થશો નહીં, નમ્રત્વ અને વીરત્વ બને એકદાં ભેરવી ધધિરના સૈનીકો તરીકે બધા એક સાથમાં પ્રગતીને પથે પડો અને નારાયણ કરશે તો આપણે વીજ્ય કરીશું.”

વિભાગીય મેજીસ્ટ્રેટનો જાણવા જેવો અભિપ્રાય:—

મેજીસ્ટ્રેટના સખત ટીકા—એક કાળે મહસ્થ એક ગોરા રશીયન કરતાં હજાર, દરબજે સારો છે.

વેસ્ટ લંડન પોલીસ કોર્ટમાં સપ્ટેમ્બર ૨૨. બરક ખાતેની એક પબલીક કંપનીના હારેકટર સેમ્યુઅલ લ્યુકાસીને હેમર સમીય ખાતે અપમાનભરી વરતણુંકે બલાવવા માટે ઉભો કરવામાં આવ્યો હતો. ડો. કલોડ લ્યુગસ સામે પણ એવોજ આરોપ મુકવામાં આવ્યો હતો પણ તે હાજર રહ્યો નહીં.

પોલીસ કોર્ટમાં મુકે જણાવ્યું કે આરોપી અને ડો. લ્યુકાસ જેઓ પીધેલા હતા તેઓ રસ્તે આવતા એ હીંદીવાન સખસો જાતજ નજીને તેઓમાંનાં એકનો હાથ અને ગરદન પકડીને તેને આખા બોડવે રસતા ઉપર દોડાવ્યો હતો.

મેજીસ્ટ્રેટ મી. ફોર્સહેમે આરોપીને ૪૦ શીલીંગનો દંડ યા એક માસના સખત કેદ ખાતાની સખત કરતાં ટીકા કરવા હતા કે આ હીંદીવાન મહસ્થો આપણી માથે એકજ શેહેનશાહતના સલાસદો છે અને તેઓ આપણી તરફથી ધણી સારી વરતણુંકનો દાવો કરી શકે છે. મારા અખીપ્રાય મુંજમ એક કાળે મહસ્થ એક ગોરા રશીયન કરતાં હજાર દરબજે પસંદ કરવા જોય છે અને આરોપીને ખચીન એક રશીયનના જેવી વરતણુંક અંકાવી છે.

હાજર નહીં રહેલા આરોપી ડો. લ્યુકાસ સામે માંડેસ્ટ્રેટ સમન્સ કહાડ્યો હતો.

સાંજવર્તમાન.

રા. વા. રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠના જીવનની ટુંકી રૂપરેખા.

અવિરતં વરદાય કૃતાં સતામ્
મધુરિયાતિગયેન ચ્ચોમૃતમ્ ।
અપિ ચ માનસમંશુનિર્ધિયો
વિમલ શારદ ચંદિર ચંદ્રિકા ॥

ત્રગદ્ગાય પરિત

જે મનુષ્યના અન્ય જગતમાં કાંઈક કરવામાં નિર્ભર મથનુષ્ય રહે છે તેમની વાણી તેમાં રહેલા માધુર્યના અનિશ્ચયને શીર્ષે અમૃતજ છે. તેમનું મન તેા મદાગ્રાસ છે અને તેમની શક્તિ તે મદદ કરતુની નિર્મળ મહિમા છે.

જમનાથ પઠિત.

મ. આ રમણભાઈ મહીપતરામ નીલકંઠ તે વસતી મહીપતરામ રૂપ-
ગમ નીલકંઠના પંનાના પુત્ર થાય પ્રાપ્તિ પંડિતગણે એમ જાણાય છે કે તે-
મના પૂર્વજ નીલકંઠ મદેના નૃસિંહનિવાસી દત્તા અને ત્યાંના નવાજના કાર્ય-
ભારી દત્તા અને તે ઉપરથી તે પ્રતાપી પુરંજના રમણભુવિન્દ નર્મકે તે-
મની અવરંક નીલકંઠ પંડિત દત્તા. તેમનું જાત જિજ્ઞાસુ, સામા-
માંજાણી, અને પૂર્ણાનિર્ણી, આંધવ અને નિર્ધિર એ જાતુ પ્રવર છે. મ.
આ મહીપતરામ એ દાસની પંચીયા પદવરના મુગ્ધાવના અમેમંગમાં મૂખ્ય
દત્તા પાને પ્રિયામૃદ ઉપરાંત પ્રિયાવના આતુમર અવશાન તેમજ
અમેષ કેશવજીની મંદાદ અને મુલ્યમ જાપ તેમને મુલ્યે પંડિત દેવા-
થી કેશવજીની વિવિધ પ્રવિનિભાના તેમજ અધિકારના થઈ પડતા દત્તા માં-
મહાદેવ, પામિક, કેશવજી અને સાહિત્ય વિષયક અનેક પ્રવિનિભામાં તેમનું
તેમના કાર્યકરને વિશ્વાસુ દત્ત તેમ જનાં જગદિન્દ અને પંડિતદાર તરફ
તેમનું જગતે કુલેષ ન દત્ત. અને તેમના છવનના અજ્ઞાતીઓ એટલું
તેા કષ્ટ પડેલ કે જેમ જેમ નીલકંઠ શક્તિપ્રેમના વેન મુલ્યે નીલ-
કંઠના પ્રતાપી પુત્રની શક્તિમંદી આજ આંખી પડી. તેમ મ. આ. રમણ-
ભાઈના અધિવસેના. સાહેબ અને પંદિતનાં કાંઈકે શીર્ષે તેમના
વિશ્વ નામ દશાય વિમલિમાં પડે પત્તુ કેશવજી, અને અમલતપાનના
પરિણામમાં મ. આ મહીપતરામનું નામ એક જગ પ્રવરક નર્મકે મુલ્યું
રહે વિનયી.

धी आनरेबल रा. ज. रामचन्द्राई महिपतशम.

स्व. भा. श्रीभनि विद्याभवदी.

રા. બા. રમણભાઈ જાતે વડનગર નામર બ્રાહ્મણ છે. એમનો જન્મ તા. ૧૩ મી માર્ચ ૧૮૬૮ ને રોજ થયો હતો. તેમનાં કુટુંબી જનોમાં ઘણુંકરીને તેઓ સર્વથી ન્હાના છે. આશ્વર્થની વાત છે કે રા. સા. મલો-પનગમ જેવા કેળવણીના શિક્ષણરૂએ તેમની માનસિક તેમજ શારિરિક અપરિપક્વ દશાનો જરાયે વિચાર કર્યા વિના તેમને ચાર વર્ષની વયે વિદ્યા-બ્યાસ કરવા ગુજરાતી નિશાળે મૂક્યા. આપણામાં કહેવન છે કે “પુત્રનાં લક્ષણ પારણામાંથી જાણાય” પરંતુ એવું કાંઈ રા. બા., રમણભાઈના સં-જર્થમાં બન્યું નહોતું. તેમની ઉત્તરાવસ્થાની વચસી કારકીદિતું ભવિષ્ય મુસન તેમના બાલ્ય કામમાં જરાયે નજરે પડતું નહતું, ૧૮૮૩ માં તેઓ અમદાવ દના વિદ્યાર્થીઓમાં પ્રથમ પદે ઉત્તીર્ણ થયા. અને ગુજરાન કેલેજ-ના તે વખતના પ્રો. કાયરટે અને સંબંધીના ઉત્તમ શિક્ષણનો એમને હા-જીરુકમાંજ લાભ મળ્યો હતો. પ્રીતીવત્તની પરિક્ષા પ્રથમ નંબરે પાસ કરી અનેક વિદ્યાર્થી વેનનેને પડ્યાં મૂકી વિશેષ વ્રાભાઈ એડ્લીન્સ્ટન કેલેજનાં જોડાયા. ગુજરાનથી એડ્લીન્સ્ટન કેલેજનું નામ વિસાધું વિસારાય તેમ નથી. કારણ કે ગુજરાનને પિડાનો, સાક્ષરો, અને દેશસેવકોની સંખ્યા તે કેલેજે પૂરી પાડી છે આ વખતે એડ્લીન્સ્ટન પાઠશાળાના સર્વેપરી શિક્ષણરૂ પ્રો. વડંજરયે હતા. પ્રો. વડંજરયે તે અંગ્રેજ કવિ વડંજરયેના પૌત્ર થતા. તેઓ અંગ્રેજ સાહિત્ય તેમાં રમ અને પ્રીતિ ઉત્પન્ન થાય તે રીતે શિખ-વતા. રા. બા. રમણભાઈ તેમના પ્રિય શિખ થઈ પડ્યા હતા. અને તેમણે તેમને લીધે અંગ્રેજ સાહિત્યમાં ધણો રસ લીધો અને રોકસીપરનાં નાટકો ઉપર વિધવિધ વિવેચનો ચાંચ્યા ત્યારથીજ તેમની વિવેચક શક્તિનો પાળો નંખાયો. સને ૧૮૮૭ માં તેઓ બી. એ. ના વર્ગમાં “ઇતિહાસ અને અર્થશાસ્ત્ર” નો અંગ્રેજીક વિષય લઈ ઉત્તીર્ણ થયા. આ સમયની ધન્ય પળે તેમણે “ગુજરાતી એડ્લીન્સ્ટન સભા” સ્થાપવામાં અગ્રણીપદ લેઈ “ઈતિહાસી કૃતિ અને સ્વરૂપ” એ લેખ વાંચી જાહેર લેખન વાંચનનો પ્રયાસ આરંભ્યો, અને તેજ સમયે તેઓ આપણા “કાન્ત”ના સમાગમમાં આવ્યા ત્યાર પછી એત્ર. એત્ર. બી થયા પછી “ઇતિહાસ અને તત્વજ્ઞાન” લેઈ તેમનો એમ. એ માં બેસવાનો વિચાર હતો. પરંતુ અમદાવાદ ડીરેક્ટ-કટ કોર્ટમાં હેઠ કલાકંતી જગા મળવાથી તે વિચાર પડતો મૂક્યો. અને સાતેક વર્ષ સુધી હેડક્લાર્ક તેમજ સિસ્ટરેદારની નોકરી કરી. સખજજગતની નોકરી મળવાનો સંપૂર્ણ સંલવ જાણે જેમ કોઈ કુટુંબમાં રોપેલા વિચારી છે. અને નિર્મળાદ ભૂમિમાં મહાલક્ષ્મી મન થાય તેમ સ્વતંત્રતાના અનુરાગી રા. બા. રમણભાઈએ નોકરીની પરતંત્રતામાં ન રહેતાં સ્વતંત્ર વકીલાત કરવાનુંજ પર્મદ કર્યું. ત્યારથી અમદાવાદના ધારામંડળની પ્રતિષ્ઠા વધવા-સાગી અને ગુજરાન-અમદાવાદને અને દેશીય બ્રાહ્મણ મંત્રણ પગરૂ મંડાયાં.

શ્રી બા. રમણભાઈની ઇવનપ્રવૃત્તિ ત્રણ મુખ્ય વિભાગમાં વહેંચાઈ જાય છે. તેઓ સંસારમુધારક, લોકસેવક અને સાદિત્વસેવક છે. ખીજી રીતે બોલીએ અને લોકસેવનિ-તેના વિશાળ અર્થમાં લેએ તો એ ત્રણે વિભાગોનો લોકસેવામાંજ સમાવેશ થઈ જાય છે. પરંતુ આપણે તો તેમની ક્રમવાર બિલ બિલ પ્રવૃત્તિઓનું અવલોકન કરીશું.

શ્રી બા. રમણભાઈ એ મુધારકોના ધીર અકત્ર નેતા છે. કવિ નર્મદાસાંકર, તુષ્કનરામ મહેતાજી, અને વીર મુધારક કરમનદાસ મળીજના વખતમાં મુધારાનાં કાર્યક્ષેત્ર સુરત અને મુન્નાઈ દેનાં. કાલકિપર્યયને ક્ષીરે તે સ્થાન હાલ અમદાવાદ લીધું છે. મુધારક તરીકેનો શુભ તેમને દોઢે ઉત્પા છે. મુધારક માતા પિતાનું લોહી નત્રોમાં વહે અને તેમના અડોનિય સંસારમાં ઉછરે તેને એ શુભ વારસામાં મળે તે સદજ છે. 'જાનમુધા'ના વાંચન ભાષ્યે જ અનજી દશે કે જે કામે 'જાનમુધા'માં મુધારના સિદ્ધાંતો વારડે. દરદર ઉગતવામાં આવતો તેજ કામે સામેથી મણીલાલજી 'મુદ્ધન' થી વાવડાને નીચો નમાવવા વાતાં સનાનન પતનનાં લંદેરીયાં, તેના જોરને તેમના રમણીય દંદ મુદ્ધની પરીખર મંજુભાઈમાં નાંખી દેનાં. મુધારા વિરૂદ્ધના મણીલાલના દરેક લેખનો પ્રયત્નર શ્રી બા. રમણભાઈએ આપ્યો છે. મુધારના સમર્થનમાં તેમણે યજ્ઞ લેખો લખ્યા છે અને ભાષ્યો આપ્યાં છે. 'અગિય'ના દીરક મદેસર વખતનું એમનું "સંસારમુધારની પદનિઓ" નું વ્યાખ્યાન તેમજ વર્ષ ઉપર સંપૂર્ણર માસમાં પૂર્ણ થયેલો 'પ્રા. મણીલાલનું સંસાર મુધારકોમાં રચન' અને "સંસાર મુધારનો પ્રચાર" એ વિષયો વાંચવા જેવા છે. પરંતુ કેટલાક લોકોનું એમ માનવું છે કે તેઓ શાસ્ત્રીય મુધારક નહિં પણ અનિ મુધારક (Radical Reformer) છે અને તેઓ ઉગેરે છે કે જ્યારે મુધારના વિરોધીઓ તેમને પંદરમી સદી પ્રતિ પાછા પસરી જવા આદે છે ત્યારે અનિ મુધારકો તેમને બાલીસમી સદીનાએ અંત સુધી ખેંચી જાય છે.

દશ અને જનકિત જેને દેવે રમનાં એવા મદીપનરામના શુભો પળ શ્રી બા. રમણભાઈને ઉત્પા છે. તેઓ અનાથાશ્રમના વલિવટ ઉપર દેખરેખ રાખે છે. તેઓ ૧૮૬૮ની સાલથી અમદાવાદ મ્યુનીસીપાલિટીમાં જનક-જોડના પ્રતિનિધિ તરીકે સુંદરજ નોકર્યા છે. અને ૧૯૦૦ની સાલથી ઉપપ્રમુખ છે અને જ્યારથી મ્યુનીસીપાલિટી સરપેન્ટ થઈ ત્યારપછી પ્રમુખતરી સુંદરજ પ્રતિનિધિમાંથી માત્ર શ્રી બા. રમણભાઈનેજ કાવમ રાખવામાં આવ્યા છે. મ્યુનીસીપાલિટીની કાર્યસંદલના અને ન્યાયસંલના તેમનેજ આધારી છે. અને વળી બે વૌર પસિપતરના સુપ્રિટેન્ડન્ટ તરીકે વિરુદ્ધ અને સંમીલ કામ કર્યું હતું. તેમના અમુલ્ય વખતનો ભાગ આખી આજુ દામ લોકસેવકની દેવે દોંચ ન દોંચ તો ભાષ્યેજ અને તપુપાંત આપણી શુદ્ધિ પતિવદના વિનીત પસના પ્રતિનિધિ તરીકે શ્રી બા. રમણભાઈ અમદાવાદથી સુંદરજ પ્રવિરત્ત જાય છે. આ તેમની લોકસેવકની પ્રવણ પ્રતિનિ છે.

જેમ મોદનાં જડિત યોગદલાં પડનાં નથી તેમ સુધારકન મકરંદની પરિમય કાંઈ જાની મેંદી નથી. તેમની સંસારમુધારના અને લોકસેવકની અપાત કામમાં ઉભી મદી ચકે તેવી તેમની સદિત્વમેવા છે. આ સાદિત્વમેવા તેઓ બે માંદે જાતવે છે. એક તો પ્રવંતના સમાજના અને અન્ય જાતવ રીતે પ્રવંતના સમાજના સિદ્ધાંતોના પ્રવિરેક કન્યા માનિક

“ જ્ઞાન સુધા ” ના તેઓ તંત્રી છે અને તેમાં તેઓ પોતાના લેખો છપાવે છે. તેમની સ્વતંત્ર સાહિત્ય પ્રવૃત્તિમાં જોઈએ તો ‘ કવિતા અને સાહિત્ય ’ નામનો કવિતાની ખુબીઓ દર્શાવતો અને કવિતા ઉપર શાસ્ત્રીય વિવેચન કરતો ગ્રંથ ગુજરાતી ભાષામાં તો અપૂર્વ છે. ગુજરાતમાં વિવેચકનું સ્થાન નવસારામ પછી અન્યથી અપ્રાપ્ય હતું. ગુણદોષનું વચાર્થ નિરૂપણ સર્વ દેશીય જ્ઞાન ભંડારનો સંચય એ વીગેરે ગુણો દુષ્પ્રાપ્ય હોઈ વિવેચક સ્થાન દુર્લભ તો છે તેમ છતાં તે ખોટા શ. મકરદ પુરી પાડી છે. વળી તેઓ કવિતાના પણ રસીયા છે. પ્રસંગોપાત્ત નવિન શૈલીની ધાર્મિક વિષયની કવિતા તેઓ કરે છે. પરંતુ આ દિશા તરફનું તેમનું વલણ કુદરતી નથી. તેમની નૈસર્ગિક શક્તિ તો હાસ્યરસ ઉપજાવવા પ્રતિ જલ્પ છે. એવો રસ ભરપૂર અદિતીય ગ્રંથ “ ભદ્રં ભદ્ર ” છે. તે સિવાય “ મહેતાજીઓનું માનવન ” “ નવાળ અને દુષ્પ્રાપ્યનો સંવાદ ” અને તેવા બીજા છુટા છપાયા લેખો છે. આવા લિન્ન લિન્ન લેખોનો સમુદાય જ્યારે ગ્રંથરૂપે બહાર પડશે ત્યારે જ તેમનું સામ્ય એકીસન, વેદોર કેરટીલના હાસ્યરસ સાથે કરી શકશે. આ ઉપરાંત તેઓ અમદાવાદ સાહિત્ય સભાના પ્રમુખ છે. અને પ્રથમ સાહિત્ય પરિષદની સ્વાગત મંડળીના પ્રમુખ નિભાપા હતા. અને પરિષદના તેઓ સ્થાપી મંત્રી છે. પ્રો. આલુંદશંકર જ્યારે સરકારી નોકર તરીકે સ્વીકારાયા છે ત્યારથી “ વસંત ”નું તંત્રીપદ લેઈ તેઓએ બધું કૃત્ય બજાવ્યું છે. આ રીતે તેમની સાહિત્યસેવા પુરી થાય છે. આમ, અનેક પ્રવૃત્તિઓમાં રોકેલું જીવન માત્ર સાહિત્યસેવાજ બચવનું હોતતો આપણી ગુર્જરીગિરાના શા શા મનોરથ ન ફળ્યા હોત તે કળી શકાતું નથી. અને એટલું તો નિર્વિવાદ રીતે સિદ્ધ જ છે કે ભવિષ્યમાં એ તેમની પચરંગી સેવાઓ કદાચ વિસ્તાર પડે ન પડે પરંતુ તેમની સાહિત્ય સેવાના કીર્તિસ્થંભના પાયા જોડા અને અગગળ દશપથા સમજના. એમની સેવાઓ આના કરતાં પણ વિશાળ અને ઉર્ધ્વગામી થાઓ એવી ધ્વજા છે-હોહા કે પ્રભુ પાસે પ્રાર્થના છે.

આવી તેમને હુંડે વિવસતી લોકહિતજાણની કદર કરીને સરકારે તેમને થોડા સમય ઉપર રાજ્યહાલુરના ખિતાબથી સન્માન્યા છે અને ધારાસભામાં સહજે ન મળે એવું સ્થાન પ્રાપ્ત કર્યું છે, તેમની વયની સાથે કીર્તિરેખા પણ અંદક્યાની માફક ઉત્તરોત્તર વધી પામી એજ શુભેચ્છા છે.

શાન્તિ: શાન્તિ: શાન્તિ:

—કોકીલા—

ચોપાઈ—

સંભળાવીને મુર રસાળ,

ચોરે હાકું ઇશ્વરનાળ.

નાતેકે ને કાજું તંન,

કરી મુદમદ રહેતું વન.

(૧)

- (૨) ગાન અનેકું જે તું ગાય,
સાંભળવા નિત નિત મન થાય.
બહાણું વાતાં બે સાંભળું,
તોપણુ ધીરજ જરી નવ ધરું
- (૩) મધ્યાહને ભવાનું મુને,
મન થાતું ત્હારા ઉપવને.
ત્યાં બે દર્શન ગુજ નવ થાય,
મન મ્હારું ઝાઝું અમુઝાય.
- (૪) ઉપવન આવી બે તું ગાય,
તો અંતર આનંદ લહાય.
ગાન ત્હારું સાંભળવા જરી,
મન જાતું દોડી ફરી ફરી.
- (૫) આવી બેશું સખ્યા સમે,
ઉપવનમાં જ્યાં રેતાં તમે:
એક કરીને આંખાડાજ,
ગીત ઉડે છે તમે રસાજ.
- (૬) એક સમે આવી દરસાવ,
અતીત કરે છે ક્યાં તવ માળ ?
શું મળતી આંખામંજરી,
બીજી રતુમાં ક્યાંએ ફરી ?
- (૭) હું ધારું એની શોધમાં
લામતાં જાણીના દીન તમે.
તાપ પ્રયંત મહો ફરી ફરી
ક્યા શું કાશુડી કરી ?
- (૮) બહાણું તમે જઈ લાગતાં
આવો તો આંખે લાવતાં,
ફળ મીઠાં ને રસનાં લાપાં
ને ગાતાં ગીતમાં મીઠાં.
- (૯) હું હું અમૃત દેલીથી,
હું હું હુંની રસ રેલીથી,
સીંધી બીજાવી પીકસાવનાં,
અંતરજાગે કુંસુમે થનાં.

“ શ્રી ભક્ત ” ના અધિપતીને ત્યાં તેમનાં પુત્રીનાં લગ્ન પ્રસંગે ગાવા સ્વાર્ણા ગીત.

ગીત. (૧)

આળે પ્રભુતામાં પગલાં અમે પાડીશું;
 ડગલે પગલે કુમકુમ વેરાવરે પગલાં અમે પાડીશું—
 આળે દરકરથી સંસાર અમે ઉગાળીશું;
 ઉગાળી રાણુગારી ધરનારે સંસાર અમે ઉગાળીશું.—
 આળે હૃદયમાં પ્રેમરસ અમે પુરીશું;
 રસ શુદ્ધ અમેલ રસાળરે, પ્રેમરસ અમે પુરીશું.—
 આળે મુખડેથી અમીરસ અમે રેલીશું;
 રેલી રેલાવશું ચોખારે અમીરસ અમે રેલીશું.—
 આળે નેનથી નેહ અમે નીગાળીશું,
 નીગાળી પ્રસારી ચોખમરે, નેહ અમે નીગાળીશું.—

ગીત. (૨).

આળે સ્નેહનાં સાગ્રાન્ધરે,
 સ્નેહે ધરીઆ તાજરે;
 સ્નેહનાં આદ્ય ને સ્નેહનાં પદ્મેરણીરે લોલ.
 સ્નેહની કરીએ વાતરે,
 સ્નેહનો સૌ સંધાતરે;
 સ્નેહથી વિશ્વે મહ ઉપઅહનાં ફેરણીરે લોલ.
 સ્નેહનાં કંઈ ખેંચાણુરે,
 સ્નેહની અગ્નિ આણુરે,
 સ્નેહે જન સહિ કાલાં ને ઘેલાં ઘતારે લોલ.
 સ્નેહ ધરે ને જ્ઞારેરે,
 સ્નેહ સકળ સંસારેરે;
 સ્નેહમહી સંસારીમાં દેવા ઘતારે લોલ.

નૂરજહાન.

(નસિનકાન્ત નરસિંહરાવ ભોળાનાથ દીવદિયા.)

મતકીયા ચાલુ.

પ્રકરણ ૧૧ મું.

સલીમ મ્હોટા લશ્કરની સરદારી લઇને ઉદેપૂરના યરવીર રાજાને હરાવવાની ખ્યાલી રજપૂતાનાના રેતાળ મેદાનોમાં ચાલે ને પ્રાણોપાસની પેઠે ચાલ્યો ગયો. તે ઉદેપૂરને રાણો બ્રા. પારાવળને ડોકરો કાઢીને પણ નમે એ વિચારને જ વિચારતો હતો. તે જે સોડાને પોતાના જ મથુતો હતો તેના ઉપર વિદેશી રાજ્ય રાજ્ય કરે એ તેના દૃઢ સ્વતંત્રપણને લીધે તેને અસહ્ય હતું. ને તે રાજાના રાજ્યમાંથી મુક્ત કરવામાં અથવા તો પ્રપત્ન કરવામાં મરવાના તેણે સોગન લીધા હતા. તેની રહમિયા સોડા બહુ હતા, તે જે સોડાને જ્યાવવાનું ધારતો હતો તે જ તેની રહમિયા હતા. પોતાના દેખનાં દુષિયારો તેની રહમિયા જ વાપરાવવાનાં હતાં, એટલું જ નહિ, પણ તેનાં સર્ગ પણ તેની વિરુદ્ધ પક્ષમાં હતાં. તેનાં સગે ભાઈ જ દુરમનના લશ્કરમાં હતા. ને તેના વંશને રાજ્ય મળસિંહ પ્રતાપના બહાવા ને યરવીર રજપૂતોને તેની (પ્રતાપની) રહમિયા કરતો હતો, પણ જેમ જેમ ભણ વધતો ગયો તેમ તેમ રાજપૂતી પ્રતાપની દિગ્મત અને દહતા વધતી ગઈ, તેણે બાટ ચારણોના કહેવા પ્રમાણે પોતાની માતું કુધ નિમ્મલકિત રાખવાના સોગન લીધા હતા. તેણે આરાવસિના કુંગરોમાં સરસ રક્ષણવાળી જગ્યા સોંપી રાખી હતી. તે જગ્યાની ચારે બાજુએ કુંગરી પ્રદેશ આવ્યો હતો કુંમળમેરથી રામનાથ ને મીરપૂરથી સીતોળા એમ ચાલેને હેંશી માઈલના ઘેરાવો હતો. લુંલદીપાટના કુંગરો, જંગલ, ખીણો ને બેઠાઓથી એ ભાગ ઘટા હતા. તે સાંકડી ખીણો ને સીંધી પર્વતની કાંઠો અને કુદરતી કિલ્લાઓથી ત્યાં આવવાના રસ્તાઓ રક્ષિત હતા ને લુંલદીપાટની ખીણ એ ઊંચા પર્વતની વચ્ચે હતી તેને લીધે ત્યાં કોઈથી આવી સઘાષ હેવું નહોતું. આવી જગ્યાએ ઉદેપૂરને રાણો સંતાયો હતો.

આ જગ્યાએ મોગલાર્થ લશ્કર સાથે પોતાના ૨૫૦૦૦ રજપૂતો અને તે ઉપરાંત થોડા જંગલી બીલોથી લડવાનો રાજાનો વિચાર હતો. તે જે જગ્યાએ હતો તે જગ્યાએ સૂરનાં કિરણોની પેઠે ચારે તરફ દુષિયારજન્ય આજુસો તેણું રક્ષણ કરવાને તૈયાર હતા. નિમલ્લલાલ બીલો પર્વતની દરેક ટોચ ઉપર તેમનાં તીર ને કામઠાં લઈને તૈયાર હતા. ને દુરમનના લશ્કર ઉપર ગળાવવાને મ્હોટા પથરા પણ તૈયાર રાખ્યા હતા.

પોતાની પ્રિયા મિહાર-કિન્ન-નિસાને જલદી પાછો મળવાને તત્પર થયેલા સલીમ બહાદુરીથી તે ખીણમાં ધસ્યો. બીલોએ વરસાદની પેઠે દુરમનના આગળ વધતા લશ્કર ઉપર તીરનો મારો ચલાવ્યો ને તેમના ડેળવાળા હાથમાંથી ગયેલું દરેક તીર અંકે જલુને મારી નાંખ્યું જ, પણ શાહેનશાહના તોષણનાં રહમિયા તે સોડાનું બહુ બચ્યું હતું. કારણુ તે ચારે બાજુ અગ્નિ વરસાવતું હતું. બીલ સોડા નિમલ્લલાલથી ઝનુતી જનીને લશ્કર રહમિયા ધર્યા પણ તેપોથી તે સોડાની દિગ્મત દારી ગઈ અને તેમણે સ્વતંત્રતા ને કિર્તીની દેવી આગળ પોતાના કવનનું અનિદાન આપ્યું.

રાણાએ સંખાપૂજન પૂરાં કર્યાં ને પોતાના લશ્કરના કુલ વીસ હજાર રજપૂતો જોડે સદ્વારના અગિયાર વાગે જમવા બેઠા. રાણાએ ચીતોડની ખુવારી પછી સોનાની યાળીમાં ન જમવાને અને પથારી ઉપર ન સુવાના સોગંદ લીધા હતા. અને તહેમની લાગપડીનતા દર્શાવવાને ઢોલ વગાડનારાઓ રજપૂતો હૃદયળની આગળ ન આલતાં પાછળ ચાલતા હતા. રાણા અને તહેના સાથીઓ રહામે પ્હેળાં કેળનાં પંદરમાં ખાવાનું પીરસાવું. રાણાએ પોતાનું પીરોહું પાંચું જાલાના મુખ્ય અધિકારીને માનની નિશાની તરીકે મોકલ્યું તે તહેણે ધણા માનથી સ્વીકાર્યું. તે જ ક્ષણે એક તોપનો ગોળો રાણાની રહામે આવીને પડ્યો. પશુ રાણો ગભરાયો નહિં ને ખાવાનું ચાલુ કર્યું, પશુ તરત જ તહેની પાસે યજ્ઞને મુસવાટો કરીને એક બીજો ગોળો મયો હજી પશુ તહેને ઉઠવાનો વિચાર ન થયો ને ધાર્યું કે “જમીને ઠીસ.” પશુ હવે તો તહેના પતરાળામાં જ એક આવીને પડ્યો.

હવે તે યરો રાણો સાંખી ન સકયો. દુરમન સાથે લડ્યા વગર આ દુનિયા તણ દેવાનો વિચાર તહેના હિંમતવાન આત્માને ગમ્યો નહિં તે ઉઠ્યો, ને હાથ ધીપા તહેના નિમકહલાથ વીસ હજાર રજપૂતોએ પશુ તેમ કર્યું ને બધું પૂરું થયા પછી રાણો વાગવા માંડ્યા અને પાંચમેના અવાજે યજ્ઞ રહા. રાણાએ પોતાના રજપૂતો રહામે નિહને કહ્યું:—

“મહારા મિત્રો, સાથીઓ અને હોશરો ! આજે આપણે જે રણક્ષેત્રમાં જઈ એ છીએ ત્યાંથીપાછા હઠવાનું નથી વિદેશી રાજ્યના હાથમાંથી આપણા આયિન દેશને છતી લેવાનો છે, નહિં તો મરવાનું છે. આપણા કાપદાઓ ખંડિત થયા છે, આપણા ઘર ઉપર હુમલા થયા છે, આપણા દેવાલયો ભદ્ર થયા છે, આપણા મ્હોમાંનો કાળીયો લાઇ સેવાયો છે, આપણા અધિકારીઓએ પોતાનાં માન અને આત્મ આપણા કુળના ખજાના રહાસને વેચ્યા છે તેથી દેશને અને ધર્મને કોમ આપી નામોશી ભરેલી રીતે વિશ્રામ લે છે. હિંદ પોતાના બચાવને માટે તદ્દમારી તરફ નજર નાંખે છે ને ઈશ્વર તદ્દમને તહેને બચાવવાને છવતા રાખે ! આપણા ચુલાઓને અપવિત્ર કર્યા છે, આપણું રાજ્ય ખેદાન ખેદાન કર્યું છે ને આપણા ઘર તારતર સેકોના જમવાના ખંડને ઢોકણે વપરાયા છે. હાણું બધું જોવાં કરતાં મરણું વધારે સારું છે. હરમેશાં હું જે લડાઈમાં હુકમે આપ્યું તે જ હુકમે આજે પશુ આપ્યું. તદ્દમારી માતૃભૂમિના છટકારા માટે, તદ્દમારી સ્ત્રીયોની આત્મ માટે, તદ્દમારો દેશના ધર્મ અને કાપદાઓ માટે લડો, ક્ષત્રીને ધર્મ સંબંધી લડાઈ કરવી તહેના કરતાં બીજું શું વધારે વહાણું હોય ! તે લડાઈ તો તહેને માટે સ્વર્ગદ્વાર ઉઘાડે છે. ધન્ય લાગ્ય એ ક્ષત્રીનાં જે તહેનું હાણું નસીબ હોય. જે તદ્દમે છત્રી તો પૃથિવ ઉપર રાજ્ય કરશે ને જે મરી જશે તો સ્વર્ગમાં તદ્દમને આવકાર દેવાને અસુરાઓ તૈયાર ઉભી જ હશે. હવે એકદમ ધસારો કરો અને દરેક કલશીવાળાં માથાં કાપી નાંખો; પશુ જે તદ્દમારે સરણુ થાય તહેને છવતા રાખજો. જીવો સંભળો ! દુરમનોની તોપના અવાજ અથવા માંડ્યા વાવટા ઉઠાવો ! પડધમ વગાડો ! સ્વાર યજ્ઞ ભણો ! પરમેશ્વર આપણને કિર્તિવંત જય અથવા તો કિર્તિવંત મોત આપે. ચાલો મહારા ચરવીર મિત્રો !”

એમ કહી તે પોતાના ઉત્તમ ઘોડા ઉપર કુદીને ચઢી બેઠા. ને પોતાની ઘણી વખત ઘાસની પેઠે માથાં ઠાપતી તલવાર ફેરવવા માંડ્યો, કચરમણ વાવટો દવામાં ઉડવા લાગ્યો. તહેના મ્હોં ઉપર સુનેરી જ્વર્ણવડો કરતું હતું ને સંખતા પડખાના ઉલા સંરકાર પૂરા થતા પ્હેલાં તો સૂર્યવંશી રજપૂતો સૂઝા જંગલમાં બળતા અગ્નિની પેઠે દુરમનોના લશ્કરમાં યજ્ઞ ને ધસ્યા. તહેમની ચળકતી તલવારો વધારે પ્રકાશિત જણાતી હતી, ને માણેકની પેઠે તે તલવારો

ઉપરથી રાના રંગનાં ટપકાં પડવા લાગ્યાં. મોગસ લશ્કર ગઝરાટમાં પહોંચે ને ન્દાસ જામ કરવા માંડ્યું. કેટલાકે તો દાધિયારે નાખી દઇને જ ન્દાસવા માંડ્યું અભિમાની ને રાજ્ય લાલત મુઝાં બદુલિ જે શહેનશાહના લશ્કર અથે આગ્યો હતો અને રજપૂતોને મારીને માન મેળવવાને બદુ આવુર હતો તે પણ ન્દાસવા મંડ્યો ને રજપૂતો અને પોતાની વચ્ચે ગણુ માછલવું છેડું રહ્યું ત્હારે જ થોડ્યો. ઝાટીચમરનાને પટ્ટોળા રસ્તા ઉપર લોહીના બેઠોળાઓમાં ધઇ ને અને માથા વગરના ને અંગરક્તિ સરીકે. ઉપર ધઇ ને ચૂરવીર રાજો અને તેના ચૂરવીર રજપૂતો કતલ કરતા ગયા. બધા કરતાં રાજો બદુ વિશાળ જાણીતો હતો. તેને જાણી દાલતો કે તલવાર ફરતી કે છત્ર ઉપરથી ગલ ઊંચકાતી ત્હારે રસ્તામાં જે કાંઈ આવતું તેના જોગ મળતા. મુસલમાનો રાજા સ્થામે મરણ પણ તેની પૃથર જોડી દડતા આગળ બધું નકામું હતું, ને તેથી જમણા જોરથી પોતાના લોકોને જ મારવા લેયો પાછા દડ્યા. રાજો ધીરે ધીરે આગળ વધ્યો ને સત્રીમ જે દાથી ઉપર બેઠો હતો તેની સ્થામે આવી પહોંચ્યો, શાહજહાના અંગરક્ષક સિપાઇ અથે પ્રતાપના આવવાથી ન્દાસવા મંડ્યા તેના બદાદુર ઘોડા ચેતે દાથીના માથા ઉપર પગ મૂક્યો કે તરત જ પ્રતાપે ન્દાસતને જાણાડે મારી નાંખ્યો. ને અંજાડીને અચકાઇને પ્રતાપને લાલો જાગી ગયો. તે દાથી મસ્તીએ ચડ્યો અને સત્રીમને લઇને નોઠો, આગ જો ન ધયું હોત તો ચૂરવીર રાજા પ્રતાપના જાણાથી અકબરનો ગાદી વારસ મરજુ પામત. દવે બદુ કતલ ચાલવા મંડી શાહજહાની દાથી રિયતિને લીધે શાહજહાના અંગરક્ષક સિપાઇ અથે પ્રતાપને ઘેરી લીધા, પણ તે વીજળીના પેઠે તેમાંથી છટકી ગયો ને બધા જતો ત્હાં સાર કરતો જતો દનો. બધારે માનસિંદ તેના "રજપૂત" ઘેરો ઉપર આગ્યો ત્હારે મોગસ લશ્કર ન્દામ જામ કરવું હતું.

દઇ પણ રાજાનું જોર ધડ્યું નહોતું. તેની આચવાસ આવી ગયેલા લોકોની સખા મોટી દોવા છતાં તેના દાપમાં દઇ લશ્કરમથ વારોઃ ઉડે દતો ને તેની તલવાર કાળાં વાઘાંખાંની વીજળીની પેઠે ચમકતી હતી. દઇ પણ તેનો ઘોરો જોયો ને તેવો અલમસ્ત દનો. ને ધરના ઘોડા જેમ દોરે તેમ દોડ્યો દનો. જેવું રાજાની તલવાર અને મગની સ્થામે ધરાનું અચાપ હતું તેવું જ આ ઘોડાની સ્થામે મનું પણ અચાપ હતું. રાજા પ્રતાપની ગલા, જેમ પથરો મારીનું વાસજ જાગે છે તેમ માણસોનાં માથાં જાગતી હતી, ગણા પ્રતાપે પાસ પાડી ને કહ્યું "માનસિંદ કદાહિ ? જેવો રાજ્યદોડી કદાહિ ? મ્હારી સ્થામે કેમ નથી આવતો કે દુ તેનું રાજ્યદોડીનું માથું છટકાવી નાંખું ?"

પાછળથી શેષજી કહ્યું. "હું અદિજુ- રાજા માનસિંદને સીધાં તે પેઠાં મ્હારીસાથે લેડે."

રાજો—જતો રહે, જતો રહે ! હું મ્હારા જામને મારવાને હજીજો નથી.

શુકતે થીમે રહીને કહ્યું. "ના, તેમ નથી, મ્હારા સાદેજ. ત્હમે મ્હારું અપમાન કયું હતું તેને જાણી વાળવા હું ત્હમારે આઘરો છોડી ગયો ને "મોગસ લશ્કરમાં જાગી ગયો દનો." દવે જાણ ચિચારો ઊડી કે મ્હારું મન ત્હારે મારે કુખાલે પણ પ્રેમ કરનાં માન મોટી ચીજ છે. મારે તેપર ધા !"

રાજા પ્રતાપે પોતાની તલવાર અપનાઈ મૂકી રહીને કહ્યું. "મારું ! ત્હારી મરજી દોષ તે મારું ! હું મ્હારા જન્યના લોહીથી મ્હારા દાધને કથમિન કરીશ નહિં."

શુકા ને આવી બદુ લામું. ને તે તમ ધઇ ગયો ને ગળ માનસિંદ દાથી ઉપર ઘમતે આગ્યો દનો તેના ઉપર પથવાને રાજાને માર્ગ આપેલો. રાજા માનતો દાથી તેનો

હુંમલો. દરેનાર ઉપર ધંર્યો, પણ ચેતક અવ્યજ રહ્યો. ને તેના સ્વારના એક ઝંટકાથી હાથીનો માવત પડી ગયો. હાથી પાછો ફરવાની તૈયારીમાં હતો એટલામાં માનસિંહ પોતે માવતની જગ્યાએ જઈને બેઠો. ને તેને આગળ અવ્યજવાનો પ્રયત્ન કર્યો. જ્યને માટે આજુ-સ્તાવાળા રજપૂતો આવી પહોંચ્યા. ધોડાના પગનો અવાજ, તલવારોનો ખણખણાટ ને તીરેલા મુસલમાન ઉપરથી જણાતું કે રાણો હજી લોહી લોહાણુ રસ્તો કાપતો હતો. ચીંપની પડે મુસલમાન લોકોનું લશ્કર આવતું હતું. હવે લગાઈ કહેવાય એવું રહ્યું નહિં. રાણો અસંખ્ય માણસના લશ્કરને પાછું હટાવી શક્યો હોત તો દરિયાને પણ હટાવી શક્યો હોત. તેના રજપૂતો પોતાના અધિકારીને જવાબદારી એક પછી એક રાણાની બહાદુરીની બદાખરી કરતા મરણ પામ્યા. રાણાનાં કેસરી લુગડાંનાં ચીથરાં ચર્મ ગયાં હતાં ને તેને ઘેરલા સાત ધામાંથી લોહી વહેવા લાગ્યું; તોપણ હજી રાણાનું શર જેવું ને તેવું જ હતું ને તેવું મન હજી ખીર્ગ કિર્તિપત કામો કરવાને આતુર હતું. હજી તેણે મજબૂત રીતે કપરમજ વાપડો ગાલી રાખ્યા હોતો ને તેનાથી મોગલ લશ્કરને તેની સલામે ચવાનું શર વધતું હતું. હજી રાણો તે લશ્કરમાં ધસારા કરતો ને દરેક ધસારે તેમને પાછા હટાવતો પણ પાછા તેની આજ્ઞાપાસ ને લોકો આવી જતા. બહાદુર રજપૂતો ને નિમકદલાલ અધિકારીઓ જે કે સંખ્યામાં ઓછા થઈ ગયા હતા, પણ લડતા ગયા ને ત્રણવાર દુસ્મનોના હાથમાં જતાં રાણા પ્રતાપને, બચાવ્યો. પણ હવે તે લોકોની બમણી સંખ્યા આવવાથી તેઓ નાહલાજ હતા. અને આ વખતે જે છાલાના અધિપતિએ પોતાના છપનો ભોજ આપીને રાણાને બચાવ્યો ન હોત તો તેની છંદ-ચીનો પણ અંત આવત.

રાણા પ્રતાપની કને આવીને ઘણા માનથી ત્રાસના અધિપતિએ કહ્યું, “હવે બધું ગયું છે.”

રાણા પ્રતાપ—“ના. ત્હાં સંધી આપણે છપીએ છીએ ત્હાં સંધી નહિ. ત્હાં સુધી મ્હારી નસોમાં લોહી વહે છે ને મ્હારાં ફેરસાંમાં શ્વાસ છે ત્હાં સુધી નહિ.”

ઝાલાધિપતિ—ખરી વાત છે. આપના ઉપર દેશનો આધાર છે. આપ પોતાને બચાવો કારણ હજી પણ રાજસ્થાનની કિર્તી પાછી મેળવી શકશો. હજી ન્હાસવાનો વખત છે.”

રાણો—“પ્રતાપ તેની સામે એક પણ દુસ્મન દશે ત્હાં સંધી રણક્ષેત્રમાંથી છવતો નહિં નહાસે. મ્હારી કિર્તિને કલકિત કરવાનું મ્હને કહીશ નહિં.”

ઝાલાધિપતિ—“હું આપને, આપના ઉપર દેશનો આધાર છે તે માટે ન્હાસવાનું કહું છું. આપના દેશના કલ્યાણાર્થે, આપણી સીંચોની આખરના રક્ષણાર્થે હું આપને આ રસ્તો ખતાવું છું. આતો ફક્ત એક જ લગાઈ હાથો છીએ ને જે આપ છવતા રહેશે તો આ મુસલમાનોને હરાવીને બદલો વાળી શકશો. હમે ત્હમારું ન્હાસવાનું જણાવવા નહિં દરખે.”

રાણો—“હિમ્મત રાખ્ય. હજી પણ આપણે તેમને હરાવી શકીશું. ત્હમારા શિવલ ખીર્ગ કોઈએ મ્હને આની સલાહ આપી હોત તો તેને હું ત્હનિા ત્હાં માર કરત.”

ઝાલાધિપતિ—“મ્હારા રાણા, મ્હારા મુરખી આપની સાથે આજ સ્થવારે કેટલા રજપૂતો આવ્યા હતા ને અત્યારે બાકી કેટલા રહ્યા છે તે જરા જુઓ, ને દુસ્મનનું લશ્કર જુઓ. આપણે શું સચીમને પાછો નથી હાથ્યો ? શું પાંડવો રણક્ષેત્રમાંથી ન્હાસ ન્હોતા ને પાછા ન્હોતા આવ્યા ? આપના દેશ ઉપર દશ આજો. ને આપની પ્રજા, ને સીંચોની આખર અને શરવીર પ્રજાની છંદગી બચાવવા માટે આપની છંદગી બચાવો, ન્હાસવું હેમાં શું છે ? શું શ્રીકૃષ્ણ પણ ન્હાસી ન્હોતા ગયા ?”

પ્રતાપ—“ખરી વાત મ્હારે જીવનું જોઈએ ને આ જંગલી તારંરોને રીત્યોત્ય

જેના શીખવેલી બેઠકો, તે હું જુલુદારે ફરીથી આવીશ ત્યારે એ લોકોને ધૂળવેલી પેઠામાં કઢાવીશ. હવે છેલ્લી સત્તામ. "

જાત્રાધિપતિએ કરમણ વાગે પોતાના હાથમાં લઈને બાદશાહી છત્રી પોતાના માથા ઉપર ઊઘાડીને કહ્યું. "છેલ્લી સત્તામ આપણે સ્વર્ગમાં મળીશું. "

" સ્વર્ગમાં " એમ કહી જોન જોતામાં ત્રણે દુસ્ત્રમનોના લગ્નકરમાં થઈને અપાઝાબંધ પોતાના કુંગરી પ્રદેશ દરેક ચાલ્યો ગયો ને જાત્રાધિપતિએ પોતાની ઉપર રાત્ર્ય ચિન્હો ધરવિને લઈને સખત ભાગ ખમ્બો ને પ્રવાસ ન્હાથી ગયો તે કોઈને ખબર પડ્યા રીધી નહિ. તેની તકવારથી તોફાનથી જેમ પુલો ખરી જાય છે તેમ માથા ખરવા મંડ્યાં પણ દુસ્ત્રમનોની સંખ્યા વધારે લોવાથી તેનું કાંઈક-ચાલ્યું નહિ અને આખરે તે અને તેના નિમ-દલાય મોકરો, આ કાનિ દુનિયાનો ત્યાગ કરી ચુન્દર સ્વર્ગમાં લઈ જવાને વાઘ્ય જોતી અપાઝાબંધોના સ્વમાં બેઠીને આસ્થામયા. આ કૃત્યની યાદગિરી તરીકે હજી પણ જાત્રાધિપતિએ મેઘાના રાગજોનાં રાત્ર્ય ચિન્હો રાખે છે ને મેઘાના રાણાઓની જમણી બાજુએ બેસે છે.

ફેટલાક મેઘાઓએ રાજાને તોડતી પડે ન્હાસનો દોષ હોતો ને તેની પાક લેવાનો નિમંચ કર્યાં પણ ઉમદા ચાલક જીનને બહુ ધિક્કારતો હતો ને પવનને વેગે જતો હતો.

કુશનું મન તેના જાઈના ઉમદાપણથી બદલાઈ ગયું હતું. તેથી તેના મનમાંથી વેરભાવ જતો રજો ને તેના બન્ધુના ઘોષને એકસો ન્હાસનો જોયો ત્યારે ટિપીભાવ ઉત્પન્ન થયો ને તે ઘોષની પાક પડી પણ પોતાના બન્ધુને મારવાને નહિ પણ તેની પાછળ પોતા મેઘાઓને મારવાને તે દોષો ને જાત્રાપડે તેમને માર્યા ને પેટીગતાર બે બન્ધુઓ અરસ-પરસ પ્રેમભાવથી મેઘા આ ગપતે ચાલક (ઘોષનું નામ) જીન ઉપર પડ્યો ને જોડેયો સંજાએ તેના ઉપરથી ચોંકરતાર (ઘોષનું નામ) ઉપર માંડવાને આમાન બનાવ્યા કે તરન જામદા પ્રાણીએ પ્રાણ છોડ્યો.

બે માદાઓનો મેઘાપ દિવસ પીગળાવે હંમે દનો પણ કુંગરી મુદત મારેજ હતો મારણ રાજાએ ઘોષ ઉપર બેઠીને ન્હાસનું જ વેદએ તેનું હતું.

શુન—" મને હાથ કર્યો, હું જીને ચિત્તી કરું. જો મું મોત્રય લોકો બેંગો જગા ન ગયો લોક ને અદિ ન આરણ દત્ત તો ઉરેપડના રાજાને આમ એકલા ન્હાસવાની ફરજ પાન જ નહિ. "

પ્રતાપ—" તારો વાંક ન કડાજા. આપણે તો ફક્ત કેઈક આશાથી દોષાજ્યે જિયે ન્હાસ કર્યો (નસીયે) મને બચાવે છે ને તે કાંઈ મોટા કામ મારે જ દશે. "

શુન મરકરીમાં—" માણસ પોતાની છાંદગી ગચાવવાને ન્હાસે ત્યારે તેને મું લામનું દશે. "

પ્રતાપ—" મરકરી લાકડા પાછા ફરવાને મારે જ ન્હાસે, ને દરજાવનારા જાવિય ઉપર આશા રાખે છે. "

શુન—" હવે જીને સત્તામન રાખો ને પાછો આવીશ ત્યારે આ કુચ્ચાને તારી તારાથી જ લાડને ન્હાસ. "

પ્રતાપે કહ્યું—" હવે છેલ્લી સત્તામ તે મને આશા આપી છે ને તેને મારે પરમપર જીને તેનો બારો આપજો. " એમ કહીને ફોં ને એક પગમાં રાખે ઘોષે આશા રજો.

રાજો પ્રતાપ બહુ ફર નહિ ગયો લોક એતવામાં ચુરીમ માનસિંદ જોડે ત્યાં આશા સુખીને પાડ્યું. " પ્રતાપ કહ્યા છે ? ફેટને ફર રજો દશે ? "

શુકતે ગંબીરતાથી કહ્યું—“તુમ્હારી પ્હોચની બ્હાર. હવે ત્હેને નહિં પકડી પાડી શકે એક કલાક પહેલાં તે મ્હારી ઉપર ને ત્હેની પાછળ પડેલા મોગસો ઉપર ધસ્યો આવ્યો હતો. જુઓ, ઓ રણાં ત્હેમનાં માથાં વગરનાં શરીર.”

સત્તીમ—“શુકત તું જુલું ખોસેછે. એનો ઘોડો તો અહિં મરેલો પડ્યોછે. તે બહુ દૂર નહિં ગયો હોય સાચે સાચું કહે ને હું ત્હેને મારી આપવાનું મ્હારા માનની ખાતર વચન આપુંછું.”

શુકતે હિમ્મતથી કહ્યું. “ત્હારે શાહનશાહ સત્પતાત જાણો. તે એ છે કે મ્હેં મ્હારો ઘોડો ત્હેને આપ્યોછે. આખા રાજ્યનો આધાર મ્હારા બાઈ ઉપર છે ને ત્હેને ભયમાં જોઈતે મ્હેને સારું લાગ્યું નહિ. મ્હેં ત્હેની પાછળ પડેલા મોગસોને મારી નાંખ્યા ને મ્હારો ઘોડો ન્હાસવાને ત્હેને આપ્યો.”

સત્તીમ—“ત્હારે ત્હેં વિશ્વાસઘાત કર્યો એમ ? પોતાના બાઈને વિશ્વાસઘાત કરી છેતર્યો હતો હેંયા માણસ કનેથી શેની આશા રખાય ? અરો. મ્હેં ત્હેને મારી આપવાનું વચન આપ્યુંછે, તેથી જ્યાં દર્જી. જા, ત્હારા બાઈ સાથે. મ્હારી જાવણીમાં હવે ત્હેને નહિં રાખું.”

શુકત—“માયાજી શાહનશાહ મ્હારે એ સિવાય બીજા કશાની આશા ન્હોતી, મ્હારે એટલું જ જોઈતું હતું.” એમ કહી ઘોડાને એડી મારી કુંગરો તરફ દોડાવી મૂક્યો.

સત્તીમ—“રાજા માનસિંહ આપણે આગળ જઈશું ? હજી પણ આપણે તે અસિ સમગ્રમાવનારને પકડી મારી શકીયે તો સારું નહિં તો મ્હોટો ભયુકો થશે.”

રાજા માનસિંહ—“હું આપ શાહનશાહના અભિપ્રાયને તાદન મળતો જ છું” પણ ત્હેના મનમાં રાણાની ભયભરેલી સ્થિતિ જોઈતે દયા આવીતે ત્હેનું કરેલું અપમાન ભૂલી ગયો. ત્હેણે ફરીથી કહ્યું. “બરોબર છે. પણ ત્હેની પુક પકડવી બહુ કઠણ છે. રસ્તા મુંઝવામણ ને અજબ્યા છે તેથી જરા ભય છે. રાણો ત્હેની સંતાવાની જગ્યામાંથી એકાએક નીકળી છૂતની હાર્ય કરી દે. માટે જો કામ્ય ત્હેની પાછળ જઈએ તો સારું.”

સત્તીમ, રાણો પ્રતાપ એકદમ ધસી આવે એ વિચારથી જરા ગભરાયો ને વળી ત્હેને લગાઈની અડચણો કરતાં ગોજ્યોએ વધારે ગમતાં હતાં તેથી ત્હેણે કહ્યું. “ત્હમે કહો છે તે બરોબર છે. ચાલો આપણે પાછા જઈને આપણને મળેલી કિર્તીને માટે પરમેશ્વરનો ઉપકાર માનીયે.” એમ કહી શાહનશાહ ત્હેની કતલના પરિણામથી ભરપૂર, મેદાનમાંથી પોતાની જાવણીમાં ગયો ને પરમેશ્વરનો ઉપકાર માન્યો.

ત્યાગ.

જાણું હાર્યા, શરીર કદિ આ કાષ સંભારશે ના,

જાણું હાર્યા નવન મહિયી પાડશે અશ્રુ કોના;

મુઠયો કાઢ્યો જગત પરનો સર્વ સંબંધ આપુ !

રહેવું શાને, તહિં વણુચમે, દુઃખી રિસે થઈને.

આણું જો એ પદ ઘણું ઘણું મોક્ષણું રનેહ ચોટયો,

આણું જો એ જગ ખટપટે મુક્ત એ સ્થાન, બાપુ !

શેના જાણું ગિરિ મહીની કો શાંતિદા કુદરે તો,

શેના રહેલું, સરિત વહને ધૈત કે સ્થાન માદિં.	૨
રોનો બાપુ ! રહેલું, કુરલું, સેદ સાથે જોડું,	
રોનો બાપુ ! હલ્લ દલું, દુઃખ રીડું ઘવાને;	
અથુ, બ્હાલો ! હલ્લ જરતો, લુછો કે લંભારો,	
હુછી, બાપુ ! નવન પરનાં મુખ અન્યોન્ય દેતો.	૩
વીની યોડા, દિવસ દુખીઆ, આવશે મુખનાને,	
રેડી દરો, નવલ નવલ, બૂલશે હેયું અપો;	
બ્હાલો બીજાં મુજમમ ધણી આપશે હર્ષ જૂઠા,	
દૂરે વાસ પ્રણયિજનનો ભૂલવે સેદ બાપુ !	૪
રોશી ના કે જગત વગી સૌ દેખશે નાદિં શૂન,	
જોશે ના કે મુખ જમનની ચોક્ષી રે ! દિશાઓ;	
દષ્ટી મ્હારી રિયનિ દુખી કદી રે ! રડી કમ્પો ના,	
પ્રારબ્ધ જો હલ્લ મદિં આ પ્રેયું તેલું થશે સૌ.	૫
જલું ના હું, હલ્લ મદુ આ, શે કોઈ મયું છે,	
જલું ના હું કવમ નવન આ જોઈ સંસાર યાકું;	
સેદે બાપુ ! જગત તણીએ, સાંજે પાંખુંલું તે,	
હેયું દારા, હુદી હુદી જા, બાપુ ! વિષેય તું આ.	૬

૨-૭-૧૦.

“સ્વામિ નિર્મુખાનંદ”

एक शुन्य घडी.

મેથે વિષજવાયું જિંતું જગતું કોડે ન દીપું પડે,	
હમો છે દિનનાય તોય તડો પડતો ન ક્યાંયે રિસે.	
બાપુ દા ! નથી રક્ષા જલું પરથી આનંદ રેભાવતો,	
સૌ સત્તો પ્રાપ્તિ તણાં કવમ સૂતી રાતિ ધરીને રત્નાં.	
બોલે મોહિત મીડું તોય કવમ દા ! આજે કોઈ મુલું	
શે આ ચિખી દીસતો જલું અરે ! કૃષ શે નીરખું;	
પુષ્પો કેરી મુજ-ધની લદરીથી શે આજ રાતું નદિં.	
સૌ નેસર્જિક મોદ ભાઈ ! કવમ દા ! શોડે ભાવો આવતા.	૨
ના સયોગી, રિયોગી તોય કવમ હું ભાસું છું મ્હારા મને,	
ચિહાણી હું સદેવ તોય કવમ હું ચિહાણી આજે રિસું.	
કશું શે હું પ્રિય જાની હલ્લમાં પાસેજ શે વાજીતો,	
ચિહાન્તપ્રિય હું જનાં કવમ અદો ! ચિહાન્ત વિચારનો.	૩
હલ્લ દર્શન ન રિસતો કવમ અદો ! છે સર્વજ્ઞાની જનાં,	
ભાસે તેની લીલાતું જાન ન મને, નિયતેના તેથી શું !	
ચેરિ વિષ ન ક્યાંય, કશું પ્રિય, ના તોલે મને કે મદને,	
સૌ સંકપની માગ આ હલ્લમાં હુદી અથ શે અરે !	૪

૫-૧-૧૧.

કુસમદર.

નિવેદ.

- પૃથ્વીના પરિવર્તનો બહુ બહુ આવ્યાં અને રે ! ગાંધી,
 ને એ રોશવ કાલને કંઈ હોયે ખુલ્લો બરાબ ગયું,
 સૌ કોમાર તણા સખા તણ મને આનંદ લેતા ગયા,
 હાવા હું હરિ ! એકદો રમરી રમરી એકે અને ! આનંદ ૧
- કાપી વાટ બણી, ફેડ, નીરખું હું, છેટેથી એ પંથને,
 ને એ મોઢ મહીં ભરેલ સુખની કાંખી દૂરથી કરે;
 જોવા મહેં તરંગો પરે વિલસતાં રૂડાં રૂડાં પંખીડાં,
 એવા સાથ ધણું અને સમયને વોલે છડી સૌ ગાં. ૨
- જોતો ચો તરફે દીડી તરતણી છંડી છંડી જાડીયા,
 આજગે, સુણતો ઘણું નવિન કો મોઢા ખમતના જડે;
 કિંતુ તે મુજ સકિતથી દૂર ગણી આવ્યો ગયો ત્યાં ઘડ,
 મહારી તે રથજમાં હતી ટુંકી ટુંકી, ખારીક સૌ કલ્પના. ૩
- આહવારો દધે દોષ પંથ મુજને દુઃખ જતાવી ગયા,
 ને રનેહી કંઈ વાટમાં મળી જઈ વાતો ધું ભેળી જતા;
 પીધાં નીર, ઘડી વિરામ લખને, પ્રીતિ અરંતા કરે,
 વાગ્યાં આ મિલને ગયે તણ મને હંમેશ કાળે અને ! ૪
- હાવાં તે સુખનાં રહ્યાં રમરણ ને આઠાં રહ્યાં દુઃખનાં,
 સંભારી સુખ દુઃખ, દુઃખ સુખ આ અંતર્મત્તી લાગતાં;
 આજો પંથ હવે ધણો નિકટને પેસંત હું તો કરે,
 ધન્યું પાણું મવાણું કિંતુ કપમ આ વાગાજ પૂરી કરે. ૫
- જોઈ વાટ મુસાફરી પૂરી કરી ક્યારેય મરણ મળે,
 કાં તો આ જગતંત્રના ખટપટી રરતેથી મુકિત જડે,
 રે કંઈ અભિલાષના, જગતના દુઃખી પરિણામવા;
 એ સીના, મદનના અભિચિત હવે એમનંત વાસો વિના. ૬
- આ સંસાર તણા સહુ જખમ મહેં, લાગેજ સર્વે સલા,
 ભાસે, કોઈ હશે ન દુઃખ આદરું પ્રીતંતુ સૌ આણીને,
 દાખી આસ સુખે તણી નીરખું હું આનંદ જૂઠા પરે,
 કિંતુ ચિત્ત નિરાસ થે દુઃખ યજી, વાંટાઈ રે રે વળે, ૭
- ધન્યું દે હરિ ! મરણ વા મતિ બળે ધૈરાગ્યમાં સર્વદા.
 જહું ના વુજને અને જહી જઈ હંમેશ સંસારને,
 રેજે સંયમ ધન્યોપર ફરી દાણે કદીએ નહિં,
 કંટાળી મુજને ગણું જગતથી ધૂરો સદાએ, મળો ! ૮

વૈરાગ્ય.

આદારો હિપબોગ સૌ નહીં અમે ત્યાગી, રહીશું ફોળે,
વત્સો, આશ્રયણે તણી ધરીશું કે કૌપીન અમે પડે;
ત્યાગી સુલભ રનેહીએ સરવને એકાન્તમાં રામશું,
છોડી આ મૃદલાર જાશું વનમાં સુખે દિને ગાજશું.

૧

સંસારે સુખ છે ન, ભોયું સધણું દુઃખે ભયું સુખ એ,
આખો સ્વાદ મીઠો, ઘણો કટુ પછી, લ્હાવો લીધો સર્વનો,
પતિ કોણુ ? પિતા, સહોદર, સ્વસા, માતા, સહુ કોણુ એ ?
સ્વાર્થે રનેહ કર્યો, સર્વો પછી વળી શો રનેહ એ સર્વનો !

૨

લ્હાણો નહિ પ્રેમ દાર્દ, સહુએ ખોટો ધર્યો વેશ ન્યા,
શે રૂઢેવાય અરે તહિ ખજ તણું વાલે હમારા થકી;
એ દહિ સુખની પડે અમ પડે એ સ્થિતિ ના તે સહે,
એવા વિષ લખો, અનિષ્ટ જગતે રહેવાય નાના કદી.

૩

સંસારે રહી શે સહીશું દુઃખ એ ! જર્ઘ્ણું, રહીશું વને,
પામીશું દુઃખ નહીં એ અહિં, તદા શે પામીશું ત્યાં નહિ;
લક્ષ્મીનું શીઠ પાન ધારી હાથે કે પડીશું હમે !
માયું નિત્ય જટીલ તો, દિવસ કે શુક્રિ અમોને મળે.

૪

ધન્ય પૂર્ણ યજ્ઞ તપીશું તડો, રહેશું વળી શીત ને,
શે ના તે સહુ વેડીશું અટપીએ સસંગ કાને અમો ?
દેશે દુઃખ કદી, વિધિય શરીરને રહેતાં સદા જગતે,
તે રાતે નહિં કે અહિં નરકયા સંસાર આપા વિવે.

૫

દુઃખી કે સુખી પૂર્વ જન્મ કરીયાં કર્યો થવું નહીં તો,
સંસારે રહી શીઠ ભૂલી ઇચ્છને વીંટાઈશું જગતમાં;
આપામાં લપટાઈને, નહિં કદી હું કોણુ શોધાવ તો,
શે જાતું નહિં સાધુ પાસ વનમાં શોધાવ આપા જહિં.

૬

૨૬-૫-૧૯૦૯.

સ્વામિ નિર્ગુણદેવ

—કોમલને—

તું મીઠું મીઠું કંઈ કુંકળે રે	કોમલડી;
કાળે કાળે ને પાન પાન કિડમે રે	કોમલડી.
ત્હારી જંત્રી મનોહર વાંતી રે	કોમલડી;
તું સહસ્રરમંજરી જાલી રે	કોમલડી.
રહાસ વનમાં છે આંખા ઝાઝા રે	કોમલડી.
નીલા ઘેરાને સાન્ન તામ્બરે	કોમલડી.
ફળ હેનાં આવા હું આતું રે	કોમલડી;
સામે સહનંદન લાવું રે	કોમલડી.
હેનાં ચિતડાં તું જસરીયા સુરે રે	કોમલડી;
રસખસ કરી હેમાં રાગ પુરે રે	કોમલડી.

સ્વસ્તમાનુસવ છનકો ગયો હે,

પદ દુઃખરૂપ જગ તીનકો ગયો હે;

આ શ્રીનૃસિંહવાણીવિલાસના વચનપ્રમાણે જેમને આત્મસત્તાનો અનુભવ થયો તેમને તેમને કાષ્ઠપણ પ્રસંગ દુઃખરૂપ નથીજ. તેમને સર્વ સ્થિતિઓ સુખરૂપ જ છે.

જગમાં તે જીવો જેણે બહારસ પીધા,

જનમાં તે દીધો જેણે દરિસ પીધા;

આ શ્રી નૃસિંહાચાર્ય ભગવાનનાં વચન પ્રમાણે બહારસનું પાન કરવા અંતઃકરણને બિમુખ રાખે. પ્રતિદિવસ, પ્રતિસમય આત્મસત્તા પોતાનો દેવી પ્રકાશ બહિર પ્રસારવા તમને નૂતન નૂતન તપશ્વર્ણના માર્ગો રજુગમે છે, જે માર્ગમાં આત્મસત્તાનું સર્વજ્ઞત્વ અનુભવ થાય હોય તે માર્ગનેજ કોઈ માને. પ્રસંગે આત્મસત્તા પર શ્રદ્ધા દુર્બળ જાણી પશુ જોયે જતાપર દૃઢપણે આરથા રાખશે. તો એ આત્મસત્તા પોતાનું દેવી સ્વરૂપ તમને દર્શાવશે જ, નિર્જન વનમાં પશુ આત્મસત્તાનું બાન તમે કરશો અને છત્તસત્તાથી મળતાં સુખપ્રતિભા મોહને ત્યજશે. તો આત્મસત્તાનું અણુદ્ધૈર્ય અનુભવ થશે.

આત્મસત્તાનું અનુસંધાન કરનારને પ્રત્યેક મહિન તામસ આચરણોને બેઠવા સમર્થ છે, જીવભાવનાથી જે સુખસાધન મનાયેલાં છે તે તે સાધનને ત્યજે અને આત્મસત્તાના અનુસંધાનથી જે જે સાધનનો, સત્કર્મો મન્યવલા છે તે તે સર્વને આદરે. સત્પ્રયત્નોના આધિપત્ય તથા તેનાં સત્કર્મોની ઉપતામર્જ આત્મસત્તાનું ગ્રામ સ્વસ્થ રહેલું છે. જીવે એવાં સત્કર્મોની ઉપતામાં જ દિત ખાનપું પડે છે અને તેમ કરતાં તે આત્માના નૂતન નૂતન સામર્થ્યને અનુભવતા થાયશે.

આત્માનો સાક્ષાત્કાર કરવા માટે મમત્વને શિથિલ પાડવું. અપેક્ષા ભારતી પ્રકૃતિમાં અનર્ગલ સુખ પ્રતીત થાય તોપણ તેના પ્રતિ રાગને સેવવો નહીં. મોહને હજીવો. પ્રાપ્ત શરીર બલ, મનોબલ, કબજાબળો સદુપયોગ કરવો. નૈસર્ગિક વેગ સાદસ માટે પ્રકટે તેને કબજાવો નહીં. સાદસે ધીર પ્રતિવસતિ એ વચનને લક્ષમાં રાખો.

મારિત્રમાં કૃપણતા, લોભ, રોષ, કાપટ, અસહ્યુતિ વગેરે મળી દેશે તો આત્મરહિતું દર્શન નજ થશે. બાંધે નિર્ધનતાનો ભાસ થાય, બાંધે સંકાપનાં દર્શન થાય તોપણ અંતરાત્માનો કપકો મળે એવું વર્તન નજ મેલવું. અંતરમાં રહીને આત્મા તમને તીયોટ કરવા પ્રયોધે તો શુદ્ધમાં બરાવું નહીં. અંતરમાં વસેલા આત્મા તમને અવિદિત ભોગપ્રતિ ઉપેક્ષા ધરવા પ્રયોધે તો તમે મોહનસ યદ વે તો ભોગને રચીકારશો નહીં.

અણુએ અણુએ આત્માના પ્રકાસને અનુભવો. જીવનજળથી પૂર્ણ જનો. અંતરાત્મા તમને જોવાજ પ્રયત્નો સૂચવશે કે જેમાં ધનનો વ્યય કરવો પડે, શરીરને કષ્ટ આપવું પડે મનનો નિગ્રહ કરવો પડે, વિષયો સમીપ છતાં તેમનો ઉપભોગ કરાય નહીં તોપણ એમજ સમજવું કે માયાથી અતીત પદ જે આત્માનુભવ તેને માટે જ આ તૈયારી છે.

અંતરાત્મા તમને સૂચવે છે કે તમારે વિષયોના મોહને ત્યજવો, જરા પશુ રોષવાણું વર્તન તમને લાગે તો તેને ત્યજ રહે, દુર્જન પોતાના સ્વભાવને અનુસરી દુર્જનતા દર્શાવે તોપણ તમારે સાંત અવિકળ રહેવું, મોહવશ સ્થિતિનો ભાસ થાય એવું વર્તન ન જ સેવવું. લોભ, લાલસા વગેરે રોષનો સ્પર્શ ભાસે તેવું વર્તન ન જ સેવવું તો ખર્જૂની ધારપર રહેવા જની સ્થિતિનો રચીકાર કરે. વિષયોના રચીકારમાં માદાત્મ્ય નથી પણ વિષયોથી નિર્લેપ,

સ્વતંત્ર, ફૂટરથસમ રહેવામાજ આત્મસત્તાને અનુભવ મનાયો છે. માટે પ્રત્યેક વર્તનદ્વારા, પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિદ્વારા મોહની સત્તાને હીથુ પાડે. ચારિત્ર્યમાં રજસૂત્રમસૂત્રના સદ્ભાવને જજ્ઞા-
વનાર પ્રત્યેક પ્રવૃત્તિને પરિત્યજે. સાર્વિક, શુદ્ધ સાર્વિક, કેવળ નિર્મોહ, નિષ્કલંક પ્રવૃત્તિ-
થીજ આત્માનું અનવધિ પરિરક્ષક સામર્થ્ય અનુભવમાં આવશે.

અંતરાત્મા તમને જજ્ઞાવે છે કે વિધિલતા વા જીવભાવનાને પોષનાર પ્રવૃત્તિઓને ત્યજે. શમ, મોહ કે વિષવલોલુપ પ્રવૃત્તિને છોડી દે. એક અદ્વિતીય પદમ, તત્ત્વથી અમિત કરનાર સન્માર્ગ પ્રતિજ્ઞ પ્રેમ રાખો. તો વૃત્તિમાં દુર્બળતા પ્રકટાવી વા સન્નિશ્ચયને વિધિલ પાડી રજસૂત્રા મિથ્યજ્ઞાણું આચરણ નજ કરે. ચારિત્ર્યમાં એવો સ્વભાવજ ઉપાત્તવો કે પ્રવૃત્તિ માનદ્વારા શુદ્ધ સત્ત્વમલજ વધે. તમને પ્રસંગે કોઈ દાર્ન પ્રતીત થાય તોપણ જરા કંસા-
દીમાં ઉતરતાં વિરાગ, નિર્મોહના, શુદ્ધ વર્તન વગેરે સંપત્તિઓમાં કોઈ વિશ્લેષજ અદ્વિત સામર્થ્ય વા ઇશત્વ અનુભવમાં આવશે. જીવને શિવપદે સ્થાપનાર, જીવને ઇશપદે આજીનાર ચારિત્ર્યમાં હિંમ્ય ભાવો છે. શમ, દમ, ઉપરતિ, તિનિશ્ચા વગેરે દેવી લક્ષણો પોતાના પ્રભાવ કાળે કરીને પ્રકટ કરે છેજ. માટે પોતાનું અર્થોક્તિ સ્વરૂપ અનુભવવાને મનુષ્યે શીત, વૃદ્ધિ કે આતપને સદન કરવા, નિદાને જ્ય કરવો, ધૈર્ય, સ્થેર્ય વગેરે સેવવા, આકુલ બાકુલ ન થવું, નીતિ ટેકવું પાલન કરવું, પરાધીન અવસ્થાને ત્યજી દેવી અને આત્માપ્રતી ધવું.

જે સર્જન પરમતત્ત્વથી અભિન્ન થવા હચ્છે છે તે સર્જન કેવલ આત્માનુસંધાનનેજ આદાર માને છે. યાનામૃતનેજ પોષક દ્રવ્ય ગણે છે. તત્ત્વચિત્તારનેજ પ્રધાન ચિંતનીમ વરુદ્ધ ગણે છે. તો એવા નિર્મલ ચારિત્રને તમારા જીવનમાં ઉન્નત રાખી વિષ-
યવિવશ, મૂઢ રિથિતિને ત્યજે અને આત્માનુસંધાનચળી સાક્ષીપદે રાખનાર મુક્ત વા મહામુક્ત સરખી દશાને પ્રતીત કરે.

પ્રત્યેક દિવસે આત્માનું નિગૂઢ ઐશ્વર્ય વિશેષ પ્રમાણમાં તમારા દ્વારા પ્રકટ કરનાર શુદ્ધ સરમથ પ્રવર્તન છે. રજસૂ તમસૂના અંશને નિઃશૈષ નિવારો. યાચના, દીનત્વ, સ્વાર્થ સ્વ-
ભાવ, દાસત્વ વગેરેના સરેકારોથી આત્મપ્રકાશ અનુભવશો નહીં. પણ નિર્મોહના, નિર્લે-
પપણ્ય, આદાર્ય, નિરુદામ્યપણ્ય વગેરે સદ્લક્ષણોજ આત્મપ્રકાશનું દર્શન કરાવશે.

તમારા ચારિત્ર્યમાં પ્રતિદિન કોઈ કોઈ દેવી સંપત્તિને વિશેષ વિશેષ પ્રતીત કરે. સ્વર્ચની રૂપદાને બીલકુલ પારશો નહીં. યુક્તિથી અર્થ સાધવાનું અસરલ વર્તન નિઃશૈષ ત્યજે. સ્વા-
ભાવિક વર્તનજ સર્વદા અર્થસાધક મનાયું છે. વક પ્રવૃત્તિ દિતકર નથીજ. દુર્જનને પણ સર્જન કરનાર આપણા નેસર્ગિક શુદ્ધ નિર્મળ વ્યવહાર છે. સર્વના બધુરૂપે વર્તિ જધુલને શોભે તેવા અનેક સત્કાર્યો કરે. અને તમે સર્વજ બધુલનેજ પ્રકટ અનુભવશો. વિરાગજળથી જેમનું હૃદય બીજનપણ્ય હોય છે તેમજ સાચા મહત્ત્મા છે. અને એવા મહાજનોજ આત્માનું શુભ ઐશ્વર્ય અનુભવે છે.

આત્માનું ઐશ્વર્ય અપાર છે. પણ તેનો સાક્ષાત્ અનુભવ કરવા માટે જુદાં અલંકાર તજવી રાખવી પડે છે, રજસૂ કે તમસૂને સચ્ચનાર પ્રવૃત્તિ રોપમયી છે. જેમનું લક્ષ્ય બનીવ હિંમ્ય છે તેમનું ચારિત્ર્ય અતિવ હિંમ્ય હોવાની જરૂર છે. જીવ પ્રજાને કરીને દેવ બને છે અને પ્રજાને કરીનેજ ઇશ બને છે. જે સ્થાનમાં આપણે વસીએ તે સ્થાનપરના આપણા વર્તનથી સોદસુઅકરૂષ યજ્ઞએ ત્યારે ખરું. વિષયમૃદરિથિતિને પ્રતીત કરીએ તો તે ખોટું છે. અને ઉપાધીરૂપ યજ્ઞએ તે ખોટું છે. અને તારકરૂપ યજ્ઞએ દશતિ કરીને ખરીજીવ રિથિતિને પ્રકટ કરી તે તેમજા ચોખ્ખર છે.

મનુષ્ય જે સાવધ હોય છે તે તે પોતાના ઘડનમય બાવનેજ પોતાનાં સર્વ વર્તનદારે પ્રતીત કરે છે. ઘડતરત્વ પૂર્ણ છે. નિર્દોષ, નિર્મળ છે. મનુષ્યે જે આત્મપદને અનુભવવું હોય તે તેણે માંયકાંગલાપણું ત્યજવું. વિષયોના દર્શનથી મોહવશ થવું નહીં પણ વિષયો ભાળીને ઉત્તર, નિર્દોષ રહેવું. ક્ષિપ્ર માત્રમાં પૂર્ણપણું પ્રકટાવવું. વિષયલોભ સ્વભાવ નિરોધ પરિત્યજવો, અંતરાત્માના આદેશમાં શંકા ધરતી નહીં. નૂતન નૂતન કસોટીના પ્રસંગોને વંધ ગણવા.

મનુષ્ય નિષ્કામક. સ્વતંત્ર, સર્વ શકિતમય આત્મતાવથી અભિન્ન છે. જેનો પ્રયત્ન સર્વોચ્ચ નિર્મળ છે તે પુરુષ જ પોતાનામાં આત્મસંપત્તિને પ્રતીત કરાવી શકે છે. દીનત્વ, દાસ્યત્વ, શિયિલતા, દુર્બલતા વગેરેને જન્મ આપનાર જીવનું મોહવશ વર્તન છે. અને જ્યાં મોહના આવરણમાં જીવ સપડાયો કે તેનું સ્વતંત્ર સામર્થ્ય ક્ષીણ પડે છે. ભય, લોભ, મોહ ક્ષિપ્ર જીવન એ મનુષ્યના ઘડતેજને ક્ષીણ પાડે છે. શંકાને પરિત્યજો, ઉતાવળાપણું, અધર્મ, અમદા એ આત્મપ્રકાશને પ્રકટ થવામાં નિર્ધન છે.

ભયને ન જ સેવો. સત્કર્મની વૃદ્ધિને જ લક્ષમાં રાખો. મંગલ કાર્યો મોટા પ્રમાણમાં કરો. સાધુતાને સર્વત્ર વિસ્તારો. મિથ્યા દાસ્યને વૃત્તિમાં ન રચાવો. દીશે પોતે પ્રયત્ન ન જ સેવો સન્નિશ્ચયને દુર્બળ પાડી તોડે નહીં. ઘડતેજને ક્ષીણ પાડનાર કાષ્ઠ પણ રાજસુ વર્તનને ન જ સ્વીકારો. ઉચ્ચતમ લક્ષ્યને વૃત્તિમાં સ્થિર રાખો, તમારા દર્શનથી, તમારા વર્તનથી, તમારી વાણીથી તમારું અજ્ઞપદ, નિર્લેપ, નિર્મોહ કૃત્રિમ આત્મસ્વરૂપ પ્રતીત થાય તેમજ વર્તો, પ્રતિદિન આત્માથી અભિન્ન પડેના અનુભવ કરો.

ભણેલું, જોયેલું, સંલિંગેલું સર્વોત્તમ વર્તન જીવનમાં, આચારમાં રચાવો અને અદિ-તીપ, અનુપમપદે કરો. અમિત યશો નહીં પણ આધારરૂપ, આશ્રયસ્વરૂપ બનો. આત્મા તારક છે, સર્વનો આધાર છે. તમે પણ ઇદિનિમિત્ત, મનનો જીવ, સાધુવૃત્તિ વગેરેને પ્રકટ કરો અને અન્ય અનેકને સ્તવવા યોગ્ય બનો. આત્મા સ્વયંપ્રકાશ છે. તમે પણ ઉત્તમ આત્મવર્તનાં કિરણો પ્રસારો અને લાનુરૂપ પ્રકાશો. તમારા ચારિત્ર્યમાં દિનપ્રતિદિન આત્મપ્રકાશને વિશેષ પ્રકટાવનાર તત્ત્વો દાખલ કરો.

જે જે સમયે જે જે વાતાવરણ પ્રાપ્ત થાય તે તે વાતાવરણમાં અત્યંત નિર્દોષ વર્તન સ્પૂરે તેને અનુસરો. આણું વર્તન સેવવાથી કાષ્ઠ કાષ્ઠ કસોટી થાય તે તેને એમજ સમજો કે શ્રુત આત્મપ્રકાશ અનુભવવાનું એ દારૂ છે. 'ભક્ત યતુ' સહેલું રે, કસોટી તો છે કપરી' એ વચન પ્રમાણે ભક્ત યતુ સરસ છે પણ કસોટી કપરી લાગે છે. પણ જેમને આત્માનુભવ કરવો છે તેમને નૂતન નૂતન કસોટીજ પ્રિય હોય છે. મનુષ્યને આત્માનું અલૌકિક અર્થ અનુભવાનું નથી એવા પણ પ્રસંગ લાગે છે પણ તેનું કર્તવ્યતો અટકાવું છે કે તેણે પ્રતિ દિવસ આત્મપ્રકાશ અનુભવાય એવા દેવી સંપત્તિઓથી શોભતા વર્તન સેવવાં. પ્રતિદિવસનાં કાર્યોમાં રજસુ કે તમસનો અંશ ક્યાં પોષાયો છે તે લક્ષમાં લેવું અને લવિષ્યમાં તેના તેવા અંશને દૂર રાખી ઉચ્ચતર સત્વપ્રકાશને પ્રકટાવનાર સત્કાર્યો કરવં.

લોભ, મોહ, આસક્તિ, સ્વાર્થ વગેરે દોષો અંતઃકરણમાં મળને ઉત્પન્ન કરે છે. અને આત્મપ્રકાશપર આવરણને રચાવે છે. સૂર્યદેવતાપર મેઘનું આવરણ આવવાથી તે પોતાનો પ્રકાશ સર્વત્ર વિસ્તારી શકતા નથી તેમ આપણી જે જે પ્રવૃત્તિઓ આત્મપ્રકાશને પ્રકટાવનાર હોય તેને જ અનુસરો મનુષ્યે અધર્મને સેવવું ઘટવું નથી પણ રિષ્ટતાથી સત્કર્મો જ કરતાં રહેવું.

અપૂર્ણ.

શ્રી ભક્ત.

અધિપતિ અને પ્રકાશક.
જયમીતરામ લક્ષ્મીરામ
પંડિત.
રાયપર-અમદાવાદ.

સોલ એન્ટર અને પ્રતિનિધિ
છોટાલાલ મગનલાલ
ત્રિવેદી.
શ્રીમદ્દ શ્રીમદ્દ-અમદાવાદ.

લવાજમ આગળથી.

હિંદુસ્તાનમાં.

રૂ. ૩-૦-૦

હિંદુસ્તાન બહાર.

રૂ. ૩-૧૨-૦

વૈશાખ જ્યેષ્ઠના અંક બહાર પાડવામાં વ્યવહારિક પ્રવૃત્તિમાં રો.
કાણુ થવાથી વિલંબ થયો છે. જેને માટે સુજ વાચકો ક્ષમા અર્પણ.
અધિપતિ.

ભક્ત સચિત્ર માસિકના

ગ્રાહકો મેલવવાનું કામ કરવા મરજી હોય તેમણે નીચેને
સરનામે પત્ર વ્યવહાર કરવો.

પોતાના વ્યવહાર માટે પૈસા કમાવા ઉપરાંત સા-
હિત્યની સેવાનું મહદ્દ પૂણ્ય પણ તેઓ મેલવે છે. વઢી
પ્રજામાં ધર્મ-જ્ઞાન-યોગ-ભક્તિ અને વ્યવહારનું ઉચ્ચ
પ્રકારનું જ્ઞાન ફેલાવે છે.

સારું કર્મકાંડન આપવામાં આવે છે. લલો:-

સી. પમ. ત્રિવેદી.

શ્રી ભક્ત સચિત્ર માસિકના સોલ એન્ટર,
ચોટ્ટા સ્ટ્રીટ, અમદાવાદ.

જીવન અમૃત

પીલસ.

શક્તિની ચોક્કસ

દવા છે.

તમામ જાતની નબળાઈને દૂર કરી શરીરના દરેક ભાગને પુરતી શક્તિ આપે છે. આ જીવન અમૃત પીલસ પહેલે દિવસે અદ્ભૂત અસરકાર જણાવે છે. એના વધુ ઉપયોગથી વીર્ય વૃદ્ધિને ધટ બની કમરે રહી શકે છે.

કી. શીશી ૧)ના રૂ. ૨).

વિજલીક બામ.

સમીવા તથા સંધાનો દુખાવો, હાથ પગની કળતર, કમર તથા સાથાનો દુખાવો, આધા-શીશી, સરદી, સળેખમ, છાતી તથા શરીરના કોઈપણ ભાગમાં દુખાવો, ઝીણી ઝીણી કળતર, દમ, હાંફણ, સોજો, વીગેરે જીવ દુખણ દરોપર આ વિજ-લીક બામ રાખજાણ અસર કરે છે. ખરીદતી વખતે શીશી પર રજીસ્ટર નં ૭૭ જોઈ લેજો.

કી. શીશી ૧)ના આના આઠ.

અદ્ભૂત અંજન.

આંખની ગરમી, આંખનું દુખવું, આંખમાંથી પાણીનું ઝરવું, રત્તોધવાપણું આંખ કીંબી પડવી, અજંદાગાથી અંજાઈ જવું પાંપણોનું ખરવું, પુલાં, ખીક, લાસી, નળસો, વગેરે આંખમાં નાના મોટા તમામ દરદોને ૭-૭થી આરામ કરે છે, ખરીદતી વખતે શીશી પર સરકારી રજીસ્ટર નંબર ૩૬૦) જોઈ લેજો. કી. જી. તો. શી. ૧ તો

૨. ૧૧

 પત્ર વહેવાર નીચેના સરનામે.

જીવન અમૃત ઑફીસ. મુંબઈ નાં ૩.

ઈમારતો વાળાઓને ખુશખબર.

મીઠી પ્રાગજી ગણેશ એન્ડ સન્સની ફાયર પ્રુફ પ્લારાસ્ટરની શીલીંગ વાપરો કે નેથી તમારા ઘરોને સીલા આપી આગને બચાવશે.

અમેએ ગવર્નમેન્ટ ખાતાઓ, રામ રબવાડાઓ, તેમજ નામાંકીત બીલ્ડીંગોમાં કામો કરી આપ્યાં છે તે બદલ પુષ્કલ સર્ટીફિકેટ અમેને મળેલા છે, એટલુંજ નહીં પરંતુ હાલમાં નાગદાર સહેનચાહ પત્રિયા બ્લોક્કના સત્તવારોહણ પ્રસંગે અમેને બનાવેલા સર્વોત્તમ નમુનાઓ માટે ચાંદ તથા સર્ટીફિકેટ મળેલ છે. વધુ વીગત માટે લખો.

પ્રાગજી ગણેશ એન્ડ સન્સ. જનરલ કન્ટ્રાક્ટર ઓફીસ પ્લારાસ્ટર ઓફ પેરીસ ડેકારેસન નં. ૧૨૭ અલીકમિગરદ્રોટ બમ્બી મોલાની પાછળ મીઠી મોહાલો મુંબઈ.

સુંદર સોદાગર.

કીમત. રૂ. આ. પૈ.

એક ઐતિહાસિક રસિક નવલકથા, સંકરનું પ્રસન્ન ધવું, હોંઠાની સોદાગરી, લખો રૂપીઆનું ધમોદા, તીર્થયાત્રા વગેરે રસિક વર્ણનથી ભરપૂર

૨-૮-૦

૨. શાન્તાલ નાટકનું ભાષાંતર તરવીર તથા ટીકા સાથે.

૧-૮-૦

૩. જગદુ ચરિત્ર—પ્રખ્યાત જગદુવા મહાત્માની જીવનકથા, મુનીમહારાજ શ્રી મોહનલાલજીને અર્પણ કરેલું.

૧-૦-૦

૪. તીર્થયાત્રા વર્ણન—ચારે ધામનાં તીર્થનાં સ્થળોનું વર્ણન ઐતિહાસિક કથા સાથે.

૧-૮-૦

જયાપ્રેમ લેનારને સારે કમીશન મમરો રૂપાણ ખર્ચ જીલું.

મગનલાલ દલપતરામ ખખખર.

રાવસાહેબ ખખખર પ્રિન્ટિંગ્સ, ગિરગામ, મુંબઈ.

—ૐ—

ખરી અને શુદ્ધ દેશી દવાઓ બનાવવાનું

મુંબઈ ઇલાકામાં આ એકલ

કારખાનું છે કે વર્ષો

મગજને શક્તિ

આપનારું બાલ્ય રસાયન

કો. ર. ૧—૦—૦ શુદ્ધ વન-

સ્થિતિની જાળા ગોળી, બાળકોને

માટે હિતમ કો. ર. ૦—૮—૦ એ હિપ-

રાંત પાચનની, ખાંસીની, લુધાચની બંને

તમામ રોગ ઉપરનાં શાસ્ત્ર સિદ્ધ એવધી

મળશે.

વર્કસ. મુંબઈ-૧૩.

ધણું હવો લખતરના નેક નામદાર કોકાર સાહેબ.

વિનંતિ કે મારા મિત્ર અને હવદયાના જલ્દીતા દિમાયતી રા. રા. લાલચંદ્રે લક્ષ્મી-
દાસે આપ દવાનું સાહેબના પેદેરમાન વાયાદાન મુખ્ય કારખાની સાદેજ રા. રા. મગનલાલ
ત્રીભુવનદાસ તરફથી તેમને મળેલા તા. ૧૦-૨-૧૯૧૩ ના પત્રમાંથી નીચેના બહુ આવ-
કારદાયક સમાચાર અને લખી જણાવ્યા છે:-

“ કાઠીયાવાડ વેલ્ટેરીયન સોસાયટી સંબંધમાં ‘દયા ધર્મજો મૂલ હર’ જે કહેન-
તવાળું પ્રસિદ્ધ પત્ર અહિંના નામદાર કોકાર સાદેજ થી કરચુસિંદજી મી. એસ. આઈ. ના
નામ ઉપરનું આવતાં વાંચી તે નામદાર ધણી ખુશ થયા છે. અને જવાબમાં આપને જ-
ણાવવા આજા કરી છે કે ખુદ પોતે, રાજ્ય કુટુંબ, અને ભાવાત, તથા પ્રજા વર્ગ, આખા
રેટમાં વેલ્ટેરીયનજ છે. માંસાહાર કેઈ કરતું નથી.

“ એથી વિશેષ જલ્દી આપ ખુશ થશો કે પોને બારતની પવિત્ર જમીનો ચાર ધા-
મતી વાત્રાં કરી પધાર્માં પત્ની દારને ઇન્કારે આપણને રીવાજ અને ૧૮૬૬ થી જન્મ પાડ્યો છે.
એટલુંજ નહિ પણ રેટની હદમાં શિકાર કરવાની રુપરૂ બનાઈ કરવામાં આવી છે.

પ્રાર્થના.

ઉપરના અતી આવકારદાયક સમાચાર વાંચીને, આપ દવાનું સાહેબના રેટમાં જેવી
રીતે સતપુષ્ટ ફેલાયો છે, તેવી રીતે બીજાં તમામ દેશી રાજ્યોમાં પણ હવદયા સર્વેજ ફેલા-
વ, તથા બીજાં નિરોગ, નિરાધાર, બીકજી, પણ પશુઓનાં ખારા પ્રાણ જાયાવમાં આવે
એવી મહારી પ્રાર્થના છે.

આપ દવાનું સાહેબ જલ્દીને ખુશ થશો કે, વિલાયતમાં કેઈ સેંકડે સાહેબો તથા મ-
કેમો મસિ આતાં તથા તથા બીજાં સેકેને માંસાહારને ત્યાજ કરવાને બોધ આપવા માટે
ધંડળ, મેન્ચેસ્ટર, એડીનબર્ગ, લિવરપુલ, વિગેરે શહેરોમાં વેલ્ટેરીયન મંડળીઓ રચાવી છે.
અને તે દવાનું મંડળીઓ ધણું સુનિયમ કામ કરે છે.

તા. ૧૯ મી માર્ચ ૧૯૧૩.
થી હવદયા યાનપ્રસાદ ફડે મોશીસ,
૩૦૯, સરાઈ જમ્મર, મુંબઈ, નં-૨.

આપને સેવક,
લલ્લુભાઈ સુલાખચંદ્ર એવેરી,
અમ. મેનેજર, થો. ઇ. દ. ઇ. મ. ૧. મું.

નવી જાહેરખબર.

તાલપત્રીઓ વેચાતી અને ભાડે લેનાર વેપારીઓને ખુશખબર.

દરેક જાતની તાલપત્રીઓ પુરી પાડનાર ૪૦ વરશનો જીનો
અને પ્રખ્યાત.

દરેક જાતની નવી તાલપત્રી અને પડદા ઓર્ડર આપનારાઓ માટે
ખાસ નવીન સુધરેલી ઢબ મુજબ બનાવીએ છીએ.

શા. ત્રીકમજી ઉકેડા માલશી (ખોજ.)

તાલ પત્રીના કંટરાકટર અને કમીશન એજન્ટ ડૉ. માલવી બંદર ખારેક બગર જૈન
દેરાણર નીચે દુકાન.

રોપલાઇ કાકે અગવા ટીકટ વગર જવાબ મલશે નહીં.

શક્તિની દવાઓમાં જાણીતા થયેલા

ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટની રામબાણ દવાઓ.

રાજવંશી નવરત્ન યાત્રુતી. ગોળી ૪૦ કી. રૂ. ૧૦

દરેક જાતના ધાતુવિકાર દુર કરી પુરી મરદાઇ આપે છે.

રાજવંશી સાંઢાનું તેલ. સાંઢા છાપનુ કી. રૂ. ૫ શી. ૧

(નસોને મજબુતી આપનાર)

કુમારી આસવ. ૪ ઓસ બા. રૂ. ૨

સ્ત્રીઓના ગરભાશયના દરેક રોગ સાફ કરી નિયમસર અટકાવ
લાવવાને માટે જગજાહેર દવા છે.

શક્તિની દવાના જાણીતા } ડૉ. ડી. એચ. ભટ્ટનું દવાખાનું.
જાળવી ગાહોલો. મુ.બાઈ.

જુવાની

રૂસ્તમી બળ

—અને—

મરદાઈ તાકાત ગઈ હોય તો

—એમ. ઈ. હકીમની બનાવેલી—

શક્તિની ગોળીઓ વાપરવામાં બહુજ ઉત્તમ અને ફાયદાકારક છે.

આએ ગોળીના વાપરનારઓએ તેના ઉત્તમ ગુણોની ખાતરી કરવા બાદ પોતાના હૃદયો લાગતા વળગતાઓમાં આણું ફીંધી છે, અને તેને ૫૦ રૂપીઆની માફતી અને તેરીજ ખીજી દવાઓ કરતાં પણ વધારે ફાયદાકારક છે એમ કશુંકી સુકવા છે.

આએ દવા દુન્યાના પ્રખ્યાત ડાક્ટર લુકમાને દર્દીમના ઉત્તમ મુશ્કામોની એક ઉત્તમ બનાવદ છે, માટે વાપરી ખાતરી કરો.

તમારી જુવાનીપણાની નજાગાઈ દુર થશે. દીઘી પહેલી નસો મજબુત થશે, ખીમારીથી લોહી તથા શક્તી ઓછી થઈ હશે તો તે શક્તિ વધારશે અને ઓછી પાદશક્તિને ખીસવીને મજબૂતની નજાગાઈ દુર કરશે. અને તેવાજ બીજા શક્તિને લગતા દરદો માટે બહુજ ઉત્તમ છે, માટે દરેક જણે વાપરવાની ખાસ જરૂર છે, કારણ કે તેથી એક નદિ પણ અનેક સાધારણ દરદો દુર થશે.

૪૦ ગોળીની કીચી ૧ નો રૂ. ૧—પોસ્ટેજ જુદું.

લખો:—એમ. ઈ. હકીમ. સીધપુર—નોર્થ ગુજરાત.

—સફેદ ખાલ કાળા કરવા માટે—

—તદન નવી શોધ—

વેદન કું. તું બનાવેલું. —આતિ ઉત્તમ.

હેઝર ગ્રાવર (સોલ્યુશન)

૧૫ દીવસ સુધી ખાલ ઉપર નિયમિત લગાવવાથી ગમે તેવા સફેદ ખાલ કાળા કરી નાખશે અને માથામાં પહેલો તાલની જગ્યાએ ફરી ખાલ પેદા થશે અને કાળા ખાલ ધરી ધરી સફેદ થવાની તમારી બધી પચાતી દુર થશે એટલે પછી તમે.

જુવાનજ દેખાશે! ખરું કે ?

આએ સોલ્યુશન તેના ઉત્તમ ગુણ માટે સાધારણ રીતે હરેપર વપરાય છે.

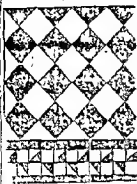
કારણ કે—તેથી મગજને ઘણીજ ઠંડક મળે છે અને બાલોને નરમ રેશમ જેવા અને ચળકતા બનાવે છે, તો પછી તે કરતાં

વધારે શું જોઈએ છે ?

કીમત ખાટલા એકના રૂ. ૨-૦-૦ પોસ્ટેજ જુદું.

લખો—વેદની કું. ખાંડ જાગર, } મુખ્ય

એન્ટી મેસર્સ હરજી ગુજરાતી કું. જુમામસજીદ-મુખર્જી.

ધી બોમ્બે ટાઇલ કંપની.

મારખલ તથા જમીનમાં બેસાડવાની ફેનસી
લાદીઓ ચાપના, મોઝેક તથા સીમેન્ટ સપ્લાયર્સ.

મંચટ અને કંન્ટ્રી હાઉસ.

૧૬૭ ટનકન રોડ.

મુંબઈ નં. ૪.

કમતાકાદ અને ખીમાર બચાવોની શક્તિ અને
તનદુરસ્તી બાળવવા માટે
ડૉ. ગોખલેનું પ્રખ્યાત થયેલું

બાલામૃત—સરવેથી

પહેલી—જુની—ઉત્તમ—અને

ધરધતુ દવા છે !

જે ખાસ શુદ્ધ વનસ્પતિમાંથી બને છે.

આથે બાલામૃત નીચે જલ્પવેલા દરદે બિપર ચમકારીકે એસર કરે છે.

‘બિપરસ-કરમ-દમ-આંકડી-મોહુ-પેટ-અપચો-જીલડી-પીળાસ-જાડાતુ’ વાસ માણુ-
આંચકી-ખસ-ધારણથી યથેલી નબળાઈ વગેરે.

બચ્માંબોને સાધારણ રીતે રોગ આપવાથી લોહીને સુધારશે અને શરીરમાં માંસ અને
લોહીનો વધારો કરી શરીરને બાધા મજબુત બનાવશે.

કીમત બાટલી ૧ ના આના ૧૨; ૮ પાલ ખરચ ૪ આના.

લખો:—ધી હિન્દુ ફેમીલી મેડીકલ હોલ, માધવજી ગીરજામ—મુંબઈ.

ફીપીઆ ૧૦૦૦૦૦૦.

બાયોકેમિકલ મેડીસીન બોક્ષ.

આ પેટી દરેક મનુષ્ય વાપરી શકે છે અને સર્વ બાધા સારા કરી શકે છે. તેને સખ-
એસીરેટ સરખત, વેદ અને સર્વ સદ્યદુરથ વાપરી સંતોષ પામેલા છે. આ બાયોધ વાપ-
રવાને આરોગ્યની કુચીતું પુરતકે પેટી સાથે આપવામાં આવશે.

પાવર ૩ X અથવા ૧ X ૧૨ X ની બાર બાયોધની ૧ બોક્ષની પેટી પુરતકે સાથે
૩. ૬-૦-૦ અને ૬ બોક્ષની, કિંમત ૩. ૫-૧૨-૦. આ બાયોધ અમેરિકા શુદ્ધ આપવામાં
આવશે. પુટક દરેક બોક્ષના ૦-૬-૦ અને ૬ બોક્ષના ૩. ૦-૫-૦.

સી. જી. ગાંધી.

માંડવીની પોળમાં ગતરાડ પોળ-અમદાવાદ.

બસો રૂપેઆમાં અન્નદાન સાથે

અમર નામ.

દાનવીર સજ્જતો અનાથોની પ્રાણ રક્ષા કરવા
આપના વરદ હસ્તને આ આશ્રમ તરફ લાંબાવવા કૃપા
કરશે ! અન્નદાનનું અન્નદાન અને સાથે અમર નામ ! !
જે દયાળુ દાતા તરફથી એકી વખતે રૂ. બસો દાનમાં મળશે
તે રકમ અનામત રાખી તેના બ્યાજમાંથી દર વર્ષે દાતાની
મરણ પ્રમાણે ઠરાવેલા એક દીવસે આશ્રમના અનાથોને
દાતાના સ્મરણમાં અન્નદાન આપનામાં આવશે. અને તે
દાતાના નામની આરસની તખ્તી કરાવી એફીસમાં એઠી
અમર નામ પણ કરવામાં આવશે. શું આવા દાનવીર દાતા-
ઓ માત્ર ઉકડ નહિ મળે ? જરૂર મળશે. દયા લાવી લખો:-

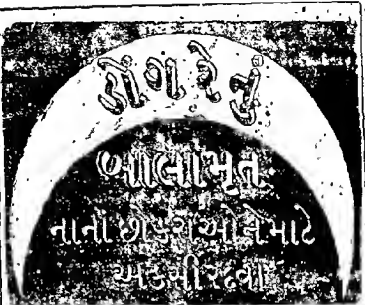
મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીયાદ.

જીવીતદાન આપનાર સો પાણક પાણુ નહીં નીકળે.

દીન વત્સલો ! ! પ્રભુની ખાતર દયા લાવો અને અનાથોના પાણક બનો.
દર માસે રૂ. ૭) આપનાર ધર્માત્માના નામથી આર વરસની મોટી ઉમરના અના-
થને, અને દરમાસે રૂ. ૩-૮-૦ આપનાર ધર્માત્માના નામથી એથી નાની ઉમરના
અનાથને પાણી વિદ્યાદાન આપી સનાથ બનાવીશું. આ પૂન્ય ભૂમિમાંથી અનાથના
પ્રાણદાતા એવા માત્ર સો (૧૦૦) પાણક પણુ નહિ નીકળે ? જરૂર દયા લાવી

લખો:-

મંત્રી હિન્દુ અનાથ આશ્રમ નડીયાદ.

હાલ અમારા બાલામૃતની ઘણી નકલો નીકળેલી છે;
 માટે અમારું બાલામૃત ખરીદતી વખતે તે ડોંગરેનું જ છે,
 એ વીધે ચોક્કસ ખાત્રી કરી-ખરીદવું.
 બાલલીની કીમત ૧૨ આના, ટ. ખ. ૪આના.
 કે. ટી. ડોંગરેની, કું. ગીરંગામ-મુ.બધ.

બાલાનું ઉત્તમ રીતે જતન કરવા.
 —માટે—

નારાયણ હિંચર ઓઈલ.

સરવેથી ઉત્તમ સાબીત થંધ ચુક્યું છે.

આજે તેલ તમારા બાલોનું દરેક રીતે જતન કરશે, ૧૫ દીવસ ચાકુ
 વાપરવાથી તમારા સફેદ બાલ-એકદમ કાળાં થશે અને તે કરીવાર સફેદ થશે
 નહિ, માથાનો દુઃખાવો દુર કરી મગજને યુદ્ધી આપી ચાદહારતને તેલ કરે છે.
 કીમત મોટી શીશીના રૂ. ૪-૦-૦, મધ્યમ કદની શીશીના રૂ. ૧-૧૨-૦, નાની શીશીના રૂ. ૧-૦-૦.

ખાંસીની અકસીર ગોળી.

આજે ગોળી ગેરંગામાં રાખી સુશ્વાસી, કેલ્સ પલ્લુ જાનની ખાંસી તરતજ નુરમ પડી જશે.
 કીમત શીશીના આના ૬.
 —દરેક-ધરમાં રાખવાની ખાસ જરૂર છે—
 મહેા—પી. ડી. ડોક્કર, છવારાદેલી—સિદ્ધપુર—મોર્ચ, ગુજરાત.

“લુ-લુ” આંખનાં ટીપાં.

આંખના દરદોનો ચોક્કસ ખાતો ભરેલો દંડક આંખનાર અકસીર હલાજ છે. આંખના દરદોને એક દીનસમાં ફાયદો કરે છે. - ડી રૂ. ૧.

મુંઝવણમાં ફક્ત અમારે ત્યાંજ અશમાયી આંખની મુશ્કેલ ખામીઓ મુધારવા વેલાતની ત્રણ આંખની હસ્તિપદાલના અમારા હાકતર દીનશાહ દસ્તુર મફત આંખ તપાસે છે. વળી આંખના દરદોની દવા અને એપરેશનો કરવામાં આવે છે. દીનશાહ એમ. દસ્તુર કુ. “પુરાણી પેઢી” નામના પારિયા ઉપર જુઓ. કોઈમાં એસએલેન્ડ રોડ, હાલા પથરની કનનસી બ્રેક પાસે

FOR PHOTO-LIKE PICTURES

APPLY TO

GOMES & LAWRIE

BOMBAY.

કેમ્બ્રીક કેસમારની નવી ડીઝાઇનો હાજર છે.

કોલર્સ રાઉન્ડ લેન્ડસ્કેપીકમ.

અને

આર્જિટફીટર્સને લગતી દરેક ચીજો.

જાણીતા મુદ્રકો અને કદરવાળા આર્ટિસ્ટોમાં તેમ રાજકુમારવાલામાં હમારો કદ એકી અવાજે વખાણાય છે ખાતરી દેશે.

ડી. વાડીલાલની કું.

હોલ્થ મરચંડસ

ટેલર્સ અને આર્જિટફીટર્સ.

ટેલીફોન નંબર ૧૨૫૦.

સ્વીચારે હુકમ જુઓ રહેશે.

હાલખાદેવી-પ્રિનસેસ સ્ટ્રીટ, ભડવા બિલ્ડીંગ.

નમુના મફત

આઓ, પુરો અને બાલક માટે માથામાં નખવાનું ખુશખોશ તેલ

કામીનીઆ ઓઇલ

હે. આ - સરવૈત્તમ શુભકારક તેલ, હાલમાં હિંદુસ્તાનના દરેક ભાગના સંખ્યા લોકો વાપરે છે. કારણ કે એમાં કામતી, વસાણાઓ પડેલાં છે, તેથી વાપરનારાઓને 'ધાતુ', સંતોષકારક પરીણામ આપે છે. કામીનીઆ ઓઇલ માથામાં નાખવાથી માથું હંકુઆર રહે છે, તેથી વીધારથી ઓળે, મગજ સંબંધી કામ કરનારાઓને અને જેઓને માથામાં થાણુ દુઃખરો રહેતો હોય તેઓને માટે એ બેમુશ્કેલ તેલ છે.

કામીનીઆ ઓઇલ-માથાને ખોડો દુર કરી ખરી પડતા વાળને અટકાવી નીમાળા કાળા સુંદર ચક્રચક્રીત અને સુંવાળા બનાવે છે. હાલમાં બજારમાં વેચાતાં ઘણી હલકી જાતનાં તેલો માથાના વાળને અને મગજને ખરાબ કરે છે, તેથી તુલકાનકારક તેલો વાપરવા કરતાં તમે હમેશા સરવૈત્તમ કામીનીઆ ઓઇલ વાપરો. એની રચના બનાવટ માટે છેલ્લાં પ્રાપ્તિરના પ્રદર્શનમાં.

સોનાનો ચાંદ

તેમજ અસાદબાદના પ્રદર્શનમાં સંસ્કૃતિશીલ ઓફ મેરીટ આપવામાં આવેલ છે. તેમજ આ તેલ સંબંધી બીજા દલતરે અભિપ્રાયો ગણેલા છે.

કી. બાટલી ૧ નો રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી. રૂ. ૦-૪-૦

કી. બાટલી ૩ નો રૂ. ૨-૧-૦ વી. પી. રૂ. ૦-૭-૦

તા. ક.—કેટલાક વેપારીઓ હલકા માલમાં સારો નફો મળવાની આશાએ હલકી જાતનું તેલ સાફ અને સરતું છે એમ કહી આપવાને કોશિષ કરે છે, તે માટે ખરીદતી વખતે કામીનીઆ ઓઇલની સીલબંધ બાટલી ખરીદજો.

દીલ બહાર રહે ર ઓઇલ.

આ તેલને શુભ કામીનીઆ ઓઇલના જેવોજ છે. સુગંધમાં ધણું મધુર છે. સુગંધ બુદ્ધિ હોવાથી સોંસાયડીમાં દરેકને પસંદ પડેલ છે; કી. બાટલીનો રૂ. ૧.૦) બી. આતાની પોઈની ટીકીટ મોકલનારને નમુના મફત મોકલવામાં આવશે.

સોલ એજન્ટ :—શ્રી એન્ડ્રો ઇટીયન ફૂલ એન્ડ કેમીકલ કં.,

દરેક જાતની દવાઓ વેચનારા, બુમા મસીદ—મુંબઈ.